

శ్రీ గీతా భాష్యత్రయ సారము

ఇది

మహామహాపాద్యాయ

~~శ్రీ~~

2.97

అపరవస్తు వెంకటరంగాచార్యులయ్యవారలుగారి

పుత్రులగు

అపరవస్తు శ్రీనివాసరాజగన్నాథస్వామియ్యవారలుగారి

గారిచే

రచింపబడి

దీనినిముద్రింపించుటకు పర్వదినసోనెటీవారిచేత

ముద్రింపింపబడినది.

1889.

Arsha Press. Vizagapatam.

Publisher Sri Paravastu

Sreenivasa Jagannadhaswami Ayyavaralugaru.

Printer N. Subbarow.

Copy Right Registered.

విహాయగ్రీవానము:-

నమఃవరమర్షిభ్యః-

అష్టధ్వరుభ్యోనమః-

“ఈశ్వరునకుజగత్సృష్టిపరిపాలనప్రళయకర్తృత్వముస్వభావసిద్ధమని వేదమునం జెప్పబడియున్నది- ఆంమలోనుం బరిపాలనము ముఖ్యకృత్యము. అందుకు నీశ్వరుండు వ.నవలె నూటిమాటికిం బ్రయాసముం జేంచుచుండఁడు- వ.టియేమంటేని,—జీవులకుం బ్రత్యేకముగాఁ గరణక ర్తృభగములును సూర్య చంద్ర నదీ సముద్ర మేఘాది సామాన్య వరికరములును గలుగునట్లు సంకల్పమాత్రమున సామగ్రిని బుట్టించి యొండొంటికిఁ గాశ్యకరములం జేసి యంత్రకారుండు యంత్రము నకపి సాక్షియై యున్నట్లు ఆనందించుచుండును- అయిన నొక్కొక్కప్పుడు వస్తుస్వభావవైచిత్ర్యమున విరుద్ధముగా పాపగ్రీవరణామంబు గలుగును- అట్టి సమయములయందు దుష్టజనులు వృద్ధిఁ జెందుటయు సాధుజనులకు హాని సంభవించుటయు, నధర్మము మైకొనుటయు ధర్మము సడలుటయుం దలస్థించును- అట్టి దశలయందు జీవులకుంటే విలక్షణమయిన స్వకీయాంశమును నృజిరిచి యుష్మదాదిశరీరసజాతీయమయిన శరీరములో దానిం జొనిపి యది పుట్టునట్లు నంకిల్పించును. ఆయంశము విలక్షణజ్ఞానశక్త్యాదులు కలుగుటచేత దుష్టసంఘము నడచి పాపసంఘంబుం గాచి ధర్మపరిపాలనఁబుం జేసి యుష్మరకాలంబునఁగూడ నట్లు నడవం ద్రోవఁజూపి వెండియు నీశ్వర భాగముం జేయును. అట్టి యీశ్వరాంశఁబులే యవతారఁబు లనంబడును”- (అవతారసంగ్రహము.)

ఇట్టి యవతారములలో అతమానుషవ్యాపారములు మిక్కిలిగాఁ గలదియు, గొంచెము తక్కువగా నయిదువేల సంవత్సరముల క్రిందట భాగతఖండము ఉన్నతస్థితినుండిన కాలమునఁడు ఆపిర్చించినదియున యైన యవతారము శ్రీకృష్ణావతారము.

[౨]

గీతా భాష్యత్రయసారము.

ఈ శ్రీకృష్ణమూర్తి ధర్మరాష్ట్రునిగు దుర్యోధనాదులకును, పాండవులగు ధర్మరాజాదులకును, చటస్థించిన యుద్ధమున నన్వనునకు సారథిగానుండెను- ఇందువల్లనేకదా పార్థపాదమును పేరు ప్రసిద్ధంబుగా నున్నది.

ఈ శ్రీకృష్ణమూర్తి భారతయుద్ధన సుయఃకుర నన్వనునకుఁ జేసిన జ్ఞానోపదేశమును సంజయుండను నాతఁడు విని, ధర్మరాష్ట్రునికు భారతయుద్ధవృత్తాంతము నరితయుఁ దెలియఁజేయుటలో, వినిపించెను- దానిని మహాభారతమును గ్రంథమున త్రివిధవ్యాసుఁడనియు కృష్ణ ద్వైపాయనుఁడనియు సుప్రసిద్ధుఁడగు పరమర్షి శ్లోకరూపముగా రచియించెను.

ఇదియే భగవద్గీతలని చెప్పఁబడుచుండి పమ నెనిమిది యధ్యాయములుగా నున్నది- భగవద్గీతాశబ్దమునకు భగవంతునిచేఁజెప్పఁబడినవియని యర్థము.

ఈభగవద్గీతలకుశంకరాచార్యులు వాగును, రామానుజాచార్యులు వారును, మధ్వాచార్యులు వారునురచించిన మూడుభాష్యములు, వారివారి శిష్యులచేఁపరచఁబడిన వారలచే నధ్యయనము చేయఁబడుచున్నవి.

ఈ మూడు భాష్యముల తాత్పర్యములును మంత్రబుద్ధులకుంకూడ సుగ్రహముగ నున్న అర్థభాషను ఈగ్రంథరూపముగాఁ దెలియఁజేయఁబడును.

అందు శంకరాచార్యసంప్రదాయమువారు అద్వైతులనియు, రామానుజాచార్యసంప్రదాయమువారు విశిష్టాద్వైతులనియు, మధ్వాచార్యసంప్రదాయమువారు ద్వైతులనియుఁ జెప్పఁబడుదురు- ఓరి తాత్పర్యభేదములు ముక్తిసంక్రమమునందును అష్టతత్వతంత్రులగు తత్త్వవరణంబునందును సున్నప్తములుగాన నందఁ జూడనగును.

ధృతరాష్ట్ర డివాచ.

ధర్మక్షేత్రే కురుక్షేత్రే సమవేతా యయుగ్మహః!

మామకాః పాండవాశ్చైవ కినుకుర్వత సంజయ॥౧॥

ధృతరాష్ట్రః డివాచ = ధృతరాష్ట్రుఁడు పలికెను- హేసంజయ! = ఓ సంజయఁడా! ధర్మక్షేత్రే కురుక్షేత్రే = పుణ్యక్షేత్రమగు కురుక్షే

త్రమనః*, యుయుత్సవః సమవేతః = యుద్ధముఁ జేయఁగోరుచున్న వారై చేరిన, మాక్షికాః పాణ్డవాశ్చైవ = నావారును పాణ్డువులును, కిమ్ అకుశ్వతః? = ఏమి చేసిరి?

సంజయ ఉవాచ .

దృష్త్వాతు పాణ్డవానీకం వ్యూఢం దుర్యోధన స్తదా |

ఆచార్య ముపసంగమ్య రాజా వచన మబ్రవీత్ || ౨ ||

సంజయః ఉవాచ = సంజయుఁడు చెప్పెను, రాజా దుర్యోధనః = రాజును దుర్యోధనుఁడు, వ్యూఢం పాణ్డవానీకం దృష్త్వా = వ్యూహములుగానవియుంబడిన పాండవులసేనను చూచి, తదా = అప్పుడు, ఆచార్యమ్ ఉపసంగమ్య = బ్రహ్మచార్యుని చేరి, వచనమ్ అబ్రవీత్ = (చెప్పఁబోవు) వాక్యమును పలికెను.

పశ్యేతాం పాణ్డుపుత్రాణా మాచార్య మహతీం చమూమ్ |

వ్యూఢాం ద్రుపదపుత్రేణ తవశిష్యేణ ధీమతా || ౩ ||

హే ఆచార్య! = ఓ యాచార్యుడా!, ధీమతా తవ శిష్యేణ ద్రుపదపుత్రేణ వ్యూఢామ్ = బుద్ధిగుంతుఁడును నీ శిష్యుఁడునగు ద్రుపదునికొడుకుచేరి (దృష్టవ్యమునిచేత) వ్యూహములుగాఁ బన్నబడినదియు, మహతీమ్ = గొప్పదియనగు, పాణ్డుపుత్రాణామ్ పతామ్ చమూమ్ = పాండవుల ఈ సేనను, పశ్య = చూడుము.

అగ్ర శూగా మహేష్వాసా భీమాజ్ఞానసమా యుధి |

యుయుధానో విరాటశ్చ ద్రుపదశ్చ మహారథః || ౪ ||

దృష్త్వేతు శ్చేకితానః కాశీరాజశ్చ వీర్యావాన్ |

పురుజి తుగన్తిభోజశ్చ శైబ్యశ్చ నగపుంగవః || ౫ ||

యుధామన్యుశ్చ విక్రాంత ఉత్తమాజాశ్చ వీర్యావాన్ |

సౌభద్రో ద్రౌపదేయాశ్చ సర్వపత మహారథాః || ౬ ||

అగ్ర = ఈ చాండవ సేనలో, మహేష్వాసాః = గొప్పవిలుకాం ద్రును, యుధి భీమాజ్ఞానస = యుద్ధమున భీమాజ్ఞానులతో సమానులైనవారునగు, శూగాః (సన్ని) = శూరులు కలరు. (వారెవ్వరన్నను) యుధానః = సాత్యకియు, విరాటశ్చ = విరటుఁడును, మహారథః ద్రుపద

* ఇది పంజాబు దేశములోని పట్టణము (Paniput) అను వానికి సమీపముగా నుండును.

శ్చ = మహారథుఁడగు + ద్రుపదుఁడును, భృష్టకేతుః = భృష్టకేతువును, చే
 కితానః = చేకితానుఁడును, పీఠవాక్ కాశీగాజశ్చ = పరాక్రమముగల
 కాశీరాజును, పురుజత్ = పురుజిత్తును, కున్తిభోజశ్చ = కున్తిభోజుఁడు
 ను, నరపుంగవః శైబ్యశ్చ = వానుస్సులలో శ్రేష్ఠుఁడగు శైబ్యుఁడును,
 క్రాంతః యుధామన్యుశ్చ = శూరుఁడైన యుధామన్యువును, వీరవాన్
 ఉత్తమాజాశ్చ = పరాక్రమవంతుఁడగు ఉత్తమాజస్సును, సౌభద్రః =
 సుభద్రకొడుకు (అభిమన్యువును, ద్రౌపదేయాశ్చ = ద్రౌపదికొడుకులు
 (ధర్మరాజభీనాజున నకుల సహదేవులకు వరుసగా పుత్రులగు
 ప్రతిఃంధ్య శ్రుశసోమ శ్రుతకీర్తి శతానీక శ్రుతసేనులు)ను, సర్వే
 మహారథాపవః = అందఱును మహారథులే.

అస్తాకంతు విశిష్టా యే తా నిబోధ ద్విజోత్తమః।

నాయకా నుమ వైన్యస్య వంజ్ఞాథాం తా న్భ్రవీమి తే॥ ౭॥

యే = ఎవ్వరు, అస్తాకమ్ విశిష్టాః = వ.నయొక్క ముఖ్యుల, నుమ వై
 న్నస్య నాయకాః = నా సేనయొక్క అధిపతుల, తా నిబోధ =
 వారిని తెలుసుకొనుము, తే సంజ్ఞాథాం తా బ్రవీమి = నీకు తెలి
 యుటకొఱకు, వారిని చెప్పెదను.

భవా భీష్మశ్చ కణాశ్చ కృపశ్చ మితింజయః।

అశ్వత్థామా వికణాశ్చ సౌమదత్తి స్తథైవచ॥ ౮॥

అన్యేచ హవ శూరా మదధే త్యక్తజీవితాః।

నానాశస్త్రప్రహారణా సర్వే యుద్ధవిశారదాః॥ ౯॥

భవా = నీవును, భీష్మశ్చ = భీష్ముఁడును, కణాశ్చ = కిర్ణుఁడును, స
 మితింజయః కృపశ్చ = యుద్ధము నుజయించెడి (యుద్ధ మునుజయమును
 పొందెడి) కృపాచార్యుఁడును, అశ్వత్థామా = అశ్వత్థామయు, వికణా
 శ్చ = వికణుఁడు (మర్యోధనునిగమ్ముడు)ను, తథైవ సౌమదత్తిశ్చ = అ
 త్తై సౌమదత్తునికొడుకు (భూరిశ్రవుఁడు)ను, సంధుతాజస్తథైవ అనుపా
 తమున వైరధవుఁడ (యైరధుఁడును) అని యథము = మదధే త్యక్త

గీ పద్యములలో ప్రతిపదమునకును యోగము దగ్గరనున్న పదములను గ్రహించి మహారథ
 ఇతివృత్తిః - ఆ మహారథులయందుండి యుండెడి పదములు కాండ్రలో వెన్వడొ
 క్కఁడు యుద్ధము చేయునొ వాఁడు మహారథుఁడు.

జీవితాః = నాకొఱకు విడువబడిన (విడుచుటకు నిశ్చయింపబడిన) ప్రాణములుకల, ఆస్యే శూరాశ్చ (సన్ని) = ఇతరులైన వీరులును (కలరు). సర్వే = అందఱును, నానాశస్త్రప్రహారణాః = అనేకవిధములగు ఆయుధములును యుద్ధసాధనములును కలవారును, యుద్ధవిశారదాః = యుద్ధమునందు నేర్పరిలవారును.

అపర్యాప్తం త దప్రాకం బలం భీష్మాభిరక్షితమ్ |

పర్యాప్తం త్విద మేలేషాం బలం భీమాభిరక్షితమ్ || ౧౦ ||

భీష్మాభిరక్షితమ్ = భీష్మునిచేరక్షింపబడిన, తత్ అస్మాకమ్ బలమ్ = అట్టి మన బలము, అపర్యాప్తమ్ = చాలకున్నది. భీమాభిరక్షితమ్ = భీష్మునిచేకాపాడబడిన, ఏలేషామ్ ఇదమ్ బలమ్ = వీరి (పాండవుల) ఈ సైన్యము, పర్యాప్తమ్ = చాలియున్నది.

వ. ధుసూదనటీకలో అపర్యాప్తమ్ అనుదానికి అపరిమితమనియు, పర్యాప్తమ్ అనుదానికి పరిమితమనియు నర్థము వ్రాయబడి, మనసైన్యము గొప్పది, పాండవుల సైన్యము స్వల్పమైనది, అని యొక్క యోజనయును, — భీష్మాభిరక్షితమ్ = దేనికొఱకు భీష్ముడు మనచేత రక్షింపబడుచున్నాడో అట్టిదైన, తత్ బలమ్ = ఆ పాండవసేన, అస్మాకమ్ అపర్యాప్తమ్ = మనకు చాలదు, మనల జయించుటకు చాలదనుట. భీమాభిరక్షితమ్ = దేనికొఱకు భీష్ముడు పాండవులచే రక్షింపబడుచున్నాడో అట్టి, ఏలేషామ్ అస్మాకమ్ ఇదమ్ బలమ్ = ఈ మన ఈ బలము, పర్యాప్తమ్ = చాలినది. పాండవులను జయించుటకు మనలము చాలుననుట. అని మఱియొక్క యోజనయుండేయింపబడినది.

అయనేషుచ నర్వేషు యథాభాగ మవస్థితాః |

భీష్మమే వాభిరక్షస్తు భవంత స్సర్వ ఏవ హి || ౧౧ ||

భవంతః నర్వే ఏవ = మీరు అందఱును, నర్వేషు అయనేషుచ = అన్ని త్రోవలకుండను (వ్యూహములో ప్రవేశింపవలసిన మార్గములయందు), యథాభాగమ్ అవస్థితాః = వంతులచొప్పున నున్నవారై, భీష్మమే వాభిరక్షస్తుహి = భీష్మునిచే రక్షింపవలయుంగదా.

వ. ధుసూదనటీకలో అయ నమునంగా సేనాపతి సేనామధ్యమన నుండి, యోధులందుటకు వారివారికి దగినట్లుగా నేర్పఱచిన యుద్ధ

భూమిలోని స్థానములనియధాము వ్రాయఁబడినది.

తస్య సంజనయన్ హవకం కురువృద్ధః పితామహః |

సింహనాదం విన ద్యోత్యై శృంభం దధౌ ప్రతాపవాన్ |

ప్రతాపవాన్ కురువృద్ధః పితామహః = పరాక్రమము కలవాఁడను శౌరివులలో పెద్దయునగు భీష్ముఁడు, తస్య హవకమ్ సంజనయన్ = ఆతనికి (వర్యోధనునికి) సంకోపమును పుట్టింపుచు, ఉద్యోత్యైః సింహనాదం వినన్య = గట్టిగా సింహనాదమును చేసి, శృంభం దధౌ = శంఖమును పూరించెను.

హధుసూదనటీకలో సింహనాదమ్ అనునది ఇములంశావ్యయమని వ్రాయఁబడి, సింహనాదం వినన్య = సంహమువ లెధ్వని చేసితినియధాము చేయఁబడినది.

తత శృంభాశ్చ భేగ్యశ్చ పణ వానక గోముఖాః |

సహస్రై వాభ్యహన్యన్త సశ్చ స్తుమి లోఽభవత్ || ౧౩ ||

తతః = తరువాతను, శృంభాశ్చ భేగ్యశ్చ = శంఖములును మందభులును, పణ వానక గోముఖాః = సూక్ష్మగర్భదండపి శేషములును ‡ స్థూలవాన్యవి శేషములును సంగీతము ననునవి చెడి పరాక్రమములును, సహస్రై వాభ్యహన్యన్త = శీఘ్రముగానే కొట్టఁబడినవి (వాయుంబడినవి) - నశద్భిః = ఆధ్వని, తుములః = భవత్ = సంకోపము అయ్యెను.

తత శ్వేతై స్పృయై ర్యుక్తే న హతి స్వస్త్వే స్థితౌ |

మాధవః పాణ్డ్యశ్చైవ = వ్యా శఙ్ఖౌ ప్రదిద్మతుః || ౧౪ ||

తతః = తదనంతరము, శ్వేతైః పాణ్డ్యైః యుక్తే = తెల్లని గుఱ్ఱములతోఁ గూడినదియు, మహతి = గొప్పవయనగు, స్వస్త్వే స్థితౌ = శథమున నున్న, మాధవః పాణ్డ్యశ్చైవ = శ్రీకృష్ణమూర్తియును అర్జునుఁడునే, దివ్యాశఙ్ఖౌ ప్రదిద్మతుః = శ్రీకృష్ణములైన శఙ్ఖములను పూరించిరి.

పాణ్డ్యైః హృషి కేశో దేవదత్తం ధనంజయః |

పాణ్డ్యైః దధౌ మహాశృంభం భీమకర్మా వృకోదరః || ౧౫ ||

‡ అంధ్రవాడుగా నముఖంబు యు చనగఁగు పణవమెసఁగు" అనియన్నది - ఉడుకయ నేరొద్దని అనురటిక.

§ తమ్మటయని అనురటిక.

అనన్తవిజయం రాజా కున్తిపుత్రో యుధిష్ఠిరః |

నకుల స్స హ దేవశ్చ సు ఘోష మణిపుష్పకౌ || ౧౬ ||

హృషీకేశః*పాశ్చజన్యః(దధౌ)=శ్రీకృష్ణమూర్తి పాంచజన్యః సు+
(పూరించెను)- ధన్జాయః† దేవదత్తమ్(దధౌ)=అర్జునుఁడు దేవదత్త
మును(పూరించెను)- భీమకః‡ రా వృకోడరః§ = భయంఃరమైఃవ్యా
పారములుకల భీముఁడు, పౌండ్రమ్ మహాశఙ్ఖమ్ దధౌ=పాండ్ర
మునుపేగుగల గొప్పశంఖమును పూరించెను- కున్తిపుత్రః రాజా యు
ధిష్ఠిరః ¶ = కులదేవుడు నాగుఁడును రాజునగు ధన్రాజు, అనన్త
విజయం (దధౌ)=అనన్తవిజయమును పూరించెను- *కులః సహదేవ
శ్చ=నకులుఁడును సహదేవుఁడును, సు ఘోష మణిపుష్పకౌ(దధౌ)=
=సు ఘోషము మణిపుష్పము అను శంఖములను(పూరించిరి)-పాంచ
జన్యాదులు శ్రీకృష్ణముల శంఖములపేరులు.

కాశ్యశ్చ పరమేష్వాన శ్శిశ్ణీవ మహారథః |

ధృష్టద్యుమ్నో పిరాటశ్చ సాత్యకిశ్చాపరాజిశః || ౧౭ ||

ద్రుపదో ద్రౌపదేయాశ్చ సర్వః పృథివీపతే |

సౌధద్రశ్చ మహాబాహు శ్శ్రావణధ్నుః పృథక్పృథక్ || ౧౮ ||

పరమేష్వానః కాశ్యశ్చ = గొప్ప ధనుస్సుగల కాశిరాజును, మహారథః
శిశ్ణీవ = సచారధుఁడైన శిశ్ణీయును. ధృష్టద్యుమ్నః = ధృష్టద్యుమ్నుఁ
డు(ద్రుపదునికొడుకు)ను, పిరాటశ్చ = పిరాటుఁడును, అపరాజితః సా
త్యకిశ్చ = సేదిపోని సాత్యకియును, ద్రుపదః = ద్రుపదరాజును, ద్రౌ
పదేయాశ్చ = ద్రౌపది కొడుకులును, మహాబాహుః సౌధద్రశ్చ = గొ

● హృషీకేశః = అర్జునుఁడు, ఈశః = యామకుఁడు అని యనఁనాథము.
మాధ్వతీకః అను విషయంద్రియాదులకు ప్రేరకుఁడనియ, హృషీకేశః =
గుఱును అమైన తలవెంట్రుకలు కలవాఁడనియు, హృషీకేశః ఇతి ఈశః = శం
తోషించిన ప్రహ్లాదుఁడు కాకుండు రుద్రుఁడును కలవాఁడనియు వాఁడనినది.

† పంచజన్యఁడను రాక్షసునిఁ గలగలిగినదిని యనఁన వాణము.

‡ ఉత్తరదిగ్విజయముచేసి చాలధనమునుజయించినవాఁడని విగ్రహము.

§ వృకమనెడియగ్నిని కడుపులోఁగలవాఁడనియ వయవార్థము.

¶ యుద్ధమునందునీరుదైనవాఁడనియవ యవార్థము.

[౮]

గీతా భావ్యత్రయ సారము.

స్వభుజములుకల సుభద్రకొడుకు (అభిషన్యఁడు)ను. (హే) పృథవీపతే
(ఓ) రాజా! (ఓదృతరాష్ట్రఁడా!) నర్వశః పృథక్పృథక్ శక్త్యాన్దధుః
= అందఱును వేటువేటుగా శత్రుములను పూరించిరి.

స ఘోషో భారతరాష్ట్రాగ్రాం హృదయాని వ్యధారయత్ |

సభశ్చ పృథవీంచైవ తుములోవ్యనునాదయన్ ||౮౯||

తుముః సఘోషః = సంకులమైన ఆశఁభర్తని, సభశ్చ పృథవీంచైవ వ్య
నునాదయన్ = ఆకాశమును భూమిని బ్రతిధ్వనిచేసింపుచు, భార
తరాష్ట్రాగ్రాం హృదయాని వ్యధారయత్ = దృతరాష్ట్రపుత్రులయొక్క
గుండెలను బద్దలుగొట్టెను.

అథ వ్యవస్థితాన్ దృష్ట్వా భారతరాష్ట్రాగ్రాన్ కపిధ్వజః |

ప్రవృత్తే శస్త్రసంపాతే ధను రుద్యవ్య పాణ్డవః ||౯౦||

హృషీకేశం తదా వాక్య మిదమాహ మహీపతే |

(హే) మహీపతే! = (ఓ) రాజా! (దృతరాష్ట్రఁడా!) అథ = తరువాతను,
శస్త్రసంపాతే ప్రవృత్తే (సతి) = ఆయుధములపాటు ప్రవర్తించినది (అ
నుచుండఁగా), కపిధ్వజః పాణ్డవః = కోటి (హనుమంతుఁడు) ధ్వజము
గాఁగల పాండవుఁడు (అజానుఁడు), వ్యవస్థితాన్ భారతరాష్ట్రాగ్రాన్
దృష్ట్వా = యుద్ధముచేయఁగలిదియున్న దృతరాష్ట్రపుత్రులను చూచి, ధ
నుః ఉద్యవ్య = యిల్లును ఎత్తి, తదా హృషీకేశమ్ ఇదం వాక్యమ్ అ
హ = అప్పుడు శ్రీకృష్ణమూర్తినిగూర్చి ఈ వాక్యమును పలికెను.

ఇచట మాధ్వజీకయంగు, (యుద్ధే) ధనుః ఉద్యవ్య (స్వేన) శస్త్ర
సంపాతే ప్రవృత్తే (సతి) = (యుద్ధమునందు) ధనుస్సును ఎత్తి (తాను)
శస్త్రములనుప్రయోగించుట ప్రసక్త (మగుచుండఁగా) అని యొకరాయ
న్వయంబును, — ప్రవృత్తే అనుదానికి ప్రవర్తింపఁజేయవలసిన అనియర్థ
ముచేసి, ప్రవృత్తే శస్త్రసంపాతే వ్యవస్థితాన్ భారతరాష్ట్రాగ్రాన్ = ప్ర
వర్తింపఁజేయవలసిన ఆయుధప్రయోగమునందు నిలిదియున్న మర్యో
ధవాదులను అని మఱియొకయన్వయమును వ్రాయఁబడినది.

సేనయో రుభయో మథే రథం స్థాపయ మేఽచ్యుత ||౯౧||

యావ దేతా నిరీక్షేఽహం యోద్ధు కామా నవస్థితాన్ |

తై మాయాసహ యోద్ధవ్య హస్తిన్ రణసమద్యమే ||౯౨||

(హే) అచ్యుత! = (హే) చ్యుతా!*, అస్మిన్ రణసముద్యమే = ఈయుద్ధోద్ద్యమే, యోధవ్యమ్ = నాచేత ఎవ్వరితోనూ పోరాడదు, యోధుర్యం = యుద్ధము చేయఁగోరికకలవారై యున్నవారిఁ (భీష్మచరణమున) నా తో అహం నిరీక్షే = ఎంతలో నేను మాకు పోరాడవలెనని యిందలంబు) రుభయోః సేనయోః మధ్యే = రెండు సేనల నడిమిమధ్య మే రథం స్థాపయ = నా రథమును నిలుపుమయోధ్యమావాసాత్మకం నాం య ఏతే రుత్ర సమాగతాః |

ధారణాశక్త్యాశక్త్య దుష్కర్తృప్రేషియచికిషణః || ౨౩

దేవేషుః = ఏషుః, యోధా = యుద్ధమునందు, మధ్యస్తేః ధార్మరాష్ట్రాశ్చ (సేనాచికిషణః = దేవేషుల ధర్మరాష్ట్రపుష్కరిణి మర్యోకనునియొక యుద్ధమున నేయుం గలిగిన వారై, యుద్ధసమాగతాః = ఇచ్చట చేరియున్నారో, యాత్ర యోధావాసాత్మకం (తాన్) అహం అవేక్షే = యుద్ధముచేయఁగలవారిని (వారిని) నేను చూచుచును.

సంజయ ఉవాచ.

ఏవముక్తో హృషీకేశో గుడాకేశేన భారత |

సేనయో రుభయో మధ్యే స్థాపయిత్వా రథోత్తమమ్ || ౨౪

భీష్మద్రోణప్రముఖత స్స ర్షేషాంచ మహాక్షితమ్ |

ఉవాచ పాశక పశ్యేతాన్ సమదేతాన్ కురూనితి || ౨౫ ||

(హే) భారత! = (హే) భీష్మరాష్ట్ర! చా! హృషీకేశః = శ్రీకృష్ణమూర్తి, గుడాకేశేన పశ్యమ్ రుత్తం = యుద్ధమున చేరి యుండుటకుఁ బడినవారై ఉ

* అచ్యుతాదుః - దేవతా విష్ణువులందు, యుద్ధం - పోరాట లేనివాడను - అందుగా నిర్మితాదుః - అని అభిమాననీతిక. శశకాదుగులను డి చ్యుతిలేనివాడనుగా, అ = కర్మభంగము, చ్యుతః - చ్యుతముల నవతరింపక వాడనియు ముఖ్యం.

† గుడాకేశః = శ్రీకృష్ణ, యోధా = యుద్ధం - అనగా నిద్రను జయించినవాడు - అంటున్నది గుడాకుడైనది - అభిమాననీతిక - గుడ అ కేశ = బెల్లనువలె అంటున్న కేశములు కలవాడను - అనగా నిద్రని రైత్రని వెంటుకలకలవాడ నుట; గుడాకేశః = కేసుని చెట్టులతోగాని గుండునలెగాని జరిగినవలెనగు శశకములుగలవాడను; యోధా = యుద్ధం నడుపుచు కొనబడే యుద్ధమున పాల్గొను - అని యిందలంబుకేశములగలవాడనియు చెప్పుదురు.

భయోః సేనయోః మధ్యే = రెండు సేనల నడుమను, భీష్మద్రోణప్ర
ముఖతః సర్వేషాం మహీక్షితాం (ప్రముఖతః)చ = భీష్మద్రోణులయందు
టనును అందఱు రాజుల(యెదుటను)ను, రథోత్తమం స్థాపయిత్వా =
థశ్రేష్ఠమును నిలిపి, (హే)పాథా! = (ఓ)కుంతిపుత్రుడా!, నమవేతా
న్ ఏతాన్ కురూన్ పశ్య = వేరయన్న ఈ కౌరవులను చూడుము- ఇ
తి ఉవాచ = అని పలికెను.

తత్రా పశ్యత్ స్థితాన్ పాథాః పితౄ నథ పితామహాన్ |

అచార్యాన్ మాతులాన్ భ్రాతృశ్చాన్ పిత్రాన్ పితౄన్ పితౄన్ || ౨౬ ||

శ్వశురౌ సుహృదౌ శైవ్యవ సేనయోరుభయోరపి |

అథ = తరువాతను, పాథాః = అజులనుడు, తత్ర సేనయోః ఉభయో
రపి స్థితాన్ = ౨ సేనలయందు రె-టియందును ఉన్న, పితౄన్ = పినరెం
డ్రె పెద్దతండ్రులనును, పితామహాన్ = తాతలను, అచార్యాన్ = ౩ చార్యు
లను, మాతులాన్ = మేనమామలను, భ్రాతృశ్చాన్ = ౨న్నకమ్మలను, పు
త్రాన్ = కొడుకులను, పిత్రాన్ = మనుషులను, తథా గణే = అట్లు చె
లికాండ్రను, శ్వశురౌ = మామగొడ్లను, సుహృదః = ఉపకారముచేసి
నవారిని, అపశ్యత్ = చూచెను.

తాన్తస్మిన్ స కౌన్తే మసస్పర్శా బన్ధానవస్థితాన్ |

కృపయా పరయాఽపిష్టోఽపీదన్ నిప మ బధిత్ || ౨౭ ||

సః కౌన్తేయః = ఆ కుంతిపుత్రుడు (అజులనుడు), అస్థితాన్ తాన్
సర్వాన్ బన్ధాన్ నమీక్య = (యుద్ధభూమియందు నిలిచియున్న ఆ
యందఱు బంధువులను చూచి, పరయా కృపయా అపిష్టః = గొప్ప కని
కరముచేత నాకరిమింపబడినవాడై, అపీదన్ ఇదమ్ అబ్రవీత్ = దుః
ఖంపుచున్నవాడై దీనిని (చెప్పబోవువాక్యమును) పలికెను.

విషాదమనఃగా దుఃఖమువలన కలిగిన మనోదౌబళ్యము- అది కలి
గినచో నన్నివ్యాపారములును ఉడుగును. అని మాధ్వటీకలో వివరింపఁ
బడినది.

అజున ఉవాచ.

దృష్టేషుమం స్వజనం కృష్ణ యయుర్సుం సమువస్థితమ్ || ౨౮ ||

సీదన్తి మమ గాత్రాణి ముఖంచ పశిశువ్యతి |

వేపధుశ్చ శరీరే మే రోమహర్షశ్చ జాయతే॥౨౯॥

గాఢీవం స్రంసతే హస్తాత్త్వత్త్వ పరిదహ్యతే।

నచ శక్నో మ్యనస్థాతుం భ్రమతీవచ మే మనః॥౩౦॥

(హే)కృష్ణ! = (ఓ)కృష్ణుడా! ‡, యయుత్సుం సముపస్థితమ్ = యుద్ధముగోరినదై వచ్చియున్న, ఇనుం స్వజనం దృష్ట్వా (స్థితస్య) మమ = ఈ స్వజనమునుచూచి (నిలిచియున్న) నాయోక, గాత్రాణీసీవన్తి = అవయవములు శిథిలములగుచున్నవి-మఖించపరిశుష్యతి = ముఖించును ఎండిపోవుచున్నది- మే శరీరే వేపధుశ్చ (జాయతే) = నా శరీరమున వడగును (పుట్టుచున్నది)- రోమహర్షశ్చ జాయతే = పులకరింపయు (గుర్పాటు)ను పుట్టుచున్నది- గాఢీవం హస్తాత్ స్రంసతే = గాండీవధనును, చేతినుండి- జారుచున్నది- త్వత్త్వ పరిదహ్యతే = చమ్రంబును అంతటదహింపబడుచున్నది- మే మనశ్చ భ్రమతీవ = నా మనస్సును తిరుగుచున్నట్లున్నది- అనస్థాతుంచ నశక్నోమి = నిలుచుటకును సమర్థుడనుకాకున్నాను.

నిమిత్తానిచ పశ్యామి వివరీతాని కేశవ।

నచ శ్రేయో ౭ను పశ్యామి హత్వా స్వజన మాహవే॥౩౧॥

(హే) కేశవ! = (ఓ) కృష్ణమూర్తీ, వివరీతాని నిమిత్తానిచ పశ్యామి = విరుద్ధములైన (అప్రీష్టముచూచి చెడి) శకునములనును చూచుచున్నాను-

† కృష్ణ ౧ = బ్రాహ్మణులను ముఖము వాచుచున్నట్లు = దైత్యులను తమమునుసూచి ఆకర్షించుచునాడు; కృష్ణ ౨ = భేరించుచున్నట్లు (దైత్యుల) ప్రాణించును బలించును కలివాడు; దీవతలకు) ఈవిధమున వాచించును బలించును కలివాడు. అనిమా భృతీకయందు వివరింపబడినది.

‡ కేశవ = బ్రహ్మను గుర్తించుచునాడు, కేశవ = కేశయగురాక్షసుని కంపింపవాడు- అని మనుసూచనటిక- మాభృతీకలో బ్రహ్మ గుర్తించుచు వర్తింపజేయువాడు, కేశవ ఇ కేశవ = బ్రహ్మను లక్ష్మీనికాముని గుర్తించుచు వర్తింపజేయు వాడు, కేశవ హించువాడు, కేశవ = ముఖశక్తుమును వహించువాడు, పరిశయసముద్రమున గానీ క్షీరసముద్రమున. గానీయందువాడు, మంధరలవెందుకలు గానీ కేశనామముగల అవతారములు గానీ కలివాడు అనియనవయవార్థములు వాచించుచున్నది.

అహం నృనం హత్వా = యుద్ధమన స్వజనమును చంపి, అను = అట
పైని, శ్రేయశ్చ నపశ్యామి = మేలును చూడకున్నాను.

న కాశ్చే విజయం కృష్ణ నచ రాజ్యం సుఖానిచ |

కిం నో రాజ్యేన గోష్ఠ్య కంభోగై జీవితేన వా || ౩౨ ||

యేషామథే కాశ్చీతం నో రాజ్యం భోగా స్సుఖానిచ |

త ఇమేఽపస్థితా యుద్ధే ప్రాణాన్ ప్రత్యర్థా ధనానిచ || ౩౩ ||

అచార్యాః పితరః పుత్రా స్తతైవ చ పితృషు హి ||

మాతులా శ్వశురాః పౌత్రాః స్వామీనాః స్వమీనైశ్చ స్వభా || ౩౪ ||

(హే) కృష్ణ! = (ఓ) కృష్ణుడా! నమమం న కాశ్చే = నమమను కోర
ను- రాజ్యంచ సుఖానిచ న కాశ్చే = రాజ్యమును సుఖమును కోరను-
(హే) గోష్ఠ్య! = (ఓ) కృష్ణుడా! రాజ్యేన సః కిమ్ (ప్రయోజనమ్)
= రాజ్యముచేర మనకు ఏమి (ప్రయోజనము) భోగైః = జీవితేన వా = మే
= సుఖముల చేతగానీ బ్రదుకు చేతగానీ ఏమి (ప్రయోజనము) సః గా
భ్యమ్ యేషామ్ అథే కాశ్చీతమ్ = మనయొక్క రాజ్యము ఎవ్వరికొ
అను కోరఁబడినదో, భోగాః సుఖానిచ (యేషామథే కాశ్చీతాని) =
సుఖసాధనములును సుఖములును (ఎవ్వరికొ అకు కోరఁబడినదో), తే
ఇమేఽపి వీరు, ప్రాణాన్ ప్రత్యర్థా ధనానిచ త్యక్త్వా = ప్రాణములయఁగ సుధ
నములయాశను విడిచి, యుద్ధే అపస్థితాః = యుద్ధమందు నిలిచియు
న్నవారు- వారెవ్వరన్నను- అచార్యాః = అచార్యులును, పితరః = తం
త్రులును, పుత్రాః = కొడుకులును, తతైవ చ పితృషు హి = ఆప్రకార
మే తాతలును, మాతులాః = మేనమామలును, శ్వశురాః = మామగారి

గోష్ఠ్యం = ఇంద్రియములను పొందువాడు. ఎల్లప్పుడును ఇంద్రియములు ఆ

ధిక్త సముపగ్రహించువాడు- అనిచుండునూడనటిక. మాధ్వతీకలా, - గోష్ఠ్యమన
కు గంభీరవిద్యలును, భేద భావి శస్త్రములును, కేశరూపానందములును,

కానన తరణములును, అథానా - వాని విత్తం = హిందీపుమన్నాదిగానగో
వింశతి రుద్రులు- గోష్ఠ్యం = నీచకులతత శత్రువులను చంపు- వాక్కులు
కు విష్ణుకృష్ణమునిచ్చివాడు. గోష్ఠ్యం చ - రాజ్యలయొక్క అభిజ్ఞానవంతు
భేదించువాడు- పశుశ్రుతియొక్కయు గొడ్డెశ్చర్యము గూడయు ఏకం పాఠము
పైతియు భేదించువాడు- అని యవయవ భాములు వ్యాఖ్యించినవి.

ర్లును, పాత్రాః=మనుచులును, స్యాలాః=భార్యతోఁబుట్టినవాండ్రును,
తథా సంబద్ధినః=ఆప్రకారము చుట్టాలును.

. ఏతా న్నహన్తు మిచ్ఛామి ఘ్నతోఽపి మధుసూదన |

అపి త్రైలోక్యరాజ్యస్య హేతోః కింను మహీకృతే || ౩౫
(హే) మధుసూదన* != (ఓ) శ్రీకృష్ణుఁడా!, (మామ్) ఘ్నతోఽపి ఏ
తాః=(నన్ను) కొట్టుచున్నవారైనను వీరిని, త్రైలోక్యరాజ్యస్య
హేతోరపి=మూడులోకములరాజ్యము నిమిత్తమైనను, హన్తుమ్ శే
చ్ఛామి=చంపను ఇచ్చయింపకున్నాను. మహీకృతే (హన్తుం శేచ్ఛా
మితి) (వక్తవ్యమ్) కింను=భూమికొఱకు (చంపఁగోరకున్నానని)
(చెప్పవలసినది) ఏమి?

నిహత్య ధాతరాష్ట్రా న్నః కాప్రీతి స్యా జ్ఞనాదన |

పాపమే వాశ్రయే దస్తా స్తే త్వేతా నాతతాయినః || ౩౬
(హే) జ్ఞనాదన! + (ఓ) కృష్ణుఁడా!, ధాతరాష్ట్రాన్ నిహత్య (స్థితా
నాం) నః=మర్యోధనాదులను చంపి (ఉన్న) మనకు, కా ప్రీతిః స్యా
త్=ఏమి సంతోషము కలుగును? - ఆతతాయినః + ఏతాన్ =చం

* మను నూనః=మధువనెడి బ్రతుకని చంపినవాఁడు - మాధ్వటీకలో, తేనెపూ
సిన యడ్డమునలె సుఖలేఖముకల సేంసారమును పోగొట్టువాఁడు - మధుసూ
దనః=మధురముగావండుకల దైవభీముని నియమించువాఁడు - అనియునువా
యఁబడినది.

† జన అదనః=జనులను చంపువాఁడు - అనఁగా సంహారకర్త అని మధుసూ
దనటీక - మాధ్వటీకలో జనః=పుట్టనివాఁడును, అదనః=సంహరించువా
డును అనియు, జన అదనః=పుట్టుకను పోగొట్టువాఁడు, మంఠిజనులనుకుం
చిగతిని పొందించువాఁడు, చెడుజనులను చెడుగతిని పొందించువాఁడు, సజ్జను
లను యూరించువాఁడు, మజానులను హింసించువాఁడు - అనియథాములు వా
యఁబడినవి.

‡ శ్లో॥ అగ్నిదో గరదత్తైవ శస్త్రపాదీ భానాపహః శ్రేత్రతాత హరత్తైవ య
దేతే హృతతాయినః - (ఇఁడ్లు మొదలగువానికి నిప్పుపెట్టువాఁడు, విషముపె
ట్టువాఁడు, శస్త్రమునుచేతంగలవాఁడు, భనమును అపహరించువాఁడు, భూ
మిని భాత్యను హరించువాఁడు, ఈయనగుకను ఆతతాయినఁబడుదురు)

పుటకుమఃక్తులయిన వీరిని, హత్యా (స్థితాన్) ఆప్తాః=చంపి (ఉన్న) మనను, పాపమేవ ఆశ్రయేత్ = పాపమే ఆశ్రయించును—ఆత తాయిన సూయాత్తం హన్యాదే వాచనార మ్ (చంపను హన్యంతై వచ్చువానిని విచారింపక చలవలసినదయె) అను నీతిశాస్త్ర)వచనము కంటె, అహింసా పరమోధర్మః (హింసించకుండుట గొప్ప ధర్మము) అను ధర్మశాస్త్ర)వచనము బలవల్లని తాత్పర్యము.

మధుసూదనటీకలో, ఆస్నా హత్యా (స్థితాన్) = యుద్ధముచే యకయూరకయున్న) మనను చంపి (ఉన్న), ఏతా ఆతతాయినః = ఈ ఆతతాయులను (మర్యోధనాదులను), పాపమేవ ఆశ్రయేత్ = పాపమే ఆశ్రయించును. అనియు వ్యాఖ్యానముచేయఁబడినది.

తస్మా న్నాహో వయం హన్తుం ధాతరాష్ట్రాన్ సృజన్తవాః।

స్వజనంహి కథం హత్యా సుఖినస్యమ మాధవ॥ ౩౭॥

(హే)వాధవ! = (ఓ) కృష్ణుడా!; తస్మాత్ = వానిచలన, వయమ్ = మనము, సృజన్తవాః ధాతరాష్ట్రాన్ హన్తుమ్ అహాః న = బంధువులతోఁగూడిన ధాతరాష్ట్రులను చంపఁ దగినచారము కాదు. స్వజన్తవాః అనుపాఠమున మనబంధువులైన అనియర్థము. స్వజనం హత్యా = స్వజనమును చంపి, సుఖినః కథంహి స్యామః = సుఖవంతులము ఎట్లు అనుమము?

యద్యప్యేతే నపశ్యన్తి లోభోపహతచేతసః।

కులక్షయకృతం దోషం మిత్రద్రోహేచ పాతకమ్॥ ౩౮॥

కథం న జ్ఞేయ మస్తాభిః పాపా దస్తా నివర్తితమ్।

కులక్షయకృతం దోషం ప్రపశ్యన్భి జానాదకన॥ ౩౯॥

లోభోపహతచేతసః ఏతే = వ్యాలోభముచేతఁ జేడఁగొట్టఁబడిన మన స్సృలుగల వీరు, మర్యోధనాదులు), కులక్షయకృతం దోషమ్ = సంశ్చక్షయముచేఁగలుగఁజేయఁబడిన దోషమును, మిత్రద్రోహే పాతకం

మా ధవ = లక్ష్మీక పరిమితి. అని మధుసూదనటీక- మాధ్యమికలో, భాగమున కు అధిపతియనియు, మా ధ వ = భాగమును ధర్మమును ప్రవర్తించఁజేయు వాఁడు, మాధవ = మధువును దైత్యుని సంబంధి. అనఁగా మధువును దైత్యుని యొక్క శత్రువులుట, అనియు వ్యాఖ్యానముచేయఁబడినది.

శ=మిత్రదోహమానఁదలి పాపమునును, నపశ్యన్తియద్యపి=ఎఱుంగ
కున్నారుగాని, (తథాఽపి=అయినను). (హే)జనాదాన=(ఓ)కృష్ణుఁ
డా!, కులక్షయకృతం దోషం ప్రపశ్యద్భిః అస్తాభిః=కులక్షయము
చేఁగలుగఁజేయఁబడెడు దోషమును ఎఱుంగుచున్న మనచేతను, అ
స్తాత్ పాపాత్ నివర్తతుమ్=ఈ పాపమునుండి మళ్లుటకు, క
థం నష్టేయమ్=ఎట్లు లేలియఁబడఁదగదు.

కులక్షయే ప్రణశ్యన్తి కులధర్మా స్సనాతనాః।

ధర్మే నష్టే కులం కృత్స్న మధర్మోఽభిభవత్యుత॥౧౦॥

అధర్మాభిభవా త్కృష్ణ ప్రదుష్యన్తి కులస్త్రీయః।

స్త్రీషు దుష్టాసు వాన్ష్టేయ జాయతే వణాసంకరః॥౧౧॥

సంకరో నరకాయైవ కులఘ్నానాం కులస్యచ।

పతన్తి పితరో హ్యేషాం లుప్తపిణ్డోదకక్రియాః॥౧౨॥

కులక్షయే (సతి) సనాతనాః కులధర్మాః ప్రణశ్యన్తి=వంశక్షయము
(కలుగుచుండఁగా) పరంపరచేవచ్చిన కులధర్మములు నశించుచున్న
వి- ధర్మే నష్టే (సతి)=ధర్మము నశించిన(దగుచుండఁగా), కుల
మ్ కృత్స్నముత=కులమును అంతటినిని, అధర్మాః అభిభవతి=అధ
ర్మము ఆక్రమించుచున్నది- (హే)కృష్ణ!=(ఓ)కృష్ణుఁడా!, అధర్మా
భిభవాత్ కులస్త్రీయః ప్రదుష్యన్తి=అధర్మము ఆక్రమించుటవలన
కులములోనిస్త్రీలు చెడుచున్నారు- (హే)వాన్ష్టేయ!=(ఓ)వృష్టివం
శమువాఁడా! (కృష్ణుఁడా!), స్త్రీషు దుష్టాసు(సత్సు)=స్త్రీలు చెడిన
వారు (అగుచుండఁగా). వణాసంకరః జాయతే=వణములు కలిసి
పోవుట కలుగుచున్నది- సంకరః=సంకరము, కులఘ్నానాం కులస్య
చ=కులమునుచెడఁగొట్టినవారికిని కులమునకును, నరకాయైవ (ధవతి)
=నరకముకొఱకే అగుచున్నది- హి=ఇంతియెకాక, ఏషాం పితరః=
వీరి పితృదేవతలు, లుప్తపిణ్డోదకక్రియాః(సత్తః)పతన్తిహి=లోపించి
నపిండోదక కార్యములుకలవారు(అగుచు) (నరకములో)పడుచున్నారు
గదా.

దోషై రేతేః కులఘ్నానాం వణాసంకరకారకైః।

ఉత్సాద్యన్తే జాతిధర్మాః కులధర్మాశ్చ శాశ్వతాః॥౧౩॥

ఉర్పన్నకుః ధర్మాణాం మనుష్యాణాం జనాదానాం |

నరకే నియతం వాసో భవతీత్యనుశుశ్రుమ || ౪౪ ||

కులఘ్నానామ్ = కులమును చెడఁగొట్టువారియొక్క, వణానంకరకార
తైః పతేః దోషైః = వణానంకరమునుచేసెడి ఈ దోషములచే
త, శాశ్వతాః జాతిధర్మాః కులధర్మాశ్చ = సనాతనములైన వ
ణధర్మములును వంశధర్మములును, ఉత్సాద్యంతే = నశింపఁజేయఁ
బడును. (హే) జనాదానాం! = (ఓ) కృష్ణుడా! ఉర్పన్నకులధర్మాణాం
మనుష్యాణామ్ = నశించిన కులధర్మములగుల మనుష్యులకు, నరకే
నియతం (యథాతథా) వాసః భవతి = నరకమున నిత్యముగా ఉ
నికి కలుగుచున్నది, ఇతి శుశ్రువ = అని వింటిమి. పెద్దలవలన అ
ని శేషము.

కులధర్మాశ్చ అను చకారమువలన ఆశ్రమధర్మాదులకుఁ గూ
డగ్రహణమని మాధ్వటీక.

అహింసా బత మహ త్పాపం కర్తుం వ్యవసితా వయమ్ |

య ద్రాజ్యసుఖలోభేన హన్తుం స్వజన ముద్యతాః || ౪౫ ||

అహింసాబత! = అయ్యయ్యో! - వయమ్ = మనము, మహత్ పాపం
కర్తుం వ్యవసితాః = గొప్ప పాపమును చేయుటకు ఉద్యక్తులమైతి
మి. - యత్ = ఏకారణమువలన, రాజ్యసుఖలోభేన = రాజ్యమందును సు
ఖమందును ఆశచేత, స్వజనమ్ హన్తుమ్ ఉద్యతాః = స్వజనమును చం
పుటకు ఉద్యక్తులమైతిమో.

మాధ్వటీకలో ఉద్యతాః (ఇతి) యత్ (తత్) పాపమ్ = ఉద్యక్తు
లమైతిమి (అనునది) యేది (కలదో) (ఆ) పాపమును అని వెనుకకు ఆన్వ
యము వ్రాయఁబడినది.

యది మా మప్రతీకార మశస్త్రం శస్త్రపాణయః |

ధాతరాష్ట్రా రణే హన్యంతే తే మతరం బవేత్ || ౪౬ ||
అప్రతీకారమ్ అశస్త్రమ్ మామ్ = ప్రతిక్రియలేః వాఁడనును శస్త్రము
లులేనివాఁడనునగు నన్ను, శస్త్రపాణయః ధాతరాష్ట్రాః = శస్త్ర
ములుచేతులలోఁగల ధృతరాష్ట్రునికొడుకులు, హన్యంతే = చంపిరే
ని, తత్ = అది, మే తే మతరం భవేత్ = నాకు మిక్కిలిహితమైనది

అగును. ప్రియతరమ్ అనుపాఠమున మిక్కిలి ఇష్టమైనది అనియథాము.

సంజయ ఉవాచ.

ఏవము క్త్వాఽజ్ఞాన సంఖ్యే రథోపస్థ ఉపావిశత్ |

విస్మయ సశరం చాపం శోక సంవిగ్నమానసః || ౪౨ ||

సంజయః ఉవాచ = సంజయుఁడు పలికెను. సంఖ్యే = యుద్ధమునందు, అజ్ఞానః = అజ్ఞానుఁడు, ఏవమ్ ఉక్త్వా = ఇట్లు పలికి, శోకసంవిగ్నమానసః (సన్) సశరం చాపం విస్మయః = దుఃఖముచేత పీడింపఁబడిన మనస్సు కలవాఁ (డగుచు) బాణములతోఁగూడిన ధనుస్సును విడిచి, రథోపస్థే ఉపావిశత్ = రథముమీదను కూర్చుండెను.

ఇతి త్విధగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మః ద్యాయాం

యోగశాస్త్రే త్విక్యష్టాజ్ఞానసంవాదే ఆర్జున

విషాదో నామ ప్రథమోఽధ్యాయః.

ఇట్లు ఉపనిషదధ్యాయప్రతిపాదకంబును బ్రహ్మవిద్యాప్ర

తిపాదకంబును యోగశాస్త్రంబును శ్రీకృష్ణ

ర్జునసంవాదంబునగు భగవద్గీతలలో ఆ

ర్జునవిషాదప్రతిపాదకంబగు

మొదటియధ్యాయము.

— ❦ —

[౧౮]

గీతాభాష్యత్రయసారము.

రెండవయధ్యాయము-

సంజయ ఉవాచ.

తం తథా కృపయా అవిష్ట మశ్రుపూర్ణాశులేక్షణమ్ |

విషీదంత మిదం వాక్య మువాచ మధుసూదనః || ౧ ||

తథా కృపయా అవిష్టమ్ = అట్లు కనికరముచేత అక్రమింపఁబడిన వాఁడును, అశ్రుపూర్ణాశులేక్షణమ్ విషీదంతమ్ తమ్ = కన్నీళ్లతో నిండినవైష్యాకులములైన నేత్రములుకలవాఁడును దుఃఖింపుచున్నవాఁడునగు ఆతని (అజ్ఞానుని) కూర్చి, మధుసూదనః ఇదమ్ వాక్యమ్ ఉవాచ = శ్రీకృష్ణమూర్తి ఈ వాక్యమును పలికెను.

త్రైభంగవా నువాచ.

కుతస్త్రా కత్తల మిదం విషమే సముపస్థితమ్ |

అనార్యజుష్ట మస్వర్గ్య మకీర్తకర మజ్ఞాన || ౨ ||

త్రైభంగవాన్ ఉవాచ = త్రైభంగవంతుఁడు (శ్రీకృష్ణమూర్తి) + పలికెను. (హే) అజ్ఞాన! = ఓ) యజ్ఞానుఁడా!, అనార్యజుష్టమ్ అస్వర్గ్యమ్ అకీర్తకరమ్ కత్తలమ్ = తగుచునుఘ్యులుకానివారి (అజ్ఞానుల) చే నవలంబింపఁబడినదియు స్వర్గామునకుతగనిదియు అపకీర్తినికలుగఁజేయునదియునగు దుఃఖము, విషమే = ఒడుదుడుకులో, త్వా కుతః ఉపస్థితమ్ = నిన్ను పల పొందెను.

మధుసూదనటీకలో కత్తలమ్ అనుదానికి మరినమైన స్వధర్మ వైముఖ్యము అని వ్రాయఁబడినది. మాధ్వటీకలో దుఃఖము మోహము అని రెండధర్మములు వ్రాయఁబడినవి.

శ్లో || వికృత్యస్య సమగ్రస్య వీర్యస్య యశస్య | త్థానతైరాగ్యయాతై
వ షణ్ణాం తగ ఇత్థీనా || (వికృత్యతగవీర్యయాతై త్థానతైరాగ్యములకు
తగము అ) సంక్ష- ఇవికలనాఁడు తగవంతుఁడు) శ్లో || తత్త్వం ప్ర
శయంతైవ భూతానా మాగతిగతిమ్ | కేర్తి విద్యా కువివ్యాంక నవావ్యాధి
గవాఃతి || (దూతకులపుట్టుకను, నాశమును, కావోయితి సంకతును, రావో
యితి అపత్తును, త్థానమును, అత్థానమును, ఎవ్వఁడెఱుఁగునో వాఁడు త
గవంతుఁడని చెప్పఁబడఁగినవాఁడు) ఈ రెండు శ్లోకములును శంకరాచార్యులలో
3 అధ్యాయ 3 శ్లోకమున వ్రాయఁబడినవి.

క్షైబ్యం మాస్త్వగమః పాథా తత త్వ యుపపద్యతే।

తుద్రం హృదయదౌర్బల్యం త్యక్త్వైతిష్ఠ వరంతప॥౩॥

(హే)పాథా! = (ఓ)కుంటిపుత్రుడా!, క్షైబ్యం మాస్త్వగమః = అదై
ర్యమును పొందకుము- త్వయి ఏతత్ నోపపద్యతే = నీయందు ఇది
తగదు- (హే)వరంతప! = శత్రువులను తపింపజేయువాడా!, తు
ద్రం హృదయదౌర్బల్యం త్యక్త్వా = తుచ్చమైన మనస్సునందలిపరి
కతనమును వదిలి, ఉత్తిష్ఠ = లేమ్ము- యుద్ధమునకు సిద్ధముగా నుండు
మనుట.

మాధ్వటీకలో క్షైబ్యమ్ = క్షీబత్వము, భయము, అని రెడధా
ములువ్రాయఁబడినవి.

అజాన ఉవాచ.

కథం భీష్మ మహం సంఖ్యే ద్రోణంచ మధుసూదన!

ఇషుభిః ప్రతియోతస్యమి పూజాహ్లా వరిసూదన॥౪॥

హే అరిసూదన! మధుసూదన! = ఓ శత్రువులను సంపువాడా!, కీ
కృష్ణుడా!, పూజాహ్లా భీష్మం ద్రోణంచ = పూజకుతగినవారగు
భీష్మునిని ద్రోణునిని (కూర్చి), ఆహం సంఖ్యే ఇషుభిః కథం ప్ర
తియోతస్యమి = నేను యుద్ధమునందు బాణములచేత ఎట్లు ఎదిరిం
చియుద్ధముచేయఁగలను?

మాధ్వటీకలో అరి సూదన అనుధానికి చక్రముచేత శత్రువుల
ను సంపువాడా! అనియథాము వ్రాయఁబడినది- ప్రతి అని పదచ్ఛే
దముచేయఁబడి భీష్మం ద్రోణం ప్రతి అని అన్వయింపఁబడినది.

గురూ వహత్వా హి మహానుభావాః

చ్ఛేద్యో భోక్తుం భైక్ష మపీహ లోకే।

హత్వాఽథా కామాంస్తు గురూ నిహ్నావ

భుజ్జీయ భోగాన్ రుధిర ప్రదిద్ధాన్॥౫॥

మహానుభావాన్ గురూ అహత్వా = గొప్పప్రభావముగల పెద్దల
ను చంపక, ఇహ లోకే భోక్తుమ్ భైక్షమపి శ్రేయః = ఈ లోకము
న అనుభవించు భిక్షాన్నమైనను మేలు- అర్థకామాన్ గురూన్ హ
త్వతు = శనమునుకోరెడి గురువులను చంపియో, నిహ్నావ రుధిరప్ర

[౨౦]

గీతా భాష్యత్రయసారము.

దిగ్దాన్ భోగా భుజ్యేయః = ఈలోకమునందే రక్తముచేఁబూయఁ
డిన భోగములను అనుభవించవలయును.

మధుసూదనటీకలో హిమహనుభావాన్ అని ఏకపదముగాఁగూ
డ విభజింపఁబడి, హిమ = చలువ, హ = పోగొట్టెడియన్నియొక్క
కానీ సూర్యునియొక్క కానీ, అనుభావాన్ = ప్రభావముగల అనియి
థము వ్రాయఁబడినది. ఉత్తరాధములో అథకామాన్ భోగాన్
= అథకామస్వరూపములైన భోగములను అనియు నన్వయింపఁబడి
నది. మాధ్యమీకలో ఈయన్వయమే వ్రాయఁబడినది.

సచైతద్విద్యుః కథంనో గరీయో

యద్వాజయేమ యదివా నోదయేయః |

యానేవ హత్వా న జిజీవిషామ

స్త్రీఽవస్థితాః ప్రముఖే ధాతరాష్ట్రాః || ౧౧ ||

నః కథంనో గరీయః = మనకు ఏది శ్రేష్ఠమో, ఏనాత్ నచవిద్యుః = దీ
నిని ఎటుంగకున్నాము. భీష్మచరణయుద్ధములలో నేది శ్రేష్ఠమో తె
లియదనుటయని మధుసూదనటీక - యుద్ధమును చేయుటనుటలలో
నేది శ్రేష్ఠమో తెలియదనుటయని మాధ్యమీక - (వయమ్) జయేమ
యద్వా = (వనము) జయింతుమేమో. నః (ధాతరాష్ట్రాః) జయేయ
ర్యదివా = మనను (ధాతరాష్ట్రాః) జయింతురేమో. యాన్ హ
త్వా (వయమ్) నైవజిజీవిషామః = ఎవ్వరిని చంపి (మనము) జీవిం
పనేకోరమో, తే ధాతరాష్ట్రాః ప్రముఖే అవస్థితాః = ఆ ధాతరా
ష్ట్రులు ఎమటనిలిచినవారు. మధుసూదనటీకలో ధాతరాష్ట్ర
లనఁగా ధృతరాష్ట్ర నఁబంధులగు భీష్మదో, నాదులని వివరింపఁబడి
నది.

కార్యణ్యదోషోపహతస్వభావః

ప్రచ్ఛామి త్వం కర్మసమ్మూఢచేతః |

యచ్చేయస్యాన్నిశ్చితం బూహి తన్నే

శిష్యస్త్రీఽహం శిషిమాం త్వం పరిపన్నమ్ || ౧౨ ||

కార్యణ్యదోషోపహతస్వభావః = లోభముచేఁగలిగిన దోషముచేత తర
హరింపఁబడిన స్వభావముగలవాఁడనును, కర్మసమ్మూఢచేతః =

ధర్మమునందు సందేహమును పొందిన మనస్సు కలవాడనునై, తామ్
పృచ్ఛామి = నిన్ను అడుగుచున్నాను - యత్ నిశ్చితం శ్రేయః స్యా
త్ = ఏది నిశ్చయింపబడిన మేలు అగునో, తత్ మే బ్రూహి =
దానిని నాకు చెప్పుము - తే ఆహమ్ శిష్యః = నీకు నేను శిష్యుడ
ను - తామ్ ప్రపన్నమ్ - మామ్ శాధి = నిన్ను ఆశ్రయించిన నన్ను
శాసింపుము.

స్వల్పమైనను ధనతయమును ఎవ్వఁడు సహింపఁజో వాఁడు కృ
పణుడని లోకములోఁ జెప్పబడును. అట్టివాఁడగుటచేత అన్త
జ్ఞానము లేనివాఁడెల్లి కృపణుడనఁబడును. అట్టి కాపణ్యమువలన ఈ
జన్మమున వీరె నావారు వీరు చచ్చినచో నాబ్రదుకేల అనికరి
గెడు మమకారమే దోషము అని మధుసూదనటీక.

కాపణ్యమునఁగా స్వజనమును చఁపెదననెడి మనోదీనత్వము -
దాని చేతనును కులక్షయమువలనఁ గలిగెడి దోషముచేతనునని రా
మానుజీయటీకయు మాధ్వటీకయు. స్వభావమునఁగా పౌరుషము
అని మాధ్వటీక. ధైర్యము మొదలయినది అని రామానుజటీక.

నహి ప్రపశ్యామి మమాపనుద్యా
ద్య చ్ఛోక ముచ్ఛోషణం మిద్రియాణామ్ |
అవాప్య భూమా నసవత్న మృద్ధం
రాజ్యం సురాణా మపి చాధిపత్యమ్ || ౮ ||

ఇద్రియాణామ్ ఉచ్ఛోషణమ్ మమ శోకమ్ = ఇంద్రియములను మి
క్కిలి ఇగురిజేసెడి నా దుఃఖమును, యత్ అపనుద్యాత్ (త
త్) = ఏది పోగొట్టునో (దానిని), భూమా అసవత్నమ్ మృద్ధ
మ్ రాజ్యమ్ = భూమిలో శత్రువులులేని సమృద్ధికల రాజ్యమునును
సురాణామ్ ఆధిపత్యంచ = దేవతలయొక్క ఆధిపత్యమునును, అవా
ప్యాపి పొందియును, (అహమ్) నపశ్యామిహి = (నేను) కానకున్నా
నుగదా.

సంజయ ఉవాచ.

ఏవ ముత్త్వా హృషీకేశం గుడాకేశః సరంతపః |

న యోత్స్య ఇతి గోవింద ముత్త్వా తూష్ణిం బభూవహ || ౯ ||

[౨౨]

గీతాభాష్యత్రయసారము.

పరంతపః గుడాకేశః=శత్రువులను తపింపజేసెడి అజునుడు,
హృషీకేశం(ప్రతి) ఏషమ్ ఉక్త్వా=శ్రీకృష్ణుని (గూర్చి) ఇట్లు చెప్పి
నయోత్యే ఇతి ఉక్త్వా=యుద్ధముచేయును అని పలికి, తూష్ణీం బ
భూవహ=ఊరకుండెను

హ అనునది ఆశ్చర్యమును తెలియజేయును అని రామానుజీ
యటీక.

త మువాచ హృషీకేశః ప్రహసన్నివ భారత |

సేనయో రుభయో మధ్యే ఓషీదన్ మిన్ : ౪౮||౧౮||
(హ)భారత!=ఓ)ధృతరాష్ట్రుడా!, హృషీకేశః=శ్రీకృష్ణమూర్తి
ఉభయోః సేనయోః మధ్యే=రెండు సేనల నడుమను, ఓషీదన్
మ్ రమ్=మఃఖంపుచున్న ఆతనిం(అజునుం)గూర్చి, ప్రహసన్నివ
దమ్ వచః ఉవాచ=పరిహసింపుచున్నట్లున్నవాడై ఈ వాక్యము
ను పలికెను

జ్ఞానవంతుడవైనను నీకు ఇట్టి మబుద్ధి ఎట్లు కలిగెననిపరిహా
సముచేయుచును అని మాధ్వటీకలో వివరింపబడినది.

ఈ వాక్యము అనగా నత్సేవాహంజాతునామ్(౨౮||౧౯||శ్లో)అ
నునది మొదలు అహంత్వానర్హవేపేభ్యోమోక్షయిష్యామిమాశుచః
(౧౮||౬౬||శ్లో)అనుశ్లోకమువఱకునుండెడి భగవద్గీతలను అని రామా
నుజభాష్యము.

దృష్ట్వాతు పాణ్డవానీకమ్(౧౮||౨౦||శ్లో)అనునది మొదలు, నయోత్యే
ఇతి గోవింద ముక్త్వా తూష్ణీం బభూవహ(౨౮||౨౧||శ్లో) అనువఱకును
జెప్పబడిన గ్రంథము, ప్రాణుల సంసారదుఃఖమునకు బీజభూతముల
గు(వీర)నములగు) శోక మోహములు పుట్టుటకు కారణమును తెలియ
జేయును- ఎట్లన్నను- కథంభీష్మమహంసంఖ్యే(౨౮||౨౨||శ్లో)ఇత్యాదిగ్రం
థముచేత, అజునునకు కలిగిన శోకమోహములు, రాజ్యము గురువు
లు పుత్రులు మిత్రులు(చెలికాండ్రు) సుహృత్తులు(ఉపకారకులు) స్వ
జనము సంబంధులు బంధువులు, వీరియందు, నేను వీరివాడను వీరు
నావారు అనేది భ్రాంతివలనగలిగిన స్నేహమునకు భంగము వచ్చు

ట కారణముగాఁ గలిగినవిగాఁ దెలియఁజేయఁబడినవి- ఈశోకమోహములచేత వివేకజ్ఞానశూన్యుడై యజుఁనుఁడు, స్వయముగాఁబ్రవర్తించిన యుద్ధమునుండియు మరలెను- తనకు గగని బిచ్చమెత్తుట మొదలగువానింజేయుట కుద్దేశించెను- కాబట్టి శోకమోహాది దోషములతోఁగూడిన యందఱు ప్రాణులకును స్వయముగా నెన్నఁదమఁమును విడుచుటయు నిషిద్ధమును సేవించుటయు లబ్ధిఁగచును- స్వఁధమఁమునఁబ్రవర్తించినప్పటికిని వారి యనోనాకాక యాదులప్రకృతి ఫలోద్దేశపూర్వకఁబును అహంకారముతోఁగూడినదియును గానేయుండును- దానివలన పుణ్యసాపములు వృద్ధిబొంది జన్మసుఖదుఃఖప్రాప్తిస్వరూపంబగు సంసారము ఎడతెగకుండును- కాబట్టి, సంసారబీజములు శోకమోహములనియు, అనివర్తకమఁసంన్యాస(అన్నికర్మములను విడుచుట)పూర్వకఁబగు నాత్మజ్ఞానముననె కాని పటియొక్క దానివలన నివర్తించవలయు, సర్వలోకానుగ్రహముకొరకు ఉపదేశింపఁగోరినవాడై వాసుదేవుఁడు అజుఁనుని నిమిత్తముగాఁ జేసికొని ఈదైగ్రంథమును చెప్పుచున్నాఁడు- అని శంకరభాష్యము.

ప్రసక్తిలేనిచోట గలిగిన స్నేహకారుణ్యములచేత వ్యాకులుడై తుత్రియులకు పరమధర్మమైన యుద్ధమును అధర్మముగాఁ దలంచుచు, ధర్మమును తెలియఁగోరి శరణాగతుడైన యజుఁనునింగూచి,—ఆత్మతత్త్వజ్ఞానమును ఫలోద్దేశము లేనియుద్ధము ఆత్మప్రాప్తికిసాధనము నెడిజ్ఞానంబును కలుగక ఈతని యజ్ఞానము శమింపదనితలంచి భగవంతునిచే నధ్యాత్మశాస్త్రగ్రంథము చేయఁబడినది- అనిరామానుజభాష్యము.

ధర్మంబును జ్ఞానంబును లోకంబున నశింపఁగా కరుణాశీలురగు బ్రహ్మగుండ్రేంద్రాదులచేఁ బ్రాధికంపఁబడినవాడై జ్ఞానమును తెలియఁజేయుటకై భగవంతుఁడు వ్యాసుఁడుగానవతరించెను- వేదాధర్మజ్ఞానములేక సంసారములో క్లేశముంజెందుచుండెడి స్త్రీసూద్రాదులకుంగూడ ధర్మజ్ఞానద్వారంబున మోక్షము కలుగవలయునని షహభారతమును రచియించెను- దానిలో సర్వభారతార్థసంగ్రహమై వాసుదేవాజుఁననంవాదరూపమై భారతమనెడికల్పవృక్షమునకు మక

రందమునంటిదైన గీతను రచియించెను. రెండు సేనలనడుమను బాంధవాదిమోహమునెడి వలలో జిక్కుకొని విషాదమునుపొందుచున్న యజ్ఞానునింగూచి భగవంతుఁడుచెప్పుచున్నాఁడు. అని మధ్యభాష్యము.

త్రైభగవానువాచ.

అశోచ్యా నన్వశోచస్త్వం ప్రజ్ఞావాదాంశ్చ భాషసే।

గతాసూ నగతాసూంశ్చ నానుశోచన్తిపణ్డితాః॥౧౧॥

త్వమ్ అశోచ్యాన్ అన్వశోచః = నీవు దుఃఖింపఁదగనివారింగూర్చి దుఃఖించితివి. ప్రజ్ఞావాదాంశ్చ భాషసే = తెలివించుట్టినమాటలనుంగూడ చెప్పుచున్నావు. పణ్డితాః గతాసూ అగతాసూంశ్చ నానుశోచన్తి = ఆత్మజ్ఞానముకలవారు ప్రాణములుపోయినవారింగూర్చియు ప్రాణములుపోనివారింగూర్చియు దుఃఖింపరు.

ప్రజ్ఞావాదములనునవిదేహస్వభావమునును జీవుని స్వభావమునుం దెలియఁజేసిడి మాటలు. గతాసూ అనుశబ్దమునకు శరీరములును, అగతాసూన్ అనుశబ్దమునకు జీవులును అర్థము. అని రామానుజభాష్యము.

ప్రజ్ఞావాదములనఁగా నీబుద్ధివలనఁగలిగిన వాదములని మధ్యభాష్యము.

నర్వేవాహం జాతునాసం నర్వం నేమే జనాధిపాః।

నచైవ న భవిష్యామ. స్సర్వే వయ మితఃపరమ్॥౧౨॥

అహమ్ జాతు నాసమ్ (ఇతి) తునైః = నేను ఒక్కప్పుడును లేకుంటిని (అనునది) లేదు. త్వమ్ (వాసీరితి) న = నీవు (లేకుంటివనునది) లేదు. ఇమే జనాధిపాః (వాసన్తితి) న = ఈ రాజులు (లేకుండిరనునది) లేదు. వయమ్ సర్వే ఇతః పరమ్ నభవిష్యామః (ఇతి) చ నైః = మనము అంతము ఇతఁమీదను లేకపోయెదము (అనునది) యును లేదు. — సర్వేశ్వరుఁడనగు నేనెట్లు నిత్యుఁడనో అట్లు జీవులును నిత్యులేయనుట.

ఆత్మ యొక్కటియే యైనను శరీరములభేదము ననుసరించి బహుత్వము చెప్పఁబడినది. అని శంకరభాష్యము.

దేహీనోస్త్విన్ యథా దేహీ కామారం యావనం జరా ।

తథా దేహాంతరప్రాప్తి ధీర స్తత్రనముహ్యతి॥౧౩॥

దేహీనః అస్త్విదేహీ=ఆత్మకు ఈ దేహమున, కామారమ్ యావ
నమ్ జరా యథా (భవంతి)=బాల్యంబును యౌవనంబును ముదిమి
యు నెట్లు (కలుగుచున్నవో), తథా దేహాంతరప్రాప్తిః (భవతి)=అ
ట్లే మఱియొక్క-శరీరమును పొందుటయును (కలుగుచున్నది)- తత్ర
ధీరః నముహ్యతి=ఆవిషయమున బుద్ధిమంతుఁడు మోహముంజెందఁ
డు.

కామారాద్యవస్థలుకలిగినప్పుడు ఆత్మ పుట్టుటయు అవి పోవునప్పు
డు ఆత్మ నశించుటయు నెట్లులేదో అట్లు శరీరాంతరము కలుగుటయు
ను అవికారియు నొక్కఁడునగు నాత్మకై కలుగుచున్నది-అని శంకర
భాష్యము.

ఒక్కయవస్థపోయి మఱియొక్కయవస్థకలుగునప్పుడు ఆత్మస్థిరఁ
డను జ్ఞానముండుటచేత ఆత్మ నశించెననుకొని శోకమునుజెందుట
యెట్లులేదో, అట్లే ఒక్కదేహమునుండి మఱియొక్క-దేహమును జెం
దునప్పుడును ఆత్మస్థిరఁడను జ్ఞానముకలవాఁడు దుఃఖింపఁడు- అనిరా
మానుజభాష్యము.

ఈశ్లోకము దేహమున జీవుఁడున్నాఁడను నంశమును సాధించు
ను- అదియెట్లన్నను, ఈజన్మంబున బాల్యాది శరీరములు వేటువేటై
నను, ఏనేను కుమారశరీరము కలవాఁడనైతి నో అనేనే యావనశ
రీరము కలవాఁడనగుచున్నాను, అనుననుభవమువలన జీవుఁడొక్కఁ
డెట్లు సిద్ధుఁడయ్యెనో, శరీరాంతరమును పొందునప్పుడును ఇట్లే - చ
చ్చినశరీరమునకు బాల్యాద్యవస్థానుభవము లేదుగదా- ఇంతియ కాక
యపారు పేయంబగుటను ప్రమాణతమంబైన వేదంబు నిందుప్రమాణ
ము- కావున కుయుక్తుచేత ధీరుఁడగువాఁడు మోహముం జెందఁడు-
అని మధ్వభాష్యము.

మధ్వభాష్యంబున ఈశ్లోకమునకును వెనుకటి శ్లోకమునకును ను
ఱియొక్క-విధముగాఁగూడ తాత్పర్యమువ్రాయఁబడినది-జీవనాశముం
బట్టియైనను శరీరనాశముం బట్టియైననుగదా శోకముంజెందవలసినది-

అందుజీవులు నిత్యులగుటవలన జీవవాశముంబట్టి శోకంపనకరంబున లేదని శబ్దేవాహమ్మనుశ్లోకమునకు తాత్పర్యము-ఇది శరీరవాశమునకునును దుఃఖంపనకరం లేదు- బాల్యాదిశరీరములుపోయి యశావనాదిశరీరములు భావచ్ఛిన్నపుడెట్లు శోకములేదో అట్లే ఈ శరీరముపోయి మఱియొక శరీరము వచ్చునప్పుడు నని దేహినోస్తి అనుశ్లోకమునకు తాత్పర్యము.

మాత్రాస్పృశాస్తు కాన్తేయ శీతోష్ణ సుఖ దుఃఖదాః |

ఆగమాపాయినో నిత్యాస్తాం స్తితిక్షస్వ భారత ||

(హే)కాన్తేయ!=(ఓ)కునీపుత్రుడా!, మాత్రాస్పృశాః శీతోష్ణ సుఖదుఃఖదాః=శబ్దాదివిషయ సంబంధములు చలవేడిమొదలగు సుఖదుఃఖములనిచ్చునవి- ఆగమాపాయినః=రాకపోకలుగలవి- అనగా నెక్కప్పుడుండి మఱియొక్కప్పుడు లేకుండునవి- (కావుననె), అనిత్యాః=అనిత్యములు- (హే)భారత! తా తితిక్షస్వ=(ఓ)భరతవంశమువాడా! వానిని సహింపుము.

చలువయె కాలభేదమున సుఖమును దుఃఖమునుంగూడ కలుగఁజేయును- వేడియునిట్లే- మాత్రలనఁగా ఇంద్రియములు- వానికి విషయములతోడి సంబంధములుగానీ వాని విషయములుగానీ మాత్రాస్పృశాములు- అని శంకరభాష్యము.

శబ్దస్పృశాదుశరసగంధఘృణనెడి విషయములును వానికి ఆశ్రయములైన పంచభూతంబులును తత్త్వాత్రల*చేఁ గలిగినవిగాన మాత్రలనఁబడును- వానికి శ్రోత్రాదీంద్రియములతోడి సంబంధములే మాత్రాస్పృశాములు- అని రామానుజభాష్యము.

మాత్రలనఁగా విషయములు- వానితోడి సంబంధములు మాత్రాస్పృశాములు- అని మధ్వభాష్యము.

యంహి నవ్యథయన్యైతే పురుషం పురుషషణ్ణ |

సమదుఃఖసుఖం ధీరం సోఽమృతత్వాదు కల్పతే || ౧౫ ||

(హే)పురుషషణ్ణ!=(ఓ)పురుషశ్రేష్ఠుడా, సమదుఃఖసుఖమ్ ధీరమ్=సమములైన సుఖదుఃఖములుకలవాడును ధైర్యముకలవాడును

* తత్త్వాత్రలనిదూషణమును సృష్టిసంగ్రహమునఁజూచునది.

నగు నెవ్వనిని, ఏలే నవ్యథయని = ఇది బాధింపవో, సహి అమృతత్యాయ కల్పలే = వాడుగదా మోక్షముకొరకు సమధుకాడగుచు వ్వాడు.

ధీరమ్ = బుద్ధిచుంతురి - అనిశంకరభాష్యము.

పురిశయః పురుషః (శరీరమున పగుండువాడుగాన పురుషుడనటదును) అనువిగ్రహమునుపట్టి శరీరముతోనుండఁగానే యెవ్వనిమాత్రాస్వగ్గుములు బాధింపవో - ఇట్లుబాధింపఁబడకుండుటకు సమదుఃఖసుశత్యము హేతువు - దానికి తైత్తిర్యము హేతువు - అని మధ్యభాష్యము.

వాసతోవిద్యలేభావో నాభావో విద్యలే సతః |

ఉభయోరపి దృష్టోస్తత్త్వనయో స్తత్త్వదశిభిః || ౧౭ ||

అసతః భావః నవిద్యలే = లేనిదానికి కలిమి లేదు - సతః అభావః నవిద్యలే = కలదానికి లేమి లేదు - అనయోః ఉభయోరపి అన్తః = ఈ రెంటియొక్కయును నిణయము, తత్త్వదశిభిః దృష్టః = తత్త్వమునెఱిగినవారిచే తెలియఁబడినది.

ఘటము(కుండ)కలదు, పటము(బట్ట)కలదు, చెట్టుకలదు, గోడకలదు ఇత్యాది జ్ఞానములన్నిటియందును కలదు అనునంశ మొక్కటి కలదు. అది మాటుబలేదుగాన వికారముకానిది - మిగిలిన ఘటపటాదు లొక్కొక్కజ్ఞానమునకొక్కొక్కటిచొప్పున మాటుచున్నవిగాన వికారమునఁబడును. ఈవికారములన్నియు నొక్కప్పుడున్నను మఱియొక్కప్పుడులేకుండునుగానలేనివియె - కావుననసత్తులనఁబడును - కలదు అనుదానికి ఒక్కప్పుడును లేకపోవుట లేదుగాన అదినత్తు - ఈసత్రై విహ్వామనియు వాత్సయనియుఁ జెప్పఁబడినది - ఈయంశ మెఱుంగుక తాత్పర్యమనిశంకరభాష్యము.

అసత్తనఁగా నశించెడి స్వభావముకలదియగు శరీరము - పత్తుఅనఁగా నట్టిదికానిజీవుడు - అసత్తగుదేహము నత్తగుట, అనఁగా, నశింపనిదియగుటలేదు - నత్తునకు అనఁగా నశింపనిజీవునకుఅభావముఅనఁగాఅసత్తగుటలేదు - ఇట్లు శరీరాత్మవివేకము తత్త్వజ్ఞులచేఁచెరియఁబడినది. అని రామానుజభాష్యము.

విద్యలేభావః అనునప్పుడు విద్యలే అభావః అని వదజ్ఞేయము - అ

[౨౦]

గీత భాష్యత్రయపాఠము.

సత్తునకు అనగా కారణంబునకును లేమిలేదు. సత్తునకును అనగా బ్రహ్మాంబునకును లేమిలేదు. అనగా ప్రకృతియును అత్తున లెనిగ్యమే యనుట. అని మధ్య భాష్యము.

అవినాశితు తద్విద్ధి యేన సర్వమిదం తతమ్ |

వినాశ భవ్యయ ప్యాస్య నశశ్చి తా తు మహా త||౧౨||

యేన ఇదంసర్వం తతమ్ = దేనిచేత ఇదియంతయు వ్యాపింపఁబడిన జో, తత్ అవినాశి విద్ధి = వానిని నాశము లేనిదానిగా నెఱుంగుము. అన్యాయస్య అన్య = వికారము లేనిదగుదీనికి, కశ్చిత్ = ఎవ్వఁడును, వి నాశం కతుం నాహాతి = వినాశమును కలుగఁజేయఁ దగదు. ||

ఈశ్లోకము బ్రహ్మతత్త్వముంగూఁచినదియని శంకరభాష్యము.

ఈశ్లోకము అన్యతత్త్వవిషయమైనది. అచేతనములయం దంతటనును చేతనులు వ్యాపింపియున్నానని తాత్పర్యవని రామానుజభాష్యము.

ఈశ్లోకము వేదాది నిశ్యత్వ విషయము. ఉత్తరాధ్యాయముచే శాపము మొదలగువానిచేఁగూడ నాశము దని చెప్పఁబడుచున్నది. అని మధ్య భాష్యము.

అత్తవత్త ఇమే దేహా నిత్యస్యోక్తా శరీరిణః |

అనాశి మోఽప్రమేయస్య తప్తాద్యధ్యస్య భారత||౧౩||

నిత్యస్య అప్రమేయస్య అనాశిః శరీరిణః = నిత్యుఁడును జ్ఞానమునకు విషయముకానివాఁడును వాశము లేనివాఁడునగు శరీరి (శరీరముకల వాని)యొక్క ఇమే దేహాః అత్తవత్తః ఉక్తాః = ఈ శరీరములు నా శముకలదిగాఁ జెప్పఁబడినవి. (హే)భారత! = తస్మాత్ యుధ్యస్య = (ఓ)యజుఁవా! ఆహేతువులన యుద్ధము చేయుము.

ఎండమావులను చూచినపైఁబుట్టిన జలజ్ఞానము తగిన ప్రమాణము వలన నివర్తించునట్లును. స్వప్నమునందలి మాయాశరీరములు జాగ్రదవస్థయందు లేనియట్లును, ఈ దేహములును అంతము కలక- శరీ రియనఁగా వాత్తు అప్రమేయుఁడనఁగాఁ బ్రత్యక్షాది ప్రమాణముల చే నేర్పఱుపశక్యముకానివాఁడనుట. అని శంకరభాష్యము.

శరీరమిదం గా అత్త - దేహశబ్దమునకు పోగుచేయఁబడినది య నియమయవాధము - జీవుఁ డెప్పుడును మనచేఁ జేయఁబడినది యుట

వటాదులవలె, తెలియబడెడి వస్తువుగాఁ దెలియబడదు. వటియే మన్నను, తెలిసికొనెడి వాఁడుగాఁ దెలియబడుచున్నాఁడు. ఇదియే అప్రమేయశబ్దముచేఁ జెప్పబడుచున్నది. అని రామానుజభాష్యము.

అప్రమేయశబ్దమునకు, అప్రమేయఁడగు నీశ్వరునితో సమానమైన దూషముకలవాఁడు, అనఁగా నీశ్వరప్రతిబింబమని యర్థము - ఈ శ్వరుని ప్రతిబింబము జీవుఁడగుటకు అద్దమువంటి ఉపాధి జీనస్సదూపమే. లోకములోఁ బ్రతిబింబము నశించుటకు బింబము దగ్గర లేకపోవుట నిమిత్తము. ఈశ్వరప్రతిబింబమగు జీవునికి అట్టి నాశము లేదు. అని మధ్వభాష్యము.

య ఏనం వేత్తి హస్తారం యశ్చైవనం మన్యతే హతమ్ |

ఉభా తౌ నవిజానీతో నాయం హన్తి నహన్యతే || ౧౯ ||

ఏనం హస్తారం యః వేత్తి=వీనిని కొట్టెడివానినిగా నెవ్వఁడు ఎఱుంగుచున్నాఁడో, ఏనం హతం యః మన్యతే=ఈతనిని కొట్టఁ బడినవానినిగా నెవ్వఁడు తలంచుచున్నాఁడో, తౌ ఉభావ నవిజానీతః=వారు ఇద్దఱును ఎఱుంగకున్నారు. (అనఁగా ఎఱుంగనివారు) అయమ్ నహన్తి=ఈతఁడు కొట్టుచున్నవాఁడు కాఁడు - నహన్యతే=కొట్టబడుచున్నవాఁడునుకాఁడు.

ఇది వేదమంత్రమని శంకరాచార్యులవారిచేఁ జెప్పబడినది.

కొట్టెడివాఁడగుట యనుకర్తృత్వంబును, కొట్టబడెడివాఁడగుట యనెడి కర్మకర్తృత్వంబును, ఏకారంబులుగాన బ్రహ్మమునందు లేవని తాత్పర్యము. అని శంకరభాష్యము.

ఏనం హస్తారమ్, అనునవి విశేష్యవిశేషణములుకావు. ఈజీవునింగూడఁ చెడఁగొట్టెడిదానిగా నగ్నిమొదలగుదాని నెవ్వఁడు తలంచుచున్నాఁడో, ఈజీవుఁడు చెడఁగొట్టబడినవాఁడని యెవ్వఁడు తలంచుచున్నాఁడో, వారిద్దఱును ఎఱుంగనివారు. ఈయగ్ని మొదలగునది చెడఁగొట్టుచున్నది కాదు, వీడు చెడఁగొట్టబడుచున్నవాఁడు కాఁడు. అని రామానుజభాష్యము.

ఈజీవుని స్వతంత్రముగాఁ గొట్టువానిగానును, కొట్టబడ్డవానిగానును తలంచువాఁడు ఎఱుంగనివాఁడు. ప్రతిబింబమునకు బింబ

[30]

గీతాభాష్యక్రమపాఠము.

మునుపటియే కదా వ్యాపారము. జీవుడు ఈశ్వరప్రతిబింబముకదా అని మధ్వభాష్యము.

నజాయతే మ్రియతేవా కదాచి

న్నాయంభూత్వా భవితావా నభూయః॥

అజో నిత్య శ్శాశ్వతోఽయం పురాణో

నమాన్యతే మాన్యమానే శరీరే॥ ౨౦॥

అయం నజాయతే = ఈయాత్మ పుట్టుచుండువాఁడుకాఁడు. నమ్రయతేవా = చచ్చువాఁడునుకాఁడు. అయం కదాచిత్ నభూత్వా భూయః భవితావా న = ఇతఁడు ఒక్కప్పుడు లేకుండి తిరిగియు కలుగువాఁడైనను కాఁడు. అయమ్ అజః = ఈతఁడు పుట్టనివాఁడు. నిత్యః = నాశము లేనివాఁడు. శాశ్వతః = ఎల్లప్పుడునుండువాఁడు. పురాణః = పురాతనుఁడు. శరీరే మాన్యమానే నమాన్యతే = శరీరము చెడఁగొట్టబడుచున్నను చెడఁగొట్టబడకయున్నాఁడు.

ఇది పదమంత్రమని శంకరాచార్యులవారును మధ్వచార్యులవారును చెప్పిరి.

నాయంభూత్వా భవితావా నభూయః అనుదానికి రెండవ్యయములు. (౧) అయం భూత్వా నభవితా న = ఈతఁడు కలిగియుండి లేకుండఁబోవువాఁడు కాఁడు. ఇది నశింపఁడనుదానికి హేతువు. (౨) అయం నభూత్వా భవితా న = ఈతఁడు లేకుండి కలుగఁబోవువాఁడు కాఁడు. ఇది పుట్టఁడు అనుదానికి హేతువు. అనిత్యవస్తువులకు అటు అపథ్యలు కలవు. వానిని భావవికారములందు. ఆ యెవ్వయనిన. ౧ జాయతే (పుట్టుట). ౨ అస్తి (కలిమి). ౩ విపరిణమతే (విపరిణమించుట). ౪ వధాతే (ఎరుగుట). ౫ అపక్షీయతే (తగ్గుట). ౬ మనశ్యతే (నశించుట). ఇందు మొదటిదియు నాటవదియు నగు భావవికారములు వెనుకటి పదములచే నిషేధింపఁబడినవి. శాశ్వతశబ్దముచే ఎల్లప్పుడు నొక్కవిధముగా నుండువాఁడను నభావమున అపక్షయమనెడి అమనవభావవికారము నిషేధింపఁబడుచున్నది. పురాణశబ్దమునకు పురాఽపినః అని నిర్వచనము. అనఁగా మునుపును క్రొత్తవాఁడేయనియభావము. మునుపటికంటె ఇప్పుడు క్రొత్తదనము కలుగలే

దని తాత్పర్యము- ఈవిశేషణము, వృద్ధియనెడి వార్తకథావనితారము ను నిషేధించుచున్నది- అని శంకరభాష్యము.

ఈయాత్మ మనదేహములవలె పుట్టుచుండుటయు శరీరముచుండుటయు లేదు- కల్పాదియందు పుట్టి కల్పాంతమునందు నశించెడి ప్రజాపత్యాది శరీరములవలె ఒకకొప్పుడు పుట్టి చాలకాలముండి నశించువాఁడునుకాదు- శాశ్వతుఁడనుటచే ప్రకృతివలె ఎల్లప్పుడును విశదములుకాని పరిణామములం జేందువాఁడుగూడ కాడనుట- పురాణుఁడనఁగా పురాపినవః అను నిర్వచనముచే ఎల్లప్పుడును అపూర్వముగానె అనుభవింపఁబడఁబడినవాఁడనుట- అనిరామానుజభాష్యము.

నాయమ్ అనునప్పుడు నా, అయమ్ అని పదచ్ఛేదము- నా అనఁగా పురుషుఁడు, అనఁగా జీవుఁడు, ఈశ్వరజ్ఞానమువలె, కలిగియుండియే జేందియు కలుగుచుండువాఁడును కాదు- అజుఁడు నిత్యుఁడు, అనఁగా పుట్టుకలేనివాఁడును నిత్యుఁడునగు ఈశ్వరునిం బోలినవాఁడు- శాశ్వతుఁడు, అనఁగా ఎల్లప్పుడు మోక్షవిధముగానుండువాఁడు- పురాణుఁడైనను, అనఁగా (పురమ్ దేహమ్ అణి) శరీరమును పొందియున్నవాఁడైనను, శరీరము కొట్టఁబడినదగుచుండఁగా ఈజీవుఁడు కొట్టఁబడదు- ఇట్లేతీరిగినవాఁడు ఎట్లు కొట్టించును, ఎట్లు కొట్టును- అని మధ్యభాష్యము.

వేదా వినాశినం నిత్యం య ఏన మజమవ్యయమ్|

కథం సపురుషః పాథక కం ఘాతయతి హన్తి కమ్||
పాథక! = అజుఁడు! , అవినాశినమ్ అజమ్ అవ్యయమ్ నిత్యమ్ ఏనమ్ = నాశములేనివాఁడును పుట్టుకలేనివాఁడును క్షయములేనివాఁడును (కావుననె) నిత్యుఁడునగు ఈయాత్మను, యః శత = ఎవ్వఁడు తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సపురుషః కథం హన్తి? = అపురుషుఁడు ఎట్లు కొట్టుచున్నాఁడు!- కం హన్తి = ఎవ్వని కొట్టుచున్నాఁడు- కం ఘాతయతి = ఎవ్వని కొట్టించుచున్నాఁడు.

అవినాశియనఁగా అజుఁడుకావనికారములేవాఁడు- నిత్యుఁడనఁగా పరిణామము (తెవ భావనికారము) లేనివాఁడు- అజుఁడనఁగా పుట్టుక (ని భావనికారము) లేనివాఁడు- అవ్యయఁడనఁగా వృద్ధిక్షయములు

[34]

శ్రీరాధాశ్యాత్రయసారము.

(క-౫ భావవికారములు) లేనివాఁడు- బ్రహ్మజ్ఞానము కలవాఁడు అన్నిక
మఱములనుండియు నుడుగును- అని శంకరభాష్యము.

నిత్యమైన ఆత్మస్వరూపము నెఱింగినవాఁడు శరీరమును చెడఁగొ
ట్టుచు, ఆత్మను చెడఁగొట్టుచున్నానని యెట్లు అనుకొనును? అని తాత్ప
ర్యము అని రామానుజభాష్యము.

అవినాశియనఁగా నైమిత్తిక(కారణాంతరమువలనగలిగిన)వినాశము
లేనివాఁడు- నిత్యఁడనఁగా స్వాభావి(స్వతస్సిద్ధమైన)నాశము లే
నివాఁడు- అవినాశియనఁగా వోషములతోఁగూడనివాఁడనియు, నిత్యఁ
డనఁగా ఎల్లప్పుడు నుండువాఁడనియుం, జెప్పవచ్చును- అని మధ్వ
భాష్యము.

వాసాంసి జీణాని యథా విహాయ

నవాని గృష్ణోతి సరోఽపరాణి,

తథా శరీరాణి విహాయ జీణా

న్యన్యాని సంయాతి నవాని దేహీ॥౨౨॥

సకః జీణాని వాసాంసి విహాయ=మనుష్యుఁడు శిథిలములైన
బట్టలను వదిలి, నవాని అపరాణి యథాగృష్ణోతి=క్రొత్తవియగు ఇ
తరవస్త్రయులను ఎట్లు స్వీకరింపుచున్నాఁడో, తథా దేహీ జీణా
ని శరీరాణి విహాయ=అట్లు జీవుఁడు ముదిమికలిగిన శరీరములను వి
డిచి, నవాని అన్యాని సంయాతి=క్రొత్తవియగు ఇతరశరీరముల
ను పొందుచున్నాఁడు.

దేహముతోనున్నసే ఆత్మకు వికారములులేవు అని శంకరభాష్య
ము.

ధర్మాయుధమున శరీరములను విడిచినవారికి విడువఁబడినవాని
కంటె మేలగుస్వర్గశరీరంబులు కలుగుట శాస్త్రమున నున్నదిగాన,
వీరిని యుధములో చంపుటకు సంతోషింపవలయుంగాని దుఃఖింప
నక్కరలేదని తాత్పర్యము- అని రామానుజభాష్యము.

ఇది దేహాత్మనికానుభవముకొఱకైన దృష్టాంతము- అని మధ్వ
భాష్యము.

నైనం చిన్దన్తి శస్త్రాణి నైనం దహతి పావకః॥

నైనం నైదయ స్వాహా నశోషయతి మారుతః॥౨౩॥

అచ్ఛేద్యోఽయ మదాశ్వాఽయ మక్షేద్యోఽశోష్యపవచ ।

నిత్య సర్వగత స్థాణు రచలోఽయం సనాతనః॥౨౪॥

శస్త్రాణి పనం నచ్చిన్దన్తి = ఆయుధములు ఈతనిని ఛేదించవు - పా
వకః పనమ్ నదహతి = అగ్ని ఈతనిని తగులఁబెట్టదు - ఆపశ్చ పనమ్
నక్షేదయన్తి = నీళ్లును ఈతనిం జివికించవు - మారుతః నశోషయతి =
వాయువు ఇగుప్పదు - (కాఁబట్టి) ఆయమ్ అచ్ఛేద్యః = ఈతఁడు ఛేదిం
పఁబడఁదగనివాఁడు - ఆయమ్ అదాహ్యః = ఈతఁడు తగులఁబెట్టఁబడఁ
దగనివాఁడు - అక్షేద్యః = దివుకింపఁబడఁదగనివాఁడు అశోష్యశ్చైవ = ఇ
గుపఁబడఁదగనివాఁడు నే - నిత్యః = నిత్యుఁడు - సర్వగతః = అంతటను
న్నవాఁడు - స్థాణుః = స్థిరుఁడు - (కావున నె) అచలః = కదలనివాఁడు -
అయమ్ సనాతనః = ఈతఁడు చాలకాలపువాఁడు.

ఆత్మతత్త్వమును తెలిసికొనుట కష్టసాధ్యమగుటను చెప్పినమాటల
నె చెప్పుచు భగవంతుఁడగు వాసుదేవుఁడు బోధించెను - పాసరుక్త్య
మును ఆలోచించుచో ఆత్మతత్త్వముం గూడఁ చెప్పినదంతయు వజ్రా
యతే మ్రియతేవాకదాచిత్ (౨౨॥౨౦శ్లో) అని చెప్పినదానిచేత నేగ
తాథామగును - అని శంకరభాష్యము.

రామానుజభాష్యమున స్థాణువనఁగా స్థిరస్వభావుఁడనియు అచ
లుఁడనఁగా కదలింపశక్యము కానివాఁడనియు సనాతనుఁడనఁగా పురాత
నుఁడనియును అథావివేచనముచేయఁబడినది.

తటుచుగా నన్నిటిచేత నశింపనిదానికింగూడ కారణవిశేషమున నా
శముకలుగుటకలదు - కాన అట్టి కారణవిశేషము కూడలేదనుట, నైనం
చ్చిన్దన్తి అనుశ్లోకమునకు తాత్పర్యము - వతఃమానమున నాశము లేక
పోయినట్లు ముందును నాశము లేదనుట అచ్ఛేద్యోయమ్ అనుశ్లోక
మునకు తాత్పర్యము - నిత్యసర్వగతస్థాణుః అనిపాఠము - అట్టి యీ
శ్వరునితో సమాపుఁడుగాన అచ్ఛేద్యత్వాదివిశేషణవిశిష్టుఁడు - శాశ్వ
తుఁడనుటచే ఎల్లప్పుడు నొక్క రూపముగా నుండువాఁడని చెప్పఁబడినది -
ఈశ్లోకమునస్థాణుశబ్దము నైమిత్తికముగా నైన రూపాంతరములేదని తె
లియఁజేయుచున్నది - నిత్యముగా సర్వగతుడైనవాఁడని యన్వయము -

విరోధము లేనిచో విచిత్రమకములన్నియు ప్రతిబింబమున వంధవింశును
అని మధ్యభాష్యము

అవ్యక్తాయ మచిన్యాయ మవికార్యాయ ముచ్యతే।

తస్మా దేవంబిద్విత్యేనం నానుశోచితుమహాకాసి॥౨౫॥

అయమ్ అవ్యక్తః=ఈయాత్మ స్ఫుటపడనివాడు- అయమ్ అచిన్యః=ఈతడు తలంపబడదగనివాడు- అయమ్ అవికార్యః (ఇతి) ఉచ్యతే=ఈతడు వికారములనుపొందింపబడదగనివాడు (అని) చెప్పబడుచున్నాడు- తస్మాత్ ఏనమ్ ఏవమ్ విదిత్వా=అహేతువులవలన ఈతని ఇట్లు తెలిసికొని, అనుశోచితుమ్ నాహాసి=విచారింపం దగవు.

ఏయింద్రియమునకును విషయము కాకపోవుటచే అవ్యక్తుడనియు అచింత్యుడనియుఁ జెప్పబడుచున్నాడని శంకరభాష్యము.

చేదింపబడుటమొదలగువానికితగిన వస్తువులవలెఁ దెలియఁబడుటయు తలంపబడుటయు లేదుగాన ఈయాత్మ అవ్యక్తుడనియు అచింత్యుడనియుఁ జెప్పబడుచున్నాడని రామానుజభాష్యము.

వెనుకఁజెప్పిన హేతువులవలననే అవ్యక్తాదిస్వరూపుడు- అని మధ్యభాష్యము.

అథ చైనం నిత్యజాతం నిత్యంవా మన్యసే మృతమ్।

తథాపి త్వం మహాబాహూ నైవం శోచితు మహాకాసి॥౨౬॥

అథద ఏనమ్=ఇతను ఈయాత్మను, నిత్యజాతమ్ నిత్యం మృతంవా మన్యసే=నిత్యముగాపుట్టినవానిగానైనను నిత్యముగా చచ్చినవానిగానైనను తలంచెదవు, (హే) మహాబాహూ!=ఓ) మహాభుజాదా!, తథాపి త్వమ్ ఏవం శోచితుం నాహాసి=అట్లయినను నీవు ఇట్లు దుఃఖింపం దగవు.

ఆత్మనును పుట్టుచునునశించుచునుండెడి శరీరమునుగానే తలంచితివేని, అనిరామానుజభాష్యమున వివరింపబడినది.

ఆత్మ నిత్యుడైనను దేహసంయోగ వియోగరూపములగు జనన మగణములు ఆత్మకు మోక్షమువరకును నియతముగా కలుగునని తలంచితివేని ఆపాటి జ్ఞానముచేగనైనను నీవు దుఃఖింపందగవు

వాపు- అని మధ్యభాష్యము.

జాతస్యహి ధ్రువో మృత్యు ధ్రువం జన్మ మృతస్యచ।

తస్మా దవరిహార్యేఽథేన నర్త్యం శోచితు మహానసి॥౨౭॥

జాతస్య మృత్యుః ధ్రువోహి=పుట్టినదానికి నాశము తప్పనిదిగదా-

మృతస్య జన్మచ ధ్రువమ్=నశించినదానికి పుట్టుకయును తప్పనిదె-

తస్మాత్ అవరిహార్యే అథేన=అహితువువలన పరిహరింపందగని ఏ

మయమున, త్యమ్ శోచితుమ్ నాహానసి=నీవు దుఃఖింపం దగవు.

నశించినది తిరిగియుం బుట్టుటయెట్లన్నను,—పుట్టుక నాశముఅ

నునవి ఉన్నద్రవ్యమునకే అవస్థావిశేషములుకాని క్రొత్తగా నొకక

వస్తువైనను లేనిది పుట్టుటలేదు. దూదియొడికినచో నూలగుచున్నది-

నూలు నేసినచో బట్టయగుచున్నది బట్టచెడిపోయినయెడను నూలైన

నగును, దూదియైననగును- తుదకు మనకంటికి కనబడని దూదియొక్క

యవయవములైన నగుంగాని శుద్ధముగా లేకపోదు- కాబట్టి నశించి

న వస్తువెల్ల మఱియొక్కవస్తువగుట కలదుగాన, ధ్రువం జన్మమృతస్య

చ, అనుటకు కొంతలేదు- అని రామానుజభాష్యమునవివరింపఁబడి

నది.

జన్మక్షరణములు ఆత్మకు నియతములు గాన శోకింపవలసినది లే

దు- అని మధ్యభాష్యము.

అవ్యక్తాదీని భూతాని వ్యక్తమథ్యాని భారత।

అవ్యక్తనిధనాన్యేష తత్ర కా పరిదేవనా॥౨౮॥

(హి) భారత!=(ఓ) భరతవంశమువాఁడా!, భూతాని=మనుష్యాది

భూతములు, అవ్యక్తాదీని=తెలియఁబడని యాదికలవి- వ్యక్తమథ్యాని

=తెలియఁబడిన మధ్యముకలవి- అవ్యక్తనిధనాన్యేష=తెలియఁబడని

నాశముకలవియో- తత్ర పరిదేవనా కా=అందు విలాప మేల?

ఆశ్చర్యవ తృశ్యతి కశ్చిదేన

మాశ్చర్యవ ద్వదతి తక్రైవ చాన్యః।

ఆశ్చర్యవ త్తైవ మన్య శ్శృణోతి

శ్రుత్వాఽప్యేనం వేద నత్తైవ కశ్చిత్॥౨౯॥

కశ్చిత్ ఏనమ్ ఆశ్చర్యవత్ వశ్యతి=ఒకామొకఁడు ఈతనిని అచ్ఛర

వస్తువునువలె చూచుచున్నాఁడు- తదైవవ ఆచ్యః ఆశ్చర్యవత్ వదతి
= అట్లే మఱియొక్కఁడు అద్భుతవస్తువుంగురించివలె చెప్పుచున్నాఁ
డు- ఆనృశ్చ ఆశ్చర్యవత్ ఏనమ్ శృణోతి=మఱియొక్కఁడు అద్భు
తమునువలె ఈయాత్మను వినుచున్నాఁడు- కశ్చిత్ ఏనమ్ శ్రుత్వా
ఽపి నవేదచ=ఒకానొకఁడు ఈయాత్మను వినియును తెలిసికొనకు
న్నాఁడు.

ఒకానొకఁడు ఈయాత్మను చూచుచున్నాఁడు- వాఁడు ఆశ్చర్యవ
స్తువువంటివాఁడు- ఒకానొకఁడు ఈయాత్మ తత్త్వముంగూర్చి చెప్పు
చున్నాఁడు- వాఁడును ఆశ్చర్యవస్తువు వంటివాఁడు- ఒకానొకఁడు ఈ
యాత్మతత్త్వముంగూర్చి వినుచున్నాఁడు- వాఁడును ఆశ్చర్యమువం
టివాఁడు- తఱుచుగా ప్రతిమనుష్యుఁడును వినియును తెలిసికొనకు
న్నాఁడు- ఒకానొకఁడు (వేయింటనొకఁడు) తెలిసికొనుచున్నాఁడు-
అనియును శంకగభాష్యమున యోజన చేయఁబడినది.

అద్భుతవస్తువువలెనున్న ఈజీవుని ఒకానొకఁడు చూచుచున్నాఁ
డు. ఒకానొకఁడు చెప్పుచున్నాఁడు. ఒకానొకఁడు వినుచున్నాఁ
డు- తత్త్వస్థితిలో నెవ్వఁడును ఎఱుంగఁడు- అని రామానుజభాష్య
ము.

ఆశ్చర్యవత్=మలభముగా- ఎవ్వని ప్రతిబింబమైన యీయా
త్మను లెస్సగాఁ దెలిసికొనుట దులభమో, ఆ యీశ్వరుని సామ
ధ్యముంగూర్చి చెప్పవలసినదేమి? అని యీశ్వరసామధ్యమును
ఈశ్లోకము చూపుచున్నది- అని మధ్యభాష్యము.

దేహీ నిత్య మవధ్యోఽయం దేహీ సర్వస్య భారత!

తస్మా త్సర్వాణి భూతాని నత్వం శోచితు మహానః॥ 30॥

(హే) భారత!=(ఓ) భరతవంశ్యుడా!, సర్వస్య దేహీ (వధ్యనూ
నేఽపి)= సమస్తమైన ప్రాణిజాతమునకును దేహము (చెడఁగొట్టఁ
బడుచున్నను), అయిందేహీ నిత్యమ్ అవధ్యః=ఈ దేహముకలవాఁ
డగునాత్మ నిత్యముగా చెడఁగొట్టఁబడఁదగనివాఁడు- తస్మాత్ త్వమ్
సర్వాణి భూతాని శోచితుమ్ నాహానః=అందువలన నీవు అన్ని
భూతములంగూర్చియు దుఃఖింపఁ దగవు.

స్వధర్మమపి చావేక్ష్య న వికమ్పిత మహాసి|

ధర్మ్యాద్ధి యద్ధాచ్ఛ్రీయోఽన్యత్ క్షత్రియస్య నవిద్యతే||
అపిచ=ఇంతియె కాక, స్వధర్మమ్ అవేక్ష్య వికమ్పితమ్ వార్హసి
=స్వకీయముగు క్షత్రియధర్మమును ఆలోచించి చలింపం దగవు-
క్షత్రియస్య ధర్మ్యాత్ యద్ధాత్ అన్యత్ శ్రేయః నవిద్యతేహి
=క్షత్రియునికి ధర్మములదప్పని యుద్ధముకంటె వేఱు మేలు లే
దుగదా.

యుద్ధము ప్రాణిహింసాహంబయినను ఆప్రాణులకు మేలైన దే
హమలఁ గలుగఁజేయుఁగాన అగ్నిహోమియ పశుహింసవలె ధర్మ్యా
మే-వైమ్యుఁడుజేయు శస్త్రకర్మము రోగికివలె అగ్నిహోమియ పశు
హింస పశువునకు రక్షణంబె యగును- అని రామానుజభాష్యము.

యదృచ్ఛయా చోపపన్నం స్వగృహ్వా ర మపాశ్యతమ్|

సుఖినః క్షత్రియాః పాథక లభన్తే యుద్ధ మీవృశమ్||31||
(హే)పాథక!= (ఓ) కుంతీపుత్రుఁడా!, యదృచ్ఛయా ఉపపన్నమ్
=ప్రయత్నము లేకమే చేకూరినదియు, అపాశ్యతమ్ స్వగృహ్వా రమ్
=తెఱవఁబడిన స్వగృహ్వాగమేనదియునగు, ఈదృశమ్ యుద్ధమ్=
ఇట్టి యుద్ధమును, సుఖినః క్షత్రియాః లభన్తే=ప్రణయముకల క్షత్రియు
లు పొందుచున్నారు.

ఇట్టియుద్ధము నెవ్వరు లభించుచున్నారో ఆ క్షత్రియులు సుఖినం
తులు కారా! అని శంకరభాష్యమున యోజనచేయఁబడినది.

అథచే త్వం ధర్మ్యమిమం సంగ్రామం నకరిష్యసి|

తత స్వధర్మం కీర్తిం చ హిత్యా పాప మవాప్స్యసి||32||
అథ త్వమ్ ధర్మ్యమ్ ఇహం సంగ్రామం నకరిష్యసిచేత్=ఇంక
నీవు ధర్మముచుండితప్పని ఈ యుద్ధమును చేయకపోయెదవేని, త
తః స్వధర్మం కీర్తిం చ హిత్యా=దానివలన స్వకీయమైన ధర్మ
మును కీర్తినిని విడిచి, పాపమ్ అవాప్స్యసి=పాపమును పొందె
దవు.

కీర్తి పశుపతితోఁ గలిసికొనుట మొదలగు దానివలనఁగలిగినది- అ
ని శంకరభాష్యము.

[35]

శ్రీతాభాష్యత్రయసారము.

స్వధర్మమును అవగా స్వధర్మమునకు ఫలమైన నిరతిశయ సుఖమును- కీర్తి జగమువలన కలుగునది- అని రామానుజభాష్యము.

అకీర్తిఁచాపి భూతాని కథయిష్యన్తి తేఽవ్యయామ్ |

సంభావితస్య చాకీర్తి మరణా దతిరిచ్యతే || 34 ||

తే అవ్యయామ్ అకీర్తిఁచాపి భూతాని కథయిష్యన్తి=నీకు స్థిరమైన అపకీర్తినిఁగూడ ప్రాణులు ప్రశంసించెదరు- సంభావితస్య అకీర్తిః మరణాచ్చ అతిరిచ్యతే=గౌరవింపఁబడినవానికి అకీర్తి మరణముకంటెను నతిశయింపుచున్నది.

భయా ద్రణా దుపరతం మన్యన్తే త్వాం మహారథాః |

యేషాం చ త్వం బహుమతో భూత్వా యాస్యసి లాఘవమ్ ||

యేషాం త్వమ్ బహుమతో భూత్వా=ఎవ్వరికి నీవు (ఇప్పటికి) మన్నింపఁబడినవాఁడవై, లాఘవమ్ యాస్యసి=ఇంక) చులకదనమును పొందఁగలవో, తే మహారథాశ్చ=ఆ (దుర్యోధనాది) మహారథులును, త్వామ్ భయాత్ రణాత్ ఉపరతమ్ మన్యన్తే=నిన్ను భయముచలన యుద్ధమునుండి మఱలినవానిఁగా తలంతురు.

అవాచ్యవాదాంశ్చ బహూన్ వదిష్యన్తి తవాహితాః |

నిదన్త స్తవ సామర్థ్యం తతో దుఃఖతరం నుకిమ్ || 35 ||

తవ అహితాః=నీ శత్రువులు, తవ సామర్థ్యమ్ నిదన్తః=నీ సామర్థ్యమును నిందింపుచున్నవారై, బహూన్ అవాచ్యవాదాంశ్చ వదిష్యన్తి=పెక్కులైన చెప్పఁదగని ప్రసంగములను చెప్పెదరు- తతః దుఃఖతరం కింను?=అంతకిన్న మిక్కిలిదుఃఖకరమైనది ఏది?

హతోవా ప్రాప్స్యసే స్వగం జిత్వానా భోక్త్యసే షహీమ్

తస్మా దుత్తిష్ఠ కాన్తేయ యుద్ధాయ కృతనిశ్చయః || 36 ||

(హే) కాన్తేయ! =(ఓ) కున్తిపుత్రుడా!, హతః స్వగం=వా ప్రాప్స్యసే=చంపఁబడినవాఁడవై స్వర్గమునైనది బొందఁగలవు- జిత్వా మహీం=వా భోక్త్యసే=జియించి భూమినైన ననుభవింపఁగలవు- తస్మాత్ యుద్ధాయ కృతనిశ్చయః ఉత్తిష్ఠ = ఆహేతువువలన యుద్ధము కొరకు చేయఁబడిననిశ్చయముకలవాఁడవై లేము.

సుఖదుఃఖే సమే కృత్వా లాభాలాభౌ జయాఽయా |

తతో యుద్ధాయ యుజ్యస్వ నైవం పాప మవాప్స్యసి॥ ౩౫॥
 సుఖదుఃఖే సమే కృత్వా = సుఖదుఃఖములను సమములం జేసికొని,
 లాభాలాభౌ (సమాకృత్వా) = లాభమునునులాభము లేకపోవుటనును
 (సమములం జేసికొని), జయాజయకా (సమాకృత్వా) = జయపరాజయ
 ములను (సమములం జేసికొని), తతో యుద్ధాయ యుజ్యస్వ = అట్లైని
 యుద్ధమునకు తలపడుము- ఏవమ్ పాపమ్ నావాప్స్యసి = ఈచొప్పు
 న పాపముం బొందఁగలవాఁడవుకావు.

ఇట్లు శరీరముకంటె విలక్షణుండగు నాత్మను తెలిసికొని యుద్ధము
 లోని ఆయుధపుదెబ్బలు మొదలగువానిచే సుఖదుఃఖాదులు కలిగినను బు
 ద్ధివికారము లేనివాఁడవై స్వర్గాదిఫలోద్దేశములేక యుద్ధమును చే
 యుము- ఇట్లుచేసినచో పాపమును అనఁగా దుఃఖరూపమగు సంసార
 మును బొందవు అనిరామానుజభాష్యము.

ఏషా తేభిహితా సాంఖ్యే బుద్ధి ర్యోగే త్విమాం శృణు|

బుద్ధ్యాయుక్తో యయా పాథక కమబన్ధం ప్రహాస్యసి॥ ౩౬॥
 సాంఖ్యే ఏషాబుద్ధిః తే అభిహితా = సాంఖ్యమందలి ఈబుద్ధి నీకు చె
 ప్పఁబడినది- యోగే ఇమాంబుద్ధింతు శృణు = యోగమునందలి ఈ
 బుద్ధిని వినుము- యయా బుద్ధ్యా యుక్తః కమబన్ధం ప్రహాస్యసి =
 ఏ బుద్ధితోఁ గూడినవాఁడవై కమబంధమును విడువఁగలవో.

స్వధర్మ మపిచావేక్ష్య (౨౮॥ ౩౭ శ్లో) ' అనునది మొదలు ఈవఱకు
 'అజ్ఞానుని శోక మోహములను పోఁగొట్టుటకు లొకకన్యాయము చెప్పఁ
 బడినది- అది ముఖ్యోద్దేశముతోఁ జెప్పఁబడలేదు. కాన పూర్వము ఆరం
 భింపఁబడిన పరమాధఃజ్ఞానమే ఈశ్లోకముచే ముగింపఁబడుచున్నది.

— సాంఖ్యబుద్ధియనఁగా పరమాధఃజ్ఞానము- అదియె సంసారహే
 తువులగు దుఃఖము అజ్ఞానము మొదలగు దోషములను సాక్షాత్తుగానివ
 ర్తింపఁజేయును- యోగమనఁగా అజ్ఞానమును కలుగఁజేసెడి కమ
 యోగము- అది ద్వంద్వపరిత్యాగపూర్వకంబై ఈశ్వరారాధనముకొ
 అకు కమములనాచరించుటయును, సమాధియోగంబును- ఈ యోగ
 మువలననీశ్వర ప్రసాదముకలిగి దానిచే జ్ఞానముకలుగఁగా పుణ్యపాప
 బంధమును విడుచును అని శంకరభాష్యము.

సాంఖ్యమనఁగా బుద్ధిచేఁదెలిసికొనవలసిన యాత్మతత్త్వము. సాంఖ్యజ్ఞానమనఁగా అట్టినిత్యమైన యాత్మతత్త్వమును తెలిసికొనుట. ఇది నత్వేవాహమ్ (అ|| ౧-౨ శ్లో) అనునది మొదలు, తస్మాత్స్వర్వాణీభూతాని సత్త్వంశో వితుమహాకాసి (అ|| ౩ శ్లో) అనువటకుఁ జెప్పఁబడినది. యోగమనఁగా ఆత్మజ్ఞానపూర్వకంబగు మోక్షమునకు సాధనములగు కర్మకముల నాచరించుటయందు తెలివికలుగుట. అది ఇక చెప్పఁబడును. అనిరామానుజభాష్యము.

సాంఖ్యమనఁగా పరిశుద్ధాత్మతత్త్వజ్ఞానము. బుద్ధియనఁగా వాక్కు. ఆత్మజ్ఞానముంగూర్చిన గ్రంథము చెప్పఁబడినది. ఇక యోగము అనఁగా ఉపాయముంగూర్చిన గ్రంథము చెప్పఁబడును. అని మధ్వభాష్యము.

నేహాభిక్రమనాశోఽస్తి ప్రత్యవాయో నవిద్యతే.

స్వల్పమప్యస్య ధర్మస్య త్రాయతే షహతో భయాత్ ||

ఇహ ఆభిక్రమనాశః నాస్తి = దీనిలో ఆరంభము చెడుటలేదు. ప్రత్యవాయః నవిద్యతే = తప్పు లేదు. అన్య ధర్మస్య స్వల్పమః = ఈ ధర్మముయొక్క పిన్నరైనను, మహతః భయాత్ త్రాయతే = గొప్పభయమునుండి కాపాడుచున్నది. — ఆరంభించినది చెడుటయనఁగా ఫలము కలుగకపోవుట. భయమనఁగా సంసారభయము.

చికిత్సలోపతే ప్రత్యవాయములేదు. అనిశంకరభాష్యము.

ఆరంభించినదాని మధ్యకాలమున విడుచుటవలనఁ గలిగెడుదోషము ప్రత్యవాయము. అని రామానుజభాష్యము.

వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధి రేకేహ కురునన్దన!

బహుశాఖా హ్యనవాశ్చ బద్ధయోఽవ్యవసాయినామ్ || ౪౧ (హే) కురునన్దన! = (ఓ) కురువంశమువాడా!, ఇహ వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధిః ఏకా = దీనిలో నిశ్చయస్వభావమైన బుద్ధి ఒకటి. అవ్యవసాయినాం బుద్ధయః బహుశాఖాః అనన్తశ్చ = నిశ్చయము లేనివారి బుద్ధులు అనేక శాఖలుకలయు అనన్తములును.

వ్యవసాయాత్మికబుద్ధియనఁగా ఈశ్రేయోమాగమన (హితమాగమన) మంది ప్రమాణములవలనఁబుట్టిన నిశ్చయస్వభావముగల

సాంఖ్యబుద్ధియును యోగబుద్ధియును- ఇట్టివికారి విపరీతబుద్ధులు అవ్యవసాయాత్మకబుద్ధులు- అవికలవాసు అవ్యవసాయులు- అనఁగా ప్రమాణమువలనఁబట్టిని వివేకజ్ఞానములేనివారు- అనిశంకకథాప్యము.

వ్యవసాయ వనఁగా నిశ్చయము- అనఁగా ఆత్మయాథాత్మ్యనిశ్చయము- (ఆత్మజ్ఞానము)- మోక్షేచ్ఛకలవానికి తాను ఆచరించెడి కర్మములయందుండెడి బుద్ధి ఆత్మజ్ఞానపూర్వకంబగుటచే వ్యవసాయాత్మికయనఁబడును- కామ్యకర్మములనాచరించుటలో, ఆత్మస్వరూపయాథాత్మ్యనిశ్చయములేకపోయినను, స్వర్గాదిఫలములంగోరికర్మములంజేసికలముననుభవించుట సంభవించునుగాన, కామ్యకర్మపిషయ మగు బుద్ధి అవ్యవసాయాత్మికయనఁబడును- వ్యవసాయాత్మకబుద్ధి ఒక్క మోక్షముకొరకై అగుటను ఒక్కటియనఁబడుచున్నది- అవ్యవసాయులు అనఁగా స్వర్గపుత్రవశ్వన్నాది ఫలములకు సాధనములగు కర్మములనాచరించువారు- వారిబుద్ధులు, ఫలములు అనంతములగుటను, అనంతములు- ఇవి ఒక్కొక్కముఖ్యఫలమునకై విధింపబడినను దశ్యపూర్ణమాసాదులలోని ఆయుస్సు మొదలగు ఫలములవంటి అవాంతరఫలములువీనికిఅనేకములుకలవుగానబహుశాఖనులు—నిత్యనైమిత్తిక కర్మములు ప్రధానావాంతరఫలములనన్నిటిని వీడిచి మోక్ష మొక్కదానికొరకై ఆచరింపఁబడవలసినవి- తమతమదగ్ధాశ్రమములకుతగిన కామ్యకర్మములును, వానివానిఫలములను వీడిచి, మోక్ష సాధనములుగావె నిత్యనైమిత్తికములతోఁజేచి యథాశక్తిగనాచరింపఁబడవలసినవి- అని రామానుజభాష్యము.

యా మిమాం పుష్పితాం వాచం ప్రవద న్యవిచక్షితః।

వేదవాదరతాః పాథా నాన్య దస్తితి వాదినః॥౪౨॥

కామాత్మాన స్స్వగృహరా జన్యకర్మఫలప్రదామ్।

కియావిశేషబహుళాం భోగైశ్వర్యగతిం వ్రతి॥౪౩॥

భోగైశ్వర్యప్రసక్తానాం తయాఽపహృతచేతసామ్।

వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధి స్సమాధౌ నవిధీయతే॥౪౪॥

(హే)పాథా!=(ఓ)కున్తీపుత్ర!డా!, వేదవాదరతాః=ఫలసాధనములంగూర్చిన)వేదవాక్యములయందాసక్తికలవారును, అన్యత్ నాస్తి ఇతి వాదినః=కర్మముకంటె)ఇతరమైనది లేదు అని చెప్పువారును, కా

మాతానః=కోరికయెస్వభావముగాఁగలవారును, స్వగౌపరాః=స్వగ్ర
 మునందాసక్తులునగు, అవిపశ్చితః=అల్పజ్ఞానులు, జన్మకర్మఫలప్రదా
 మ్=పుట్టుకయ నెడికర్మఫలమును ఇచ్చునదియు, భోగైశ్వర్యగతింప్రతి
 క్రియావిశేషబహుళామ్=సుఖానుభవమును నైశ్వర్యమును బొందుటనుం
 గూర్చిన కర్మవిశేషములుమిక్కిలిగాఁగలదియునగు, పుష్పితామ్
 యామ్ ఇమాం వాచం ప్రవదంతి=పూసినదానివలె శోభించుచున్న
 పీ యీ వాక్యమును చెప్పుచున్నారో, తయా అపహృతచేతసామ్=
 దాని(ఆవాకు)-చేత అపహరింపఁబడినవనస్సులుగలవారైన, భోగైశ్వ
 ర్యప్రసక్తానామ్ సమాధౌ=సుఖానుభవమునుదునువిశ్వర్యమునందును
 ఆసక్తిగలవారియొక్క మనస్సునందు, వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధిః సవి
 ధీయతే=నిశ్చయస్వభావముగల బుద్ధి కలుగదు.

పుష్పితామ్=పూయుటయె యలముగాఁగల, అనఁగా, పైచూపుకు
 సుందరముగానుండెడి- అనితాత్పర్యము. నాన్యదస్తీతివాదినః=స్వర్గా
 దులకంటె గొప్పఫలములేదనువారు- కామాత్మానః=కామమందు మ
 నస్సుగలవారు- జన్మకర్మఫలప్రదామ్=స్వగౌర్యనుభవంతమున జ
 న్మకర్మమనెడి ఫలమునిచ్చునది- అపహృతచేతసామ్=అపహరింపఁబ
 డినఅత్పజ్ఞానముకలవారికి- వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధిః=ఆత్మయాథాత్మ్య
 నిశ్చయపూర్వకంబగు మోక్షసాధనభూతకర్మవిషయకజ్ఞానము- మో
 క్షేచ్ఛకలవాఁడు కావ్యకర్మములయందు శ్రంగమును చేయఁగూడదు-
 అనిరామానుజభాష్యము.

మోక్షమను ఫలమును గోరి స్వగౌర్యదీపుష్పములతోఁగూడిన వా
 కులను చెప్పుచున్నారు- వేదవాదంతాః=కర్మాదివాచకమగు వే
 దమునందు ఆసక్తిగలవారు- వేదములచేత పెక్కి పది చెప్పఁబడినదో
 ఆయథావం దాసక్తిగలవారు- మఱియేమియు లేదని చెప్పుచున్నవా
 రు- వేదములు పరోక్షముగాభగవంతునిఁజెప్పుచున్నవి - భోగైశ్వర్య
 ప్రాప్తియెవేదమునకుఫలమనియెదరు- వారికి, ఈశ్వరునియందలి మ
 నస్సుమాధానముకొఱకైన యుక్తినిగ్గయస్వరూపమైన బుద్ధిగలుగదు -
 ఆసమాధానమెకదా మోక్షసాధనము - అని మధ్యభాష్యము.

త్రైగుణ్యవిషయా వెదా నిత్యైగుణ్యో భవాజ్ఞానః

నిదర్శనైవ నిత్యసత్త్వస్థో నిర్వోగక్షేమ ఆత్మవాన్॥౪౫॥
వేదాః త్రైగుణ్యవిషయాః=వేదములు సత్త్వరజస్తమోగుణములువి
షయముగాఁగలవి- (హే)అజ్ఞాన!= (ఓ)అజ్ఞానఁడా! , నిస్త్రైగుణ్యః

నిదర్శనైవ నిత్యసత్త్వస్థః నిర్వోగక్షేమః ఆత్మవాన్ (చ) భవ=
మూడుగుణములును లేనివాఁడవును శీతోష్ణాదిద్వంద్వములు లేనివాఁడవు
ను ఎల్లప్పుడును సత్త్వగుణముననున్నవాఁడవును యోగక్షేమములు లే
నివాఁడవును ఆత్మజ్ఞానముకలవాఁడవును అగుము- యోగమనఁగా త
నకు లేనిదానిని సంపాదించుట- దానిని సంరక్షించికొనుట క్షేమ
ము.

త్రైగుణ్యమనఁగా సంసారము- నిస్త్రైగుణ్యఁడనఁగా కోరికలేని
వాఁడనుట- అని శంకరభాష్యము.

త్రైగుణ్యశబ్దముచే సత్త్వరజస్తమోగుణములుమిక్కిలిగాఁగలవురు
ములు చెప్పఁబడుదురు- వారివారికి తగినహితములను వేదములు చె
ప్పును- నీవు ఆమోక్షసంకీర్ణములగు మూడుగుణములను వృద్ధిపొం
దిందికొనక వృద్ధిపొందిన సత్త్వగుణము మాత్రము కలవాఁడవు అ
గుము- ఆత్మస్వరూపంబును అదికలుగుటకు సాధనమునుతప్ప మిగిలిన
యోగక్షేమములు లేనివాఁడవై ఆత్మస్వరూపమును వేదుకువాఁడ
వుకమ్ము- అని రామానుజభాష్యము.

త్రైగుణ్యమనఁగా సత్త్వరజస్తమోగుణసంబంధియగు స్వర్గాదిక
ము- అది వేదమునకు పైకితోచెడియథాము - అట్టియర్థమునందు భ్ర
మపడకుము- వేదములు స్వస్వరూపమున విష్ణువును తెలియఁజేయు
నవి- అని మధ్వభాష్యము.

యావానథా ఉదపానే సర్వత స్సంప్లుతోదకే।

తావా న్నర్వేషు వేదేషు బ్రాహ్మణస్య విజానతః॥౪౬॥
ఉదపానే యావాన్ అథాః=బావిమొదలగుదానియందు ఎంతప్ర
యోజనమో, తావాన్ సర్వతస్సంప్లుతోదకే (భవతి)=అంతప్రయో
జనము అంతటనిండియున్ననీరుగలదానియందును (కలుగుచున్నది)-
సర్వేషు వేదేషు (యావాన్ అథాః)=సమస్తములైనవేదములలోఁజె

[౪౪]

గీతాభాష్యత్రయ సారము.

ప్రబుడినకర్మములలో (ఎంత ప్రయోజనమో), తావాన్ విజానతః
ప్రాప్త్యానన్య(భవతి)=అంతప్రయోజనము జ్ఞానముకల బ్రహ్మసంబంధి
యైనవానికి (కలుగుచున్నది)- అనిశంకరభాష్యము.

నర్వతస్సంపుతోదకే ఉదపానే (పురుషస్య) యావాన్ అర్థః=
అంతటనిండియున్ననీరుగల బావిమొదలగుదానియందు (పురుషునికి)
ఎంతప్రయోజనమో, విజానతః ప్రాప్త్యానన్య నర్వేషు వేదేషు తా
వాన్ అర్థః=జ్ఞానముగల ముముక్షువునకు అన్ని వేదములయందును
అంతియ ప్రయోజనము- బావిలో ఎవ్వనికెంత కాళలయినో అంత
నీరే పరిగ్రహింపబడునట్లు ముముక్షువుచే వేదమున మోక్షసాధనము
మాత్రమే పరిగ్రహింపబడును- అనిరామానుజభాష్యము.

బావిమొదలగువానివలనం గలుగు ప్రయోజనము మహాజలమువ
లనంగలుగుదానిలో సంతర్భించునట్లే వేదములలోని ఫలము ప్రాప్త్యా
నన్యఫలములో సంతర్భించును- బ్రహ్మ అణతి(బ్రహ్మమును పొందు
వాడు) అనువిగ్రహముచే బ్రహ్మ పరోక్షజ్ఞానముకలవాడు బ్రాహ్మ
ణుడు- అది జ్ఞానమువలనకలుగునని విజానతః అనువిశేషణము తెలి
యజేయుచున్నది- అనిమధ్వభాష్యము.

కర్మణ్యైవాధికారస్తే మా ఫలేషుకదాచన|

మా కర్మఫలహేతుభూత్ మా తే సజ్జోస్త్యకర్మణి||౪౭||
తే కర్మణ్యైవ అధికారః=నీకు కర్మమునందే అధికారము- కదాచ
న ఫలేషు (అధికారః) మా(భూత్)=ఒక్కప్పుడును ఫలములయందు
(అధికారము) కాఁగూడదు- కర్మఫలహేతుః మాభూః=కర్మఫలము
లకుహేతువైతవాడవు కాకుండుము- తే అకర్మణి సజ్జః మాస్తు=నీ
కు చేయకుండుటయందు ప్రీతి కలుగఁగూడదు.

నీకు కర్మవిషయందేకాని జ్ఞానవిషయందధికారములేదు- కర్మ
ఫలములయందు దాశ కలవాడై తేవేని తీరిగియు జన్మమును పొందుదు
వు- అనిశంకరభాష్యము.

ఫలమును కోరక భగవదా రాధనరూపముగాఁ జేయఁబడెడి కర్మ
ముమోక్షసాధనమగుంగాన, నిత్యసర్వస్థుడవగుటచే మోక్షమంగో
రెడినీకుకర్మములయందుమాత్రమేకాని వానిఫలములయందధికారములే

దు-కర్మమునకును ఫలమునకును నీవు హేతువుకాఁగూడదు- అనఁగా కర్మమునకు నేను కర్తాను కాననియు ఫలమునకు హేతువు కాననియుఁ గూడ నీవు తలంచికొనవలయును- అనిరామానుజభాష్యము.

జ్ఞానివైన నీకే ఫలపుకోరికకూడదు- ఇతనజ్ఞానులకు కూడదనిచెప్ప నేల? వేదములో రుచివుట్టుటకై కర్మములకు ఫలములు చెప్పఁబడియున్నవి- కర్మఫలము కర్మకామనావలించుటకు ఎవ్వనికి హేతువగునో అట్టివాఁడవుకావలయును- మిగిలిన ఫలములు లేకపోయినను నాప్రసాద (అనుగ)హ)మనెడి ఫలము కలదుగాన కర్మకామములను చేయుటను విడువ కూడదు- లోకములో నీకేమి కావలయునని యడుగఁబడియు తనుసేవయే కావలయునని కోరువానియందు కలిగెడిప్రీతి, స్వాధికమై సేవఁజేయువానియందు కలుగదుగాన భక్తిజ్ఞానాదిప్రాధికాన చేయఁదగినదియే యని మధ్యభాష్యము.

యోగస్థః కురు కర్మాణి సజ్జం త్యక్త్వా ధనంజయః |

సిద్ధ్యసిద్ధో స్సమో భూత్వా సమత్వం యోగ ఉచ్యతే || ౪౮ ||
(హ)ధనంజయః! = (ఓ)యజ్ఞానుఁడా!, సజ్జమ్ త్యక్త్వా = సంగమును విడిచి, సిద్ధ్యసిద్ధ్యోః సమః భూత్వా = ఫలముసిద్ధించుటయందును సిద్ధిపకపోవుటయందును సమానుఁడవు అయి, యోగస్థస్సక కర్మాణి కురు = యోగమునందున్నవాఁడవై కర్మకామములను చేయుము- సమత్వమ్ యోగః (ఇతి) ఉచ్యతే = సమముగానుండుటయే యోగము (అని) చెప్పఁబడును.

ఈశ్వరుఁడు ప్రీతిని బొందవలయునని తలంచుచు ఫలసంగమును విడిచి కర్మములను జేయుము- కర్మానుష్ఠానమువలనఁగలిగెడి సత్త్వశుద్ధిద్వారకమైన జ్ఞానప్రాప్తికలిగినను కలుగకున్నను ఒక్క విధముగా నుండుటయే యోగము- అని శంకరభాష్యము.

రాజ్యము బంధువులు మొదలగువారియందు సంగమును విడిచి జయముకలిగినను కలుగకున్నను ఒక్కవిధముగా నెయుండి యుద్ధాదికర్మములంజేయుము- అని రామానుజభాష్యము.

యోగస్థుఁడనఁగా ఉపాయమందున్నవాఁడు- సంగమనఁగా ఫలస్నేహము- అని మధ్యభాష్యము.

దూరేణవ్యవరం కమలా బుద్ధియోగా ద్ధనఃజయ ।

బుద్ధౌ శరణ మన్విచ్ఛ కృపణాః ఫలహేతువః॥౪౯॥

(హే)ధనంజయ!=(ఓ)యజ్ఞానుడా!, బుద్ధియోగాత్ కమలా దూరేణ అవరంహేన సమత్వబుద్ధితోఽగూడినకమలాముకంటె (మిగిలిన)కర్తృము మిక్కిలి తక్కువగదా- బుద్ధౌ శరణమ్ అన్విచ్ఛ=జ్ఞానమునందు ఆశ్రయమును కోరుము- ఫలహేతువః కృపణాః=ఫలమునుకోరువారు దీనులు.

ఈశ్వరా రాధనాభామైన కమలాముకన్న ఫలమునుకోరి చేయఁబడిన కమలాము జన్మమరణాదిహేతువగుటవలన మిక్కిలి నికృష్టమైనది- కాఁబట్టి యోగబుద్ధి యందుకాని దానిపరిపాకమువలనకలిగెడి సాంఖ్య బుద్ధియందుగాని అభయప్రాప్తికారణమును కోరుము- అని శంకరాభాష్యము.

ఫలత్యాగవిషయంబును సిద్ధ్యసిద్ధి సమత్వవిషయంబునగు బుద్ధితోఽగూడినకమలాము సాంసారికదుఃఖముల నన్నిటని నివర్తకంపఁజేసి మోక్షమును నెందించును- మిగిలిన కమలాము సంసారమును పొందించును- శరణమనఁగా నివాసస్థానము- ఆబుద్ధియందె నిలుపువనుట - కృపణులనఁగా సంసారులు- అనిరామానుజభాష్యము.

బుద్ధియోగ మనఁగా జ్ఞానస్వరూపమైన యుపాయము - శరణ మనఁగా ఉనికి- కర్తృమునుచేయుటకు ఫలమే హేతువుగాగలవారు ఫలహేతువులు- అని మధ్వభాష్యము.

బుద్ధియుక్తోజహాతీహ ఉభే సుకృత దుష్టుతే ।

తస్మా ద్యోగాయ యజ్యస్వ యోగః కర్తృసు కాశలమ్॥౫౦॥

బుద్ధియుక్తః ఇహ ఉభే సుకృతదుష్టుతే జహాతి=బుద్ధితోఽగూడినకాదుతులకమున రెండైన పుణ్యపాపములను విడుచుచున్నాఁడు- తస్మాత్ యోగాయ యజ్యస్వ=ఆహేతువువలన బుద్ధికిలుగుటకొఱకు సిద్ధపడుము- కర్తృసు కాశలం యోగః=కర్తృములయందలి నేర్పు యోగము.

నేర్పచేత సాధింపందగినది యనుట- అని రామానుజభాష్యము.

జ్ఞాని అనిష్టమే మనుష్యాదిఫలమగు సుకృతమును విడిచిపెట్టునగా

ని మహాశలంబై ఉపానవాదిఫలంబగు సుకృతమును విడువఁడు, కర్మము
యము శ్రుతిలో నెచ్చటఁజేప్పియున్నను అజ్ఞానులంగూర్చినదియె- మో
క్షములోఁగూడ కామాన్నీకామరూప్యనుసంచరక (కోరఁబడినయ న్ను
ముకలవాఁడును కోరఁబడిన రూపముకలవాఁడునై వంచరింపుచును) ఇ
త్యాదులచే పుణ్యానుభవము చెప్పఁబడుచున్నది- దుష్కృతమును సం
పూర్ణముగా విడుచును- యోగమనఁగా జ్ఞానోపాయము- అదియెకదా
కర్మములో నేర్ప- అని మధ్వభాష్యము.

కమఁజం బుద్ధియుక్తాహి శలం త్యక్త్వా మనీషిణః॥

జన్మబన్ధవినిముక్తాః పదం గచ్ఛన్త్యనామయమ్॥౫౧॥

బుద్ధియుక్తాః మనీషిణః=జ్ఞానముతోఁగూడిన బుద్ధిమంతులు, కర్మజం
ఖలం త్యక్త్వా=కమఁమువలనఁగలిగెడి శలమును విడిచి, జన్మబన్ధవిని
ముక్తాః (స్సన్తః) అనామయం పదం గచ్ఛన్తిహి=జన్మమనెడికట్టు చే
తవిడువఁబడినవా(రగుచు) ఉపద్రవములులేని స్థానమును పొందుచు
న్నారుగదా.

ఇష్టా నిష్ట శరీరప్రాప్తియై కమఁజశలము- బుద్ధియనఁగా సమత్వబు
ద్ధి- మనీషిణః అనుదానికి జ్ఞానులయి అని యథాము- జన్మబన్ధవినిముక్తా
ః=బ్రదికియుండియె జన్మబన్ధమున్నై మోక్షాభ్యుమగు విష్ణుస్థానము
ను చెందుదురు- లేక, బుద్ధి యోగార్థనంజయ. (అల॥ ౪౯శ్లో॥) అనునది
మొదలు ఇదివఱకును కమఁయోగమువలన సత్త్వశుద్ధికలిగి దానివలన క
లిగెడి బ్రహ్మజ్ఞానమె చెప్పఁబడుచున్నది- అని శంకరభాష్యము.

బుద్ధియోగముతోఁగూడినవారై ఫలమును విడిచి కమఁములఁజేయువా
రిం గూర్చినదిఈశ్లోకము- అని రామానుజభాష్యము.

కమఁములను, వానిఫలముంగోరక, ఈశ్వరునకు సమర్పించి, మంచిజ్ఞా
నము కలవారై మోక్షమును పొందుదురు- యోగముతోఁగూడిన కమఁ
ము జ్ఞానసాధనము, జానము మోక్షసాధనము అనిభావము- అని మధ్వ
భాష్యము.

యదా లే మోహకలిలం బుద్ధి వ్యవతరత్యతి॥

తదా గన్తాసి నిర్వేదం శ్రోతవ్యస్య శ్రుతస్యచ॥౫౨॥

లే బుద్ధిః మోహకలిలం యదా వ్యవతరత్యతి=నీ బుద్ధి మోహమునె

[౪౫]

గీతాభాష్యత్రయ సారము.

దిశలంతను ఎప్పుడు దాటఁగలదో, తదా శ్రోతవ్యస్య శ్రుతవ్యవ ని
ర్వేదం గన్తాసి=అప్పుడు వినఁబడవలసినదానియొక్కయు వినఁబడిన
దానియొక్కయు వైరాగ్యమును పొందఁగలవు.

అత్తావాత్సవివేకజ్ఞానమును చెడఁగొట్టి విషయములనుఁగూర్చి యం
తఃకరణమును ప్రవర్తింపఁజేసెడి మోహము పోయి, గీబుద్ధి యెప్పుడు
పరిశుద్ధమగునో, అప్పుడు నీకు వినవలసినదియు విన్నదియు నిష్ఫలము
గాఁదోమను- అని శంకరభాష్యము.

చెప్పినచొప్పున కర్మములను చేయుటచే పాపక్షయము కలుగుటను
స్వల్ప కలనమునకు హేతువగు మోహమును గీబుద్ధి యెప్పుడు దా
టునో, అప్పుడు, మాబోఁటివారిచే నింతకు మున్నె త్యాజ్యముగాఁ జె
ప్పఁబడినదియు, ఇంక జెప్పఁబడఁబోవునదియు నగుఫలము మొదలగు దా
నియందు వైరాగ్యమును పొందును- అని రామానుజభాష్యము.

మనస్సునకు మిథ్యాజ్ఞానము పోవువఱకు ఈశ్వరసమర్పణముతో క
ర్మములంజేయవలయును- నిర్వేదమ్ అనుదానికి మిక్కిలిలాభమును అ
ని యధాము-గొప్పవారిచే వినఁబడఁదగినదియు వినఁబడినదియునగు వే
దము మొదలగువాని ఫలమును పొందుదువు- అని మధ్వభాష్యము.

శ్రుతివివ్రతిపన్నా తే యదా స్థాస్యతి నిశ్చలా |

సమాధా వచలా బుద్ధి స్తదా యోగ మవాప్స్యసి || ౩౫ ||

శ్రుతివివ్రతిపన్నా తే బుద్ధిః=శ్రుతులచేతననేకవిధములుగాఁ జెలిసికొని
న నీ అంతఃకరణము, యదా నిశ్చలా(సతీ) సమాధా అవలా స్థా
స్యతి=ఎప్పుడు విక్షేపములేనిది(అగుచు) అగ్నయందు వికల్పజ్ఞానములే
నిదై ఉండునో, తదా యోగమ్ అవాప్స్యసి=అప్పుడు వివేకజ్ఞాన
దూపఁబగు సమాధిని పొందుదువు- అని శంకరభాష్యము.

శ్రుతివివ్రతిపన్నా అదలా తే బుద్ధిః=వావలనవినుటకలనవిశేష
ముగాఁ జెలిసికొనినదై ఒకవిధముగానుండెడి నీ బుద్ధి, సమాధా
యదా నిశ్చలా స్థాస్యతి=మనస్సులో ఎప్పుడు నిలకడకలది అగు
నో, తదా యోగమ్ అవాప్స్యసి=అప్పుడు అత్తావలోకనమును
పొందఁగలవు- శాస్త్రములనఁగలిగిన అగ్నజ్ఞానముతోఁగూడిన కర్మ
యోగము స్థితప్రజ్ఞతనెడి జ్ఞానవిత్తను కలుగఁజేయును- అని ఆ

శాస్త్రలోకమును పాఠించును- అని రామానుజభాష్యము.

నీ బుద్ధి, మొదట శ్రుతులతో విరుద్ధమైనదయినను, ఎప్పుడు కేదార్థమునకు అనుకూలమగు తత్త్వనిశ్చయమున విరుద్ధ వాక్యములచేఁగూడ కదల్చఁబడదో, అట్లుపెని బ్రహ్మప్రత్యక్షముచేత భేర్యాదులు మ్రోసినను చరింపనిదిఅగునో, అప్పుడు ఉపాయసిద్ధికలవాఁడవగుదువు- అని మధ్వభాష్యము.

అజ్ఞాన ఉపాచ.

స్థితప్రజ్ఞస్య కాథామ సమాధిస్థస్య కేశవ!

స్థితధీః కింప్రథాషేత కిమాసీత వ్రజేత కిమ్॥౫౪॥

(హే)కేశవ!=(ఓ)శ్రీకృష్ణమూర్తీ!, సమాధిస్థస్య స్థితప్రజ్ఞస్య కాథామ కా=సమాధిలోనుండెడి స్థితప్రజ్ఞునకు శబ్దము ఏది? స్థితప్రజ్ఞుఁడు జనులచే నేమని చెప్పఁబడుననుట- స్థితధీః కింప్రథాషేత=స్థితప్రజ్ఞుఁడు చేనిని పలుకును!-కిమ్ అసీత!=ఎట్లు ఉండును!-కింవ్రజేత=ఎట్లు నడచును.

అజ్ఞానుఁడెఱిఁగియున్నను, లోకోపకారార్థము ప్రశ్నముచేయుచున్నాఁడు- స్థితప్రజ్ఞుఁడనఁగా నిలిచిన జ్ఞానము కలవాఁడు- కావయనఁగలక్షణము- సమాధిస్థస్య అనునదిలక్షణమైనను మఱియొకలక్షణమును అడుగుచున్నాఁడు- అని మధ్వభాష్యము.

శ్రీభగవానుపాచ.

ప్రజహతి యదా కామాన్ సర్వాన్ పాథా మనోగతాన్!

ఆత్మవ్యవర్తనా తుష్ట స్థితప్రజ్ఞ ప్రదోచ్యతే॥౫౫॥

(హే)పాథా!=(ఓ)యజ్ఞానుఁడా!, ఆత్మని ఆత్మవైష తుష్టః=ఆత్మయందు ఆత్మచేతనే నంతోపించినవాడై, మనోగతాన్ సర్వాన్ కామాన్ యదా ప్రజహతి=మనస్సులోని అన్ని కోరికలను ఎప్పుడు విడుచునో, తదా స్థితప్రజ్ఞః (ఇతి) ఉచ్యతే=అప్పుడు స్థితప్రజ్ఞుఁడు (అని) చెప్పఁబడును.

ఇఁకనీయధ్యాయమంతయు స్థితప్రజ్ఞుని లక్షణమును సాధనమును తెలియఁజేయును. వెలుపటిలాభములయందు దుష్టతలే తనవ్యూహమందు రనివిని పొందినవాఁడు స్థితప్రజ్ఞుఁడు- అని శంకరాభాష్యము.

వ్యము.

అత్త న్యేన అత్త నా తుష్టః = ౨ తైకవిషయంబగు మనస్సుచే సంతోషించినవాడై, మిగిలిన యన్ని కామములను ఎప్పుడు విడుచునో, అప్పుడు స్థితః బ్రహ్మముయొక్క తుదియవస్థకలుగును. అని రామానుజభాష్యము-ఈ యవస్థ వశీకారముపేరుగల నాల్గవయవస్థ.

పరమాత్మయందెపరమాత్మ చేతనున్నవాడై తలుచుగా నన్నికోరి కెలను విడుచు చున్నాడు- పరమాత్మయందున్నవానికి పరమాత్మప్రసాదంబుననే తుష్టికలుగును- అని మధ్వభాష్యము.

దుఃఖేషునుద్విగ్నమనా స్సుఖేషు విగతస్పృహః |

వీతరాగభయక్రోధ స్థితధీ ముని రుచ్యతే || ౫౬ ||

దుఃఖేషు అనుద్విగ్నమనాః = దుఃఖములందు క్రోధమునుపొందనిమత స్సుఖలవాడును, సుఖేషు విగతస్పృహః = సుఖములయందు ఆశ లేనివాడును, వీతరాగభయక్రోధః మునిః = రాగంబును భయంబునుక్రోధంబునులేని ముని, స్థితధీః (ఇతి) ఉచ్యతే = స్థితప్రజ్ఞుడు (అని) చెప్పబడుచున్నాడు.

దుఃఖములు ఆధ్యాత్మికాధిదైవికాధిభౌతికములనునవి- (ఆధ్యాత్మికములు రోగాదులవలనఁగలుగునవి- ఆధిభౌతికములు చోరపిశాచాదులవలనఁగలుగునవి- ఆధిదైవికములు పిడుగులు మొదలగు వానివలనఁగలుగునవి) సుఖములయం దాశలేకపోవుటయనఁగా అగ్నిలో పుడకలను వేయుట తోనే అగ్ని వృద్ధిపొందినట్లు సుఖముకలిగినప్పుడు వృద్ధిపొందకుండుట- మునియనఁగా సన్యాసి- అని శంకరాభాష్యము.

దుఃఖములనఁగా ఇష్టమైనవస్తువులు లేకపోవుటమొదలగు దుఃఖనిమిత్తములు- సుఖములనఁగా ఇష్టమైనవి- తనకు లేనివానియందలికోరిక రాగము- ఇష్టమైనదిపోవుటకును అనిష్టమైనదివచ్చుటకును కారణము లగువానిం జూచి దుఃఖించుటభయము- ఇష్టముపోవుటవలనను అనిష్టము కలుగుటవలనను కలిగినదై దుఃఖకరమై తనలోఁగలిగెడి మనోవికారము క్రోధము- ముని అనఁగా అత్తను మననముచేయు స్వభావము కలవాడు- ఇదివెనుకటిశ్లోకమున చెప్పిన యవస్థకంటె పూర్వమైనయవస్థ- అని రామానుజభాష్యము. ఇదిషేకేంద్రియమనుపేరుగలమూడవయవస్థ.

వెనుకటిశ్లోకములోఁ జెప్పఁబడినజ్ఞానోపాయములే ఇంక మూడుశ్లోకములచే న్నష్టపటుపఁబడును. రాగమనఁగా చెడ్డవిషయములను మంచివిషయములుగా భ్రమింపట. అని మధ్యభాష్యము.

య సర్వ త్రానభిన్నేహ స్తత్తత్ప్రవృత్త్యా శుభాశుభమ్ |

నాభినన్దతి నద్వేష్టి తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా || ౫౨ ||

యః సర్వత్రా అనభిన్నేహః (సక) = ఎవ్వఁడు అంతట స్నేహములేనివాఁడు (అగుచు), తత్తత్ శుభాశుభం ప్రాప్య నాభినన్దతి నద్వేష్టి = ఆయా మంచిచెడ్డలను పొంది సంతోషింపఁడో ద్వేషింపఁడో, తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా = వాని తెలివి నిలుకడనుపొందినది.

అంతటననఁగా దేహము ప్రాణము మొదలగువానియందు - అనిశంకరభాష్యము.

ఇష్టమైనవానియందంతటను ఉదాసీనుఁడగుచు - శుభమనఁగా ఇష్టమయినదికలుగుట - అదిపోవుట అశుభము - ఇది వెనుకటిశ్లోకములోఁ జెప్పఁబడినదానికన్న వెనుకటిదశ - అనిరామానుజభాష్యము. ఇదివ్యతిరేకమను పేరుగలరెండవయవస్థ.

అంతట స్నేహములేకపోవుట శుభాశుభములచే సంతోషద్వేషములు లేకపోవుటకు హేతువు - అని మధ్యభాష్యము.

యదా సంహార తేచాయం కూమోఽఙ్గానీవ సర్వశః |

ఇద్రియా నీద్రియా భేదభ్య స్తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా || ౫౩ ||

అయమ్ యదా = ఈతఁడు ఎప్పుడు, కూమః = అఙ్గానీవ = తాబేలు అవయవములనువలె, ఇద్రియాణి సర్వశః ఇద్రియా భేదభ్యః సంహారతే = ఇంద్రియములను అన్ని విషయములనుండియు మఱిందికొనుచున్నాఁడో, తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా = వాని తెలివి నిలుకడగలిగినది.

ఇంద్రియములను విషయములనుండి మఱింది మనస్సును ఆర్జ్యం దునుచు చున్నాఁడు - ఈ నాలుగుజ్ఞాననిష్ఠలును పూర్వపూర్వముచెప్పఁబడినది పైపైనిచెప్పఁబడినదానిచేఁబుట్టఁదగినవి - అని రామానుజభాష్యము. ఈశ్లోకమునఁజెప్పఁబడినదియతమానమనెడిప్రథమదశ.

విషయా వినీవతాన్తే నిరాహారస్య దేహినః |

రసవజ్ఞం రసోప్యస్య పరం దృష్ట్వా నితరాతే || ౫౪ ||

[౫౬]

గీతాభాష్యత్రయపాఠము.

నిరాహారస్య దేహినః = ఆహారములేని పురుషునకు, విషయాః రసవ
జ్ఞానం వినివరణనే = విషయములు రాగముతప్ప మఱుచున్నది - పరం
దృష్ట్యా (స్థితస్య) అస్య రసోపి నివరణలే = ఆత్మస్వరూపమును చూచి
(యున్న) వీనికి రాగమును మఱుచున్నది.

విషయములనఁగా ఇంద్రియములు - నిరాహారు న కు ఆ నఁ గా వి ష
యములను స్వీకరింపనివానికి - పరబ్రహ్మమును చూచియున్నవానికి ఆనఁ
గా బ్రహ్మమే నేను అనుకొనినవానికి - అనిశంకరభాష్యము.

ఇంద్రియములకు ఆహారము విషయములే - రాగంబును, విషయముల
కంటె పరమైన అనఁగా మిక్కిలినుభవరమైన ఆత్మస్వరూపమును చూచిన
పై మఱుచున్నది - ఆనిరామానుజభాష్యము.

వెనుకఁ జెప్పఁబడిన జ్ఞానము ప్రయత్నములేక సిద్ధింపడని యుత్తరశ్లో
కములచేఁ జెప్పఁబడుచున్నది - ఆహారము (రిండి) లేనివానికి ఇతరవిషయ
ములననుభవించెడి శక్తి లేకపోవును - మిగిలినవిషయములయందు కోరికయై
నను లేకపోవును - రసమును (రుచిని) కోరుట మొదలగునది నివరణంపడు
అది అపరోక్షజ్ఞానమునలన నే మఱుచును - రసశబ్దము రాగముంగూడ చె
ప్పును - అని మధ్వభాష్యము.

యతతోహ్యపి కాస్త్రేయ పురుషస్య వివశ్చితః |

ఇద్వీయాణి ప్రమాథీని హరన్తి ప్రసథం మనః || ౬౦ ||

(హీ) కాస్త్రేయ! = (ఓ) యజ్ఞానుఁడా !, యతః వివశ్చితోఽపి పురుష
స్య మనః = ప్రయత్నముచేయుచున్నవాఁడును జ్ఞానవంతుడైనను పు
రుషునియొక్క మనస్సును, ప్రమాథీని ఇద్వీయాణి ప్రసథం హరన్తిహీ
= క్రోధముకలుగఁజేసెడి ఇంద్రియములు బలాత్కరించి లాగుచున్నవి -
విషయములతోఁజేరుచున్నవియనుట.

ఇంద్రియములను బంబించుట ఆత్మజగతసంబంధమునఁగా నికలుగదు - కాన
జ్ఞాననిష్ఠులకాభ మేనది - అని రామానుజభాష్యము.

అపరోక్షజ్ఞానములేక వట్టిజ్ఞానముకలవాఁడైనను సాధారణమైనయ
త్నముకలవాఁడైనను శరీరాభిమానియగువాని మనస్సుకు ఇంద్రియములు
లాగుచున్నవి - అని మధ్వభాష్యము.

తాని సర్వాణి సంయమ్య యుక్త ఆసీత్ మత్పరః |

వశేహి యశ్చైర్వియోగాని తస్య పజ్ఞా ప్రితిష్ఠితా॥౬౦॥

తాని సర్వాణి సంయమ్య=వానిని అన్నిటిని స్వాధీనముచేసికొని, యుక్తః మత్పర(స్సన్) ఆసీత్=సమాధికలవాడై నాయందా సక్తిగలవాఁ(డగుచు) ఉండునది- యన్య ఇర్వియోగాని వశే వత్తన్తే=ఎవనికి ఇంద్రియములు తనవశమున నున్నవో, తస్య పజ్ఞా ప్రితిష్ఠితా=వాని జ్ఞానము నిలకడకలది.

మత్పరః ఆసీత్ అనుదానికి అందఱికిని ఆత్మనైన నేను పరుఁడు గాఁగలవాడై, ఆతనికింటే నేను వేఱుగాదు అనియుండునది- అనిశంకరభాష్యము.

మత్పరః అనుదానికి నాయందుమనస్సునుఉంచినవాడై అనియధకము- భగవంతునియందు ఉంచబడిన మనస్సు అన్ని పాపములును నశించుటవలన నిర్మలమై విషయానురాగము లేనిదై ఇంద్రియములను స్వాధీనముచేసికొనును- అనిరామానుజభాష్యము.

మిక్కిలి పయత్నముకలవానికి ఇంద్రియములు స్వాధీనములుఅగును- యుక్తః=నాయందుమనస్సుకలవాడై, మత్పరః=సమస్తముకిన్నను తృప్తుఁడగుగా నన్ను ఎవ్వఁడెఱుఁగునో అట్టివాడై అని మధ్వభాష్యము.

ధ్యాయతో విషయాన్ పుంసః సృజ్య స్తేషూపజాయతే।

సజ్ఞా త్సంజాయతే కామః కామా తోక్రిధోఽభిజాయతే॥

కోధా ద్భవతి సంమోహ స్సంమోహో త్ప్రతివిభ్రమః।

ప్రతిభ్రంశో ద్బుద్ధినాశో బుద్ధినాశో త్ప్రణశ్యతి॥౬౩॥

విషయాన్ ధ్యాయతః పుంసః=విషయములను ఆలోచింపుచున్న పురుషునకు, తేషు సక్తః ఉపజాయతే=వానియందు ప్రీతి కలుగుచున్నది- సజ్ఞాత్ కామః సంజాయతే=విషయప్రీతివలన ఆశ పుట్టుచున్నది- కామాత్ కోధః అభిజాయతే=ఆశవలన కోధము పుట్టుచున్నది- తాను ఆశపడినదానిని మఱియొకఁడు ఆశపడినతోడ నె వానియందు కోపముపుట్టునుగదా- కోధాత్ సంమోహః భవతి=కోపమువలన అవివేకముకలుగుచున్నది- సంమోహాత్ ప్రతివిభ్రమః (భవతి)=అవివేకమువలన మఱి (కలుగుచున్నది)- ప్రతిభ్రంశాత్ బుద్ధి

నాశః (భవతి) = మఱపువలన తెలివిపోవుట (కలుగుచున్నది) - బుద్ధినాశాత్ ప్రణశ్యతి = తెలివితెడుటవలన నశింపుచున్నాఁడు.

బుద్ధినాశమనఁగా అంతఃకరణముచెడుట - అనఁగా ఇది చేయఁదగినది ఇది చేయఁదగనిది అను నేర్పాటు లేకపోవుట - దానివలన నశించుటయనఁగా పురుషార్థమునకు తగకపోవుట - అనిశంకరభాష్యము.

కామ మనఁగా విషయములను అనుభవించక నిలువ లేకపోవుట - సంమోహ మనఁగా కార్యాకార్యవివేకము లేకపోవుట - స్మృతివిభ్రంశము అనఁగా తాను నడపించుచున్న ఇంద్రియజయము మొదలగుదానిని వఱచుట - బుద్ధినాశమనఁగా ఆత్మజ్ఞానమునందలి వ్యవసాయము (నిశ్చయము) పోవుట - దానివలన నశించుటయనఁగా నంసారములోఁబడుటయే - అనిరామానుజభాష్యము.

సంమోహమనఁగా ఆకార్యములయందలి కోరిక - స్మృతివిభ్రమ మనఁగా శాస్త్రనిషేధములను వఱచుట - బుద్ధినాశమనఁగా అన్నివిధములను దోషమనెడి జ్ఞానమే లేకపోవుట - కనశ్యతి అనుదానికి నరకము మొదలగు ఆనందములను పొందుచున్నాఁడు అనియథాము - అని మధ్వభాష్యము.

రాగద్వేషవియక్తైస్తు విషయా నిద్రియై శ్చరన్ ।

ఆత్మవశ్యై ర్విధేయాత్సా ప్రసాద మధిగచ్ఛతి॥౬౮॥

రాగద్వేషవియక్తైః ఆత్మవశ్యైః ఇద్రియైః విషయా చరన్ = రాగద్వేషములులేనివై తనకులాంగియున్న ఇంద్రియములచేత విషయములను అనుభవించుచున్నవాడై, విధేయాత్సా ప్రసాదమ్ అధిగచ్ఛతి = స్వాధీనమైన అంతఃకరణముకలవాడై లేటను పొందుచున్నాడు.

స్వాధీనములైన ఇంద్రియములచేత శరీరముగలుచుటకై విడువశక్యముకాని విషయములను అనుభవించుచు - ప్రసాదమనఁగా స్వస్థత - అని శంకరభాష్యము.

విషయాన్ చరన్ = విషయములను తిరస్కరించియున్నవాడై - ప్రసాదమనఁగా నిర్మలమైన మనస్సు కలిగియుండుట - అని రామానుజభాష్యము.

విషయములను విడువఁబడిన మనసు కలవాఁడు

మనస్సుయొక్క తేటను పొందుచున్నాడు- అనిమధ్వభావ్యము.

ప్రసాదే సర్వదుఃఖానాం హని రస్యోపజాయతే।

ప్రసన్నచేతసో హ్యశు బుద్ధిః పర్యవత్తిష్ఠతి॥౬౫॥

ప్రసాదే (సతి) అస్య సర్వదుఃఖానామ్ హనిః ఉపజాయతే=ప్రసన్నతకలుగుచుండగా వీని సర్వదుఃఖములను నాశము కలుగుచున్నది. ప్రసన్నచేతసః బుద్ధిః ఆశు పర్యవత్తిష్ఠతి=ప్రసన్నమైన యంతఃకరణముకలవాని బుద్ధి శీఘ్రముగా నిలకడకలదియగుచున్నది.

పర్యవత్తిష్ఠతే=ఆ కాశమువలెనంతటనుండునదియగును. ఆత్మస్వరూపముచేత నిశ్చలమగుననుట- అనిశంకరభావ్యము.

ప్రసన్నచేతసః=ఆత్మవలోకనమునకు విరోధులగు దోషములులేని మనస్సుకలవానికి. బుద్ధిః=ప్రత్యేకముగా ఆత్మవిషయమైన జ్ఞానము- అని రామానుజభావ్యము.

బుద్ధిః పర్యవత్తిష్ఠతి=జ్ఞానము బ్రహ్మసరోక్షత్వముచేత లెన్నగాఢి తినిచేయును- ప్రసాదమనగా తనప్రియతమములేకయైనను తలుచుగా విషయములయందు ప్రవర్తింపకపోవుట- అనిమధ్వభావ్యము.

నాస్తి బుద్ధి రయక్తస్య నచాయక్తస్య భావనా।

నచా భావయత శ్శాన్తి రశాన్తస్య కుత సుఖమ్॥౬౬॥

అయక్తస్య బుద్ధిః నాస్తి=యోగములేనివానికి జ్ఞానము లేదు. అయక్తస్య భావనాచ న=యోగములేనివానికి భావనయును లేదు. ఆభావయతశ్చ శాన్తిః న=భావనచేయకున్నవానికి శాంతి లేదు. ఆశాన్తస్య సుఖమ్ కుతః?=శాంతిలేనివానికి సుఖము ఎక్కడది?

నమాధిలేనివానికి ఆత్మస్వరూపజ్ఞానంబును ఆత్మజ్ఞానమునందలి ఆభినివేశంబు(నిశ్చయము)ను కలుగదు- సుఖమనగా ఇంద్రియములు విషయానుభవపు ఆశనుండి మఱియుట- విషయములయందలియాశదుఃఖమే- ఆశకలిగినప్పుడు సుఖలేశమైనను కలుగదు- అనిశంకరభావ్యము.

యోగమనగా భగవంతునియందు మనస్సునుంచుట- బుద్ధియనగా ప్రత్యేకముగా నాత్మను తెలిసికొనుట- భావనయనగా ఆత్మధ్యానము శాంతియనగా విషయములయందలి స్పృహ(ఆశ) యుడుగుట- ఇదిలేవానికి, నిత్యమై, ఇంతకంటె వెక్కుడు లేదనందగిన సుఖము కలుగదు

అనిరామానుజభాష్యము.

అయత్తుండనఁగా మనోనిగ్రహములేనివాఁడు- బుద్ధియనఁగా మంచితానము- శాంతియనఁగా మోక్షము- అనిమధ్వభాష్యము.

ఇద్విరియాణాంహి చరతాం యత్తనోఽనువిధీయతే।

త దస్య హరతి ప్రజ్ఞాం వాయు నావ మివావృషిః॥౬౭॥

యత్ మనః=ప మనస్సు, చరతామ్ ఇద్విరియాణామ్ అను విధీయతే=విషయములననుభవింపుచున్న ఇంద్రియముల వేంటను ప్రవర్తింపుచునో, తత్ అస్య ప్రజ్ఞామ్=అది వీడ్చి తెలివిని, వాయుః అవృషి నావమివ=గాలి నీటిలో ఓడనువలె, హరతి=చకషింపుచున్నది.

ఓడవాండ్ర యోడను గాలి, మాగమును తప్పించి అపమార్గమునకు నడపించునట్లు ఇంద్రియముల ననుసరించెడి మనస్సు సంన్యాసి యొక్క ఆత్మానాత్మవివేకమువలనఁగలిగిన జ్ఞానమును నశింపఁజేయును- అనిశంకరభాష్యము.

ప్రజ్ఞయనఁగాఁ బ్రత్యేకముగా నాత్మను తెలిసికొనుట- వాయువనగా ఎదురు గాలి- అనిరామానుజభాష్యము.

విధీయతే=ఈశ్వరునిచేతఁజేయఁబడుచున్నదో- ప్రజ్ఞామ్=శ్రేష్ఠ మైనజ్ఞానమును- ఇతఁపుట్ట బోవుచోనింగూడ నివారింపుచున్నది-పుట్టినదానిని తిరస్కరింపుచున్నది- అనిమధ్వభాష్యము.

తస్మా ద్యస్య మహాబాహూ నిగృహీతాని సర్వశః।

ఇద్విరియాణీద్విరియాణేభ్యః సైస్య ప్రిజ్ఞా ప్రితిష్ఠితా॥౬౮॥
(హే)మహాబాహూ!=ఓ)గొప్పభుజములుకలవాఁడా!, తస్మాత్ ఇహేతువువలన, యస్య ఇద్విరియాణి సర్వశః ఇద్విరియాణేభ్యః నిగృహీతాని=ఎవ్వని ఇంద్రియములు అంతటను విషయములనుండి నిగ్రహింపఁబడినవో, తస్య ప్రిజ్ఞా ప్రితిష్ఠితా=వాని బుద్ధి నిలకడ కలది.

కాఁబట్టి సమస్తవిధముల నిగ్రహింపఁబడిన యింద్రియములు కలవాఁడె జ్ఞాని- అనిమధ్వభాష్యము.

యా నిశా సర్వభూతానాం తస్యోం జాగర్తా సంయమీ।

యస్యోం జాగర్తా భూతాని సా నిశా పశ్యతో మునేః॥౬౯॥

సర్వభూతానాం యా నిశా = సమస్త ప్రాణులకును ఏది రాత్రియో,
తస్యాం సంయమీ జాగ్రతి = దానిలో యోగి. మేలుకనుచున్నాడు.
యస్యాం భూతాని జాగ్రతి = దేనియందు భూతములు మేలుకనుచు
న్నవో, సా పశ్యతః మనేః నిశా = అది తెలిసికొనుచున్న మునికి
రాత్రి.

సర్వప్రాణులకు రాత్రియగునది పరమాథతత్త్వము-జ్ఞానికి రాత్రి
యగునది లోకకవైదికవ్యవహారము- అనిశలకరభాష్యము.

సర్వభూతములరాత్రియగునది ఆత్మజ్ఞానము- జ్ఞానికి రాత్రియగు
నది శబ్దాదివిషయజ్ఞానము- అని రామానుజభాష్యము.

సమస్త భూతములకు రాత్రియగునది పరమేశ్వరస్వరూపము- దాని
యందు జ్ఞాని మేలుకొనుటయనగా లెస్సగా అపరోక్షజ్ఞానముకలవాడ
గుట- జ్ఞానికి రాత్రి విషయస్వరూపము- మునియనగా మననముకల
వాడు- అనిమధ్వభాష్యము.

ఆపూర్యమాణ మచలపతిష్ఠం

సముద్ర మౌషః పవిత్రాంతి యద్వత్ |

తద్వ తాకమా యం పవిత్రాంతి సర్వే

స శాంతి మాప్నోతి న కామకామీ || ౭౮ ||

ఆపూర్యమాణమ్ అచలపతిష్ఠమ్ సముద్రమ్ = నింపబడుచున్నదై చ
లింపనిస్థితిగల సముద్రమును, ఆషః యద్వత్ పవిత్రాంతి = నీళ్లు ఎట్లు
చొచ్చుచున్నవో, తద్వత్ సర్వే కామాః యం ప్రవిత్రాంతి = అట్లు అ
న్ని కోరికలును ఎవ్వనిని చొచ్చుచున్నవో, సః శాంతిమ్ ఆప్నోతి
= వాడు శాంతిని పొందుచున్నాడు- కామకామీ శాంతిమ్ నా
ప్నోతి = కామముల గోరువాడు శాంతిని పొందడు.

సమస్త మైనకోరికలును ఎవ్వనికి ఆత్మయందే అణగుచున్నవో,
వాడు మోక్షమును పొందును- అని శంకరభాష్యము.

శబ్దాదివిషయములు ఇందియగోచరములైనను కాకున్నను ఎవ్వడు
తనయాత్మావలోకనతృప్తిచేత కికారము లేనివాడైయుండునో, వాడు
డే నిస్పృహతను పొందును- అని రామానుజభాష్యము.

ఎవ్వడు విషయములచే నింపబడినవాడైనను దర్శనము లేకుండునో,

[౧౮]

గీతాభాష్యత్రయసారము.

ప్రయత్నమును చేయఁజూ, విషయములు లేనిచో శోషింపఁజూ, వాఁడు మోక్షముం జెందును. అని మధ్యభాష్యము.

విహాయ కామాన్ యస్సర్వాన్ పుమాం శ్చరతి నిస్పృహః |

నిమగ్న మో నిరహంకార స్స శాన్తి మధిగచ్ఛతి || ౭౧ ||

యః పుమాన్ = ఏ పురుషుఁడు, సర్వాన్ కామాన్ విహాయ = అన్ని కోరికలను విడిచి, నిస్పృహః నిమగ్నమః నిరహంకారః చరతి = ఆశ లేనివాఁడును మమకారము లేనివాఁడును అహంకారము లేనివాఁడునై సం చరింపుచున్నాఁడో, సః శాన్తిమ్ అధిగచ్ఛతి = వాఁడు శాంతిని పొందుచున్నాఁడు.

చరతి అనుదానికి జీవనమాత్రవ్యాపారమే మిగిలి తిరుగుచున్నాఁడో అని యర్థము. అహంకారమనఁగా తనను గొప్పఁజేసికొనుట. శాంతి యనఁగా అన్నిసంసారదుఃఖములు నుడుగుటయ నెడి మోక్షము. అని శంకరభాష్యము.

కామములనఁగా కోరికలెడెడి శబ్దాదివిషయములు. నిరహంకారః = దేహమునందు ఆత్మాభిమానము లేనివాఁడు. అని రామానుజభాష్యము.

కామము లనఁగా విషయములు. చరతి = భ్రమింపుచున్నాఁడో. నే ను భ్రమింపుచున్నాననే అహంకారమమకారములు లేనివాఁడై ముక్తిని పొందును. అని మధ్యభాష్యము.

ఏషా బ్రాహ్మీ స్థితిః పాథా నైనాం ప్రాప్య నిముహ్యతి |

స్థిత్యాఽస్యా మంత్రకాలేపి బ్రహ్మ నిర్వాణ ముచ్ఛతి || ౭౨ ||

(హే) పాథా! ఏషా బ్రాహ్మీ స్థితిః = (ఓ) యజుఁడుడా! ఇది బ్రహ్మ సంబంధియగు స్థితి. ఏనాం ప్రాప్య నిముహ్యతి = దీనిని పొంది మోక్షముం జెందుడు. అంతకాలేపి ఆస్యాం స్థిత్యా = చరమవయస్సు నందుఁగూడ దీనిలో ఉండి, బ్రహ్మనిర్వాణమ్ ఋచ్ఛతి = బ్రహ్మనందమును పొందుచున్నాఁడు.

అన్నికర్మములను విడిచి బ్రహ్మస్వరూపముగానుండుటయ నెడి జ్ఞానము, బ్రాహ్మీ స్థితిః అని చెప్పఁబడినది. వార్ధకమున సంస్కరించినవాఁడుఁ గూడ మోక్షమును పొందఁగా బ్రహ్మచర్యమునుండియే సంస్కరించి జీవ

నకాలమంతయు బ్రహ్మమునందె యున్నవానికి మోక్షముకలుగునని చెప్పవలయునే? అనిశంకరభాష్యము.

నిత్యాత్మజ్ఞానముకలవాడై సంగములేని కర్మముల నాచరించుటయె, బ్రహ్మమును పొందించునదిగాన, బ్రాహ్మీ స్థితిః అనిచెప్పఁబడినది- ఇట్టి కర్మస్థితినిబొంది తిరిగియు సంపారముండెందఁడు- బ్రహ్మనిర్వాణమును అనఁగా నిర్వాణమయమగు బ్రహ్మమును, అనఁగా సుఖైకస్వరూపంబగు నాత్మను పొందుచున్నాఁడు- అని రామానుజభాష్యము.

బ్రాహ్మీ = బ్రహ్మవిషయమగు, స్థితిః = లక్షణము- అంతకాలమందైనను ఈస్థితిలో నిలిచియె బ్రహ్మమును పొందుచున్నాఁడు- లేనియెడను జన్మాంతరమును పొందుచున్నాఁడు- జ్ఞానులకుఁగూడ ప్రారబ్ధకర్మ మున్నయెడను మఱియొక్క శరీరము కలుగును- నిర్వాణం బ్రహ్మ = శరీరములేని బ్రహ్మమును- శరీరము లేకపోవుటయనఁగా ప్రకృతివలనఁగలిగిన శరీరములేకుండుటకాని ఎల్లప్పుడును ఆనందరూపమైఅంతటను పరిపూర్ణమైన అప్రాకృతశరీరము లేకపోవుటకాదు- ఆశరీరమునె తన మాయచేత పరిచ్ఛిన్నమునుచేసి రామకృష్ణాదిరూపముగాఁజూపును- ఎల్లప్పుడును అన్నిశరీరములయందును లేకలేని అనంతములైన గుణములు కలదియు దోషము లేమియులేనిదీయునగు నారాయణుఁడను పరబ్రహ్మమును అవరోక్షజ్ఞానముచేఁ బొందుచున్నాఁడు- అని మధ్వభాష్యము.

ఇతి త్వి భగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం

యోగశాస్త్రే త్వికృష్ణార్జునసంవాదే సాం

ఖ్యయోగోనామ ద్వితీయోఽధ్యాయః.

ఇట్లు ఉపనిషదథప్రతిపాదకంబును బ్రహ్మవిద్యాప్రతి

పాదకంబును యోగశాస్త్రంబును త్వికృష్ణ

ార్జున సంవాదంబునగు భగవద్గీతలలో

సాంఖ్యయోగప్రతిపాదకంబగు

రెండవయధ్యాయము.

మూడవయథాయము.

అజ్ఞానఙ్గావాచ.

జ్యాయసీచే తగమణస్తే మతా బుద్ధి జానాదాన|

తతిగం కమణి ఘోరే మాం నియోజసియ కేశవ||౧||

వ్యామిశ్రేణేవ వాక్యేన బుద్ధిం మోహయసీవ మే|

తదేకం వద నిశ్చిత్త్య యేన శ్రేయోఽహ మాపుయామ్||౨||

(హే)జానాదాన!=(ఓ)శ్రీకృష్ణఁడా!, బుద్ధిః కర్మణః జ్యాయసీ తే
మతాచేత్=జ్ఞానము కమణముకంటె శ్రేష్ఠమైనదిగా నీకుఇష్టమ
య్యేనేని, (హే)కేశవ!=(ఓ)శ్రీకృష్ణఁడా!, తత్=అందువలన, ఘో
రే కమణి మామ్ కిం నియోజయసి? = ఘోరమైన కమణముగలదు
నన్ను ఏల ప్రవర్తింపజేయుచున్నావు? - వ్యామిశ్రేణేవ వాక్యేన=క
లతగానుండెడిదానివంటి వాక్యముచేత, మే బుద్ధిం మోహయసీవ=
నా బుద్ధిని మోహింపజేయుచున్నట్లు ఉన్నావు- యేన అహమ్
శ్రేయః అపుయామ్=దేనిచేత నేను మేలును పొందుదునో, తత్
ఏకమ్ నిశ్చిత్త్య వద=అట్టి ఒక్కదానిని నిశ్చయించి చెప్పుము.

ఈయజ్ఞానప్రశ్నముచే జ్ఞానకమణముచ్చయము అనగా జ్ఞాన
మతోతుల్యముగా కమణమునుగూడ చేర్చి యాచరించుట సిద్ధాంత
ముకాదని స్పష్టపఱుపఁబడినది- అనిశంకరభాష్యము.

జ్ఞాననిష్ఠయే ఆత్మావలోకనమునకు సాధనము-కమణిష్ఠ అజ్ఞాననిష్ఠ
ను కలుగఁజేయునది- ఇందియముల వ్యాపారములన్నియు నుడుగుటచే
గలిగెడి ఆత్మావలోకనమే సాధింపవలసినదైనచో సకలకమణములను వ.
దిలి జ్ఞానమనే యాచరించుటయందు నన్ను నియోగింపుమ- సర్వేం
దీయవ్యాపారరూపమైనకమణమున నన్నేల నియోగిం.చెదవు- అనిరా
మానుజభాష్యము.

కమణముకన్న జ్ఞానము మిక్కిలి యుత్తమమైనదని చెప్పితివి- అట్లు
య్యేనేని నివృత్తికమణముల విడిచి యుద్ధమనెడి ఘోరమయిగకమణ
మందు నన్నేల నియోగింపుచున్నావు? అని మధ్వభాష్యము.

లోకేఽస్మిన్ ద్వివిధా నిష్ఠా వయా పోక్తా పురానఘ|

జ్ఞానయోగేన సాంఖ్యానాం కమణయోగేన యోగినామ్||౩||

(హే) అనఘ = (ఓ) పాపములు లేనివాడా! అస్మిన్ లోకే = ఈ లోకము నందు, పురా ద్వివిధా నిష్ఠా మయా ప్రోక్తా = పూర్వము రెండువిధములుగల నిష్ఠ నాచేత చెప్పఁబడినది - సాంఖ్యానామ్ జ్ఞానయోగేన (నిష్ఠా ప్రోక్తా) = జ్ఞానులకు జ్ఞానమనెడియోగముచేత (నిష్ఠ చెప్పఁబ

పూర్వమునందు అనఁగా సృష్ట్యాదియందు - వేదాధానంప్రదాయమును బయలుపుద్వినప్పుడు - నిష్ఠయనఁగా అనుష్ఠేయమందలి తాత్పర్యము - జ్ఞానయోగము బ్రహ్మచర్యాశ్రమమునందె సంన్యసించిన పరమహంసపరివ్రాజకులకు - అటు, కాక కర్మములనాచరించెడి వారికి కర్మయోగము - అనిశంకరభాష్యము.

సంఖ్య అనఁగా బుద్ధి - దానితోఁగూడినవారు సాంఖ్యులు - ఆత్మమారవిషయమైన జ్ఞానముకలవారు - దానికితగనివారై కర్మయోగాధికారులైనవారు యోగులు - విషయములయందు వ్యాకులమైన బుద్ధి కలవారికి కర్మయోగమున నధికారము - వ్యాకులముకాని బుద్ధికలవారికి జ్ఞానయోగమున నధికారము - కాఁబట్టి వ్యామిశ్రమైన వాక్యము చెప్పఁబడలేదు - అనిరామానుజభాష్యము.

జనకాదులవలె గృహస్థాదికర్మములను విడిచి జ్ఞాననిష్ఠులైనవారును, జనకాదులవలె గృహస్థాదికర్మములలోనుండియె జ్ఞాననిష్ఠులైనవారు నని రెండువిధములైన జనులు కలరు - ఇందు మొదటివారు సాంఖ్యులు - రెండవవారు యోగులు - జ్ఞాననిష్ఠులైనను ఆధికారికులగుటవలన ఈశ్వరేచ్ఛ చేతనును లోకసంగ్రహార్థ మగుటవల్లనును కర్మయోగులయినవారును యోగులు - ఈశ్వరేచ్ఛ చేతనె కర్మమును చేసెడివారు ప్రియవ్రతాదులు - నీవు జనకాదులవలె కర్మములనాచరించుచు నె జ్ఞానమునకు తగినవాడవు - అని మధ్వభాష్యము.

న కర్మణా మనారమ్భా నైషకర్మ్యం పురుషోశ్చ తే |

నచ సంన్యసనాదేవ సిద్ధిం సమధిగచ్ఛతి || ౪ ||

కర్మణామ్ అనారమ్భాత్ = కర్మములను ఆచరింపకపోవుటవలన, పురుషః నైషకర్మ్యమ్ నాశ్చ తే = మనుష్యాఁడు జ్ఞాననిష్ఠును పొందఁడు - సంన్యసనాదేవచ సిద్ధిం నసమధిగచ్ఛతి = కర్మములను విడుదలుచూ

[౬౩]

గీతాభాష్యత్రయసారము.

త్రమున నె జ్ఞానసిద్ధిని పొందఁడు.

ఈజన్మమునఁగాని జన్మాంతరమునఁగాని అనుష్ఠింపఁబడిన కర్మములు పాపక్షయకారణములగుటను అంతఃకరణశుద్ధిని కలుగుజేసి జ్ఞానోత్పత్తి ద్వారా మన జ్ఞానసిద్ధి కు కారణములగును - అంతఃకరణశుద్ధి లేక వట్టి కర్మపరిత్యాగ మాత్రముచేత జ్ఞానసిద్ధి కలుగదు - అని శంకరభాష్యము

అనారంభమనఁగా కర్మములను ఆరంభింపకయె పోవుట. సంస్కృత నవనఁగా ఆరంభించినవానిని విడుచుట - ఫలాభిసంధిలేక కర్మములచే భగవంతుని వారాధించినఁగాని అనాదికాలమునుండియున్న పాపములు పోయి అవ్యాకులేంద్రియత్వపూర్వకమగు ఆత్మనిష్ఠులుగదు - అనిరామానుజభాష్యము.

కర్మములను అనఁగా యుద్ధము మొదలగు వానిని చేయకపోవుటవలన నైషకర్మమనఁగా కామ్యకర్మములను విడుచుటచే బొందఁబడెడి మోక్షముకలుగదు - జ్ఞానముమోక్ష సాధనముగాని కర్మములంజేయకపోతేకాదు - ఇందుకు హేతువు పురుషుఁడగుట - ఎల్లప్పుడును ధూలమైగను సూక్ష్మమైన నగు పురమ (శరీరము)తోఁగూడియె యుండువాఁడు - కర్మములను చేయకపోవుటవలన నె ముక్తికలుగునెడను స్థావరములకు ముక్తి కలుగవలయును - సంస్కృతనవనఁగా కామ్యకర్మములను విడుచుట - కామములేనికర్మములనాచరించుటచే నంతఃకరణశుద్ధి కలిగి జ్ఞానముచే మోక్షము కలుగును - యత్కృత్యమము ప్రయతత్వమ (మనస్సమాధానము) కొఱకునుభవవంతునికి సంతోషము కలుగుటకు నెయున్నది - గృహస్థులు ఇతర కర్మములలో ప్రవర్తించుటవలన అపయితృతై యుండురు - అధికారికులు గృహస్థులైయె ప్రయతులగుటను సమధుకలగుదురు - అని వాచానభాష్యము.

నహికశ్చిత్ క్షణమపి జాతు తిష్ఠ త్యకర్మకృత్ |

కార్యతే హ్యవశః కర్మ సర్వః ప్రకృతిజై ర్దుఃఖైః || ౫ ||

కశ్చిదపి జాతు క్షణమపి = ఒకానొకఁడగు ఒక్కప్పుడు క్షణకాలమైనను, తిష్ఠత్యకర్మకృత్ = కర్మములను చేయనివాఁడ (అగుచు ఉండఁడు) గదా - సర్వః అవశః = సమస్తమైనవాఁడను అస్వాధీనుడై

ప్రకృతిజైః గుణైః కర్మ కార్యతేహి = ప్రకృతివలనఁగలిగిన సత్త్వర
రజస్తమోగుణములచేత కర్మమును చేయించఁబడుచున్నాఁడుగదా.

జ్ఞానులకు సత్త్వాదిగుణములచే కదల్పఁబడుట లేదుగాన ఈశ్లోక
ము అజ్ఞావిషయము. అజ్ఞః = అజ్ఞుఁడు, అను వదమును తెచ్చికొని యన్న
యించునది. అనిశంకరభాష్యము.

కర్మయోగముచేత ప్రాచీనపాపములను నశింపఁజేసికొని, సత్త్వాది
గుణములను స్వాధీనముచేసికొని, నిర్మలమైనయంతఃకరణముకలవానిచే
సంపాదింపవలసినది జ్ఞానయోగము. అనిరామానుజభాష్యము.

కర్మములను సర్వవిధములను వీడుచుట శక్యముకాదు. అని మధ్వ
భాష్యము.

కమేన్ద్రియాణి సంయమ్య య ఆస్మి షనసా స్మరన్ |

ఇంద్రియాధాన్ విమూఢాత్మా మిథ్యాచార స్స ఉచ్యతే || ౬
యః కమేన్ద్రియాణి సంయమ్య = ఎవ్వఁడు కమేన్ద్రియములను*
నియమించికొని, ఇంద్రియాధాన్ షనసా స్మరన్ | ఆస్మి = ఇంద్రి
యవిషయములను మనస్సుచేత తలంచుచును ఉన్నాఁడో, సః విమూ
ఢాత్మా మిథ్యాచారః (ఇతి) ఉచ్యతే = వాఁడు మోహమునుజెంది
నమనస్సుకల మిథ్యాచారుఁడు (అని) చెప్పఁబడుచున్నాఁడు.

ఆత్మజ్ఞానము లేనివాఁడు కర్మములంజేయకుండుట యయుక్తము. మి
థ్యాచారుఁడనఁగా పాపాచారుఁడు. అనిశంకరభాష్యము.

పాపము నశింపకపోవుటవలన అంతఃకరణజయము లేనివాఁడైయును
ఆత్మజ్ఞానమునప్రవర్తించి విషయాసక్తమైన మనస్సుకలవాఁడు, ఒకర-
విధముగా నుద్దేశించి మఱియొకరవిధముగా నడచువాఁడుగాన మిథ్యా
చారుఁడనఁబడుచున్నాఁడు. అనిరామానుజభాష్యము.

అయినను కర్మములను శక్తికొలది విడువవలయును. అనిమధ్వభాష్యము.

వాక్కు, హస్తము, పాదము, గురము, ఉపస్థము, అనునవియును కమేన్
ద్రియములు. వీని వినరణము సృష్టి సంగ్రహవిత్తరమున నుత్పన్నమగును.

యస్మిన్మియాణి మనసా నియమ్యా రభ తేఽజ్ఞానః |

కర్మేన్ద్రియైః కర్మయోగ మసక్త స్స విశిష్యతే || ౭ ||

(హే)అజ్ఞాన!=(ఓ)యజ్ఞానుడా!, యస్మిన్మియాణి మనసా నియమ్య=ఎవ్వఁడైతే ఇంద్రియములను మనస్సుచేత నియమించి, అసక్త(స్వక)కర్మేన్ద్రియైః కర్మయోగమ్ ఆరభతే=ఫలసంగములేనివాఁడై కర్మేంద్రియములచేత కర్మయోగమును ఆరంభింపుచున్నాఁడో, సః విశిష్యతే=వాఁడు విశేషింపుచున్నాఁడు.

ఇట్లు కర్మముల నాచరించెడి యజ్ఞుఁడు, వెనుకటి మిథ్యాచారునికంటె శ్రేష్ఠుఁడు- అని శంకరభాష్యము.

ఆత్మావలోకనమందు మనస్సుకలవాఁడై, తనకు అలవాటుపడిన విషయములవంటివైన శాస్త్రీయకర్మములయందు ఇంద్రియములను నియమించి, సంగములేక కర్మములంజేయువాఁడు ప్రమాదము నూహించుటకైన నవకాశము లేకపోవుటచే, జ్ఞాననిష్ఠుఁడైనపుడు మునికంటె ము విశేషింపుచున్నాఁడు- అని రామానుజభాష్యము.

వెనుకటి శ్లోకములో మనస్సుచేత తలంచుచును అనియు, ఈశ్లోకమున మనస్సుచేత నియమించి అనియు చెప్పటచే మనస్సు ప్రయోజకము అని తెలియఁజేయఁబడినది- కర్మయోగమనఁగా సంన్యాసము మొదలయిన వర్ణాశ్రమధర్మములన్నియుంగాని ఒక్క-గృహస్థకర్మము మాత్రమే కాదు- కాఁబట్టి తప్పక స్వవర్ణాశ్రమోచితమైన కర్మమును చేయుము- అనిమధ్వభాష్యము.

నియతం కురు కర్మ త్వం కర్త జ్యాయో హ్యకర్తణః |

శరీరయాత్రాపిచ తే న ప్రసిద్ధ్యే దకర్తణః ||

త్వం నియతం కర్మ కురు=నీవు నియతమైన కర్మమును చేయుము, అకర్తణః కర్మ జ్యాయః హి=అకర్మముకంటె కర్మము శ్రేష్ఠము గదా-అకర్తణః తే శరీరయాత్రాపిచ నప్రసిద్ధ్యేత్=కర్మములులేని నీకు శరీరమునిలుచుటకూడను సిద్ధింపదు.

నియతమనఁగా నిత్యము- ఫలములేక పయధికారికి ఏకర్మము విధింపఁబడుచున్నదో, వానికి అదినియతకర్మము- అకర్తమనఁగా కర్మములంజేయకపోవుట- అనిశంకరభాష్యము.

నియతమ్ = వ్యాపింపబడినది - ప్రకృతిసంబంధము కలవానిచేత కర్మము వ్యాపింపబడినదిగాదా - ప్రకృతిసంపర్కము అనాదివాసనచే కలిగినది - అకర్మమనఁగా జ్ఞానము - సాధనముపూరితయగువఱకు శరీరమును నిలబెట్టికొనుట అవశ్యకము - న్యాయముగా సంపాదించబడిన ధనము చేత పంచమహాయజ్ఞాదులంజేసి మిగిలిన యన్నముచే శరీరమును నిలబెట్టికొనవలయును - కాబట్టి జ్ఞాననిష్ఠునికిఁగూడ శరీరమునిలిచియుండువఱకు, సాధనము పూర్తియగునందాక, మహాయజ్ఞములు మొదలైన నిత్యనైమిత్తిక కర్మములు ముఖ్యముగాఁ జేయవలసినవి - కర్మయోగమునందుఁగూడ అస్త్ర కత్తా కాండను తెలంపు ఁండవలసినదిగాన అస్త్రయాథాత్మ్యజ్ఞానము అంతభావించియె యున్నది - ప్రకృతిసంసర్గము కలవానికి కర్మయోగము సుశకంబును ప్రమాదములేనిదియు - కాబట్టి జ్ఞాననిష్ఠకు యోగ్యుడైనవానికిఁగూడ జ్ఞానయోగమకన్న కర్మయోగమే శ్రేష్ఠము - కావున వీవు కర్మమును చేయుము - అని రామానుజభాష్యము.

నియతమనఁగా తనవణమునకును ఆశ్రమమునకును తగినది - అని మధ్యభాష్యము.

యజ్ఞాథా తర్మ-మణోఽన్యత్ర లోకోఽయం కర్మబద్ధనః |

తదథాం కర్మ కాన్తేయ ముక్త సజ్జ సమాచర || ౯ ||

యజ్ఞాథాత్ కర్మణః అన్యత్ర = యజ్ఞాథామైన కర్మముకన్న మిగిలినవిషయమున నె, ఆయం లోకః కర్మబద్ధనః (భవతి) = ఈ లోకము కర్మముబంధనముగాఁగలది (అగుచున్నది) = (హే, కాన్తే ! = (ఓ)కుఁతీ పుత్రుడా!, ముక్తసంగ (స్సన్) తదథాం కర్మ సమాచర = భలసంగములేనివాఁడ(వగుచు) యజ్ఞాథామైన కర్మమును ఆచరింపుము.

యజ్ఞశబ్దమునకు ఈశ్వరుఁడథామ - ఈశ్వరునికొఱకు చేయఁబడెడి కర్మము యజ్ఞాథామ - అనిశంకరభాష్యము.

యజ్ఞాథామనఁగా యజ్ఞము మొదలగు శాస్త్రీయకర్మములకొఱకైన ద్రవ్యాజ్ఞానము మొదలయినది - అత్తాత్మీయవియోజనములగు కర్మములచేత ఈ లోకము బంధముకలదియగును - తనవయోజనముకొఱకైన దనుతలంపుచేఁగలిగెడి సంగములేనివాఁడవై భన సంపాదనము మొదలగు

[౬౬]

గీతా భావ్యత్రయ పాఠము.

దానించే యజ్ఞాదులంజేసినచో, దానిచేనారాధి. పలుడి భగవంతుడు అనాదికాలప్రవృత్తంబగు కర్మకావసనను లెగఁగొట్టి కలఁత లేనిఅత్తా వలొకనమును కలుగఁజేయును. అనిరామానుజభాష్యము.

యజ్ఞశబ్దమునకు విష్ణువు అర్థము. యజ్ఞార్థమై పంగములేని కర్మము బంధకముకాదు. అనిమధ్వభాష్యము.

సహాయజ్ఞాః ప్రజా స్సృష్ట్యా పురోవాచ ప్రజాపతిః।

అనేన ప్రసవివ్యధ్వ మేషవో స్త్విష్టకామధుక్॥

ప్రజాపతిః సహాయజ్ఞాః ప్రజాః స్సృష్ట్యా=ప్రజాపతి కర్మములతోఁ గూడిన ప్రజలను సృజించి, పురా ఉవాచ=తొల్లి (ఇట్లు) అనెను. అనేన ప్రసవివ్యధ్వమ్=దీనిచేత వృద్ధి పొందఁడు, ఏషః ఏః ఇష్టకామధుక్ అస్తు=ఇది మీకు కోరికకోరికలనుఇచ్చునది అగును.

ప్రజాపతిఅనఁగా ప్రజలను సృజించువాఁడు. కామములు అనఁగా ఫలములు. అనిశంకరభాష్యము.

ప్రజాపతిఅనఁగా సర్వేశ్వరుఁడు ఇష్టకామధుక్=ఇష్టములైన, మోక్షమునును దానికి అగుణములైన కామములనును, ఇచ్చునది. అని రామానుజభాష్యము.

ఈశ్లోకము వెనుక చెప్పబడినదానికి అర్థకావదము. అని మధ్వభాష్యము.

దేవాన్ భావయ రానేన లేదేవా భావయన్తువః।

పరస్పరం భావయన్త శ్రేయః పర మవాప్స్యథ॥౧౧॥

అనేన దేవాన్ భావయత=దీనిచేత దేవతలను కలుగఁజేయుఁడు. లేదేవాః పః భావయన్తు=ఆ దేవతలు మిమ్మును కలుగఁజేయుదురు. పరస్పరం భావయన్తః=అన్యోన్యము పోషింపుచున్నవారై, పరమ్ శ్రేయః అవాప్స్యథ=గొప్ప మేలును పొందఁగలరు.

భావయత=వృద్ధిపొందింపుఁడు. భావయన్తు=వర్షముమొదలగువానిచే వృద్ధిపొందింతురు. భావముకలిగి తద్వారమున మోక్షమును పొందుదురు అనిశంకరభాష్యము.

భావయత=ఆరాధింపుఁడు. భావయన్తు=పోషింతురు. పరం శ్రేయః=మోక్షమును. అనిరామానుజభాష్యము.

ఇష్టాన్ భోగాన్ హి వో దేవా దాస్యన్తే యజ్ఞభావితాః |
 తై దత్తా న ప్రదాయైభ్యో యో భుక్తేః స్తేన పవనః || ౧౨ ||
 యజ్ఞభావితాః దేవాః హి = యజ్ఞములచేత భావింపబడిన దేవతలుగదా,
 ౧: ఇష్టాన్ భోగాన్ దాస్యన్తే = మీకు ఇష్టములైన భోగములను
 ఈఁగలరు- తైః దత్తా = వారిచేత ఈబడినవానిని, పవనః అప్రదా
 య యః భుక్తేః = వీరికి ఈయక ఎవ్వఁడు అనుభవింపుచున్నాఁడో,
 ౨: స్తేన పవనః = వాఁడు దొంగయె.

భావితులనఁగా వృద్ధిపొందింపఁబడినవారు- అనఁగా నంతోపపెట్టఁ
 బడినవారనుట- భోగములనఁగా స్త్రీపుత్రవశ్యాదులు- దేవతల స్వ
 మ్మును అపహరించుటచే దొంగయగును- అనిశంకరభాష్యము.

భావితులనఁగా ఆరాధింపఁబడినవారు- దేవతలు పైపైని వెండియు
 తమనారాధించుటకు తగిన భోగములను భగవంతుఁడు అన్నగాఁగఁవా
 రై ఇత్తురు- చౌర్యము (దొంగతనము) అనఁగా ఇతరులచేత తమకార్య
 మునకై సంపాదించఁబడి వారిదైయున్న వస్తువును తనదని లలంచుచు
 దానిచే తనను పోషించుకొనుట- అనిరామానుజభాష్యము.

యజశిష్టాశిన స్సంతో ముచ్యన్తే సర్వకీర్తిషైః |

భుజ్జతే తేత్వఘం పాపా యేషచ న్యాయకారణాత్ || ౧౩ ||

యజశిష్టాశినః సంతః = యజ్ఞములుచేయఁగా మిగిలినదానినితినెడి సత్వ
 రుషులు, సర్వకీర్తిషైః ముచ్యన్తే = అన్నిపాపములచే విడువఁబడుదురు-
 యే అన్యకారణాత్ షచన్తి = ఎవ్వరు తమనిమిత్తము నండుకొనుచు
 న్నారో, తే పాపాః అఘం భుజ్జతే = ౩ పాపులు పాపమునె
 తినుచున్నారు.

దేవయజ్ఞాదులనుచేసి ఆమృతమునుపేరుగల తచ్చేషమును భుజించు
 టచే చుల్లి(పొయ్యి)మొదలగు పంచసూత్ర(అయిదుహిందూస్థానముల)
 చేఁగలిగెడు పాపములచేతనును, ప్రమాదమవలనఁ గలిగెడు పాప
 ములచేనును, విడువఁబడుదురు- అనిశంకరభాష్యము. (౧ దేవయజ్ఞము
 అనఁగా నిత్యము అగ్నిలో హోమాదులుచేయుట- ౨ బ్రహ్మయజ్ఞము
 అనఁగా నిత్యమును ఆధ్యయనముచేయుట- ౩ పితృయజ్ఞము- అనఁగా ప్ర
 తిదినమును పితృదేవతలను తృప్తిని బోలెడించుట- ౪ వసువ్యయజ్ఞము-

[౬౦]

గీతాభాష్యత్రయసారము

నఁగా పరిధీనమవచ్చిన అతిథులకు భోజనము పెట్టుట, గృహతయజ్ఞము. అనఁగా నిత్యమును జంతువులకు బలివేయుచుండుట - ఇవి పంచమహాయజ్ఞములనీయెదరు. పంచసూత్రమునవి గచుల్లి(పాయ్య) ౨ కుట్టని(రోకలి) ౩ షేషణి(పాత)ము) రఉదకుంభి(నీర్లకడవ) ౪ మాజాని(చీపురుకట్ట) ౫నికలన చిన్నచిన్నపురుగులు మొదలగువానికి హింసకలుగునుగానఁగా పంచసూత్రము చెప్పబడును.

ఇంద్రాదిస్వరూపముగానున్న పరమపురుషుని ఆరాధించుటకై ద్రవ్యములను సంపాదించి వానిచే అట్టి భగవంతుని ఆరాధించి నిచ్చేవముచే పాపపోసికొనెడివారు, అనాదికాలమునుండి సంపాదించఁబడినవై ఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానమునకు విరోధులైన నమస్త పాపములచే, పిదువఁబడుదురు. ఇంద్రాదిస్వరూపుఁడగు పరమపురుషునిచే తననారాధించుటకై తొబడిన ద్రవ్యములను తమకొఱకై వండుకొని తినెడి పాపాత్ములు పాపమునె తినుచున్నారు. పాపముగాఁబరిణమించునదిగాన పాపమని చెప్పఁబడుచున్నది. ఆత్మావలోకనమున వైముఖ్యముకలవారై నరకమును పొందుదురు అని రామానుజభాష్యము.

అన్నా ద్భవన్తి భూతాని పజాన్యా దన్నసంభవః॥

యజ్ఞా ద్భవతి పజాన్యోః యజ్ఞః కర్మసముద్భవః॥ ౧౪॥

కర్త బ్రహ్మాద్భవం విద్ధి బ్రహ్మక్షరసముద్భవమ్॥

తస్యా సర్వగతం బ్రహ్మ నిత్యం యజ్ఞే ప్రతిష్ఠితమ్॥ ౧౫॥

ఏవం ప్రవతేతంచక్రం నానువతేయతీహయః॥

అఘాయ రిద్ధియా రామో మోఘం పాథా సజీవతి॥ ౧౬॥

అన్నాత్ భూతాని భవన్తి = అన్నమువలన భూతములు కలుగుచున్నవి. పజాన్యాత్ అన్నసంభవః (భవతి = మేఘమువలన అన్నము కలుగుట (అరుచున్నది) - యజ్ఞాత్ పజాన్యః భవతి = యజ్ఞమువలన మేఘము కలుగుచున్నది. యజ్ఞః కర్మసముద్భవః = యజ్ఞము పనివలనఁగలుగునది. కర్మ బ్రహ్మాద్భవం విద్ధి = కర్మమును బ్రహ్మమువలనఁబుట్టుకలదనిగాను విలుంగుము. బ్రహ్మ అక్షరసముద్భవమ్ = బ్రహ్మము అక్షరనికలనపుట్టుకగలది. తస్యాత్ = అహరువులనె, సర్వగతం బ్రహ్మ = సర్వమును చేరియున్న బ్రహ్మము, నిత్యం య

ప్రతిష్ఠితమ్ = నిత్యముగా యజ్ఞమున నిలిదియున్నది - ఏమి ప్రవ
తీతమ్ చక్రమ్ = ఇట్లు ప్రవతీతంపఁజేయుఁబడిన చక్రమును, ఇహ
యః వానువతీతయతి = ఇచ్చటను ఎవ్వఁడు అనువతీతంపఁడో, (హే)
పాథక! = (ఓ) యజమానుడా!, సః అఘాయుః ఇన్ద్రియా రామ (శ్చ
సన్) = వాఁడు పాపజీవనముకలవాఁడును ఇంద్రియములచేత నెక్కిడించు
చున్నవాఁడ (నగుచు), మోఘమ్ జీవతి = వ్యర్థముగా బడుచుచు
న్నాఁడు.

యజ్ఞమనఁగా యజ్ఞముచేయుటవలనఁగలిగెడి అపూర్వము - (అదృ
ష్టము - అనఁగా నిచ్చటపుణ్యము) - కర్మ మనఁగా ఋత్విక్కులతోఁగూ
డి యజమానుఁడుచేసెడివ్యాపారము - బ్రహ్మార్పణమనఁగా వేదము
చేఁబఁకాశంపఁచేయఁబడినదియనుట - ఆశ్రమము అక్షరునివలన అనఁగా
పరమాత్మవలనఁగలిగినది - పరమాత్మవలనపుట్టుటనె అన్నివిషయము
లందెలియఁజేయుటను సర్వగతంబయ్యును యజ్ఞవిధియే యధానముగాఁ
గలది - శమాధికారియైన యెవ్వఁడు ఈశ్వరచక్రమును అనువతీతం
పఁడో, వాఁడునిరర్థకజీవనముకలవాఁడు - కాఁబట్టి జ్ఞానికానివాఁడు
కర్మమును చేయవలసినదియే - అనిశంకరభావ్యము.

యజ్ఞమనఁగా కర్మమే - అది ధనము సంపాదించుటమొదలుగు యజ
మానవ్యాపారముచేఁగలుగునదిగాన కర్మోద్భవము. బ్రహ్మార్పణ
మేఅనునప్పుడు బ్రహ్మశబ్దముప్రకృతిపరిణామరూపమైన శరీరమును చెప్పు
ను - ఆవ్యాపారము శరీరమువలనఁగలుగునదియనియర్థము. అక్షర శబ్ద
మునకు జీవాత్మయర్థము - అన్నపానాదులచే తృప్తిబొందినజీవునిచేన
ధిష్ఠింపఁబడినదై శరీరమువ్యాపారములంజేయుంగాన బ్రహ్మము అ
క్షరసముద్భవము అని చెప్పఁబడినది - సర్వగతమనఁగా సర్వాధికారుల
ను పొందియున్నది యనుట - యజ్ఞప్రతిష్ఠితమ్ అనువాక్యమునకు శరీర
ము యజ్ఞమునకు మూలమైనది అనియర్థము - అన్నమువలన భూతములు
అనఁగా జీవులతోఁగూడిన శరీరములును, మేఘమువలన అన్నంబును,
యజ్ఞమువలన మేఘంబును, యజ్ఞము యజమానుని వ్యాపారమువలనను,
ఆవ్యాపారము జీవునితోఁగూడిన శరీరమువలననును, అట్టిశరీరములు తిరి
గియును అన్నమువలననుఅనియిట్లు ఒకదానికొకర టికారణములై చక్ర

మువలెతిరుగుచున్నదనిని, కమకయోగాధికారి గాని జ్ఞానయోగాధి-
కారిగాని ప్రవర్తింపజేయఁదేని, యజ్ఞశేషముచేత పొట్టపోసికొనుటలేదు
గానవాఁడు అఘాయువు- అనఁగా పాపములను చేయుటకైయైన ఆ
యుస్సుకలవాఁడుగానీ పాపరూపమ గాఁబరిగిమిందిన ఆయుస్సుకలవాఁ
డుగానీ రెండువిధములనుండెడి యాయుస్సుకలవాఁడుగానీ అగును-వాఁ
డు ఆత్మారాముఁడుకాఁడుగాన ఇంద్రియారాముఁడు. అఁగా ఇం
ద్రియములెత్తోట అనఁగా విహారప్రదేశముగాఁగలవాఁడు అగును-
యజ్ఞశేషముచే దేహపోషణము లేకపోవుటచే అతిశయించిన రజస్త
మోగుణములుగలవాఁడై ఆత్మావలోకనమున విముఖుఁడగును- దీనివల
న తాను చేయుచుండెడిజ్ఞానయోగాది ప్రవృత్తియు నిష్ఫలమగును-
అని గామానుసభాష్యము.

కమకములను చేయవలయుననుటకు మఱియొక్క హేతువుచెప్పఁబ
డుచున్నది- పద్మన్యఁడనఁగా ఆదిత్యుఁడును మేఘచక్రాభిమానియగు
దేవతయు- యజ్ఞమువలన ఆదిత్యుఁడుబలవృద్ధినిపొందును- మేఘచక్రము
యజ్ఞమువలనకలుగుంగాన యజ్ఞద్భవతిపద్మన్యఃఅనిచెప్పఁబడినది- యజ్ఞ
మనఁగా దేవతలకు హోమామాదులంజేయుట-కర్మమనఁగా క్రియ(పని)-
జీవులవ్యాపారములన్నియు పరమాత్మవలననె కలుగుచున్నవి ఏష హ్యే
వ సాధుకమక కాగయతి(ఇతఁడేగదా మంచి పనిని చేయించుచున్నాఁ
డు)అనిశ్రుతి-ప్రతిబింబమైనజీవునికి బింబమైన పరమాత్మనుపట్టియెకదా
వ్యాపారము- పరబ్రహ్మ ముత్తరములచే స్ఫుటపటుపఁబడును- ఆ య
త్తరములు(వేదము)నిత్యములైనవి- ఇట్లు పరంపరచే యజ్ఞమునకు బ్రహ్మ
ము అభివ్యంగ్యము(స్ఫుటపటుపఁబడునది)గాన యజ్ఞమున ప్రతిష్ఠితముఅ
నిచెప్పఁబడినది- ఆత్మరములు భూతములచే స్ఫుటపటుపఁబడునవిగా
న ఇది చక)ము- ఈజగచ్ఛక)మును ఏవ్వఁడు ఆనుసరింపఁడో వాఁడుదా
నిని చెడఁగొట్టువాఁడుగానఅఘాయువవఁబడును- పాపముకొఱకైయై
న ఆయుస్సుకలవాఁడు అనియథాము అనిమధ్యభాష్యము.

య స్వాత్మరతి రేవస్యా దాత్మత్వప్రశ్న మానవః |

ఆత్మ న్యేవ చ సగురుష్ట స్తస్య కార్యం విద్యతే ||

యః మానినస్తు=ఏ మనుష్యుడైతే, ఆత్మరతిరేవ=ఆత్మయ-దెలస

క్షేలవాఁడును, ఆత్మత్వప్రశ్న=తనయందెత్తప్తినిపొందినవాఁడును, ఆత్మనేవ సంతుష్టశ్చ స్యాత్=ఆత్మయందె సంతోషించినవాఁడును అగునో, తస్య కార్యమ్ నవిద్యతే=వానికి చేయవలసినది లేదు.

ఆత్మను తెలిసికొని ఆజ్ఞానముతేనివారై పుత్రైషణాదులును లేనివారై శరీరమునిలుచుటకు మాత్రము భిక్షాచరణము చేయుచున్నవారికి ఆత్మజ్ఞానముతప్ప రెండవది చేయవలసినదిలేదు- ఆత్మయందె సంతోషించినవాఁడునుటచే అంతటను ఆశలేనివాఁడునుట- అని శంకరాభావ్యము.

సాధనముల యుక్త-అలేకయె యాత్మదశానము కలవాఁడుగు ముక్తినికె మహాయజ్ఞములు మొదలగు వికారశ్రేషఠకమముల యుక్త-అలేకపోవుటయని ఇతిమూడుశ్లోకములచే చెప్పబడుచున్నది- ధారకపోషకభోగ్యములున్యమూడును ఆత్మయె ఎవనికగునో, వానికి, స్వయముగానె యాత్మస్వరూపము ఎల్లప్పుడును చూడబడుటచే, ఆత్మదశానముకొఱకు చేయవలసినది ఏమియులేదు- అని రామానుజాభావ్యము.

ఆత్మయనఁగా పరమాత్మ - ఆపరమాత్మయొక్క దశానముమొదలగుదానిచేఁగరిగిన సుఖమరతి- ఇతరములు వలదు,అనెడి జ్ఞానము తృప్తి-ఆత్మప్తిని కలుగఁజేసెడి సుఖమె సంతోషము- పరమాత్మదశానాది సుఖమును పొంది మిగిలినవానియందెల్లను తృప్తికలవాఁడుగుటనె పరమాత్మయందె యుండి సంతోషించినవాఁడై మఱియేదియు సంతోషకారణములేనివాఁడైన అసంప్రజ్ఞాతసమాధిలోనున్నవానికి కమములేదు- మిగిలినజ్ఞానికి కర్మవ కలదు- మానవశబ్దమునకు జ్ఞానిఅనిఅథాము-దీనిచే ఆపరోక్షజ్ఞానము కలవానికి అసంప్రజ్ఞాతసమాధి కలుగునని తెలుపబడినది- అని మధ్వభావ్యము.

నైవ తస్య కృతే వార్థో వాకృతే నేహ కశ్చన |

న చాస్య సర్వభూతేషు కశ్చి దథావ్యపాత్రయః || ౧౮ ||

ధారకమనఁగా శరీరమును నిలువఁబెట్టెడి పానము (నీగు)-పోషకమనఁగా శరీరమునకు శుష్టినికలుగఁజేసెడియన్నము- భోగ్యముఅనఁగా మఖానుభవము కొఱకైన రోటలు, పూవులదండలు, చండనము, సంగీతము, వాద్యము- నాట్యముమొదలైనవి.

[౭౨] గీతాభాష్యత్రయసారము.

తస్య కృతేన అథాః వైవ=వానికి చేయఁబడినదానిచే ప్రయోజనము లేనేలేదు- ఇహ అకృతేన కశ్చన న=ఇచ్చట చేయఁబడనిదానిచే ఒకటియు లేదు- అస్య సర్వభూతేషు అథావ్యపాశ్రయః కశ్చిచ్ఛ న=ఏనికి సమస్తభూతములయందును ప్రయోజనసాధనమైనది ఒకటియును లేదు.

అస్మిన్ భానికి కర్మమునుచేయుటచేత ప్రయోజనములేదు- కర్మమునుచేయకపోవుటచేతప్రత్యవాయము(తప్ప) లేదు- ఈతనికి బ్రహ్మమొదలుకొని స్థావరమువఱకునుండెడి భూతములలో నెక్కడానివలననుకార్యములేదు- కార్యమున్నయెడనుగదా దానికొరకు కర్మమునాచరింపవలయును- అనిశంకరభాష్యము.

ముక్తునికి ఎల్లప్పుడును ఆత్మదశానము సిద్ధమగుటను ఆత్మదశానముకొఱకైన సాధనములను చేసినను చేయకున్నను ఏమియును ప్రయోజనములేదు- ఆత్మకంటె నితరములగు నచేతనములయందు స్వయముగా నెవైముఖ్యముగలవనికి ఆకాశాదిభూతములయందు ఒకటియును ప్రయోజనముగా నాశ్రయింపఁదగినది లేదు- అట్లున్నంగదా దానియందు వైముఖ్యముకలుగుటకు సాధనమును ఆచరింపవలసినది- అనిరామానుజభాష్యము.

అసంప్రజ్ఞాతసమాధిలోనున్నవాఁడు దానిని విడిచి కర్మములు చేసినచో ప్రయోజనములేదు- సంధ్యావందనాదులను చేయకపోయినను ప్రత్యవాయములేదు- సమస్త భూతములయందును ఏనికి ప్రయోజనమునకు ఆశ్రయము(నిమిత్తము) అయినది లేదు- అనిమధ్వభాష్యము.

తస్మా దసక్త స్సతతం కార్యం కర్మ సమాచర |

అసక్తో హ్యవరక కర్మ పర మాప్నోతి పూరుషః || ౧౯

తస్మాత్ అసక్తః(సన్) కార్యం కర్మ సతతం సమాచర=అందువలన సంగములేనివాఁడవు(అగుచు) చేయవలసిన కర్మమును ఎల్లప్పుడును ఆచరింపుచుండుము. పూరుషః అసక్తః(సన్) కర్మ ఆచరన్=మనుష్యుఁడు సంగములేనివాఁడు(అగుచు) కర్మమును ఆచరింపుచున్నవాఁడై, పరమ్ ఆప్నోతి=పరమును పొందుచున్నాఁడు.

నీవు అట్టి జ్ఞానములో లేవు గాన, చేయవలసిన నిత్యకర్మమును.

ఆచరింపుము- ఈశ్వరాధామై కర్మమును చేయుచు పురుషుడు మోక్షమును పొందుచున్నాడు- అనిశంకరభాష్యము.

సాధనములు లేకయె ఆత్మదశావస్థమువివస్థానికి కలుగు మో వానికె ఆత్మదర్శనసాధనములయకలలేదు- సాధనములం జేయఁదలంచినవానికిఁ గూడ, ఆత్మజ్ఞానగర్భముగుటనును, జ్ఞానయోగికిఁగూడ తగుమాత్రము ఆచరింపవలసియుండుటనును, కర్మయోగమె ఆత్మదశావస్థ కలుగుటకు శ్రేష్ఠమైనది- కాఁబట్టి సంగములేనివాఁడవై ఆత్మప్రాప్తికలుగువఱకును కర్మమును, చేయవలసినదియె యని, జేయుచుండుము- చెప్పఁబోయెడి అకర్మత్వజ్ఞానముతోఁగర్మముంజేయువాఁడు పరుని అనఁగా ఆత్మను పొందుచున్నాడు- అనిరామానుజభాష్యము.

అసంప్రజ్ఞాతసమాధిలోనున్నవానికె కార్యములేదుగాన నీవు కర్మమును ఆచరింపుము- అని వద్వభాష్యము.

కర్మశ్రేణివహి సంసిద్ధి మాస్థితా జనకాదయః||౧౯౪||
జనకాదయః కర్మశ్రేణి సంసిద్ధిమ్ ఆస్థితాః హి=జనకుఁడుమొదలగువారు కర్మముచేతనే సిద్ధినిపొందినవారు గదా.

జనకుఁడు ఆశ్వపతి మొదలగువారు జ్ఞానులైనయెడను లోకసంగ్రహముకొఱకు కర్మమును విడువకుండ్కిరనియర్థము- జ్ఞానములేనివారైనయెడను, సత్త్వశుద్ధికొఱకు కర్మములను ఆచరించి క్రమముగా సిద్ధిని పొందిరని యర్థము- అనిశంకరభాష్యము.

జ్ఞానయోగమున కధికారియైనను కర్మయోగమును ఆచరించుటయె ఆత్మదర్శనమువిషయమై శ్రేష్ఠముగాన, జ్ఞానులలో నగ్రగేసరులగు జనకాదులుగూడ కర్మయోగముననే సిద్ధిని పొందిరి- అనఁగా ఆత్మనుపొందిరనుట- అనిరామానుజభాష్యము.

కర్మములనుచరించెడి యాచారముకలదు- కర్మశాసనా=కర్మముతోఁగూడనే అనఁగా కర్మమునుచేయుచునే అనుట- కర్మమునుచేయుచునే జ్ఞానమునుపొంది సిద్ధినిపొందిరి. జనకాదులు జ్ఞానులగుట శారతాదులలోప్రసిద్ధము- ప్రయాగాదితీర్థములు ముక్తిసాధనములనుట పాపవిముక్తికిసాధనములనుట- లేకఆతీర్థములస్తోత్రమైననరును. కాఁబట్టి అపరోక్షజ్ఞానమువలననే మోక్షముకలుగును- కర్మముదానికి పా

ధనము- అనిమధ్వభాష్యము.

లోకసంగ్రహ మేవాపి సంపశ్యన్ కర్తు మహాసి||౨౦||

యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠ స్తత్తదే వేతరో జనః|

స యత్ప్రమాణం కురుతే లోక స్త దనువతతే||౨౧||

లోకసంగ్రహం సంపశ్యన్నపి=లోకసంగ్రహమును చూచుచున్నను, కర్తుమేవ ఆహాసి=కర్మములంజేయుటకె తగుచున్నావు- శ్రేష్ఠః యద్యత్ ఆచరతి=శ్రేష్ఠుఁడు దేనినిదేనిని ఆచరించునో, ఇతరః జనః తత్తదేవ ఆచరతి=మిగిలినజనుఁడును దానినిదానినె ఆచరింపు చున్నాఁడు- సః యత్ ప్రమాణం కురుతే=ఆతఁడు దేనిని ప్రమాణమునుగాఁ జేయుచున్నాఁడో, లోకః తత్ అనువతతే=(మిగిలిన) జనుఁడు దానినె అనుసరింపుచున్నాఁడు.

లోకసంగ్రహమనఁగా లోకమును అపమాగ్నమన ప్రవర్తింపకుండునట్లు నివారించుట- ప్రమాణముఅనునది లౌకికంబును వైదికంబును- అని శతకరభాష్యము.

యత్ప్రమాణమ్=ఏపాటిదానినిగా ఆనఁగా ఏఆంగములతోఁగూడినదానిగాఁజేయునో, తత్=అట్టిదానినిగా వెఆనఁగాఆయంగములతోఁగూడినదానినిగా నె, సంపూర్ణజ్ఞానము లేనిజనుఁడును ఆచరింపుచున్నాఁడు- కాబట్టి లోకమును కాపాడుటకె శిష్టుఁడుగా ప్రసిద్ధుఁడయినవాఁడు వర్ణాశ్రమధర్మములనాచరించునది- లేనిచో లోకమును చెడఁగొట్టుటచేఁగలిగిన పాపము వీనిని జ్ఞానయోగమునఁడిగూడ తప్పించును- అని రామానుజభాష్యము.

సః యత్ ప్రమాణం కురుతే=ఆతఁడు ఏవాక్యము మొదలగుదానిని ప్రమాణమునుగాఁ జేయునో, అనిమధ్వభాష్యము.

నమే పాథాస్తి కర్తవ్యం త్రిషు లోకేషు కిచ్చన|

నానవాప్త మవాప్తవ్యం వతా ఏవచ కర్మణి||౨౨||

(హే)పాథా!=ఓ)కుంతిపుత్రుఁడా!, మే త్రిషు లోకేషు కర్తవ్యం కించన నాస్తి=నాకు మూడు లోకములయందును చేయవలసినది ఒక్కటియు లేదు- అనవాప్తమ్ అవాప్తవ్యం న=పొందఁబడనిదై పొందవలసినది లేదు- (అహం)చ కర్మణి వర్తేషచ=(నేను)ను

కర్మమున నుంచునేయున్నాను- నేనుగూడ లోకసంగ్రహముకొలకై
కర్మమునా చరింపుచున్నాను- అనితాత్పర్యము.

యదీ హ్యహం నవ తేయం జాతు కర్మ ణ్యతద్వితీతః|

మమ వత్సానువత్తే మనుష్యాః పాథా సర్వశః||౨౩||
అహం జాతు కర్మాణి అతద్వితీత(స్సన్) నవ తేయంయది=నేను
ఒకప్పుడు కర్మమున పాలుమాలిక లేనివాడ(నై) ప్రతిపదించుందు
నేని, (హే)పాథా!=ఓ)యజ్ఞానుడా!, మనుష్యాః సర్వశః మమ
వత్సా అనువత్తే=మనుష్యులు అన్నిప్రకారముల నా మార్గము
ను అనువతింతురు.

ఉత్పిదేయ రిమే లోకా నకుర్యాం కర్మచే దహమ్|

సంకరస్యచ కర్తా స్యా ముపహన్యా మిమాః ప్రజాః||౨౪||
అహం కర్మ నకుర్యాంచేత్=నేను కర్మమును చేయకుందునేని,
ఇమే లోకాః ఉత్పిదేయః=ఈ జనులు చెడుదురు-సంకరస్య కర్తా
చ స్యామ్=సంకరమును చేయువాడనును అగుదును- ఇమాః ప్ర
జాః ఉపహన్యామ్=ఈ ప్రజలను చెడగొట్టుదును.

సత్తాః కర్మ ణ్యవిద్వాంసో యథా కుర్వంతి భారత|

కుర్యా ద్విద్వాంస్తథా ౨సక్త శ్చి కీషు ర్లోకసంగ్రహమ్||
(హే)భారత!=ఓ)భరతవంశమువాడా, కర్మాణి సత్తాః అవిద్వాం
సః యథా కుర్వంతి=కర్మములయందు ఫలసంగముకల అజ్ఞానులు
ఎట్లు కర్మములం జేయుదురో, విద్వాన్ అసక్తః లోకసంగ్రహం చి
కీషుః=జ్ఞాని ఫలసంగములేనివాడై లోకసంగ్రహమును చేయ
గోరుచున్నవాడై, తథా కుర్యాత్=ఎట్లు(అజ్ఞులయట్లు) కర్మము
నాచరించునది.

న బుద్ధిభేదం జనయే దజ్ఞానాం కర్మగర్జినామ్|

జోషయే త్సర్వకర్మాణి విద్వాన్ యుక్త స్సమాచరన్||౨౫||
విద్వాన్ కర్మగర్జినామ్ అజ్ఞానాం బుద్ధిభేదం నజనయేత్=జ్ఞా
ని కర్మములయందాసక్తిగల అజ్ఞులకు బుద్ధిభేదమును పుట్టింపగూడ
దు- యుక్తః సమాచరన్=పూనికకలవాడై చేయుచును, సర్వకర్మా
ణి జోషయేత్=అన్నికర్మములను ఆచరింపజేయజలయును.

[౭౬]

గీతాభాష్యత్రయసారము

బుద్ధి భేదమనఁగా ఈ కర్మమునాచరించి దీనిఫలము నేనుభవింపవలయునను నిశ్చయమును చలింపఁజేయుట- అని శంకరభాష్యము.

అజ్ఞులనఁగా ఆత్మజ్ఞానము సంపూర్ణముగా లేనివారై జ్ఞానయోగమును అవలంబింపలేక మోక్షమునె కోరి కర్మములంజేయువారు- బుద్ధి భేదమనఁగా ఆత్మావలోకనమునకు కర్మయోగముకన్న వేలుసాధనమున్నదను బుద్ధిని పుట్టించుట- ఆత్మజ్ఞానము సంపూర్ణముగాఁగలిగితాను జ్ఞానయోగాధికారియైనను జ్ఞానయోగాపేక్ష లేకయె కర్మయోగము ఆత్మావలోకనసాధన మగునను బుద్ధితో (యుక్తః) కూడుకొనినవాఁడై కర్మమునె ఆచరింపుచు, కర్మములంజేయువారికి అన్నికర్మములయందును (జోషయేత్) ప్రీతినిపుట్టించవలయును- అని రామానుజభాష్యము.

ప్రకృతేః క్రియమాణాని గుణైః కర్మాణి సర్వశః |

అహంకారవిమూఢాత్మా కర్తాఽహం మితి మన్యతే || ౨౭ ||

సర్వశః ప్రకృతేః గుణైః క్రియమాణాని కర్మాణి (ప్రకృతే) = అన్ని ప్రకారములను ప్రకృతియొక్క గుణములచేత చేయఁబడుచున్న కర్మములంగూచి, అహంకారవిమూఢాత్మా అహం కర్తా ఇతి మన్యతే = అహంకారముచే మోహమునుపొందిన యంతఃకరణముకలవాఁడు నేను కర్తాను అని తలంచుచున్నాఁడు.

మధుసూదనటీకలో, కర్మాణి కర్తా అహమ్ = కర్మములను చేయువాఁడను నేను- అని యన్వయము- కర్మశబ్దము తృన్నంతము- అని వ్రాయఁబడినది.

ప్రకృతియనఁగా సత్త్వరజస్తమోగుణముల సామ్యవస్థారూపమైన ప్రధానతత్త్వము- దానిగుణములనఁగా కార్యకరణరూపములగు వికారములు. కర్మములనఁగా లోకీకములును శాస్త్రీయములును- అహంకారమనఁగా కార్యకారణ సముదాయమందు అహమ్ (నేను) అనెడిజ్ఞానము- అది కలవాఁడు అజ్ఞానముచేత కర్మములు ఆత్మవని తలంపుచు ఆయాకర్మములకు నేను కర్తాను అని తలంపుచున్నాఁడు. అని శంకరభాష్యము

ప్రకృతియొక్క గుణములనఁగా సత్త్వరజస్తమోగుణములు - అహం

కార మనఁగా అహమ్ (నేను) శబ్దముచే చెప్పఁబడిన ప్రకృతియందు అహమ్ (నేను) అనేది యభిమానము (దేహత్కాభిమానము) - దానిచేత ఆత్మస్వరూపము నెఱుఁగనివాడై గుణకర్మములవిషయమున నేనె కతాననుకొనుచున్నాఁడు - అనిరామానుజభాష్యము.

ప్రకృతినిపట్టి గుణభూతములు (అప్రధానములు) ను, ప్రకృతిసంబంధమునగు ఇంద్రియములు గుణములు - ప్రతివింబమునకు శక్యము లేదు గదా - అనిమధ్వభాష్యము.

తత్త్వవిత్తు మహాబాహుళ్యా గుణకర్మవిభాగయోః |

గుణా గుణేషు వత్కన్త ఇతి మత్వా నసజ్జలే || ౨౮ ||

(హే) మహాబాహుళ్యా! = (ఓ) గొప్పభుజములుకలవాడా!, గుణకర్మ విభాగయోః తత్త్వవిత్తు = గుణములనుపేర్పఱచుటయందును కర్మములనుపేర్పఱచుటయందును తత్త్వము నెఱింగినవాడో, గుణాః గుణేషు వత్కన్తే = గుణములు గుణములయందు ప్రవర్తించుచున్నవి, ఇతి మత్వా నసజ్జలే = అని తలంచి సంగమమునుపొందఁడు.

గుణములు గుణములయందు అనఁగా ఇంద్రియములు విషయములయందు అనుట - ఆత్మ, విషయములయందు ప్రవర్తింపదని తలంచి యనుట - అనిశంకరభాష్యము.

గుణములనఁగా సత్త్వాదులు - కర్మములనఁగా వానివానిపనులు - గుణములు గుణములయందు అనఁగా సత్త్వాదిగుణములు వానికార్యములయందు అనుట నసజ్జలే = గుణములకర్మములయందు నేనుకతాను అనితలంపఁడు - అనిరామానుజభాష్యము.

కర్మభేదగుణభేదముల తత్త్వము నెఱింగినవాఁడు - గుణములు గుణములయందు అనఁగా ఇంద్రియాదులు విషయములయందు అనుట - అనిమధ్వభాష్యము.

ప్రకృతే ర్గుణసంమూఢా సజ్జన్తే గుణకర్మసు |

తానకృత్స్నవిదో మద్వాన్ కృత్స్నవిన్నవిచాలయేత్ || ౨౯ ||

ప్రకృతేః గుణసంమూఢాః = ప్రకృతియొక్క - గుణములచేత మోహమునుపొందినవారు, గుణకర్మసు సజ్జన్తే = గుణములకర్మములయందు తగులుకొనుచున్నారు - అకృత్స్నవిదః తాన్ మద్వాన్ = సంపూర్ణముగా

[౭౮]

గీతాభాష్యత్రయసారము.

సేతుఁగని ఆ మూఢులను, కృత్స్నవిత్ నవిచాలయేత్ = సంపూర్ణముగా నెఱింగినవాఁడు కదల్పఁగూడదు.

కర్తృములయందు తగులుకొనుటయనఁగా మేముఫలముకొఱకుకర్తృములం జేయుచున్నామనుకొనుట. కృత్స్నవిత్తుఁడనఁగా ఆత్మజా నముకలవాఁడు. కదలించుటయనఁగా బుద్ధిభేదమును (౨౬||శ్లో) పుట్టించుట. అనిశంకరిభాష్యము.

సంపూర్ణజ్ఞానములేనివారు ఆత్మావలోకనమునకై ప్రవర్తించి ప్రకృతిసంసర్గముకలవారగుటచే ప్రకృతిగుణములచేత ఆత్మస్వరూపమునమోహమును పొందినవారై క్రియలయందె ఆసక్తులగుదురు. ప్రకృతికలఁపె విలక్షణముగానుండెడి యాత్మస్వరూపమున తగులుకొనరు. ఇందువలన జ్ఞానయోగమునకు సమర్థులు కారుగాన వారికి కర్మయోగమునందె యధికారము. ఇట్టివారిని సంపూర్ణజ్ఞానముకలవాడు, తాను జ్ఞానయోగమునె ఆచరించుటచేతఁ జెడఁగొట్టఁగూడదు. కర్మయోగమును విడిచిన యీతనింజూచి ఆ మందులుగూడ కర్మయోగమున గిలుకడలేని మనస్సుకలవారగుదురు. కాబట్టి శ్రేష్ఠుఁడైనవాఁడును స్వయముగా కర్మయోగమునె ఆచరింపుచు ఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానముచే, ఆత్మకర్తృకఁడు, అనితలంచుచున్నవాఁడై ఆత్మావలోకనమునకు కర్మయోగమే ఇతరాపేక్ష లేని సాధనమనిచూపుచు అడుండులకు కర్మయోగమున ప్రీతిని పుట్టింపవలయును. అనఁగా జ్ఞానియు లోకసంగ్రహమునకై కర్మయోగమునాచరింపవలయుననుట. గుణములయందు కర్మకర్తృత్వమును తలంచుటయనఁగా ఈకర్మకర్తృత్వము ఆత్మకు స్వరూపముంబట్టి వచ్చినది కాదు. మఱియేమన్నను గుణసంపర్కమువలన వచ్చినది అని తలంచుట. అనిరామానుజభాష్యము.

ప్రకృతయొక్కగుణములగుఱియొడలయందు మూఢుఁడై. ఇంద్రియాద్యభిమానమువలనఁగా విషయాదిప్రసంగము కలుగుచున్నది. గుణకర్మసు = విషయములయందును కర్మములయందును - అని మధ్వభాష్యము.

మయి సర్వాణి కర్మాణి సంన్య ప్యాధ్యాత్మచేతసా |

నిరాశీర్నిర్మమో భూత్వా యుధ్యస్వవిగతజ్వరః || ౩౦ ||

మయి సర్వాణి కర్మాణి సంస్యస్య=నాయందు అన్నికర్మములను ఉనిచి, ఆధ్యాత్మచేతసా=ఆత్మయందలిమనస్సుతోఁ (గూడినవాఁడవై), నిరాశీః నిర్మమః భూత్వా=ఆశలేనివాఁడవును మమకారములేని వాఁడవును అయి, విగతజ్వరః (సన్) యుధ్వస్వ=పరితాపములేనివాఁడ(వగుచు) యుద్ధమును చేయుము.

జ్ఞానము లేనివాఁడై మోక్షేచ్ఛకలవాఁడు కర్మముల నాచరింపవలసినప్రకారము చెప్పబడుచున్నది- ఆధ్యాత్మచేతస్సుఅనఁగా కర్తవైన నేను ఈశ్వరునికై భృత్యునివలెకర్మములంజేయుచున్నాను అనెడి వివేకబుద్ధి - జ్వరమనఁగా దుఃఖము - అనిశంకరభావ్యము.

ఆధ్యాత్మచేతస్సుఅనఁగా శ్రుతులవలనఁగలిగిన ఆత్మస్వరూపవిషయమైన జ్ఞానము- అనఁగా తాను భగవంతునికి శరీరమనియు భగవంతునిచే ప్రవర్తకంపఁబడువాఁడనియు తలంచుట- అందఱకును ఈశ్వరుఁడు (నియమించువాఁడు)ను శేషియు (పలినవాఁడు)నగు పరమపురుషుఁడై తనవాఁడగుఆత్మచేత తనఉపకరణముల (సాధనసామగ్రి) చేత తన యారాధనముకొఱకు స్వయముగానె తనకర్మములను చేయించికొనుచున్నాఁడు, అనితలంచి మమకారాదులులేనివాఁడవై, పూర్వము అనాది కాలమునుండి సంపాదించఁబడినపాపసమూహముతో నేనెట్లు ఉండగలను అనెడి అంతజ్వరములేనివాఁడవై, పరమపురుషుఁడై కర్తృమలచే నారాధింపఁబడి సంసారబంధమునుండివిడిపించునని తలంచి సుఖముగాకర్మమోగమునెచేయుము- అనిరామానుజభావ్యము.

భ్రాంతిచే జీవునియందారోపింపఁబడిన కర్మములను భగవంతునియందు విడిచి, అనఁగా భగవంతుఁడై అన్నికర్మములంజేయుచున్నాఁడనితలంచి- ఈకర్మములన్నియు భగవంతుని పూజయనియుతలంచి- ఆధ్యాత్మచేతస్సు అనఁగా పరమాత్మనుపట్టిన మనస్సు- అనిమధ్వభావ్యము.

యే మే మథ మిదం నిత్య మనుతివృత్తి మానవాః |

శ్రద్ధావన్తా 2నసూయన్తా ముచ్యన్తే తేపి కర్మభిః || 3 ||

యే మానవాః మే ఇదంమతమ్=ఏ మనుష్యులు నాయొక్క ఈ మతమును, శ్రద్ధావన్తః అనసూయన్తః నిత్యమ్ అనుతివృత్తి=శ్రద్ధలవారును అసూయలేనివారునై ఎల్లప్పుడును ఆచరింపుచుండురో, తే

[౧౦]

గీతాభాష్యత్రయసారము

౭పి కర్తృభిః ముచ్యంతే = వారును కర్తృములచేత విడువబడుదురు.

పరమగురువును తానుచేవుడునగు నాయందు అసూయచేయుచున్న వారై- కమకములనఁగా పుణ్యపాపములు అనిశంకరభాష్యము.

ఇదియె శాస్త్రతాత్పర్యమని తలంచి నామతమును ఆచరించువారు ను, ఆచరింపలేకపోయినను శ్రద్ధ కలవారును, శ్రద్ధ లేకపోయినను ఇది శాస్త్రతాత్పర్యముకాదనెడి యసూయలేనివారును, పీఠంబును బంధ మునకు హేతువులై అనాదికాలమునుండియున్న కర్మములచే విడువబడుదురు- తే ౭పి = వారుగూడ అనెడియపిశబ్దమునను, ఇప్పుడు ఆచరింప కపోయినను, శ్రద్ధ కలవారును అసూయలేనివారును శ్రద్ధా సూయలచే పాపక్షయమును పొందినవారై శీఘ్రకాలముననే దీనిననుష్ఠించి ముక్తులగుదురు, అనితాత్పర్యము. అని రామానుజభాష్యము.

ఇట్లు నివృత్తకర్మా చరణము చేయువారుగూడ జ్ఞానద్వారమన ముక్తిని పొందెదరు- ఇంక అపరోక్షజ్ఞానులంగూడఁ బెచ్చవలసినదేమి? అనిమధ్యభాష్యము.

యే త్వేత దభ్యసూయన్తో నానుతిష్ఠన్తి మే మతమ్ |

సర్వజ్ఞానవిమూఢాం స్తాన్ విద్ధి నష్టా నచేతసః || ౩౨ ||

యేతు ఏతత్ మే మతమ్ అభ్యసూయన్తః నానుతిష్ఠన్తి = ఎవ్వరైతే ఈ నా మతమును అసూయచేయుచున్నవారై ఆచరింపరో, తాన్ సర్వజ్ఞానవిమూఢాన్ నష్టా అచేతసః విద్ధి = వారిని అన్నిజ్ఞానములయందును మూఢులనుగానును చెడినవారినిగానును చిత్తములేని వారినిగానును తెలిసికొనుము.

అసూయచేయుటయనఁగా నిందించుట- అన్నిజ్ఞానమలయందును అనేకవిధములుగా మూఢులయినవారు- అచేతస్సులనఁగా అవివేకులు, అని శంకరభాష్యము.

ఆత్మలంబును నాకు శరీరమగుటమ నేను ఆధాగముగాఁగలవారు, నాకు శేషభూతులు(పలుబడి)అయినవారు, నాచేతనే ప్రకరించువారు, అనుతలంపుతో అన్నికమకములను ఎవ్వరు చేయరో, ఎవ్వరు శ్రద్ధ చేయరో, ఎవ్వరు అసూయచేతురో, వారిని అన్నిజ్ఞానములయందును విశేషముగా మూఢులమున వారినిగానును, కావుననే చెడినవారినిగానును, చే

తస్య(ః నస్య)నకు కార్యమైన వస్తుతత్త్వాజ్ఞానము లేకపోవుటచే చేత
స్సులేనివారినిగానును, అనఁగా విపరీతజ్ఞానము కలవారినిగానును తెలిసి
కొనుము. అనిరామానుజభాష్యము.

సదృశం చేష్టతే స్వస్యాః ప్రకృతేజ్ఞానవానః ।

ప్రకృతిం యాన్తి ఖూతాని నిగ్రహాః కింకరివ్యతి॥ ౩౩॥

జ్ఞానవానపి స్వస్యాః ప్రకృతేః సదృశం చేష్టతే = జ్ఞానముకలవాఁ
డైనను తనదగు ప్రకృతికి తగినట్లు పనిచేయును. ఖూతాని ప్రకృతిం
యాన్తి = ప్రాణులు ప్రకృతిని అనుసరింపుచున్నవి. నిగ్రహాః కింక
రివ్యతి = నిగ్రహము పమి చేయఁగలదు.

ప్రకృతియనఁగా ప్రకృతజన్మాదులయందు బయలుపడిన పూర్వజ
న్యసంబంధులగు ధర్మాధర్మములసంసారము(వాసన) అనిశంకర
భాష్యము.

జ్ఞానవంశుఁడనఁగా, ఆత్మస్వరూపము ప్రకృతికంటె విలక్షణమైన
ది, అదియె యెల్లప్పుడును అనుసంధానముచేయఁదగినదని శాస్త్రీమా
లు చెప్పుచున్నవి, అనియెడి జ్ఞానముకలవాఁడు. ప్రకృతియనఁగా ప్రా
చీన(ప్రాత)వాసన. దానిననుసరించెడి జంతువులను శాస్త్రీముచే చే
యఁబడిన నిగ్రహము పమి చేయఁగలదు. అనిరామానుజభాష్యము.

ప్రకృతియనఁగాఁ బూర్వసంసారము. అనిమధ్వభాష్యము.

ఇద్రియ స్పేద్రియ స్యాథే రాగద్వేషా వ్యవస్థితౌ ।

తయో ర్నవశ మాగచ్ఛే త్ హ్యస్య పరిపథినౌ॥ ౩౪॥

ఇద్రియస్య ఇద్రియస్య అథే = ఇంద్రియము ఇంద్రియము (అన్నిఇం
ద్రియముల) యొక్క విషయమున, రాగద్వేషా వ్యవస్థితౌ = రాగద్వే
షములు ఏర్పడియున్నవి. తయోః వశం నాగచ్ఛేత్ = వానికి లొంగు
బాటును పొందఁగూడదు. తౌ అస్య పరిపథినౌహి = అవి ఏనికి వి
ఘ్నముచేయునఁగదా.

శాస్త్రీముచొప్పున ప్రవర్తించువాఁడు మనువటికలై రాగద్వేషము
ల మధీనుఁడుకాఁగూడదు. పురుషునియొక్క ప్రకృతి రాగద్వేషానుసార
ముగానే యుండును. అది పురుషుని ప్రవర్తించఁజేయునేని యప్పుడు
తనధర్మమును విడుచుటయు ఇతరధర్మములను ఆచరించుటయు కలుగు

[౮౨]

3 అభ్యాసము.

మ- పురుషుడు రాగ ద్వేషములను అడవికొనినప్పుడు శాస్త్రదృష్టిక
లపాఠం యగునుగాని ప్రకృతివశుడౌతాడు- కాబట్టి శాస్త్రమునిరర్థ
కముకాదు- అని శంకరభాష్యము.

శ్రోత్రము మొదలగుజ్ఞానేంద్రియములకు విషయంబులగు శబ్దాదులయం
దును వాక్కు మొదలగు కర్మేంద్రియములకు విషయములగు వచనము(మాట)
మొదలగు వానియందును, వానిని అనుభవించుకొనుటయ నెడి రాగముపూ
ర్వవాసనవలనఁగలిగినదై తప్పుకయుండును- ఆయనుభవము అడ్డుఁగఁబడె
నేనితప్పుక ద్వేషము కలిగియుండును- ఈ రాగ ద్వేషములు, జ్ఞానయోగమున
కుప్రియత్నము చేయుచుండుటను అన్ని యింద్రియములను నియమించు
చున్న పురుషుని, లాంగఁదీసికొని, తమ కార్యములయందు చేర్చును. అం
దువలన పీడ అత్మస్వరూపానుభవమునకు విముఖుడై చెడును- కా
బట్టి జ్ఞానయోగమును ఆరంభించి రాగ ద్వేషములకు అధీనుడై చెడఁ
గూడదు- రాగ ద్వేషములు వీనికి జయింపరాని శత్రువులుగదా- అవిజ్ఞా
నాభ్యాసమును నివారించును- అనిరామానుజభాష్యము.

వెనుకటిశ్లోకములో చెప్పినట్లేయైనను తనశక్తికొలది నిగ్రహమును చే
యవలసినదియె- నిగ్రహమువలన అప్పుటికి ప్రయోజనము లేకపోయినను
మిక్కిలి ప్రయత్నముచేయుటవలన ప్రయోజనముకలుగును- అని మధ్యభా
ష్యము.

శ్రేయాన్ స్వధర్మో విగుణః పరధర్మాత్సన్న్యస్థితాత్ |

స్వధర్మే నిధనం శ్రేయః పరధర్మో భయావహః || 3౫ ||

స్వగుప్తితాత్ పరధర్మాకపి = లెస్సగానాచరింపఁబడిన ఇతరుల ధ
ర్మముకంటెనును, విగుణః స్వధర్మః శ్రేయాన్ = గుణములేనిదైన
ను తనధర్మము ప్రశస్తమైనది - స్వధర్మే (స్థితస్య) నిధనం (మపి)
శ్రేయః = తనధర్మమున (సున్నవానికి) మరణం (మైనను) మేలు- ప
రధర్మః భయావహః = ఇతరధర్మము భయమునుకలుగఁజేయునది.

రాగ ద్వేషములచే ప్రవృత్తికంటె వాఁడు ఇతరధర్మమునూడ ధర్మ
మేకాన యాచరింపవలసినదియై యని తలంచును- అని యుక్తముకాదు-
భయమవఁగా నరకము మొదలగునది- అని శంకరభాష్యము.

ప్రకృతిసంబంధము కలవానికి ఆచరింపశక్యము కానిదగుటచే జ్ఞాన

యోగముపరధగ్గము- శక్యమగుటచే కమయోగము స్వధమయ-
మేలైనది అనఁగా ప్రమాదములేనిదనుట- కమయోగముననున్నవాఁ
డు ఒక్కజన్మమున ఫలమును పొందక మృతిబొందినను మేలే- విఘ్న
ములచే బాధింపఁబడకపోవుటను- రెండవజన్మముందైనను కలతలేని కర్మ
యోగము సంభవించును- జ్ఞానయోగము ప్రమాదగర్భమగుటను భ
యావహమే- అనిరామానుజభాష్యము.

యుద్ధము రాగాదులతోఁగూడినదైనను ఆచరింపవలసినదియె- అని
మధ్య భాష్యము.

అజానాదీవాచ.

అథ కేన ప్రయుక్తోఽయం పాపం చరతి పూరుషః |

అనిచ్ఛన్నపి వార్హ్యేయ బలాదీన నియోజితః || ౩౬ ||

(హ)వార్హ్యేయ!=(ఓ)వృష్టివంశమువాఁడా!, అథ=ఇకను, అయమ్
పూరుషః అనిచ్ఛన్నపి=ఈ పురుషుఁడు కోరకున్నవాఁడైనను, కేన
ప్రయుక్తః=దేనిచేత ప్రేరణచేయఁబడినవాఁడై, బలాత్ నియోజి
తశ్చ పాపం చరతి!=బలాత్కారముగా నియోగింపఁబడినవానివలె
పాపమును చేయుచున్నాఁడు!

ఈపురుషుఁడు అనఁగా జ్ఞానయోగమునకై ప్రవర్తించువాఁడు-
పాపము అనఁగా విషయానుభవము- అనిరామానుజభాష్యము.

అథఅనునది అథాకాంతరము(మఱియొక్కవిషయము) అని తెలియఁ
జేయును. కర్మమునకు కారణములైనవి క్రోధముమొదలగునవియు కా
మమున నెడి యనేకములుకలవు- వానిలో నేది బలవత్తైనది? అనిమధ్య
భాష్యము.

తైత్తిరీయవాసువాచ.

కామ ఏష కోధఏష రజోగుణసముద్భవః |

మహాశనో మహాపాచ్ఛా విధ్వేనమహావైరిణమ్ || ౩౭ ||

ఏషః రజోగుణసముద్భవః కామః=ఇది(నివడిగిన హేతువు) రజస్సు
నెడిగుణమువలనపుట్టెడి కామము- ఏషః కోధః=ఇది(యె) క్రోధము-
ఒక్కతస్తువును తాను కోరఁగ్రాహికిమఱియొవ్వఁడైనను అడ్డముచేసి

[౨౪]

3 అధ్యాయము.

నయోగము అప్పుడె కోపముగలుగునుగాన ఇదియె క్రోధమని చెప్పఁబడుచున్నది- (ఏషః) మహాశనః=(ఇది) మిక్కిలితిండికలది- (ఏషః) మహాపాపా=(ఇది) మిక్కిలిపాపము- ఇహ ఏనమ్ వైరిణమ్ ఏది =ఇచ్చట దీనిని శత్రువునుగా ఎఱుంగుము.

కామము(కోరిక) అందఁటిని స్వాధీనముచేసికొనుచున్న శత్రువు- అన్నియనభాంబులుంగలుగుట దీనింబట్టియె- ఈకామము మఱిమొక్కదానిచే నడ్డగింపఁబడినదై కోరికరూపముగాఁబరిణమించుచున్నది- ఇది రజోగుణమువలనఁబుట్టునదియు రజోగుణమును పుట్టించునదియు- పాణులు కామముచే ప్రేరణచేయఁబడియె పాపములజేయుమరగాన ఇది మహాపాక్ష్మయనఁబడుచున్నది- కాబట్టి ఈసంసారమున ఈకామమును శత్రువునుగా నెఱుంగుము- అనిశంకరభాష్యము.

సత్త్వరజస్తమోగుణవయమైన శ్రీకృతితో కలిసియున్నవాడై జ్ఞానయోగమును ఆరంభించినవానికి, పూర్వపువాసనవలనఁగలిగిన శబ్దాదీవిషయములంగూచిన కామము ఈతనిని విషయములకై లాగుచున్నది- ఈకామమె అడ్డగింపఁబడినదై అడ్డగించిన చేతనులయందు కోరికరూపముగాఁబరిణమించి ఇతరులను హింసించుటమొదలగు గొప్ప పాపకార్యములంబ్రవర్తించఁజేయును- రజోగుణమువలనఁబుట్టిన ఈ కామమును జ్ఞానయోగమునకు సహజశత్రువునుగా తెలిసికొనుము- అనిరామానుజభాష్యము.

కర్మములంబ్రవర్తించఁజేయువానిలోఁ బ్రబలమైనది ఈకామమే- దీనివలనఁబుట్టునదిగాన కోరికంబును ఇదియె- గురువులను నిందించుట మొదలగు దానివలనఁగలిగిన కోరికముగూడ, తనకు గురువులుమొదలగు వారియందుండెడి భక్తివలన, వారిని నిందింపకుండుటను కోరుటచేఁగలిగినదియె- కామమునకు భోగ్యము (అనుభవింపఁబడఁదగినది) మిక్కిలిగాఁగలదుగాన మహాశనమనఁబడును- బ్రహ్మహత్యమొదలగు గొప్ప పాపములకు కారణముగాన మహాపాప్యయనఁబడును- అన్నిపురుషార్థములకును విరోధియగు టనువైరియనఁబడును- అని మధ్వభాష్యము.

ధూమే నావ్రియతే వహ్నిర్యథా ఽదర్శ్యమతేనచ |

యథోత్థే నావృతో గథా సైథా తేనేద మాశ్మమ్ || ౩౮ ||

యథా ధూమేన వహ్నిః అవియతే=ఎట్లు పొగచేత నిప్పు ఆవరింపబడుచున్నదో, యథా అనశశ్చ మలేన (అవియతే)=ఎట్లు అద్దంబును ముటికిచేత (ఆవరింపబడుచున్నదో), యథా గభాః ఉల్బేన* ఆవృతః=ఎట్లు గర్భము మూచితేత ఆవరింపబడినదో- తథా తస్మాద్ ఇదమ్ ఆవృతమ్=అట్లు దానిచేత ఇది ఆవరింపబడినది.

కామము శత్రువగుటకు దృష్టాంతములు చూపబడుచున్నవి- ఇది యనగా జ్ఞానము- అని శంకరభాష్యము.

ఇది యనగా ప్రాణి సమూహము- అని రామానుజభాష్యము.

త్రకాశరూపమైనను అగ్ని పొగచేత క)వ్కబడినదై ఇతరులచేతను ఎట్లు చూడబడదో అట్లు పరమాత్మ మన కామముచేత ఆవరింపబడినవాడై చూడబడడు- మకిల గిమ్మిన యద్దమున ముఖము మొదలగునవి ఎట్లు తెలియబడవో అట్లు కామముచే నావరింపబడిన యంతఃకిరణము జీవేశ్వరాదులయభివ్యక్తికి పనికి రాదు- ఉల్బముచేత ఆవరింపబడిన గభాము ఎట్లు తనపనినిచేయఁజాలదో అట్లుదీనిచేత నావరింపబడిన జీవుఁడు ఈశ్వరాదులను తెలిసికొనఁజాలఁడు- అని మధ్వభాష్యము.

ఆవృతం జ్ఞాన మేతేన జ్ఞానినో నిత్యవైరిణా।

కామరూపేణ కాన్తేయ దుష్పూరేణానలేనచ॥౩౯॥

(హే) కాన్తేయ!= (ఓ) కున్తి పుత్రుడా!, నిత్యవైరిణా కామరూపేణ దుష్పూరేణానలేనచ ఏతేన=నిత్యముగా శత్రువైనదియు కోరికస్వరూపముగాఁగలదియు నింపశక్యముకానిదియు తృప్తిలేనిదియునగు దీనిచేతను, జ్ఞానినః జ్ఞానమ్ ఆవృతమ్=జ్ఞానముకలవాని జ్ఞానము ఆవరింపబడినది.

జ్ఞానినః నిత్యవైరిణా=జ్ఞానముకలవానికి నిత్యముగా శత్రువైన-జ్ఞానముకలవాడై దీనిచేత నేను అనర్థములోఁబడితి ననుకొననుగాన ఇది జ్ఞానము కలవానికె శత్రువు గాని మూఖుకానికి కాదు- జ్ఞానము కలవాఁడు ఆశ పుట్టి నప్పుడు కామమును ఇవ్వు మైనదానిగా నాలో

* ఉత్తరంపా ఉల్బజ్వరాయుః అశక్తివలన గభామునంబుండెడి శిశువుపెరుండునది ఉల్బము- దానిపైనుండెడివి జ్వరాయువు- ఇట్లయినను నిమంటపులలో ఉల్బజ్వరాయుశబ్దములు సర్వాంశములుగాఁగూడనవహరింపబడుచున్నవి- కలలోజ్వరాయుడల్బః అని రత్నకోశము.

చిదిదినను దానివలన దుఃఖమువచ్చినప్పుడు ఆశచేత నేనిట్లు దుఃఖమును పొందుచున్నానని తెలిసికొనునుగాన ఇది జ్ఞానికే శత్రువు- మూఖునికి కాదు- అనలము అనఁగా అలమ్=చాలును అనునదిలేనది- అని శంకరభాష్యము.

జ్ఞానమే స్యభావముగాఁగలవాడైనను ఈజీవునియొక్క జ్ఞానము దీనిచే నావరింపఁబడినది- దుష్పూరమనఁగా పాండశక్యము కాని విషయములు కలది- అని రామానుజభాష్యము.

శాస్త్రమువలన జ్ఞానము కలిగినను కామముచే నావరింపఁబడినచో పరమాత్మాపరోక్షత్వమునకై (పరమాత్మ సాత్మాత్కారమునకై) పరికాశింపదు- విస్తారము జ్ఞానముకలవానికే ఇట్లుండ కొంచెము జ్ఞానము కలవాని విషయమున చెప్పవలసినదేమి? కామరూపమనఁగా కామమును పేరుగలదియనుట- దుఃఖముచేతఁగదా కామము పూరింపఁబడుచున్నది- కొఁబట్టి దుష్పూరమనఁబడుచున్నది- ఇంద్రాదిపదము సుఖముచే దొరకదుగదా. ఇంద్రాదిపదముదొరకినను బ్రహ్మాదిపదము కోరఁబడునుగాని అలమ్=చాలును అనెడి బుద్ధికలుగదుగాన కామము అనలమనఁబడుచున్నది- అనిమధ్వభాష్యము.

ఇద్విరియాణి మనో బుద్ధి రస్యాధిష్ఠాన ముచ్యతే।

ఏతై ర్విమోహయ త్యేష జ్ఞాన మాశ్మశ్య దేహినమ్॥౪౦॥

అస్య అధిష్ఠానమ్=దీనికి అధిష్ఠానము, ఇద్విరియాణి మనః బుద్ధిః (ఇతి) ఉచ్యతే=ఇంద్రియములును మనస్సును బుద్ధియును (అని) చెప్పఁబడుచున్నది- ఏతేః జ్ఞానమ్ ఆశ్మశ్య=వీనిచేత జ్ఞానమాను అవరింది, దేహినమ్ విమోహయతి=ఆత్మను మోహింపఁజేయుచున్నది.

అధిష్ఠానమనఁగా ఆశ్రయము- శత్రువుయొక్క పట్టు తెలిసినచో సుఖముగా శత్రువును బయింపవచ్చునుగాన అదిఈశ్లోకమున చెప్పఁబడుచున్నది- అనిశంకరభాష్యము.

ఈకామము ఇంద్రియము మొదలగువానిని ఉపకరణములను (సాధనములను) గాఁ జేసికొని ఆత్మకు ఆశ్రయించి యుండునుగాన ఆ ఇంద్రియావలు ఈకామమునకు అధిష్ఠాన మనఁబడును- మోహింపఁజేయుటయనఁగా ఆత్మజ్ఞానమున వైముఖ్యంబునును విషయానుభవమున ఆ

సక్తినినిపుట్టించుట- అని రామానుజభాష్యము.

బుద్ధి మొదలగు నవి విషయములను పొందినయెడనుగదా జ్ఞానము ఆ వరింపఁబడును- అభిప్రాయముహరింపఁబడినతోడనే శత్రువు నశించును గదా. అనిమధ్వభాష్యము.

తస్మాత్త్వ మిన్ద్రియాణ్యాదౌ నియమ్య భరతపక్షః।

పాప్యానం ప్రజహి హ్యేనం జ్ఞానవిజ్ఞానవాశనమ్॥౮౧॥

(హే)భరతపక్షః!=(ఓ)భరతనంశమువారిలో శ్రేష్ఠుఁడా!; తస్మాత్ త్వమ్ ఆదౌ ఇన్ద్రియాణి నియమ్య=ఆహేతువువలన నీవు మొదటను ఇంద్రియములను నియమించి, జ్ఞానవిజ్ఞానవాశనమ్ పాప్యానమ్ ఏనమ్ ప్రజహి=జ్ఞానవిజ్ఞానములను నశింపఁజేసెడి పాపస్వరూపమైన దీనిని నశింపఁజేయుము- హి అనునదిపాదపూరణము. హి=స్థులముగా అని మధుసూదనటీకలో అథము చేయఁబడినది. ‡

పాపమునఁగా కామము- జ్ఞానమునఁగా శాస్త్రములవలనను ఆచార్యునివలనను ఆత్మ మొదలగువానిఁదెలిసికొనుట- విజ్ఞానమునఁగా విశేషముగా దానిననుభవించుట- ఈరెండును వేలును పొందుటకు సాధనములైనవి- అనిశంకరభాష్యము.

సమస్తేంద్రియవ్యాపారములను ధృఢుగుట స్వరూపముగాఁగల జ్ఞానయోగమునఁ బ్రవర్తించినవానికి, ఈ కామ మనెడి శత్రువు, విషయములరూపంబు అభిముఖ్యమును కలుగఁజేసి ఆత్మయందు వెముఖ్యమును కలుగఁజేయునుగాన, ప్రకృతిసంపర్కము కలిగియుండుటచేత ఇంద్రియవ్యాపారములయందే ఆసక్తికల నీవు, మొదటను అనఁగా మోక్షోపాయమును మొదలు వెట్టి నస్పృహఇంద్రియవ్యాపారరూపముగుకమయోగమున నే ఇంద్రియములను నియమించి, ఈ కామమును నశింపఁజేయుము- జ్ఞానమునఁగా ఆత్మస్వరూపమును తెలిసికొనుట- విజ్ఞానమునఁగా ఆత్మదేహముకంటె వేలు అని యెఱుంగుట- అని రామానుజభాష్యము.

మనదేశపుశంకరభాష్యపుస్తకములో ప్రజహిహి=సరిత్యజ అని పాఠమున్నది. బాంబాయిలో అచ్చుపడినపుస్తకములో ప్రజహి పరిత్యజ, హి యస్మాత్ - అనియన్నది- రామానుజభాష్యమధ్వభాష్యములకు ప్రజహి, హి, అనిరందచేదములదియే తాత్పర్యము- మధుసూదనటీకలో ఏకతదముగానున్న, రెండుకథములుగానున్న గూడ వ్యాఖ్యానము చేయఁబడినది.

[౧౮]

గీతాభాష్యత్రయపాఠము.

ఇద్రియాణి పరాశ్యాహ రిద్రియేభ్యః పరం మనః |

మనసస్సు పరా బుద్ధి ర్యో బుద్ధేః పరతస్తు సః || ౧౮ ||

ఇద్రియాణి పరాణి ఆహుః = ఇంద్రియములను ఉత్కృష్టములనుగా చెప్పుచున్నాడు. ఇద్రియేభ్యః మనః పరమ్ = ఇంద్రియములకంటె మనస్సు ఉత్కృష్టము. మనసఃతు పరా బుద్ధిః = మనస్సుకన్నను ఉత్కృష్టమైనది బుద్ధి. బుద్ధేఃతు పరతః యః, సః (పరమాత్మా) = బుద్ధికంటెను పైని ఎవ్వఁడో, వాఁడు (పరమాత్మ) - బుద్ధియనఁగా అధ్యవసాయము - అనఁగా నిశ్చయజ్ఞానము.

ఎవ్వఁడు బుద్ధిచటకునుండెడి దృశ్య (తెలియఁబడెడి) పదార్థములకు లోనివాఁడో, దేహవంతుడైన ఎవ్వనిని ఇంద్రియాదులనాశ్రయించీయున్న కామము జ్ఞానమును ఆవరించి మోహింపఁజేయునని చెప్పఁబడినదో, ఆతఁడె తెలిసికొనెడి పరమాత్మ - అనిశంకరభాష్యము.

పరశబ్దమునకు జ్ఞానముతో నిరోధించుటయందు ప్రధానము అనియర్థము - ఇంద్రియములు విషయవ్యాపారముననున్నచో ఆత్మజ్ఞానము ప్రవర్తించదు - ఇంద్రియములుడిగినను మనస్సు విషయాగ్రక్తమైనచో ఆత్మజ్ఞానము కలుగదు - మనస్సు మిగిలిన వ్రవృత్తులు లేనిదైనను వీరుద్ధమన నిశ్చయము కలిగెనేని జ్ఞానము ప్రవర్తించదు - ఇన్నియునుడిగినను కోరికె యుండెనేని అది ఇంద్రియాదులనన్నిటిని తనవిషయమున నడిపించి ఆత్మజ్ఞానమును నిరోధించును - కాబట్టి యో బుద్ధేః పరతస్తు సః అని చెప్పఁబడుచున్నది - అనఁగా బుద్ధికంటె పైని ఏది కలదో అది కామమే అని యర్థము - అనిరామానుజభాష్యము.

శత్రువును చంపుటకు ఆయుధమువంటిదైన జ్ఞానమును చెప్పుటకు ఈ స్తోకములో జ్ఞేయము (తెలియఁబడవలసినది) చెప్పఁబడుచున్నది - శరీరముకంటె ఇంద్రియములు ఉత్కృష్టములు - బుద్ధికంటెను ఉత్కృష్టుఁడు ఎవ్వఁడో వాఁడె తెలియఁబడవలసినవాఁడు - వాఁడు ఈశ్వరుఁడు - వాఁడు బుద్ధికంటెనే కాదు - అవ్యక్తము (ప్రకృతి) కంటెనును ఉత్కృష్టుఁడుగా తెలియఁబడవలసినవాఁడు - అనిమధ్యభాష్యము.

ఏవం బుద్ధేః పరం బుద్ధ్యా సంస్త భ్యాత్కాన మాత్మనా |

ఐహి శత్రుం ష హా బాహూ కామరూపం దురాసదమ్ || ౧౯ ||

(హే)మహాబాహూ!=(ఓ)గొప్పభుజములుకలవాడా!, పవం బు
ద్యేః పరం బుద్ధ్వా=ఇట్లు బుద్ధికంటెను ఉత్కృష్టమైనదానిని తెలి
సికొని, ఆత్మనా ఆత్మానమ్ సంస్తభ్య=ఆత్మచేతను ఆత్మను నిలిపి,
దురాశదమ్ కామరూపమ్ శత్రుమ్ జహి=దుఃఖముచేబొందఁదగి
న కామస్వరూపమైన శత్రువును నశింపఁజేయుము.

బుద్ధికంటె పరుండైన ఆత్మను తెలిసికొని ఆయాత్మచేతనే మనసు
ను నిలిపి తెలియశక్యముగాని అనేకవిశేషములుగల ఈకామమును చం
పుము- అనిశంకరభాష్యము.

. కామమును బుద్ధికంటెను ఉత్కృష్టమైన జ్ఞానయోగవిరోధినిగాఁ
జెలిసికొని (ఆత్మనా=)బుద్ధి చేత మనస్సును కమయోగమున నిలిపి
ఈకామమునెడి శత్రువును నశింపఁజేయుము - అని రామానుజభా
ష్యము

బుద్ధి మొదలగువానికంటె నుత్కృష్టమైన హరిని తెలిసికొని-
ఆత్మానమ్=మనస్సును- ఆత్మనా=బుద్ధిచేతను- అనిమధ్యభాష్యము.

ఇతి త్రివిధగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాంయోగశా
స్త్రే త్రివిక్యష్టాజ్ఞానసంవాదే కర్మయోగోనామ
తృతీయోఽధ్యాయః.

ఇట్లు ఉపనిషదథావ్రతిపాదకంబును బ్రహ్మవిద్యావ్రతిపాదకం

బును యోగశాస్త్రంబును త్రివిక్యష్టాజ్ఞానసంవాదం

బునగు భగవద్గీతలలోకర్మయోగవ్రతిపాదకంబగు

నూడవయధ్యాయము.

~~~~~అంతః~~~~~

నాలుగవ యధ్యాయము.

త్రైభగవానువాచ.

ఇమం వివస్వతే యోగం ప్రోక్తవా నహ మవ్యయమ్ |
వివస్వాన్ మనవే ప్రాహ మను రిత్వాకవేఽబ్రవీత్ || ౧ ||

ఏవం పరంపరాప్రాప్త మిదం రాజఘోషో విదుః |

సకాలే నేహమహతా ఘోషో నష్టః పరంతప || ౨ ||

సపవాయం మయా తేఽద్య ఘోగః ప్రోక్తః పురాతనః ||

భక్తోసి మే సఖాచేతి రహస్యం హ్యేత దుత్తమమ్ || ౩ ||

అహమ్ అవ్యయమ్ ఇమమ్ యోగమ్ వివస్వతే ప్రోక్తవా = నేను
అవ్యయమైన ఈ యోగమును ఆదిత్యునికొరకు చెప్పియుంటిని - వి
వస్వాన్ మనవే ప్రాహ = ఆదిత్యుఁడు మనువుకొరకు చెప్పెను - మ
నుః రిత్వాకవే అబ్రవీత్ = మనువు రిత్వాకువుకొరకు చెప్పియుండె
ను. ఏవమ్ పరంపరాప్రాప్తమ్ ఇదమ్ రాజఘోషయః విదుః = ఇట్లు
పరంపరచేరచిచ్చిన దీని రాజఘోషులు ఎఱుంగుదురు - (హే) పరంత
ప = (ఓ) ఓత్రిపులను తపింపఁజేయువాఁడా!, సః యోగః ఇహ
మహతా కాలేన నష్టః = ఆ యోగము ఈలోకమున గొప్ప కాలము
చేత నశించినది - సః పురాతనః యోగఏవ = ఆ ప్రాచీనమైన యో
గమే, మే భక్తః సఖాచ అసి 'ఇతి = నా భక్తుఁడవును చెలికొండ
వును అగుచున్నావు అని, అద్య మయా తే ప్రోక్తః = ఇప్పుడు నా
చేత నీకు చెప్పఁబడినది - ఏతత్ ఉత్తమమ్ రహస్యం హి = ఇది గొ
ప్ప రహస్యముగదా.

అవ్యయమనఁగా ఫలము తప్పనిది - తప్పక మోక్షమును కలుగఁజే
యునదియునుట - క్షత్రియులకు ప్రియము పరిపాలించెడి సామర్థ్యము
కలుగుటకై సృష్ట్యాదియందు ఆదిత్యుఁడు మొదలగువారికికర్మయోగము
వలనఁగలిగెడి సాంఖ్యయోగము ఉపదేశింపఁబడినది, అని శంకరభా
ష్యము.

సమస్తజగత్తును ఉద్ధరించుటకై ఈమన్వంతరము మొదటను మో
క్షసాధనముగా యోగము వివస్వంతుఁడు మొదలగువారికి ఉపదేశింపఁ
బడెనని రామానుజభాష్యము.

* గాని శంకరభాష్యపు సక్తములలోనును, మధ్వభాష్యపు సక్తములలోనును అపర్యయ
అనిసాతము. అథామైక్యతయే.

భక్త్యాభ్యసములచే ప్రతిబంధింపబడిన జ్ఞానశక్తికలవాఁడగుటచే నీ వెటులగును- నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్తశత్యస్వభావుఁడనుటనఁగానిత్యమైపరి శుద్ధమై ముక్తమై శత్యమైన స్వభావముగలవాఁడనగుటను అవరణము (కప్పు)లేని జ్ఞానశక్తికలవాఁడనుగాన నేను సమస్తజన్మములను నెటుం గుడును- అని శంకరభాష్యము.

వీరిత్తములకు లె నాజన్మములును శత్యములేకాని విధ్యాభి-తములు కావు- అని రామానుజభాష్యము.

అజోపి సన్నవ్యయాత్మా భూతావా మీశ్వరోపి సన్ |

ప్రకృతిం స్వా మధిష్ఠాయ సంభవా మ్యత్తమాయయా || ౬ ||
 అజోపిసన్ = పుట్టుక లేనివాఁడనగుచును, అవ్యయాత్మా (సన్ = నాశ ము లేనిస్వభావముకలవాఁడను (అగుచు), భూతానామ్ ఈశ్వరోపిసన్ = సూతములకు ఈశ్వరుఁడను నగుచు, స్వాం ప్రకృతిమ్ అధిష్ఠాయ = నాదైన ప్రకృతిని ఆధిష్ఠించి, అన్యాయయా సంభవామి = స్వ మాయచేత పుట్టుచున్నాఁడను.

ప్రకృతియనఁగా విష్ణుసంబంధియగు త్రిగుణాత్మకమైన మాయ- ఈ జగత్తంతయును దానివశమున నె ఉన్నది- మాయచేత మోహితుఁడగుట నె తాను వాసుదేవుఁడను జ్ఞానము ఎవ్వనికినికలుగకున్నది- అట్టిమా యనుస్వాధీనముచేసికొని, పుట్టినపానివలెనుండును- లోకులవలెఁ బర మాధికముగాఁ బుట్టుటలేదు- అని శంకరభాష్యము.

ప్రకృతియనఁగా స్వభావము- మాయఅనఁగా జ్ఞానము- అనఁగా సంకల్పము- పునమేశ్వరస్వభావములగు అపహతపాప్స్యత్వము (పాపములు లేకుండుట) మొనలగుదానిని విడువకయె తనశుద్ధశత్యమయ మైన రూపమునె(దిగ్రీహమునె) దేవమనుష్యాదులతో సమానమైనయా కారముకలదారిగాఁజేసి తన సంకల్పముచేతదేవాదిరూపముకలవాఁడై పుట్టుచున్నాఁడు- అని రామానుజభాష్యము.

అవ్యయాత్మా అమదానికి నాశము లేని దేహముకలవాఁడై అనియ త్తము- అత్తను నాదియగుట అదభికిని తుల్యమే- ప్రకృతివలనఁబుట్టిన వ సుదేవాదులు మ దానితో నెవారికిఁబుట్టినట్లు కనిపింపచున్నాఁడు- అత్తనూయ నూఅమదానికి అత్తత్వా వముతో అనియ కాము-సృష్టికారణ

మైన మాయ(ప్రకృతి)కలన వసుదే వాదులశరీరములను సృజించివిమో
హికయను మాయచే పుట్టనివాడై పుట్టి నట్లుతోడుచున్నాడు అనియై
నినర్థము- ఈశులగు బ్రహ్మరుద్రలక్ష్మీశేషాదులకుంటెవరుడు (శ్రేష్ఠుడు)
దుగ్గాన ఈశ్వరుడనందును- అని మధ్యభాష్యము.

యదా యదాహి ధర్మస్య స్థాని శ్చవతి భారః |

అభ్యుత్థాన మధర్మస్య తదాత్మానం సృజామ్యహమ్ || ౭ ||

(హే) భారత! = (ఓ) యజ్ఞానుడా!, యదాయదాహి ధర్మస్య
స్థానిః భవతి = ఎప్పుడెప్పుడు ధర్మమునకు హాని కలుగుచున్నదో, అ
ధర్మస్య అభ్యుత్థానం (భవతి) = అధర్మము నకు అభివృద్ధి (కలుగు
చున్నదో), తదా అహమ్ ఆత్మానమ్ సృజామి = అప్పుడు నేను స
న్ను సృజింతును.

పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతామ్ |

ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే || ౮ ||

సాధూనాం పరిత్రాణాయ = సత్పురుషులను రక్షించుటకొఱకును, దు
ష్కృతామ్ వినాశాయ చ = పాపకర్మములను చేయువారి నాశము
కొఱకును, ధర్మసంస్థాపనార్థాయ = ధర్మములను లెస్సగా స్థాపించుట
కొఱకును, యుగేయుగే సంభవామి = ప్రతియుగమునందును పుట్టు
చుందును.

భగవంతుడు ఆకరించియే రక్షణాధికమును చేయునను నియమము
లేదు- లిచేతనును స్వభావము చేతనును యథేచ్ఛ ముగాఁ బ్రవర్తించు
చుందును- అనిమధ్యభాష్యము.

జన్మ కర్మచ పే దివ్య మేవం యో వేత్తి తత్త్వతః |

త్యక్త్వా దేహం ప్రసక్తాన్త నతిమా మేలిసోఽజ్ఞాన || ౯ ||

ఏవం దివ్యం మే జన్మ కర్మచ తత్త్వతః యః వేత్తి = ఇట్లు అప్రా
కృతమైన వా పుట్టుకనును వ్యాపారమునును యథాధిక్యముగా ఎవఁ
డు ఎఱుంగుచున్నాడో, సః దేహం త్యక్త్వా పునః జన్మ నైః =
వాడు దేహమును విడిచి తిరిగియొ జన్మమును పొందెడు- (హే)
అజ్ఞాన! = (ఓ) యజ్ఞానుడా!, (సః) మామ్ ఏతి = (వాడు) న
న్ను పొందుచున్నాడు- వ్యాపార మనఁగా సాధువులను రక్షించుట

మొదలయినది.

ఇట్టి జ్ఞానము కలవాడడు ముక్తిని పొందును. అనిశంకర భాష్యము.
భగవంతుని నాశ్రయించుటకు విరోధులగు పాపములన్నియును ఈ
యకతారజ్ఞానము చేత పోయి అజన్మమున నె భగవంతుని ఆశ్రయించి
భగవదేక్షప్రియుండై భగవంతుని జేరును. అనిరామానుజ భాష్యము.

ఈజ్ఞానముమాత్రముననే ముక్తి కలుగదు. వానివారికి తగిన సమస్త
గుణముల జ్ఞానంబును కలుగవలయును, అని, తత్త్వతః అను పదము
తెలియజేయుచున్నది. అనిమధ్య భాష్యము.

వీత రాగభయక్రోధా మత్తయా మా ముపాశ్రితాః |

బహవో జ్ఞానతపసా పూతా మద్భవ మాగతాః || ౧౦ ||

వీత రాగభయక్రోధాః = అపరాగంబును భయంబును కోపంబును పోయిన
వారును, మత్తయాః = నాస్వరూపములో నివారును, మామ్ ఉపాశ్రితాః
= నన్ను ఆశ్రయించిన వారునగు, బహవః = పెక్కుండు, జ్ఞానతపసా
పూతాః = జ్ఞానమునెడి తపస్సుచేత పవిత్రులై, మద్భవమ్ ఆగతాః
= నాస్వరూపమును పొందిరి.

మత్తయులు అనఁగా ఈశ్వరునితో నభేదమును తెలిసికొనినవారు.
పరమాత్మజ్ఞానమనెడి తపస్సు అనుటచేత జ్ఞానసిద్ధుకు ఇశరతపస్సు
యొక్క అపేక్ష లేదని సూచించఁబడుచున్నది. అనిశంకర భాష్యము.

జ్ఞానతపస్సు అనఁగా అవతారములయు వ్యాపారములయు తత్త్వ
జ్ఞానమనెడి తపస్సు దీనిచేత పవిత్రులయినవారు నన్ను ఆశ్రయించిన
వారై రాగాదులుపోయి మన్మయులు అనఁగా నాయుడు చిత్తముక
లవారై వాతోసమానమైన ధర్మములు (గుణములు) కలుగుటను పొం
దిరి. అనిరామానుజ భాష్యము.

మన్మయులు అనఁగా మత్ప్రేమరులు. అంతటనన్ను విడిచి నుటియొక
దానిం జూడనివారు. అని మధ్య భాష్యము.

యే యథా మాం ప్రపద్యంతే తాం స్తత్రైవ భజాన్యహమ్ |

మమ వత్సానమవతాంతే మనుష్యాః పాథా సర్వకః || ౧౧ ||

యే యథా మామ్ ప్రపద్యంతే = ఎవ్వరు ఎట్లు నన్ను ఆశ్రయింతురో,
అహమ్ తాం త్రైవ భజామి = నేను వారిని అట్లే స్వీకరింతును.

(హే)పార్థ! = (ఓ)యజ్ఞానుఁడా! మనుష్యాః పర్యవశా మహా వర్తికా
అనువర్తకనే = మనుష్యులు అన్నివిధములను నామ్మా మును అనుసరిం
పుచున్నారు.

ఏద్ర కాశముగా అనఁగా ఏఫలమునుగోరి ఆశ్రయింతురో - జ్ఞానవం
తులై కర్మసంన్యాసముకలిగి మోక్షమునుకోరెడివారికి మోక్షమునును,
ఫలమును కోగక కర్మములం జేయువారికి జ్ఞానమునును, ఆత్మలైనవా
రికి అతికనిపోగొట్టుటనును, వారివారి కోరికప్రకారము ఇచ్చెదనుగాని
వాకుఁకొనియందును రాగమైనను ద్వేషమైనను లేదు - అనిశంకరభా
ష్యము.

నన్నాశ్రయించువారికి దేవమునుష్యాదిరూపమున నవతరించియె రక్ష
ణమును చేయుదునను నియమములేదు - నన్ను ఆశ్రయింపఁగోరువారు
వారివారి అపేక్షానుసారముగా నా రూపమును ఎట్లుఁదోహించికోరు
గోవారికి అట్లే నా స్వరూపమునుచూపుదును - సమస్తమనుష్యులును
నామాగామును అనఁగా నా స్వభావమును, యోగులవాక్కులకును
మనస్సులకునుగూడ అగోచరమైనను, తత్కలమ చక్షురాదికరణములచేత
తమకు అపేక్షితములైన అన్నిప్రకారములచేతను, అనుభవించి అనువ
ర్తింతురు - అతిరామానుజభాష్యము.

అన్యదేవతాదిస్వరూపముగానన్ను భజించినంతమాత్రమున ముక్తి
లేదు - అయినను వారివారికి తగిన ఫలముల నిచ్చెదను - నేనుసర్వకర్మ
ములకు కతాను భోక్తమంగాన, అన్యదేవతలనుగూడిక యజ్ఞములు
చేయువారైనను నామాగాముని అనుసరింపుచున్నారు - అని ముఖ్య
భాష్యము.

కాఙ్క్షంతః కర్మణాం సిద్ధిరయజన్త ఇహ దేవతాః |

క్షిప్రంహి మానుషే లోకే సిద్ధి భవతి కర్మణా || ౧౨ ||

ఇహ కర్మణాం సిద్ధిం కాఙ్క్షంతః = ఈలోకమున కర్మములయొక్క
ఫలసిద్ధిని కోరుచున్నవారై, దేవతాః యజన్తే = ఇంద్రాదిదేవతలను
గూర్చి యాగములనుచేయుచున్నారు - మానుషే లోకే = మనుష్యుల
బంధియగు లోకమున, కర్మణా సిద్ధిః క్షిప్రం భవతిహి = కర్మములవల
నఁగలిగిన ఫలసిద్ధి శీఘ్రముగా అగుచున్నదిగదా.

వేనువేటు, దేవతలువేటు, అని దేవతలను గూడిన భేదముద్ధితో యా
గము చేయువారికి మామషలోకమున శీఘ్రముగా ఫలసిద్ధి యగున-
దీనిచే ఇంద్రలోకములయందుగూడ కమలాఫలములసిద్ధితెలియఁజేయఁబ
డినది- మనుష్యలోకమున వరాహశ్రమాది కర్మములు విశేషము. అని
శంకరభాష్యము.

మనుష్యలోకశబ్దము స్వర్గాదులం గూడఁ దెలియఁజేయును- ఈ
లోకములోనివారు అందఱును అవివేకులై శీఘ్రఫలములంగోరి పుత్ర
పశ్యన్నాదులకొఱకును స్వర్గాదులకొఱకును ఇంద్రదేవతలనుమాత్ర
ము కమలాములచే నారాధింపుచున్నారు ఒక్కఁడైనను సంసారమం
దురోతపుట్టి మోక్షమును పొందఁజేయుటకు అర్హులునుండినను నన్ను
కర్మములచే నారాధింపకున్నాఁడు- అనిరామానుజభాష్యము.

అన్యదేవతలంగూర్చి యజ్ఞముచేయువారును నాచు గాము ననుసరిం
చువారగుటనె పుత్రాదిఫలపాప్తి శీఘ్రముగా కలుగుచున్నది- ఓష్ఠ
పు యజ్ఞభోక్తకానియెడను బ్రహ్మములకు స్వాతంత్ర్యము లేకపోవుట
చేఫలమునిచ్చు సామర్థ్యము లేమగాన ఫలసిద్ధి కలుగకపోవలసినది- అ
ని మధ్వభాష్యము.

చాతుర్వణ్యం శృష్టం గుణకర్మవిభాగశః।

తస్య కథారమపి మాం విద్ధ్య కథార మన్యయమ్॥౧౩॥

మయా గుణకర్మవిభాగశః చాతుర్వణ్యం శృష్టమ్ = నాచేత స
త్త్వరజస్తమోగుణములయువ్యాపారములయు విభాగముచొప్పున చాతు
ర్వణ్యము (బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యకూడ్రులు) పృజింపఁబడినది. అవ్య
యం మాం తస్య కథారమ్ అకథారమపి విద్ధి = నిశ్చయించిన న
న్ను దానికి (చాతుర్వణ్యమునకు) కథానుగానును కథాగానివానిగాను
ను తెలిసికొనుము.

సత్త్వగుణప్రధానుడగు బ్రాహ్మణునికి శమము (ఇంద్రియనిగ్రహము),
దమము (అంతఃకరణనిగ్రహము), తపస్సు, మొదలగు నవికర్మములు- సత్త్వ
ముతోఁగూడిన రజోగుణము ప్రధానముగాఁగల క్షత్రియునికి శౌర్యము
(మూరత్వము), తేజస్సు (ప్రకాశము), మొదలగునవి కర్మములు- తమ
స్వతోఁగూడిన రజోగుణము ప్రధానముగాఁగల వైశ్యునికి కృషి (వ్యవ

సా యము) మొదలగునవి కర్మములు- రజస్సతోఁగూడిన తమోగుణము ప్రధానముగాఁగల శూద్రునికి శుశూవ(పరివర్య)యొ కర్మము- ఇట్లు గుణకర్మవిభాగముచొప్పున చాతుర్వర్ణ్యమును సృజించుటకు నన్ను మాయావ్యవహారము న కతానుగానును, పరమాధామన కతాకానివాఁడనుగానును, అవ్యయునిగానును, ఆనఁగా ఆసంసారినిగానును తెలిసికొనుము- అని శంకరభాష్యము.

బ్రహ్మమొదలుస్తంబము(గడ్డి కాడ) వరకునుండు జగత్తంతయు నాచే సృజింపఁబడినది, రక్షింపఁబడుచున్నది, సంహరింపఁబడుచున్నది, అని యెఱుంగునది- నన్ను దానికి కతానుగానును అకతానుగానును తెలిసికొనుము- (ఈయంశము ఉత్తరశ్లోకము న వివరింపఁబడును)- అని రామానుజభాష్యము.

చాతుర్వర్ణ్య- యనఁగా నాలుగువర్ణముల సముదాయము. బ్రాహ్మణుఁడు సాత్త్వికుఁడు- క్షత్రియుఁడు సాత్త్విక రాజసుఁడు- వైశ్యుఁడు రాజస తామసుఁడు- శూద్రుఁడు తామసుఁడు- అనిగుణవిభాగము. శమోదయః (౧౮అ||౪౨శ్లో) ఇత్యాదిశ్లోకముచే కర్మవిభాగము చేప్పఁబడును. కర్త నైన నన్ను క్రియ(పరి)యందు అభివ నములే కపోవుటకలన అకతానుగాఁదెలిసికొనుము- అని మధ్వభాష్యము.

న మాం కర్మాణి నిమ్న్రి నమే కర్మఫలే స్పృహః |

ఇతి మం యోఽభిజానాతి కర్మభి ర్న సబధ్యతే || ౧౪ ||

కర్మాణి మాం నిమ్న్రి = కర్మములు నన్ను అంటవు- మే కర్మఫలే స్పృహః న = నాకు కర్మములఫలమును కోరిక లేదు- ఇతి మాం యః అభిజానాతి = ఇట్లు నన్ను ఎవ్వఁడు తెలిసికొనునో, సః కర్మాభిః సబధ్యతే = వాఁడు కర్మములచేత కట్టఁబడఁడు.

ఎవ్వరికి నేను కతాను అనెడి యభిమానంబును కర్మములఫలములయందు ఆశయునుకలదో, ఆసంసారులకు కర్మములు దేహములంగలు గఁజేయును- ఆ రెండును లేని నన్ను కర్మములు అంటవు- మఱియెవ్వఁడైనను నేనుకతానుగాను, నాకుకర్మఫలమున కోరిక లేదు, అనుకొని నన్ను తనుగా తెలఁచునో, వాఁడును, కర్మములచే బంధింపఁ(కట్టఁబడఁడు)- అని శంకరభాష్యము.

ఈ విచిత్రసృష్టి మొదలగు కర్మములు (పనులు) నన్ను సంబంధించవు. అనగా దేవమనుష్యాదిసృష్టి వైచిత్ర్యములు శృంజీంబుడవారి పుణ్యపాపకర్మ విశేషములంబుట్టి వచ్చినవి. కాబట్టి నేను విచిత్రసృష్టి మొదలగు దానికి కర్తనుగాను - కరణకర్తృబరములతో శృంజీంబుడిన జీవులు సృష్టివలన కలిగిన భోగ్యములను వారివారి కర్మానుగుణముగా ననుభవించుదురు. కాబట్టి సృష్ట్యాదికర్మఫలంబునంగూడ వారికే కోరికగాని నాకు కోరికలేదు. ఇట్లు సృష్టికి కర్తానుగానును అకర్తానుగానును సృష్ట్యాదికర్మఫలపు సంగము లేనివానిగానును నన్ను ఎవ్వరెడలుఁగునో, వాఁడు కర్మయోగారంభమునకు విరోధులగు ప్రాచీనకర్మములతో సంబంధించఁడు. అనిరామానుజభాష్యము.

నాకు కర్మఫలమందు (పరులకొరకు) ఇచ్ఛమాత్రముకాదుగాని అభివేషము లేదు. కొందఱే ముక్తులగుదురుగాని క్రిమముగానే గను సర్వముక్తి లేదు. అందుకు జీవులు అనంతఁగుటయే హేతువు. అనిమధ్వభాష్యము. ఫలముకలుగుక అకును దేనివలన వనస్కునకు విశ్లేషము కలుగునో అది అభినివేశము. అనిమాధ్వటీక.

ఏవం జ్ఞాత్వా కృతం కర్మ పూర్వై రపి మముక్షుభిః |

కురు కర్మైవ తస్మాత్ కృతం పూర్వైః పూర్వగతైః కృత్వా ||

పూర్వైః ముముక్షుభిరపి = పూర్వులైన మోక్షేచ్ఛకలవారిచేతనను, ఏవం జ్ఞాత్వా కర్మ కృతమ్ = ఇట్లు తెలిసికొని కర్మము చేయఁబడినది. తస్మాత్ త్వమ్ పూర్వైః కృతం పూర్వగతం కర్మైవ కురు = ఎందువలన నీవు పూర్వులచేత చేయఁబడిన పురాణమైన కర్మమునే చేయుము.

నేను కర్తానుగాను, నాకు కర్మఫలమున కోరిక లేదు, అని తెలిసికొనఁబడి పూర్వులగు ముముక్షువులచే కర్మము చేయఁబడినది. కాబట్టి నీ కారకులచే చేయఁబడినకర్మమును, నీవు ఆగ్నేజ్ఞానము లేనివాడవైనచో అంతఃకరణశుద్ధికొరకును, ఆగ్నేజ్ఞానము కలవాడవైనయెడల లోకసంగ్రహముకొరకును చేయుము. అని శంకరభాష్యము.

ఇట్లు తెన్ను తెలిసికొని పాపములనన్నిటిని పోగొట్టికొనిన పూర్వము ముక్తువులచే వె కర్మబుడినకర్మము చేయఁబడినది. అని

దువఁన నీపును ఇట్టిజ్ఞానముచే పాపములం బోగొట్టికొని పూర్వమును
పవస్వంతుఁడు, మనువు, మొదలగువారిచే జేయఁబడిన పురాతనకర్మ
మును చేయుము- అనిరామానుజభాష్యము.

జ్ఞానముకలిగినను కర్మమును చేయుటకు ఆచారముకలదు పూర్వ
తరం అనుదానికి పూర్వముకలిగినది అనియథాము- అనిమధ్వభాష్య
ము- జ్ఞానికి మోక్షముకలుగుట నిశ్చితమైనను అంతకుంటే నెక్కుడు
మోక్షము కలుగుటకు కర్మముల నాచరించుట యాచారసిద్ధము- అని
మాధ్వటీకగారు వివరింపఁబడినది.

కిం కర్మ కి మకర్మేతి కవయో వ్యత్ర మోహితాః।

తత్తే కర్మ ప్రవత్సామి య జ్ఞాత్వా మోక్ష్యసే శుభాత్ ॥

కర్మ కిమ్=కర్మము ఏది?, అకర్మ కిమ్=అకర్మము ఏది?, ఇ
త్యత్ర కవయోఽపి మోహితాః=అనునీషణయమున పండితులును మో
హమును చెందిరి- తత్ తే కర్మ ప్రవత్సామి=అందువలన నీకు
కర్మమును చెప్పెదను- యత్ జ్ఞాత్వా శుభాత్ మోక్ష్యసే=
దేనిని తెలిసికొని సంసారమునుండి విడుదలను పొందఁగలవో.

అకర్మ మనఁగా కర్మయైన అశ్మయొక్క తత్త్వజ్ఞానము- చే
యవలసిన కర్మమును దానిలోఁజేరిన జ్ఞానమును ఎట్టివి, అనునం
శమున పండితులుగూడ నెఱుంగకున్నారు- ఇట్లు అంతగఁతమైన
జ్ఞానముగల కర్మమును నేను నీకు చెప్పుదును- దేనివఁన సంసారము
నుండి విడువఁబడుదువో- అనిరామానుజభాష్యము.

కర్మణో హ్యపి బోధవ్యం బోధవ్యంచ వికర్మణః।

అకర్మణశ్చ బోధవ్యం గహనా కర్మణో గతిః॥౧౭॥

కర్మణోపి బోధవ్యం (శత్యమ్ అస్తిహి)=కర్మమునకును తెలి
యఁబడఁదగిన (స్వరూపము కలదుగదా)- వికర్మణశ్చ బోధవ్యమ్
(అస్తి)=వికర్మమునకును తెలియఁబడఁదగినది (కలదు)- అకర్మణశ్చ
బోధవ్యమ్ (అస్తి)=అకర్మమునకును తెలియఁబడఁదగినది (కలదు)- క
ర్మణః గతిః గహనా=కర్మముయొక్క విధము తెలియశక్యముకానిది-

కర్మమునఁగా శాస్త్రము చే విధింపఁబడినది- వికర్మమునఁగా శా
స్త్రముచే నిషేధింపఁబడిన కర్మము- అకర్మమునఁగా కర్మములంజేయ

[౧౦౦]

గీతాభాష్యత్రయ సారము.

క యూగకుండుట- వీనియొక్క తత్త్వము తెలియశక్యముకనిది- అని శంకరభాష్యము.

కర్మమనఁగా మోక్షసాధనమైనది. విఠ్ఠమనఁగా నిత్యనైమిత్తికకామ్యరూపముచేతనును దానికి సాధనములగు ద్రవ్యసంపాదనాదిరూపములచేతనును అనేకవిధములయినకర్మము- అకర్మమనఁగా జ్ఞానము- వికర్మమున తెలియవలసినది ఏది అనఁగా,--నిత్యనైమిత్తికకామ్యద్రవ్యాజ్ఞానాదికర్మమున ఫలభేదములవలన వచ్చిన నానావిధత్వమును విడిచి మోక్షమే ఫలము అగునట్లు ఏకశాస్త్రార్థత్వమును అనుసరింపఁగలముచేయుట- ఇది, వ్యవసాయాత్మికాబుద్ధిః (అ॥రగశో॥) అను శ్లోకమునవివరింపఁబడినది- అనిరామానుజభాష్యము.

కర్తావికర్తములు విహితనిషిద్ధకర్మములు- అకర్మమనఁగా కర్మమును చేయకపోవుట- అనిపద్ధభాష్యము.

కర్మణ్యకర్మయః పశ్యేదకర్మణిచ కర్మయః |

స బుద్ధిమాన్మనుష్యేషు స యుక్తః కృత్స్నకర్మకృత్ ||

యః కర్మణి అకర్మ పశ్యేత్ = ఎవ్వఁడు కర్మమున అకర్మమును చూచునో, యః అకర్మణి కర్మచ పశ్యేత్ = ఎవ్వఁడు అకర్మమున కర్మమును చూచునో, సః మనుష్యేషు బుద్ధిమాన్ = వాఁడు మనుష్యులలోను బుద్ధిమంతుఁడు- సః యుక్తః = వాఁడు యోగముకలవాఁడు- సః కృత్స్నకర్మకృత్ = వాఁడు అన్నికర్మములంజేయువాఁడు.

కర్మమనఁగా లోకులుచేసెడి వ్యాపారము(పని)- అకర్మమనఁగా లోకులు పనులుచేయక ఊరఁయుండుట. అనఁగా నేను పనులేమియును లేక సుఖముగానున్నాననుకొనుట. ఈరెండును అవిద్య(అజ్ఞానము) వలన అస్మకులగిన అధ్యాసమనెడిసంసారభ్రాంతిలో చేసినవియె- అత్మకు ఒకక్రియకు(పనికి) కర్త(Agent)యగుటయ నెడు కర్తృత్వము, లేమ- కాబట్టి లోకులు చేసెడిపని అత్మయొక్క కర్మము కాదనియు, అట్లే, పనులు లేక సుఖముగానున్నాననుకొనుట, నేను ఉన్నాను అని కర్తృత్వముతోఁ గూడియుండుటచేత కర్మమే యనియును, ఎవ్వఁడెఱుంగునో, వాఁడు పండితుఁడును, యోగియును, అన్ని కర్మములనును చేసినవాఁడును. ఒక్క యోగి కొండలపనుల నెక్కించుకొని

నదిలో పోవుచుండఁగా దానిలోనున్న వానికి స్థిరముగా నుండెడికొం
డలు చెట్లు మొదలగునవి ఎదురుగా వచ్చు చున్నట్లును, పడవలోను
న్నవాండు స్థిరముగానున్నట్లును కనుబడును. విమర్శించినచో వచ్చు
చున్నట్లు తోచెడి వృక్షములయందు కదలిక లేకపోవుటయు, నిలుకడగా
నున్నట్లు తోచెడి యోడ మనుష్యులయందు నడకయును లేలియును-
ఇందు వచ్చుటయ నెడి కదలిక కర్మమునకును, నిలుకడగానుండుట య
నెడు కదలిక లేకపోవుట అకర్మమునకును దృష్టాంతము- అని శుకర
భాష్యము

అకర్మమునఁగా కర్మము కానిదగు జ్ఞానము- కర్మముండగ నె
యాత్మ స్వరూపజ్ఞానమునును, జ్ఞానముండగ నెకకర్మమునును, ఎవ్వఁ
డెఱుఁగు నో వాఁడు బుద్ధిమంతుఁడు; అనఁగా శాస్త్రార్థము నంత
యు నెఱిగినవాఁడు- వాఁడె యుక్తుఁడు; అనఁగా మోక్షమునకుతగిన
వాఁడు- వాఁడె యన్ని కర్మములం జేసినవాఁడు; అనఁగా శాస్త్రార్
థమునంతయు జరిపినవాఁడు- కర్మజ్ఞానములు రెండు నొక్క దాని
తోనొకటి శరీరయుండవలయుననుట- అని గామాన జభాష్యము.

అకర్మ అనునప్పుడు ఆ అనునది విష్ణువును చెప్పును- కాన విష్ణు
వుయొక్క కర్మము(వని) అని యర్థము- కర్మముచేయఁబడిన దగు
చుండఁగా, అది భగవంతుని కర్మము, చిత్ప్రతిబింబమైన నాకు స్వ
తంత్రముగాఁ గర్మకర్తృములేను, అని యెవ్వఁడు తలంచునో; అకర్మ
జి అనుదానికి జీవుని వనులులేని నిద్రమొదలగు కాలమందు అని యర్థ
ము; జీవుడు పనిచేయక పడియుండు నిద్రాదిసమయములయందును భ
గవంతునికి సృష్టి మొదలగు కర్మము కలవనియు నేవ్వఁడు తలంచునో;
వాఁడు మనుష్యులలోఁ బామరఁడుకానివాఁడు- వాఁడె యోగముతోఁ
గూడినవాఁడు- వాఁడె అన్నికర్మములంజేసినవాఁడు, అన్నికర్మము
లంజేయకపోయినను అన్నికర్మములం జేసిన యెఁగలిగెడు మోక్షఫలము
కలుగుననుట- అని మధ్వభాష్యము.

యస్య సర్వే సమారమ్భాః కామసంకల్పవర్జితాః॥

జ్ఞానాగ్నిదగ్ధకర్మాణం త మాహుః పశ్యే తం బుధాః॥౧౯॥

యస్య సర్వే సమారమ్భాః కామసంకల్పవర్జితాః=ఎవ్వనియొక్క

[౧౦౮]

గీతా భాష్యశ్రీయ సారము

అన్ని కర్మములును కామములును సంకల్పములును లేనివో, బాధాః జ్ఞానాగ్నిదగ్ధకర్మాణాం తం పశ్యేత్ తమ్ ఆహుః=పండితులు జ్ఞానమ నెడియగ్నిచేతదహింపబడినకర్మములుగల ఆతని పండితునిగా చెప్పు చున్నాడు.

కామములకు కారణములైనవి సంకల్పములు- ఈ రెండను లేనివాఁ డై, ప్రకృతి మాగణమున నున్నవాఁడు లోకసంగ్రహముకొఱకును, ని వృత్తి మాగణముననున్నవాఁడు తాను బ్రదుకుటకుమాత్రంబును, పనులు చే యును- జ్ఞానమనఁగా వెనుకటిశ్లోకములోఁజెప్పఁబడినది- అని శంక రభాష్యము- కామ మనఁగా ఫలమును కోరుట- సంకల్పమనఁగా నే ను చేయుచున్నాను, అనెడి కర్మకర్త్యాభిమానము- అని మధుసూదన టీక.

సమాగతభములు అనఁగా ద్రవ్యమును సంపాదించుట మొదలగులొ కీకవ్యాపారము లతోఁగూడిన నిశ్చయనైమిత్తిక కామ్యకర్మముల అగం భములు- కామ మనఁగా ఫలసంగము- సంకల్పమనఁగా ప్రకృతితోను ను దానిగుణములతోనును ఆత్మను ఏకీభవింపఁజేసి తలంచుట- జ్ఞా నమనఁగా కర్మాంతరగణన మైన ఆత్మజ్ఞానము- దీనివలన కర్మమున కు జ్ఞానాకారత్వము సుభవింపుచున్నది- అనిరామానుజభాష్యము

ఇతఁ నైదుశ్లోకములు ఈ వెనుకటిశ్లోకముయొక్క ప్రపంచమే- అ నిమాధ్యభాష్యము- ఇది వాకు కావలయుననెడు ఫలసంగము కామ ము- ఇది చేసెననను కిర్మాణంగము సంకల్పము- అనిమాధ్యటీక-

త్యక్త్వా కర్మకఫలాశక్త్యం నిత్యతృప్తా నిరాశ్రయః |

కర్మకార్యభిప్రవృత్తోపి ప్రాప్త కీర్షి తరరోతి సః || ౧౦ ||

కర్మకఫలాశక్త్యం త్యక్త్వా=కర్మములందునుఫలములయందును ఆసక్తిని విడిచి, కర్మకార్య అభిప్రవృత్తోపి నిత్యతృప్తః నిరాశ్రయః యః=కర్మముందు ప్రవృత్తికొందినవాఁడైనను నిత్యమైనృప్తికల వాఁడును ఆధారములేనివాఁడును ఎవ్వఁడో, సః కీర్షితో నరరోత్యే వ=వాఁడు ఒక్కదానిని చేయుకున్నవాఁడే.

దేనిని ఆశ్రయించి ఫలమునుకోరునో అది ఆశ్రయము | అది దేహేంద్రియాదీకము- అని మధుసూదన టీక)- అది లేనివాఁడు నిరాశ్రయుఁ

దు సంన్యాసియగువాఁడు బ్రహ్మకుటకుమాత్రము కర్మములను జేయును- సంన్యాసికానివాఁడును కర్మములను ప్రయోజనము లేదని తెలిసికొని కర్మములను వాని సాధనములతోఁగూడ విడిచినవాఁడైనను లోకసంగ్రహార్థమై కర్మములను చేయును- వాని కర్మముఁగూడ జ్ఞానము నెడి యగ్నిచే దహింపబడినదై అకర్మమే యగును- అని శంకరభాష్యము.

నిత్యమైన తనయాత్మయందు తృప్తినిచెందినవాఁడు నిత్యతృప్తుఁడు- అస్థిరమైన ప్రకృతియందు ఆశ్రయబుద్ధి లేనివాఁడు నిరాశ్రయుఁడు- ఇట్టివాఁడు కర్మములయందు ప్రవర్తించినను కర్మవ్యాజమున జ్ఞానాభ్యాసమును చేయుచున్నాఁడుగాన కర్మమును చేయనివాఁడే అని రామానుజభాష్యము.

ఆనన్ద్యమ్ = స్నేహమును- నిత్యతృప్తుఁడుమనిరాశ్రయుఁడైనను శ్వగునితో సమానమైన పాపముకలవాఁడనైతి ననుకొనువాఁడు- అని మధ్యభాష్యము.

నిరాశీ కృతచిత్తాత్మా త్యక్తసర్వపరిగ్రహః |

శారీరం కేవలంకర్మ కుర్వన్నాప్నోతి కల్బిషమ్ || ౨౧ ||

నిరాశీః = ఆశలులేనివాఁడును, యత్చిత్తాత్మా = నియమింపబడిన చిత్తుంబును ఇంద్రియంబులును కలవాఁడును, త్యక్తసర్వపరిగ్రహః = ఏడువలసిన అన్నిపట్టుదలలును కలవాఁడునై, కేవలం శారీరం కర్మ కర్షకం = కేవలమైన శరీరసంబంధియగు కర్మమును చేయుచున్నవాఁడే, కల్బిషం నాప్నోతి = పాపమును పొందఁడు- సంసారమును పొందంపనుట..

శారీరమనఁగా శరీరము నిలుచుటమాత్రము ప్రయోజనము గాఁగల భిక్షాటనాదికము- అని శంకరభాష్యము.

నిరాశీః = ఫలోద్దేశములేనివాఁడు- పరిగ్రహమనఁగా ప్రకృతియందును ప్రాకృతములయందును మనుకారము- కేవలశారీర కర్మమనఁగా జ్ఞానివృత్తి లేనివట్టి కర్మయోగము- దీనివలన అర్హదశకోసము కలుగుననుట- అని రామానుజభాష్యము.

ఈశ్లోకము కామాదులను విడుచుటకు ఉపాయమును చెప్పుచు

[౧౦౪]

గీతాభాష్యత్రయ సారము

స్మృతి- నియమింపఁబడిన బుద్ధియును మనస్సును కలవాడగుటచే ఆశ
లేనివాడై- పరిగ్రహమును విడుచుటయనఁగా అభిమానము లేకపోవుట-
ఇట్టివాడు కర్మములవలనఁగలిగెడి పాపమును పొందఁడు. అనిమధ్య
భాష్యము.

యద్యచ్ఛా లాభసంతుష్టో ద్వన్వ్యాతీతో విమత రః।

సమ సిద్ధౌ చ సిద్ధౌ చ కృత్వాఽపి ననిబధ్యతే॥౨౨॥

యద్యచ్ఛాలాభసంతుష్టః = తనంత నెకలిగినలాభముచేసంతోషించిన
వాడును, ద్వన్వ్యాతీతః = తోడ్పడిద్వంద్వములనుమించినవాడును, వి
మత్సరః = మాత్సర్యము లేనివాడును, సిద్ధౌ ఆసిద్ధౌ చ సమః = కలిమి
యందును తేమియందును సమాడును (అయినవాడు), కృత్వాఽపి
ననిబధ్యతే = కష్టములను చేసినను బంధమును పొందఁడు.

విమత్సరుడనఁగా వైరబుద్ధిలేనివాడు- ఇట్టివాడు భిక్షూటనాది క
ర్మమును చేసినను, కర్మకర్తాభిమానము లేకపోవుటచే, చేయనివా
డై- అనికంకరభాష్యము.

సిద్ధ్యసిద్ధులయందు సమాడు అనఁగా తాను చేయుచుండెడి యు
ద్ధాదికర్మములలో యము వచ్చినను అపజయమువచ్చినను స
మానమైన చిత్తముకలవాడు- ఇట్టివాడు జ్ఞానము లేక వట్టి క
ర్మమును చేసినను సంపారమును పొందఁడు- అనిమధ్యభా
ష్యము.

ఈశ్లోకము నిరూపింపఁబడిన బుద్ధియును మనస్సునుకలవారి శ్వ
రూపమును చెప్పును- సిద్ధ్యసిద్ధులలో సమాడగుటను ద్వంద్వాతీతుఁ
డగును- అని మధ్యభాష్యము.

గతసజ్జన్య ముక్తస్య జ్ఞానావస్థితచేతసః।

యజ్ఞాయ చరతః కర్మ సమగ్రం ప్రవిలీయతే॥౨౩॥

గతసజ్జన్య ముక్తస్య జ్ఞానావస్థితచేతసః = సంగము లేనివాడును వి
దురఁబడినవాడును జ్ఞానమందునిలిచియున్న మనస్సుకలవాడును, య
జ్ఞాయ కర్మ ఆచరతః = యజ్ఞము (జనుగుట) కొరకు కర్మమును చే
యుచున్నవాడననివారికి, సమగ్రం కర్మం ప్రవిలీయతే = సమస్త
మన కర్మమును అడఁగుచున్నది- అనఁగా వశ్యంబుచున్నదియనుట

ఈశ్లోము బ్రహ్మజ్ఞానము కలిగినను ఒకానొకనిమిత్తమువలన సం
న్యాసము లేకుండెడి వానింగూర్చినది- ఈతఁడె త్యక్తాకర్మఫలాస
జ్ఞమ్ (౪ అ|| ౨౦ శ్లో) అనుశ్లోకమునఁ జెప్పఁబడినవాఁడు- ముక్తుఁడనఁగా
పుణ్యపాపసంబంధము లేనివాఁడు. సమగ్రమైనకర్మము అనఁగా ఫల
ముతోఁ గూడిన కర్మము అనిశంకరభాష్యము.

ఆత్మజ్ఞానము కలవాఁడుగుటచే మిగిలినవానియందు సంగములేనివాఁ
డు, గతసంగుఁడు- అన్ని పరిగ్రహములచేతనును విడువఁబడినవాఁడు
ముక్తుఁడు. కర్మ సమగ్రం (యథాతథా) ప్రవిలీయతే = బంధకమగు
ప్రాచీనకర్మము నిశ్చేషముగా తయించును- అని రామానుజభాష్య
ము.

ఫలస్నేహము లేనివాఁడు గతసంగుఁడు- ముక్తుఁడనఁగా శరీరా
ద్యభిమానము లేనివాఁడు- జ్ఞానావస్థితచేతసుగఁడు అనఁగా పరమేశ్వ
ర జ్ఞానము కలవాఁడు- అని మధ్వభాష్యము.

బ్రహ్మర్పణం బ్రహ్మహవిర్భ్రహ్మగ్నో బ్రహ్మణాహుతమ్ |
బ్రహ్మైహేన గన్తవ్యం బ్రహ్మకర్మసమాధినా || ౨౦ ||

అర్పణం బ్రహ్మ = హేమామసాధనము బ్రహ్మము- హవిః బ్రహ్మ =
హవిస్సు బ్రహ్మము- బ్రహ్మగ్నో బ్రహ్మణా హుతం బ్రహ్మ = బ
హ్మస్వరూపమైనయిన్నియందు బ్రహ్మముచేత నైన హేమామము బ్ర
హ్మము- బ్రహ్మకర్మసమాధినా తేన గన్తవ్యం బ్రహ్మైహేన = బ్రహ్మ
స్వరూపమైన కర్మమందుసమాధిగల వానిచే పొందఁదగినది బ్ర
హ్మమే.

లోకసంగ్రహణము కర్మముచేయువాఁడును బ్రహ్మజ్ఞానముకల
వాఁడై కర్మతత్సాధనాదులన్నియు బ్రహ్మమేయని యెఱింగి కర్మము
లను చేసినయెడను అది ఆకర్మమే యగును- సర్వకర్మసంవ్యాసికి
కర్మములేకపోయినను కర్మసంబంధియైన అర్పణాదికమంతయు బ్ర
హ్మమే- అనిశంకరభాష్యము.

బ్రహ్మర్పణమ్ బ్రహ్మహవిః బ్రహ్మగ్నో బ్రహ్మణా హుతమ్ =
బ్రహ్మైహేన గన్తవ్యం హేమామసాధనములుగల బ్రహ్మమయమగుహవి
స్సు బ్రహ్మమయమయినయిన్నియందు బ్రహ్మమైన తాచేత హేమా

[౧౦౬]

గీతాభాష్యత్రయసారము

మముచేయఁబడినది- అని సమస్తకర్మమును బ్రహ్మశక్తికంటె గుటచే
త బ్రహ్మమయమని యెవ్వఁడు తలంచునో, వాఁడు, బ్రహ్మకర్మస
మాధి- వానిచేత, బ్రహ్మశక్తికంటె గుటను బ్రహ్మమయమైన నీనయా
శక్తి స్వరూపమే పొందఁబడఁదగినది- మోక్షముంగోరువానిచే జేయఁ
బడినకర్మము పరబ్రహ్మశక్తికమనెడి యనుసంధానము (తలంపు)తోఁ
గూడియుండటమే జ్ఞానాకారమై ఆత్మజ్ఞాన మకిర-అలెకయెఆత్మావ
లోకనసాధన మగును- అనిరామానుజభాష్యము. ఈ రామానుజ సి
ద్ధాంతములో భగవంతునికి మిగిలిన చేతనాచేతనములన్నియు శరీరము
లు- వానికి భగవంతుఁడు శరీరి(ఆత్మ)- ఇట్టి శరీరశరీరిభావమును పట్టి
యే మిగిలినపదార్థకంటె గుటన్నియు బ్రహ్మమనుట- అసియెటుంగునది.

హేమామసాధనములన్నియు బ్రహ్మమనుట, బ్రహ్మశక్తినమైన
సమస్తకలవియగుటవలన- సమాధితోఁగూడ బ్రహ్మమే కర్మము- ఇట్లుభ
గవంతుఁడొక్కఁడే స్వతఃత్రుఁడు, మిగిలినదంతయువానియధీనము, అ
నుజ్ఞానముకలవాఁడే వెనుకటి శ్లోకమునఁ జెప్పఁబడిన జ్ఞానావస్థితచేత
మఁగఁడు- అని మధ్వభాష్యము.

దైవమే వాపరే యజ్ఞం యోగినః పర్యపాసలే|

బ్రహ్మగ్నావపరేయజ్ఞం యజ్ఞేనై వోపజుహ్వతి|| ౨౫||

అపరే యోగినః దైవం యజ్ఞమేవ పర్యపాసలే=కొందఱు కర్మ
నిమ్ములు దేవసంబంధియగు యజ్ఞమునే ఆచరింపుచున్నారు- అపరే
బ్రహ్మగ్నా యజ్ఞేనైవ యజ్ఞం ఉపజుహ్వతి=రుజుకొందఱు బ్ర
హ్మమనెడియగ్నియందు యజ్ఞముచేతనే యజ్ఞమును హేమామముచే
యుచున్నారు.

దేవతలనుగూర్చి యజ్ఞములంజేయువారె కర్మానిమ్ములు- ఉత్తరా
ధ్యాయలో యజ్ఞశబ్దము ఆత్మను చెప్పును- ఈ యుపాధితోఁ గూడి
నయాత్మనునిరుపాధిక పరబ్రహ్మ స్వరూపముగాఁ దలంచువారు బ్రహ్మ
జ్ఞానముగల సంన్యాసులు- అని శంకరభాష్యము.

దైవయజ్ఞమనఁగా దేవాగ్నినరూపంబగు యజ్ఞము- దీనినాచరించు
వారు ఒకవిధమైన కర్మా యోగులు- ఉత్తరాధ్యాయమున యజ్ఞమ్ అను
నది హవిస్సును) కుర మొదలగు యజ్ఞసాధనములం జెప్పును- వెనుకటి

శ్లోకమునఁ జెప్పఁబడినట్లు జ్ఞానాకారమగు కమలము నాచరించువారు
ఒకవిధమగు కమలయోగులు- అని రామానుజభాష్యము.

దైవమ్ = భగవంతుని, యజ్ఞం (యథాతథా) పర్యుపాసతే = యజ్ఞ
(మనునట్లుగా) ఉపాసన చేయుచున్నారు- భగవదుపాసనమే యజ్ఞ
మనుట. యతులకు ఇంతకంటె వేట యజ్ఞము లేదు- యజ్ఞేన యజ్ఞ
మేవ ఉపజిహ్వతి = ప్రసిద్ధమైన యజ్ఞముచేతనే భగవంతునింగూచి
హోమామము చేయుచున్నారు- (వీరు వానప్రస్థులు- అని మాధ్వ
టీక) అనిమాధ్వభాష్యము.

శ్రోత్రాదీ నీర్ద్రియాణ్యన్యే సంయమాగ్నిషు జహ్వతి|

శబ్దాదీన్ విషయానన్య ఇన్ద్రియాగ్నిషు జహ్వతి|| ౧౬||

అన్యే సంయమాగ్నిషు శ్రోత్రాదీని ఇన్ద్రియాణి జహ్వతి = ఇతరు
లు ఇంద్రియనియమనముల నెడియ గ్నులయందు శ్రోత్రము మొదల
గు ఇంద్రియములను హోమామముచేయుచున్నారు- అన్యే ఇం
ద్రియాగ్నిషు శబ్దాదీన్ విషయాన్ జహ్వతి = అన్యులు ఇంద్రియ
ముల నెడియగ్నులయందు శబ్దము మొదలగు విషయములను హోమా
మముచేయుచున్నారు.

ఇంద్రియములు అనేకములుగాన వాని నియమించుటలును అనేక
ములుగాఁ జెప్పఁబడినవి. కొందఱు ఇంద్రియములను నియమించుట
యే హోమామమని తలంతురు- మఱికొందఱు అవిరుద్ధమైన విషయ
ములను అనుభవించుటయే హోమామమనితలంతురు- అని శంకరభా
ష్యము.

కొందఱు కమలనిష్ఠులు శ్రోత్రాదీంద్రియములను నియమించుట
యందె ప్రయత్నము చేయుదురు- మఱికొందఱు కమలనిష్ఠులు శబ్దా
దీవిషయములను అనుభవించుచును శబ్దాదీవిషయములయందు ఆత్యంత
క్రిందినివారించుటయందు ప్రయత్నము చేయుదురు- అని రామానుజ
భాష్యము.

ఈ శ్లోకమన పూర్వార్థము ఇంద్రియనియమనము చేసెడి నై
ష్ఠికుల హృదారిని గూచినది- ఉత్తరార్థము యుక్త విషయానుభ
వముచేసెడి గృహస్థునింగూచినది- అనిమాధ్వటీక.

సర్వాణీన్ద్రియకర్మాణి పాణికర్మాణి చాపరే।

ఆత్మసంయమయోగాగ్నౌ జహ్వతి జ్ఞానదీపితే॥౨౭॥

అపరే = మఱికొందఱు, సర్వాణి ఇన్ద్రియకర్మాణి పాణికర్మాణి చ = సమస్తములైన ఇంద్రియవ్యాపారములనును పాణిములవ్యాపారములనును, జ్ఞానదీపితే ఆత్మసంయమయోగాగ్నౌ జహ్వతి = జ్ఞానముచేతఁ బ్రకాశింపఁజేయఁబడిన ఆత్మసంయమమనెడియోగాగ్నియందు హోమాదులు చేయుచున్నారు.

పాణికర్మాణిములనఁగా పాణివాయువుయొక్క వ్యాపారములగు అవయవములనుముడుచుట, చాచుట, మొదలగునవి. ఆత్మవిషయమగు సంయమము (సమాధి) అనెడి యోగము - అదియె అగ్ని - దీనికి జ్ఞానము, దీపమునకు చమురు వంటిది - అని శంకరాభాష్యము.

ఆత్మసంయమమనఁగా మనస్సును నియమించుట - మనస్సునకు ఇంద్రియవ్యాపారములయందును పాణివ్యాపారములయందును ఆసక్తి ఘట్టకుండుటకై ప్రియత్నము చేయువారు - అని రామానుజభాష్యము.

ఆత్మసంయమమనెడి ఉపాయాగ్నియందు - అనిమధ్వభాష్యము

ద్రవ్యయజ్ఞా స్తపోయజ్ఞా యోగయజ్ఞా స్తథాపరే।

స్వాధ్యాయ జ్ఞానయజ్ఞాశ్చ యతయ స్సంశితవ్రతాః॥౨౮॥

యతయః సంతితవ్రతాః అసరే ద్రవ్యయజ్ఞాః = ప, యత్నము కలవారును తీర్థమైనవ్రతముకలవారునగు మఱికొందఱు ద్రవ్యయజ్ఞము కలవారు - (అపరే) తపోయజ్ఞాః = (మఱికొందఱు) తపస్సనెడియజ్ఞముకలవారు - తథా అసరే యోగయజ్ఞాః = అట్లే (మఱికొందఱు) యోగమనెడియజ్ఞముకలవారు - (అపరే) స్వాధ్యాయజ్ఞానయజ్ఞాశ్చ = (మఱికొందఱు) స్వాధ్యాయయజ్ఞంబునుజ్ఞానయజ్ఞంబునుకలవారు.

ద్రవ్యయజ్ఞులనఁగా పుణ్యతీర్థములయందు ధనమును వినియోగము చేసి దానిని యజ్ఞమని తలంచువారు - యోగయజ్ఞులు ప్రాణాయామాదియజ్ఞముల జేయువారు - వేదాధ్యయనము చేయువారు స్వాధ్యాయయజ్ఞులు. శాస్త్రాధ్యయనము కలవారు జ్ఞానయజ్ఞులు. అని శంకరాభాష్యము.

యొక్క ముగా ద్రవ్యములను సంపాదించి, దేవతలను గూర్చిన దానములయందును యోగములయందును హోమాదులయందును ప్రియము చేయువారు ద్రవ్యయజ్ఞులు. కృత్రిమాద్వానియోపవాసాదులయందు నిష్ఠులవారు తపోయజ్ఞులు. పుణ్యతీర్థములను పుణ్యస్థానములను పొందుటకు ప్రియత్నముచేయువారు యోగయజ్ఞులు. వేదాధ్యయనాభ్యాసమునందును తదర్థజ్ఞానాభ్యాసమునందును అసక్తికలవారు చరుగును స్వాధ్యాయయజ్ఞులు జ్ఞానయజ్ఞులు. అనిరామాచారభాష్యము.

ద్రవ్యమును హోమాదులచేయువారు ద్రవ్యయజ్ఞులు. ఈతపస్సు నెడిహాపస్సును ఆత్మహక్తిగ్నియందు ఆబిష్కామయొక్క పూజకొరకు హోమాదులచేయుచున్నాను అనుకొనువారు తపోయజ్ఞులు. అర్పణము నె హోమాదులని తలంచుట- అని మధ్వభాష్యము.

అపానే జుహ్వతి పాణిం పాణేఽపానం తథాఽపరే।

పాణాపానగతీ రుద్ధ్వా పాణాయామపరాయణాః॥౨౯॥

అపరే నియతాహారాః పాణాన్ పాణేషు జుహ్వతి।

(అపరే) అపానే పాణిం జుహ్వతి=(మరికొందఱు) అపానవాయువులో ప్రాణవాయువును హోమముచేయుచున్నారు. తథా అపరే ప్రాణే అపానం (జుహ్వతి)=అట్లు మఱికొందఱు ప్రాణవాయువునందు అపానవాయువును (హోమముచేయుచున్నారు)- (అపరే) పాణాపానగతీ రుద్ధ్వా ప్రాణాయామపరాయణాః (భవంతి)=మఱికొందఱు) ప్రాణాపానములనడకను నిలిపి ప్రాణాయామమును జ్యముగాఁగలవారు (అగుచున్నాడు)- అపరే నియతాహారాః(భవంతి) ప్రాణేషు పాణాన్ జుహ్వతి=ఇతరులు నియమింపబడిన(తగ్గింపబడిన)యాహారముకలవారు(అగుచు) పాణిములయందు ప్రాణమును హోమముచేయుచున్నారు-ప్రాణాయామముచేయునప్పుడు మొదట రెండువముక్కుచేరమను మూస ఒక్కముక్కుచేరమలోనుండి గాలిని లోపలకుపీల్చెదరు- దీనికి పూరకమని పేరు- తరువాత కొంతసేపు రెండుచేరములను విడిచి గాలిని లోపల నిలిపెదరు- ఇదికుంభకమనఁబడును- తరువాత పీల్చినచేరముగాక రెండువచేరమయొందు

లిగించిన గారిని మెల్లగా వెలుపలకు విడిచెదరు- దీనికి రేచకమని పేరు- ఇందు అపానే జాహ్వాతి ప్రాణమ్ అని పూరకంబును, ప్రాణై ౭పానంతథా౭పరే అని రేచకంబును, ప్రాణాపానగతీరుద్ధ్వాఅని కుంభకంబును చెప్పబడినవని యెఱుంగునది.

నోఁడఁగాని ముక్కునఁగాని వాయువును వెలుపలకు వదలుట ప్రాణగతి- అట్లుగాక లోపలకు పీల్చుట అపానగతి- ప్రాణమును ప్రాణములలో హేమామము చేయుటయనఁగా ఒక్కొక్కవాయువును జయింపుచు జయింపఁబడినవాయువులో మిగిలిన వాయువును ప్రవేశపెట్టుట- అనిశంకరభాష్యము.

ప్రాణాయామపరాయణాః నియతాహారాః అనునవి ముగ్ధురికిని అన్వయించును- ప్రాణాపానగతీ రుద్ధ్వా ప్రాణాన్ ప్రాణేషు జాహ్వాతి=ప్రాణాపానగతులను నిలిపి ప్రాణములను ప్రాణములలోనే హేమామము చేయుచున్నారు (సర్వప్రాణములను ఏకీభవింపఁజేయుచున్నారు)- అని కుంభకము చెప్పఁబడినది- అని రామానుజభాష్యము.

ప్రాణమును అపానములోనును అపానమును ప్రాణములోనును హేమామము చేయుట కుంభకమునె తెలియఁజేయును- నియతాహారుండగుటను ప్రాణములు శోషించుట(ఇగురుట)వలన ప్రాణములను ప్రాణములలో హేమామము చేయుచున్నాఁడు- ప్రాణములను ప్రాణములలో హేమామము చేయుటను, యచ్చేద్వాజ్ఞానసిప్రాజ్ఞః (కథ ౩- ౧౩) అనుశ్రుతిలోఁజెప్పఁబడినరీతి నైనఁజెప్పించుచును- అని మధ్వభాష్యము.

సర్వేష్యేతే యజ్ఞవిదో యజ్ఞక్షపితకల్పమాః॥౩౦॥

యజ్ఞశిష్టామృతభుజో యాన్తి బ్రహ్మసనాతనమ్|

నాయం లోకోస్త్వయజ్ఞశ్య కుతోన్యః కురుసత్త్వమ్॥౩౧॥

ఏతే సర్వేషి=వీరు అందఱును, యజ్ఞకదః యజ్ఞక్షపితకల్పమాః యజ్ఞశిష్టామృతభుజః = యజ్ఞమునెఱిగినవారును యజ్ఞముచేపోగొట్టి బడినపాదముకలవారును యజ్ఞమునమిగిలినఅమృతమును అనుబంధించువారునై, సనాతనం బ్రహ్మ యాన్తి =కాశ్యపమైన బ్రహ్మమును పొందుచున్నార్య (హే) కురుసత్త్వమ్! అయజ్ఞశ్య అయం లోకః నాస్తి

=(ఓ) కారవ శ్రేష్ఠుఁడా ! , యజ్ఞములేనివానికి ఈలోకము లేదు-
అన్యః కుతః (అస్తి)=మఱియొకరలోకము దేనివలన కలుగును?

యజ్ఞములు చేయఁగా మిగిలిన శేషమునకు అమృతమని పేరు .

యజ్ఞశిష్టావృతభుజః=యజ్ఞములుచేయఁగామిగిలినకాలమున ఆ యజ్ఞ శేషమును తినుచున్నవారై- మోక్షేచ్ఛకలవారై యజ్ఞములనుచేసినయెడను కాల్పకమమున మోక్షమును చెందుదురు- అని శంకరభాష్యము.

ఏవం బహువిధా యజ్ఞా విరతా బ్రహ్మణో ముఖే|

కమఃజా విద్ధి తాన్ సర్వాన్ ఏవం జ్ఞాత్వా విమోక్ష్యసే
ఏవం బహువిధాః యజ్ఞాః=ఇట్లు పలువిధంబులగు యజ్ఞములు,
బ్రహ్మణః ముఖే విరతాః= బ్రహ్మముయొక్క ముఖంబున వ్యాప్తములైయున్నవి- తాన్ సర్వాన్ కర్మజ్ఞాన్ విద్ధి=వానిని అన్నిటిని కర్మములచేఁబుట్టినవానినిగాను ఎఱుఁగుము- ఏవం జ్ఞాత్వా విమోక్ష్యసే=ఇట్లు తెలిసికొని మోక్షముంజెందఁగలవు.

బ్రహ్మముఖంబునను అనఁగా వేదద్వారంబునననుట - వేదద్వారంబున తెలియఁబడుచున్నవిగాన బ్రహ్మముఖంబున వీస్తీర్ణంబులైనవియనిచెప్పఁబడును- కర్మజములుత్తినఁగా కాయికవాచిక మానసవ్యాపారంబులవలనఁ గలిగినవి- అనఁగా ఆత్మనిర్వ్యాపారుండగుటను ఇవి ఆత్మగలనఁబుట్టినవి కావనుట- ఇవినా వ్యాపారములుకావు, నేనునిర్వ్యాపారుండనుగదా, అని తెలిసికొనువాఁడు సంసారపువిడుదలం బొందును - అనిశంకరభాష్యము.

యజ్ఞములనఁగా కర్మయోగములు - బ్రహ్మముయొక్క ముఖంబున (వేదాంతమునందు అనిరామానుజీయటీక-) వ్యాపించియున్నవి అనగా, ఆత్మయాథాత్మ్యస్సాప్తి సాధనములుగాఁజెప్పఁబడియున్నవి- కర్మజములనుగాను అనఁగా నిత్యము ఆచరింపఁబడుచున్న నిత్యనైమిత్తిక కార్యకర్మములవలనఁబుట్టినవానిగాననుట - వేనుకఁజెప్పినవ)కారముగా వాచరించి మోక్షముం జెందఁగలవు - అనిరామానుజభాష్యము.

బ్రహ్మణః ముఖేవిరతాః=పరమాత్మయొక్క ముఖమునవిస్తరించియున్నవి(అనఁగాపరమాత్మభోగ్యములు అనుట అనిమాధ్యటీక)- కర్మ

[100]

గీతాభాష్యశ్రీయసారము

జములు అనగా మానసవాచిక కాయక కర్మములకలనం కలిగినవి- ఇట్లు తెలిసికొని ఆకర్మములంజేసి మోక్షమును చెందగలవు - మోక్షముకొరకు, యుద్ధమునువిడిచి మఱియొకదానిని చేసినను, అదియు కర్మమేకదా- కాబట్టి విహిత మైనదానిని విడవగూడదు - అనిమధ్యభాష్యము.

శ్రేయాన్ ద్రవ్యమయా ద్యక్షాత్ జ్ఞానయజ్ఞః పరంతప |

సర్వం కర్మాఖలం పాథక జ్ఞానే పరిసమాప్యతే || 33 ||

(హే) పరంతప (హే) పాథక = (ఓ) శత్రువులనుతపింపజేయువాడా (ఓ) యజ్ఞనుడా, ద్రవ్యమయాత్ యజ్ఞాత్ జ్ఞానయజ్ఞః శ్రేయాన్ = ద్రవ్యములతోఁజేరినయజ్ఞముకంటె జ్ఞానయజ్ఞము మంచిది అఖలం సర్వం కర్మ = అఖలమును సమస్తమునైన కర్మము, జ్ఞానే పరిసమాప్యతే = జ్ఞానమున పూర్తి చేయఁబడుచున్నది.

ద్రవ్యమయమనగా ద్రవ్యమనేది పాథకముచేత పాథింపఁబడఁదగినది- ద్రవ్యయజ్ఞముఫలమును కలుగఁజేయును- జ్ఞానయజ్ఞముఫలమును కలుగఁజేయదుగాన ద్రవ్యయజ్ఞము కంటె శ్రేష్ఠము- అఖలమనగా ప్రతిబంధింపఁబడినది- కర్మ జ్ఞానే పరిసమాప్యతే అనుదానికి కర్మము జ్ఞానమున నంతర్భవించుచున్నది- అనియథాము- (అ || ౨ || ౧౬ శ్లో ||) అనిశంకభాష్యము.

కర్మములలో ద్రవ్యమయాంశమును జ్ఞానమయాంశమునను రెండంశములు కలవు- అందు ద్రవ్యమయాంశంబుకంటె జ్ఞానమయాంశము శ్రేష్ఠము- అఖలమ్ అనుదానికికర్మముకంటె మిగిలిన ఉపాదేయము (స్వీకరింపఁదగినది) ఆంశమునుఅనియథాము- సమస్తపాథకములచేఁ బొందఁదగినజ్ఞానముకన్నాంతర్గతమగునట్లు అభ్యసించఁబడుచున్నదె క్రిమముగా పోష్య (పొందవలసిన)దశను చెందును- అదిరామామజభాష్యము అఖలమ్ అనుదానికి ఉపాసనకొరకున యంగములతోఁగూడినఅనియథాము- కర్మమంతయు జ్ఞానముఫలముగా గలదే- అనిమధ్యభాష్యము.

తద్విద్ధి ప్రియపాతేన పరిపశ్యేన సేవయా |

ఉపదేక్ష్యన్తి తే జ్ఞానం జ్ఞానన సత్త్వదర్శనమ్ || 34 ||

తత్ ప్రియపాతేన పరిపశ్యేన సేవయా (చ) విద్ధి = రాజుని జ్ఞా

నమును) సమసాగరముచేతనును అమగుటచేతనును శుశ్రూషచేత
నును తెలిసికొనుము- తత్త్వదర్శనః జ్ఞానినః=తత్త్వమునెఱింగి
న జ్ఞానులు, తే జ్ఞానమ్ ఉపదేక్ష్యన్తి=నీకు జ్ఞానమును ఉ
పదేశింపఁగలరు.

ప్రణిపాత వనఁగా దీర్ఘనమసాగరము- పరివ్రష్మమనఁగా, బం
ధ మెట్లు కలుగును? మోక్షమెట్లు గలుగును? ఆవిద్య యేది? విద్యయే
ది? అని యిట్లు అడుగుట- జ్ఞానవంతులైనను కొందఱు తత్త్వము
నెఱుంగరు గాన తత్త్వదర్శనః అను విశేషణము వేయఁబడినది- అని
శంకరభాష్యము-

యక్త మైన కర్మమును ఆచరింపుచున్నవాఁడవై- ఆత్మస్వరూప
పాతూ శాగరముకఃవారికి నమసాగరాదుబంజేసి, వారివలన ఆస్కంభా
నోపదేశమును పొందఁగలవు- అని రామానుజభాష్యము-

య జ్ఞాత్వా న పున ర్లోహ మేవం యాశ్రయసి పాణ్డవ! |
యేన భూతా న్యశేషేణ ద్రక్ష్య స్యాత్మ న్యథో మయి || ౩౫ ||
(హే)పాణ్డవ!=ఓ)పాండవుఁడా!, యత్ జ్ఞాత్వా=దేనిని తెలి
సికొని, పునః ఏవం మోహం నయాశ్రయసి=తిరిగియును ఇట్లు ఆ
జ్ఞానమును పొందవో- యేన=దేనిచేతను, ఆత్మని ఆథో మయి=
ఆస్కంభయించును అట్లైపని నాయందును, భూతాని ఆశేషేణ ద్ర
క్ష్యస=భూతములను నిశ్శేషముగా చూచుచున్నావో-

భూతములనఁగా బ్రహ్మాది స్తంబవర్యంతమైన ప్రాణిజాతము-
జ్ఞానుల యుపదేశమును పొంది అన్నియుపనివత్తులయందును ప్రసిద్ధ
మైన తేత్రజ్ఞేశ్వరైశ్వర్యమును తెలిసికొందువు- అనిశంకరభాష్యము

మోహమనఁగా ఆత్మలయందు దేహోద్యభిమానము- అదియే మ
మకారాదులకు ఆధారము- ప్రకృతిసంబంధములేని యాత్మకస్తువంత
యు అన్యోన్యముతుల్యముగానుండును- న ర్వేత్వరునితోనును తుల్యము
గానుండును- అని రామానుజభాష్యము-

ఇప్పుడు గూడ సజ్జానుఁడు జ్ఞానియె- (ప్రారబ్ధవశమువలన) తిరో
భావము(మూయఁబడుట) కలుగుటవలన మోహము కలిగినది- ఏ జ్ఞా
నముచేత ఆత్మసూతుండునగు నాయందు సమస్త భూతములనును చూ

[100]

గీతా భాష్యం య సారము

యమచన్నావో (అన్నిటికిని నేను ఆధారముని యమచన్నావో) - అథ
అనుదానిః మోహనాశము గలిగిన తరువారను, అని యథాము అని వ
ధ్వ భాష్యము-

అపి తే దౌ పాపేభ్యః సుర్యేభ్యః పాపకర్తృభ్యః ।

సర్వం జ్ఞానస్థవే నైవ వృజినం సంతరిష్యసి ॥ 31 ॥

సుర్యేభ్యః పాపేభ్యః పాపకర్తృ మోహపి అపి తే = అందఱు పా
పులకం తె మిక్కిలి పాపములను జేసినవాడవు కూడను అగుదువేని, స
ర్వం వృజినం జ్ఞానస్థవే నైవ సంతరిష్యసి = సమస్త మైన పాపము
నును జ్ఞానము నెడితెప్పచేత నె దాటఁగలవు- (రథావ్యము-

ఇచట వృజినశబ్దముచే పుణ్యముగూడ గ్రహించఁబడును. అనిశంక
సాధనమైన జ్ఞానముయొక్క ప్రశంస తుష్టోకము మొదలు మూ
డుష్టోకములచేఁ జేయఁబడును. అని మధ్య భాష్యము-

యథైథాంసి సమిద్ధోగ్ని భగస్ససా తుకరు లేఽజాన ।

జ్ఞానాగ్ని సుగ్ర్యకర్మాణి భగస్ససా తుకరు లే తథా ॥ 32 ॥

(హే) అజాన! = (ఓ) యజానుడా!, యథా సమిద్ధః అగ్నిః ఏథాం
సి భగస్ససా తుకరు లే = ఎట్లు లెక్కనఁబ్రకాశించిన అగ్ని సమిత్తుల
ను (కట్టలను) సంపూర్ణముగా భగస్సముచేయువో, తథా జ్ఞానాగ్నిః స
ర్వకర్మాణి భగస్ససా తుకరు లే = అట్లు జ్ఞానము నెడియగ్ని అన్నికర్మ
ములను సంపూర్ణముగా భగస్సముచేయును-

ఏ కర్మముచే శరీరము అరంభించఁబడెనో, ఆకర్మము (పారభమము),
అనుభవముచేత నె నశించవలసినది. కాఁబట్టి ఈ సర్వమున జ్ఞానముపు
ట్టుటకు ముందు చేయఁ దినవియు జ్ఞానముతోఁగూడకలిగినవియు ఆ
నేకపూర్వజన్మములయందు చేయఁబడినవియు నగు కర్మములనన్నిటి
ని మాత్రమే జ్ఞానము నశింపఁజేయును. అనిశంకర భాష్యము-

సహి జ్ఞానేన తద్యశం చర్మిత మిహ విద్యతే ।

త త్ప్రాయం మోక్షనిష్ఠిః కాలే వాక్స్యని విస్తతి ॥ 33 ॥

జ్ఞానేన తద్యశం చర్మితమ్ ఇహ నవిద్యతే = జ్ఞానముతో తుల్య
మైన తుద్దినముగఁ జేసెడిది ఈలోకమున లేదు. స్వయం మోక్ష
నిష్ఠిః (సన్) = గ్రంథముగా మోక్షము చేత సిద్ధిని పొందనవాఁడు అ

౫ చ.ను) కాతన అశ్శనీ తత్ విస్తరితం కాళక్రియ మాన అశ్శయం
దు దానిని(జ్ఞానమును) పొందుచున్నాడు.

యోగమనఁగాకమయోగంబును సమాధియోగంబును - సంపి
ద్ధఁడనఁగా యోగ్యతనుపొందినవాఁడు - అని శంకరభాష్యము.

గురువదేశానుసారమున ప్రతిదినంబును జ్ఞానాకారముగా నాచ
రింపఁబడుచున్న కమయోగము చేసిద్ధిని పొందినవాఁడు అక్షజ్ఞాన
మును తనంతటనే పొందుచున్నాడు - అని రామానుజభాష్యము.

శ్రీధావా లభతే జ్ఞానం తత్పర్యస్థం యే తేన్ద్రియః |

జ్ఞానం లభ్యా పరాం శాన్తి మధిరే కాధిగచ్ఛతి || ౩౯ ||

శ్రీధావా లభ్యః సంయతేన్ద్రియః జ్ఞానం లభతే = శ్రీధాకలవా
డును అసక్తికలవాఁడును నియమింపఁబడినప్రపంచములనుండి వజ్రిం
పఁబడిన) ఇంద్రియములు కలవాఁడును జ్ఞానమును పొందుచున్నాడు -

జ్ఞానం లభ్యా = జ్ఞానమును పొంది, అదిరేణ పరాం శాన్తిమ్ అ
ధిగచ్ఛతి = కొద్దికాలముననే గొప్ప శాంతిని పొందుచున్నాడు -

శ్రీధావంతుడనఁగా నక్తుకము కలవాఁడు - తత్పరుడనఁగా గు
రువులసేవ మొదలగువానియందు ప్రవేశించినవాఁడు - నమసాకరా
దికము శరీరధర్మాముగాన మోసకాండు) నుండురుగాన వానింబట్టి
జ్ఞానము తప్పక కలుగునని చెప్ప శక్యము కాదు - శ్రీధాదికము మనోధ
ర్మముగాన తప్పక జ్ఞానలాభమనప డేపాయమగును - ఈ జ్ఞానలా
భమువలన శాంతిని అనఁగా మోక్షమును పొందును - అని శంకరభా
ష్యము.

శ్రీధావంతుడనఁగా జ్ఞానమును శృద్ధిపొందించికొనుట యందు
శ్రద్ధకలవాఁడు - తత్పరుడనఁగా దానియందే మనస్సు కలవాఁడు - సం
యతేన్ద్రియఁడనఁగా మిగిలిన విషయములనుండి వజ్రింపఁబడిన
ఇంద్రియములు కలవాఁడు - అని రామానుజభాష్యము.

ఈ శ్లోకము జ్ఞానసాధనమును తెలుపును - అని భాష్యభాష్యము.

అజ్ఞాన్ శ్రద్ధధానశ్చ సంశయాత్కామినశ్శ్రీ |

నాయం లోకోఽస్తి నవరో నసుఖం సంశయాత్కామినః || ౪౦ ||

అజ్ఞాన్ శ్రద్ధధానశ్చ = అజ్ఞానము నశించుచున్నాఁడు - అశ్రద్ధధానశ్చ (నిన

శ్యతి) = సమ్మతున్నవాఁడును (నశింపుచున్నాఁడు). సంశయాత్మక (వి
 నశ్యతి) = సంశయచిత్తముకలవాఁడును (నశింపుచున్నాఁడు) - సంశయా
 త్మకః ఆయం లోకః నాస్తి = సంశయాత్మకు ఈ లోకము లేదు. ప
 రః న = పరలోకము లేదు. సుఖం న = సుఖము లేదు.

ఆత్మజ్ఞానము లేనివాఁడును విశ్వాసము లేనివాఁడునుగూడ చెడు
 దురుగాని సంశయాత్మకచేడివంత చెడరు. సంశయాత్మకపాపిష్ఠుఁడు.

అని శంకరభాష్యము.

ఉపదేశమువలన కలిగిన జ్ఞానము లేనివాఁడును, ఉపదేశింపఁబడిన
 జ్ఞానమును వృద్ధిపొందించికొనుట యందుత్సరలేనివాఁడును, ఉపదేశిం
 పఁబడినజ్ఞానమును సంశయమనస్సుకలవాఁడును చెడుదురు. ఈసం
 శయాత్మకు ఈలోకము మొదలగునవియే లేనియప్పుడు మోక్షమెట్లుక
 లునును? - కావున సంశయాత్మక సుఖలేశాదులనైనబొందుటసంభవిం
 పదు. - అనిరామానుజభాష్యము.

ఈలోకము మొదలు జ్ఞానవిరోధిఫలము చెప్పబడుచున్నది. అని
 మధ్వభాష్యము.

యోగసంన్యస్తకమాణం జ్ఞానసంభిన్నసంశయమ్ |

ఆత్మవత్తం న కమాణి నిబర్హన్తి ధనశ్చయ || ౪౧ ||

(హే) ధనఁజయ! = (ఓ)యజ్ఞానుఁడా! యోగసంన్యస్తకమాణమ్
 జ్ఞానసంభిన్నసంశయమ్ ఆత్మవత్తమ్ = యోగముచేత సంన్యసింపఁబడి
 నకమాణములుగువాఁడును జ్ఞానముచేత తెగఁగొట్టి బడినసంశయముకల
 వాఁడును దృఢమైనవి నస్సుకలవాఁడనగువాని, కర్మాణి ననిబర్హన్తి
 = కర్మములు బంధింపవు

యోగమనఁగా ఐరమాధజ్ఞానము. దానిచేత ధర్మాధర్మరూ
 పములగు కర్మములను విడిచినవాఁడును, ఆత్మయును ఈశ్వరుఁడును
 ఒక్కఁడె అను జ్ఞానముచే పోయిన సంశయముకలవాఁడును, ఆత్మ
 వత్తుఁడును అనఁగా పారపాటులేనివాఁడునగువాని, కర్మ రజస్త్వ
 మోగుణ వ్యాపారరూపములైన కర్మములు బంధింపవు. అనఁగా అ
 నిష్కాదిఫలములం గలుగఁజేయ వనుట. అని శంకరభాష్యము.

తెనుకఁజెప్పఁబడిన యోగముచే సంన్యసింపఁబడిన అనఁగా జ్ఞా

నా కారమునుపొందింపఁబడిన కర్మములుకలవాఁడు. కర్మములనఁగా
బంధమునకు హేతువులయిన ప్రాచీనకర్మములు. అని రామానుజభా
ష్యము.

తస్మా దజ్ఞా నసంభూతం హృత్స్థమ్ జ్ఞా నాసి నాత్మనః॥
చి త్త్వేనం సంశయం యోగ మతివృత్తివ త్తా రతః॥౪౨॥

తస్మాత్ = అహేతువువలన, అజ్ఞా నసంభూతం హృత్ స్థమ్ అర్థ
నః ఏనం సంశయం చిత్త్వా = అజ్ఞా నమువలనఁగలిగినదియు హృ
దయముననున్నదియునగు అర్థమొకటి (అర్థవిషయమగు) ఈ సం
శయమును భేదించి, యోగమ్ అతివృత్తి = యోగమును ఆచరింపుము.
(హే) భారత! = (ఓ) భరతవంశమువాఁడా!, ఉత్తివృత్తి = లేమ్ము.

అజ్ఞానమనఁగా అవివేకము. హృదయమనఁగా బుద్ధి. యోగము
ను అనఁగా పరమాధఃజ్ఞానమునకు సాధనమైన కర్మాచరణమును
చేయుము. యుద్ధమునకు లేమ్ము. అని శంకరభాష్యము.

అజ్ఞానమనఁగా అనాదిగానుండెడిది. కర్మయోగానుష్ఠానమును
చేయుము. దానినిమిత్తము లేమ్ము. అని రామానుజభాష్యము.

ఇతి త్విభగవద్గీతా సూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యో

గశాస్త్రీ త్విక్యష్టా జ్ఞానసంవాదే జ్ఞానయోగో నామ

చతుర్థోఽధ్యాయః.

ఇట్లు ఉపనిషదధ్యక్షప్రతిపాదకంబును. బ్రహ్మవిద్యా ప్రతిపాద

కంబును యోగశాస్త్రంబును త్విక్యష్టా జ్ఞానసంవాదం

బునగు భగవద్గీతలలో జ్ఞానయోగ ప్రతిపాద

కంబును నాల్గవ యధ్యాయము.

బొంబయిలో అచ్చు వేసిన మధుసూదనటిక పుస్తకములో (బ్రహ్మర్ష
నియోగో నామ) బ్రహ్మపరాణయోగ ప్రతిపాదకంబును నాల్గవ య
ధ్యాయము అనియున్నది.

[100]

గీతాభాష్యయోగసారము

అయిదవయధ్యాయము.

అజ్ఞానవివాదాచ.

సంన్యాసం కమలానాం కృష్ణ పునర్యోగంచ శంఖసి |
యచ్చేరియ పతయో రేకం తన్నే బ్రూహి సునిశ్చితమ్ || ౧ ||
(హే) కృష్ణ! = (ఓ) కృష్ణుడా!; కమలానాం సంన్యాసం వనః యో
గంచ శంఖసి = కమలముల సంన్యాసమునును తిరిగి యోగమునును
జెప్పుచున్నావు - పతయోః యత్ పకం శేరియః = పీనిలో పది ఒ
కూటి మేలైనదో, సునిశ్చితం తత్ మే బ్రూహి = లెస్సగా ని
శ్చయింపబడిన దానిని నాకు చెప్పుము.

ఒక్కపురుషుడు సంన్యాసమును కమల యోగమును గూడ నాచరిం
చుట సంభవింపదు - అని శంకరాభాష్యము.

కమలములసంన్యాసమనగా జ్ఞానయోగము. రెండవయధ్యాయములో మొదట కమలయోగమునె చేయునది, దానిచేత అంశిక
రణశుద్ధి కలిగినపి జ్ఞానయోగమును చేయునది, అని చెప్పబడినది.
తృతీయపాదములో, జ్ఞానయోగాధికారపు డశను పొందినవానికిని కర్మనిష్ఠయై ప్రవేశమైనది, అది జ్ఞానములేకయెరి
త్కపాప్తికి పాధనమగును, అనికమలయోగము ప్రశంసింపబడినది.
ఈజ్ఞానయోగకర్మయోగములలో, సులభముగా నాచరింపదగినదియు
అస్మిప్రాప్తిని శీఘ్రముగా కలిగించునదియు అగుటను పదిమేలైనదో
దానిని జెప్పుము - అని కామానుజభాష్యము.

నియమించుట మొదలగువానిచే నన్నిలోకముల నకపికంచువాఁ
డుగాన కృష్ణుడనబడును - సంన్యాసమే శ్రేష్ఠమైనయెడల దానికి
ఈయుక్తము విరుద్ధము - అనిప్రశ్నతత్పర్యము. సంన్యాసమనగా
యత్యాశ్రమము కాదు - సంన్యాసస్వరూపమును భగవంతుడె
(౫ అ|| ౩ శ్లో) చెప్పుచుండు - అని మధ్వభాష్యము -

విభగవానువాచ.

సంన్యాసః కర్మయోగశ్చ నిశ్చేరియకకరా వృథా |
తయోస్తు కమలాసంన్యాసాత్ కర్మయోగో విశిష్టశ్చే ||

సంన్యాసః కమలయోగశ్చ (ఇత్యేతా) ఉభా నిశ్చేయకకరా = సం
న్యాసంబును కమలయోగంబును (అనునీ) రెండును మోక్షమునుఁలు
గఁజేయునని- తయోః కమలయోగః కమలసంన్యాసాత్ విశిష్యతే =
వానిలో కర్మయోగము కర్మసంన్యాసముకంటె విశేషింపుచున్నది.

సంన్యాసమనఁగా కమలము లను విడుచుట- కమలయోగమనఁగా
కమలములనాచరించుట- ఈ రెండును జ్ఞానము పుట్టుటకు హేతువు
లగుటను మోక్షమును కలుగఁజేయుననియైనను వానిలో కర్మయోగమే
ప్రశస్తమని కమలయోగము స్తోత్రముచేయఁబడుచున్నది. అని శం
కరాభాష్యము.

జ్ఞానయోగకమలయోగములు రెండును ఒకట దానియపేక్షయొ
క్కదానికి లేకయే నిశ్చేయసమునుకలుగఁజేయునని- అని రామాను
జాభాష్యము.

జ్ఞేయస్స నిత్యసంన్యాసీ యో న ద్వేషి నకాఙ్క్షతి |

నిర్వ్యాధ్యోహి మహాబాహుః సుఖం బన్ధాత్ప్రముచ్యతే ||
యః న ద్వేషి నకాఙ్క్షతి = ఎవ్వఁడు ద్వేషింపఁడో కోరఁడో, సః
నిత్యసంన్యాసీ జ్ఞేయః = వాఁడు నిత్యముగా సంన్యాసిగా లేరియఁబడఁ
దనినవాఁడు- (హే) మహాబాహు! = (ఓ) గొప్పభుజములుకల
వాఁడా!, నిర్వ్యాధ్యః బన్ధాత్ సుఖం ప్రముచ్యతేహి = ద్వంద్వము
లులేనివాఁడు బంధమునుండి సుఖముగా విడువఁబడుచున్నాడుగదా.

కమలయోగి కమలములనాచరింపుచున్నను రాగదేహములులేనివాఁ
డేని నిత్యసంన్యాసియనఁబడును. అని శంకరాభాష్యము.

కమలయోగియె యుండి కమలయోగములో నంతర్భవించియున్న
యాత్మానుభవమందే తృప్తిని పొందినవాఁడై మఱిదేనినైనలగోలు
టయు మఱిదేనినైనను ద్వేషించుటయు లేకుండునేని నిత్యసంన్యాసి
అనఁగా నిత్యజ్ఞాననిస్మృతని చెప్పఁబడును- అని రామానుజాభాష్యము.

ఈ శ్లోకము సంన్యాసశబ్దార్థమును తెలియఁజేయును. సం
న్యాసము జ్ఞానమునకు అంతరంగముఅనిమధ్యభాష్యము.

సాజ్ఞయోగౌ పృథగ్బలాః ప్రవదన్తి నపన్ధితాః |

ఏకమప్యస్థిత స్సవ్యా సుఖయో ర్విద్యతే ఘోషమ్ || ౧ ||

[౧౩౦]

గీతాభాష్యత్రయసారము

జాతాః పాంశ్యయోగో, శ్చుభ్. ప్రవర్తనీ = జ్జా. లు పాంశ్యయోగ
ములను వేరుగాను చెప్పుచున్నారు. శ్చుభ్. న(ప్రవర్తనీ) = పం
డితులు చెప్పును. ఉభయేః ఏకమపి శ్చుభ్. అస్థితః = రెంటిలో ఒ
కదాని నెనను లేకగా అవలంబించి వాడు, ఉభయేః ఫలం విస్త
తే = రెంటియొక్క ఫలమును పొందుచున్నాడు.

వేటుగాఁజెప్పుట యనఁగా విరుద్ధములైన ప్రత్యేకఫలములు గలవను
ట- పాంశ్యయోగములు రెంటికిని మోక్షమే ఫలము. కాబట్టి ఫల
మున విరోధము లేదు. జ్జా. నముతోఁగూడిన కమ-సంస్థానము(కర్మ
ములకు విదుచుట) పాంశ్య వనఁబడను. జ్జా. నపాదనమై సమబుద్ధితోఁ
గూడిన కమ-మే యోగము. అని శంకరభాష్యము.

కమ-యోగము జ్జా. నయోగమును కలుగఁజేయు ననియు, జ్జా. న
యోగము ఆత్మావలోకనమును కలుగఁజేయు ననియు, ఫల భేదములను
చెప్పువారు పండితులు కారు. రెండిటికిని ఆత్మావలోకనమే ఫలము.
అని రామానుజభాష్యము. [దు. అని మధ్యభాష్యము.

పాంశ్యయోగములు రెండూ అంతరంగములగుటచే విరోధము లే
దు. త్సాంత్ర్యైః ప్రాప్యతే స్థానం త ద్యోగైరపి గమ్యతే ।

ఏకం పాంశ్యం చ యోగం చ యః పశ్యతి స పశ్యతి ॥౫॥

యత్ స్థానం పాంశ్యైః ప్రాప్యతే = ఏ స్థానము పాంశ్యులచే పాం
డితులచున్నదో, తత్ ద్యోగైరపి గమ్యతే = అది యోగులచేతనును
పొందఁబడుచున్నది. పాంశ్యం చ యోగం చ ఏకం యః పశ్యతి =
పాంశ్యమునును యోగమునును ఒక్కటిగా పశ్యఁడు తెలిసికొనుచు
న్నాడో, సః పశ్యతి = వాడు తెలిసికొనుచున్నాడు.

జ్జా. నవిష్కలగు శుభాశ్చయలచేతఁ బొందఁబడెడి మోక్షము, క
మ-ముల నన్నిటిని తత్వరుసకు అపిఁచి తమకు ఫలమును గోరకకర్మ
ములనాచరించెడి యోగులచేతఁగూడ పొందఁబడుచున్నది. ఇట్టి కర్మ
ముజ్జా. నప్రాప్తిని కలుగఁజేసే కర్మవర్ణమున మోక్షమును కలుగఁజే
యును. కాబట్టి ఫలమొక్కటి యగుటను పాంశ్యయోగములు రెండు
కొక్కటియే. అని శంకరభాష్యము.

ఇట్లే ననుం ఁతేఁ బొందఁబడెడియొక్కాదర్శమును కమ-యోగని

మృత్యుచే బొందబడును. ఇట్లు భలమొకరి జీయగలదు. జ్ఞానయోగకర్మయోగములు ఒకటే అనగా వైకల్పికములు అనుట అనిరామానుజభాష్యము. వైకల్పికము అనగా దేని నాచరింపననుకొండవదాని నాచరింపనకు అలేనిది.

యోగము చేగూడ జ్ఞానద్వారమున జ్ఞానఫలము పొందబడుచున్నది. అని మధ్యభాష్యము.

సంన్యాసస్తు మహాబాహుః దుఃఖ మాపు మయోగతః।

యోగయుక్తో ముని బ్రహ్మ నచరే కాధిగచ్ఛతి॥౬॥

(హ) మహాబాహు! = (ఓ) గొప్పభుజములు కలవాడా! సంన్యాసస్తు అయ్యేగతః అపుష్ దుఃఖమ్ = సంన్యాసమైతే యోగములేక పొందుటకు శక్యముకానిది. యోగయుక్తః మునిః = యోగముతోగూడిన ముని, నచరేణ బ్రహ్మ అధిగచ్ఛతి = శ్రీభ్రముగా బ్రహ్మమును పొందుచున్నాడు.

వెనుకటి శ్లోకముచొప్పున కర్మయోగముకంటె సంన్యాసమే శ్రేష్ఠమగుచున్నది. ఇట్లుండగా కర్మసంన్యాసముకంటె కర్మయోగమే శ్రేష్ఠము (౫ అ. ౨ శ్లో.) అని చెప్పినది ఎట్లు సందర్భించు ననిన—చినుము. నీవు కేవలమైన కర్మసంన్యాసము కేవలమైన కర్మయోగము వీనిలో నేది శ్రేష్ఠమని అడిగినదానికి కర్మసంన్యాసముకంటె కర్మయోగమే శ్రేష్ఠమని దానికి తగిన యుత్తరమును చెప్పితివి. ఈ చెప్పినది జ్ఞానము నుద్దేశించి చెప్పబడలేదు. జ్ఞానాపేక్షగల సంన్యాసము సాంఖ్యముని నా యభిప్రాయము. అదియెవరమార్గయోగము. వైదికమైన కర్మయోగము కూడ దానికొకటి యగుటను సంన్యాసమనియు యోగమనియు చెప్పబడును. ఇట్లు వైదికకర్మయోగము సాంఖ్యముకొకగుటను తెలియజేయునదియె ఈశ్వరము. ఈశ్వరమున యోగమనగా వైదికకర్మయోగము. అది ఈశ్వరసమవికలంబును భలాపేక్షలేనిదియు నగు కర్మావరణము. ముని యనగా ఈశ్వరస్వరూపమును తలంపుచున్న కర్మయోగి. బ్రహ్మమును, అనగా బ్రహ్మజ్ఞానమును, అనగా పూర్వము చెప్పబడిన పరమార్థసంన్యాసమును పొందుచున్నాడు. కాబట్టి యె నాచేత క

[illegible]

ఈ శ్లోకము, వెనుకటి శ్లోకపు ఉత్తరాధామువే వివరింపుచున్నది.
సర్వభూతములలిబొందిన పరమేశ్వరుడు సర్వభూతాత్మభూతుడు.
వ్యాధు, అర్థు, గాఢు, న్నాడు. అనఁగా పరమేశ్వరుడు నన్ను దశ్శిరకు
చేచికోనును అనెడి శాసము కలవాడు. అని మధ్యభాష్యము.

...మనోరథములు మనస్సునకు వచ్చినట్లు.

[illegible]

ప్రజాత్మక చక్రవర్తి గృహ మంత్రి పి.వి. నరసింహ ముఖ్య.

అర్చియోయా అర్చియోయా తేనామై కలకల్ ఇతి ధాః ఉగ్ధ॥౬॥

తత్త్వార్థం = తత్త్వము వెలగినవాడు, సత్త్వం = చూచుచున్నవాడు
ను, శృంగం = వినుచున్నవాడును, స్పృశం = గుఱివుచున్నవాడు
ను, తామ్రం = తమిళముననున్నవాడును, అత్మం = తినుచున్న
వాడును, గర్భం = వక్షువునున్నవాడును, స్యుష్టం = నిద్రొవుచున్న
వాడును, శృంగం = తొంగిరినకునున్నవాడును, ప్రసవం = పూలులా
కుచున్నవాడును, విశ్వం = (మూత్రము మొదలగువారిని) విడుచుచు
న్నవాడును, స్పృశం = గ్రహించుచున్నవాడును, ఉద్భవం = ఉద్భవ
కుచున్నవాడును, వివిధవృత్తి = వివిధమాయచున్నవాడునైనను,
ఇంద్రియాని ఇంద్రియైశ్చ మనతః సై = ఇంద్రియములు విషయ
ములముందు ప్రవేశించుచున్నవి, ఇతి సారము = అది సారము.

[౧౨౪]

గీతాభాష్యత్రయపారము

చును, కించిత్ నకరోమ్యేక ఇతి ఒకదాని నెనను చేయకయెయ్యనాను అని, యుక్త్యేన) మన్యేత = సమాహితచిత్తుడు (అగుచు) తలంచునది.

ఇట్లు అన్నివ్యాపారములును ఆకర్షణములు అనెడి జ్ఞానము కలవానికి, కర్మకామతేదను జ్ఞానము కలుగుటవలన కర్మసంన్యాసమందెరికికారము- ఎండమావులలో నీరున్నదని తలంచి త్రాగుటకుప్రవర్తించినవాడునీరు లేదనుజ్ఞానము కలిగినపెని జలపానమునకు ప్రవర్తించకుగదా. అనిశంకరభాష్యము.

ఆత్మతత్త్వము నెఱింగినవాడు, జ్ఞానమే స్వభావముగాఁగలనాకు కర్మకామాలంబగు ఇంద్రియ ప్రాణసంబంధమువలన ఇట్టి కర్మకర్తృత్వము కలిగినదిగాని, కర్మకర్తృత్వము స్వరూపప్రయుక్తము (స్వభావ సిద్ధము) కాదని తలంచునది- అనిరామానుజభాష్యము.

ఈ శ్లోకములు రెండును సంన్యాసమును స్ఫుటపఱచుచున్నవి. అని మధ్వభాష్యము.

బ్రహ్మణ్యధాయ కమాణి సజ్జం త్యక్త్వా కరోతి యః |

లిప్యతే న స పాపేన పద్మవత్ర మివాచ్ఛపా || ౧౦ ||

కమాణి బ్రహ్మణి ఆధాయ = కర్మకామములను బ్రహ్మమునందు ఉంచుచి, సజ్జం త్యక్త్వా = సంగమును విడిచి, యః కరోతి = ఎవ్వఁడు కర్మకామమును చేయుచున్నాఁడో, పద్మవత్రమ్ అన్భసేవ = తామరాకు నీటిచేతవలె, సః పాపేన సలిప్యతే = వాఁడు పాపముచేత పూయఁబడఁడు.

ఈశ్లోకము కర్మకామసంన్యాసమును చేయనివానిం గూర్చినది. భృత్యుఁడు తన స్వామి కొఱకు పనులం జేసినట్లు ఈశ్వరునికొఱకు కర్మములంజేయుచు మోక్షమునెడి ఫలమునందుఁగూడ సంగము లేనివాఁడు పాపముతో సంబంధింపఁడు- అని శంకరభాష్యము.

బ్రహ్మమనఁగా వ్రక్వతి- వెనుకటి శ్లోకమునం జెప్పినచోప్పున కర్మకామాల కర్మకర్తృత్వమును ఇంద్రియరూపముగాఁ బరిణమించిన వ్రక్వతియంచునది, ఫలసంగమును విడిచి, నేనేమియు చేయుట లేదనుకొని, కర్మకామాలలేయువాఁడు దేవాత్మాధిమానభావమై నింక హేతునగు పాప

మః చే పూయంతఃకు- అని రామానుజభాష్యము.
సంస్కారయోగముతో, గూడినవాడై కమలావేషములొందఁడు-
అని యీశ్వోకతాత్పర్యము- అనిమధ్యభాష్యము.

కాయేన మనసా బుద్ధ్యా కేవలై రిద్రియై రపి।

యోగినః కమలా కుర్వన్తి సజ్జం త్యక్త్వా ఆత్మశుద్ధయే॥౧౧॥
యోగినః ఆత్మశుద్ధయే సజ్జం త్యక్త్వా-యోగులు ఆత్మశుద్ధికొఱ
కు సంగమును విడిచి, కాయేన మనసా బుద్ధ్యా కేవలైః ఇద్రియై
రపి కమలా కుర్వన్తి=శరీరముచేతను మనస్సుచేతను బుద్ధిచేతను కేవ
లములైన ఇంద్రియములచేతనును కమలామును చేయుచున్నారు.

కేవలములనఁగా మమకారము లేనివనుట- కమలాములంజేయుట ఈ
శ్వరునికొఱకుగాని ఫలముకొఱకుగాదని తలఁచి, ఫలసంగమును విడిచి,
యోగులు అనఁగా కమలాముగులు, సత్త్వశుద్ధికొఱకు కమలాముం
జేయుదురు- అనిశంకరభాష్యము.

శరీరాదులచే పాధింపఁదగిన కమలామును స్వగాఢి ఫలసంగమును
విడిచి ఆత్మయందుండెడి ప్రాచీనకమలాబంధము నశించుటకొఱకు చే
యుదురు- అని రామానుజభాష్యము.

ఇట్లు పూర్వుల యాచారముకల్పదని తెలియఁజేయునది ఈశ్వోక
ము- అని మధ్యభాష్యము.

యుక్తః కమలాఫలం త్యక్త్వా శాన్తి మాప్నోతి నైషి కీమ్।

అయుక్తః కామకారేణ ఫలే సక్తో నిబధ్యతే॥౧౨॥

యుక్తః=యుక్తుఁడు, కమలాఫలం త్యక్త్వా=కమలాఫలమును విడిచి,
నైషి కీమ్ శాన్తిమ్ ఆప్నోతి=నిష్ఠ యందుకలిగిన శాంతిని పొందు
చున్నాఁడు- అయుక్తః=యుక్తుఁడుకానివాఁడు, కామకారేణ ఫలే
సక్తః(సక) నిబధ్యతే=కామప్రేరణచేత ఫలమునందు ఆసక్తుఁడు
(అగుచు) బంధింపఁబడుచున్నాఁడు.

ఈశ్వరునికొఱకు కమలాములంజేయుచున్నాను, వాఙ్మలముకొఱకు
కాదు, అనువిత్త సమాధానముకలవాఁడు యుక్తుఁడు-అట్టివాఁడైకమలా
ములంజేయువాఁడు, దానివలన, సత్త్వశుద్ధి(ఆత్మకరణపరిశుద్ధి), జ్ఞాన
ముక్తులుగుట, అన్ని కమలాములనువిడుచుట, జ్ఞాననిష్ఠ కలుగుట, అనువదు

[౧౩౫]

గీతా భాష్యముల పాఠము

ఇది కాంతిని అనగా మోక్షమును పొందువాడగుడు. కామరూపేర
నరే. నాభిముఖము కనుకములజేయుచున్నాను, అనికనుకములం
జేయుచున్న కంఠముకలవాడు (అయిత్తుడు), బంధమును పొందును.
కాఁ బట్టి ఏమి యున్నదో అట్లు కమ్ము. అనిగీత భాష్యము.

యిత్తుడై అనగా అర్థకంఠ నితరములను కలములయందు చపలుఁ
డు కానివాఁడై, అర్థకంఠంఁడై ప్రాసక్తిముకలవాఁడై, కనుకములను
విడిచి, కేవలముగా అర్థమర్థముల కర్మములజేసి నైష్ఠికశాంతిని అ
నుగా స్థిరమైన అర్థములను పొందుచున్నాడు. అనందమును పొందుచున్నాడు.
కాఁబట్టి కలనందము లేనివాఁడనై ఇంద్రియములముగాఁ బరిణమించిన
ప్రకృత్యయందు కనుకములను సంస్కరించి, విబంధమును విడిపించుకొను
టకై కనుకములంజేయుచు. అని రామానుజ భాష్యము.

యిత్తుడనగా యోగముతోఁగూడినవాఁడు, అని మధ్య భాష్యము.

సర్వకమాణి మనసా సంస్కర్యాస్తే సుఖంవశీ |

నవద్వారే పురే జేహీ నైవ తుర్వ న్నకారయన్ || ౧౩ ||

సర్వకమాణి మనసా సంస్కర్య = అన్ని కనుకములను మనస్సుచేత
విడిచి, వశీ (సక) = ఇంద్రియజయముకలవాడు (ఉగుడు), నకుర్వకా నకా
రయన్మేవ = జేయుచున్నవాఁడును జేయింపకున్నవాఁడునై యె, నవ
ద్వారే పురే జేహీ సుఖమ్ అస్తి = తొమ్మిది ద్వారములుగల ప
ట్టునును శరీరమున సుఖముగా నున్నాడు.

పరమార్థజ్ఞానము కలవాఁడు నిర్వృతమిత్తి క కామ్యనిషిద్ధకమాములను
మనస్సుచేతను అనగా కనుకములయందు అకమాదకానను నెడి వివే
కబుద్ధిచేత విడిచి, కాలుబాల్చి వోవ్యాపారములను విడిచి, యతి.యె
అయానము లేనివాఁడై స్వస్థునితుడై అర్థకంఠునిగిరిన ప్రయో
గనముల లేనివాఁడై, శివస్థున ఏదురంధ్రములును మలమూత్రముల
ను విడిచెడి రెండురంధ్రములున నెడి తొమ్మిదిరంధ్రములతోఁగూడిన శరీర
మున కర్మకర్మ (జేయువాఁడుకుట) కారయకర్మ (జేయించువాఁడుకుట) ము
లు లేనివాఁడై సుఖముగా నున్నాడు. దేహము అర్థకంఠమున కెడియ
దా యోగమును పొందు అర్థకంఠమున అనిగీత భాష్యము. అని కనుక
భాష్యము.

కర్మకర్మము అర్హముకర ప్రాచీనకర్మములను జేచునంబం
ధములన వద్దినదిగాని స్వరూపముంబట్టి వద్దినది కాదునది విచేక
ముగలమనస్సుతో సమస్త కర్మములను నవరంధ్రములుగల శరీరమున
సంన్వసించి అనఁగా కర్మకర్మమును నిలిపి, తాను దేహమును అధిష్టింపి
యిండుటయందలి ప్రయత్నమును చేయక దేహముచేత చేయింపని
వాఁడు జే సుఖముగానున్నాఁడు. అదిరామానుజభాష్యము.

ఈశోకముగూడ సంవ్యాసశబ్దార్థమును వివరించును. మనస్సుచే
తనమటచే అభిమానర్యాగము చేప్పఁబడుచున్నది. అనినుర్వభాష్యము.

నకర్మకర్మం నకమాకాణి లోకస్య సృజతి పృథుః

నకమకాఫలసంయోగం స్వభావస్తు ప్రవర్తకతే॥౧౪॥

ప్రభుః కర్మకర్మం న(సృజతి) = అర్హ కర్మకర్మమును సృజింపఁడు.
లోకస్య కమాకాణి నసృజతి = లోకముయొక్క కర్మములను సృజిం
పఁడు. కమకాఫలసంయోగం న(సృజతి) = కమకాఫలములసంబంధమును
సృజింపఁడు. స్వభావస్తు ప్రవర్తకతే = స్వభావమే ప్రవర్తకంపుచు
న్నది.

కమకాములనఁగా లోకమునకు ఇట్లములైన రథములు మొదలు మేడ
లు మొదలగునవి. కమకాఫలసంయోగమనఁగా ఇట్లు రథాదులను చేసి
నవానికి వానిఫలములతో సంబంధము. స్వభావము అనఁగా అవిద్యా
స్వరూపమైన ప్రకృతియ నెడి మాయయే, ప్రవర్తకంపుచున్నది. అని
శంకరభాష్యము.

దేవతలు తిర్యకులు (పశుపక్ష్యాదులు) స్థావరములు అనెడి స్వ
రూపముగా ప్రకృతితో జేరియున్న ఈ లోకముయొక్క వానివాని (దే
వాదుల) కర్మకర్మమును, వానివానికమకాములను, అకమకాములవలనఁగ
లిగెడి దేవాదిఫలసంబంధములను, పృథువు అనఁగా కమకావశ్యుఁడు
కాక స్వాభావికమైన స్వరూపముతోనుండెడి యాత్మ సృజింపఁడు.
మఱియేమన్నను—ఈకర్మకర్మాదికమంతయును అనాదికాలమునుండి
కలిగిన పూర్వపూర్వకములవలన దేవాదిస్వరూపమైన ప్రకృతికం
సర్వమువేఁగలుగఁ జేయఁబడిన అయా యాత్మాభిమానముచేఁగలిగిన
వాననలచే కలుగఁ జేయఁబడినదియే. స్వరూపములేదనినదికాదు.

[౧౩]

గీతాభాష్యత్రయసారము

స్వభావమనగా చక్రవర్తివాసన- అనిరామానుజభాష్యము.

వస్తుస్థితినిబట్టి కర్మకర్తృత్వము లేదు- అని ఈశ్వరకాత్మకృత్వము- జీవునిప్రభువనుట బడములంబట్టి - అనిమధ్యభాష్యము.

నాదత్తే కస్యచిత్ త్పాపం న చైవ సుకృతం విభుః |

అజ్ఞానే నావృతం జ్ఞానం తేన ముహ్యంతి జన్తవః || ౧౫ ||

విభుః కస్యచిత్ పాపం నాదత్తే=ఆత్మ ఎవ్వనిదైనను పాపమును స్వీకరింపఁడు- సుకృతంచ నాదత్త ఏవ=పుణ్యమునుగూడ స్వీకరింపఁ గయెయన్నఁడు- జ్ఞానమ్ అజ్ఞానేన ఆవృతమ్=జ్ఞానము అజ్ఞానముచేత మూఁడుబడినది- తేన జన్తవః ముహ్యంతి=దానిచేత పాపములు మోహములందెంచుచున్నారు

ఆత్మ తనభక్తుని పాపమునుగాని పుణ్యమునుగాని స్వీకరింపఁడు- భక్తులుచేసెడి పూజాదికంబులును యాగదాన-హోమాదికంబులును అజ్ఞానప్రయత్నములె- అనిశంకరభాష్యము-

విభువసఃగా అంతటనుండవఁడు- దేవాదిదేహములయందు కొన్నిటియందె ఆత్మయుండి మనుష్యాదిదేహములలో లేకపోవుట లేదని భావము- ఈయాత్మ తనసంబంధులుగా తలంపఁబడిన కొడుకులు మొదలగువారి పాపమును పోగొట్టుఁడు- తనకు ప్రతికూలు దుగా తలంపఁబడినవారియొక్క పుణ్యమును పోగొట్టుఁడు- కాబట్టి ఆత్మ ఒకనికీ సంబంధియును ఒకనికీవిరోధియును కాఁడు- అజ్ఞానమనఁగాజ్ఞానవిరోధియగు పూర్వపూర్వకమకము-దానిచేత ఈయాత్మయొక్క జ్ఞానము సంకోచింపఁబడినది- ఈకమకముచేతనే దేవాదిదేహసంబంధంబును దేవాదిదేహములయందు ఆత్మాభిమానమనెడి మోహంబును కలుగుచున్నవి-దానివలన అట్టి ఆత్మాభిమానవాసనయు దానికిరగిన కమకవాసనయుకలుగుచున్నవి. వాసన వలన విషరీతాత్మాభిమానంబును కమాకారంభమును సందర్శింపుచున్నవి- అనిరామానుజభాష్యము- జ్ఞానేనమనదజ్ఞానం యేహం నాశిత మాతత్తనః | (ము.)

తేహ మాదిద్యుక జ్ఞానం ప్రజాశయతి కర్మకమే || ౧౬ ||

యేహం తత్ అజ్ఞానంకు ఆత్మనః జ్ఞానేన నాశితమ్=వియార్తం అయితే ఆ అజ్ఞానము ఆత్మయొక్క జ్ఞానముచేత నాశముం బొం

దింపఁబడినవో, లేదాం జ్ఞానమ్ = వారిజ్ఞానము, తత్ పరమ్ అ
దిత్యవత్ ప్రకాశయతి = ఆ పరతత్త్వమును సూర్యునివలె ప్రకాశింపఁ
జేయును.

జ్ఞాన మనఁగా ఆత్మవిషయమును వివేకజ్ఞానము - ఆవరింపుటచే
మోహమును కలుగఁజేసెడి యెవరి యజ్ఞానము ఆత్మవిషయమును వి
వేకజ్ఞానముచేత నశింపఁజేయఁబడినవో, వారిజ్ఞానము సూర్యుని
వలె అన్నివస్తువులను ప్రకాశింపఁజేయుచున్నది - అదియే పరమాధిక
తత్త్వము - అనిశంకరభాష్యము.

ఆత్మవామ్ అనిపాఠము - యేషామ్ ఆత్మవామ్ జ్ఞానేన = ఏ యా
త్మయొక్క ఆత్మజ్ఞానముచేత, కమఁగంతయదావమయిన అజ్ఞానము
నశింపఁజేయఁబడినవో, వారియొక్క, ప్యాభావికమై, పరమ్ = ఉ
త్కృష్టమైన, తత్ జ్ఞానమ్ = అజ్ఞానము, గంకోచములేనిదై, స
మస్తమును ప్రకాశింపఁజేయును - అని రామానుజభాష్యము.

ఈశ్వరావరోక్షజ్ఞానమే అజ్ఞానవాశకము, అని ఈశ్వోకముచె
ప్పుచున్నది - అనిమధ్వభాష్యము.

త ద్బుద్ధయ స్తదాత్మాన త్త్విషా త్తత్పరాయణాః |

గచ్ఛన్త్యేషు నరావృత్తిం జ్ఞాననిధూత కల్పమా || ౧౩ ||

తద్బుద్ధయః = దానియందుబుద్ధికలవారును, తదాత్మానః = అదియేయాత్మ
యనితలంచువారును, తత్త్విషాః = దానియందెయిభినివేకముకలవారు
ను, తత్పరాయణాః = అదియేపరమగతిగాఁగువారును, జ్ఞాననిధూతకల్ప
మాః = జ్ఞానముచేతపోగొట్టఁబడినపాపముకలవారును, అవునరావృ
త్తిం గచ్ఛన్తి = వునరావృత్తిలేకపోవుటను పొందుచున్నారు.

తచ్ఛుద్ధముచేత్రహ్మముచెప్పఁబడును - ఈతెచ్చఁబడినలక్షణములు
కల వంశ్యాసులువెండియు దేహసంబంధమును పొందరు - అని శంకర
భాష్యము.

తచ్ఛుద్ధముచే నాత్మ చెప్పఁబడును - తదాత్మానః = ఆయాత్మవిష
యమైన మనస్సుకలవారు - తత్త్విషాః = దానియభ్యాసమునందుజన్మ
లైనవారు - తత్పరాయణాః = అదియే పరమప్రయోజనమని తలంచు
వారు - ఏయకస్థలోనున్నయాత్మకు వునరావృత్తిలేదో ఆ యాత్మ

[030]

గీతాభాష్యత్రయపాఠము

అమృతావృత్తి - తమోజన్మబంధనంక్షయములుచేచాడు స్వస్వరూపముతోనన్న యాత్మను పొందుదును అనిరాజునాథావృత్తి.

ఈశ్లోకము అవరోక్షణ సమునకు అవృత్తిత మనోపాధనముం చేరియంతయునున్నది. అనిమధ్యభాష్యము.

విద్యావినయసంపన్నే బ్రాహ్మణే గవి మాస్త్రిని.

శునియైవ క్వపాకేచ వడ్డిరా వృషుడర్శినః॥౧౮॥

విద్యావినయసంపన్నే బ్రాహ్మణే = విద్యతోమనువినయముతోననుగూడిన బ్రాహ్మణునియందును, గవి మాస్త్రిని శునియైవ క్వపాకేచ =

గోవునందును పుష్కరయందును కుకరయందును కుకరమునందుకు నుచానియందును, వడ్డిరా వృషుడర్శినః = వడ్డినను గమముద్ధికిలచారు.

పాత్త్వికుఁడగుటచే మత్తముడైన సంసారముకల బ్రాహ్మణునియందును, రాజసిమగుటచే మధ్యమమగు సంసారములు లేని

గోవునందును, కేవలరాజసమగు పుష్కరమొద్దగుచానియందును, పాత్త్వికసంసారాదుల సంపర్కములేనిదియు వికారములేనిదియు

నగు బ్రహ్మమును చూచుచారు సమద్వీప్తికిలచారు - అక్షరంకరభాష్యము బ్రాహ్మణగోమాస్త్యాదిదిగుమాకారములు ప్రకృతివికాసి యాత్మవి

కావు, తద్వ్యాత్మైకస్వరూపుఁడగుటను అంతటనకముందే, అనియా గ్నజ్ఞులుతలంపుచున్నరామానాథభాష్యము

ఇదమేగృహస్థమనుననితిని అంతట గవముగాఁజూచుట అవరోక్షణ సపాధనమని ఈశ్లోకము తెలియజేయుచున్నది.

అనిమధ్యభాష్యము

ఇహావృత్తితస్మిన్ గురో యేదాం సామ్యేష్టతం వసుః॥ విదోగదంపా నమం బ్రహ్మతస్మాద్భృహ్మణి తేష్టతాః॥

యేదాం వసు సామ్యేష్టతమే = విద్యం వసుప్ర సామ్యమునందు రుండినవో, యి. ఇహావృత్తితస్మిన్ = వాతేతేర తుల్యముం

డే వృత్తిత మయంవృత్తితమి బ్రహ్మ విదోగదంపా నమం = బ్రహ్మము విదోగదంపానందును సమమయంవృత్తితాః తస్మాత్

తే బ్రహ్మణి స్థితాః తామేవమయంవృత్తితాః తామే బ్రహ్మణి స్థితాః తామే

స్థిరమైన ఆర్థికమయిక్తుల వాఁడు స్థిరమయి - మోక్షమునఁ గా
 స్థిరమై - శరీరముతో స్థిరమై జలత్తును సేవించి - జీయుట - అది లేదువాఁ

[౧౩౩]

గీతాభాష్యత్రయసారము

కులసంఘాతము- బ్రహ్మచర్యము- గౌతమయోగి యాభ్యాసమును తెలిసి
కొనినవాడు- బ్రహ్మచర్యమును వాడనఁగా ఆభ్యాసమునందె ఆభ్యాస
ము చేయుచున్నవాడు- ఒకొక్క శరీరములోనున్నప్పుడు ప్రాచీనకర్త
చాసనంబట్టి కొన్నికొన్ని ఇష్టానిష్టములగును- అస్థిగములైన ఈయిష్ట
నిష్టములంబొంది సంతోషభయములందెందఁగూడదు. అనిరామా
నుజభాష్యము

ఇతను ఆభ్యాస శేషముచే సంన్యాసయోగజ్ఞానములు మూడును
మొత్తముగా విస్తరింపఁజేయఁబడుచున్నది, అనిమధ్యభాష్యము.

బాహ్యస్వరేషు సక్తాత్మా విన్ద త్యాత్మని యత్సుఖమ్
సక్తయోగయుక్తాత్మా సుఖ మక్షయ మశ్నుతే || ౧౧ ||
బాహ్యస్వరేషు ఆసక్తాత్మా = బాహ్యవిషయములయందు సంగ
ములేని యంతఃకరణము కలవాడు, అత్మని యత్సుఖమ్ = అత్మయందు
ఏసుఖము (కలదు), (తత్) విన్దతి = వానిని పొందుచున్నాడు, సః
హ్యయోగయుక్తాత్మా (సన్) = వాడు బ్రహ్మమునందలిగమాధిపతి
గూడిన యంతఃకరణము కలవాడై, అక్షయం సుఖమ్ అశ్నుతే ఇతి
యములేని సుఖమును పొందుచున్నాడు.

అత్మయందలి అక్షయసుఖమును కోరువాడు క్షణికమైన బా
హ్యవిషయసుఖమునుండి ఇంద్రియములకు మరలితచునది- అనిశ... త
భాష్యము.

యత్సుఖమ్ అని పాఠము- బాహ్యస్వరూపులు అనుగా ఆస్మికంటె
నితర మైనవిషయములయనుభవములు- (యః) ఏవ్వఁడు, వెలివిషయా
మధ్యములందు సంగము లేనిమనస్సు కలవాడై, ఆస్మి సః ఇంద్రియ
తః = అస్మిలోనె సుఖమును పొందుచున్నాడో, వాడు ప్రకృత్యభ్యాసము
నుండి బ్రహ్మభ్యాసముతో గూడిన మనస్సు కలవాడై బ్రహ్మనుభవ
మాప మేగ అక్షయ సుఖమును పొందుచున్నాడు- అని రామాను
జభాష్యము.

ఈశోగము దేయోగముయొక్క ఆధ్యము స్ఫుటపడుచుండుచున్న
ది- కానుము (కోరిక) లేని ఆస్మయందు (యత్సుఖమ్) సుఖమును పొంద
చున్నాడో, వాడై బ్రహ్మమును గూర్చి నేమియు గమనముతో ఆనఁగా భ్యాసము

మొదలగుదానితోఁగూడిన అత్త కలవాఁడయ్యెనని, ఆయత్తయను
భిము నేహిందుచున్నాఁడు. ధ్యానావలతోఁగూడినవానికే అత్తయ మె
నయాశ్శుభము కలుగును. మఱియొక విధముగాఁగలదు. అని మ
ధ్యభాష్యము

యేహి సంస్పర్శజా భోగా దుఃఖయోనయ పవతే ।

ఆద్యంతవంతః కాన్తేయ నతేషు రమతేబుధః॥౨౨॥

యే సంస్పర్శజాః భోగాః = ఏవి విషయేంద్రియసంబంధములవలనఁగ
లిగిన అనుభవములో, తే దుఃఖయోనయపవహి = అవి దుఃఖహేతువు
తేకదా - (తే) ఆద్యంతవంతః = అవి ఆరంభమునుసమాప్తియుకలవి-
అనఁగా స్వల్పకాలముండునవియనుట - (హి) కాన్తేయ = (ఓ) కుంతిపు
త్రిఁడా, బుధః తేషునరమతే = జ్ఞానముకలవాడు వానియందు పీఠిఁ
జేయఁడు

సంన్యాసమునకై కామభోగము నిందింపఁబడుచున్నది. అని మధ్యభా
ష్యము

శక్నో తైహేవయస్సోధుం ప్రాకృతీరవిమోక్షణాత్ ।

కామకోఽధోద్భవం వేగం సయ్యక్త స్ససుఖీనరః॥౨౩॥

యః ఇహేవ శరీరవిమోక్షణాత్ ప్రాక్ = వివృఁడు ఇచ్చటనే శరీ
రనూచువిడుచుటకుముందె, కామకోఽధోద్భవం వేగం సోధుం శక్నోతి
= కామము వలననుకోఽధము వలననుపుట్టిన. వేగమును సహితవేజాలు
చున్నాఁడో, సః నరః యక్తః = ఆ మనుష్యుఁడు యోగముకలవాఁడు,
సః సుఖీ = వాఁడు సుఖముకలవాఁడు.

కామమనఁగా ఇంద్రియము ఇంద్రియగోచరమైనప్పుడుగా
నీ వినఁబడినప్పుడుగానీ తలంపఁబడినప్పుడుగానీ కలిగెడిఆశ-కోఽధమనఁ
గా తనకు అనిచ్ఛములైన విషయములు అనుభవించఁబడినప్పుడుగానీ
వినఁబడినప్పుడుగానీ తలంపఁబడినప్పుడుగానీ కలిగెడి ద్వేషము-
వీరి వేగము అనఁగా అంతఃకరణము యొక్క క్రోధము-
అందు కామవేగమునకు కోమాంచము (పులకింత), నేత్రము
భివికానము, మొదలగునవిగులుతులు. కోఽధవేగమునకు, వడిఁగు, చెమ
ట, బొడుకటచుట (పెదవివేకటచుట), కండ్లు ఎఱ్ఱఁగులుట, మొదలగునవి

[౧౩౪]

గీతాభాష్యక్రియపాఠము

గురుకులు. మరణమును అవధిగాఁ జెప్పినచో, బ్రహ్మయన్నవానికి కా
మకోపవేశము తప్పనిది, బ్రహ్మని నిర్మములు తత్వలేకయుండును, కాఁచ
ట్టి మరణమువలననునన్మనూజదు అని తెలియఁజేయఁబడినది. అనిశం
కరభాష్యము.

ఇద్దరును అనఁగా పాథవానుష్ఠానవశయందే- యక్షుఁడు అనఁగా
అత్మానుభవమునకుఁగల వాఁడు- సుఖానఁగా శరీరపి మోక్షానానంతర
ము అత్మానుభవ మొక్కటియే సుఖముగాఁగల వాఁడగును- అని రామానుజ
భాష్యము.

ఈ శ్లోకము కామభోగపరిత్యాగమును ప్రశంసించుచున్నది. శరీరపి
మోక్షమునకు ప్రార్థనము అనుటకు ననుష్ఠాన శరీరమున నెట్లు సహింపశక్యము
గునో అట్లు మఱియొక్క శరీరమున శక్యము కాదని భావము- బ్రహ్మలోక
ము మొదలగునది కామమును జయించినవారికే కలుగును- అని మధ్వ
భాష్యము.

యోనస్తస్మిన్ ౨ వైరా రామ స్తథానర్జ్యోతిరేవ యః
సయోగీ బ్రహ్మనిర్వాణం బ్రహ్మభూతో ౨ధిగచ్ఛతి ॥ ౨౪ ॥
యః అనస్తస్మిన్ = ఎవ్వఁడు ఆత్మయందె సుఖము కలవాఁడో. (యః అన్త
రా రామః = (ఎవ్వఁడు) ఆత్మయందె క్రీడించుట కలవాఁడో, తథా యః
అన్తజ్యోతిరేవ = అట్లు ఎవ్వఁడు ఆత్మయందె ప్రకాశము కలవాఁడో,
సః యోగీ బ్రహ్మభూత(స్య) బ్రహ్మనిర్వాణమ్ అధిగచ్ఛతి = అ
యోగీ బ్రహ్మమైన(వాఁడై) బ్రహ్మనందమును పొందుచున్నాఁడు.

బ్రహ్మయందెఁగఁగనె బ్రహ్మభూతుడై- అనిశంకరభాష్యము.
ఎవ్వఁడు అత్మానుభవ మొక్కటియే సుఖముగాఁగల వాఁడో- ఎవ్వఁడు
ఆత్మమొక్కటియే తోటగాఁగలవాఁడో, అనఁగా ఆత్మయందె సుఖ
ములే సుఖమును వృద్ధి పొందించునదిగాఁగలవాఁడో- బ్రహ్మనిర్వాణ
మనఁగా అత్మానుభవము- అని రామానుజభాష్యము.

భక్తజ్ఞానిలక్షణములను నిరూపించుచున్నది- అ రామమనఁగా
మరదర్శనాదులనఁగలిగిన మోక్షము- సుఖమునఁగా జీవప్రవహన పో
వుననఁగలిగినది- ఈ శ్లోకములలో అత్మానుభవ పరమాత్మ
దర్శనాదులవలఁగలిగినది. సుఖమాత్మ జ్యోతిరంజ్యోతిస్సుగాన- అ

యనయందన్న జ్ఞాని అంతర్వ్యోమతిః అని దేవుఁబడుచున్నాడు-
అసంప్రక్కా తనమాధికలవానికి బాహ్యః పయమ లు కనఁబడకపోవుటక
ల్లనును కనఁబడినను కాశ్యకరములు కాఁబోవుటవల్లనును ఏకకారముప్ర
యోగింపఁబడినది- బ్రహ్మభూతుఁడుఅనఁగా బ్రహ్మమునందయినవా
డు- ఈవిశేషణముచే అంతస్సుఖత్వాదులకు హేతువుదెప్పఁబడినది-
అనిమధ్యభాష్యము.

అభస్తే బ్రహ్మనిర్వాణ మృత్యుః క్షీణకల్మషాః|

భిన్నద్వైధా యతాత్మాన సర్వభూతహితే రతాః||౧౫||

క్షీణకల్మషాః భిన్నద్వైధాః యతాత్మానః సర్వభూతహితే రతాః
ఋషయః=నశించినపాపములుకలవారును పోయినసంశయముకలవారు
ను నియమింపఁబడినఇంద్రియములుకలవారును క్షీణిభూతములకును
హితమైనదానియందు ఆసక్తిగలవారునగు జ్ఞానులు, బ్రహ్మనిర్వా
ణం అభస్తే=బ్రహ్మనందమును పొందుచున్నారు.

భిన్నద్వైధులనఁగా శీతోష్ణాదిద్వైధ్యములచేవిడువఁబడినవారు- య
తాత్మలనఁగా ఆత్మయందె నియమింపఁబడిన మనస్సుకలవారు- ఋషు
లనఁగా ఆత్మావలోకనముచేయువారు- కల్మషములనఁగా ఆత్మపాపి
కివిరోధులైనపాపములు- అనిరామ్యమణభాష్యము.

భిన్నద్వైధాయతాత్మానఃఅని ఏకపదము- ద్వైధవనఁగా సంశ
యమైనను విపర్యయమైనను- ఇదిచేదింపఁబడినచో భిన్నద్వైధులనఁబ
డుదురు- ఆయతాత్మలనఁగా పొడవైనమనస్సుకలవారు- సర్వజ్ఞులను
ట- అనిమధ్యభాష్యము.

కామకోపవియుక్తానాం యతీనాం యతచేతసామ్|

అభిత్ బ్రహ్మ నిర్వాణం వర్తతే విదితాత్మనామ్||౧౬||

కామకోపవియుక్తానాం యతీనాం యతచేతసామ్ విదితాత్మనామ్=
కామకోపములచేవిడువఁబడినవారును యతులును నియమింపఁబడిన
మనస్సుకలవారును తెలియఁబడినయోగ్యులవారునగుచారికి, బ్రహ్మనిర్వా
ణమ్ అభిత్ వర్తతే= బ్రహ్మనందము అంతటను కలుగును.

యతులనఁగా సంన్యాసులు-అధికః అనఁగా ప్రతికీయన్నమన్మది
నిబొందినను అగుట- అనిశంకరభాష్యము.

యతులనఁగా ప్రయత్నముచేయుట కృతావముగాఁగలవారుః విజ
తాత్క వామ్ అనిశాతము- జయింపఁబడినమనస్సుకలపారు అనియథా
ము- దీనికి నియమింపఁబడినమనస్సుకలుగుటకారణము- అంతటనున్నది
అనగా చేతిలోనిదే బ్రహ్మానంద మనుట - అనిరామానుజభాష్యము.

చారిత్ర బ్రహ్మము శ్రమము లేకయె సొందఁదగినది అనిఈశ్లోకము
చేఁజెప్పఁబడుచున్నది- అనిమధ్యభాష్యము.

స్మర్తాన్ కృత్యా బహిర్భాష్యాన్ చక్షుశ్చేవాన్త రేభ్రువోః।

ప్రాణాపానా సమాకృత్యా నాసాభ్యన్తరచారిణౌ॥౨౭॥

యతేన్ద్రియ మనోబుద్ధి ర్ముని ర్మోక్షపరాయణః।

విగతేచ్ఛా భయక్రోధో యస్సదా ముక్త ఏవసః॥౨౮॥

తావ్యాన్ స్మర్తాన్ బహిః కృత్యా = వెలపటి విషయములను వె
లిగాఁజేసి, చక్షుశ్చేవ భ్రువోః అన్తరే (కృత్యా) = చక్షుస్సునే కని
బొమల నడుమను (నిలిపి), ప్రాణాపానా సమా నాసాభ్యన్తర
చారిణౌ కృత్యా = ప్రాణాపానములను సమములనుగాను ముకుటన
డుమనుసంచరించువానినిగాను చేసి, యతేన్ద్రియ మనోబుద్ధిః విగతే
చ్ఛాభయక్రోధః మోక్షపరాయణః మునిః యః = నియమింపఁబడిన
తాహ్యేంద్రియములనుమనస్సునుబుద్ధియునుకలవాఁడును పోయినకోరి
కయుభయమునుక్రోధమునుకలవాఁడును మోక్షము ముఖ్యముగాఁగల
వాఁడునగు ముని ఎవ్వఁడో, సః సదా ముక్త ఏవ = వాఁడు ఎల్లప్పుడు
ను ముక్తినిజెందినవాఁడె.

ఈరెండుశ్లోకములును ధ్యానయోగమునకు సూత్రములవంటివి- శ
బ్దాదులుశ్రోత్రాదీంద్రియములద్వారమున బుద్ధిలోఁబ్రవేశపెట్టఁబడిన
యెడను చివయములగును- ఆశబ్దాదులను తలపపసివానికి అవిచాప్య
ములయి వెలిగాఁజేయఁబడినవగును- మునియనఁగా సంన్యాసి-అని శం
కరభాష్యము.

స్మర్కములనఁగా శబ్దాదివిషయసంబంధములు- వానినివెలిగాఁజే
యుటయనఁగా తాహ్యేంద్రియవ్యాపారములను చాలించికొనుట-భూ
మధ్యమందితనఁగా సాహ్యగమందనుట- ప్రాణాపానములననఁగా ఉచ్ఛ్వా
సనిశ్వాసములను, సమానమైన గతిగల వానిగాఁజేసి- ఇంద్రియాదుల

నునియమించుటయనఁగా ఆత్మావలోకనమునఁదప్ప మఱియొక్కదానియందుప్రవర్తింపనీకపోవుట- మునియనఁగా ఆత్మావలోకనముచేయువాఁడు- వాఁడుసాధనమును నడపించునప్పుడుగూడ సాధ్యదశయందు వత ముక్తుఁడే-అనిరామానుజభాష్యము.

ఇకధ్యానప్రకారముచెప్పఁబడుచున్నది- శ్రోత్రాదీంద్రియములనునియమించుటచేత బాహ్యస్వర్ణములను నియమించి-చక్షుస్సును కనుటామలనడుమనుంచుటయనఁగా భూమివృక్షమును చూచుట- ప్రాణాపానములనుగమముగాఁజేయుటయనఁగా కుంభకములోనుండుట- అనిమధ్యభాష్యము.

భోక్తారం యజ్ఞతపసాం సర్వలోకమహేశ్వరమ్ |

సుహృదం సర్వభూతానాం జ్ఞాత్వామాం శాన్తిమృచ్ఛతి ||
యః తపసాం భోక్తారమ్ = యజ్ఞములకును తపస్సులకునుభోక్త (అనుభవించువాఁడు)యనినవాఁడనును, సర్వలోకమహేశ్వరమ్ = అన్నిలోకములకును గొప్పయీశ్వరుడైనవాఁడనును, సర్వభూతానాం సుహృదమ్ = అన్నిభూతములకును సుహృత్తైనవాఁడనునగుమాం జ్ఞాత్వా శాన్తిమ్ ఋచ్ఛతి = నన్ను తెలిసికొని శాంతిని పొందుచున్నాఁడు.

భోక్తయనఁగా కర్మరూపంబునను దేవతా రూపంబుననుగూడ ననుభవించువాఁడు- సుహృత్తనఁగా ప్రత్యుపకారమును కోరక ఉపకారముచేయువాఁడు- శాంతియనఁగా సంసారముడుగుట- అనిశంకరభాష్యము.

నన్ను తెలిసికొని కర్మయోగము నాచరించినచోనే శాంతిని అనఁగాసుఖమునుపొందుచున్నాఁడు- నన్ను సర్వలోకమహేశ్వరునిగానును సర్వసుహృత్తునుగానును తెలిసికొని కర్మయోగము నాయొక్కయాగాధనముగానదానీలోసుఖముగాఁబ్రవర్తించుచున్నాఁడు-అనిరామానుజభాష్యము.

ఈభోక్తముచేద్యేయము(ధ్యానముచేయవలసినది) చెప్పఁబడుచున్నది- అనిమధ్యభాష్యము.

[౧౩౮]

గీతాభాష్యత్రయపాఠము

ఇతి తిథిభగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశా
స్త్రీతిర్మన్మథాదునసంవాదే కమలాసంన్యాసయోగోనామ
పంచమోధ్యాయః.

ఇట్లు ఉపనిషదభిప్రతిపాదకంబును బ్రహ్మవిద్యాప్రతిపాదకం
బును యోగశాస్త్రంబును శ్రీకృష్ణాజ్ఞానసంవాదం

బునగు భగవద్గీతలలో కమలాసంన్యాసయోగప్ర

తిపాదకంబగు అష్టాదశ యధ్యాయము -

పాఠములలో అచ్చుపదినపుస్తకములో సంన్యాసయోగోనామ అనియు
న్నది.

గీతాభాష్యత్రయ సారము

అజయభాష్యము

శ్రీ భగవానువాచ.

అనాశ్రితః కర్మఫలం కార్యం కన్య కరోతి యః।

స సంన్యాసీచ యోగీచ న నిరగ్ని ర్న చాక్రియః॥౧॥

కర్మఫలమ్ అనాశ్రితః (సన్యాసి) కార్యం కర్త యః కరోతి = కర్తమయో
కర్మఫలమును ఆశ్రియింపనివాడై చేయఁదగిన కర్తమను ఎవ్వఁడు
చేయుచున్నాఁడో, సః సంన్యాసీచ యోగీచ = వాఁడు సంన్యాసి
యును యోగియును - నిరగ్నిః (సంన్యాసి) న = అగ్నులు లేనివాఁడు
(సంన్యాసి) కాఁడు - అక్రియశ్చ (సంన్యాసి) న = క్రియలు (కర్మములు)
లేనివాఁడును (సంన్యాసి) కాఁడు.

ఈశ్లోకముచే ఖమునుగోరక చేయఁబడెడి కర్తము సంన్యాసము
వంటిది అని స్తోత్రముచేయఁబడుచున్నది గాని సంన్యాసము నిషేధిం
పఁబడలేదు - కర్మఫలమును ఆశ్రియింపనివాడనఁగా కర్మఫలములను ఆ
శ్రియింపనివాఁడు - చేయఁదగిన కర్తమనఁగా నిత్యకర్తము - క్రియలను నవి అ
గ్నిపేక్ష లేని తపస్సు దానము మొదలగునవి - అనిశఃకరభాష్యము.

కార్యమ్ = చేయవలసినదానిగా - పరమపురుషుని యారాధనరూప
మగుటను కర్తమేనాకు ప్రయోజనము కాని దానివలనసాధింపవలసిన
ది లేదు అనితలంచుచుఎవ్వఁడు కర్తమను చేయునో, వాఁడు సంన్యాసి
యును అనఁగా జ్ఞానయోగనిష్ఠుఁడును, యోగియును అనఁగా కర్త
యోగనిష్ఠుఁడును - అత్మావలోకనమనెడి యోగమునకు సాధనములైన
జ్ఞానకర్తములరెంటియందును నిష్ఠ కలవాఁడు అని యథాకామ - వేద
మున విధింపఁబడిన యజ్ఞాదికర్తములంబివర్తింపని కేవలజ్ఞాననిష్ఠుఁ
డు ఇట్టి వాఁడు కాఁడు - వానికి జ్ఞాననిష్ఠ మార్గమేకలదు - ఈ కర్త
యోగికి రెండునుకలవు - అనిరామానుజభాష్యము.

సంన్యాసికిఁగూడ అగ్నియును క్రియయును కలవు - అతనికి అగ్నిబి
చ్ఛామే - పరబ్రహ్మపూజయే క్రియ - అనిమధ్వభాష్యము.

యం సంన్యాస ఇతి పాశ్చిమ ర్మోగం తం కర్తవ్యమితి ।

[౧౪౦]

గీతాభాష్య త్రిపు సారము

న హ్య సంన్యస్త సంకల్పో యోగీ భవతి కశ్చన॥౨॥
యం సంన్యాస ఇతి పాపహః = దేనిని సంన్యాసమని చెప్పచున్నా
రో, (హే) పాక్షవ! యోగం తం విద్ధి = (ఓ) యద్భుతుఁడా! యోగమును
దానినిగానె తెలిసికొనుము. అసంన్యస్త సంకల్పః కశ్చన యోగీ న
భవతిహి = విడువఁబడని సంకల్పముకలవాఁడు ఎవ్వఁడును యోగి
కాఁడుగదా.

సమస్తము లేనకర్మములను వానిఫలములను గూడ విడుచుట సంన్యా
సము - కర్మఫలసంకల్పమును మాత్రము విడిచినవాఁడగు కర్మయోగి
యును సంన్యాసము చేసినవాఁడుగా స్తోత్రము చేయఁబడుచున్నాఁ
డు - ఫలమును విడుచుట అనెడి సామ్యము ఇద్దరికిని కలదుగాన ఇట్లు
చెప్పఁబడినది - సంకల్పమనఁగా ఫలమును గూర్చిన యుద్దేశము-ఇది లేక
కర్మముల నాచరించువాఁడు చిత్తముయొక్క విక్షేపమునకు (చెదిరి
పోవుటకు) కారణమైన ఫలసంకల్పము లేనివాఁడగుటచే యోగి అనఁగా
చిత్తసమాధానము (చిత్తముయొక్క నిలకడ) కలవాఁడు అగును - అని
శంకరభాష్యము.

సంన్యాసమనఁగా జ్ఞానయోగము - అదీ కర్మయోగమే అని తెలిసి
కొనుము - సంకల్పమనఁగా ఆగ్నే కాని ప్రకృతియందు ఆగ్నేయ నెడిత
లంపు - దానిని ఆగ్నేయాధాత్యజ్ఞానముచే బోఁగొట్టి కొననివాఁడు
కర్మయోగి కాఁడుగదా - అని రామానుజభాష్యము.

సంన్యాసముగూడ యోగములో నంతర్భూతమేయని చెప్పఁబడుచు
న్నది - కామసంకల్పదులను విడువక ఉపాయముకలవాఁడెట్లు గును? అ
ని తాత్పర్యము - అని మధ్వభాష్యము.

ఆరురుక్షో ర్భువే ర్యోగం కర్మ కారణముచ్యతే।

యోగాదూఢస్య తస్యైవ శమః కారణముచ్యతే॥౩॥

యోగమ్ ఆరురుక్షోః మునేః = యోగమును పొందఁగోరిన మునికి,
కర్మ కారణమ్ (ఇతి) ఉచ్యతే = కర్మము సాధనము (అని) చెప్పఁబడు
చున్నది - యోగాదూఢస్య తస్యైవ = యోగమును పొందిన వానికే, శ
మః కారణమ్ (ఇతి) ఉచ్యతే = శాంతి సాధనము (అని) చెప్పఁబడుచు
న్నది.

ధ్యానయోగమును ఆచరించుటకు శక్తి లేనివాఁడును ధ్యానయోగమును పొందఁగోరువాఁడు నగువానికి ఫలాపేక్ష లేనికర్మయోగము సాధనము. యోగమునఁజేరించినవానికి శమముఆనఁగా సర్వకర్మనిష్ఠుడై యె సాధనమగును. కర్మములను వదిలినకొలది ఆయాసములే కుండుటచే ఇంద్రియవిషయములవారఁ ద్రేపితైకాగ్ర్యము కలవాఁడు అగును. అనిశంకరభాష్యము.

యోగమనఁగా ఆత్మావలోకనము (తేవత్వము) అనెడి మోక్షము. శమమనఁగా కర్మనిష్ఠత్వము. మోక్షముకలుగునపుడు కర్మముచేయఁదగినది. అనిరామానుజభాష్యము.

యోగమనఁగా ఉపాయము. ఆరుకుయువు అనఁగా ఆయుపాయముయొక్క సంపూర్తినికోరువాఁడు. ఆరూఢుడనఁగా సంపూర్ణమైనఉపాయముకలవాఁడు. అనఁగా అపరోక్షజ్ఞానముకలవాఁడు. శమమనఁగా అనుభవించవలసినకర్మములన్నియు క్షయించుట. కారణమనఁగా పరమసుఖసాధనము. అపరోక్షజ్ఞానముకలవానికి భోక్తృత్వకర్మోపశమముకలిగెనేని అసంవ్రజ్ఞతసమాధిలెస్సగాకలుగును. కర్మోపశమముకలుగనియెడను భగవంతునిచరిత్రములు మొదలగువానిచే కాలముగడుపుట సంభవించును. అనిమధ్వభాష్యము.

యదాహి నేద్ద్రియాభేదాదు న కర్మ స్వనువజ్జలే |

సర్వసంకల్పసంన్యాసి యౌ గాఢాథ స్తదోచ్యతే || ౪ ||

యదా ఇద్ద్రియాభేదాదు నానువజ్జలే = ఎప్పుడు విషయములయందు ఆసక్తినిచేయఁడో, కర్మను (నానువజ్జలే) = కర్మములయందు ఆసక్తినిచేయఁడో, తదా సర్వసంకల్పసంన్యాసి యౌ గాఢాథః (ఇతి) ఉచ్యతేహి = అప్పుడు అన్నిసంకల్పములను విడిచినవాఁడై యౌగాఢాధుఁడు (అని) చెప్పఁబడుచున్నాఁడు.

ఇంద్రియాధాము లనఁగా శబ్దాదివిషయములు. కర్మములనఁగా నిత్యనైమిత్తికకామ్యనిష్ఠములు. వీనికలన ప్రయోజనము లేకనుజ్ఞానముకలవాఁడై, నానువజ్జలే = ఇదిచేయఁదగినవి అనుతలంపునుచేయఁడు. సర్వసంకల్పసంన్యాసి అనఁగా విహితముస్థితికాదుములకు హేతువులుగనిని అన్నిటినివిడిచినవాఁడు. సమన కామములను సమ

క్షుణ్ణములను విడుచునది అని యథాము - అనిశంకభాష్యము.

ఇందియాథాములనఁగా ఆత్మకామిగిలిన పాక్ష్మికవిషయములు - ఈయొగి అత్తైకానుభవస్వభావములవాఁడగుటచే పాక్ష్మికవిషయములయందును వానితో సంబంధించిన కర్మములయందును, ఎప్పుడు, సంగమునుచేయఁదగఁజ్జో, అప్పుడు, వాఁడు సమస్తసంకల్పములను విడిచినవాఁడై యొగూరుఁడు అని చెప్పఁబడుచున్నాఁడు - కాఁబట్టి ఆరురుత్తువైనవాఁడు విషయానుభవమునకు రగినవాఁడుగాన విషయాననుకరంగా భ్యాసమాచరించును కర్మయోగమే వానికియొగసిద్ధిని కలుగఁజేయును - అనిరామానుజభాష్యము. (విషయములయందు ఆసక్తి లేకపోవుటను ఆభ్యసించుట స్వమాపముగాఁగూడి)

ఈర్ష్యోకము యోగూరుఁడు నిత్యమును చెప్పుచున్నది - అవరోక్షజ్ఞానముకలవానికి తనంతనే దోషములు అంగిపోవుట కలుగును - అదియే రెస్సయైన యననుకరము - అనిమధ్వభాష్యము.

ఉద్ధరే చాత్మనాత్మానం నాత్మాన మవసాదయేత్ |

అత్తైక హ్యత్మనో బద్ధు రాత్మైక రిపు రాత్మనః || ౫ ||

ఆత్మనా ఆత్మానమ్ ఉద్ధరేత్ = అత్మచేత ఆత్మను లేవనెత్తవలయును - ఆత్మానం నావసాదయేత్ = అత్మను బాధింపఁగూడదు - ఆత్మనః అత్తైవహి బద్ధః = అత్మకు అత్తయేకదా బద్ధులు - ఆత్మనః అత్తైక రిపుః = అత్మకు అత్తయే శత్రువు.

ఉద్ధరించుటయనఁగా సంపారమనెడి యనధికముమూహమును, డిప్రెసివ నెత్తుట - అవసాదయేత్ అనుచానికి ఆధోగతిని పొదింపఁగూడదు అని యథాము - అత్మకు సంపారమును విడిపించుట కెనబంధువు అత్తయే - మిగిలినబంధువులు స్నేహాదిబంధమునకు ఆధారములగుటను మోక్షమునకు ప్రతిఘాటలే - మిగిలినయవకారములేనెడి వెలువలి శత్రువులుగూడ అత్మనువట్టి కప్పినవారేగాన అత్తయే శత్రువనిచెప్పఁబడుచున్నది. అనిశంకభాష్యము.

ఆత్మనా = మనస్సుచేత - విషయములయందు ఆసక్తి లేనిమనస్సుచేత ఆత్మను ఉద్ధరింపవలయునుగాని విషయములయందు ఆసక్తిగల మనస్సుచేత ఆత్మను బాధింపఁగూడదు - అనిరామానుజభాష్యము.

యోగాదూత్యము ప్రయత్నముచే చేయఁబడినదికాని ఈశ్వరముచేఁచెప్పఁబడుచున్నది- ఆత్మనా = మనస్సుచేత- ఆత్మానమ్ = జీవుని- ఆత్మైవ = మనస్సే- ఆత్మనః = జీవునికే- అనిమధ్యభాష్యము.

విష్ణురాత్మాత్మనస్తస్య యేనాత్మైవాత్మనా జితః |

అనాత్మనస్తు శత్రుత్వే వర్తేతాత్మైవ శత్రువత్ || ౬ ||

యేన ఆత్మనా ఆత్మైవ జితః = ఏ యాత్మచేత ఆత్మయే జయింపఁబడినాఁడో, తస్య ఆత్మనః ఆత్మాత్మనః = ఆ యాత్మకు ఆత్మ బంధువు- అనాత్మనస్తు ఆత్మైవ శత్రువత్ శత్రుత్వే వర్తేత = జయింపఁబడినవాఁడనియొక్కవలవానికో ఆత్మయే శత్రువువలె శత్రుత్వమున ఉండును.

ఆత్మ యనఁగా కార్యకరణసంఘాతము (జేహేంద్రియాదినముదాయము) - దానినిజయించినవాఁడు అనఁగా జేతేంద్రియుఁడు- అనిశంకరభాష్యము.

ఏర్పరుమనిచేతతనమనస్సవీచయములనుచేతకుండునట్లు జయింపఁబడినదోవానికి, ఆమనస్సు బంధువు- జయింపఁబడని మనస్సులవానికితన మనస్సేశత్రువువలెతనకీడునందు ప్రవర్తించును- అనిరామానుజభాష్యము.

ఎట్టివానికిఆత్మ బంధువగునోఅది ఈశ్వరమునచెప్పఁబడుచున్నది- యేన = ఎవ్వనిచేత, ఆత్మైవ = మనస్సే, ఆత్మనా = బుద్ధిచేతగాని జీవునిచేతగాని, జయింపఁబడినదో- అనాత్మనః = మనస్సు లేనివానికి అనఁగా జయింపఁబడినమనస్సులవానికి- జయింపఁబడినమనస్సుల పురుషునియొక్క మనస్సుఉన్నదైనను ఉపకారముచేయనదికాదుగాన లేనట్లే చెప్పఁబడినది- జేత గాఁడుకలిగియున్నను వాఁడుచేయవలసినపనివాఁడుచేయనిచో అధికారి జేతగాఁడులేనివాఁడె- అనిమధ్యభాష్యము.

జితాత్మనః ప్రశాంతస్య పరమాత్మా సమాహితః |

శీతోష్ణసుఖదుఃఖేషు తథా మానావమానయోః || ౭ ||

జితాత్మనః ప్రశాంతస్య పరమాత్మా సమాహితః (భవతి) = జయింపఁబడినకార్యకరణసంఘాతములవాఁడును శాంతిని పొందినవాఁడునగువానికి పరమాత్మ సమాధిచేఁబొందఁబడినవాఁడు (అగుచున్నాఁడు). శీతోష్ణసుఖదుఃఖేషు తథా మానావమానయోః (సమాహితః) = శీ

[౧౪౪]

గీతా భాష్య క్రియసాంఘము

శ్రీకృష్ణమాయానందసమఖదుఃఖములయందును అర్హత మానానములయందును (సముద్రకావలయము-) అనిశంభావ్యము.

శ్రీకృష్ణసమఖదుఃఖము తథామానానమానయోః శీతాశ్మనః ప్రశాస్తస్య (మనః) = శ్రీకృష్ణమాయానందనుసమఖదుఃఖములయందును అట్లే మానానమానములయందును జయింపఁబడిన వనస్సుకులవాడై శాంతినిసాందినవారియొక్క (జనసన్నిహితు), సకమాత్మా శమాహితః = ఆత్మ స్వరూపముననున్నవాడు-భక్తులు. పరమాత్మయని ప్రత్యేగాత్మయై (జేల్లెడ) చెప్పుఁబడుచున్నాడు- ఆత్మా పరమ్ సమాహితః = ఆత్మ మిక్కిలి స్వరూపముననున్నవాడు అయి నన్వయింపవచ్చును. అదితామామదభావ్యము.

శీతాశ్మయొక్క మనస్సు తలుచుగా వివయములను పొందదుగాన ప్రశాస్తృడగును- అప్పుడు వానివ్యాదయమనందు పరమాత్మ (ఈ శ్వరుడు) సమాహితఁడు అనఁగా శాంతిహితఁడు అగును- అపరోక్షజ్ఞానముకలవాడగునగుట. శ్రీకృష్ణసమఖదుఃఖము అనునదియెదలు అపరోక్షజ్ఞానియొక్క అక్షణము చెప్పుఁబడుచున్నది- అనిమధ్యభాష్యము.

జ్ఞానవిజ్ఞానతృప్తాత్మా కూటస్థః విజితేంద్రియః | యుక్తైర్థైర్ద్యుత్యతే యోగీ సమలోష్ఠాశ్శ్చ కాఞ్చనః || ౧౫ || జ్ఞానవిజ్ఞానతృప్తాత్మా కూటస్థః విజితేంద్రియః సమలోష్ఠాశ్శ్చ కాఞ్చనః యోగీ = జ్ఞానవిజ్ఞానములచేతృప్తినిపొందినయం తఃకరణముకలవాడగును కూటస్థఁడును జయింపఁబడినయింద్రియములుకలవాడగును సమలోష్ఠఁడనయిబెడ్డయినశరీరమునుస్వర్ణరంబునుకలవాడనగు యోగీ, యుక్తైర్థైర్ద్యుత్యతే = యుక్తుడని చెప్పుఁబడుచున్నాడు- జ్ఞానమనఁగా తృప్తియులోఁచెప్పుఁబడిన పదార్థములను తెలిసికొనుట-విజ్ఞానమనఁగా తృప్తియువలన తెలియఁబడినవారిని తనయనుభవమునను తెచ్చుకొనుట- కూటస్థఁడనఁగా కదల్చుకేక్యముకానివాడగుట. యుక్తుడనఁగా సమాధికులవాడు- అనిశంభావ్యము.

జ్ఞానమనఁగా తృప్తియునును తెలిసికొనుట, విజ్ఞానమనఁగా అత్యుత్తమమున సకృత్కరింప విండున మన ఆకారముకలది అని తెలిసి

కొనుట-కూటస్థుడనఁగా దేవాద్యవస్థలలోఁ గూడననుసరించియుండెడి జ్ఞానైకస్వరూపుడగు ఆత్మయందున్నవాఁడు- కావున నెఱయింపఁబడిన ఇంద్రియములుకలవాఁడు- సమలోష్ఠా శ్శకాంచనఁడనఁగా ప్రకృతివిలక్షణమైన స్వరూపముననున్నవాఁడగుటచే పాశ్చాత్యవస్తువులయందు భోగ్యతాబుద్ధియుండదుగాని లోష్ఠా శ్శకాంచనములవలన సమానమైన ప్రయోజనముకలవాఁడు- యోగియనఁగా కర్మయోగి, యుక్తుడనఁగా ఆత్మావలోకనహావముగు యోగాభ్యాసమునకు తగినవాఁడని చెప్పఁబడుచున్నాఁడు- అనిరామానుజభాష్యము.

శీతోష్ణాదుల యందుకూటస్థుడైనవాఁడు- కూటస్థుడనఁగా కూటమునలే=ఆకాశమున లేనుండువాఁడు- అనఁగా నిర్వికారుఁడు- ఇట్లు కూటస్థుడగుటకు హేతువులు, జ్ఞానవిజ్ఞానతృప్తాత్మా విజితేంద్రియః అనునవి- విజ్ఞానమనఁగా సాధారణులెఱుంగనివిశేషముల నెఱుంగుటయైనను అపరోక్షజ్ఞానమైనను- యోగియనఁగా యోగము చేయుచున్నవాఁడు- యుక్తుడనఁగా సంపూర్ణమైనయోగముకలవాఁడు- ఇట్లు యోగానుష్ఠానము చేయువాఁడు యోగసంపూర్ణుడని చెప్పఁబడును- అనిమధ్వభాష్యము.

సుహృద్భిస్తా ర్యదాసీన మధ్యస్థ ద్వేష్య బన్ధుషు |

సాధుష్యపిచ పాపేషు సమబుద్ధి ర్విశిష్యతే || ౯ ||

సుహృద్భిస్తా ర్యదాసీన మధ్యస్థ ద్వేష్య బన్ధుషు సాధుష్యపి పాపేషుచ = సుహృత్తులు మిత్రులు శత్రువులుకీ దాసీనులు మధ్యస్థులు ద్వేష్యులు బంధువులు అనువీరియందును సజ్జనులయందును పాపులయందును, సమబుద్ధిః విశిష్యతే = సమానమైన బుద్ధికలవాఁడు విశేషింపుచున్నాఁడు.

సుహృత్తనఁగా ప్రత్యుపకారమునుకోరక ఉపకారము చేయువాఁడు- మిత్రుడనఁగా స్నేహమాకులవాఁడు- ఉదాసీనుఁడు విత్వనిపక్షము సంజేరనివాఁడు- మధ్యస్థుడనఁగా విరోధముకలయుభయులకు హితమునుకోరువాఁడు- ద్వేష్యుడనఁగా తనకు అనిష్టుడైనవాఁడు- బంధువు అనఁగా తుట్టము- సాధువు అనఁగా శాస్త్రమును అనుసరించువాఁడు- పాపుఁడనఁగా నిషిద్ధకార్యములంజేయువాఁడు- సమబుద్ధియనఁగా క

గత్యైవ్యంతు కర్మమేది అవిమర్శించి బుద్ధిని ప్రసరింపజేయ నివాద్యుః
పశుచ్యలే=విదేహబతుచున్నాడు, అని యుపాతమకలదు- యే
గాదూధులందఱిలోవీడు ఉత్తముడని యథాము- అని శంకరభా
ష్యము.

వయసును ఆలోచింపక తన హితమును కోరువారు సుహృత్తులు- స
మానవచుస్సుకలవారై హితమును కోరువారు మిత్రులు- శత్రువులనఁ
గాని మిత్రమును పట్టి అనథమును కోరవారు- హితమునును అనథము
నును గూడ కోరుటకు నిమిత్తము లేనివారు ఉదాసీనలు- వారి పుట్టుక
మొదలు ఎవ్వనికిని ఈరెంటిని కోరకున్నవారు మధ్యస్థులు- వారి పు
ట్టుక మొదలు అనిష్టమునెకోరుచుండువారు ద్వేష్యులు- వారు పుట్టినది
మొదలు హితమునెకోరువారు బంధువులు- పాధువులనఁగా ధర్మస్వ
భావముకలవారు- పావులనఁగా పాపస్వభావముకలవారు- వీనికి ఆ
త్మవలననే ప్రయోజనము కాని సుహృత్తులు మొదలగు వారివలన ప్రయో
జనమును వారితో విరోధమును లేదుగాన వారియందు సమానమైనబు
ద్ధికలవాడు యేగాభ్యాసమునకు తగినవాడగుటలో విశేషింపుచు
న్నాడు- అని రామానుజభాష్యము.

జీవులయొక్క చిత్తు అనఁగా జ్ఞేతన్యంబును, పరమాత్మయును, అ
న్నియును పరమాత్మవలనఁగలుగుటయు, సాధువులు పాపులు మొదలైన
యందఱియందును ఒక్కవిధముగా నుండుటచే అందఱియందును స
మబుద్ధికలవాడు- జీవులు చిద్రూపులకదా, విశేషము (దోషము) అంతఃకర
ణమువలనఁగలిగినది, అందఱికిని సాధుత్వాధికమతయును ఈశ్వరుని
చేజేయఁబడినదియె, స్వయముగా నొక్కటియును లేదు, అని యి
ట్లు సమబుద్ధికలవాడై యుండునదియె కాని సాధువులకును పాపులకు
ను పూజమొదలగు వానిలో సామ్యమును జేయఁగూడదు- సుహృత్తు
లు మొదలగు వారికి శాస్త్రములో జెప్పిన దానికంటె హెచ్చుతగ్గులు
లేక పూజచేయుటయు సమత్వమే- ప్రత్యుపకారాపేక్షలేక యుపకా
రము చేయువాడు సుహృత్తు- శ్లోకస్థానమును అనఁగా దుఃఖమునచ్చె
డిస్థితిని కనిపెట్టి రక్షించువాడు మిత్రుడు- హింస మొదలగు దానిం
జేయువాడు శత్రువు- చేయవలసినయుపకారమునను అపకారమునను

గూడ ఉపేక్ష చేయువాఁడు ఉదాసీనుఁడు- ఆరెంటినిచేయువాఁడువ
ధ్యస్థుఁడు- అవాసితమును అనఁగా అనిష్టమునుచేయువాఁడు ద్వే
ష్టుఁడు- అనిమధ్యభాష్యము.

యోగీ యుభ్యేత సతత మాత్మానం రహసిస్థితః|

ఏకాకీ యతదిత్తాత్మా నిరాశీ రషరిగ్రహః||౧౦||

యోగీ=యోగి, ఏకాకీ యతదిత్తాత్మా నిరాశీః అషరిగ్రహః రహ
సి స్థితశ్చ(గన్)=ఒంటరియును నియమింపబడినచిత్తంబును ఆత్మ
యునుకలవాఁడును ఆశలేనివాఁడును పరిగ్రహములేనివాఁడును ఏ
కాంతమునందు ఉన్నవాఁడు(నగుచు), సతతమ్ ఆత్మానమ్ యుభ్యేత
=ఎల్లప్పుడును ఆత్మనుగూడి యోగమునుచేయునది.

యోగియనఁగా ధ్యానముచేయువాఁడు. ఆత్మానమ్ యుభ్యేత=
అంతఃకరణమును నిగ్రహింపవలయును- ఏకాంతమనఁగా కొండగు
హమొదలగునది- ఏకాకియనఁగా సంవ్యాసమును చేసినవాఁడుఅను
ట- చిత్తమనఁగా అంతఃకరణము- ఆత్మయనఁగా శరీరము- అనిశం
కరభాష్యము.

యోగియనఁగా వెనుకఁ జెప్పఁబడిన కమఁయోగనిష్ఠుఁడు- సత
తమ్ఆనఁగా ప్రతిదినంబునయే గాఢ్యాసకాలంబున- ఆత్మానమ్ యు
భ్యేత=ఆత్మను యుక్తునిగాఁజేయునది- తన్నుచూచువానిగాఁజేయు
నదియనుట- రహస్సులనఁగా జనులులేని నిశ్శబ్దమైన ప్రదేశము- ఏ
కాకియనుటచే తానుదప్ప మఱియొక్కఁడైననుండఁగూడననుట-చిత్తమ
నఁగా చింతతోఁగూడినమనస్సు- ఆత్మయనఁగా అట్టిదికాని మనస్సు-
అపరిగ్రహుఁడనఁగా ఆత్మ తప్ప మిగిలిన దానియందు మమకారము
లేనివాఁడు- అనిరామానుజభాష్యము.

ఇకను సమాధియొక్కప్రకారముచెప్పఁబడుచున్నది. ఆత్మానం యు
భ్యేత=మనస్సును సమాధియొగముతోఁగూడినదానిగాఁజేయునది
అనిమధ్యభాష్యము.

శుచాదేశే ప్రతిష్ఠాప్య స్థిర మాసన మాన్మనః|

వాత్యుచ్ఛ్రితం నాతనీడం చేలాజినపశోత్తరమ్||౧౧||

త త్రైకాగ్రం వనః కృత్వా యతదిత్రేన్ద్రియకిర్యః|

[౧౪౦] గీతాభాష్యత్రయసారము

ఉపవిశ్యాసనే యజ్ఞావ్యోగమాత్మశుద్ధయే॥౧౨॥

శుచా దేశే = పరిశుద్ధమైన చోటను, వాత్సర్వికమ్ నాతిసీదమ్ చే
లాజినకుశోత్తరమ్ స్థిరమ్ అగ్నేః ఆసనం ప్రతిష్ఠాప్య = మిక్కిలియె
త్తుగానుండనిదియు మిక్కిలిపొట్టిగానుండనిదియు వస్త్రంబునుచర్మం
బునుకుశలమీడ్చివేయున్నదియు నిశ్చలమైనదియు (నగు) తన ఆసనమును
నిలిపి, తతః ఆసనే ఉపవిశ్య = ఆ యాసనమున కూర్చుండి, యతచి
త్రేన్ద్రియకీయః (సక) మనః ఏకాగ్రం కృత్వా = నియమింపఁబడినచిత్త
ముమొక్కయుత్తరంధ్రియములయొక్కయు వ్యాపారములుకలవాఁడు (అగు
చు) మనస్సును నిశ్చలమును చేసి, ఆత్మవిశుద్ధయే యేగం యజ్ఞా
త్ = ఆత్మపరిశుద్ధికొరకు యోగమును చేయునది.

శుద్ధియనఁగా స్వతస్సిద్ధముగాఁగాని చేయుటవలనఁగాని నిజ
స్థమైనది - క్రింద కుశలును, వానిపైని అజినంబును, దానిపైని వ
స్త్రంబునని క్రమము - యేగమును అనఁగా సమాధానము (చిత్తవృత్తి
నిరోధము)ను చేయునది - మనస్సును ఏకాగ్రమును చేయుటయనఁగా వి
షయమునుండి మఱిించుటి - ఆత్మవిశుద్ధియనఁగా అంతఃకరణపరిశు
ద్ధి - అని శంకరభాష్యము -

శుద్ధియనఁగా అపరిశుద్ధలైషపురుషులచే నాశ్రయింపఁబడినదిగాని
పరిగ్రహింపఁబడినదిగాని కానిదియు అపరిశుద్ధవస్తువులసంపర్కములే
నిదియునగుటచే పవిత్రమైనది - అట్టి ప్రదేశమందు కట్టిమొదలగుదాని
చేఁజేయఁబడినదియు కుశలును అజినంబును వస్త్రంబును ప్రేషెనికలది
యునగు నాసనమును నిలిపి - మనస్సునకు నైర్మల్యమును కలుగఁజేయున
దియు చేరువుకలదియునగు నా యాసనమునం గూరుచుండి ఆత్మవిశు
ద్ధికొరకు అనఁగా బంధనివృత్తికొరకు ఆత్మావలోకనమును చేయునది -
అని రామానుజభాష్యము -

యేగమును అనఁగా సమాధియోగమును అని మధ్వభాష్యము -

సమం కాయశిరోగ్రివం భారయ స్తచలంస్థిరః ।

సంప్రీత్య నాసికాగ్రం స్వం దిశ శ్వానవలొకయః ॥౧౩॥

ప్రకావాత్మా వికరీ కృష్ణాచారిశ్రేష్ఠః ।

మన స్సంయమ్య మద్భిశ్చై యకః అసీత మర్పకః ॥౧౪॥

కాయశిరోగ్రీవం సమమ్ అచలం(చ) ధారయత్ = కరీరమునును శిగ్రునునుకంఠమును సమముగానును కదలకుండునట్లును నిలుపుచు న్నవాఁడును, స్థిరః = స్థిరుఁడును, స్వం సాసికాగ్రం సంప్రేక్ష్య దిశః అనవలోకయంశ్చ = స్వకీయమైన ముక్కుకొనను చూచి దిక్కులను చూడకున్నవాఁడును, ప)శాన్తాత్మా = శాంతినిపొందినంతఃకరణము కలవాఁడును, విగతభీః = భయము లేనివాఁడును, బ్రహ్మచారివ్రతే స్థిరః = బ్రహ్మచారియొక్క వ్రతమునందు ఉన్నవాఁడును(అయి), మనః సంయమ్య = మనస్సును నియమించి, మద్భిత్తః మత్పురః యుక్తః ఆసీత్ = నాయందుచిత్తముకలవాఁడును నేమగొప్పవాఁడుగాఁగలవాఁడును సమాధికలవాఁడునై కూరుచుండునది.

నాసికాగ్రం సంప్రేక్ష్య చ నాసికాగ్రమునుచూచినట్లుండియని ఇవశబ్దముచులేడ్చి యన్వయింపవలయును - తననాసికాగ్రమునుచూచుటయె యెప్పుడైనయెడను మనస్సుకూడ ముక్కుకొనను చూచుటయందె ప్రవర్తించునుగాని ఆత్మనుచూచుటయందు ప్రవర్తించదు - కాఁబట్టి రెండుకన్నులను దగ్గిరకుచేర్చుటయె ఇక్కడ విధింపఁబడుచున్నది - బ్రహ్మచారివ్రతమనఁగా స్త్రీసంపర్కములేకపోవుట, గురువునకుశుశ్రూష చేయుట, భిక్షాన్నమునుతినుట, మొదలగునది - మనస్సును నియమించుటయనఁగా మనస్సుయొక్క వృత్తులను ఆణఁచుట - లోకములోస్త్రీయందు చిత్తముకలవాఁడైనను రాజునుగాని మహాదేవునిగాని గొప్పవానిగాఁదలంచుటకలదుగాన, నట్లుకాక, పరమేశ్వరునియందెచిత్తముకలవాఁడై పరమేశ్వరుఁడెవరుఁడనుజ్ఞానము కలిగి యుండునదియని విధింపఁబడుచున్నది - అనిశంకరభాష్యముః

అచలంస్థిరమ్ అనిపాఠము - స్థిరముగాననఁగా చేరువు కలిగియుండుటచేత స్థిరముగానిలుపుచునని యన్వయము - ప)శాన్తాత్మయనఁగామిక్కిలి సుఖించినమనస్సుకలవాఁడు - యుక్తఁడనఁగా అవధానముకలవాఁడు - అనిరామానుజభాష్యము.

యుక్త స్నేహం సదాత్మానం యోగీ నియతమానసః |
శాన్తి నిర్వాణపరమా మస్మింహ మధిగచ్ఛతి ||౧౫||
యోగీ = ధ్యానముచేయువాఁడు, నియతమానసః = నియమింపబడినమన

నన్నుకలవాడై, ఏవం సదా ఆత్మానం యజ్ఞాన్ = ఇట్లు ఎల్లప్పుడును అంతఃకరణమును సమాహితమునుగాఁ జేయుచున్నవాడై, నిర్వాణపరమామ్ మత్సంస్థామ్ శాంతిమ్ అధిగచ్ఛతి = మోక్షమేచర మావధిగాఁగలదియు నాయందున్నదియునగు శాంతిని పొందుచున్నాడు.

శాంతియనఁగా ఉపరతి (పనులెవ్వియుజేయకండట) - నాయందున్నయనఁగా నాకు అధీనమైనదనుట - అనిశంకరభాష్యము.

పరబ్రహ్మాంబును పురుషోత్తముడననగు నాయందు మనస్సును చేర్చుచున్నవాడై, నాసంపర్కముచే మనసు పవిత్రమగుంగాన నిశ్చలమైన మనస్సు కలవాడై - ఆత్మయోగముజేయువానికి మనోవైరగ్యమునకై మనస్సును భగవంతునియందుంచుట చెప్పఁబడినది - అని రామానుజభాష్యము.

నిర్వాణపరమామ్ = శరీరమును విడిచినతరువాతఁగలిగెడి - అనిమధ్వభాష్యము.

నాత్యశ్చతస్తు యోగోస్తి నచైకాన్త మనశ్చతః!

నచాతి స్వప్నశీలస్య జాగ్రతో వైవ చాజ్ఞానః ॥౧౬॥

ఆత్యశ్చతః యోగః నాస్తి = మికిరలితనువానికి యోగములేదు - ఏకాన్తమ్ అనశ్చతశ్చ త్తన = బొత్తిగా తిసనివానికిని లేదు - అతిస్వప్నశీలస్యచ న = మికిరలిన్నిదిండుటస్వభావముగాఁగలవానికిని లేదు - (హ)అజ్ఞాన! = (ఓ)యజ్ఞానుడా!, (ఏకాన్తం) జాగ్రతశ్చ వైవ = (బొత్తిగా) మేల్కొనువానికిని లేనేలేదు.

అత్మసంమితమైన అన్నముకంటె హెచ్చుగా తినవాఁడు మికిరలి తినువాఁడు - (ఏపాటియన్నమునుతినినచో అజ్ఞానములేకుండునో, ఏనిపాటులకు అనుకూలముగానుండునో, అపాటియన్నము అత్మసంమితము - అనిమధుమాదనటిక) యోగశాస్త్రములోఁజెప్పినట్లు సగము కమపుసింహనట్లు గాక అధికముగా తినుటయత్యశనమనియుంజెప్పవచ్చును - మిగిలినసగముకడుపులో సగముఅనఁగా ఒకపాతికెను మాత్రము నీటితో నింపునది - మిగిలినపాతిక వెలితిగా నెయిండవలయుననియోగశాస్త్రమునఁ జెప్పఁబడినది - అనిశంకరభాష్యము.

అనశవాదులు కూడదనుట శక్తి లేనివానికి- శక్తి కలవాడనుట తిండి మొదలగువానిని విడిచి కన్నులు మూసికొని ధ్యానము చేయుచు సిద్ధిని పొందునని నారదీయమునఁ జెప్పఁబడినది. అనిమధ్వభాష్యము.

యుక్తాహారవిహారస్య యుక్తచేష్టస్య కమలాసుః

యుక్తస్వప్నావబోధస్య యోగో భవతి దుఃఖహా||౧౬||

యుక్తాహారవిహారస్య = తగిన ఆహారంబును సంచారంబును కలవాడను, కమలాసు యుక్తచేష్టస్య = కమలాములయందు తగిన వ్యాసారము కలవాడను, యుక్తస్వప్నావబోధస్య = తగిన నిద్రయు మెలుకువయు కలవాడను (అగువానికి), దుఃఖహా యోగః భవతి = దుఃఖములను పోగొట్టే యోగము కలుగుచున్నది- దుఃఖములనఁగా సాంసారికదుఃఖములన్నియును.

యుక్తమనఁగా ఉపాయముతోఁగూడినది- ఎంతమాత్రము చేతశ్రమాదులు లేకపోవునో, అంతమాత్రము ఆహారాదులు కలవానికి అనుట- అనిమధ్వభాష్యము.

యదా వినియతం చిత్త మాత్మనై వావతిష్ఠతే

నిస్పృహ స్సర్వకామేభ్యో యుక్త ఇ త్యుచ్యతే తదా||౧౭||

యదా చిత్తం వినియతం (సత్) ఆత్మనైవ అవతిష్ఠతే = ఎప్పుడు చిత్తము నియమింపఁబడినది (అగుచును) ఆత్మయందే నీలుచుచున్నదో, తదా సర్వకామేభ్యః నిస్పృహః (సకా) యుక్త ఇతి ఉచ్యతే = అప్పుడు అన్నికోరికలనుండియు మఱినయాశ కలవాడ (అగుచు) యుక్తుడని చెప్పఁబడుచున్నాడు-

వినియతమనఁగా ఏకాగ్రత్వమును పొందింపఁబడినది- అనఁగా బాహ్యవిషయములను విడిచినది- యుక్తుడనఁగా సమాధిని పొందినవాడు- అనిశంకరభాష్యము. [ము.

యుక్తుడనఁగా యోగమునకు తగినవాడు- అని రామానుజభాష్య

ఆశ్చర్యమందు అనఁగా భగవంతునియందు అనిమధ్వభాష్యము.

యథా దీపో నివాతస్థో నేజ్ఞతే సోపమా స్మృతాః

యోగినో యతః చిత్తస్య యుక్త్యతో యోగ మాత్మనః||౧౮||

నివాతస్థః దీపః యథా నేజ్ఞతే = గాలి లేనిచోటనున్న దీపము ఎ

[౧౫౦]

గీతాభాష్యత్రయసారము

యోగిదండో, యోగం యజ్ఞతః యతఃచిత్తస్య యోగినః=యోగము
ను చేయుచున్నవాడును నియమించబడినచున్నప్పుడలవాడునగు
యోగియొక్క, ఆత్మనః సా ఉపమా స్మృతా=ఆత్మను అది సా
టిగా కలంబుబడినది-

ఆత్మయనఃగా చిత్తము. ఆసేశంకరభాష్యము.

ఆత్మయనఃగా ఆత్మస్వరూపముగాని దేనిష్టలములోనుండుటచేతక
దలికలే, వెలుగుతోఁగూడిన దెయ్యందెడి దీపమువలె, ఇతరములైన మ
నోవృత్తులన్నియు పోవుటచేత యోగియొక్కయాత్మకదలనిదె జ్ఞా
నమనెడి వెలుగుకల దెయ్యందును- అనిరామానుజభాష్యము.

ఆత్మనః యోగం యజ్ఞతః యోగినః సా ఉపమా=భగవంతుని
యొక్క (భగవంతునింగూచిన) యోగమును చేయుచున్న యోగికి
అది సాటి- అనిమధ్యభాష్యము.

యతోనరమలే చిత్తం నిరుద్ధం యోగసేవయా|

యత్రైవేవాత్మనాత్మానం సశ్యన్నాత్మని తుష్యతి||౨౦||

సుఖమాత్యర్థికం యన్ బుద్ధిగ్రాహ్యమతీర్థ్రియమ్|

వేర్తి యత్రైవైవాయం స్థిత శ్చలతి తస్త్వరః||౨౧||

యం లభ్యా చావకం బాధం మన్యతే నాధికం తతః|

యస్మిన్ స్థితో న దుఃఖేన గురుణాపివిచాప్యతే||౨౨||

తం విద్యాత్మకం సంయోగవిద్యోగం యోగసంజ్ఞితమ్|

సనిశ్చయేనయోక్తవ్యో యోగో నిర్విణ్ణచేతసా||౨౩||

యోగసేవయా నిరుద్ధం చిత్తం యత్ర ఉపరమలే=యోగమునాచరిం
చుటచేత నిరోధించబడిన చిత్తము దేనియందు ఉపరతనిపొందుచు
న్నదో, యత్రైవ ఆత్మనాత్మానం సశ్యన్నాత్మని తుష్యతి
=దేనియందు మనుషుచేత ఆత్మను చూచుచున్నవాడై ఆత్మయం
దె పంతోపింపుచున్నాడో, యత్ అతీర్థ్రియం బుద్ధిగ్రాహ్యమ్
ఆత్యర్థికం సుఖమ్=అది తీర్థ్రియమునది, మించినదియు బుద్ధిచేత
గ్రహించబడునదియు మనకుట మెకదియును ముఖ్యము, తత్ య
త్ర వేర్తి=దానిని వేర్తిలో ఉపరనింపుచున్నాడో, యత్ర స్థితః
సనిశ్చయః తస్త్వరః సత్తేజః=దేనిలో ఉన్న దిద(యోగి) త

త్వమునుండి చలింపఁదో, యం లభ్యా అపరకలాభం తతః అభి
కమ్ నమన్యతేచ=దేనిని పొంది మఱియొక లాభమును తానికంటె
అభిక్తమైనదానిగా తలంపఁదో, యప్రిక్ నితః గురుణాదుఃఖేనాపి నివిచా
ల్యతే=దేనిలో ఉన్నవాఁడు గొప్ప దుఃఖముచేఁగూడ కదల్చఁబడఁదో,
దుఃఖవంఠోగవిఠోగం తం యోగసంజ్ఞ తం విద్యాత్=దుఃఖసంపర్క
ముయొక్క విఠోగమైన దానిని యోగమును పేరుగలదానిగా తెలిసికొన
వలయును-సః యోగః అనిర్విణ్ణ చేతసా నిశ్చయేన యుక్తవ్యః=ఆ
యోగము నిర్వేదము లేనిమనస్సుగలవానిచేత నిశ్చయముతో ఆచరింపఁ
బడవలసినది.

యత్ర=ఏ కాలమునందు- (ఆత్మనా) సమాధిపరిశుద్ధమైన యంతఃక
ణముచేత(ఆత్మానమ్) అంతటజ్యోతిస్స్వరూపమగు పరమచైతన్యమును
(చశ్యన్) తెలిసికొనుచున్నవాఁడై- ఆత్యంతికమనఁగా అనంతమనుట-
దుఃఖమనఁగా ఆయుధపుదెబ్బ మొదలగునది- నిశ్చయంబును అనిర్వే
దంబును యోగసాధనములని తెలియఁజేయుటకై “సనిశ్చయేన” అ
నెడియథాశ్లోకము చెప్పఁబడినది- అనిశంకరభాష్యము.

యత్ర ఉపరమతే=ఏయోగమునందు ఉపరమింపుచున్నదో, అనఁ
గా మిక్కిలి సుఖమును కలుగఁజేయునది అనిప్రీతినిచేయుచున్నదో- త
త్త్వమునుండి చలింపఁదో అనఁగా యోగమువలనఁగలిగిన సుఖాతిశ
యమునుండితప్పఁదో- ఏయోగమునుపొంది, తానినిచాలించికొనినప్పు
డును, ఆయోగము నెకోరుచున్నవాఁడై మఱియొక్కలాభమునుతలంపఁ
దో- యోగములోనున్నప్పుడును యోగమునువదలినప్పుడునుగూడ పుత్ర
వియోగము(కొడుకులుఎడఁబాయుట) మొదలగు గొప్పదుఃఖములచేతఁ
గూడ కదల్చఁబడఁడు- దుఃఖసంబంధమునకు విరుద్ధమైనస్వరూపము
గల, దాని నె, యోగశబ్దార్థమునుగా నెఱుంగునది- ఆరంభదశయం
దు, యోగముఇట్టిదనునిశ్చయముతోఁగూడ హర్షముతోఁగూడినమన
స్సుతో యోగమునునడపునది- అనిరామానుజభాష్యము.

(ఆత్మనా)మనస్సుచేత(ఆత్మని) దేహమునందు(ఆత్మానమ్)భగవం
తుని(చశ్యన్)చూచుచున్నవాఁడై- తత్త్వమునుండిఅనఁగా భగవదూ
తమునుండి- దుఃఖసంయోగముదేనిచేతవిడుచునో, అదిదుఃఖసంయోగ

వియోగము- పుట్టినమృత్యుముమాత్రమే నివారించుటకాదు- దుఃఖపు పుట్టుక నె నివారించునని తేలియఁజేయునది సంయోగశబ్దము- నిశ్చయముతో నాచరింపఁబడఁదగినది, అనఁగాకలిమినికొడినవానిచే తప్పక ఆచరింపఁబడవలసినదనుట- అనిమధ్యభాష్యము-

సంకల్పప్రభవా నాకామాం న్యత్త్వా సర్వా నశేషతః |

మనసై శ్రద్ధీయగ్రామమ్ వివియమ్యసమంతతః || ౨౪ ||

శనైశ్శనై రుపరమే ద్బుద్ధ్యా ధృతి గృహీతయా |

అత్స్యసంస్థం మనః కృత్వా న కిఞ్చిదపిచింతయేత్ || ౨౫ ||

సంకల్పప్రభవా నర్వాన్ కామాన్ అశేషతః త్యక్త్వా = సంకల్పమువలనఁగలిగిన అన్ని కామములను శేషములేకుండునట్లు విడిచి, మనసై శ్రద్ధీయగ్రామమ్ సమంతతః వివియమ్య = మనస్సుచేతనే శ్రద్ధీయసమూహమును అంతట నియమించి, ధృతిగృహీతయా బుద్ధ్యా శనైశ్శనైః ఉపరమేత్ = ధైర్యముచేగ్రహింపఁబడిన బుద్ధిచేత మెల్లమెల్లగా ఉపరతినిపొందునది- మనః అత్స్యసంస్థం కృత్వా = మనస్సును అత్స్యయందున్నదానినిగాఁ జేసి, కిఞ్చిదపి చింతయేత్ = ఒక్కదానినిని తలంపఁగూడదు.

అశేషము నాననఁగా నితాశముగా (అట్లు లేకుండునట్లు) ననుట- విశేషముతోఁగూడినమనస్సుచేతనే ఇంద్రియగుణముదాయమునునియమించి- ధృతిగృహీతయనఁగా ధైర్యముతోఁగూడినదనుట- అత్స్యయందున్నది అనఁగా అంతయునాత్మయే, దానికంటె మఱియొక్కటిలేదు, అని యిట్లు ఉండినమనస్సు- ఇదియోగమునకుపగమావధి- అనిశంకరభాష్యము.

స్వర్గజములనియు సంకల్పజములనియు కామములురెండు విధములు- స్వర్గజములు (స్వర్గకామవలననగునవి) శీతోష్ణాదులు- సంకల్పజములు (సంకల్పమున ననగునవి) పురుషుడైత్రము (భూమి) మొదలగునవి- అందు సంకల్పజములను, జానితో తనకుసంబంధములేదనుకొనుటచేమనస్సుచేతనేవిడిచియు, తప్పనివైతత్వకాజములు తటస్థించినప్పుడువానివలనఁగలిగెడి సంతోషభయములనువిడిచియు, సమంతవిషయములనుండియు అన్నియింద్రియములనును నియమించి, మెల్లమెల్లగా వి

వేదవిషయకంబగుబుద్ధిచేత ఆత్మకంటె మిగిలినవారినన్నిటిమండియు మ
వరతినిపొంది, మనస్సునుఆత్మయందునిది చేసినిది తలంపకుండునది-అని
రామానుజభాష్యము.

సర్వాన్ అనుదానికి అన్నివిషయములైన అనియతము-అశేషతఃఆ
నుచలన ఒక్క-విషయముగల కామమునుగూడ శ్వల్పముగానైనను ఒ
కానొకప్పుడైనను చేయఁగూడదనుట- ఏవలననుకూలము మనస్సుచేత నెని
యమింపశక్యమగునుగానిమఱియొక్కదానిచేతకాదని తెలియఁజేయును-
బుద్ధి, మనస్సునునిగ్రహించుటయందును ఆత్మరమణము (ఆత్మయందుకీ)
డించుట)నందును సాధనము - అనిమధ్యభాష్యము.

యతో యతో నిశ్చరతి మన శ్చిత్తం మఘ్ని రమ్ |

తత స్తతో నియమ్యైత దాగ్నిన్యేవ వశం నయేత్ || ౨౬ ||

చిత్తం అస్థిరమ్ మనః=చంచలమైనదియును (కావున నె)స్థిరముగా
నిదియునగు మనస్సు, యతో యతో నిశ్చరతి=ఏయేవిషయమునిమిత్త
ము బయలు వెడలుచున్నదో, తతస్ తతో ఏతత్ నియమ్య=దానిదాని
నుండి దీనిని (మనస్సును) మరలించి, ఆత్మన్యేవ వశం నయేత్ =ఆ
త్మవిషయమున నె వశమును పొందింపవలయును.

మనస్సును విషయమునుండి నియమించి, ఆనఁగా, యథాధికాస్థి
తిని తెలిసికొనుటచే ఆయావిషయమునుఆభాసమును (భ్రాంతివలనఁజె
లియఁబడినదాని)గాఁ జేయుచుండి, వైరాగ్యమునుభావించుటచేత మ
నస్సునకు ఆత్మవశ్యతను కలుగఁజేయునది. ఇట్లు యే గాభ్యాసబలమున
యోగియొక్క మనస్సు ఆత్మయందె-శాంతినిపొందుచున్నది- అనిశబ
ర భాష్యము.

ఆత్మయందు మిక్కిలి బ్రమైన సుఖమునుభావించుటచే మనస్సును వ
శ్యమునుగాఁజేయునది- అనిరామానుజభాష్యము.

యతో యతో=ఎచ్చట నెచ్చట- ఆత్మన్యేవ వశం నయేత్ =ఆత్మవి
షయమున నె వశం రించునది- అనిమధ్యభాష్యము.

ప్రశాంతమనసం హ్యేనం యోగినం సుఖ ముత్తమమ్ |

ఉపైతి శాంతరజసం బ్రహ్మసూత మకల్మషమ్ || ౨౭ ||

ప్రశాంతమనసం శాంతరజసం బ్రహ్మసూతమ్ ఆకల్మషమ్ సనం

వియోగము- పుట్టినమఃఖమునుమాత్రమే నివారించుటకాదు- డఃఖపు పుట్టుకనె నివారించునని తేలియఁజేయునది సంయోగశబ్దము- నిశ్చయముతోనాచరింపఁబడఁదగినది, అనఁగాకలిమినికొరిగినవానిచే తప్పఁ ఆచరింపఁబడవలసినదనుట- అనిమధ్యభాష్యము-

సంకల్పప్రభవా నాకామాం నైత్యత్వా సర్వా నశేషతః |

మనసై శేద్ధీయగ్రామం వినియమ్యసమంతతః || ౨౪ ||

శవైశ్శవై రుపరమే ద్బుద్ధ్యా ధృతి గృహీతయా |

ఆత్మసంస్థం మనః కృత్వా న కిచ్ఛిదపి న దిన్తయేత్ || ౨౫ ||

సంకల్పప్రభవా నాకామాం నైత్యత్వా = సంకల్పమువలనఁగలిగిన అన్ని కామములను శేషములేకుండునట్లు విడిచి, మనసై శేద్ధీయగ్రామమ్ సమంతతః వినియమ్య = మనస్సుచేతనె ఇద్దీయసమూహమును అంతట నియమించి, ధృతిగృహీతయా బుద్ధ్యా శ్శవైశ్శవైః ఉపరమేత్ = ధైర్యముచేగ్రహింపఁబడిన బుద్ధిచేత మెల్ల మెల్లగా ఉపరతినిపొందునది- ఎనః ఆత్మసంస్థం కృత్వా = మనస్సును ఆత్మయందున్నదానినిగాఁ జేసి, కిచ్ఛిదపి న దిన్తయేత్ = ఒక్క దానినిని తలంపఁగూడదు.

అశేషము గాననఁగా నిర్లోపముగా(అ.టులేకుండునట్లు)ననుట- వివేకముతోఁగూడినమనస్సుచేతనె ఇంద్రియగమనముదాయమునునియమించి- ధృతిగృహీతయనఁగా ధైర్యముతోఁగూడినదనుట- ఆత్మయందున్నది అనఁగా అంతయునాత్మమే, దానికంటె మఱియొక్కటిలేదు, అని యిట్లు ఉండినమనస్సు- ఇదియోగమునకుపరమావధి- అనిశంకభాష్యము.

స్వర్కణములనియు సంకల్పజములనియు కామములురెండు విధములు- స్వర్కణములు (స్పృశకమువలననగునవి) శీతోష్ణాదులు- సంకల్పజములు(సంకల్పమువలననగునవి)పురుషి(దుత్తేత్రము(భూమి) మొదలగునవి-అందుసంకల్పజములను, జానితో లెనకుగంబంధములేదనుకొనుటచేమనస్సుచేతనెవిడిచియు, తప్పనివైనర్కణములు తటస్థించినప్పుడువానివలనఁగలిగెడి సంతోషభయంబులనువిడిచియు, సమస్తవిషయములనుండియు అన్నియింద్రియములనును గయమించి, మెల్లమెల్లగా వి

తతో యుద్ధాయ యుజ్యస్వ నైవం పాప మవాప్స్యసి ॥ ౩౮ ॥
 సుఖమఃభే సమే కృత్వా = సుఖమఃభములను సమములం జేసికొని,
 లాభాలాభౌ (సమాకృత్వా) = లాభమునునులాభము లేకపోవుటనును
 (సమములం జేసికొని), జయాజయా (సమాకృత్వా) = జయపరాజయ
 ములను (సమములం జేసికొని), తతో యుద్ధాయ యుజ్యస్వ = అట్లైని
 యుద్ధమునకు తలపడుము - ఏవమ్ పాపమ్ నావాప్స్యసి = ఈచొప్పు
 న పాపముం బొందఁగలవాఁడవుకావు.

ఇట్లు శరీరముకంటె విలక్షణమండగు నాత్మను తెలిసికొని యుద్ధము
 లోని ఆయుధపుదెబ్బలు మొదలగువానిచే సుఖమఃభములు కలిగినను బు
 ద్ధివికారము లేనివాఁడవై స్వర్గాదిఫలార్హతములేక యుద్ధమును చే
 యుము - ఇట్లుచేసినచో పాపమును అనఁగా దుఃఖిరూపమగు సంసార
 మును బొందవు అనిరాజునుజభాష్యము.

ఏష తేభిహితా సాంఖ్యే బుద్ధి ర్యోగే త్విమాం శృణు |

బుద్ధ్యాయుక్తో యయా పాక్ష కమబన్ధం ప్రహస్యసి ॥ ౩౯ ॥
 సాంఖ్యే ఏషాబుద్ధిః తే భిహితా = సాంఖ్యమందలి ఈబుద్ధి నీకు చె
 ప్పబడినది - యోగే ఇమాంబుద్ధింతు శృణు = యోగమునందలి ఈ
 బుద్ధిని వినుము - యయా బుద్ధ్యా యుక్తః కమబన్ధం ప్రహస్యసి =
 ఏ బుద్ధితోఁ గూడినవాఁడవై కమబంధమును విడువఁగలవో.

స్వధర్మ మపిచాక్షత్వ (అం ౩౦ స్లో) - అనునది మొదలు ఈ - అను
 బంధముని శోక మోహములను సోగొట్టుటకు లోకీకన్యాయము చెప్పబ
 డినది - అది ముఖ్యార్హతముతోఁ చెప్పబడలేదు. కాన పూర్వము అకం
 పంబుబడిన పరమాత్మ జ్ఞానమే ఈలోకముచే ముగింపబడుచున్నది.

— సాంఖ్యబుద్ధియ నఁగా పరమాత్మజ్ఞానము - అదియె సంసారి నే
 ముఁపులగు దుఃఖము జ్ఞానము మొదలను లోపములను నాత్మార్థిగాఁగ
 నింపఁజేయును - యోగమనఁగా అజ్ఞానమును కలుగఁజేసేది - కమ
 బంధము - అది ద్వంద్వపరిత్యాగపూర్వకం చె ఈర్ష్యారాధనముకొ
 ను కమ - ములనాచరించుటయును, సమాఖ్యయోగంబును - ఈ యోగ
 ములననీశ్వర ప్రసాదముకలిగి దాచే జ్ఞానము కలుగఁగా పుణ్యసాం
 కంధమును విడుచును అనికంకకభాష్యము.

[౪౦]

గీతాభాష్యత్రయసారము.

సాంఖ్యమనఁగా బుద్ధిచేదెలిసికొనవలసిన యాత్మతత్త్వము. సాంఖ్యజ్ఞానమనఁగా అట్టినిత్యమైన యాత్మతత్త్వమును తెలిసికొనుట. ఇది నత్స్వవాహమ్ (అ|| ౧-౨ శ్లో) అనునది మొదలు, తస్మాత్స్వస్వానిభూతాని సత్త్వంశోచితుమహాకాసి (అ|| ౩ శ్లో) అనువరకుఁ జెప్పఁబడినది. యోగమనఁగా ఆత్మజ్ఞానపూర్వకంబగు మోక్షమునకు సాధనములగు కమకముల నాచరించుటయందు తెలివికలుగుట. అది ఇక చెప్పఁబడును. అనిరామానుజభాష్యము.

సాంఖ్యమనఁగా పరిశుద్ధాత్మతత్త్వజ్ఞానము. బుద్ధియనఁగా వాక్కు. ఆత్మజ్ఞానముంగూర్చిన గ్రంథము చెప్పఁబడినది. ఇక యోగము అనఁగా ఉపాయముంగూర్చిన గ్రంథము చెప్పఁబడును. అని మధ్వభాష్యము.

నేహాభిక్రమనాశోఽస్తి ప్రత్యవాయో నవిద్యతే.

స్వల్పమప్యస్య ధర్మస్య త్రాయతే వహతో భయాత్ ||

ఇహ అభిక్రమనాశః నాస్తి = దీనిలో అరంభము చెడుటలేదు. ప్రత్యవాయః నవిద్యతే = తప్పు లేదు. అయి ధర్మస్య స్వల్పమః = ఈ ధర్మముయొక్క పిసరైనను, వహతః భయాత్ త్రాయతే = గొప్పభయమునుండి కాపాడుచున్నది — అరంభించినది చెడుటయనఁగా ఫలము కలుగకపోవుట. భయమనఁగా సంసారభయము.

చికిత్సలోపతే ప్రత్యవాయములేదు. అనిశంకరభాష్యము.

అరంభించినదాని మధ్యకాలమున విడుచుటవలనఁ గలిగెడుదోషము ప్రత్యవాయము. అని రామానుజభాష్యము.

వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధి రేకేహ కురునన్దన!

బహుశౌఖా హ్యనన్తాశ్చ బుద్ధయోఽవ్యవసాయినామ్ (౪౦) (హే) కురునన్దన! = (హే) కురువంశమువాడా!, ఇహ వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధిః ఏకా = దీనిలోనిశ్చయస్వభావమైన బుద్ధి ఒకటి. అవ్యవసాయినాం బుద్ధయః బహుశౌఖాః అనన్తాశ్చ = నిశ్చయము నివారి బుద్ధులు అనేకశౌఖ్యకలయి అనన్తములును.

వ్యవసాయాత్మిక బుద్ధియనఁగా ఈశ్రేయోమాగమన (హితమాగమన) మంది ప్రమాణములవలనఁబుట్టిన నిశ్చయస్వభావముగల

సాంఖ్యబుద్ధియును యోగబుద్ధియును- ఇట్టి వికారి విపరీతబుద్ధులు అవ్యవసాయాత్మకబుద్ధులు- అవికలవాసు అవ్యవసాయులు- అనఁగా ప్రమాణమువలనఁబట్టిని వివేకజ్ఞానములేనివారు- అనిశంకరభాష్యము.

వ్యవసాయ వనఁగా నిశ్చయము- అనఁగా ఆత్మయాథాత్మ్యనిశ్చయము- (ఆత్మజ్ఞానము)- మోక్షేచ్ఛకలవానికి తాను ఆచరించెడి కర్మములయందుండెడి బుద్ధి ఆత్మజ్ఞానపూర్వకంబగుటచే వ్యవసాయాత్మికయనఁబడును- కామ్యకర్మములనాచరించుటలో, ఆత్మస్వరూపయాథాత్మ్యనిశ్చయములేకపోయినను, స్వర్గాదిఫలములంగోరికర్మములంజేసికలముననుభవించుట సంభవించునుగాన, కామ్యకర్మపిషయ వగు బుద్ధిఆవృతవసాయాత్మికయనఁబడును- వ్యవసాయాత్మకబుద్ధి ఒక్క మోక్షముకంటె ఆగుటను ఒక్కటియనఁబడుచున్నది- అవ్యవసాయులు అనఁగా స్వర్గపుత్రప్రశస్త్వాది ఫలములకు సాధనములగు కర్మములనాచరించువారు- వారిబుద్ధులు, ఫలములు ఆనంతములగుటను, ఆనంతములు- ఇవి ఒక్కొక్కముఖ్యఫలమునకై విధింపఁబడినను దక్కపూర్ణమాసామలలోని ఆయుస్సు మొదలగు ఫలములవంటి అవాంతరఫలములువీనికి అనేకములుకలవుగానఁబహుశాఖములు—నిత్యనైమిత్తిక కర్మములు ప్రధానావాంతరఫలమునన్నిటిని వీడివి మోక్ష మొక్కదానికొకటె ఆచరింపఁబడవలసినవి- తమతమదణ్ణాశ్రమములకుతగిన కామ్యకర్మములును, వానివానిఫలమును వీడివి, మోక్షసాధనములుగావె నిత్యనైమిత్తికములతోఁజేచి యథాశక్తిగనాచరింపఁబడవలసినవి- అని రామానుజభాష్యము.

యా మిమాం పుష్పితాం వాచం ప్రవద న్త్యనిచశ్చితః।

వేదవాదరతాః పాథా నాన్య దస్తితి వాదినః॥౪౨॥

కామాత్మాన స్స్వగపరా జన్తకర్మఫలప్రదామ్।

క్రియావిశేషబహుళాం భోగైశ్వర్యగతిం వ్రత॥౪౩॥

భోగైశ్వర్యప్రసక్తానాం తయాఽపహృతచేతసామ్।

వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధి స్సమాధౌ నవిధీయతే॥౪౪॥

(హే)పాథా!=(ఓ)కున్తీపుత్రుడా!, వేదవాదరతాః=ఫలసాధనములంకూర్చిన)వేదవాక్యములయందాసక్తికలవారును, అన్యత్ గాస్తి ఇతి వాదినః=కర్మముకంటె ఇతరమైనది లేదు అని చెప్పువారును, కా

[౪-౧]

గీతాభాష్యత్రయసారము.

మాత్సానః=కోరికయెస్వభావముగాఁగలవారును, స్వగౌపరాః=స్వగ్రామనందాసక్తులునగు, అవిపశ్చితః=అబుజ్ఞానులు, జన్మకర్మఫలప్రదామ్=పుట్టుకయ నెడికర్మఫలమును ఇచ్చునదియు, భోగైశ్వర్యగతింప్రతికే)యావిశేషబహుభామ్=సుఖానుభవమును నైశ్వర్యమును బొందుటనుం గూర్చిన కర్మవిశేషములుమిక్కిలిగాఁగలదియునగు, పుష్పితామ్ యామ్ ఇమాం వాచం ప్రవదంతి=పూసినదానివలెశోభించుచున్న ప యీ వాక్యమును చెప్పుచున్నారో, తయా అపహృతచేతసామ్=దాని(అవాకు)చేత అపహరింపఁబడినవనస్సులుగలవారైన, భోగైశ్వర్యవ్రసక్తానామ్ సమాధౌ=సుఖానుభవము నందును విశ్వర్యము నందును ఆసక్తిగలవారియొక్క మనస్సునందు, వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధిః సవిధీయతే=నిశ్చయస్వభావముగల బుద్ధి కలుగదు.

పుష్పితామ్=పూయుటయె యలముగాఁగల, అనఁగా, ప్రేమాపుకు సుందరముగానుండెడి- అనితత్పర్యము. నాన్యదస్తీతవాదినః=స్వగ్రామలకంఠే గొప్పఫలములేదనువారు- కామాత్సానః=కామమందు మనస్సుగలవారు- జన్మకర్మఫలప్రదామ్=స్వగౌర్యనుభవాంతమున జన్మకర్మమనెడి ఫలమునిచ్చునది- అపహృతచేతసామ్=అపహరింపఁబడినఅత్తజ్ఞానముకలవారికి- వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధిః=అన్యయాధాన్య నిశ్చయ పూర్వకంబగు మోక్షసాధనభూతకర్మవిషయ క్షణానము- మోక్షేచ్ఛకలవాఁడు కావ్యకర్మములయందు సంగమును చేయఁగూడదు- అనిరామానుజభాష్యము.

మోక్షమను ఫలమును గోరి స్వగౌర్యదిపుష్పములతోఁగూడిన వాకులను చెప్పుచున్నారు- వేదవాదతాః=కర్మాదివాచకమగు వేదమునందు ఆసక్తిగలవారు- వేదములచేత ప్రతి పది చెప్పఁబడినదో ఆయథావం దాసక్తిగలవారు- మఱియేమియు లేదని చెప్పుచున్నవారు- వేదములు పరోక్షముగాభగవంతునిఁజెప్పుచున్నవి - భోగైశ్వర్య ప్రాప్తియెవేదమునకుఫలమనియెదరు- వారికి, ఈశ్వరునియందలి మనస్సమాధానముకొఱకైన యుక్తినిగ్గయస్వరూపమైన బుద్ధిగలుగదు - ఆసమాధానమెకదా మోక్షసాధనము - అని మధ్యభాష్యము.

త్రైగుణ్యవిషయా వేదా నిష్టైగుణ్యో భవాజ్ఞానః

నిదన్వాన్యో నిత్యసత్త్వస్థో నిర్వోగక్షేమ ఆత్మవాన్ || ౪౫ ||
 వెదాః త్రైగుణ్యవిషయాః = వేదములు సత్త్వరజస్తమోగుణములువి
 షయముగాఁగలవి - (హే) అజ్ఞాన! = (ఓ) అజ్ఞానుడా ! , నిస్త్రైగుణ్యః
 నిదన్వాన్యః నిత్యసత్త్వస్థః నిర్వోగక్షేమః ఆత్మవాన్ (చ) భవ =
 మూడుగుణములును లేనివాఁడవును శీతోష్ణాదిద్వంద్వములు లేనివాఁడవు
 ను ఎల్లప్పుడును సత్త్వగుణముననున్నవాఁడవును యోగక్షేమములులే
 నివాఁడవును ఆత్మజ్ఞానముకలవాఁడవును అగుము. యోగక్షేమఁగా త
 నకు లేనిదానిని సంపాదించుట - దానిని సంరక్షించికొనుట క్షేమ
 ము.

త్రైగుణ్యమనఁగా సంసారము - నిస్త్రైగుణ్యఁడనఁగా కోరికలేని
 వాఁడనుట - అని శంకరభాష్యము.

త్రైగుణ్యశబ్దముచే సత్త్వరజస్తమోగుణములుమిక్కిలిగాఁగలపురు
 షులు చెప్పబడుదురు - వారివారికి తగినహితములను వేదములు చె
 ప్పును - నీవు ఆ స్యోన్యసంకీర్ణములగు మూడుగుణములను వృద్ధిపొం
 దించికొనక వృద్ధిపొందిన సత్త్వగుణము మాత్రము కలవాఁడవు అ
 గుము - ఆత్మస్వరూపంబును అదికలుగుటకు పాధనమునుతప్ప మిగిలిన
 యోగక్షేమములు లేనివాఁడవై ఆత్మస్వరూపమును వేదకువాఁడ
 వుకమ్ము - అని రామానుజభాష్యము.

త్రైగుణ్యమనఁగా సత్త్వరజస్తమోగుణసంబంధియగు స్వర్గాదిక
 ము - అది వేదమునకు ప్రేకితోచెడియథాము - అట్టియర్థమునందు భ్ర
 మపడకుము - వేదములు స్వస్వరూపమున విష్ణువును తెలియఁజేయు
 నవి - అని మధ్వభాష్యము.

యావానథా ఉదపానే సర్వత స్సంప్లుతోదకే |

తావా త్సర్వేషు వేదేషు ప్రాహ్లాణస్య విజానతః || ౪౬ ||
 ఉదపానే యావాన్ అథాః = బావిమొదలగుదానియందు ఎంతప్ర
 యోజనమో, తావాన్ సర్వతస్సంప్లుతోదకే (భవతి) = అంతప్రయో
 జనము అంతటనిండియున్ననీరుగలదానియందును (కలుగుచున్నది) -
 సర్వేషు వేదేషు (యావాన్ అథాః) = సమస్తములైనవేదములలోఁజె

[౪౪]   శీతాభాష్యత్రయ సారము:

ప్రబడినకర్మములలో (ఎంత ప్రయోజనమో), తావాన్ విజానతః
బ్రాహ్మణస్య (భవతి) = అంతప్రయోజనము జ్ఞానముకల బ్రాహ్మణునిబంధి
యయినవానికి (కలుగుచున్నది) - అనిశంకరభాష్యము.

నర్వతస్సంపుతోదకే ఉదపానే (పురుషస్య) యావాన్ అర్థః =
అంతటనిండియున్ననీరుగల బావిమొదలగుదానియందు (పురుషునికి)
ఎంతప్రయోజనమో, విజానతః బ్రాహ్మణస్య నర్వేషు వేదేషు తా
వాన్ అర్థః = జ్ఞానముగల ముముక్షువునకు అన్ని వేదములయందును
అంతయ ప్రయోజనము - బావిలో ఎవ్వనికెంత కావలయునో అంత
నీరే పరిగ్రహింపబడునట్లు ముముక్షువుచే వేదమున మోక్షసాధనము
మాత్రమే పరిగ్రహింపబడును - అనిరామానుజభాష్యము.

బావిమొదలగువానివలనం గలుగు ప్రయోజనము మహాబలమున
లనంగలుగుదానిలోనంతస్థించునట్లే వేదములలోని ఫలము బ్రాహ్మ
ణునిఫలములో నంతభాగించును - బ్రహ్మ ఆణి (బ్రహ్మమును పొందు
వాడు) అనువిగ్రహముచే బ్రహ్మ పరోక్షజ్ఞానముకలవాడు బ్రాహ్మ
ణుడు - అది జ్ఞానమువలనకలుగునని విజానతః అనువిశేషణము తెలి
యజేయుచున్నది - అనిమధ్వభాష్యము.

కర్మణ్యేవాధికారస్తే మా ఫలేషుకదాచన |

మా కర్మఫలహేతుభూత్ మా తే సన్తోష్టకర్మాణి || ౪౭ ||

తే కర్మణ్యేన అధికారః = నీకు కర్మమునందే అధికారము - కదాచ
న ఫలేషు (అధికారః) మా (భూత్) = ఒక్కప్పుడును ఫలములయందు
(అధికారము) కాఁగూడదు - కర్మఫలహేతుః మా భూః = కర్మఫలము
లకుహేతువైతవాడవు కాకుండుము - తే అకర్మాణి సన్తోష్టకర్మాణి = నీ
కు చేయకుండుటయందు ప్రీతి కలుగఁగూడదు.

నీకు కర్మవిషయందేకాని జ్ఞానవిషయందధికారములేదు - కర్మ
ఫలములయందు కాశ కలవాడై తే తేని తిరిగియు జన్మమును పొందుచు
వు - అనిశంకరభాష్యము.

ఇందును కోరక భగవదారాధనరూపముగాఁజేయఁబడెడి కర్మ
మమోక్షసాధనముగఁగాన, నిత్యసర్వస్థుడవగుటచే మోక్షమఁగో
రెడినీకుకర్మమ లయందుమాత్రమేకాని వానిఫలములందు అధికారములే

దు-కర్మమునకును ఫలమునకును నీవు హేతువుకాఁగూడదు- అనఁగా కర్మమునకు నేను కర్తాను కాననియు ఫలమునకు హేతువు కాననియుఁ గూడ నీవు తలంచికొనవలయును. అనిరామానుజభాష్యము.

జ్ఞానివైన నీకే ఫలపుకోరికకూడదు- ఇతనజ్ఞానులకు కూడదనిచెప్ప నేల:- వేదములో రుచివుట్టుటకై కర్మములకు ఫలములు చెప్పఁబడియున్నవి- కర్మఫలము కర్మమునాచరించుటకు ఎవ్వనికి హేతువగునో అట్టివాఁడవుకావలయును- మిగిలిన ఫలములు లేకపోయినను నాప్రసాద (అనుగ)హ)మవేది ఫలము కలదుగాన కర్మములను చేయుటను విడువ కూడదు- లోకములో నీశేమి కావలయునని యడుగఁబడియు తనుసేవయె కావలయునని కోరువానియందు కలిగెడిప్రీతి, స్వాధ్యాయమై సేవఁజేయువానియందు కలుగదుగాన భక్తిజ్ఞానాదిప్రాధికాన చేయఁదగినదియె యని మధ్యభాష్యము.

యోగస్థః కురు కర్మాణి సర్వం త్యక్త్వా ధనంజయః |

సిద్ధ్యసిద్ధో సమో భూత్వా సమత్వం యోగ ఉచ్యతే || ౪౮ ||
(హ)ధనంజయ! = (ఓ)యజ్ఞానుఁడా!, సర్వమ్ త్యక్త్వా = సంకమును విడిచి, సిద్ధ్యసిద్ధ్యోః సమః భూత్వా = ఫలముసిద్ధించుటయందును సిద్ధింపక పోవుటయందును సమానుఁడవు అయి, యోగస్థస్స కర్మాణి కురు = యోగమునందున్నవాఁడవై కర్మములను చేయుము- సమత్వమ్ యోగః (ఇతి) ఉచ్యతే = సమముగానుండుటయే యోగము (అని) చెప్పఁబడును.

ఈశ్వరుఁడు ప్రేరితి బొందవలయునని తలంచుచు ఫలసంకమును విడిచి కర్మములను జేయుము- కర్మానుష్ఠానమువలనఁగలిగెడి సత్త్వశుద్ధిద్వారకమైన జ్ఞానప్రాప్తికరిగినను కలుగకున్నను ఒక్క విధముగా నుండుటయే యోగము- అని శంకరభాష్యము.

రాజ్యము బంధువులు మొదలగువారియందు సంకమును విడిచి యముకలిగినను కలుగకున్నను ఒక్కవిధముగా నెయుండి యుద్ధాదికర్మములంజేయుము- అని రామానుజభాష్యము.

యోగస్థుఁడనఁగా ఉపాయముందున్నవాఁడు- సంకమనఁగా ఫలస్నేహము- అని మధ్యభాష్యము.

దూరేణ హ్యవరం కమః బుద్ధియోగా ద్ధనః జయః ।

బుద్ధౌ శరణ మన్విచ్ఛ కృపణాః ఫలహేతవః ॥౪౯॥

(హే)ధనంజయ!=(ఓ)యజ్ఞానుడా!, బుద్ధియోగాత్ కమః దూరేణ అవరంహే=సమత్వబుద్ధితోఁగూడినకమఃముకంటె (మిగిలిన)కర్మము మిక్కిలి తక్కువగదా- బుద్ధౌ శరణమ్ అన్విచ్ఛ=జ్ఞానమునందు ఆశ్రయమును కోరుము- ఫలహేతవః కృపణాః=ఫలమునుకోరువారు దీనులు.

ఈశ్వరా రాధనాథామైన కమఃముకన్న ఫలమునుకోరి చేయఁబడిన కమఃము జన్మమరణాదిహేతువగుటవలన మిక్కిలి నికృష్టమైనది- కాఁబట్టి యోగబుద్ధియందుకాని దానిపరిపాకమువలనకలిగెడి పాంశ్యబుద్ధియందుగాని అధయప్రాప్తికారణమును కోరుము- అని శంఖరభాష్యము.

ఫలత్యాగవిషయంబును సిద్ధ్యసిద్ధి సమత్వవిషయంబునగు బుద్ధితోఁగూడినకమఃము సాంసారికమఃఖముల నన్నిటని నివర్తంపఁజేసి మోక్షమును నెఁదించును- మిగిలిన కమఃము సంపారమును పొందించును- శరణమనఁగా నివాసస్థానము- ఆబుద్ధియందె నిలుపువనుట - కృపణులనఁగా సంసారులు- అని రామానుజభాష్యము.

బుద్ధియోగ మనఁగా జ్ఞానస్వరూపమైన యుపాయము - శరణ మనఁగా ఉనికి- కర్మమునుచేయుటకు ఫలమే హేతువుగాగలవారు ఫలహేతువులు- అని మధ్వభాష్యము.

బుద్ధియుక్తోజహాతీహ ఉభే సుకృత ముష్మతే ।

తస్మా ద్యోగాయ యజ్యస్వ యోగః కర్తవ్యః కాశలమ్ ॥౫౦॥

బుద్ధియుక్తః ఇహ ఉభే సుకృతముష్మతే జహాతి=బుద్ధితోఁగూడినకాఁదుకులొకమున రెండైన పుణ్యపాపములను విడుచుచున్నాఁడు- తస్మాత్ యోగాయ యజ్యస్వ=ఆహేతువువలన బుద్ధి కలుగుటకొరకు సిద్ధపడుము- కర్తవ్యః కాశలం యోగః=కర్మములయందలి నేర్పు యోగము.

నేర్పచేత సాధింపఁదగినది యనుట- అని రామానుజభాష్యము.

జ్ఞాని అనిర్భవే న నుష్కాదిఫలమగు సుకృతమును విడిచిపెట్టునగా

ని మహాభలంబై ఉపానవాదిఫలంబగు సుశృణుమును విడువఁడు, కర్మక్షయము శ్రుతిలో నెచ్చటఁజెప్పియున్నను అజ్ఞానులంగూర్చినదియె- మోక్షములోఁగూడ కామాన్నీకామదూష్యనుసంచరణ (కోరఁబడినయన్నముకలవాఁడును కోరఁబడిన యావముకలవాఁడునై సంచరింపుచును) ఇత్యాదులచే పుణ్యాపభవము చెప్పఁబడుచున్నది- దుష్కర్మమును సంపూర్ణముగా విడుచును- యోగమనఁగా జ్ఞానోపాయము- అదియెకదా కర్మములో నేర్పు- అని మధ్వభాష్యము;

కర్మజం బుద్ధియుక్తాహి శలం త్యక్త్వా మనీషిణః॥

జన్మబన్ధవినిముక్తాః పదం గచ్ఛన్త్యనామయమ్॥౫౦॥

బుద్ధియుక్తాః మనీషిణః=జ్ఞానముతోఁగూడిన బుద్ధిమంతులు, కర్మజం శలం త్యక్త్వా=కర్మమువలనఁగలిగెడి శలమును విడిచి, జన్మబన్ధవినిముక్తాః (స్సన్తః) అనామయం పదం గచ్ఛన్తిహి=జన్మమనెడికట్టు చేతవిడువఁబడినవా(రగుచు) ఉపద్రవములులేని స్థానమును పొందుచు న్నారగుదా.

ఇష్టా నిష్ట శరీరప్రాప్తియై కర్మజశలము- బుద్ధియనఁగా సమత్వబుద్ధి- మనీషిణః అనుదానికి జ్ఞానులయి అని యథామ- జన్మబన్ధవినిముక్తాః=బ్రదికియుండియే జన్మబన్ధమున్నతై మోక్షాభ్యుదయము విష్ణుస్థానమును చెందుదురు- లేక, బుద్ధియోగార్థనంజయ (అల॥ ౪౯శ్లో॥) అనునది మొదలు ఇదివఱకును కర్మయోగమువలన సత్త్వశుద్ధికలిగి దానివలన కలిగెడి బ్రహ్మశాసనమే చెప్పఁబడుచున్నది- అని శంకరాభాష్యము.

బుద్ధియోగముతోఁగూడినవారై ఫలమును విడిచి కర్మములఁజేయువారిం గూర్చినదిఈశ్లోకము- అని రామానుజభాష్యము.

కర్మములను, వానిఫలముంగోరక, ఈశ్వరునకు సమర్పించి, పండిజ్ఞానము కలవారై మోక్షమును పొందుదురు- యోగముతోఁగూడిన కర్మము జ్ఞానసాధనము, తానము మోక్షసాధనము అనిభావము- అని మధ్వభాష్యము.

యదాతే మోహకలిలం బుద్ధి వ్యవతరీప్యతి॥

తదా గచ్ఛాసి నిర్వేదం శ్రోతవ్యస్య శ్రుతస్యచ॥౫౧॥

తే బుద్ధిః మోహకలిలం యదా వ్యవతరీప్యతి=నీ బుద్ధి మోహమునె

[౪౮]

గీతాభాష్యత్రయసారము.

డికలతను ఎప్పుడు దాటగలదో, తదా శ్రోతవ్యస్య శ్రుతవ్యచ ని ర్వేదం గన్తాసి=అప్పుడు వినబడవలసినదానియొక్కయు వినబడిన దానియొక్కయు వైరాగ్యమును పొందగలవు.

అత్తానాత్మవివేకజ్ఞానమును చెడఁగొట్టి విషయములనుఁగూర్చి యంతఃకరణమును ప్రవర్తింపఁజేసెడి మోహము పోయి, గీబుద్ధి యెప్పుడు పరిశుద్ధమగునో, అప్పుడు నీకు వినవలసినదియు విన్నదియు నిష్ఫలము గాఁదోచును- అని శంకరాభాష్యము.

చెప్పినచొప్పున కర్మములను చేయుటచే పాపక్షయము కలుగుటను స్వల్ప కలనమునకు హేతువగు మోహమును గీబుద్ధి యెప్పుడు దాటునో, అప్పుడు, మాబోఁటివారిచే నింతకు మున్నె త్యాజ్యముగాఁ జెప్పబడినదియు, ఇంక జెప్పబడఁబోవునదియు నగుఫలము మొదలగు దానియందు వైరాగ్యమును పొందును- అని రామానుజభాష్యము.

మనస్సునకు మిథ్యాజ్ఞానము పోవువఱకు ఈశ్వరసమర్పణముతో కర్మములంజేయవలయును- నిర్వేదమ్ అనుదానికి మిక్కిలిలాభమును అని యథాము-గొప్పవారిచే వినబడఁదగినదియు వినబడినదియునగు వేదము మొదలగు దాని ఫలమును పొందుదువు- అని మధ్వభాష్యము.

శ్రుతివిప్రతిపన్నా తే యదా స్థాస్యతి నిశ్చలా |

సమాధా వచలా బుద్ధి స్తదా యోగ మవాప్స్యసి || ౩౫ ||

శ్రుతివిప్రతిపన్నా తే బుద్ధిః=శ్రుతులచేతననేకవిధములుగాఁ జెలిసికొని న నీ అంతఃకరణము, యదా నిశ్చలా(సతీ) సమాధా అవలా స్థాస్యతి=ఎప్పుడు విక్షేపములేనిది(అగుచు) అన్లయందు వికల్పజ్ఞానములే నీదై ఉండునో, తదా యోగమ్ అవాప్స్యసి=అప్పుడు వివేకజ్ఞాన రూపబగు సమాధిని పొందుదువు- అని శంకరాభాష్యము.

శ్రుతివిప్రతిపన్నా అవలా తే బుద్ధిః=వాచనవినుటఁలనవిశేషముగాఁ జెలిసికొనినదై ఒక్కవిధముగానుండెడి నీ బుద్ధి, సమాధా యదా నిశ్చలా స్థాస్యతి=మనస్సులో ఎప్పుడు నిలకడకలది అగునో, తదా యోగమ్ అవాప్స్యసి=అప్పుడు అత్తావలోకనమును పొందగలవు- శాస్త్రముఁలనఁగలిగిన ఆత్మజ్ఞానముతోఁగూడిన కర్మ యోగము స్థితప్రజ్ఞతోడ నెడి జ్ఞాననిష్ఠను కలుగఁజేయును- ౨౨ ఆ

త్వావలోకనమును సాధించును- అని రామానుజభాష్యము.

నీ బుద్ధి, మొదట శ్రుతులతో విరుద్ధమైనదెయును, ఎప్పుడు తేదార్థమునకు అనుకూలమగు తత్త్వనిశ్చయమున విరుద్ధవాక్యములచేఁగూడ కదల్చఁబడదో, అట్లేని బ్రహ్మప్రత్యక్షముచేత భేర్యాడులు మ్రోసినను చరింపనిదిఅగునో, అప్పుడు ఉపాయసిద్ధికలవాఁడవగుదువు- అని మధ్వభాష్యము.

అజ్ఞాన ఉపాచ.

స్థితప్రజ్ఞస్య కాథాషా సమాధిస్థస్య కేశవ!

స్థితధీః కింప్రథాషేత కిమాసీత వ్రజేత కిమ్॥౫౪॥

(హే) కేశవ! = (ఓ) శ్రీకృష్ణమూర్తీ!, సమాధిస్థస్య స్థితప్రజ్ఞస్య కాథా షా కా = సమాధిలోనుండెడి స్థితప్రజ్ఞునకు శబ్దము ఏది? - స్థితప్రజ్ఞుఁడు జనులచే నేమని చెప్పఁబడుననుట- స్థితధీః కింప్రథాషేత = స్థితప్రజ్ఞుఁడు దేనిని వలుకును? - కిమ్ ఆసీత! = ఎట్లు ఉండును? - కింవ్రజేత = ఎట్లు నడచును.

అజ్ఞానుఁ డెఱిఁగియున్నను, లోకోపకారార్థము ప్రశ్నముచేయుచున్నాఁడు- స్థితప్రజ్ఞుఁడనఁగా నిలిచిన జ్ఞానము కలవాఁడు- భాషయనఁగాలక్షణము- సమాధిస్థస్య అనునదిలక్షణమైనను మఱియొక్కలక్షణమును అడుగుచున్నాఁడు- అని మధ్వభాష్యము.

శ్రీ భగవానుఁ డాచ.

ప్రజహతి యదా కామాన్ సర్వాన్ పాథా మనోగతాన్ |

అత్సన్యేవాత్మనా తుప్త స్థితప్రజ్ఞ స్తదోచ్యతే॥౫౫॥

(హే) పాథా! = (ఓ) యజ్ఞానుఁడా!, అత్సని అత్సనైవ తుప్తః = అత్తయందు అత్తచేతనే వంతోపించినవాడై, మనోగతాన్ సర్వాన్ కామాన్ యదా ప్రజహతి = మనస్సులోని అన్ని కోరికలను ఎప్పుడు విడుచునో, తదా స్థితప్రజ్ఞః (ఇతి) ఉచ్యతే = అప్పుడు స్థితప్రజ్ఞుఁడు (అని) చెప్పఁబడును.

ఇఁకనీయధ్యాయమంతయు స్థితప్రజ్ఞుని లక్షణంబును సాధనంబును తెలియఁజేయును. వెలుపటిలాభమలయం దపేక్షలేక తనస్వరూపమందె తనివిని పొందినవాఁడు స్థితప్రజ్ఞుఁడు- అని శంకరభా

వ్యము.

అన్యన్యేవ అన్యనా తుష్టః = అత్తైకవిషయంబగు మనస్సుచే సంతోషించినవాడై, మిగిలిన యన్నికామములను ఎప్పుడు విడుచునో, అప్పుడు స్థితః శ్రద్ధత్వముయొక్క తుదియవస్థకలుగును. అని రామానుజభాష్యము. ఈ యవస్థ వశీకారమనుపేరుగల నాల్గవయవస్థ.

పరమాత్మయందెపరమాత్మ చేతనున్నవాడై తటుచుగా నన్నికోరికలను విడుచు చున్నాడు - పరమాత్మయందున్నవానికి పరమాత్మప్రసాదంబుననే తుష్టికలుగును - అని మధ్వభాష్యము.

దుఃఖేషునుద్విగ్నమవా స్సుఖేషు విగతస్పృహః |

వీతరాగభయక్రోధ స్థితః ముని రుచ్యతే || ౫౬ ||

దుఃఖేషు అనుద్విగ్నమనాః = దుఃఖములందు క్రోధమునుపొందినమనస్సుకలవాడును, సుఖేషు విగతస్పృహః = సుఖములయందు ఆశలేనివాడును, వీతరాగభయక్రోధః మునిః = రాగంబును భయంబునుక్రోధంబునులేని ముని, స్థితః (ఇతి) ఉచ్యతే = స్థితప్రజ్ఞుడు (అని) చెప్పబడుచున్నాడు.

దుఃఖములు ఆధ్యాత్మికాధిదైవికాధిభౌతికములనునవి - (ఆధ్యాత్మికములు క్రోధాదులవలనఁగలుగునవి - ఆధిభౌతికములు చోరపిశాచాదులవలనఁగలుగునవి - ఆధిదైవికములు పిడుగులు మొదలగు దానివలనఁ గలుగునవి) - సుఖములయం దాశలేకపోవుటయనఁగా అగ్నిలో పుడకలను వేయుట తోనే అగ్ని వృద్ధిపొందినట్లు సుఖముకరిగినప్పుడు వృద్ధిపొందకుండుట - మునియనఁగా సన్యాసి - అని శంకరాభాష్యము.

దుఃఖములనఁగా ఇష్టమైనవస్తువులు లేకపోవుట మొదలగు దుఃఖనిమిత్తములు - సుఖములనఁగా ఇష్టమైనవి - తనకు లేనివానియందరికోరిక కాగము - ఇష్టమైనదిపోవుటకును అనిష్టమైనదివచ్చుటకును కారణము లగువానిం జూచి దుఃఖించుటభయము - ఇష్టముపోవుటవలనను అనిష్టము కలుగుటవలనను కలిగినదై దుఃఖకరమే తనలోఁగలిగెడి మనోవికాగము క్రోధము - ముని అనఁగా ఆత్మను మననముచేయు స్వభావము కలవాడు - ఇదివెనుకటిశ్లోకమున చెప్పిన యవస్థకంటె పూర్వమైనయవస్థ - అని రామానుజభాష్యము. ఇదిపేకేంద్రియమనుపేరుగలమూడవయవస్థ.

వెనుకటిశ్లోకములోఁ జెప్పఁబడినజ్ఞానోపాయములే ఇతఁ మూడుశ్లోకములచే స్పష్టపఱుపఁబడును- రాగమనఁగా చెడ్డవిషయములను మంచివిషయములుగా భ్రమించుట- అని మధ్యభాష్యము.

య సర్వ త్రానభిన్నేహ స్తత్తత్ప్రకృత్య శుభాశుభమ్ |

నాభినన్దతి నద్వేష్టి తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా || ౫౧ ||

యః సర్వత్రా అనభిన్నేహః (సః) = ఎవ్వఁడు అంతట శ్నేహములేనివాఁడు (అగుచు), తత్తత్ శుభాశుభం ప్రాప్య నాభినన్దతి నద్వేష్టి = ఆయా మంచిచెడ్డలను పొంది సంతోషింపఁడో ద్వేషింపఁడో, తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా = వాని తెలివి నిలుకడనుపొందినది.

అంతటననఁగా దేహము చాగ్రాము మొదలగువానియందు- అనిశంకరభాష్యము.

ఇష్టమైనవానియందంతటను ఉదాసీనుఁడగుచు- శుభమనఁగా ఇష్టమయినదికలుగుట- అదిపోవుట అశుభము- ఇది వెనుకటిశ్లోకములోఁ జెప్పఁబడినదానికన్న వెనుకటిదశ- అనిరామానుజభాష్యము. ఇదివ్యతిరేకమును పేరుగలరెండవయవస్థ.

అంతట శ్నేహములేకపోవుట శుభాశుభములచే సంతోషద్వేషములు లేకపోవుటకు హేతువు- అని మధ్యభాష్యము.

యదా సంహార తేచాయం కూమోఽశ్శానీవ సర్వశః |

ఇద్విరియా నీద్విరియా ఖేభ్య స్తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా || ౫౨ ||

అయమ్ యదా = ఈతఁడు ఎప్పుడు, కూమఃః అశ్శానీవ = తాబేలు అవయవములనునలె, ఇద్విరియాణి సర్వశః ఇద్విరియా ఖేభ్యః సంహారతే = ఇంద్రియములను అన్ని విషయములనుండియు మఱిందికొనుచున్నాఁడో, తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా = వాని తెలివి నిలుకడగలిగినది.

ఇంద్రియములను విషయములనుండి మఱింది మనస్సును ఆస్థాయం దునుచు చున్నాఁడు- ఈ నాలుగుజ్ఞాననిర్మలను పూర్వపూర్వముచెప్పఁబడినది పైపైని చెప్పఁబడినదానిచేఁబుట్టఁదగినవి- అని రామానుజభాష్యము. ఈశ్లోకమునఁ జెప్పఁబడినదియతమానమవెడిప్రథమదశ.

విషయా వినీతతాస్తే నిరాహారస్య దేహినః |

రసవజ్ఞం రసోప్యస్య పరం దృష్ట్వా నితతతే || ౫౩ ||

[౫౨]

గీతాభాష్యత్రయసారము.

నిరాహారస్య దేహినః=ఆహారములేని పురుషునకు, విషయాః రసవ
జ్ఞాం వినివర్తకస్తే=విషయములు రాగములప్పు మఱలుచున్నది- పరం
దృష్ట్యా(స్థితస్య) అస్య రసోపి నివర్తకే=ఆత్మస్వరూపమును చూచి
(యున్న) వీనికి రాగంబును మఱలుచున్నది.

విషయములనఁగా ఇంద్రియములు- నిరాహారు న కు ఆ నఁ గా వి ష
యములను స్వీకరింపనివానికి- పరబ్రహ్మమును చూచియున్నవానికి ఆనఁ
గా బ్రహ్మ మేనేనుఅనుకొనినవానికి - అనిశంకరభాష్యము.

ఇంద్రియములకు ఆహారము విషయములే- రాగంబును, విషయముల
కంటెపరమైన అనఁగా మిక్కిలినుశీకరమైన ఆత్మస్వరూపమును చూచిన
పై మఱలుచున్నది- ఆనిరామానుజభాష్యము.

వెనుకఁజెప్పఁబడిన జ్ఞానము ప్రయత్నములేక సిద్ధింపదని యుత్తరశ్లో
కములచేఁజెప్పఁబడుచున్నది- ఆహారము(లిండి) లేనివానికి ఇతగవిషయ
ములననుభవించెడి శక్తి లేకపోవును- మిగిలినవిషయములయందు కోరికయై
నను లేకపోవును- రసమును(రుచిని) కోరుటమొదలగునది నివర్తకంపడు-
అది అపరోక్షజ్ఞానమువలన నె మఱలును- రసశబ్దము రాగముంగూడ చె
ప్పును- అని మధ్వభాష్యము.

యతతోహ్యపి కాంతేయ పురుషస్య వివశ్చితః।

ఇద్వీయాణి ప్రమాథీని హరన్తి ప్రసథం మనః॥౬౦॥

(హీ)కాంతేయ!=(ఓ)యజ్ఞానుడా!, యతః వివశ్చితోఽపి పురుష
స్య మనః=ప్రయత్నముచేయుచున్నవాఁడును జ్ఞానవంతుడైనను పు
రుషునియొక్క మనస్సును, ప్రమాథీని ఇద్వీయాణి ప్రసథం హరన్తిహీ
=క్షోభముకలుగఁజేసెడి ఇంద్రియములు బలాత్కరించి లాగుచున్నవి-
విషయములతోఁజేరుచున్నవియనుట.

ఇంద్రియములను జయించుటఆత్మదేశకానంబునంగానికలుగదు- కాన
జ్ఞాననిష్ఠులకాభ మేనది- అని రామానుజభాష్యము.

అపరోక్షజ్ఞానములేక వట్టిజ్ఞానముకలవాఁడైనను సాధారణమైనయ
త్నముకలవాఁడైనను శరీరాభిమానియగువాని మనస్సును ఇంద్రియములు
లాగుచున్నవి- అనిమధ్వభాష్యము

తాని సర్వాణి సంయమ్య యుక్త ఆసీత్మత్సరః।

వశేహి యశ్యేన్ద్రియాణి తస్య పజ్ఞా పతిష్ఠితా||౬౧||
తాని సర్వాణి సంయమ్య=వానిని అన్నిటిని స్వాధీనముచేసికొని,
యుక్తః మత్పర(స్సన్) ఆసీత్=సమాధికలవాడై నాయందా సక్తిగ
లవాఁ(డగుచు) ఉండునది- యన్య ఇన్ద్రియాణి వశే వత్తన్తే=విచ
నికి ఇంద్రియములు తనవశమున నున్నవో, తస్య పజ్ఞా పతిష్ఠితా
=వాని జ్ఞానము నిలకడకలది.

మత్పరః ఆసీత్ అనుదానికి అంకటికిని ఆత్మనైన నేను పరుఁడు
గాఁగలవాడై, ఆతనికింటే నేను వేఱుగాదు అనియుండునది- అనిశం
కరభాష్యము.

మత్పరః అనుదానికి నాయందుమనస్సునుఉందినవాడై అనియధా
ము- భగవంతునియందు ఉంచబడిన మనస్సు అన్ని పాపములును నశించు
టవలన నిమగ్నమై విషయానురాగములేనిదై ఇంద్రియములను స్వాధీన
ముచేసికొనును- అనిరామానుజభాష్యము.

మిక్కిలి పయత్నముకలవానికి ఇంద్రియములు స్వాధీనములుగు
ను- యుక్తః=నాయందుమనస్సుకలవాడై, మత్పరః=సమస్తముకన్నను
తక్కువఁడగుగా నన్ను ఎవ్వఁడెఱుఁగునో అట్టివాడై అని మధ్వభా
ష్యము.

ధ్యాయతో విషయాన్ పుంస స్సర్వ స్తేషూపజాయతే|

సర్వో త్సంజాయతే కామః కామా కోగ్రహోఽభిజాయతే|

కోధా ద్భవతి సంమోహ స్సంమోహః శ్చైతివిభాగః|

శ్చైతిభాగో ద్బుద్ధినాశో బుద్ధినాశా త్ప్రణశ్యతి||౬౨||

విషయాన్ ధ్యాయతః పుంసః=విషయములను ఆలోచింపుచున్న పు
రుషునకు, తేషు సర్గః ఉపజాయతే=వానియందు పీఠి కలుగుచున్న
ది- సర్వోత్ కామః సంజాయతే=విషయపీఠివలన ఆశ పుట్టుచు
న్నది- కామాత్ కోధః అభిజాయతే=ఆశవలన కోధము పుట్టుచు
న్నది- తాను ఆశపడినదానిని మఱియొకఁడు ఆశపడినతోడ నె వానియం
చు కోపముపుట్టునుగదా- కోధాత్ సంమోహః భవతి=కో పమువల
న అవివేకముకలుగుచున్నది- సంమోహాత్ శ్చైతివిభాగః (భవతి)
=అవివేకమువలన వలపు (కలుగుచున్నది)- శ్చైతిభాగో ద్బుద్ధి

నాశః (భవతి) = మఱపువలన తెలివిపోవుట (కలుగుచున్నది) - బుద్ధినాశాత్ ప్రణశ్యతి = తెలివిచెడుటవలన నశింపుచున్నాఁడు.

బుద్ధినాశవనఁగా అంతఃకరణముచెడుట - అనఁగా ఇది చేయఁదగినది ఇది చేయఁదగనిది అను నేర్పాటు లేకపోవుట - దానివలన నశించుటయనఁగా పురుషార్థమునకు తగిలకపోవుట - అనిశంకరభాష్యము.

కామ మనఁగా విషయములను అనుభవింపక నిలువ లేకపోవుట - సంమోహ మనఁగా కార్యాకార్యవివేకము లేకపోవుట - స్మృతిభ్రంశము అనఁగా తాను నడపించుచున్న ఇంద్రియజయము మొదలగుదానిని వఱచుట - బుద్ధినాశవనఁగా ఆత్మజ్ఞానమునందలి వ్యవసాయ ము (నిశ్చయము) పోవుట - దానివలన నశించుటయనఁగా సంసారములో బడుటయే - అని రామానుజభాష్యము.

సంమోహమనఁగా ఆకార్యములయందలి కొరిక - స్మృతివిభ్రమ మనఁగా శాస్త్రవిషేషములను వఱచుట - బుద్ధినాశవనఁగా అన్నివిధములను దోపమనెడి జ్ఞానమే లేకపోవుట - అనిశ్యతి అనుదానికి నరకము మొదలగు అనర్థములను పొందుచున్నాఁడు అనియర్థము - అని మధ్వభాష్యము.

రాగద్వేషవియక్తైస్తు విషయా నిర్ద్రియై చరన్ |

ఆత్మవశ్యై ర్విధేయాత్సా ప్రసాద మధిగచ్ఛతి || ౬౪ ||

రాగద్వేషవియక్తైః ఆత్మవశ్యైః ఇర్ద్రియైః విషయాన్ చరన్ = రాగద్వేషములు లేనివై తనకులాంగియున్న ఇంద్రియములచేత విషయములను అనుభవింపుచున్న వాడై, విధేయాత్సా ప్రసాదమ్ అధిగచ్ఛతి = స్వాధీనమైన అంతఃకరణముకల వాడై లేటను పొందుచున్నాఁడు.

స్వాధీనములైన ఇంద్రియములచేత శరీరముగలుచుటకై విడువశక్యము కాని విషయములను అనుభవింపుచు - ప్రసాదమనఁగా స్వస్థత - అని శంకరభాష్యము.

విషయాన్ చరన్ = విషయములను తరస్కరించియున్న వాడై - ప్రసాదమనఁగా నిర్మలమైన మనస్సు కలిగియుండుట - అని రామానుజభాష్యము.

విషయముల ననుభవింపుచున్నను జయింపఁబడిన మనస్సుకలవాఁడు

మనస్సుయొక్క తేటను పొందుచున్నాడు- అనిమధ్వభాష్యము.

ప్రసాదే సర్వదుఃఖానాం హని రస్యోపజాయతే।

ప్రసన్నచేతసో హ్యశు బుద్ధిః పర్యవత్తిష్ఠతి॥౬౫॥

ప్రసాదే (సత) అస్య సర్వదుఃఖానామ్ హనిః ఉపజాయతే=ప్రసన్నతకలుగుచుండఁగా వీని సర్వదుఃఖములను నాశము కలుగుచున్నది. ప్రసన్నచేతసః బుద్ధిః ఆశు పర్యవత్తిష్ఠతి=ప్రసన్నమైన యంతఃకరణముకలవాని బుద్ధి శీఘ్రముగా నిలకడకలదియగుచున్నది.

పర్యవత్తిష్ఠ తే=ఆకాశమువలెనంతటనుండునదియగును. ఆత్మస్వరూపముచేత నిశ్చలమగుననుట- అనిశంకరభాష్యము.

ప్రసన్నచేతసః=ఆత్మవలోకనమునకు విరోధులగు దోషములులేని మనస్సుకలవానికి. బుద్ధిః=ప్రత్యేకముగా ఆత్మవిషయమైన జ్ఞానము- అని రామానుజభాష్యము.

బుద్ధిః పర్యవత్తిష్ఠతి=జ్ఞానము బ్రహ్మసరోక్షత్వముచేత లెస్సగా స్థితిని చేయును- ప్రసాదమనఁగా తనప్రియతమలేక యెనను తలుచుగా విషయములయందు ప్రవర్తింపకపోవుట- అనిమధ్వభాష్యము.

నాస్తి బుద్ధి రయక్తస్య నచాయక్తస్య భావనా।

నచా భావయత శ్శాన్తి రశాన్తస్య కుత సుఖమ్॥౬౬॥

అయక్తస్య బుద్ధిః నాస్తి=యోగములేనివానికి జ్ఞానము లేదు. అయక్తస్య భావనాచ న=యోగములేనివానికి భావనయును లేదు. ఆభావయతశ్చ శాన్తిః న=భావనచేయకున్నవానికి శాంతి లేదు. అశాన్తస్య సుఖమ్ కుతః?=శాంతిలేనివానికి సుఖము ఎక్కడది?

నమాధిలేనివానికి ఆత్మస్వరూపజ్ఞానంబును ఆత్మజ్ఞానమువందలి అభినివేశంబు(నిశ్చయము)ను కలుగదు- సుఖమనఁగా ఇంద్రియముల విషయానుభవపు ఆశనుండి వ్రలుట- విషయములయందలియాశదుఃఖమె- ఆశకలిగినప్పుడు సుఖలేశమైనను కలుగదు- అనిశంకరభాష్యము.

యోగమనఁగా భగవంతునియందు మనస్సునుంచుట- బుద్ధియనఁగా ప్రత్యేకముగా నాత్మను తెలిసికొనుట- భావనయనఁగా ఆత్మధ్యానము- శాంతియనఁగా విషయములయందలి స్పృహ(ఆశ) యుడుగుట- ఇది లేనివానికి, నిత్యమై, ఇంతకంటె నెక్కుడు లేదనఁదగిన సుఖము కలుగదు.

అనిరామానుజభాష్యము.

అయిక్తుడనఁగా మనోనిగ్రహము తేనివాఁడు - బుద్ధియనఁగా మంచిజ్ఞానము - శాంతియనఁగా మోక్షము - అనిమధ్వభాష్యము.

ఇద్విరియాణాంహి చరతాం యత్సహోఽనువిధీయతే।

త దస్య హరతి ప్రజ్ఞాం వాయు నావ మివావృన్తి॥౬౭॥

యత్ మనః=ప మనస్సు, చరతామ్ ఇద్విరియాణామ్ అను విధీయతే=విషయములననుభవింపుచున్న ఇంద్రియముల వెంటను ప్రవర్తించునో, తత్ అస్య ప్రజ్ఞామ్=అది వీడ్చి తెలివిని, వాయుః అవృన్తి నావమివ=గాలి నీటిలో ఓడనువలె, హరతి=ఆకర్షించుచున్నది.

ఓడవాండ్ర యోడను గాలి, మాగమును తప్పించి అపమార్గమునకు నడపించునట్లు ఇంద్రియముల ననుసరించెడి మనస్సు సంన్యాసి యొకఁడై అత్తానాత్మ వివేకమువలనఁగలిగిన జ్ఞానమును నశించఁజేయును - అనిశంకరభాష్యము.

ప్రజ్ఞయనఁగాఁ బ్రత్యేకముగా నాత్మను తెలిసికొనుట - వాయువనగా ఎదురు గారి - అనిరామానుజభాష్యము.

విధీయతే=ఈ స్వరూపిచేతఁజేయఁబడుచున్నదో - ప్రజ్ఞామ్=శ్రేష్ఠ మైనజ్ఞానమును - ఇతఁపుట్ట బోవుదానింగూడ నివారించుచున్నది - పుట్టినదానిని తిరస్కరించుచున్నది అనిమధ్వభాష్యము.

తస్మా ద్యస్య మహాబాహూ నిగృహీతాని సర్వశః।

ఇద్విరియాణీద్విరియాణేభ్యః సైస్య ప్రిజ్ఞా ప్రిత్యైతా॥౬౮॥
(హే)మహాబాహూ!=(ఓ)గొప్పభుజములుకలవాఁడా!, తస్మాత్=ఆహేతువువలన, ద్యస్య ఇద్విరియాణి సర్వశః ఇద్విరియాణేభ్యః నిగృహీతాని=ఎవ్వని ఇంద్రియములు అంతటను విషయములనుండి నిగ్రహింపఁబడినవో, తస్య ప్రిజ్ఞా ప్రిత్యైతా=వాని బుద్ధి నిలకడ కలది.

కాఁబట్టి సమస్తవిధముల నిగ్రహింపఁబడిన యింద్రియములు కలవాఁడై జ్ఞుని - అనిమధ్వభాష్యము.

యా నిశా సర్వభూతానాం తస్యోం జాగతా సంయమీ।

యస్యోం జాగ్రత్తాం తాని సా నిశా నిశ్యతో మానేః॥౬౯॥

సర్వభూతానాం యా నిశా = సమస్తప్రాణులకును ఏది రాత్రియో,
తస్యాం సంయమీ జాగత్ = దానిలో యోగి. మేలుకనుచున్నాం.
యస్యాం భూతాని జాగ్రతి = దేనియందు భూతములు మేలుకనుచు
న్నవో, సా పశ్యతః మనః నిశా = అది తెలిసికొనుచున్న మునికి
రాత్రి.

సర్వప్రాణులకు రాత్రియగునది పరమాక్షరత్వహిన్ జాగ్రతి రాత్రి
యగునది శాక్తైకైకవ్యవహారము - అని శంకరాభాష్యము.

సర్వభూతమలరాత్రియగునది ఆత్మజ్ఞానము - జ్ఞాని రాత్రియగునది
శబ్దాదివిషయజ్ఞానము - అని రామానుజభాష్యము.

సమస్తభూతమలరాత్రియగునది పరమేశ్వరస్వరూపము - దాని
యందు జ్ఞాని మేలుకొనుటయ న్నగా లేక నా అనిశోక్తిజ్ఞానమును వాచి
గుట - జ్ఞానికి రాత్రి విషయస్వరూపము - దానియందు నానాభూతములను
వాచు - అని శంకరాభాష్యము.

అపూర్వమాణా హచలప్రతిత్తం

నమచ తానాః ప్రపిశంతి యచ్చిన్

తద్వ తాతమా యం ప్రపిశంతి సత్త్వే

స త్త్వే మాస్మిన్ స కామకామోఽపి || ౭ ||

అపూర్వమాణా హ అచలప్రతిత్తమ్ నమచ త్మ = నింపబడుచున్నది ఈ
లింపనిష్ఠులగు సముద్రమును, అపః యచ్చిన్ ప్రపిశంతి = నీళ్లు నీళ్లు
చొచ్చుచున్నవో, తద్వ తాతమా యం ప్రపిశంతి = అట్లుగా
న్ని కోరికలను ఎవ్వనిని చొచ్చుచున్నవో, సః శాన్తిమ్ ఆస్మిన్
= వాంఛు శాంతిని పొందుచున్నాం - కామకామో శాన్తిమ్ నా
స్మిన్ కామములగువాంఛు శాంతిని పొందుము.

సమస్తమైనకోరికలను ఎవ్వనికి ఆత్మయందే పొందుచున్నవో,
వాంఛు మోక్షమును పొందును - అని శంకరాభాష్యము.

శబ్దాదివిషయములు ఇందియగోచరమైనను కాన్పింపని ఎవ్వరికి
తనయూత్థావలోకినశృష్టిచేత వికారము లేనివాడైయుండినో, వాడే
దేని స్పృహతను పొందును - అని రామానుజభాష్యము.

ఎవ్వరికి విషయములేని నింపబడినవాడైనను దర్శనం లేనదివలన.

[౧౮]

గీతాభాష్యత్రయసారము.

ప్రయత్నమును చేయఁజూ, విషయములు లేనిచో శోషింపఁజూ, వాఁడు మోక్షముఁ జెందును. అని మధ్యభాష్యము.

విహాయ కామాన్ యస్సర్వాన్ పుమాం శ్చరతోనిస్సృహః |

నిమణమో నిరహంకార స్సశాన్తి మధిగచ్ఛతి || ౨౦ ||

యః పుమాన్ = ప పురుషుఁడు, సర్వా కామాన్ విహాయ = అన్ని కోరికలను విడిచి, నిస్సృహః నిమణమః నిరహంకారః చరతి = ఆశ లేనివాఁడును మమకారము లేనివాఁడును అహంకారము లేనివాఁడునై సం చరింపుచున్నాఁడో, సః శాన్తిమ్ అధిగచ్ఛతి = వాఁడు శాంతిని పొందుచున్నాఁడు.

చరతి అనుదానికి జీవనమాత్రవ్యాపారమే మిగిలి తిరుగుచున్నాఁడో అని యర్థము. అహంకారమనఁగా తనను గొప్పఁజేసికొనుట. శాంతి యనఁగా అన్ని సంసారదుఃఖములు నుడుగుటయ నెడిమోక్షము. అని శంకరభాష్యము.

కామములనఁగా కోరికలుడెడి శబ్దాదివిషయములు. నిరహంకారః = దేహమునందు అత్తాభిమానము లేనివాఁడు. అని రామానుజభాష్యము.

కామములనఁగా విషయములు. చరతి = గతింపుచున్నాఁడో. నే ను భక్తింపుచున్నాననే అహంకారమమకారములు లేనివాఁడై ముక్తిని పొందును. అని మధ్యభాష్యము.

ఏషా బ్రాహ్మ స్థితిః పాథా నైనాం ప్రాప్య విముహ్యతి |

స్థిత్యాఽస్యా మంత్రకాలేపి బ్రహ్మ నిర్వాణ మృచ్ఛతి || ౨౧ ||

(హే) పాథా! ఏషా బ్రాహ్మ స్థితిః = (ఓ) యజుఃశుఁడా! ఇది బ్రహ్మ నిర్వాణమును స్థితి. ఏనాం ప్రాప్య నముహ్యతి = దీనిని సాంది మోహముఁ జెందుడు. అంతకాలేపి అస్యాం స్థిత్యా = చరమవయస్సు నందుఁబూన దీనిలో ఉండి, బ్రహ్మనిర్వాణమ్ మృచ్ఛతి = బ్రహ్మసందేహము పొందుచున్నాఁడు.

అన్ని కర్మములను విడిచి బ్రహ్మస్వరూపముగానుండుటయ నెడి జ్ఞానము, బ్రాహ్మ స్థితిః అని చెప్పబడినది. వార్ధకమున నన్యసిందినవాఁడుఁ గూడ మోక్షమును పొందఁగా బ్రహ్మచర్యమునుండియే సంన్యసింది జీవ

నకాలమంతయు బ్రహ్మమునందె యున్నవానికి మోక్షముకలుగునని చెప్పవలయునే? అనిశంకరభాష్యము.

నిత్యాశ్శుద్ధానముకలవాడై సంగములేని కర్మముల నాచరించుటయె, బ్రహ్మమును పొందించునదిగాన, బ్రాహ్మీ స్థితిః అనిచెప్పఁబడినది- ఇట్టి కర్మాస్థితినిబొంది తిరిగియు సంసారముంజేందఁడు- బ్రహ్మనిర్వాణము అనఁగా నిర్వాణమయమగు బ్రహ్మమును, అనఁగా సుఖైకస్వరూపంబగు నాత్మను పొందుచున్నాఁడు- అని రామానుజభాష్యము.

బ్రాహ్మీ = బ్రహ్మవిషయమగు, స్థితిః = లక్షణము- అంతకాలమందైనను ఈస్థితిలో నిలిదియె బ్రహ్మమును పొందుచున్నాఁడు- లేనియెడను జన్మాంతరమును పొందుచున్నాఁడు- జ్ఞానులకుఁగూడ ప్రాకరబ్ధకర్మా మున్నయెడను మఱియొక్క శరీరము కలుగును- నిర్వాణం బ్రహ్మ = శరీరములేని బ్రహ్మమును- శరీరములేకపోవుటయనఁగా ప్రకృతివలనఁగలిగిన శరీరములేకుండుటకాని ఎల్లప్పుడును ఆనందరూపమైఅంతటను పరిపూర్ణమైన అప్రాకృతశరీరము లేకపోవుటకాదు- ఆశరీరమునె తన మాయచెత పరిచ్ఛిన్నమునుచేసి రామకృష్ణాదిరూపముగాఁజూపును- ఎల్లప్పుడును అన్నిశరీరములయందును లేకలేని అనంతములైన గుణములు కలదియు దోషము లేమియులేనిదీయునగు నారాయణుఁడను పరబ్రహ్మమును అపరోక్షజ్ఞానముచేఁ బొందుచున్నాఁడు- అని మధ్వభాష్యము.

ఇతి త్వి భగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం

యోగశాస్త్రే త్వికృష్ణాజ్ఞానసంవాదే సాం

ఖ్యయోగోనామ ద్వితీయోఽధ్యాయః.

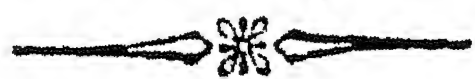
ఇట్లు ఉపనిషదథాప్రతిపాదకంబును బ్రహ్మవిద్యాప్రతి

పాదకంబును యోగశాస్త్రంబును త్వికృష్ణా

జ్ఞాన సంవాదంబునగు భగవద్గీతలలో

సాంఖ్యయోగప్రతిపాదకంబగు

రెండవయధ్యాయము.

మూడవయథాయము.

అర్జునఉవాచ.

జ్యాయసీచే తరమణస్తే మతా బుద్ధి జనాదనా

తతిం కమణి ఘోరే మాం నియోజసియ కేశవ॥౧॥

వ్యామిశ్రేణేవ వాక్యేన బుద్ధిం మోహయసీవ మే

తదేకం వద నిశ్చిత్తయేన శ్రేయోఽహ మాప్నుయామ్॥౨॥

(హే)జనాదన!=(ఓ)శ్రీకృష్ణుడా!, బుద్ధిః కర్మణః జ్యాయసీ తే
మతాచేత్=జ్ఞానము కర్మముకంటె శ్రేష్ఠమైనదిగా నీకు ఇప్తమ
య్యేనేని, (హే)కేశవ!=(ఓ)శ్రీకృష్ణుడా!, తత్=అందువలన, ఘో
రే కమణి మామ్ కిం నియోజయసి? = ఘోరమైన కర్మముగలదు
నన్ను ఏల ప్రవర్తింపజేయుచున్నావు? - వ్యామిశ్రేణేవ వాక్యేన=క
లతగానుండెడిదానివంటి వాక్యముచేత, మే బుద్ధిం మోహయసీవ=
నా బుద్ధిని మోహింపజేయుచున్నట్లు ఉన్నావు. - యేన అహమ్
శ్రేయః ఆప్నుయామ్=దేనిచేత నేను మేలును పొందుదునో, తత్
ఏకమ్ నిశ్చిత్త వద=అట్టి ఒక్కదానిని నిశ్చయించి చెప్పుము.

ఈయజ్ఞానప్రశ్నముచే జ్ఞానకర్మణముచ్చయము ఆనఁగా జ్ఞాన
మతోతుల్యముగా కర్మమునుగూడ చేర్చి యాచరించుట సిద్ధాంత
ముకాదని స్పష్టపఱుపఁబడినది - అనిశంకరభాష్యము.

జ్ఞాననిష్ఠయే ఆత్మావలోకనమునకు సాధనము-కర్మణిష్ఠ ఆజ్ఞాననిష్ఠ
ను కలుగఁజేయునది- ఇంది)యముల వ్యాపారములన్నియు నడుగుటచే
గలిగెడి ఆత్మావలోకనమే సాధింపవలసినదైనచో సకలకర్మములను వ.
దిలి జ్ఞానమునె యాచరించుటయందు నన్ను నియోగింపుము. - సర్వేం
దీ)య వ్యాపారరూపమైనకర్మమున నన్నేల నియోగించెదవు- అనిరా
మానుజభాష్యము.

కర్మముకన్న జ్ఞానము మిక్కిలి యుత్తమమైనదని చెప్పితిని- అట్లు
య్యేనేని నివృత్తికర్మముల విడిచి యుద్ధమనెడి ఘోరమయికర్మ
మందు నన్నేల నియోగింపుచున్నావు? అని మధ్వభాష్యము.

లోకేఽప్సిన్ ద్వివిధా నిష్ఠా వయా పోక్తా పురానఘ॥

జ్ఞానయోగేన సాంఖ్యానాం కర్మయోగేన యోగినామ్॥౩॥

(హే) అనఘ = (ఓ) పాపములు లేనివాడా! అస్మిన్ లోకే = ఈ లోకము నందు, పురా ద్వివిధా నిష్ఠా మయా ప్రోక్తా = పూర్వము రెండువిధములుగల నిష్ఠ వాచేత చెప్పబడినది - పాంఖ్యానామ్ జ్ఞానయోగేన (నిష్ఠా ప్రోక్తా) = జ్ఞానులకు జ్ఞానమనెడియోగముచేత (నిష్ఠ చెప్పబడినది).

పూర్వమునందు అనఁగా సృష్ట్యాదియందు - వేదాధా సంప్రదాయమును బయలుపుద్వినప్పుడు - నిష్ఠయనఁగా అనుష్ఠేయమందలి తాత్పర్యము - జ్ఞానయోగము బ్రహ్మచర్యాశ్రమమునందే సంస్కరించిన పరమహంససరివ్రాజకులకు - అటు, కాక కర్మములనాచరించెడి వారికి కర్మయోగము - అనిశంకరభాష్యము.

సంఖ్య అనఁగా బుద్ధి - దానితోఁగూడినవారు సాంఖ్యులు - ఆత్మమార్గవిషయమైన జ్ఞానముకలవారు - దానికితగనివారై కర్మయోగాధికారులైనవారు యోగులు - విషయములయందు వ్యాకులమైన బుద్ధి కలవారికి కర్మయోగమున నధికారము - వ్యాకులముకాని బుద్ధికలవారికి జ్ఞానయోగమున నధికారము - కాఁబట్టి వ్యామిశ్రమైన వాక్యము చెప్పబడలేదు - అనిరామానుజభాష్యము.

సనకాదులవలె గృహస్థాదికర్మములను విడిచి జ్ఞాననిష్ఠులైనవారును, జనకాదులవలె గృహస్థాదికర్మములలోనుండియే జ్ఞాననిష్ఠులైనవారు నని రెండువిధములైన జనులు కలరు - ఇందు మొదటివారు సాంఖ్యులు - రెండవవారు యోగులు - జ్ఞాననిష్ఠులైనను ఆధికారికులగుటవలన ఈశ్వరేచ్ఛ చేతనును లోకసంగ్రహాధా మగుటవల్లనును కర్మయోగులయినవారును యోగులు - ఈశ్వరేచ్ఛ చేతనే కర్మమును చేసెడివారు ప్రియవ్రతాదులు - నీవు జనకాదులవలె కర్మములనాచరించుచు నె జ్ఞానమునకు తగినవాడవు - అని మధ్వభాష్యము.

న కర్మణా మనారమ్భా నైషకరమ్యం పురుషోన్నతే |

నచ సంస్యసనాదేవ సిద్ధిం సమధిగచ్ఛతి || ౪ ||

కర్మణామ్ అనారమ్భాత్ = కర్మములను ఆచరింపకపోవుటవలన, పురుషః నైషకరమ్యమ్ నాన్నతే = మనుష్యుఁడు జ్ఞాననిష్ఠును పొందఁడు - సంస్యసనాదేవచ సిద్ధిం నసమధిగచ్ఛతి = కర్మములను విడుచుటమా

[౬౨]

గీతాభాష్యత్రయసారము.

త్రయమనై జ్ఞానసిద్ధిని పొందెడు.

ఈజన్తమనఁగాని జన్మాంతరమనఁగాని అనుష్ఠింపఁబడిన కర్మములు పాపక్షయకారణములగుటను అంతఃకరణశుద్ధిని కలుగుజేసి జ్ఞానోన్ముత్తిద్వామన జ్ఞానసిద్ధి కు కారణములగును- అంతఃకరణశుద్ధి లేక వట్టి కర్మపరిత్యాగ మాత్రముచేత జ్ఞానసిద్ధి కలుగదు- అని శంకరభాష్యము

అనారంభమనఁగా కర్మములను ఆరంభింపకయె పోవుట. సంస్కృత నమనఁగా ఆరంభించినవానిని విడుచుట- ఫలాభిసంధిలేక కర్మములచే భగవంతుని వారాధించినఁగాని అనాదికాలమునుండియున్న పాపములు పోయి అవ్యాకులేంద్రియత్వపూర్వకమగు ఆత్మనిష్ఠులుగదు- అనిరామానుజభాష్యము.

కర్మములను అనఁగా యుద్ధము మొదలగు వానిని చేయకపోవుటవలన శైవ్య-ర్ష్యమన గా కావ్యకర్మములను విడుచుటచే బొందఁబడెడి మోక్షముకలుగదు- జ్ఞానముమోక్ష సాధనముగాని కర్మములంజేయకపోతకాదు- ఇందుకు హేతువు పురుషుఁడగుట- ఎల్లప్పుడును స్థూలమైనను సూక్ష్మమైన నగు పురమ (శరీరము)తోఁగూడియె యుండవారదు. కర్మములను చేయకపోవుటవలననె ముక్తికలుగునెడను స్థావరములకు ముక్తి కలుగవలయును- సంస్కృతనమనఁగా కావ్యకర్మములను విడుచుట- కావములే నికర్మములనాచరించుటచే నంతఃకరణశుద్ధి కలిగి జ్ఞానముచే మోక్షము కలుగును- యత్కృతమము ప్రయతత్త్వమ (మనస్సమాధానము) కొఱకు నుభగవంతునికి సంతోషము కలుగుటకు నెయున్నది- గృహస్థులు ఇతర కర్మములలో వ్యవహించుటవలన ఆపయితై యుండరు- ఆధికారికులు గృహస్థులెయె ప్రయతులగుటను సమధుకలగుదురు- అని వాచానభాష్యము.

సహికశ్చిత్ క్షణమపి జాతు తిష్ఠ క్యకశ్చకృత్ ।

కార్యతే హ్యవశః కర్మ సర్వః ప్రకృతిజై ర్భుతైః ॥౫॥

కశ్చిదపి జాతు క్షణమపి = ఒకానొకఁడగు ఒక్కప్పుడు క్షణకాలము, అకర్మకృత్ సతిష్ఠతిహి = కర్మములను చేయనివాఁడ (ఆగుచు) గదా- సర్వః అవశః = సమస్తమైనవాఁడను అస్వాధీనుడై

ప్రకృతిజైః గుణైః కర్మ కాగ్యతేహి = సకృతివలనఁగలిగిన సత్త్వర
రజస్తమోగుణములచేత కర్మమును చేయించఁబడుచున్నాఁడుగదా.

జ్ఞానులకు సత్త్వాదిగుణములచే కదల్చఁబడుట లేదుగాన ఈశ్లోక
ము అజ్ఞావిషయము. అజ్ఞః = అజ్ఞుఁడు, అను పదమును తెచ్చికొని యన్వ
యించునది. అనిశంకరభాష్యము.

కర్మయోగముచేత ప్రాప్తినపాపములను నశింపఁజేసికొని, సత్త్వాది
గుణములను స్వాధీనముచేసికొని, నిర్మలమైనయంతఃకరణముకలవానిచే
సంపాదించవలసినది జ్ఞానయోగము. అనిరామానుజభాష్యము.

కర్మములను సర్వవిధములను వీడుచుట శక్యముకాదు. అని మధ్వ
భాష్యము.

కమేకన్ద్రియాణి సంయమ్య య ఆస్తి వనసా స్మరన్ |

ఇద్విరియాథాన్ విమూఢాత్సా మిథ్యాచార స్స ఉచ్యతే || ౬

యః కమేకన్ద్రియాణి సంయమ్య = ఎవ్వఁడు కమేకాన్ద్రియములను*
నియమించికొని, ఇద్విరియాథాన్ వనసా స్మరన్ | ఆస్తి = ఇన్ద్రి
యవిషయములను మనస్సుచేత తలంచుచును ఉన్నాఁడో, సః విమూ
ఢాత్సా మిథ్యాచారః (ఇతి) ఉచ్యతే = వాఁడు మోహమునుజేంది
నమనస్సుకల మిథ్యాచారుఁడు (అని) చెప్పఁబడుచున్నాఁడు.

ఆత్మజ్ఞానములేనివాఁడు కర్మములంజేయకుండుట యయుక్తము. మి
థ్యాచారుఁడనఁగా పాపాచారుఁడు. అనిశంకరభాష్యము.

పాపము నశింపకపోవుటవలన అంతఃకరణజయము లేనివాఁడైయును
ఆత్మజ్ఞానమునప్రవర్తించి విషయాసక్తమైన మనస్సుకలవాఁడు, ఒకర-
విధముగా నుద్దేశించి మఱియొకరవిధముగా నడచువాఁడుగాన మిథ్యా
చారుఁడనఁబడుచున్నాఁడు. అనిరామానుజభాష్యము.

అయినను కర్మములను శక్తికొలది విడువవలయును. అనిమధ్వభాష్యము.

* వాక్కు, మాస్తము, పాదము, గురము, ఉపస్థము, అనునవియును కమేకాన్

ద్రియములు. వీని వివరణము సృష్టి సంగ్రహవిత్తరమున ముస్పష్టమగును.

యస్త్విన్ద్రియాణి మనసా నియమ్యా రభ తేఽజ్ఞాన |

కర్మేన్ద్రియైః కర్మయోగ మసక్త స్స విశిష్యతే || ౭ ||

(హే)అజ్ఞాన!=(ఓ)యజ్ఞానుడా!, యస్త్విన్ద్రియాణి మనసా నియమ్యా=ఎవ్వడైతే ఇంద్రియములను మనస్సుచేత నియమించి, అసక్త(స్వే)కర్మేన్ద్రియైః కర్మయోగమ్ ఆరభతే=ఫలసంగములేనివాడై కర్మేంద్రియములచేత కర్మయోగమును ఆరంభింపుచున్నాడో, సః విశిష్యతే=వాడు విశేషింపుచున్నాడు.

ఇట్లు కర్మముల నాచరించెడి యజ్ఞుడు, వెనుకటి మిథ్యాచారానికంటె శ్రేష్ఠుడు- అని శంకరభాష్యము.

ఆత్మావలోకనమందు మనస్సుకలవాడై, తనకు అలవాటుపడిన విషయములవంటివైన శాస్త్రీయకర్మములయందు ఇంద్రియములను నియమించి, సంగములేక కర్మములంజేయువాడు ప్రమాదము నూహించుటకైన నవకాశము లేకపోవుటచే, జ్ఞాననిష్ఠుడైనపుడు మునికంటె ను విశేషింపుచున్నాడు- అని రామానుజభాష్యము.

వెనుకటి స్తోకములో మనస్సుచేత తలంచుచును అనియు, ఈ స్తోకమున మనస్సుచేత నియమించి అనియు చెప్పటచే మనస్సు ప్రయోజకము అని తెలియఁజేయఁబడినది- కర్మయోగమనఁగా సంన్యాసమునొకటి యైన వశాత్త్రమధర్మములన్నియుంగాని ఒక్కగృహస్థకర్మము మాత్రమే కాదు- కాబట్టి తప్పక స్వవశాత్త్రమోచితమైన కర్మమును చేయుము- అని మధ్వభాష్యము.

నియతం కురు కర్మ త్వం కర్త జ్యాయో హ్యకర్మణః |

శరీరయాత్రాపిచ తే న ప్రసిద్ధ్యే దకర్మణః ||

త్వం నియతం కర్మ కురు=నీవు నియతమైన కర్మమును చేయుము, అకర్మణః కర్మ జ్యాయః హి=అకర్మముకంటె కర్మము శ్రేష్ఠము గదా-అకర్మణః తే శరీరయాత్రాపిచ నప్రసిద్ధ్యేత్=కర్మములులేని నీకు శరీరమునిలుచుటకూడను సిద్ధింపదు.

నియతమనఁగా నిత్యము- ఫలములేక పయధికారికి ఏకర్మము విధింపఁబడుచున్నదో, వానికి అదినియతకర్మము- అకర్మమనఁగా కర్మములంజేయకపోవుట- అని శంకరభాష్యము.

నియతమ్ = వ్యాపింపబడినది - ప్రకృతిసంబంధము కలవానిచేత కర్మము వ్యాపింపబడినదిగాదా - ప్రకృతిసంపర్కము అనాదివాసనచే కలిగినది - అకర్మమనఁగా జ్ఞానము - సాధనముపూర్తియగువఱకు శరీరమును నిలబెట్టికొనుట ఆవశ్యకము - స్యాయముగా సంపాదింపబడిన ధనము చేత పంచమహాయజ్ఞాదులంజేసి మిగిలిన యన్నముచే శరీరమును నిలబెట్టికొనవలయును - కాబట్టి జ్ఞాననిష్ఠునికొగూడ శరీరమునిలిచియుండువఱకు, సాధనము పూర్తియగునందాక, మహాయజ్ఞములు మొదలైన నిత్యనైమిత్తిక కర్మములు ముఖ్యముగాఁ జేయవలసినవి - కర్మయోగమునందుఁగూడ ఆత్మ కర్తా కాండను తెలంపు డుండవలసినదిగాన ఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానము అంతర్భాసిందియె యున్నది - ప్రకృతిసంస్కర్షము కలవానికి కర్మయోగము సుశకంబును స్రవూడములేనిదియు - కాబట్టి జ్ఞాననిష్ఠుకు యోగ్యుడైనవానికిఁగూడ జ్ఞానయోగమకన్న కర్మయోగమే శ్రేష్ఠము - కావున నీవు కర్మమును చేయుము - అని రామానుజభాష్యము.

నియతమనఁగా తనవణణమునను అశ్రమమునకును తగినది - అని మధ్యభాష్యము.

యజ్ఞాథా తర్క-మ-నోఽన్యత్ర లోకోఽయః కర్మబద్ధనః |

తదర్థం కర్మ తాస్తేయ ముక్త సద్భాసమాది || ౯ ||

యజ్ఞాథాత్ కర్మణః అన్యత్రయజ్ఞాథామైన కర్మముకన్న మిగిలినవిషయమున నె, అయింలాకః కర్మబద్ధనః (భవతి) = ఈలోకము కర్మముబంధనముగాఁగలది (అనుచున్నది) = (హే తాస్తే ! = (ఓ)కుఁగీ పుత్రుఁడా!, ముక్తసంగ (స్వ) తదర్థం కర్మ సమాచర = భలసంగము లేనివాఁడ(వగుచు) యజ్ఞాథామైన కర్మమును ఆచరింపుము.

యజ్ఞశబ్దమునకు ఈశ్వరుఁడర్థము - ఈశ్వరునికొఱకు చేయఁబడేది కర్మము యజ్ఞాథామ - అనిశంకరభాష్యము.

యజ్ఞాథామనఁగా యజ్ఞముమొదలగు శాస్త్రీయకర్మములకొఱకైన ద్రవ్యాదినము మొదలయినది - ఆత్మాత్మీయవియోజనములగు కర్మముల చేత ఈలోకము బంధము కలదియగును - తనవయోజనముకొఱకైన దనుతలంపుచేగలిగెడి సంగము లేనివాఁడవై ధన సంపాదనము మొదలగు

[౬౬]

గీతా భావ్యత్రయ పాఠము.

దానింజేసి యజ్ఞాదులంజేసినచో, దానిచేనారాధి. పఠడి భావంతుఁ
డు అనాదికాలప్రవృత్తంబగు కర్మవాసనను లేగఁగొట్టి కలఁతలేనిఅత్తా
వలోకనమును కలుగఁజేయును. అనిరామానుజభాష్యము.

యజ్ఞశబ్దమునకు విష్ణువు అర్థము. యజ్ఞధర్మమై పంగములేని కర్మ
ము బంధముకాదు. అనిమధ్వభాష్యము.

సహాయజ్ఞాః ప్రజా స్సృష్ట్యా పురోవాచ ప్రజాపతిః।

అనేన ప్రసవివ్యధ్వ మేషవో స్త్విష్టకామధుక్॥

ప్రజాపతిః సహాయజ్ఞాః ప్రజాః స్సృష్ట్యా=ప్రజాపతి కర్మములతోఁ
గూడిన ప్రజలను సృజించి, పురా ఉవాచ=తొల్లి (ఇట్లు)అనెను. అ
నేన ప్రసవివ్యధ్వమ్=దీనిచేత వృద్ధి పొందఁడు, ఏషః షః ఇష్టకా
మధుక్ అస్తు=ఇది మీకు కోరికకోరికలనుఇచ్చునది అగును.

ప్రజాపతిఅనఁగా ప్రజలను సృజించువాఁడు. కామములు అనఁ
గా ఫలములు. అనిశంకరభాష్యము.

ప్రజాపతిఅనఁగా సర్వేశ్వరుఁడు ఇష్టకామధుక్=ఇష్టములైన, మో
క్షమునును దానికి అగుణములైన కామములనును, ఇచ్చునది. అని రా
మానుజభాష్యము.

ఈశ్లోకము వెనుక చెప్పఁబడినదానికి అర్థవాదము. అని మధ్వ
భాష్యము.

దేవాన్ భావయ రానేన లేదేవా భావయస్తువః।

పరస్పరం భావయంత శ్రేయః పర మవాప్స్యథ॥౧౧॥

అనేన దేవాన్ భావయత=కీనిచేత దేవతలను కలుగఁజేయుఁడు. లే
దేవాః వః భావయస్తు=ఆ దేవతలు మిమ్మును కలుగఁజేయుదురు.
పరస్పరం భావయంతః=అన్యోన్యము పోషింపుచున్నవారై , పరమ్
శ్రేయః అవాప్స్యథ=గొప్ప వేలును పొందఁగలరు.

భావయత=వృద్ధిపొందింపుఁడు - భావయస్తు=వర్షముమొదలగువా
నిచే వృద్ధిపొందింతురు. భావముకలిగి తద్వారమున మోక్షమును పొం
దుదురు అనిశంకరభాష్యము.

భావయత=ఆరాధింపుఁడు. భావయస్తు=పోషింతురు. పరం శ్రే
యః=మోక్షమును. అనిరామానుజభాష్యము.

ఇష్టా భోగాన్ హి వో దేవా దాస్యన్తే యజ్ఞభావితాః |

తై దత్తా న ప్రదాయైభ్యో యో భుజ్జేఁ స్తేన పవనః || ౧౨

యజ్ఞభావితాః దేవాః హి = యజ్ఞములచేత భావింపబడిన దేవతలుగదా,
 ౧: ఇష్టాన్ భోగాన్ దాస్యన్తే = మీకు ఇష్టములైన భోగములను
 ఈక్షలరు- తైః దత్తా = వారిచేత ఈబడినవానిని, పవనః అప్రదా
 యయః భుజ్జేఁ = వీరికి ఈయక ఎవ్వఁడు అనుభవించుచున్నాఁడో,
 ౨: స్తేన పవనః = వాఁడు దొంగయె.

భావితులనఁగా వృద్ధిపొందింపబడినవారు- అనఁగా సంతోషపెట్టఁ
 బడినవారగుట- భోగములనఁగా స్త్రీపుత్రపిశ్వాదులు- దేవతల స్వ
 మ్మును అపహరించుటచే దొంగయగును- అనిశంకరభాష్యము.

భావితులనఁగా ఆరాధింపబడినవారు- దేవతలు పైపైని వెండియు
 తమనారాధించుటకు తగిన భోగములను భగవంతుఁడు అన్నగాఁగఁవా
 రై ఇత్తురు- చౌర్యమ(దొంగనము) అనఁగా ఇతరులచేత తమకార్య
 మునకై సంపాదింపబడి వారిదైయున్న వస్తువును తనదని లంచుచు
 దానిచే తనను పోషించుకొనుట- అనిరామానుజభాష్యము.

యజశిష్టాశిన స్సంతో ముచ్యన్తే సర్వకిల్బిషైః |

భుజ్జేతే తేత్వఘం పాపా యేవ చ న్యాత్మకారణాత్ || ౧౩ ||

యజశిష్టాశినః సంతః = యజ్ఞములుచేయఁగా మిగిలినదానినితినెడి సర్వ
 రుషులు, సర్వకిల్బిషైః ముచ్యన్తే = అన్నిపాపములచే విడువబడుదురు-
 యే అన్యకారణాత్ పచన్తి = ఎవ్వరు తననిమిత్తము నండుకొనుచు
 న్నారో, తే పాపాః అఘం భుజ్జేతే = ౩ పాపులు పాపమునె
 తినుచున్నారు.

దేవయజ్ఞాదులనుచేసి ఆమృతమును పేరుగల తచ్చేవమును భుజించు
 టచే చుల్లి(పొయ్యి)మొదలగు పంచసూనల(అయిదుహిందూస్థానముల)
 చేఁగలిగెడు పాపములచేతనును, ప్రమాదమవలనఁ గలిగెడు పాప
 ములచేనును, విడువబడుదురు- అనిశంకరభాష్యము. (౧ దేవయజ్ఞము
 అనఁగా నిత్యము అగ్నిలో హోమాదులుచేయుట- ౨ బ్రహ్మయజ్ఞము
 అనఁగా నిత్యమును అభ్యయనముచేయుట- ౩ పితృయజ్ఞము- అనఁగా ప్ర
 తీనమును పితృదేవతలను తృప్తిని బొందించుట- ౪ వసుష్టయజ్ఞము- ౫

నఁగా ప్రతిదీనమువచ్చిన అతిథులకు భోజనము పెట్టుట, యభూతయజ్ఞము. అనఁగా నిత్యమును జరితువులకు బలి వేయుచుండుట- ఇవి పంచమవో యజ్ఞములనీయెదరు- పంచసూత్రమునవి గచున్ (పాయ్య) ౨ కుట్టనిరో కలి) ౩ పేషణి (పాత)ము) రఉదకుంభి (నీళ్లకడవ) ౪ చూజానిచీపురు కట్ట) పినివలన చిన్నచిన్నపురుగులు మొదలగువానికి హింసకలుగునుగా నత్త పంచసూత్రముని చెప్పఁబడును.

ఇంద్రాదిస్వరూపముగానున్న పరమపురుషుని ఆరాధించుటకై ద్రవ్యములను సంపాదించి వానిచే అట్టి భగవంతుని ఆరాధించి భిక్షేపము చే పొటపోసికొనెడివారు, అవాదికాలమునుండి సంపాదించఁబడినవై ఆత్మ యాభాష్యజ్ఞానమునకు విరోధులైన సమస్త పాపములచే, పదువఁబడుదురు- ఇంద్రాదిస్వరూపుఁడగు పరమపురుషునిచే తననారాధించుటకై ఈబడిన ద్రవ్యములను తమకొఱకై వండుకొని తినెడి పాపాత్ములు పాపము నే తినుచున్నారు- పాపముగాఁబరిణమించునదిగాన పాపముని చెప్పఁబడుచున్నది- ఆత్మావలోకనమున వైముఖ్యముకలవారై నరకమును పొందుదురు అని రామానుజభాష్యము.

అన్నాద్భవన్తి భూతాని పఞ్చన్యా దన్నసంభవః |
 యజ్ఞాద్భవతి పఞ్చన్యో యజ్ఞః కర్మసముద్భవః || ౧౮ ||
 కర్మ బ్రహ్మాద్భవం విద్ధి బ్రహ్మోక్షరసముద్భవమ్ |
 తస్మాత్సర్వగతం బ్రహ్మ నిత్యం యజ్ఞే ప్రతిష్ఠితమ్ || ౧౯ ||
 ఏవం ప్రవర్తతంచక్రం నానువర్తయతీహయః |

అఘాయ రిద్ధియా రామో మోఘం పాథా సజీవతి || ౧౬ ||

అన్నాత్ భూతాని భవన్తి = అన్నమువలన భూతములు కలుగుచున్నవి. పఞ్చన్యాత్ అన్నసంభవః (భవతి = మేఘమువలన అన్నము కలుగుట (అరుచున్నది) - యజ్ఞాత్ పఞ్చన్యః భవతి = యజ్ఞమువలన మేఘము కలుగుచున్నది- ౧౮ జః కర్మసముద్భవః = యజ్ఞము పనివలనఁగలుగునది- కర్మ బ్రహ్మాద్భవం విద్ధి = కర్మమును బ్రహ్మమువలనఁబుట్టుకకలదనిగాను ఎఱుంగుము- బ్రహ్మ అక్షరసముద్భవమ్ = బ్రహ్మము అక్షరనివలనఁబుట్టుకకలది- తస్మాత్ = అహేతువులని, సర్వగతం బ్రహ్మ = సర్వమునుచేరియున్న బ్రహ్మము, నిత్యం య

జ్ఞప్తి ప్రతిష్ఠితమ్ = నిత్యముగా యజ్ఞమున నిలిదియున్నది - ఏమి ప్రవ
తీతమ్ చక్రమ్ = ఇట్లు ప్రవర్తించఁజేయుఁబడిన చక్రమును, ఇహ
యః వానువతాంతయతి = ఇచ్చటను ఎవ్వఁడు అనువతించఁడో, (హే)
పాథక! = (ఓ) యజమానుడా!, సః అఘాయుః ఇన్ద్రియానామ (శ్చ
సన్) = వాఁడు పాపజీవనముకలవాఁడును ఇంద్రియములచేత నెక్కిడించు
చున్నవాఁడు (నగుచు), మోఘమ్ జీవతి = వ్యర్థముగా బ్రదుకుచు
న్నాఁడు.

యజ్ఞమనఁగా యజ్ఞముచేయుటవలనఁగలిగెడి అపూర్వము - (అర్థ
ప్రము - అనఁగా నిచ్చటపుణ్యము) - కర్మ మనఁగా ఋత్విక్కులతోఁగూ
డి యజమానుఁడుచేసెడివ్యాపారము - బ్రహ్మార్చనమునఁగా వేదిము
చేఁబ్రకాశింపఁజేయఁబడినదియనుట - ఆశ్వాదము అక్షుగునివలన అనఁగా
పరమాత్మవలనఁగలిగినది - పరమాత్మవలనపుట్టుటనె అన్నివిషయము
లందెలియఁజేయుటను సర్వగతంబయ్యును యజ్ఞవిధియే ప్రధానముగాఁ
గలది - కర్మాధికారియైన యెవ్వఁడు ఈజగచ్చకమును అనువతించ
పఁడో, వాఁడునిరర్థకజీవనముకలవాఁడు - కాబట్టి జ్ఞానికానివాఁడు
కర్మమును చేయవలసినదియె - అనిశంకరభాష్యము.

యజ్ఞమనఁగా కర్మమే - అర్చనముసంపాదించుటమొదలగు యజ్ఞ
మానవ్యాపారముచేఁగలుగునదిగాన కర్మార్చనము - బ్రహ్మార్చన
మేఅనునప్పుడు బ్రహ్మశబ్దముప్రకృతిపరిణామరూపమైన శరీరమును చెప్పు
ను - ఆవ్యాపారము శరీరమువలనఁగలుగునదియనియర్థము - అక్షుర శా
మనకు జీవాత్మయర్థము - అన్నపానాదులచే తృప్తిబొందినజీవునిచేసె
ధిష్ఠింపఁబడినదై శరీరమువ్యాపారములందేయుంగాన బ్రహ్మము అ
క్షురసముద్భవము అని చెప్పఁబడినది - సర్వగతమనఁగా సర్వాధికారుల
ను పొందియున్నది యనుట - యజ్ఞప్రతిష్ఠితమ్ అనువాక్యమునకు శరీర
ము యజ్ఞమునకు మూలమైనది అనియర్థము - అన్నమువలన భూతములు
అనఁగా జీవులతోఁగూడిన శరీరములును, మేఘమువలన అన్నంబును,
యజ్ఞమువలన మేఘంబును, యజ్ఞము యజమానుని వ్యాపారమువలనను,
ఆవ్యాపారము జీవునితోఁగూడిన శరీరమువలననును, అట్టిశరీరములు విరి
గియును అన్నమువలననుఅనియట్లు ఒకదానికొకటి కారణములై చక్ర

మువ లెతిసుగుచున్నదనిని, కమలయోగాధికారి గాని జ్ఞానయోగాధి-
కారిగాని ప్రవర్తింపజేయఁదేని, యజ్ఞశేషముచేత పొట్టపోసికొనుటలేదు
గానవాఁడు ఆఘాయువు- అనఁగా పాపములను చేయుటకైయైన ఆ
యుస్సుకలవాఁడుగానీ పాపరూపము గాఁబరిగిమిందిన ఆయుస్సుకలవాఁ
డుగానీ రెండువిధములనుండెడి యాయుస్సుకలవాఁడుగానీ అగును-వాఁ
డు ఆత్మారామఁడుకాఁడుగాన ఇంద్రియారామఁడు. అఁగా ఇం-
ద్రియములె తోట అనఁగా విహారప్రదేశముగాఁగలవాఁడు అనిను-
యజ్ఞశేషముచే దేహపోషణము లేకపోవుటచే అతిశయించిన కడుస్త-
మోగుణములుగలవాఁడై ఆత్మావలోకనమున విచక్షుఁడగును- పనిని
న తాను చేయుచుండెడిట్లైనయోగాది ప్రవృత్తియు నిష్ఫలబలగును-
అని గామానుభాష్యము.

కమలములను చేయవలయుననుటకు మఱియొక్క- హేతువుచెప్పఁబ-
డుచున్నది- పద్మన్యఁడనఁగా ఆదిత్యుఁడును మేఘచక్రాభిరూపియగు
దేవతయు- యజ్ఞమువలన ఆదిత్యుఁడుబలవృద్ధినిపొందును- మేఘచక్రము
యజ్ఞమువలనకలుగుంగాన యజ్ఞద్భవతీవర్జన్యఃఅనిచెప్పఁబడినది- యజ్ఞ-
మనఁగా దేవతలకు హోమామాదులంజేయుట-కర్మమనఁగా క్రియ(పని)-
జీవులవ్యాపారములన్నియు పరమాత్మవలననే కలుగుచున్నవి పపహ్యే-
వ సాధుకర్మకారయః(ఇతఁడేగదా మంచి పనిని చేయించుచున్నాఁ-
డు)అనిశ్రుతి-ప్రతిబింబమైనజీవునికి బింబమైన పరమాత్మనుపట్టియొకదా-
వ్యాపారము- పరబ్రహ్మముఅక్షరములచే స్ఫుటపఱుపఁబడును- ఆ య-
క్షరములు(వేదము)నిత్యములైనవి- ఇట్లు పరంపరచే యజ్ఞమునకు బ్రహ్మ-
ము అభివ్యంగ్యము(స్ఫుటపఱుపఁబడునది)గాన యజ్ఞమున ప్రతిష్ఠితముఅ-
నిచెప్పఁబడినది- అక్షరములు భూతములచే స్ఫుటపఱుపఁబడునవిగా-
న ఇది దశ)ము- ఈదశచ్ఛక)మును ఎవ్వఁడు అనుసరింపఁడో వాఁడుదా-
నిని చెడఁగొట్టువాఁడుగానఆఘాయువనంబడును- పాపముకొఱకెయై-
న ఆయుస్సుకలవాఁడు అనియథాము అనిమధ్యభాష్యము.

య స్వాత్మగతి రేవస్యా దాత్మత్వప్రశ్న మానవః |

ఆత్మ న్యేవచ గతుష్ట స్తస్య కార్యం నివృత్తేగతి ||

యః మానివస్తు=ఏ మనుష్యుడైతే, ఆత్మగతిరేవ=ఆత్మయ-దెలగ

క్రికలవాడను, ఆత్మశ్చత్వశ్చ=తనయందెత్తప్తినిపొందినవాడను, ఆత్మనేవ సం తత్వశ్చ స్యాత్=ఆత్మయందె సంతోషించినవాడను అగునో, తస్య కార్యమ్ నవిద్యతే=వానికి చేయవలసినది లేదు.

ఆత్మను తెలిసికొని అజ్ఞానములేనివారై పుత్రైషణాదులును లేనివారై శరీరమునిలుచుటకు చూత్రము భిక్షాచరణము చేయుచున్నవారికి ఆత్మజ్ఞానముతప్ప రెండవది చేయవలసినదిలేదు- ఆత్మయందె సంతోషించినవాడనుటచే అంతటను ఆశలేనివాడనుట- అని శంకరాభాష్యము.

సాధనముల యక్కఱలేకయె యాత్మదశానము కలవాడగు ముక్తినికే మహాయోగములు మొదలగు పాతాళశ్రమకముల యక్కఱలేకపోవుటయని ఇతిమాడుల్లోకములచే చెప్పబడుచున్నది- ధారకపోషకభోగ్యములుకీ మూడును ఆత్మయె ఎవనికగునో, వానికి, స్వయముగా నె యాత్మస్వరూపము ఎల్లప్పుడును చూడబడుటచే, ఆత్మదశానముకొనుట చేయవలసినది ఏమియు లేదు- అని రామానుజభాష్యము.

ఆత్మయనగా పరమాత్మ - అపరమాత్మయొక్క దశానముమొదలగుదానిచేగలిగిన సుఖదుఃఖ- ఇతరములు వలదు, అనేడి జ్ఞానము తృప్తి- ఆత్మప్తిని కలుగజేసెడి సుఖమే సంతోషము- పరమాత్మదశానాది సుఖమును పొంది మిగిలినవానియందెల్లఁచు తృప్తి కలవాడగుటనె పరమాత్మయందె యుండి సంతోషించినవాడై మఱియేదియు సంతోషకారణము లేనివాడైన అసంప్రజ్ఞాతసమాధిలోనున్నవానికి కర్మము లేదు- మిగిలినజ్ఞానికి కర్మము కలదు- మానవశబ్దమునకు జ్ఞానిఅనిఅర్థము- దీనిచే అపరోక్షజ్ఞానము కలవానికి అసంప్రజ్ఞాతసమాధి కలుగునని తెలుపబడినది- అని మధ్వభాష్యము.

నైవ తస్య కృతే వార్థో వాకృతే నేహ కశ్చన |

న చాస్య సర్వభూతేషు కశ్చి దధావ్యపాశ్రయః || ౧౮ ||

ధారకమనగా శరీరమును నిలువఁబెట్టెడి పానము (నీరు)-పోషకమనగా శరీరమునకు శుష్టినికలుగజేసెడియన్నము- భోగ్యముఅనగా మఖానుభవము కొఁకైన తోటలు, పూవుఁదండలు, చందనము, సుగంధము, వాన్యము- నాట్యము మొదలైనవి.

[౧౨]

గీతాభాష్యత్రయ సారము.

తస్య కృతేన అథాః వైవ=వానికి చేయబడినదానిచే ప్రయోజనము లేనేలేదు- ఇహ ఆకృతేన కర్మణ న=ఇచ్చట చేయబడినదానిచే ఒక్కటియు లేదు- అస్య సర్వభూతేషు అథావ్యపాశ్రయః కశ్చిచ్ఛ న=ఏనికి సమస్తభూతములయందును ప్రయోజనసాధనమైనది ఒకటియును లేదు.

అస్మజ్ఞానికి కర్మమునుచేయుటచేత ప్రయోజనములేదు- కర్మమునుచేయకపోవుటచేతప్రత్యవాయము(తప్ప) లేదు- ఈతనికి బ్రహ్మమొదలుకొని స్థావరమువలకునుండెడి భూతములలో నెక్కడానివలననుకార్యములేదు- కార్యమున్నయెడనుగదా దానికొరకు కర్మమునాచరింపవలయును- అనిశంకరభాష్యము.

ముక్తునికి ఎల్లిప్పుడును ఆత్మదశానము సిద్ధమగుటను ఆత్మదశానముకొఱకైన పాధనములను చేసినను చేయకున్నను ఏమియును ప్రయోజనములేదు- ఆత్మకంటె నితరములగు నచేతనములయందు స్వయంగా నెత్తెముఖ్యముగలవనికి ఆకాశాదిభూతములయందు ఒక్కటియును ప్రయోజనముగా నాశ్రయింపఁదగినది లేదు- అట్లున్నంగదా దానియందు వైముఖ్యముకలుగుటకు పాధనమును ఆచరింపవలసినది- అని రామానుజభాష్యము.

అసంప్రజ్ఞాతసమాధిలోనున్నవాఁడు దానిని విడిచి కర్మములు చేసినచో ప్రయోజనములేదు- సంధ్యావందనాదులను చేయకపోయినను ప్రత్యవాయములేదు- సమస్త భూతములయందును ఏనికి ప్రయోజనమునకు ఆశ్రయము(నిమిత్తము) అయినది లేదు- అనిమధ్వభాష్యము.

తస్మా దసక్త స్సతతం కార్యం కర్మ సమాచర |

అసక్తో హ్యచరన్ కర్మ పర మాప్నోతి పూరుషః || ౧౯

తస్మాత్ అసక్తః(సన్) కార్యం కర్మ సతతం సమాచర=అందువలన సంగములేనివాఁడవు(అగుచు) చేయవలసిన కర్మమును ఎల్లిప్పుడును ఆచరింపుచుండుము. పూరుషః అసక్తః(సన్) కర్మ ఆచరన్=మనుష్యాఁడు సంగములేనివాఁడు(అగుచు) కర్మమును ఆచరింపుచున్నవాఁడై, పరమ్ ఆప్నోతి=పరమును పొందుచున్నాఁడు.

నీవు అట్టి జ్ఞానములో లేవు గాన, చేయవలసిన నిత్యకర్మమును

ఆచరింపుము- ఈశ్వరాధ్యక్షమై కర్మమును చేయుచు పురుషుఁడు మోక్షమును పొందుచున్నాఁడు- అనిశంకరభాష్యము.

సాధనములు లేకయె ఆత్మదశావస్థము ఎవ్వనికి కలుగు నో వానికి ఆత్మదర్శనసాధనములయొక్క అలేదు- సాధనములం జేయఁదలంచినవానికిఁ గూడ, ఆత్మజ్ఞానగర్భముగుటనును, జ్ఞానయోగికిఁగూడ తగుమాత్రము ఆచరింపవలసియుండుటనును, కర్మయోగమే ఆత్మదశావస్థ కలుగుటకు శ్రేష్ఠమైనది- కాఁబట్టి సంగములేనివాఁడవై ఆత్మప్రాప్తికలుగువఱకును కర్మమును, చేయవలసినదియె యని, జేయుచుండుము- చెప్పఁబోయెడి ఆకర్మత్వజ్ఞానముతోఁగర్మముంజేయువాఁడు పరుని అనఁగా ఆత్మను పొందుచున్నాఁడు- అనిరామానుజభాష్యము.

అసంప్రజ్ఞాతసమాధిలోనున్నవానికి కార్యములేదుగాన నీవు కర్మమును ఆచరింపుము- అని వ భ్యభాష్యము.

కర్మశైవహి సంసిద్ధి మాస్థితా జనకాదయః||౧౯౪||
జనకాదయః కష-శైవ సంసిద్ధిమ్ ఆస్థితాః హి=జనకుఁడు మొదలగువారు కర్మముచేతనే సిద్ధినిపొందినవారు గదా.

జనకుఁడు అశ్వపతి మొదలగువారు జ్ఞానులైనయెడను లోకసంగ్రహముకొఱకు కర్మమును విడువకుండ్లిరనియర్థము- జ్ఞానములేనివారైనయెడను, సత్త్వశుద్ధికోఱకు కర్మములను ఆచరించి క్రమముగా సిద్ధిని పొందిరని యర్థము- అనిశంకరభాష్యము.

జ్ఞానయోగమున కధికారియైనను కర్మయోగమును ఆచరించుటయే ఆత్మదర్శనమువిషయమై శ్రేష్ఠముగాన, జ్ఞానులలో నగ్రగేసరులగు జనకాదులుగూడ కర్మయోగమున నే సిద్ధిని పొందిరి- అనఁగా ఆత్మనుపొందిరనుట- అనిరామానుజభాష్యము.

కర్మములనాచరించెడి యాచారముకలదు- కర్మశాసనా=కర్మముతోఁగూడ నే అనఁగా కర్మమునుచేయుచు నే అనుట- కర్మమునుచేయుచు నే జ్ఞానమునుపొంది సిద్ధినిపొందెరి- జనకాదులు జ్ఞానులగుట శారతాదులలోప్రసిద్ధము- ప్రయాగాదితీర్థములు ముక్తిసాధనములనుట పాపవిముక్తికిసాధనములనుట- లేకఆతీర్థములస్తోత్రమైన నను- కాఁబట్టి అపరోక్షజ్ఞానమువలన నే మోక్షముకలుగును- కర్మముదానికి సా

ధనము- అనిమధ్వభాష్యము.

లోకసంగ్రహ మేవాపి సంపశ్యన్ కర్తు మహాసి||౨౦||

యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠ స్తత్తదే వేతరో జనః|

స యత్ప్రమాణం కురుతే లోక స్త దనువతతే||౨౧||

లోకసంగ్రహం సంపశ్యన్నపి=లోకసంగ్రహమును చూచుచున్నన కర్తుమేవ ఆహాసి=కర్మములంజేయుటకై తగుచున్నావు- శ్రేష్ఠ యద్యత్ ఆచరతి=శ్రేష్ఠుఁడు దేనినిదేనిని ఆచరించునో, ఇతర జనః తత్తదేవ ఆచరతి=మిగిలిన జనుఁడును దానినిదానినె ఆచరింపు చున్నాఁడు- సః యత్ ప్రమాణం కురుతే=ఆతఁడు దేనిని ప్రమాణమునుగాఁ జేయుచున్నాఁడో, లోకః తత్ అనువతతే=(మిగిలిన జనుఁడు దానినె అనుసరింపుచున్నాఁడు.

లోకసంగ్రహవనఁగా లోకమును అపమాగమాన ప్రవర్తింపకు. డునట్లు నివారించుట- ప్రమాణముఅనునది లౌకికంబును వైదికంబును అని శతకరభాష్యము.

యత్ప్రమాణమ్=ఏపాటిదానినిగా ఆనఁగా ఏఅంగములతోఁగూడి నదానిగాఁజేయునో, తత్=అట్టిదానినిగా నెఆనఁగాఆయ.ంగములతోఁగూడినదానినిగా నె, సంపూర్ణజ్ఞానము లేనిజనుఁడును ఆచరింపుచున్నాఁడు కాబట్టి లోకమును కాపాడుటకై శిష్టుఁడుగా ప్రసిద్ధుఁడయినవాఁడు వశాత్తమధర్మములనాచరించునది- లేనిచో లోకమును చెడఁగొట్టుటచేఁగలిగిన పాపము వీనిని జ్ఞానయోగమునుఁడిగూడ తప్పించును. అని రామానుజభాష్యము.

సః యత్ ప్రమాణం కురుతే=ఆతఁడు ఏవాక్యము మొదలగుదాని ని ప్రమాణమునుగాఁ జేయునో, అనిమధ్వభాష్యము.

నమే పార్థాస్తి కర్తవ్యం త్రిషు లోకేషు కిచ్చన|

నానవాప్త మవాప్తవ్యం వతా ఏవచ కర్మాణి||౨౨||

(హే)సార్థ!=(ఓ)కుంతపుత్రుడా!, మే త్రిషు లోకేషు కర్తవ్యం కించన నాస్తి=నాకు మూడు లోకములయందును చేయవలసినది ఒక్కటియు లేదు- అనవాప్తమ్ అవాప్తవ్యం న=పొందఁబడనిదై పొందవలసినది లేదు- (అహం) కర్మాణి వర్తేషు=(నేను)ను

కర్మమున నుంచు నేయున్నాను- నేనుగూడ లోకసంగ్రహముకొలకె
కర్మమునా చరింపుచున్నాను- అనితాత్పర్యము.

యదీ హ్యహం నన తేయం జాతు కర్మణ్యతద్వితీతః।

మమ వత్కానువతన్తే మనుష్యాః సాధక సర్వశః॥౨౩॥

అహం జాతు కర్మణి అతద్వితీత(స్సన్) నన తేయంయదీ=నేను
ఒక్కప్పుడు కర్మమున సాలుమాలిక లేనివాడ(నై) ప్రవర్తించకుండు
నేని, (హే)సాధక!=ఓ)యజ్ఞానుడా!, మనుష్యాః సర్వశః మమ
వత్కానువతన్తే=మనుష్యులు అన్నిప్రకారముల నా మార్గము
ను అనువర్తించురు.

ఉచ్ఛ్రిదేయః రిమే లోకా నకుర్యాం కర్మచే దహమ్।

సంకరస్యచ కతా స్యా ముపహన్యా మిమాః ప్రజాః॥౨౪॥

అహం కర్మ నకుర్యాంచేత్=నేను కర్మమును చేయకుండునేని,
ఇమే లోకాః ఉచ్ఛ్రిదేయః=ఈ జనులు చెడుదురు-సంకరస్య కర్తా
చ స్యామ్=సంకరమును చేయువాడనును అగుదును- ఇమాః ప్ర
జాః ఉపహన్యామ్=ఈ ప్రజలను చెడగొట్టుదును.

సక్తాః కర్మణ్యవిద్వాంసో యథా కుర్వంతి భారత।

కుర్యా ద్విద్వాంస్తథా ౨సక్త శ్చి కీర్షు ర్లోకసంగ్రహమ్॥
(హే)భారత!=ఓ)భరతవంశమువాడా, కర్మణి సక్తాః అవిద్వాం
సః యథా కుర్వంతి=కర్మములయందు, ఫలసంగముకల అజ్ఞానులు
ఎట్లు కర్మములం జేయుదురో, విద్వాన్ అసక్తః లోకసంగ్రహం చ
కీర్షుః=జ్ఞాని ఫలసంగములేనివాడై లోకసంగ్రహమును చేయఁ
గోరుచున్నవాడై, తథా కుర్యాత్=ఎట్లు(అజ్ఞులయట్లు) కర్మము
నాచరించునది.

న బుద్ధిభేదం జనయే దజ్ఞానాం కర్మసన్ధినామ్।

బోషయే త్సర్వకర్మాణి విద్వాన్ యుక్త సమాచరన్॥౨౫॥

విద్వాన్ కర్మసన్ధినామ్ అజ్ఞానాం బుద్ధిభేదం నజనయేత్=జ్ఞా
ని కర్మములయందాసక్తిగల అజ్ఞులకు బుద్ధిభేదమును పుట్టింపఁగూడ
దు- యుక్తః సమాచరన్=పూనికకలవాడై చేయుచును, సర్వకర్మా
ణి బోషయేత్=అన్నికర్మములను అచరింపఁజేయఁజలయును.

[౭౬]

గీతాభాష్యత్రయసారము

బుద్ధి భేదమనఁగా ఈ కర్మమునాచరించి దీనిఫలము ననుభవింపవలయునను నిశ్చయమును చలింపజేయుట- అనిశంకరభాష్యము.

అజ్ఞులనఁగా ఆత్మజ్ఞానము సంపూర్ణముగా లేనివారై జ్ఞానయోగమును అవలంబింపలేక మోక్షమునె కోరి కర్మములంజేయువారు-బుద్ధి భేదమనఁగా ఆత్మాచార్యోకనమునకు కర్మయోగముకన్న వేటుసాధనమున్నదను బుద్ధిని పుట్టించుట- ఆత్మజ్ఞానము సంపూర్ణముగాఁగలిగితాను జ్ఞానయోగాధికారియైనను జ్ఞానయోగాపేక్ష లేకయె కర్మయోగము ఆత్మాచార్యోకనసాధన మగునను బుద్ధితో (యుక్తః) కూడుకొనినవాడై కర్మమునె ఆచరింపుచు, కర్మములంజేయువారికి అన్నికర్మములయందును (జోషయేత్) ప్రీతినిపుట్టించవలయును- అని రామానుజభాష్యము.

ప్రకృతేః క్రియమాణాని గుణైః కర్మాణి సర్వశః।

అహంకారవిమూఢాత్మా కర్తాఽహం మితి మన్యతే॥౨౭॥

సర్వశః ప్రకృతేః గుణైః క్రియమాణాని కర్మాణి(ప్రీతి)=అన్నిప్రకారములను ప్రకృతియొక్క గుణములచేత చేయఁబడుచున్న కర్మములంగూచి, అహంకారవిమూఢాత్మా అహం కర్తా ఇతి మన్యతే=అహంకారముచే మోహమునుపొందిన యంతఃకరణముకలవాఁడు నేను కర్తాను అని తలంచుచున్నాఁడు.

మధుసూదనటీకలో, కర్మాణి కర్తా అహమ్=కర్మములను చేయువాఁడు నేను- అనియన్వయము- కర్మశబ్దము తృన్నంతము- అనివాయుఁబడినది.

ప్రకృతియనఁగా సత్త్వరజస్తమోగుణముల సామ్యావస్థారూపమైన ప్రధానతత్త్వము- దానిగుణములనఁగా కార్యకరణరూపములగు వికారములు. కర్మములనఁగా లౌకికములును శాస్త్రీయములును- అహంకారమనఁగా కార్యకారణ సముదాయమందు అహమ్(నేను)అనెడిజ్ఞానము- అది కలవాఁడు అజ్ఞానముచేత కర్మములు ఆత్మవని తలంపుచు ఆయాకర్మములకు నేను కర్తాను అని తలంపుచున్నాఁడు. అని శంకరభాష్యము

ప్రకృతియొక్క గుణములనఁగా సత్త్వరజస్తమోగుణములు - అహం

కార మనఁగా అహమ్ (నేను) కబ్బముచే చెప్పఁబడిన ప్రకృతియందు అహమ్ (నేను) అనేది యభిమానము (దేహత్కాభిమానము) - దానిచేత ఆత్మస్వరూపము నెఱుఁగనివాఁడై గుణకర్మములవిషయమున నేనె కతా ననుకొనుచున్నాఁడు - అనిరామానుజభాష్యము.

ప్రకృతినిపట్టి గుణభూతములు (అప్రధానములు) ను, ప్రకృతిసంబంధమునగు ఇంద్రియములు గుణములు - ప్రతిబింబమునకు కర్మము లేదు గదా - అనిమధ్వభాష్యము.

తత్త్వవిత్తు మహాబాహూ గుణకర్మవిభాగయోః |

గుణా గుణేషు వత్తన్త ఇతి మత్వా నసజ్జలే || ౨౮ ||

(హే) మహాబాహూ! = (ఓ) గొప్పభుజములుకలవాఁడా!, గుణకర్మ విభాగయోః తత్త్వవిత్తు = గుణములనుపేర్పఱచుటయందును కర్మములనుపేర్పఱచుటయందును తత్త్వము నెఱింగినవాఁడో, గుణాః గుణేషు వత్తన్తే = గుణములు గుణములయందు ప్రవర్తించుచున్నవి, ఇతి మత్వా నసజ్జలే = అని తలంచి సంగమునుపొందఁడు.

గుణములు గుణములయందు అనఁగా ఇంద్రియములు విషయములగుందు అనుట - ఆత్మ, విషయములయందు ప్రవర్తించదని తలంచి యనుట - అనిశంకరభాష్యము.

గుణములనఁగా సత్త్వాదులు - కర్మములనఁగా వానివానిపనులు - గుణములు గుణములయందు అనఁగా సత్త్వాదిగుణములు వానికార్యములయందు అనుట నసజ్జలే = గుణములకర్మములయందు నేనుకతాను అనితలంపఁడు - అనిరామానుజభాష్యము.

కర్మభేదగుణభేదముల తత్త్వము నెఱింగినవాఁడు - గుణములు గుణములయందు అనఁగా ఇంద్రియాదులు విషయములయందు అనుట - అనిమధ్వభాష్యము.

ప్రకృతే ర్గుణసంమూఢా సజ్జన్తే గుణకర్మసు |

తానకృత్స్నివిదో మద్వాన్ కృత్స్నివిన్నవిచాలయేత్ || ౨౯ ||

ప్రకృతేః గుణసంమూఢాః = ప్రకృతియొక్క గుణములచేత మోహము నుపొందినవారు, గుణకర్మసు సజ్జన్తే = గుణములకర్మములయందు తగులుకొనుచున్నారు - అకృత్స్నివిదో తాన్ మద్వాన్ = గంభీరముగా

సేతుఁగని ఆ మూఢులను, కృత్స్నవిత్ నవిచాలయేత్ = సంపూర్ణముగా నెఱింగినవాఁడు కదల్పఁగూడదు.

కర్తృములయందు తగులుకొనుటయనఁగా మేముఫలముకొఱకుకర్తృములం జేయుచున్నామనుకొనుట- కృత్స్నవిత్తుఁడనఁగా అర్హజ్ఞ సముక్తలవాఁడు- కదలించుటయనఁగా బుద్ధభేదమును (౨౬||శ్లో||) పుట్టించుట- అనిశంకఁకఁభాష్యము.

సంపూర్ణజ్ఞానములేనివారు ఆత్మావలోకనమునకై ప్రవర్తించి ప్రకృతిసంస్కర్షముకలవారగుటచే ప్రకృతిగుణములచేత ఆత్మస్వరూపమునమోహమును పొందినవారై క్రియలయందె ఆసక్తులగుదురు- ప్రకృతికలతపిలక్షణముగానుండెడి యాత్మస్వరూపమున తగులుకొనరు- ఇందువలన జ్ఞానయోగమునకు సమర్థులు కారుగాన వారికి కర్మయోగమునందె యధికారము- ఇట్టివారిని సంపూర్ణజ్ఞానముకలవాడు, తాను జ్ఞానయోగమునె ఆచరించుటచేతఁ జెడఁగొట్టఁగూడదు- కర్మయోగమును విడిచిన యీతనింజూచి ఆ వందులుగూడ కర్మయోగమున నిలుకడలేని వనస్సుకలవారగుదురు. కాబట్టి శ్రేష్ఠుఁడైనవాఁడును స్వయముగా కర్మయోగమునె ఆచరింపుచు ఉత్తయాధాత్యైజ్ఞానముచే, ఆత్మకీర్తకఁడు, అగీతలంచుచున్నవాఁడై ఆత్మావలోకనమునకు కర్మయోగమే ఇతరాపేక్ష లేని సాధనమనిచూపుచు ఆవంతులకు కర్మయోగమున ప్రీతిని పుట్టింపవలయును- అనఁగా జ్ఞానియు లోకసంగ్రహమునకై కర్మయోగమునాచరింపవలయుననుట- గుణములయందు కర్మత్వమును తలంచుటయనఁగా ఈకర్మత్వము ఆత్మకు స్వరూపముంబట్టి వచ్చినది కాదు- మఱియేమన్నను గుణసంపరక మువలన వచ్చినది అని తలంచుట- అనిరామానుజభాష్యము.

ప్రకృతియొక్కగుణములగుఇంద్రియాదులయందు మూఢుఁడై- ఇంద్రియాద్యభిమానమువలనఁగదా విషయాదిప్రసంగము కలుగుచున్నది- గుణకర్మసు = విషయములయందును కర్మములయందును - అని మధ్వభాష్యము.

మయి సర్వాణి కర్మాణి సంస్య ప్యాధ్యాత్మచేతసా |

నిరాశీ ర్నిర్మమో భూత్వా యుధ్యస్వపితజ్వగః || ౩౦ ||

మయి సర్వాణి కర్మాణి సంస్యస్య = నాయందు అన్నికర్మములను ఉనిచి, అధ్యాత్మచేతనా = ఆత్మయందలిమనస్సుతో (గూడినవాడవై), నిరాశీః నిర్మమః భూత్వా = ఆశలేనివాడవును మమకారములేని వాడవును అయి, విగతద్వరః (సన్) యుద్వస్వ = పరితాపములేనివాడ (వగుచు) యుద్ధమును చేయుము.

జ్ఞానములేనివాడై మోక్షేచ్ఛకలవాడు కర్మముల నాచరింపవలసినప్రకారము చెప్పబడుచున్నది. అధ్యాత్మచేతస్సుఅనఁగా కర్తవైన నేను ఈశ్వరునికై భృత్యునివలెకర్మములంజేయుచున్నాను అనెడి వివేకబుద్ధి - ద్వరమనఁగా దుఃఖము - అనిశంకరభాష్యము.

అధ్యాత్మచేతస్సుఅనఁగా శ్రుతులవలనఁగలిగిన ఆత్మస్వరూపవిషయమైన జ్ఞానము. అఁగా తాను భగవంతునికి శరీరమనియు భగవంతునిచే ప్రవర్తకంపఁబడువాఁడనియు తలంచుట - అందఱును ఈశ్వరుఁడుని యమించువాఁడు)ను శేషియు (ఏలినవాఁడు)నగు పరమపురుషుఁడై తనవాఁడగు ఆత్మచేత తనఉపకరణముల (సాధనసామగ్రి) చేత తన యారాధనముకొఱచు సంయమముగానె తనకర్మములను చేయించికొనుచున్నాఁడు, అనితలంచి మమకారములులేనివాడవై, పూర్వము అనాది కాలమునుండి సంపాదించఁబడినపాపసమూహముతో నేనెట్లు ఉండగలను అనెడి అంతర్వ్యకారములేనివాడవై, పరమపురుషుఁడై కర్తృమలచే నారాధింపఁబడి సంసారబంధమునుండివిడిపించునని తలంచి సుఖముగాకర్మమోగమునెచేయుము - అని రామానుజభాష్యము.

భ్రాంతిచే జీవునియందారోపింపఁబడిన కర్మములను భగవంతునియందు విడిచి, అనఁగా భగవంతుఁడై అన్నికర్మములంజేయుచున్నాఁడనితలంచి - ఈకర్మములన్నియు భగవంతుని పూజయనియుతలంచి - అధ్యాత్మచేతస్సు అనఁగా పరమాత్మనుపట్టిన మనస్సు - అనిమధ్యభాష్యము.

యే మే మాత మిదం నిత్య మనుతిష్ఠన్తి మానవాః |

శ్రద్ధావన్తౌ 2 నసూయన్తౌ ముచ్యన్తే తేపి కర్మభిః || 3 ||

యే మానవాః మే ఇదంమతమ్ = ఏ మనుష్యులు నాయొక్క ఈ మతమును, శ్రద్ధావన్తః అనసూయన్తః నిత్యమ్ అనుతిష్ఠన్తి = శ్రద్ధలవారును అసూయలేనివారునై ఎల్లప్పుడును ఆచరింపుమనురో, తే

[౧౦]

గీతాభాష్యత్రయసారము

౭పి కర్తృభిః ముచ్యంతే=వారును కర్తృములచేత విడువబడుదురు.

పరమగురువును వాసుదేవుఁడనగు నాయందు అసూయచేయుచున్న వారై- కమణములనఁగా పుణ్యపాపములు- అనిశంకరభాష్యము.

ఇదియె శాస్త్రతాత్పర్యమని తలంచి నామతమును ఆచరించువారును, ఆచరింపలేకపోయినను శ్రద్ధ కలవారును, శ్రద్ధ లేకపోయినను ఇది శాస్త్రతాత్పర్యముకాదనెడి అసూయలేనివారును, పీఠంబును బంధమునను హేతువులై అనాదికాలమునుండియున్న కర్తృములచే విడువబడుదురు- తే౭పి=వారుగూడ అనెడియపిశబ్దమునను, ఇప్పుడు ఆచరింపకపోయినను, శ్రద్ధ కలవారును అసూయలేనివారును శ్రద్ధాసూయలచే పాపక్షయమును పొందినవారై శీఘ్రకాలముననే దీనిననుష్ఠించి ముక్తులగుదురు, అనితాత్పర్యము. అని రామానుజభాష్యము.

ఇట్లు నివృత్తకర్తా చరణము చేయువారుగూడ జ్ఞానద్వారమున ముక్తిని పొందెదరు- ఇక అపరోక్షజ్ఞానులంగూడఁ చెప్పవలసినదేమి? అనిమధ్యభాష్యము.

యే త్వేత దభ్యసూయన్తో నానుతివృత్తి మే మతమ్ |

సర్వజ్ఞానవిమూఢాం స్తాన్ విద్ధి నష్టా నచేతసః || ౩౨ ||

యేతు ఏతత్ మే మతమ్ అభ్యసూయన్తః నానుతివృత్తి=ఎవ్వరైతే ఈ నా మతమును అసూయచేయుచున్నవారై ఆచరింపరో, తాన్ సర్వజ్ఞానవిమూఢాన్ నష్టా అచేతసః విద్ధి=వారిని అన్నిజ్ఞానములయందును మూఢులనుగానును చెడినవారినిగానును చిత్తములేనివారినిగానును తెలిసికొనుము.

అసూయచేయుటయనఁగా నిందించుట- అన్నిజ్ఞానమలయందను అనేకవిధములుగా మూఢులయినవారు- అచేతస్సులనఁగా అవివేకులు, అనిశంకరభాష్యము.

ఆత్మలంబును నాకు శరీరమగుటను నేను ఆధాగముగాఁగలవారు, నాకు శేషభూతులు(పలుబడి)అయినవారు, నాచేతనే ప్రవర్తించువారు, అపతలంపుతో అన్నికమణములను ఎవ్వరు చేయరో, ఎవ్వరుశ్రద్ధ చేయరో, ఎవ్వరు అసూయచేతురో, వారిని అన్నిజ్ఞానములయందును ఏశేషముగా మూఢులయినవారినిగానును, కావుననే చెడినవారినిగానును, చే

తస్య(మనస్సు)నకు కార్యమైన వస్తుతత్త్వజ్ఞానము లేకపోవుటచే చేత
స్సులేనివారినిగానును, అనఁగా విపరీతజ్ఞానము కలవారినిగానును తెలిసి
కొనుము. అనిరామానుజభాష్యము.

సదృశం చేష్టతే స్వస్యాః ప్రకృతేజ్ఞానవానపి |

ప్రకృతిం యాన్తి భూతాని నిగ్రహః కింకరిష్యతి || ౩౩ ||

జ్ఞానవానపి స్వస్యాః ప్రకృతేః సదృశం చేష్టతే = జ్ఞానముకలవాఁ
డైనను తనదగు ప్రకృతికి తగినట్లు పనిచేయును. భూతాని ప్రకృతిం
యాన్తి = ప్రాణులు ప్రకృతిని అనుసరింపుచున్నవి. నిగ్రహః కింక
రిష్యతి = నిగ్రహము పమి చేయఁగలదు.

ప్రకృతియనఁగా ప్రకృతజన్మాదులయందు బయలుపడిన పూర్వజ
న్మసంబంధులగు ధర్మాధర్మములసంసారము(వాసన)- అనిశంకర
భాష్యము.

జ్ఞానవంశుఁడనఁగా, ఆత్మస్వరూపము ప్రకృతికంటె విలక్షణమైన
ది, అదియె యెల్లప్పుడును అనుసంధానముచేయఁదగినదని శాస్త్రీయా
లు చెప్పుచున్నవి, అనియెడి జ్ఞానముకలవాఁడు- ప్రకృతియనఁగా ప్రా
చీన(ప్రాత)వాసన- దానిననుసరించెడి జంతువులను శాస్త్రీముచే చే
యఁబడిన నిగ్రహము పమి చేయఁగలదు. అనిరామానుజభాష్యము.

ప్రకృతియనఁగాః బూర్వసంసారము- అనిమధ్వభాష్యము.

ఇన్ద్రియ ప్యేన్ద్రియ స్యాథే రాగద్వేషా వ్యవస్థితౌ |

తయో ర్నవశ మాగచ్ఛే తౌ హ్యస్య పరిపథినౌ || ౩౪ ||

ఇన్ద్రియస్య ఇన్ద్రియస్య అథే = ఇంద్రియము ఇంద్రియము (అన్నిఇం
ద్రియముల) యొక్క విషయమున, రాగద్వేషా వ్యవస్థితౌ = రాగద్వే
షములు ఏర్పడియున్నవి. తయోః వశం నాగచ్ఛేత్ = వానికి లొంగు
బాటును పొందఁగూడదు. తౌ అస్య పరిపథినౌహి = అవి వీనికి వి
ఘ్నముచేయునదిగదా.

శాస్త్రీముచొప్పున ప్రవర్తించువాఁడు మనుపటికలె రాగద్వేషము
ల మధీనుఁడుకాఁగూడదు. పురుషునియొక్కప్రకృతి రాగద్వేషానుసార
ముగానే యుండును. అది పురుషుని ప్రవర్తనంపఁజేయునేని యప్పుడు
తనధర్మమును విడుచుటయు ఇతరధర్మములను ఆచరించుటయు కలుగు

[౧౨]

3 అభ్యాయము.

ను - పురుషుడు రాగ ద్వేషములను ఒడచి కొనినప్పుడు శాస్త్రదృష్టికలవాడై యగునుగాని ప్రకృతివశుడు కాదు - కాబట్టి శాస్త్రమునిరర్థకముకాదు - అని శంకరభాష్యము.

శ్రోతము మొదలగుజ్ఞానేంద్రియములకు విషయంబులగు శబ్దాదుఃఖ్యం దును వాక్తు మొగలగు కర్మేంద్రియములకు విషయములగు వచనము (మాట) మొదలగు వానియందును, వానిని ఆనుభవింపఁగోరుటయ నెడి రాగము పూర్వవాసనవలనఁగలిగినదై తప్పకయుండును - ఆయనుభవము అడ్డఁగింపఁబడె నేనితప్పక ద్వేషము కలిగియుండును - ఈ రాగ ద్వేషములు, జ్ఞానయోగమున కుపయోగము చేయుచుండుటను అన్ని యింద్రియములను నియమించుచున్న పురుషుని, లాంగఁదీసికొని, తమకార్యములయందు చేర్చును. అందువలన ఁడు ఆత్మస్వరూపానుభవమునకు విముఖుడై చెడును - కాబట్టి జ్ఞానయోగమును ఆరంభించి రాగ ద్వేషములకు అధీనుడై చెడఁ గూడదు - రాగ ద్వేషములు వీనికి జయింపరాని శత్రువులుగాదా - అవిజ్ఞానాభ్యాసమును నివారించును - అనిరామానుజభాష్యము.

వెనుకటిశ్లోకములో చెప్పినట్లేమైనను తనశక్తికొలది నిగ్రహమును చేయవలసినదియె - నిగ్రహమువలన అప్పటికి పయోజనము లేకపోయినను మిక్కిలి పయిత్యము చేయుటవలన పయోజనముకలుగును - అని మధ్వభాష్యము.

శ్రేయాన్ స్వధర్మో విగుణః పరధర్మాత్సన్వృష్టితాత్ |

స్వధర్మే నిధనం శ్రేయః పరధర్మో భయావహః || ౩౫ ||

స్వనుష్ఠితాత్ పరధర్మాదపి = లెస్సగానాచరింపఁబడిన ఇతరుల ధర్మముకంటెనును, విగుణః స్వధర్మః శ్రేయాన్ = గుణములేనిదైనను తనధర్మము ప్రశస్తమైనది - స్వధర్మే (స్థితస్య) నిధన (మపి) శ్రేయః = తనధర్మమున (సున్నవానికి) మగణ (మైనను) మేలు - పరధర్మః భయావహః = ఇతరధర్మము భయమునుకలుగఁజేయునది.

రాగ ద్వేషములచే ప్రవర్తించువాడు ఇతరధర్మముగూడ ధర్మమెకాన యాచరింపవలసినదియె యని తలంచును - అది యుక్తముకాదు - భయమవఁగా నరకము మొదలగునది - అని శంకరభాష్యము.

ప్రకృతినబంధము కలవానికి ఆచరింపశక్యముకానిదగుటచే జ్ఞాన

యోగముపరధగ్గము- శక్యమగుటచే కమయోగము స్వధర్మము-
మేలైనది అనఁగా ప్రమాదములేనిదనుట- కమయోగముననున్నవాఁ
డు ఒక్కజన్మమున ఫలమును పొందక మృత్యుబొందినను మేలే- విఘ్న
ములచే బాధింపఁబడకపోవుటను రెండవజన్మమందైనను కలతలేని కర్మ
యోగము సంభవించును- జ్ఞానయోగము ప్రమాదగర్భమగుటను భ
యావహమే- అనిరామానుజభాష్యము.

యుద్ధము రాగాదులతోఁగూడినదైనను ఆచరింపవలసినదియె- అని
మధ్వభాష్యము.

అజ్ఞానదేవాచ.

అథ కేన ప్రయక్తోఽయం పాపం చరతి పూరుషః |

అనిచ్ఛన్నపి వాష్ట్యే బలాదీన నియోజితః || ౩౬ ||

(హే)వాష్ట్యే!=(ఓ)వృష్టివంశమువాఁడా!, అథ=ఇకను, ఆయమ్
పూరుషః అనిచ్ఛన్నపి=ఈ పురుషుఁడు కోరకున్నవాఁడైనను, కేన
ప్రయక్తః=దేనిచేత ప్రేరణచేయఁబడినవాఁడై, బలాత్ నియోజి
తశ్చ పాపం చరతి?=బలాత్కారముగా నియోగింపఁబడినవానివలె
పాపమును చేయుచున్నాఁడు?

ఈపురుషుఁడు అనఁగా జ్ఞానయోగమునకై ప్రవర్తించువాఁడు-
పాపము అనఁగా విషయానుభవము- అనిరామానుజభాష్యము.

అథఅనునది ఆధాంతరము(మఱియొక్కవిషయము) అని తెలియఁ
జేయును. కర్మమునకు కారణములైనవి క్రోధముమొదలగునవియు కా
మమున నెడి యనేకములుకలవు- వానిలో నేది బలవత్తైనది?- అనిమధ్వ
భాష్యము.

తైత్తిరీయవాసువాచ.

కామ ఏష క్రోధఏష రజోగుణసముద్భవః |

మహాశనో మహాపాపా స్థా విధ్యేనమిహవైరిణమ్ || ౩౭ ||

ఏషః రజోగుణసముద్భవః కామః=ఇది(నీవడిగినహేతువు) రజస్సు
నెడిగుణమువలనపుట్టెడి కామము- ఏషః క్రోధః=ఇది(యె)క్రోధము-
ఒక్కవస్తువును తాను కోరఁగాదానికిమఱియెవ్వఁడైనను అడ్డముచేసి

[౨౪]

3 అధ్యాయము.

నయెడను అప్పుడె కోపముగలుగునుగాన ఇదియె క్రోధమని చెప్పఁబడుచున్నది. (పక్షః) మహాశనః=(ఇది) మిక్కిలితిండికలది. (పక్షః) మహాపాపా=(ఇది) మిక్కిలిపాపము. ఇహ పనమ్ వైరిణమ్ విద్ధి=ఇచ్చట దీనిని శత్రువునుగా ఎఱుంగుము.

కామము(కోరిక) అందఁటిని స్వాధీనముచేసికొనుచున్న శత్రువు- అన్నియనర్థంబులుంగలుగుట దీనింబట్టియె- ఈ కామము మఱియొక్కదానిచే నడ్డగింపఁబడినదై కోరికరూపముగాఁబరిణమించుచున్నది- ఇది రజోగుణమువలనఁబుట్టునదియు రజోగుణమును పుట్టించునదియు- పాణులు కామముచే ప్రేరణచేయఁబడియె పాపములుజేయుమరగాన ఇది మహాపాశ్చ యనఁబడుచున్నది- కాబట్టి ఈసంపారమున ఈ కామమును శత్రువునుగా నెఱుంగుము- అనిశాకరభాష్యము.

సత్త్వరజస్తమోగుణవయమైన శ్రీకృతితో కలిసియున్నవాడై జ్ఞానయోగమును ఆరంభించినవానికి, పూర్వపువాగనవలనఁగలిగిన శబ్దాదీవిషయములంగూచిన కామము ఈతనిని విషయములకై లాగుచున్నది- ఈ కామమె అడ్డగింపఁబడినదై అడ్డగించిన చేతనులయందు కోరికరూపముగాఁబరిణమించి ఇతరులను హింసించుటమొదలగు గొప్ప పాపకార్యములంబ్రవర్తింపఁజేయును- రజోగుణమువలనఁబుట్టిన ఈ కామమును జ్ఞానయోగమునకు సహజశత్రువునుగా తెలిసికొనుము- అనిరామానుజభాష్యము.

కర్మములంబ్రవర్తింపఁజేయువానిలోఁ బ్రబలమైనది ఈ కామమే- దీనివలనఁబుట్టునదిగాన కోరికంబును ఇదియె. గురువులను నిందించుట మొదలగు దానివలనఁగలిగిన కోరికముగూడ, తనకు గురువులు మొదలగు వారియందుండెడి భక్తివలన, వారిని నిందింపకుండుటను కోరుటచేఁగలిగినదియె- కామమునకు భోగ్యము (అనుభవింపఁబడఁదగినది) మిక్కిలిగాఁగలదుగాన మహాశనమనఁబడును- బ్రహ్మహత్యమొదలగు గొప్ప పాపములకు కారణముగాన మహాపాశ్చయనఁబడును- అన్నిపురుషార్థములకును విరోధియగు టనువైరియనఁబడును. అని మధ్వభాష్యము.

ధూమే నావ్రియతే వహిష్య ర్యథా ఓదర్శ్యమతేనచ |

యథోల్భే నావృతో గభాస్తథా తేనేద మాశ్చమే || ౩౮ ||

యథా ధూమేన వహ్నిః ఆవ్రియతే=ఎట్లు పొగచేత నిప్పు ఆవరింపబడుచున్నదో, యథా అనశశ్చ మలేన (ఆవ్రియతే)=ఎట్లు అద్దంబును ముటికచేత (ఆవరింపబడుచున్నదో), యథా గభః ఉల్బేన* ఆవృతః=ఎట్లు గర్భము మావిచేత ఆవరింపబడినదో- తథా తన్ ఆవృతమ్=అట్లు దానిచేత ఇది ఆవరింపబడినది.

కామము శత్రువగుటకు దృష్టాంతములు చూపబడుచున్నవి- ఇది యనగా జ్ఞానము- అని శంకరభాష్యము.

ఇది యనగా ప్రాణి సమూహము- అని రామానుజభాష్యము.

ప్రకాశరూప్తమైనను అగ్ని పొగచేత క)వృద్ధిబడినదై ఇతరులచేతను ఎట్లు చూడబడదో అట్లు పరమాత్మ మన కామముచేత ఆవరింపబడినవాడై చూడబడడు- మకిల గిమ్మిన యద్దమున ముఖము మొదలగు నవి ఎట్లు తెలియబడదో అట్లు కామముచే నావరింపబడిన యంతఃకిరణము జీవేశ్వరాదులయభివ్యక్తికి పనికి రాదు- ఉల్బముచేత ఆవరింపబడిన గభఃము ఎట్లు తనపనినిచేయఁజాలదో అట్లుదీనిచేత నావరింపబడిన జీవుఁడు ఈశ్వరాదులను తెలిసికొనఁజాలఁడు- అని మధ్వభాష్యము.

ఆవృతం జ్ఞాన మేతేన జ్ఞానినో నిత్యవైరిణా।

కామరూపేణ కాంతేయ దుష్పూరేణానలేనచ॥౩౯॥

(హే) కాంతేయ!= (ఓ)కున్నీ పుత్రుడా!, నిత్యవైరిణా కామరూపేణ దుష్పూరేణ అనలేనచ ఏతేన=నిత్యముగా శత్రువైనదియు కోరికస్వరూపముగాఁగలదియు నిరపశ్యముకానిదియు తృప్తిలేనిదియునగు దీనిచేతను, జ్ఞానినః జ్ఞానమ్ ఆవృతమ్=జ్ఞానముకలవాని జ్ఞానము ఆవరింపబడినది.

జ్ఞానినః నిత్యవైరిణా=జ్ఞానముకలవానికి నిత్యముగా శత్రువైన-జ్ఞానముకలవాడై దీనిచేత నేను అనర్థములోఁబడితి ననుకొననుగాన ఇది జ్ఞానము కలవానికి శత్రువు గాని మూఖునికి కాదు- జ్ఞానము కలవాఁడు ఆశ పుట్టి నప్పుడు కామమును ఇష్టమైనదానిగా నాలో

* ఉత్తరంబా ఉబ్బజ్జరాయః అనేత్రుతివలస గభఃమునంబుఁడెడి శిశువువెనుండునది ఉల్బము- దానివైనుండెడిది జరాయువు- ఇట్లయినను నిమింబపులలో ఉబ్బజరాయుశబ్దములు సర్వాయములుగాఁగూడనవహరింపబడుచున్నవి- కలలో జరాయుయల్పః అని రత్నకోశము.

చింతనను దానివలన దుఃఖమువచ్చినప్పుడు ఆశచేత నేసిట్లు దుఃఖమును పొందుచున్నానని తెలిసికొనునుగాన ఇది జ్ఞానికే శత్రువు- మూఖుని కికాదు- అనలము అనఁగా అలమ్=చాలును అనునదిలేసిది- అని శంకరభాష్యము.

జ్ఞానమే స్య భావముగాఁగలవాఁడైనను ఈజీవునియొక్క జ్ఞానము దీనిచే నావరింపఁబడినది- దుష్పూరమనఁగా పాండవశత్రుము కాని విషయములు కలది- అని రామానుజభాష్యము.

శాస్త్రమువలన జ్ఞానము కలిగినను కామముచే నావరింపఁబడినచో పరమాత్మాపరోక్షత్వమునకై (పరమాత్మ సాత్మాత్కారమునకై) పరికారింపదు- విస్తారము జ్ఞానముకలవానికే ఇట్లుండ కొంచెము జ్ఞానము కలవాని విషయమున చెప్పవలసినదేమి? కామరూపమనఁగా కామమును పేరుగలదియనుట- దుఃఖముచేతఁగదా కామము పూరింపఁబడుచున్నది- కాఁబట్టి దుష్పూరమనఁబడుచున్నది- ఇంద్రాదిపదము సుఖముచే దొరకడుగదా. ఇంద్రాదిపదముదొరకెనను బ్రహ్మాదిపదము కోరఁబడునుగాని అలమ్=చాలును అనెడి బుద్ధికలుగదుగాన కామము అనలమనఁబడుచున్నది- అనిమధ్యభాష్యము.

ఇద్వితీయాణి మనో బుద్ధి ర్సాధిష్ఠాన ముచ్యతే।

ఏతై ర్విమోహయ త్యేష జ్ఞాన మాశ్మశ్య దేహినమ్॥౮౦॥

అస్య అధిష్ఠానమ్=దీనికి అధిష్ఠానము, ఇద్వితీయాణి మనః బుద్ధిః (ఇతి) ఉచ్యతే=ఇంద్రియములును మనస్సును బుద్ధియును (అని) చెప్పఁబడుచున్నది- ఏతేః జ్ఞానమ్ ఆశ్మశ్య=వీనిచేత జ్ఞానమును ఆవరించి, దేహినమ్ విమోహయతి=ఆశ్మశ్య మోహింపఁజేయుచున్నది.

అధిష్ఠానమనఁగా ఆశ్రయము- శత్రువుయొక్క పట్టు తెలిసినచో సుఖముగా శత్రువును జయింపవచ్చునుగాన అదిఈశ్లోకమున చెప్పఁబడుచున్నది- అనిశంకరభాష్యము.

ఈకామము ఇంద్రియము మొదలగువానిని ఉపకరణములను (సాధనములను) గాఁ జేసికొని ఆత్మను ఆశ్రయించి యుండునుగాన ఆ ఇంద్రియములు ఈకామమునకు అధిష్ఠాన మనఁబడును- మోహింపఁజేయుటయనఁగా ఆశ్మజ్ఞానమున వైముఖ్యంబునును విషయానుభవమున ఆ

సక్తినినిపుట్టించుట- అని రామానుజభాష్యము.

బుద్ధి మొదలగు నవి విషయములను పొందినయెడనుగదా జ్ఞానము ఆ వరింపఁబడును- అనిష్టానముహరింపఁబడినతోడనే శత్రువు నశించును గదా. అనిమధ్వభాష్యము.

తస్మాత్త్వ మిన్ద్రియాణ్యాదౌ నియమ్య భరతపక్షభి.

పాపానాం ప్రజహి హ్యేనం జ్ఞానవిజ్ఞానవాశనమ్ || ౮౦ ||

(హే) భరతపక్షభి! = (ఓ) భరతనంశమువారిలో శ్రేష్ఠుడా!; తస్మాత్ త్వమ్ ఆదౌ ఇన్ద్రియాణి నియమ్య = ఆహేతువువలన నీవు మొదటను ఇంద్రియములను నియమించి, జ్ఞానవిజ్ఞానవాశనమ్ పాపానాం ఏనమ్ ప్రజహి = జ్ఞానవిజ్ఞానములను నశింపఁజేసెడి పాపస్వరూపమైన దీనిని నశింపఁజేయుము- హి అనునదిపాదపూరణము. హి = స్థూలముగా అని మధుసూదనటీకలో అర్థము చేయఁబడినది. †

పాపచునఁగా కామము- జ్ఞానమనఁగా శాస్త్రములవలనను ఆచార్యునివలనను ఆత్మ మొదలగువానిఁజెలిసికొనుట- విజ్ఞానమనఁగా విశేషముగా దానిననుభవించుట- ఈరెండును వేరును పొందుటకు సాధనములైనవి- అనిశంకరభాష్యము.

సమస్తేంద్రియవ్యాపారములను డాడుగుట స్వరూపముగాఁగల జ్ఞానయోగమునఁ బ్రవర్తించినవానికి, ఈ కామ మనెడి శత్రువు, విషయములందును ఆభిముఖ్యమును కలుగఁజేసి ఆత్మయందు వెముఖ్యమును కలుగఁజేయునుగాన, ప్రకృతినంపరకము కలిగియుండుటచేత ఇంద్రియవ్యాపారములయందే ఆసక్తికల నీవు, మొదటను అనఁగా మోక్షోపాయమును మొదలు వెట్టి నస్పృహఇంద్రియవ్యాపారరూపమగుకర్మయోగమున నె ఇంద్రియములను నియమించి, ఈ కామమును నశింపఁజేయుము- జ్ఞానమనఁగా ఆత్మస్వరూపమును తెలిసికొనుట- విజ్ఞానమనఁగా ఆత్మదేహముకంటె వేరు అని యెఱుంగుట- అని రామానుజభాష్యము.

మనదీశుశంకరభాష్యపుస్తకములో ప్రజహిహి = సరిత్యజ అని పాఠమున్నది- బాంబాయిలో అచ్చుపడినపుస్తకములో ప్రజహి పరిత్యజ, హి యస్మాత్ - అనియన్నది- రామానుజభాష్యమధ్వభాష్యములకు ప్రజహి, హి, అనిరెండు పదములవీయె తాత్పర్యము- మధుసూదనటీకలో ఏకపదముగానున్న, రెండు పదములుగానున్న గూడ వ్యాఖ్యానము చేయఁబడినది.

ఇద్వియోగాణి పరాన్యాయా రిద్వియోభ్యః పరం మనః |

మనసస్తు పరా బుద్ధి ర్యో బుద్ధేః పరతస్తు సః || ౧౮ ||

ఇద్వియోగాణి పరాణి ఆహుః = ఇంద్రియములను ఉత్కృష్టములనుగా చెప్పుచున్నారు- ఇద్వియోభ్యః మనః పరమ్ = ఇంద్రియములకంటె మనస్సు ఉత్కృష్టము- మనసఃతు పరా బుద్ధిః = మనస్సుకన్నను ఉత్కృష్టమైనది బుద్ధి- బుద్ధేఃతు పరతః యః, సః (పరమాత్మా) = బుద్ధికంటెను పైని ఎవ్వఁడో, వాఁడు (పరమాత్మ)- బుద్ధియనఁగా అధ్యవసాయము- అనఁగా నిశ్చయజ్ఞానము.

ఎవ్వఁడు బుద్ధిచతుగునుండెడి దృశ్య (తెలియఁబడెడి) పదార్థములకు లోనివాఁడో, దేహవంతుడైన ఎవ్వనిని ఇంద్రియాదులనాశ్రయించియున్న కామము జ్ఞానమును ఆవరించి మోహింపఁజేయునని చెప్పఁబడినవో, ఆతఁడె తెలిసికొనెడి పరమాత్మ- అనిశంకరభాష్యము.

పరశేబ్దమునకు జ్ఞానముతో నిరోధించుటయందు ప్రధానము అనియర్థము- ఇంద్రియములు విషయవ్యాపారముననున్నవో ఆశ్మజ్ఞానము ప్రవర్తించదు- ఇంద్రియములుడిగినను మనస్సు విషయాగ్రక్తమైనవో ఆశ్మజ్ఞానము కలుగదు- మనస్సు మిగిలిన వ్రవృత్తులు లేనిదైనను వీరుద్ధమన నిశ్చయము కలిగెనేని జ్ఞానము ప్రవర్తించదు- ఇన్నియునుడిగినను కోరికె యుండెనేని అది ఇంద్రియాదులనన్నిటిని తనవిషయమున నడిపించి ఆశ్మజ్ఞానమును నిరోధించును- కాబట్టి యో బుద్ధేః పరతస్తు సః అని చెప్పఁబడుచున్నది- అనఁగా బుద్ధికంటె పైని ఏది కలదో అది కామమే అని యర్థము- అనిరామానుజభాష్యము.

శత్రువును చంపుటకు ఆయుధమువంటిదైన జ్ఞానమును చెప్పుటకు ఈ శ్లోకములో జ్ఞేయము (తెలియఁబడవలసినది) చెప్పఁబడుచున్నది- శరీరముకంటె ఇంద్రియములు ఉత్కృష్టములు- బుద్ధికంటెను ఉత్కృష్టుఁడు ఎవ్వఁడో వాఁడె తెలియఁబడవలసినవాఁడు- వాఁడు ఈశ్వరుఁడు- వాఁడు బుద్ధికంటెనే కాదు- అవ్యక్తము (ప్రకృతి) కంటెనును ఉత్కృష్టుఁడుగా తెలియఁబడవలసినవాఁడు- అనిమధ్యభాష్యము.

ఏవం బుద్ధేః పరం బుద్ధ్యా సంస్త భ్యాత్కావ మాత్మనా |

ఏహి శత్రుం వ హా బా హూ కామరూపం దురాశదమ్ || ౧౯ ||

(హే)మహాబాహు!=(ఓ)గొప్పభుజములుకలవాడా!, ఏవం బు
దే: పరం బుద్ధ్వా=ఇట్లు బుద్ధికంటెను ఉత్కృష్టమైనదానిని తెలి
సికొని, ఆత్మనా ఆత్మనమ్ సంస్తభ్య=ఆత్మచేతను ఆత్మను నిలిపి,
దురాశ్రయమ్ కామరూపమ్ శత్రుమ్ జహి=దుఃఖముచేబొందఁదగి
న కామస్వరూపమైన శత్రువును నశింపఁజేయుము.

బుద్ధికంటె పరుండైన ఆత్మను తెలిసికొని ఆయాత్మచేతనే మనసు
ను నిలిపి తెలియశక్యముగాని అనేకవిశేషములుగల ఈకామమును చం
పుము- అనిశంకరభాష్యము.

. కామమును బుద్ధికంటెను ఉత్కృష్టమైన జ్ఞానయోగవిరోధినిగాఁ
దెలిసికొని (ఆత్మనా=)బుద్ధిచేత మనస్సును కమయోగమున నిలిపి
ఈకామమునెడి శత్రువును నశింపఁజేయుము - అని రామానుజభా
ష్యము

బుద్ధి మొదలగువానికంటె నుత్కృష్టమైన హరిని తెలిసికొని-
ఆత్మనమ్=మనస్సును- ఆత్మనా=బుద్ధిచేతను- అనిమధ్యభాష్యము.

ఇతి త్రివిధగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాంయోగశా
స్త్రే త్రివిక్యష్టాక్షానసంవాదే కర్మయోగోనామ
తృతీయోఽధ్యాయః.

ఇట్లుఉపనిషదథాప్రతిపాదకంబును బ్రహ్మవిద్యాప్రతిపాదకం

బును యోగశాస్త్రంబును త్రివిక్యష్టాక్షానసంవాదం

బునగుభగవద్గీతలలోకర్మయోగప్రతిపాదకంబగు

మూడవయధ్యాయము.

నాలుగవయధ్యాయము.

శ్రీ భగవానువాచ.

ఇమం వివస్వతే యోగం ప్రోక్షవా నహ మవ్యయమ్ |
 వివస్వాన్ మనవే ప్రాహ మను రిత్వాకవేఽబ్రవీత్ || ౧ ||
 ఏవం పరంపరాప్రాప్త మిదం రాజవశ్యాయో విదుః |
 సకాలే నేహమహతా యోగో నష్టః పరంతప || ౨ ||
 సపవారం మయా తేఽద్య యోగః ప్రోక్తః పురాతనః ||
 భక్తోసిమే సఖాచేతి రహస్యం హ్యేత దత్తమ్ || ౩ ||

అహమ్ అవ్యయమ్ ఇమమ్ యోగమ్ వివస్వతే ప్రోక్షవా = నేను
 అవ్యయమైన ఈ యోగమును ఆదిత్యునికొఱకు చెప్పియుండిని- వి
 వస్వాన్ మనవే ప్రాహ = ఆదిత్యుఁడు మనువుకొఱకు చెప్పెను- మ
 నుః ఇత్వాకవే అబ్రవీత్ = మనువు ఇత్వాకువుకొఱకు చెప్పియుండె
 ను. ఏవమ్ పరంపరాప్రాప్తమ్ ఇదమ్ రాజవశ్యాయః విదుః = ఇట్లు
 పరంపరచేరచ్చిన దీని రాజవశ్యులు ఎఱుంగుదురు- (హే) పరంత
 ప = (ఓ) ఓత్రిపులను తపింపజేయువాఁడా!, సః యోగః ఇహ
 మహతా కాలేన నష్టః = ఆ యోగము ఈలోకమున గొప్ప కాలము
 చేత నశించినది- సః పురాతనః యోగఏవ = ఆ ప్రాచీనమైన యో
 గమే, మే భక్తః సఖాచ ఆసి ఇతి = నా భక్తుఁడవును చెలికొఁడి
 వును అగుచున్నావు అని, అద్య మయా తే ప్రోక్తః = ఇప్పుడు నా
 చేత నీకు చెప్పబడినది- ఏతత్ ఉత్తమమ్ రహస్యంహి = ఇది గొ
 ప్ప రహస్యముగదా.

అవ్యయమనఁగా ఫలము తప్పనిది- తప్పక మోక్షమును కలుగఁజే
 యునదియనుట- క్షత్రియులకు ప్రజలను పరిపాలించెడి సామర్థ్యము
 కలుగుటకై సృష్ట్యాదియందు ఆదిత్యుఁడు మొదలగువారికికర్మయోగము
 వలనఁగలిగెడి సాంఖ్యయోగము ఉపదేశింపబడినది, అని శంకరభా
 ష్యము.

సమస్తజగత్తును ఉద్ధరించుటకై ఈమన్వంతరము మొదటను మో
 క్షసాధనముగా యోగము వివస్వంతుఁడు మొదలగువారికి ఉపదేశింపఁ
 బడెనని రామానుజభాష్యము.

అజ్ఞానానాచ.

అవరంభ భవతో జన్మ పరంజన్మ వివస్వతః |

కథ మేత ద్విజానీయాం త్వ మాదౌ ప్రోక్తవానితి || ౪ ||

భవతః జన్మ అవరమ్ = నీయొక్క పుట్టుక తరువాతది - వివస్వతః జన్మ పరమ్ = ఆదిత్యునియొక్క పుట్టుక మునుపటిది - ఆదౌ త్వమ్ ప్రోక్తవాన్ ఇత్యేతత్ = మొదటను నీవు చెప్పితివి అనుదీనిని, కథమ్ ద్విజానీయామ్ = ఎట్లు తెలిసికొనుదును.

భగవంతుడు చెప్పినది పరస్పరవిరుద్ధమని యెవ్వరు ననుకొనకుండుటకై అజ్ఞానుడు ప్రశ్నముచేయుచున్నాడు - అనిశంకర భాష్యము.

అజ్ఞానుడు శ్రీకృష్ణమూర్తిని సర్వేశ్వరునిగా నెఱిగినవాడైనను సర్వేశ్వరునికి కర్మపరవశులకువలెగలిగిన జన్మము ఇంద్రజాలామలవలె అసత్యమా? సత్యమా? సత్యమైనయెడను జన్మవిధమెట్లు - ఈ శరీరము ఏమి స్వరూపమైనది? పుట్టుట కేమిహేతువు - పుట్టుకయెప్పుడు కలుగును - పుట్టుట (జన్మమునకు) ప్రయోజనమేమి - అని శంకంజేయుచున్నాడు - అని రామానుజభాష్యము.

పయినర్వాణి అనుశ్లోకమునఁ జెప్పఁబడిన భగవత్కాహత్యమున సహేతుకముగాఁ దెలియుటకు ప్రశ్నము చేయుచున్నాడు - అని మధ్వ భాష్యము.

ప్రథమవాసువాచ.

విష విమే వ్యతీతాని ని తేవచాజ్ఞాన |

తా న్యహం వేద సర్వాణాం నర్పిం నేత్తే పరంతప || ౫ ||

(హే) అజ్ఞానః = (ఓ) యజ్ఞానుడా! మే అవచ బహూని జన్మాని వ్యతీతాని = న్నాకును నీకును అనేకములయిన జన్మములు ఆంక్ష్రమిచ్చినవి - తాని సర్వాణి అహమ్ వేద = వానిని అన్నిటిని నేను ఎఱుంగుదును - (హే) పరంతప! = (ఓ) తువులనుతపంపఁజేయువాడా!, త్వం నవేత్థే = నీవు ఎఱుంగవు.

అనిశంకర భాష్యపుస్తకములలోను, మధ్వభాష్యపుస్తకములలోనును అపర్యక్త అనిసారము అభిప్రాయము.

ధర్మాశర్మాదులచే ప్రతిబంధింపబడిన జ్ఞానశక్తికలవాడనగుటచే నీ వెటులగును. నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్తశత్యస్వభావుడనునగుగానిత్యమైపరి శుద్ధమై ముక్తమై సత్యమైన స్వభావముగలవాడనగుటను ఆవరణము (కప్పు)లేని జ్ఞానశక్తికలవాడనుగాన నేను సమస్తజన్మములను నెటుం గుదును- అని శంకరభాష్యము.

వీరిజన్మములకు లె నాజన్మములును సత్యములేకాని మిథ్యాలు-తములు కావు- అని రామానుజభాష్యము.

అజోపి సన్నవ్యయాత్తా భూతానా మీశ్వరోపి సన్ |

ప్రకృతిం స్వా మధిష్ఠాయ సంభవా మ్యాత్మమాయయా || ౬ ||
అజోపిసన్ = పుట్టుక లేనివాడనగుచును, అవ్యయాత్మా (సన్ = నాశ ము లేనిస్వభావముకలవాడను (అగుచు), భూతానామ్ ఈశ్వరోపిసన్ = సూతములకు ఈశ్వరుడను నగుచు, స్వాం ప్రకృతిమ్ అధిష్ఠాయ = నాదైన ప్రకృతిని అధిష్ఠించి, అస్మిన్మాయయా సంభవామి = స్వ మాయచేత పుట్టుచున్నాడను.

ప్రకృతియనగా విష్ణుసంబంధియగు త్రిగుణాత్మకమైన మాయ- ఈ జగత్తంతయును దానివశమున నె ఉన్నది- మాయచేత మోహితుడగుట నె తాను వాసుదేవుడను జ్ఞానము ఎవ్వనికినికలుగకున్నది- అట్టిమాయను స్వాధీనముచేసికొని, పుట్టినవానివలెనుండును- లోకులవలె బర మాధికముగాఁ బుట్టుటలేదు- అని శంకరభాష్యము.

ప్రకృతియనగా స్వభావము- మాయఅనగా జ్ఞానము- అనగా సంకల్పము- పునమేశ్వరస్వభావములగు అపహతపాస్కత్వము (పాపములు లేకుండుట) మొదలగుదానిని విడువకయె తనశుద్ధసత్త్వమయమైన రూపమునె(విగ్రహమునె) దేవమునుప్రార్థించుటతో సమానమైనయా కారముకలదానిగాఁజేసి తన సంకల్పముచేతదేవాదిరూపముకలవాడై పుట్టుచున్నాఁడు- అని రామానుజభాష్యము.

అవ్యయాత్మా అనుదానికి నాశమి లేని దేహముకలవాడై అనియ ర్థము- ఆత్మను నాదియగుట అందఱికిని తుల్యమే- ప్రకృతివలనఁబుట్టిన వసుదేవాదులు మ దానితో నెవారికిఁ బుట్టినట్లు కనఁబడుచున్నాఁడు- ఆత్మనూయ నూతిమ దానికి ఆత్మజ్ఞానముతోఁగలిగి యరణము- శృష్టికారణ

(హే)పార్థ! = (ఓ)యజ్ఞానుఁడా!, మనుష్యాః పర్వతః మమ వత్సా
అనువత్సానే = మనుష్యులు అన్నివిధములను నామాన్యుమ అనుసరిం
పుచున్నారు.

ఏప్రకారముగా అనఁగా ఏఫలమునుగోరి ఆశ్రయింతురో- జ్ఞానవం
తులై కర్మసంన్యాసముకలిగి మోక్షమునుకోరెడివారికి మోక్షమునును,
ఫలమును కోగక కర్మములం జేయువారికి జ్ఞానమునును, ఆత్మలైనవా
రికి ఆత్మనిసోగొట్టుటనును, వారివారి కోరికప్రకారము ఇచ్చెదనుగాని
వాకుఒక్కనియందును రాగమైనను ద్వేషమైనను లేదు- అనిశంకరభా
ష్యము.

నన్నాశ్రయించువారికి దేవునిష్టానుసారమున నవతరించియె రక్ష
ణమును చేయుదునను నియమములేదు- నన్ను ఆశ్రయింపఁగోరువాను
వారివారి అపేక్షానుసారముగా నా మాటమును విట్లుఁడోహించికొందు
రో వారికి అట్లే నా స్వరూపమునుచూపుదును- సమస్తమనుష్యులున్ను
నామాగణమును అనఁగా నా స్వభావమును, దోషగుణవాక్కులకును
వనస్సులకును కూడ అగోచరమైనను, విద్యుదు వత్తురాదికరణములచేత
తనను అపేక్షితములైన అన్నిప్రకారములచేతను నా భవించి అనువ
త్సరింతురు- అని నామానుషభాష్యము.

అన్యదేవతాదిస్వరూపముగానన్ను భజించినంతమాత్రమున ముక్తి
లేదు- అయినను వారివారికి తగిన ఫలముల నిచ్చెదను- దేవతాస్వరూ
పములకు కతాను భోక్తృమంగాన, అన్యదేవతలనుగూడె యజ్ఞములు
చేయువారైనను నామాగణమునె అనుసరింపుచున్నారు- అని మన్మథ
భాష్యము.

కాష్ఠైస్తః కర్మణాం సిద్ధిర్యజన్త ఇహ దేవతాః |

క్షీప్రంహి మానుషే లోకే సిద్ధి భవతి కర్మజా || ౧౨ ||

ఇహ కర్మణాం సిద్ధిం కాష్ఠైస్తః = ఈలోకమున కర్మములయొక్క
ఫలసిద్ధిని కోరుచున్నవారై, దేవతాః యజన్తే = ఇంద్రాదిదేవతలను
గూర్చి యాగములను చేయుచున్నారు- మానుషే లోకే = మనుష్యులం
బంధియును లోకమున, కర్మజా సిద్ధిః క్షీప్రం భవతిహి = కర్మములవల
నఁగలిగిన ఫలసిద్ధి శీఘ్రముగా అగుచున్నదిగదా.

వేను వేలు, దేవతలు వేలు, అని దేవతలను గూచి భేదముద్ధితో యా గము చేయువారికి మానుషలోకమున శీఘ్రముగా ఫలసిద్ధి యగును. దీనిచే ఇంద్రలోకములయందుగూడ కర్మఫలములసిద్ధి తేలియఁజేయఁబడినది- మనుష్యలోకమున వర్ణాశ్రమాది కర్మములు విశేషము. అని శంకరాభాష్యము.

మనుష్యలోకశబ్దము స్వర్గాదులం గూడఁ దెలియఁజేయును- ఈ లోకములోని వారు అందఱును అవివేకులై శీఘ్రఫలములంగోరి పుత్ర పశ్యన్నాదులకొఱకును స్వర్గాదులకొఱకును ఇంద్రాదిదేవతలనుమాత్రము కర్మములచే నారాధింపుచున్నారు ఒక్కఁడైనను సంసారమందురోతపుట్టి మోక్షమునుకల ఇంద్రాదులకు ఆత్మభూతుఁడనగు నన్ను కర్మములచే నారాధింపకున్నాఁడు. అనిరామానుజభాష్యము.

అన్యదేవతలంగూర్చి యజ్ఞముచేయువారును నామా గణము ననుసరించువారుట నె పుత్రాదిఫలప్రాప్తి శీఘ్రముగా కలుగుచున్నది- పిమ్మట యజ్ఞభోక్తకానియెడను బ్రహ్మకులకు స్వాతంత్ర్యము లేకపోవుట చేఫలమునిచ్చు సామర్థ్యము లేమగాన ఫలసిద్ధి కలుగకపోవలసినది- అని మధ్వభాష్యము.

చాతుర్వర్ణ్యం శృద్ధం గుణకర్మవిభాగశః॥

తస్య కథారమపి మాం విద్ధ్య కథార మన్యయమ్॥౧౩॥

మయా గుణకర్మవిభాగశః చాతుర్వర్ణ్యం శృద్ధమ్=నా చేత సత్త్వరజస్తమోగుణములయ్యవ్యాపారములయు విభాగముచేర్చిన చాతుర్వర్ణ్యము(బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యశూద్రులు) పృజింపఁబడినది. అన్యయం మాం తస్య కథారమ్ అకథారమపి విద్ధి=నిత్యుఁడనైన నన్ను దానికి(చాతుర్వర్ణ్యమునకు) కథానుగానును కథాగానివానిగానును తెలిసికొనుము.

సత్త్వగుణప్రధానుఁడగు బ్రాహ్మణునికిశమము(ఇంద్రియనిగ్రహము), డమము(అంతఃకరణనిగ్రహము), తపస్సు, మొదలగు నవికర్మములు- సత్త్వముతోఁగూడిన రజోగుణము ప్రధానముగాఁగల క్షత్రియునికి శౌర్యము (శూరత్వము), తేజస్సు(ప్రీతాపము), మొదలగునవి కర్మములు- తమ స్వతోఁగూడిన రజోగుణము ప్రధానముగాఁగల వైశ్యునికి కృషి (వ్యవ

సా యము) మొదలగునవి కర్మములు- రజస్సత్తోఽగూడిన తమోగుణము ప్రధానముగాఁగల శూద్రునికి శుశూవ (పరిచర్య)యొ కర్మము- ఇట్లు గుణకర్మవిభాగముచొప్పున చాతుర్వర్ణ్యమును సృజించుటకు నన్ను మాయావ్యవహారము న కతానుగానును, పరమాధామన కతాకానివాఁడనుగానును, అవ్యయునిగానును, ఆనఁగా ఆసంసారినిగానును తెలిసికొనుము- అని శంకరభాష్యము.

బ్రహ్మమొదలుస్తంబము (గడ్డి కాడ) వరకునుండు జగత్తంతయు నాచే సృజింపఁబడినది, రక్షింపఁబడుచున్నది, సంహరింపఁబడుచున్నది, అని యెఱుంగునది- నన్ను దానికి కతానుగానును ఈ కతానుగానును తెలిసికొనుము. (ఈయంశము ఉత్తరశ్లోకము న వివరింపఁబడును)- అని రామానుజభాష్యము.

చాతుర్వర్ణ్యః ఏనఃగా నాలుగువర్ణముల సముదాయము. బ్రాహ్మణుఁడు సాత్త్వికుఁడు- క్షత్రియుఁడు సాత్త్విక రాజసుఁడు- వైశ్యుఁడు రాజస తామసుఁడు- శూద్రుఁడు తామసుఁడు- అనిగుణవిభాగము. శమోదయః (౧౮ అ|| ౨ శ్లో) ఇత్యాదిశ్లోకముచే కర్మవిభాగము చేప్పఁబడును. కర్తవై న నన్ను క్రియ (పని) యందు అభిమానము లేకపోవుటకలన అకర్మనుగాఁదెలిసికొనుము- అని మధ్వభాష్యము.

న మాం కర్మాణి నిష్పత్తి నమే కర్మఫలే స్పృహః |

ఇతి మం యోఽభిజానాతే కర్మభి ర్న సబధ్యతే || ౧౮ ||

కర్మాణి మాం నిష్పత్తి = కర్మములు నన్ను అంటవు- మే కర్మఫలే స్పృహః న = నాకు కర్మములఫలమును కోరిక లేదు - ఇతి మాం యః అభిజానాతే = ఇట్లు నన్ను ఎవ్వఁడు తెలిసికొనునో, నః కర్మాభిః సబధ్యతే = వాఁడు కర్మములచేత కట్టఁబడఁడు.

ఎవ్వరికి నేను కతాను అనెడి యభిమానంబును కర్మములఫలముల యందు ఆశయునుకలదో, ఆసంసారులకు కర్మములు తేహములగులు గఁజేయును- ఆ రెండును లేని నన్ను కర్మములు అంటవు- మఱియొక్కవై నను నేనుకతానుగాను, నాకు కర్మఫలమున కోరిక లేదు, అనుకొని నన్ను తనుగా నెఱచు మో, వాఁడను, కర్మములచేత కట్టఁబడఁడు- అని శంకరభాష్యము.

ఈ విచిత్రస్పష్టి మొదలగు కర్మములు (పనులు) నన్ను సంబంధించువు- అనగా దేవమనుష్యాదిస్పష్టి వైదిత్యములు సంబంధించువా రిప్పుడాపకర్మ విశేషములంబుట్టి వచ్చినవి- కాబట్టి నేను విచిత్రస్పష్టి మొదలగు దానికి కర్తనుగాను- కరణకర్తేబరములతో సంబంధించిన జీవులు స్పష్టితలన కలిగిన భోగ్యములను వారివారి కర్మానుగుణముగా ననుభవించురు- కాబట్టి స్పష్ట్యాదికర్మఫలంబునంగూడ వారికి కోరికగాని నాకు కోరికలేదు- ఇట్లు స్పష్టికి కర్తానుగానును ఆకర్తానుగానును స్పష్ట్యాదికర్మఫలపుసంగము లేనివానిగానును నన్ను ఎవ్వర డెఱుఁగునో, వాడు కర్మయోగారంభమునకు ఓరోధులగు ప్రాచీనకర్మములతో సంబంధించడు. అనిరామానుజభాష్యము.

నాకు కర్మఫలమందు (పరులకొరకు) ఇచ్చమాత్రమకలుగాని అభివేశము లేదు- కొందఱు మిక్తులగుచు గాని క్రిమముగానే నను సర్వముక్తిలేదు- అందుకు జీవులు అనంతమగుటయే హేతువు- అనిమధ్వభాష్యము- ఫలముకలుగుక అకును దేనివలన వనస్కునకు విక్షేపము కలుగునో అది అభివేశము- అనిమాధ్వటీక.

ఏవం జ్ఞాత్వా కృతం కర్మ పూర్వైః కపి మముక్షుభిః |

కురు కర్మైవ తస్మాత్ కృతం పూర్వైః పూర్వైః కృతమ్ ||

పూర్వైః మముక్షుభిరపి = పూర్వైః మోక్షేచ్ఛకైః వారిచేతనను, ఏవం జ్ఞాత్వా కర్మ కృతమ్ = ఇట్లు తెలిసికొని కర్మము చేయఁబడినది. తస్మాత్ త్వమ్ పూర్వైః కృతం పూర్వైః కర్తృన కురు = ఇందువలన నీవు పూర్వులచేత చేయఁబడిన పురాణవైన కర్మమునె చేయుము.

నేను కర్తానుగాను, నాకు కర్మఫలమున కోరిక లేదు, అని తెలిసికొనఁబడి పూర్వులగు మముక్షువులచే కర్మము చేయఁబడినది- కాబట్టి ఇది కాదులచే చేయఁబడినకర్మమును, నీవు అశ్మజ్ఞానములేనివాడవైనచో అంతఃకరణశుద్ధికొరకును, అశ్మజ్ఞానము కలవాడవైనయెడల లోకసంగ్రహముకొరకును చేయుము- అని శంకరాభాష్యము.

ఇట్లు తెన్ను తెలిసికొని పాపములనన్నిటినీ పోగొట్టికొనిన పూర్వుముముక్షువులచే వె కర్తృబడినకర్మము చేయఁబడినది- అని

మహాన నీపును ఇష్టిజ్ఞానముచే పాపములం బోగొట్టికొని పూర్వమును
పవనస్వంత్రుడు, మనువు, మొదలగువారిచే జేయబడిన పురాతనకర్మ
మును చేయుము- అనిరామానుజభాష్యము.

జ్ఞానముకలిగినను కర్మమును చేయుటకు ఆచారముకలదు పూర్వ
తరం అనుదానికి పూర్వముకలిగినది అనియథాము- అనిమధ్వభాష్య
ము- జ్ఞానికి మోక్షముకలుగుట నిశ్చితమైనను అంతకంటె నెక్కుడు
మోక్షము పొందుట కర్మముల నాచరించుట యాచారసిద్ధము- అని
మాధ్వటీకగా వివరించబడినది.

కిం కర్మ కి మకర్గేతి కవయో వ్యత్ర మోహితాః|

తత్తే కర్మ ప్రవత్సామి య జ్ఞాత్వా మోక్ష్యసే శుభాత్||

కమళ్ళో కిమ్=కర్మము ఏది?, అకమళ్ళో కిమ్=అకర్మము ఏది?, ఇ
త్యత్ర కవయోఽపి మోహితాః=అనునీషయమున పండితులును మో
హమును చెందరి- తత్ తే కర్మ ప్రవత్సామి=అందువలన నీకు
కర్మమును చెప్పెదను- యత్ జ్ఞాత్వా శుభాత్ మోక్ష్యసే=
దేనిని తెలిసికొని సంసారమునుండి విడుదలను పొందగలవో.

అకర్మ మనగా కర్మయైన ఆత్మయొక్క తత్త్వజ్ఞానము- చే
యవలసిన కర్మమును దానిలోజేరన జ్ఞానమును ఎట్టివి, అననం
తమున పండితులకూడ నెఱుంగునూగు- ఇట్లు అంతకర్మమైన
జ్ఞానముగల కర్మమును నేను నీకు చెప్పెదను- దేనివలన సంసారము
నుండి విడుదలబడుచువో- అనిరామానుజభాష్యము.

కర్మణో వ్యాపి బోధవ్యం బోధవ్యంచ వికర్మణః|

అకర్మణశ్చ బోధవ్యం గహనా కర్మణో గతిః||౧౭||

కర్మణోపి బోధవ్యం (ఇత్వమ్ ఆస్తిహి,=కర్మమునకును తెలి
యబడదగిన స్వరూపము కలదుగదా)- వికర్మణశ్చ బోధవ్యమ్
(ఆస్తి)=వికర్మమునకును తెలియబడదగినది (కలదు)- అకర్మణశ్చ
బోధవ్యమ్ (ఆస్తి)=అకర్మమునకును తెలియబడదగినది (కలదు)- క
ర్మణః గతిః గహనా=కర్మముయొక్క విధము తెలియశక్యముకానిది-

కర్మమనగా నాస్తమిముచే విధింపబడినది- వికర్మమనగా నా
స్తమిముచే నిషేధింపబడిన కర్మము- అకర్మమనగా కర్మముబంజేయ

[౧౦౦]

గీతాభాష్యత్రయ సారము.

క యూగమందుట- వీనియొక్క తత్త్వము తెలియశక్యముక నది- అని శంకరభాష్యము.

కర్మమనఁగా మోక్షసాధనమైనది. విఙ్గమనఁగా నిత్యనైమిత్తికకామ్యరూపముచేతనును దానికి సాధనములగు ద్రవ్యసంపాదనాదిరూపములచేతనును అనేకవిధములయినకర్తృము- అకర్మ మనఁగా జ్ఞానము- వికర్మమున తెలియవలసినది ఏది అనఁగా,--నిత్యనైమిత్తికకామ్యద్రవ్యాజ్ఞానాదికర్మమున ఫలభేదములవలన వచ్చిన నానావిధత్వమును విడిచి మోక్షమే ఫలము అగునట్లు ఏకశాస్త్రార్థత్వమును అనుసరింపఁగలముచేయుట- ఇది, వ్యవసాయాత్మికాబుద్ధిః (౨౨||౪౧శ్లో||) అను శ్లోకమునవివరింపఁబడినది- అని రామానుజభాష్యము.

కర్తృవికర్మములు విహితనిషిద్ధకర్మములు- అకర్మమనఁగా కర్మమును చేయకపోవుట- అని ధ్వభాష్యము.

కర్మణ్యకర్మ యః పశ్యే దకర్మణీచ కర్మ యః|

స బుద్ధిమాన్మనుష్యేషు స యుక్తః కృత్స్నకర్మకృత్ ||

యః కర్మణి అకర్మ పశ్యేత్ = ఎవ్వఁడు కర్మమున అకర్మమును చూచునో, యః అకర్మణి కర్మచ పశ్యేత్ = ఎవ్వఁడు అకర్మమున కర్మమును చూచునో, సః మనుష్యేషు బుద్ధిమాన్ = వాఁడు మనుష్యులలోను బుద్ధిచతుఃకుఁడు- సః యుక్తః = వాఁడు యోగముకలవాఁడు- సః కృత్స్నకర్మకృత్ = వాఁడు అన్నికర్మములం జేయువాఁడు.

కర్మమనఁగా లోకులుచేసెడి వ్యాపారము(పని)- అకర్మమనఁగా లోకులు పనులుచేయక ఊరఁయుండుట. అనఁగా నేను పనులేమియును లేక సుఖముగానున్నాననుకొనుట. ఈరెండును అవిద్య(అజ్ఞానము) వలన ఆస్కృతకలిగిన అధ్యాసమనెడిసంసారభ్రాంతిలో చేసినవియ- అత్మకు ఒకక్రియ(పనికి) కర్త (Agent)యగుటయ నెడ కర్తృత్వము, లేదు- కాబట్టి లోకులు చేసెడిపని అత్మయొక్క- కర్మము కాదనియు, అట్లే, పనులులేని సుఖముగానున్నాననుకొనుట, నేను ఉన్నాను అని కర్తృత్వముతోఁ గూడియుండుటచేత కర్మమే యనియును, ఎవ్వఁడెఱుంగునో, వాఁడు పండితుఁడును, యోగియును, అన్ని కర్మములనును చేసినవాఁడును. ఒక్క యోగి కొండలజనుల నెక్కించికొని

వేదవిషయకంబగుబుద్ధిచేత ఆత్మకంటె మిగిలినవానినన్నిటినుండియు మనకరిపొంది, మనస్సును ఆత్మయందునిచి దేనిని తలంపకుండునది-అని రామానుజభాష్యము.

సర్వాన్ ఆనుదానికి అన్నివిషయములైన అనియతము-అశేషతః ఆనుచువలన ఒక్క-విషయముగలకామమునుగూడ స్వల్పముగానైనను ఒకానొకప్పుడైనను చేయఁగూడదనుట- ఏవలనుశబ్దము మనస్సుచేత నెనియమింపశక్యమగునుగానిమతియొక్కదానిచేతకాదనితెలియఁజేయును. బుద్ధి, మనస్సునుగ్రహించుటయందును ఆత్మరమణము (ఆత్మయంపకీ) డింపుట)నందును సాధనము - అనిమధ్యభాష్యము.

యతో యతో నిశ్చరతి మన శ్చిత్తం మస్తి రమ్ |

తత స్తతో నియమ్యైత దాన్తి న్యేవ వశం నయేత్ || ౨౬ ||

చిత్తం అస్థిరమ్ మనః=చంచలమైనదియును (కావున నె)స్థిరముగా నుదియునగు మనస్సు, యతోయతః నిశ్చరతః=ఏయెవలయుమునిమిత్తము బయలు వెడలుచున్నదో, తతస్తతః ఏతత్ నియమ్య=దానిదాని మండి దీనిని (మనస్సును) మరలించి, ఆత్మన్యేవ వశం నయేత్=ఆత్మవిషయమున నె వశమును పొందింపవలయును.

మనస్సును విషయమునుండి నియమించి, అనఁగా, ఆధ్యాత్మికిని తెలిసికొనుటచే ఆయావిషయమును ఆభాసమును (భ్రాంతివలనఁజేరియఁబడినవాని)గాఁ జేయుచుండి, వైరాగ్యమునుభావించుటచేత మనస్సునకు ఆస్మదశ్యతను కలుగఁజేయునది. ఇట్లు యే గాభ్యాకలమున యోగియొక్క మనస్సు ఆత్మయందె-శాంతినిపొందుచున్నది- అనిశలక రభాష్యము.

ఆత్మయందు మిక్కిల మైన సుఖమునుభావించుటచే మనస్సును వశ్యముచుగాఁజేయునది. అనిరామానుజభాష్యము

యతోఽతః=ఎచ్చట వెచ్చట- ఆత్మన్యేవవశంనయేత్=ఆత్మవిషయమున నె వశీకరించునది. అనిమధ్యభాష్యము.

ప్రశాంతమనసం హ్యేవం యోగినం సుఖ మత మమ్ |

ఉపైతి శాంతరజసం బ్రహ్మసూత మల్లభమ్ || ౨౭ ||

ప్రశాంతమనసం శాంతరజసం బ్రహ్మసూతమ్ ఆల్లభమ్ ఏనం

యోగినమ్ = శాంతినిపొందినమనస్సు కలవాఁడును శాంతినిపొందినరజో
గుణముకలవాఁడును బ్రహ్మమైనవాఁడును కల్మషములేనివాఁడున
ను ఈ యేగిని, ఉత్తమమ్ సుఖమ్ ఉత్పెతిహా = గొప్ప సుఖము
పొందుచున్నదిగాదా.

శాంతరజస్సునఁగా పోయినమోహాది క్లేశములుకలవాఁడునుట- బ్ర
హ్మభూతుఁడుఅనఁగా జీవన్ముక్తుఁడు(బ్రహ్మకుచుండియె మక్తిని జెం
దిన వాఁడు), అంతయు బ్రహ్మమే అనెడినిశ్చయముకలవాఁడు- అకల్మ
షుఁడనఁగా ధర్మము(పుణ్యము) మొదలగు నవి లేని వాఁడు. అనిశం
కరభాష్యము.

ప్రశాంతమనస్సైతనఁగా ఆత్మయందునిశ్చలముగా ఉన్న(బడినమ
నస్సుకలవాఁడును, దానివలన నె రజోగుణము లేనివాఁడును, దానివలన
నె బ్రహ్మభూతుఁడు అనఁగా తనస్వరూపముతో నన్నవాఁడు
నగుయేగిని ఆత్మచుభవరూపమగు ఉత్తమసుఖము పొందుచున్నది-
ఆత్మస్వరూపముఉత్తమసుఖరూపమగుటదీనికి హేతువు, అనిహిశబ్దము
తెలియఁజేయుచున్నది- అనిరామానుజభాష్యము-

ఏవం యుజ్జ్ఞా సదా ఆత్మానం యోగీ విగతకల్మషః |

సుఖేనబ్రహ్మసంస్పర్శ మత్యంతం సుఖ మశ్నుతే || ౨౮ ||

ఏవమ్ సదా ఆత్మానం యుజ్జ్ఞా = ఇట్లు, ఎప్పుడును ఆత్మనుగూర్చి
యేగమునుజేయుచున్నవాడై, విగతకల్మషః యోగీ = పోయినపాప
ములుగల యేగి, బ్రహ్మసంస్పర్శమ్ అత్యంతం సుఖమ్ సుఖేన ఆ
శ్నుతే = బ్రహ్మసంబంధియగు గొప్ప సుఖమును అనాయాసమునఁ
బొందుచున్నాఁడు.

విఘ్నములులేకుండ నిట్లు యేగమును ఆచరింపుచున్నవాడై- అ
త్యంతమనఁగా అంతమునతీక్రిమించినది- నాశములేనిదనుట- అని శం
కరభాష్యము- యుజ్జ్ఞా నైవం అనిశంకరభాష్య పుస్తకములలో పాఠము.

కల్మషములనఁగా ప్రాచీన పాపములు- బ్రహ్మసంస్పర్శమనఁగా
బ్రహ్మనుభవరూపమైనదనుట- సదా ఆశ్నుతే = ఎల్లప్పుడును పొందు
చున్నాఁడు అనిరామానుజభాష్యము.

ఈశ్లోకమునపూర్వశ్లోకమునఁజెప్పఁబడినదెనిన్నర్థింపఁజేయఁబడిన

ది- అని మధ్యభాష్యము.

సర్వభూతస్థ మాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని |

ఈక్షతే యోగయుక్తాత్మా సర్వత్ర సమదర్శనః || ౨౯ ||

యోగయుక్తాత్మా సర్వత్ర సమదర్శనః = యోగముతోఁగూడినయం
తఃకరణముకలవాఁడై అంతట సమబుద్ధికలవాఁడు, ఆత్మానం స
ర్వభూతస్థమ్ = ఆత్మను అన్నిభూతములయందున్నవానిగానును, సర్వ
భూతాని ఆత్మనిచ = అన్నిభూతములను ఆత్మయందు (ఉన్నవానిగా
ను)ను, ఈక్షతే = చూచుచున్నాఁడు.

యోగమునకుగొప్పఫలమై సంసారముపోవుటకు కారణమైన, బ్ర
హ్మ మొక్కటియొకలదనెడిజ్ఞానము, ఈశ్వోకముచేఁజూపఁబడుచున్న
ది- తనయాత్మను అన్నిభూతములలోనున్నవానినిగానును, బ్రహ్మ మొ
దలుకొనిస్తంబమువలకు నుండెడి అన్నిభూతములును ఆత్మయందు ఏక
త్వమును పొందినవానినిగానును, చూచుచున్నాఁడు- అంతట సమబుద్ధి
కలవాఁడనఁగా బ్రహ్మ మొదలుకొనిస్తంభవరముల (చెట్లు మొదలుగునవి)
వలకును హెచ్చుతక్కులుగానున్నయన్నిభూతములయందును, నిర్విశే
షమై ఏకారములు లేనిదైన బ్రహ్మాంబును ఆత్మయునైనయొక్కటియె
అనెడిజ్ఞానముకలవాఁడు- అనిశంకరభాష్యము-

ఇకనాబుగుశ్లోకములచే యోగముయొక్క నాలుగుపరిపాకదశలు
చెప్పఁబడుచున్నవి- తనయాత్మయును మిగిలినయన్నిభూతములయా
త్మలును ప్రకృతిసంబంధములేని స్వరూపముంబట్టి జ్ఞానమొక్కటియె
యొకారముగాఁగలుగుటచే భమానులగుటనును, వైషమ్యముప్రకృతి
యందున్నదగుటనును, యోగముతోఁగూడినమనస్సుకలవాఁడు, ఆత్మ
లయందటేయందును జ్ఞానైకాకారులు అనెడిసమబుద్ధికలవాఁడై తన
యాత్మను అన్నిభూతములలోనున్నవానినిగానును అన్నిభూతములను
తనయాత్మయందున్నవానిగానునును చూచుచున్నాఁడు- తనయాత్మ
ను అన్నిభూతములతో సమానమైనయొకారముకలవానినిగానును, త
నయాత్మతో సమానమైన ఆకారముకలవానిగానన్నిభూతములనును
చూచుచున్నాఁడని యర్థము- ఒక్కయాత్మకస్తువునుచూచినచో
ఆత్మకస్తువంతయు దానితో సమానమైనదగుటను ఆత్మకస్తువంత

యు చూడఁబడినదిగుచున్నదియగుట-అని గామానుజభాష్యము.

ఈశ్లోకముచేద్యేయము (ధ్యానముచేయఁబడవలసినది) చెప్పఁబడుచున్నది- ఆత్మను అనఁగా పరమేశ్వరుని అన్ని భూతములలోనున్నవానినిగానును, ఆత్మయందు అనఁగా పరమేశ్వరునియందు సర్వభూతములనును, ఆపరమేశ్వరుని బ్రహ్మశ్రుణము మొదలగునన్నిటియందు విశ్వరూపము మొదలగు సామ్యముతోడనును చూచుచున్నాఁడు- అని మధ్వభాష్యము.

యే మాం పశ్యతి సర్వత్ర సర్వంచ మయిపశ్యతి |

త స్యాహం నప్రణశ్యామి సచమే నప్రణశ్యతి || ౩ ||

యః=ఎవ్వఁడు, మాం సర్వత్ర పశ్యతి=నన్ను అంతట చూచుచున్నాఁడో, మయి సర్వంచ పశ్యతి=నాయందు సమస్తమునును చూచుచున్నాఁడో, తస్య అహం నప్రణశ్యామి=వానికి నేను కనుబడికపోను- సచమే నప్రణశ్యతి=వాఁడును నాకు కనుబడికపోఁడు.

వెనుక చెప్పఁబడిన ఆత్మైకత్వదర్శనమునకు ఫలము ఈశ్లోకముని చెప్పఁబడుచున్నది- అన్నిటికిని ఆత్మవైవాసుదేవుఁడనైన నన్ను అన్ని భూతములయందును, అన్ని భూతములను సర్వాత్మనైన నాయందును, చూచుచుండెడి ఆత్మైకత్వదర్శికి, నేను పరోక్షుఁడనుగాను- నాకు ఆక్షాని యుపరోక్షుఁడుగాఁడు- వానికిని నాకును ఆత్మయొక్కటయే- అన యాత్మైకత్వమే యిందుఁడెకదా- అని శంకరభాష్యము.

వెనుకటిదశశంఖై విపాకదశనుపాం దినవాఁడు, పుణ్యపాపములు వదలి స్వరూపమున చున్న యాత్మైకత్వవంతయు నాతో (భగవంతునితో) సమానమని చూచుచున్నాఁడు- (వెనుకటిశ్లోకముచొప్పున నెయ్యన్వయము) అని రామానుజభాష్యము.

ఫలము చెప్పఁబడుచున్నది- వానికి నేను (నప్రణశ్యామి) ఎల్లప్పుడును పోయి గత్తేనుములను వహించినవాఁడనగుదును- వాఁడు నాకు (నప్రణశ్యతి) ఎల్లప్పుడును భక్తుఁడగును- పరకయున్నను వీనిని క్షింపకున్నచో పఁడు=నాకుఁడె- ఇట్టిభ్రమ్యుఁడుగను భృత్యుఁడులేనివాఁడె- అని మధ్వభాష్యము.

సర్వభూతస్థితం యో మాం భజ త్యేకత్వ మ స్థితం |

సర్వథా వక్తూమానోఽపి స యోగీ మయి వర్తతే॥ ౩౧॥
 యః ఏకత్వమ్ ఆస్థితః (సక) = ఏవ్వఁడు ఏకత్వమును పొందినవాఁడు (అగుచు), సర్వభూతస్థితం మాం భజతి = అన్నిభూతములయందునున్న నన్ను సేవింపుచున్నాఁడో, సః యోగీ = ఆ యోగి, సర్వథా వక్తూమానోఽపి మయి వర్తతే = అన్నిప్రకారములను ఉన్న వాఁడైనను నాయందె ఉన్నాఁడు.

ఏకత్వముననున్నవాఁడనఁగా సర్వాత్మైకత్వమును తెలిసికొను వాఁడు - వాఁడు ఏప్రకారమున్నను వెట్లవ పరమపదమైన నాయందు ఉన్నవాఁడె - వాఁడునిత్యముక్తుఁడె - మోక్షమునుగూర్చి దేనిచేతనును ప్రతీతింపఁబడఁడు, అనియిర్థము - అనిశఁకరభాష్యము.

ఏకత్వమును పొందినవాఁడె యనఁగా, సంకోచములేని జ్ఞానమే యాకారముగాఁగలవాఁడగుటచేత ప్రాకృతభేదములను విడిచిన వాఁడై యనుట - ఇట్టివాఁడె సర్వభూతములయందునున్న నన్ను, యేగదశయందు దృఢముగా నేవ్వఁడు భజించునో, వాఁడు వృత్తాంత (యోగము లేని) దశయందును, తనయాత్మనును సర్వభూతములనును చూచుచున్నవాఁడైనను నాయందెయున్నాఁడు - అనఁగా నన్నెచూచుచున్నాఁడు - తనయాత్మయందును సమస్త భూతములయందును ఎల్లప్పుడును నాసామ్యమునె చూచుచున్నాఁడని యర్థము - ఇదివెనుక విశ్లోకపుదానికంటెను పరిపాకమును పొందినదశ - అనిరామానుజ భాష్యము.

వెనుకటిశ్లోకమునఁ జెప్పఁబడినదె స్పష్టపరుపఁబడుచున్నది - ఏకత్వమును పొందినవాఁడు అనఁగా అంతటను ఈశ్వరఁడు ఒక్కఁడై అనియున్నవాఁడు, అన్ని ప్రకారములనున్న వాఁడైనను నాయందెయున్నాఁడు - అపరోక్ష జ్ఞానముకలవానికి జ్ఞానఫలము తప్పనిదియని యర్థము - అట్లయినను తలుచుగా నధర్మమును చేయఁడు - అనివధ్య భాష్యము.

అత్యోపమ్యేన సర్వతః సమం పశ్యతి యోఽజ్ఞానః!

సుఖంవా యదివా దుఃఖం సయోగీ పరమో మతః॥ ౩౨॥

(హే) అజ్ఞాన! = (ఓ) యజ్ఞానుడా!, సుఖంవా దుఃఖం యదివా

ఆత్మోపమ్యేన సర్వత్ర సమం యః పశ్యతి=సుఖమునైనను దుఃఖమునైనను తనసాటితోడ అంతట సమముగా ఎవ్వఁడు చూచుచున్నాఁడో, సః పరమః యోగీ మతః=వాఁడు గొప్ప యోగిగా తలంపఁబడినాఁడు.

నాకు సుఖమెట్లు అనుకూలమో (ఇష్టమో). అట్లు అన్ని పాఠములకు నుసుఖము అనుకూలము, దుఃఖముప్రతికూలము (అనిష్టము), అని తెలిసికొనినవాఁడై, ఎవ్వనికని ప్రతికూలమును చేయక, అహంసకుఁడైయుండెడి యోగి అందఱు యోగులలో నుత్తముఁడు- అనిశంకరభాష్యము.

ఆత్మలందఱును జ్ఞానమెస్వరూపముగాఁగలవారగుటచేత పుత్రజన్మాది సుఖంబును పుత్రమరణాదిదుఃఖంబును ఆత్మలకు సంబంధింపనివి అనియెవ్వఁడు తలంచునో, అనఁగా ఒరునికి కలిగినపుత్రజన్మ మరణాది కమువలెనే తనపుత్రజన్మమరణాదికమునుగూడ సమముగా నెవ్వఁడు తలంచునో, వాఁడు యోగచరమావధినిపొందినవాఁడు- అని రామానుజభాష్యము.

సామ్యమును వటియొక్క విధమున ఈశ్వో కమువివరింపుచున్నది- అనిమధ్యభాష్యము.

అజునఁడవాచ.

యోయం యోగ స్త్వయా ప్రోక్త సామ్యేన మధుసూదనః
ఏతస్యాహం నపశ్యామి చచ్ఛలత్వాత్ స్థితిం స్థిరామ్॥౩౩॥
(హే)మధుసూదన!= (ఓ)తొలికృష్ణుఁడా!, సామ్యేన యోయం యోగః త్వయా ప్రోక్తః=సామ్యముచేత ఏయీ యోగము నీచేత చెప్పఁబడినదో. (మనసః)చచ్ఛలత్వాత్=(మనస్సు) చంచలమగుటవలన, ఏతస్య స్థిరాం స్థితిం నపశ్యామి=ఈయోగముయొక్క స్థిరమైన డినికిని కానకున్నాను.

దేవతలు మనుష్యులు అనేడి భేదమును, జీవుఁడు ఈశ్వరుఁడు అనేడి భేదంబును చాలకాలమునుండి అనుభవించఁబడుచుండుటచే, జ్ఞానైకస్వరూపులగుటచే జీవులందఱును పరస్పరము సములసియు, కర్మవశ్యులుకాకుండుటచే ఈశ్వరునితో సములసియు తలంచుటయనెడి, నీచేఁజెప్పఁబడినయోగము స్థిరపడుట సంభవింపదని తోచుచున్నది.

అని రామానుజభాష్యము.

చచ్ఛబంహ మనః శృణ్వ ప్రమాధి బలవ ద్దృఢమ్ |

తస్యాహం నిగ్రహం మన్యేవాయోరివ సుమహారమ్ || ౩౪ ||
(హే) శృణ్వ! = (ఓ) శృణ్వ (డా!), మనః = మనస్సు, చచ్ఛబమ్ ప్రమాధి బలవత్ దృఢంహం = నిలకడ లేనిదియు క్రోధ పెట్టునదియు స్రబలమై నదియు గెట్టిదియునుగదా- వాయోరివ తస్య నిగ్రహం సుమహారమ్ అహం మన్యే = వాయువునువలె దానిని నిగ్రహించుటను మిక్కిలి యసాధ్యమైనదానిగా నేను తలంపుచున్నాను.

శృష్ (గీయు) అనిధాతువు- శృణ్వ (డన)గా భక్తజముల పాపాది దోషములనుపోగొట్టువాడు- ప్రమాధియనగా శరీరములను ఇంద్రియములనుగూడ పరవశముగాఁజేయునది- బలవత్తనగా ఎవ్వఁడును నియమించుటకుశక్యముకానిది- దృఢవనగా తంతునాగమువలె తెగఁగొట్ట శక్యముకానిది- అనిశంకరభాష్యము- (తంతునాగమునది నడలు మడుగులు మొదలగువానిలో పొడవుగా కాసెకోకవలెనుండెడియొకజంతువు- అదిమనుష్యులుపశువులు మొదలగునవి నీటిలో ఈదుచున్నప్పుడు వానికాళ్లకుచుట్టుకొనును- దానివలన ఆజంతువులు మునిగిపోవును)

తనకుఅలవాటుపడియున్నవిషయములలోఁగూడ నిలుకడ లేనిదైన మనస్సును అట్టిదికాని ఆత్మస్వరూపమునగిలుపుటను, ఎదురుగాలిని విసనకరమొదలగుదానితో నిలుపుటవలెమిక్కిలిఅసాధ్యమునుగాఁడలఁచెదను- మనోనిగ్రహేవాపాయమును చెప్పవలయుననియభిప్రాయము- అని రామానుజభాష్యము.

శ్రీభగవానువాచ-

అసంశయం మహాబాహూ మనో దుర్నిగ్రహం చలమ్ |

అభ్యాసేనతు కాంతేయ వైరాగ్యేణచ గృహ్యతే || ౩౫ ||
(హే) మహాబాహూ! = (ఓ) గొప్ప భుజములుకలవాడా!, మనః చలమ్ దుర్నిగ్రహంచ = మనస్సు చంచలమైనదియు (కావుననె) నిగ్రహింపశక్యముకానిదియును, అసంశయమ్ = సంశయములేదు- కింతు = ఇంక నేమన్నను, — (హే) కాంతేయ! = (ఓ) కున్తిపుత్రుడా!, అభ్యాసేన వైరాగ్యేణచ గృహ్యతే = అభ్యాసముచేతనును వైరా

గ్యము చేతనును నిగ్రహింపఁబడుచున్నది.

అథ్యాసమనఁగా చిత్తమున సమానమైనజ్ఞానమును ఆవృత్తిచేయుచుండుట(ధ్యానము)- వైరాగ్యమనఁగా విషయములయందుదోషములను తెలిసికొనుచుండుటచే(గలిగెడి నిరాశ- ఈరెంటిచేనును చిత్తముయొక్కఁజేపము నిగ్రహింపఁబడుచున్నది- అనిశంకరభాష్యము.

ఆత్మగుణస్వరూపమగుట నభ్యసించుటచే నాత్మయందు(గలిగిన) యాభిఘ్ర్యము చేతనును, ఆత్మకంటెమిగిలినవారయందు దోషాకాగత్వమును, తెలిసికొనుటచే(గలిగిన) వైత్యక్త్యము(నిరాశ)వల్లనును, ఒకానొకవిధమున మనస్సుగ్రహింపఁబడును- అనిరామానుజభాష్యము.

ఒక్కప్పుడును మనస్సుస్వయముగా నిగ్రహింపఁబడదు- అనిశంకరభాష్యము.

అసంయతాత్మనా యోగో దుష్ప్రపితృతి మే మతిః |

వశ్యోత్తనాతు యతతా శక్యోఽవాప్తు ముపాయతః || ౩౬

అసంయతాత్మనా యోగః దుష్ప్రపః=నియమింపఁబడనియంతఃకరణముకలవానిచే యోగము పొందశక్యముకానిది, ఇతి మే మతిః=అనినా తాత్పర్యము- యతతా వశ్యోత్తనాతు=ప్రియత్నముచేయుచున్నవాడై స్వాధీనమైనయంతఃకరణముకలవానిచే, ఉపాయతః అవాప్తుః శక్యః=ఉపాయమువలన పొంద శక్యమైనది.

అథ్యాసవైరాగ్యములచేత స్వాధీనముచేయఁబడిన యంతఃకరణముకలవాఁడు వశ్యోత్త-అట్టివాఁడు కానివాఁడు అసంయతాత్మ-అనిశంకరభాష్యము.

అసంయతాత్మయనఁగా నియమింపఁబడనిమనస్సుకలవాఁడు (ఉపాయతః)జ్ఞానము అంతర్భవించియున్న కర్మముచేత (వశ్యోత్తనా)=యింపఁబడినమనస్సుకలవానిచేత-అనిరామానుజభాష్యము.

అర్జునఉవాచ

అయతి శ్చిద్ధయోపేతో యోగా చ్చలితమానగః |

అప్రాప్య యోగసంసిద్ధిం కాం గతం కృష్ణ గచ్ఛతి || ౩౭ ||

(హే)కృష్ణ!= (ఓ)కృష్ణుడా! అయతిః=ప్రయత్నము లేనివాఁడును, శ్చిద్ధయా ఉపేతః=సన్నుతముతో కూడినవాఁడును, యోగాత్ చలిత

మానసః=యోగమునుండి తప్పిన మనస్సుకలవాఁడు నగువాఁడు, యోగసంసిద్ధిమ్ ఆప్రాప్య=యోగసిద్ధిని పొందక, కాం గతిం గచ్ఛతి=ఏ గతిని పొందుచున్నాఁడు.

యోగాభ్యాసమును అంగీకరించుటచేత ఇహలోక పరలోకముల రెంటిని పొందఁదగిన కర్మములు పడువఁబడినవి- యోగసిద్ధికి ఫలమై మోక్షసాధనమైన మందిజ్ఞానము పొందఁబడలేదు- ఇట్టి యోగి, మరణకాలమున యోగమార్గమునుండి తప్పిన చిత్తముకలవాఁడు, ఏగతిని పొందును- అనిశంకరభాష్యము

శ్రద్ధచేత యోగమునఁబ్రవర్తించినవాఁడు మిక్కిలిదృఢమైనయభ్యాసమ నడిచి తనము లేని వాడై యోగసిద్ధిని పొందక యోగమునుండి చలించిన మనస్సుకలవాడై పనుగును- అని రామానుజభాష్యము.

కచ్చిన్నోభయవిభిష్ట శ్చిన్నాభిమివ నశ్యతి।

అప్రతిష్ఠో మహాబాహుః విమూఢో బ్రహ్మణః పథి॥ ౩౮॥

(హే) మహాబాహు! = (ఓ) గొప్ప భుజములు కలవాడా!, అప్రతిష్ఠః=ఆధారము లేనివాఁడును, బ్రహ్మణః పథి విమూఢః=బ్రహ్మయొక్క మార్గమునందు మోహముంజేరినవాఁడనై, ఉభయః భిష్టః=రెంటుంజెడ్డవాడై, చిన్నాభిమివ నశ్యతికచ్చిత్=విడిచిన మేఘమువలె నశింపఁడుగదా-

ఉభయమనఁగా కర్మమార్గంబును యోగమార్గంబును- అనిశంకరభాష్యము.

స్వర్గాదిసాధనమైన కర్మము, వీనికి ఫలాభిసంధి (ఫలవుకోరిక) లేక పోవుచు చేత, తనఫలమును కలుగజేసి వీనికి ఆధారముకాదు గాన ఈ యోగి అప్రతిష్ఠుఁడనఁబడుచున్నాఁడు- వీడు తనచే నారంభింపఁబడిన బ్రహ్మమార్గమునుండి తప్పినవాఁడుగూడ గాన ఉభయవిభిష్టుఁడనఁబడుచున్నాఁడు- చిన్నాభిమివలె నశించుటయనఁగా మేఘపుగునియ ఒకగొప్ప మేఘమునుండి విడిచినదై రెండవ మేఘమును చేరకయె నడుమ నె నశించినట్లు నశించుట- అని రామానుజభాష్యము.

ఏతం మే సంశయం శృణ్వ ఛేత్తు మహాస్యశేషం।

త్వదస్య స్మంశయస్యాస్య ఛేత్తా న హ్యుపపద్యతే॥ ౩౯॥

[౧౬౪]

గీతాభాష్యత్రియసాగము

(హే) కృష్ణ! = (ఓ) కృష్ణుడా, మే పతం సంశయమ్ = నా యొక్క ఈ సంశయమును, అశేషతః ఛేత్తుమ్ అహంసి = నిశ్చేషముగా తెగగొట్టను తగుచున్నావు- త్వనన్యః = నీకంటెనితరుడ, ఆస్య సంశయస్య ఛేత్తా నోపపన్యతే = ఈ సంశయమును తెగగొట్టువాడు కుదురుడు.

ఛేత్తుమ్ = పోగొట్టను- నీకంటెనితరుడైన ఋషియైనను దేవుడైనను- అనిశంకరభాష్యము.

స్వయముగా ప్రత్యక్షముగా ఒక్కసారె అన్నిటినిచూచువాడవగు నీకంటె నితరుడు- అనిరామానుజభాష్యము.

శ్రీభగవానువాచ.

పాథా నైవేహ నాముత్ర వినాశ స్తస్యవిద్యతే |

నహి కల్యాణకృత్ కశ్చిద్ధర్మతః తాత గచ్ఛతి || ౪౦ ||

(హే) పాథా! = (ఓ) యజ్ఞానుడా, తస్య = వానికి, వినాశః = చేటు, ఇహ నవిద్యతేపవ = ఈలోకమున బొత్తిగాలేదు- అముత్ర (చ) నవిద్యతే = పరలోకమందు(ను)లేదు- (హే) తాత! = (ఓ) తండ్రీ!, కల్యాణకృత్ కశ్చిత్ దుర్గతిం నగచ్ఛతిహి = నుంచిపనినిచేయువాడు ఒక్కడు (ను) చెడుగతిని పొందగలడు.

వినాశమనగా మనపటిదానికంటెతక్కువపుట్టుకకలుగుట- శిష్యుడును కొడుకువంటివాడుగాన తండ్రీ! అనిషిలువబడుచున్నాడు- అనిశంకరభాష్యము.

శ్రద్ధతో యోగము నారంభించి యోగమునుండి తప్పినవానికి, వినాశము అనగా స్వగాదిభోగములననుభవించుటలోగానీ బ్రహ్మనుభవంబునగానీ తానుకోరినదిదొరకకపోవుటయు ప్రత్యవాయముకలుగుటయును లేదు- అనిరామానుజభాష్యము.

పాప్య పుణ్యకృతాం లోకా నుషిత్వా శాశ్వతీ స్సమాః |

శుచీనాం శ్రీమతాం గేహే యోగభ్రష్టోఽభిజాయతే || ౪౧ ||

యోగభ్రష్టః = యోగమునుండితప్పినవాడు, పుణ్యకృతాం లోకాన్ పాప్య = పుణ్యముచేసినవారి లోకములను పొంది, శాశ్వతీః సమాః ఉషిత్వా = పెక్కు సంవత్సరములను ఉండి, శ్రీమతాం శుచీ

సాం గేహీ అభిజయతే సంపదకలవారును పరిశుద్ధులును(అగు వారి) ఇంటను పుట్టుచున్నాడు.

యోగమార్గమున(బ్రవర్తించిన సంన్యాసి ఆశ్వమేధాదులుచేసిన వారిలోకములనుబొంది, అచ్చటియనుభవము అయినతోడనె, శుచులు అన(గా శాస్త్ర)క్రమగా నాచరించువారియింటనుబుట్టుచున్నాడు- అనిశంకరభాష్యము.

ఎట్టి భోగమునుకోరుటచే యోగమునుండినెడునో అట్టి భోగములను యోగపుచుహిమచేతనె అనుభవించి భోగములయందలి ఆశ్రపోమునతోడనె యోగారంభమునుచేయుటకుతగినవారి ఇంటనుపుట్టుచున్నాడు- అనిరామానుజభాష్యము.

అథవా యోగినామేవ కులే భవతి ధీమతాం |

ఏతద్ధి దుర్లభతరం లోకే జన్మ యదీదృశం || ౪౨ ||

అథవా = లేక, ధీమతాం యోగినాం కులపవ భవతి = జ్ఞానవంతులగు యోగుల వంశమందె పుట్టుచున్నాడు- ఈదృశం జన్మ యత్ = ఇట్టి జన్మము ఏది(కలదో), లోకే ఏతత్ దుర్లభతరంహి = లోకమున ఇది మిక్కిలిదుర్లభమైనదికదా.

అథవా అనునది దరిదులయిన యోగులవంశమున అనితెలియఁజేయుచున్నది- అనిశంకరభాష్యము.

పరిపక్వమైన యోగముకలవాడై చలించెనేని, యోగమునుచేయువారును స్వయముగానె యోగమునువదేశింపతగినవారనగువారివంశమున(బుట్టుచున్నాడు- (వెనుకటిశ్లోకమున(జెప్పఁబడిన)యోగమునకు తగినవారియింట(బుట్టుటయు (ఈశ్లోకమున(జెప్పఁబడిన)యోగముకలవారివంశమున(బుట్టుటయు(గూడ లోకంబున పా)కృతులకు మిక్కిలి దుర్లభమైనవి- అనిరామానుజభాష్యము-

తత్ర తం బుద్ధిసంయోగం లభతే పార్శ్వదైహికమ్ |

యతలేచ తతో భూయ స్సంసిద్ధౌ కురునన్దన || ౪౩ ||

పూర్వాభ్యాసేన తేనైవ హియతే హ్యవశోఽపి || ౪౩ ||

తత్ర = అచ్చటనె, పార్శ్వదైహికం తం బుద్ధిసంయోగమ్ లభతే = వెనుకటిశరీరపుడైన ఆ బుద్ధినంబంధమును పొందుచున్నాడు- (హే)

కురునన్దన! = (ఓ)కారవుడా!, తతశ్చ సంసిద్ధౌ భూయః యత
తే = దానివలను సిద్ధివిషయమున మిక్కిలి ప్రయత్నముచేయుచు
న్నాడు - గః అవశోఽపి = అలాంటిది పరపశుడైనను, తేన పూర్వా
భ్యాస్తేనైవ హియతే = ఆ పూర్వాభ్యాగముచేతనే హరింపబడు
చున్నాడు.

తతః = ఆ యోగికులమున, తతః = ఆపూర్వ సంసారము వలన-
యోగభ్యాగమువలనఁగలిగినసంసారము కంటె బలవత్తగమైన అ
ధర్మాదికర్మము చేయబడకుండనేని యోగభ్యాససంసారము
చే నీయోగభిష్టుడు హరింపబడుచున్నాడు - బలవత్తగమైన అధ
ర్మమే చేయబడినయెడను అధర్మముచేతనే యోగపుసంసారము
తీరసకరింపబడుచున్నది - ఆయధర్మము క్షయించినపైని ఎంతకాల
మెయున్నను తీరిగియు యోగదసంసారము కార్యకరమగును - ఆ
నిశంకరభాష్యము.

తతః = ఆజన్మమున, (తః) అట్లైతి, నిద్రపోయిలేచినట్లు (భూ
యః) వెడియు సిద్ధివిషయమున విష్ణుముఖచేనడ్డ బడకుండనట్లు
ప్రయత్నముచేయుచున్నాడు - ఈయోగమ హత్త్యము (హి) ప్రసిద్ధ
మెకదా అనిరామానుజభాష్యము.

జిజ్ఞాసురపి యోగస్య శబ్దబ్రహ్మతివర్తతే || ౪౪ ||

యోగస్య జిజ్ఞాసురపి = యోగమును తెలియఁగోరువాడును, శబ్ద
బ్రహ్మ అతివర్తతే = శబ్దబ్రహ్మమును అతిక్రమింపుచున్నాడు -

యోగస్వరూపమును తెలియఁగోరినవాడై యోగమార్గమునఁబ్ర
వర్తించిన సంన్యాసి, యోగభిష్టుడైనను శబ్దబ్రహ్మమును అనఁగా
వేదమునందు చెప్పబడిన కర్మానుష్ఠానమును అతిక్రమింపుచున్నాడు -
ఇట్టి వాడై ఇట్లనుచుండఁగా ఇతఁ యోగమును దెలిసికొని యోగనిష్ఠు
డై యోగభ్యాగమును చేయుచున్నవానింగూర్చి చెప్పవలసినదేము
న్నది? అనిశంకరభాష్యము.

యోగమునఁబ్రవర్తించకపోయినను యోగముందెలియఁగోరి దాని
నుండితప్పిననునన్యకలవాడు వెడియును ఆకోరికనె పొంది కర్మ
యోగము మొదలగు యోగమును ఆవరించి, శబ్దబ్రహ్మమును అతిక్ర

మింపుచున్నాడు- శబ్దబ్రహ్మమనఁగా దేవుడు మనుష్యుడు భూమి
ఆకాశము స్వర్గము అనియిట్లు శబ్దములచే జెప్పఁబడఁదగినదైనప్రకృ
తి- దానినతిక్రమించుటయనఁగా ప్రకృతిబంధమువదలినవాడై దేవ
మునుష్యాదిశబ్దములచే జెప్పఁదగని జ్ఞానానందైకస్వరూపమైన యా
త్మనుపొందుట- అనిరామానుజభాష్యము.

నాకుయోగము తెలియవలయునని మిక్కిలికోరికగలవాఁడుకూడ
(శబ్దబ్రహ్మ) పరబ్రహ్మమును (అతివర్తతే) పొందుచున్నాఁడనియర్థ
ము-అనిమధ్వభాష్యము.

ప్రయత్నా ద్యతమానస్తు యోగీ సంశుద్ధకిల్బిషః ।

అనేకజన్మసంసిద్ధ స్తో యాతి పరాం గతిమ్ ॥౪౫॥

ప్రయత్నాత్ యతమానః యోగీతు=ప్రయత్నమువలన యత్నము
చేయుచున్న యోగి, సంశుద్ధకిల్బిషః అనేకజన్మసంసిద్ధః=పోయిన
పాపములుగలవాఁడును అనేకజన్మములయందు సిద్ధినిపొందినవాఁడు
నై, తతః పరాం గతిం యాతే=అట్లుపెని గొప్ప గతిని పొందు
చున్నాఁడు.

ప్రయత్నమువలన యత్నముచేయుచున్నవాఁడనఁగా మిక్కిలియ
త్నము చేయుచున్నవాఁడు- యోగియనఁగా తెలిసినవాఁడు- అనేక
జన్మములయందుకొంచెముకొంచెము సంసారములను సంపాదిం
చుకొని దానిచేతసిద్ధినిపొందినవాఁడు దానివలన మంచిజ్ఞానముకలిగి
గొప్పగతినిపొందుచున్నాఁడు- అనిశంకరభాష్యము.

యోగమాహత్యమిట్టి దిగావున ననేకజన్మములయందు సంపాదిం
పఁబడినపుణ్యము దాయములచేత పాపములు లేనివాడై యత్నము
చేయుచున్నయోగి చలించినను తిరిగియు పరమగతినిపొందును- అనిరా
మానుజభాష్యము.

తెలియఁగోరినవాఁడు, తెలిసీకొనిప్రయత్నముంజేయును- ఇట్లుఅ
నేకజన్మములచే సిద్ధినిపొందినవాడై అపరోక్షజ్ఞానియై గొప్పగతి
పొందుచున్నాఁడు- అనిమధ్వభాష్యము.

తపస్వి భ్యోఽధికో యోగీ జ్ఞానిభ్యోపి మతోధికః ।

కర్మభ్య శ్చాధికో యోగీ తస్మా ద్యోగీ భవాజ్ఞానః ॥౪౬॥

యోగీ తపస్విభ్యః అధికః=యోగి తపస్సుకలవారలకంటె అధికుఁ
డు- జ్ఞానిభ్యోపి అధికః మతః=జ్ఞానులకంటెనును అధికుఁడుగా
తలంపఁబడినాఁడు- యోగీ కర్మభ్యశ్చ అధికః=యోగి కర్మముకలవా
రలకంటెనును అధికుఁడు- (హే)అజ్ఞాన!=(ఓ)యజ్ఞానుడా!, త
స్మాత్ యోగీ భవ=ఆహేతువువలన యోగివి కమ్ము.

జ్ఞానమనఁగా శాస్త్రాక్షామందలి పాండిత్యము- కర్మములు ఆ
గ్ని హోమాత్మాదులు- అనిశంకరభాష్యము.

కేవలతపస్సులచేతను, ఆత్మజ్ఞానముకాకమిగిలినజ్ఞానములచేత
నును, కేవలములయినయశ్వమేధముమొదలగు కర్మములచేతనును, ఏ
యేపురుషార్థము(ఫలము)సాధింపఁబడునో, వానియన్నిటికన్ననధిక
మైనపురుషార్థమును సాధించునది యేగము- అనిరామానుజభా
ష్యము.

జ్ఞానులనఁగా యోగజ్ఞానముకలవారు- తపస్సులు అనఁగా కృ
త్రము మొదలగువానిని ఆచరించువారు- అనిమధ్యభాష్యము. (కృత్ర)
మనఁగా గోమూత్రాదులను భక్షించి యుపవాసముచేయుట)

యోగినామప సర్వేషాం మద్గతే నాన్తరాత్మనా।

శ్రద్ధావాన్ భజతే యే మాం సమే యుక్తతమోమతః॥

సర్వేషాం యోగినామ్=అందఱు యోగులలోపల, యః శ్రద్ధావాన్
మద్గతేన అన్తరాత్మనా మామ్ భజతే=ఎవ్వఁడు శ్రద్ధకలవాడై
నన్నుజేరిన అంతఃకరణముతో నన్ను భజించుచున్నాడో, సః మే
యుక్తతమః మతః=వాఁడు నాకు మిక్కిలియుక్తుఁడుగా తోచిన
వాఁడు.

శివుఁడు ఆదిత్యుఁడు మొదలగువారిని ధ్యానముచేయువారి యం
దటిలోపలను వాసుదేవుఁడైననాయందు సమాహితమైన అంతః
కరణముతో నన్ను సేవించువాఁడు మిక్కిలియుక్తుఁడు- అని శం
కరభాష్యము.

వెనుక(౮౮॥౨౯- ౩౦- ౩౧- ౩౨శ్లో)నలుగురు యోగులు చెప్పఁ
బడిరి- వీగందఱును ప్రత్యగాత్మను (జీవుని) చూచువారు- వారికంటెను
పరవిద్య (భగవదుపాసనము)నాచరించువాఁడు గొప్పవాఁడని ఈశ్లో

కముచెప్పుచున్నది- యేగి నామ్ అనుదానికి యేగులకంటెననియధా
ము- సర్వేషామ్ అనుదానికి తపస్సులు మొదలగు వారియందటికంటె
నుననియధాము- ఆవగింజలు, వానిలో పరస్పరము హిచ్చుతగ్గులు
న్నను, మేరుపర్వతముంబట్టి క్రోద్ధివగుటలోనెట్లు తుల్యములో అ
ట్లు, యేగము తపస్సు మొదలగువానిలో. నన్యోన్యతారతమ్యమున్న
ను పరవిద్యకంటె తక్కువయగుటలో నన్నియు సమానములె- అం
తరాన్యాయనఁగా బాహ్యములును(వేలుపలివి)ఆభ్యంతరములును(లో
పలివి)అగుప్రవృత్తి విశేషములకు ఆశ్రయమగుమనస్సు- నాయందుమి
ఁగలి పీఠిగలవాఁడగుటచే నన్నవిడిచి ఆత్మచునిలిపికొనలేఁడుగాన
నన్నజేరినమనస్సుతో, శ్రద్ధావంతుఁడైయనఁగా ఒకక్షణమైనను
నన్నవిడిచియుండ లేకపోవుటచేత నన్నపొందుటకైనప్రవృత్తియం
దు త్వరకలవాఁడై ఎవ్వఁడునన్నఁడేపొసింపుచున్నాఁడో, వాఁడు అం
దటికంటె శ్రేష్ఠుఁడని సర్వజ్ఞుఁడనైననేనె తలఁచుచున్నాను- అని
రామానుజభాష్యము.

తపస్సులకంటెను యజ్ఞాదికర్మములకంటెనును | గృహయేగము వి
శేషింపుచున్నది- అధ్యానములలోఁగూడ అదిశేషమున, లక్ష్మి, బహ్మ
శివుఁడు, మొదలగువారిధ్యానముకంటె విష్ణువుయొక్క ధ్యానము శ్రే
ష్ఠము- జ్ఞానములేనిధ్యానముకంటె జ్ఞానము శ్రేష్ఠము- కేవలజ్ఞా
నముకంటె జ్ఞానముతోఁగూడినధ్యానము శ్రేష్ఠము- దానముకంటె
నుదర్శనముశ్రేష్ఠము- దర్శనముకంటెనును భక్తి లక్షణమున
నసాధనములేదు- అనిమధ్యభాష్యము.

ఇతి శ్రీభగవద్గీతా సూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాఁ

యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే ఆత్మ

సంయమయోగోనామషష్ఠోధ్యాయః.

ఇట్లు ఉపనిషదధికృతిపాదకంబునుబ్రహ్మవిద్యపరమ

పాదకంబునుయోగశాస్త్రంబును శ్రీకృష్ణార్జున

సంవాదంబునగుభగవద్గీతలలో ఆత్మసం

యమయోగపరిపాదకంబగు

ఆఱవ యధ్యాయము

ARSHA PRESS, VIZAGAPATAM, 1889.

గీతాభాష్యత్రయపాఠము.

పదవ యథాగ్రహము

శ్లోభగవానువాచ.

మ య్యాసక్త మనాః పాథా యోగం యుజ్జన్మదాశ్రయః |

అసంశయం సమగ్రం మాం యథా జ్ఞాన్యసి తచ్చృణు |
హే) పాథా! = (ఓ) కుంతీపుత్రుడా!, మయి ఆసక్త మనాః మదా
శ్రియః యోగం యుజ్జ్వా = నాయందు ఆసక్తిగలమనస్సుకలవాడ
ను నేను ఆధారముగాఁగలవాడవునె యోగమును ఆచరింపుచు
కలవాడనై (త్వమ్ = నీవు,) మామ్ అసంశయమ్ సమగ్రమ్ యథా
జ్ఞాన్యసి = నన్ను సంశయములేకుండునట్లును సంపూర్ణముగానును
ప్రకారమున తెలిసికొనఁగలవో, తత్ శృణు = దానిని వినుము.

ఎవ్వఁడైనను ఒకరపురుషాధామము (ఫలమును) కోరువాడు నా
నికి పాథనమగు అగ్నిహోతా త్రాదికర్మమునైనను, తపస్సు ఈవి మొ
దలగుదానినైనను ఆధారమునుజేసికొనును - ఈయోగి మిగిలినపాథన
ములనువదలి నన్నె ఆశ్రయముగాతలంచును - నాయందె ఆసక్తికల
వాడగును - సమగ్రమ్ మామ్ = సంపూర్ణఁడనైన నన్ను, అనఁగా
విభూతులు బలము శక్తి విశ్వరూపు. మొదలగువానితోఁగూడిననన్ను
అనుట - అనిశంకరభాష్యము.

ఆసక్తమనస్సు అనఁగా నాస్వరూపము గుణములు నావ్యాపార
ములు నావిభూతి వీనితోవిశ్లేషముగలిగినచో తత్క్షణమే నిలువలేని
స్వభావముకలవాడగుటచే నాయందు దృఢముగా తగులుకొనిన మన
స్సుకలవాడు - యోగమునాచరించువాడనఁగా యోగమునాచరిం
చుటకుప్రవర్తించువాడు - యోగమునకువిషయమైన నన్ను ఎటు,
తెలిసికొనునో అనఁగా ఏజ్ఞానముచేతతెలిసికొనునో ఆజ్ఞానమును
వినుము - అనిరామానుజభాష్యము.

ఆసక్తమనస్సు అనఁగా మిక్కిలి స్నేహముతోఁగూడినమనస్సు కల
వాడు - నేను ఆశ్రయముగాఁగలవాడు అనఁగా భగవంతుడె నా
చేత నన్నిటినిజేయింపుచున్నాడు, వాడె నాకు శరణము (రక్షకుఁ
డు), వారియందె నేను ఉన్నాడను అనియున్నవాడు - అని మధ్వ

భాష్యము.

జ్ఞానం తేహం సవిజ్ఞాన మిదం వత్సామ్యశేషతః ।

యజ్ఞాత్వా నేహ భూయోఽన్యత్ జ్ఞాతవ్య మవశిష్యతే ॥

అహమ్ తే = నేను నీకొఱకు, సవిజ్ఞానమ్ ఇదం జ్ఞానమ్ = విజ్ఞానముతోఁగూడిన ఈ జ్ఞానమును, అశేషతః వత్సామి = నిశ్చేషముగాను చెప్పఁగలను - యత్ జ్ఞాత్వా (స్థితస్య) = దేనిని తెలిసికొని (ఉన్నవానికి), ఇహ భూయః అన్యత్ జ్ఞాతవ్యం నావశిష్యతే = ఈవిషయమున తిరిగియు మఱియొక్కటి తెలియవలసినది మిగులదో.

విజ్ఞానమనఁగా స్వానుభవము (తనయనుభవము) - తత్త్వమునెఱిగినవాఁడు సర్వజ్ఞుఁడై అనిశంకరభాష్యము.

విజ్ఞానమనఁగా భగవంతుఁడు మిగిలినచేతనాచేతనములన్నిటికంటె విలక్షణుఁడు అనెడిజ్ఞానము - అని రామానుజభాష్యము.

ఈ జ్ఞానమనఁగా నన్నుగుఱిందినజ్ఞానము - విజ్ఞానమనఁగా విశేషజ్ఞానము - అనిమధ్యభాష్యము.

మనుష్యాణాం శహసేషు కశ్చిద్యతతి సిద్ధయే ।

యతతా మపి సిద్ధాన్తాం కశ్చి న్నాన్వేత్తి తత్త్వతః ॥ ౩ ॥

మనుష్యాణాం శహసేషు = మనుష్యుల వేలలో, కశ్చిత్ సిద్ధయే యతతి = ఒకానొకఁడు సిద్ధిక్ొఱకు ప్రయత్నముచేయుచున్నాఁడు - యతతాం సిద్ధానామపి = ప్రయత్నముచేయుచున్న సిద్ధులలోఁగూడ, కశ్చిత్ మాం తత్త్వతః వేత్తి = ఒకానొకఁడు నన్ను తత్త్వముతో తెలిసికొనఁచున్నాఁడు.

మోక్షముకొఱకు మోక్షమాగమనఁబ్రవర్తింపుచున్నవారు సిద్ధిని పొందినవారెకదా - అనిశంకరభాష్యము.

మనుష్యులనఁగా శాస్త్రమునుఅధికరించుటకు (నేర్చికొనుటకు) తగినవారు - సిద్ధివఱకు ప్రయత్నముచేయువారివేలలో ఒకానొకఁడె నన్ను తెలిసికొని నావలనిసిద్ధిక్ొఱకు ప్రయత్నముచేయుచున్నాఁడు - నన్ను దెలిసికొనవారి వేలలోనొకానొకఁడె నన్ను యథాస్థితిగానెఱుఁగువాఁడు - ఎవఁడు నెఱుఁగఁడని తాత్పర్యము - అని రామానుజభాష్యము.

ఈశ్వోకము జ్ఞానమర్మభత్వమును తెలియజేయును- అని మధ్వభాష్యము.

భూమి రాపోఽనలోవాయుః ఖం మనో బుద్ధిరేవచ |

అహంకార ఇతీయం మే భిన్నా ప్రకృతిరష్టధా || ౪ ||

భూమిః ఆపః అనలః వాయుః ఖం మనః బుద్ధిః అహంకారశ్చ ఇతి అష్టధైవ = భూమియును నీళ్లును నిప్పును గాలియును ఆకాశంబును మనస్సును బుద్ధియును అహంకారంబును, అని ఎనిమిదివిధములుగానే, మేప్రకృతిః భిన్నా = నాప్రకృతి విభజింపఁబడినది.

. భూమి మొదలగునయిదింటిచేతను స్థూలభూతములు (మనకుఁ నఁబడెడి) నున్న మొదలుగునవి చెప్పఁబడవు- తస్మాత్ప్రములు (సూక్ష్మభూతములు) చెప్పఁబడును, మనస్సునఁగా మనస్సునకుఁగాకణమైనయహంకారము- బుద్ధి శబ్దముచేత అహంకారమునకుకారణమైన మహస్తత్వంబును, అహంకారశబ్దముచేత అవిద్యతోఁగూడినయవ్యక్తంబును చెప్పఁబడును- ఈప్రకృతి నాయొక్క ఈశ్వరమాయాశక్తి- అని శంకరభాష్యము.

ఈవిదిత్రమైన జగత్తుయొక్క ప్రకృతి (మూలము) పంచభూతములును మనస్సు మొదలగు నిందియములును మహదహంకారములునని యెనిమిదివిధములుగలది- అదినాయది- అనీరామానుజభాష్యము.

వెనుక పతిజ్ఞచేయఁబడినజ్ఞానము చెప్పనారంభింపఁబడినది- మహస్తత్వమునకు అహంకారముననే యంతభావము- అని మధ్వభాష్యము.

అపరేయ మిత స్త్వన్యం ప్రకృతం విద్ధి మేపరామ్ |

జీవభూతాం మహాబాహుయా యేదం ధార్యతే జగత్ ||

ఇయమ్ అపరా (ప్రకృతిః) = ఇది (భూమి మొదలుగునది) కొద్ది (ప్రకృతి) - (హే) మహాబాహుయా! - (ఓ) గొప్పభుజములుకలవాడా!, ఇతః అన్యమ్ జీవభూతాం ప్రకృతిమ్ = ఇంతకంటెను ఇతరమైన జీవస్వరూపమైన ప్రకృతిని, మే పరాం (ప్రకృతిం) విద్ధి = నాయొక్క ఉత్త్యక్తమైన (ప్రకృతినిగాను) తెలిసికొనుము- యయా ఇదంజగత్ ధార్యతే = దేనిచేత ఈజగత్తు ధరింపఁబడుచున్నదో.

కొద్దిది అనఁగా నికృష్టమైనది- అనఁగా అపరిశుద్ధమైనదియు
సంసారస్వరూపమైనదియు బంధకస్వరూపమైనదియుననుట- నాయొ
కొ యనఁగా నాకు అశ్చయమైనదియనుట- జీవుఁడనఁగా పాపమునిలి
చియుండుటకునిమిత్తమైనక్షేత్రజ్ఞుఁడు- ఏక్షేత్రజ్ఞుఁడు లోపలఁజొ
చ్చియుండుటచేత ఈనగునిలిచియున్నదో- అనిశంకరభాష్యము.

పరయనఁగా భోక్తృత్వముఁబడెనువాఁడు) అగుటచేప్రధానమైనది-
జగత్తునఁగా అచేతనము- అనిరామానుజభాష్యము.

జీవభూతయనఁగాలక్ష్మీ- అనిమధ్యభాష్యము.

ఏతద్యోనీని భూతాని సర్వాణి త్యవధారయః |

అహం కృత్స్నిశ్య జగతః ప్రభవః ప్రళయస్తథా || ౬ ||

సర్వాణి భూతాని ఏతద్యోనీని = అన్ని భూతములును ఇహి (రెండు
ప్రకృతులును) కారణముగాగలవి, ఇతి ఉపధారయః = అని తెలపఁబడును.
అహం కృత్స్నిశ్య జగతః ప్రభవః = నేను సమస్తమైన జగత్తునకు ఉ
త్పత్తి కారణమైనవాఁడను, తథా ప్రళయః = అట్లే వాశకారణమైన
వాఁడను.

క్షేత్రజ్ఞులనెడి, నాయొకరెండుప్రకృతులును, జగత్తునకు కారణముగాన, వానివారముననేర్పజ్ఞుఁడనై ఈశ్వరుఁడనైన నేనే జగత్తునకు ఉత్పత్తి కారణమైనవాఁడను- అని శంకరభాష్యము.

భూతములుఅనఁగా బ్రహ్మాదిస్తంబపర్యంతములైనవి- నాప్రకృతుల
వలనఁగలిగినవిగాన నవియన్నియునావియె- నేను వానికిశేషియై
నవాఁడను- అనిరామానుజభాష్యము.

ఉనికికిని తెలియఁబడుటకును కారణమగుటను ప్రభవముమొదల
గునదియగుచున్నాను- అనిమధ్యభాష్యము.

మత్తః పరతరం నాన్య త్కౌఞ్చి దస్తి ధనశ్చయః |

మయి సర్వ మిదం పోతం సూత్రే మణిగణాశ్చ || ౭ ||

(హే) ధనశ్చయః! = (ఓ)యజ్ఞానుడా!, మత్తః పరతరమ్ = నాకంటె
గొప్పదైనది, అన్యత్ కౌఞ్చిత్ నాస్తి = ఇతరమైనది ఒకానొక
టియు లేదు- సూత్రే మణిగణాశ్చ = దారమునందు మణులసమూ
హములువలె, ఇదం సర్వమ్ మయి పోతమ్ = ఇది అంతయును నా

యందు గుచ్చబడినది.

పరమేశ్వరుడైన నాకంటె నితరమైన కారణములేదు. నేనేగ
తాకరణము అనియథాము. పోతము అనగా పడుగునందు బట్ట (పే
క)వలెనే గుచ్చబడినది. అనిశంకరభాష్యము.

నేను, అన్నిటికిని కారణమైన రెండుప్రకృతులకును కారణమగుట
చేతనును, అన్నియచేతనములకును శేషియైనచేతనునికిఁగూడ శేషి
(నియామకుఁడు)యగుటచేతనును, గొప్పవాడనైనట్లు, జ్ఞానము శ
క్తి బలము మొదలగుగుణములుకలుగుటనుఁగూడ నేనే గొప్పవా
డను. జ్ఞానబలాదిగుణములుగలది మఱియేదియు గొప్పదికాదు.
ఈ చేతనాచేతనవస్తుసముదాయమంతయు కార్యవస్థలోనున్నదియు
కారణావస్థలోనున్నదియుఁగూడ నాకుశరీరమై ఆస్కన్నైనవాయందు
దారమునందుమణులవలెఁగుచ్చబడినది. అనఁగా నన్ను ఆశ్రయించి
యున్నదనుట. అనిరామానుజభాష్యము.

నేనేగొప్పవాడను. నాకంటెమిగిలినది ఒక్కటియును గొప్ప
దికాదు. అనితలంచుటజ్ఞానము. ఇఁకమిదిగ్లోకములచేఁజెప్పబడు
నదివిజ్ఞానము. అనిమధ్వభాష్యము.

రసోహ మపు కాస్తేయ ప్రభాస్మి శశిసూర్యయోః |
ప్రణవ స్సర్వవేదేషు శబ్దః ఖే పారుషం నృషు || ౮ ||
పుణ్యో గర్భః పృథివ్యాంచ లేజ శ్చాస్మి విభావసా |
జీవనం సర్వభూతేషు తపశ్చాస్మి తపస్విను || ౯ ||
బీజం మాంసర్వభుతానాం విద్ధి పార్థ సనాతనమ్ |
బుద్ధి ర్బుద్ధిమతా మస్మి లేజ స్తేజస్వినా మహమ్ || ౧౦ ||
బలం బలవతాం చాహం కామరాగవివర్జితమ్ |

ధర్మావిగర్హో భూతేషు కామోఽస్మి భరతర్షభ || ౧౧ ||

(హే)కాస్తేయ! = (ఓ)కుంతీపుత్రుడా!, అహమ్ అవు రసః (అ
స్మి) = నేను నీళ్లయందు రసము (అగుచున్నాను). శశిసూర్యయోః
ప్రభా అస్మి = చంద్రసూర్యులందు వెలుగు అగుచున్నాను. స
ర్వవేదేషు ప్రణవః (అస్మి) = అన్నివేదములయందును ఓకారము
(అగుచున్నాను). ఖే శబ్దః (అస్మి) = ఆకాశమునందు శబ్దము (అగుచు

న్నాను)- నృమ పారుషమ్ (అస్మి)=మనమ్యలయందు పారుషము (అగుచున్నాను)- పృథివ్యాం పుణ్యః ధర్మ (అస్మి)=భూమియందు పుణ్యమైన గంధంబును (అగుచున్నాను)- విభాదసౌ తేజశ్చ అస్మి=అగ్నియందు తేజస్సును అగుచున్నాను- సర్వభూతేషు జీవానామ్ (అస్మి)=అన్నిభూతములయందు బ్రదుకును (అగుచున్నాను)- తపస్విమ తపశ్చ అస్మి=తపసులయందు తపస్సును అగుచున్నాను, (హే)పాథక!-(ఓ)కుంతీపుత్ర! డా!, మామ్ సర్వభూతానాం సనాతనం బీజం విధి=నన్ను అగ్నిభూతములకును నిత్యమైన విత్తనమునుగాను ఎఱుగుము- బుద్ధిమతామ్ బుద్ధిః అస్మి=బుద్ధిమంతుల బుద్ధిని అగుచున్నాను- అహమ్ తేజస్వినామ్ తేజః (అస్మి)=నేను తేజస్సుకలవారియొక్క తేజస్సును (అగుచున్నాను)- అహం బలవతాం కామరాగవివజితం బలంచ(అస్మి)=నేను బలవంతులయొక్క కామంబునురాగంబునులేని బలంబును (అగుచున్నాను)- (హే)ధర్మతర్షభ!=(ఓ)ధర్మతశ్రేష్ఠ! డా!, భూతేషు ధర్మావిరుద్ధః కామః అస్మి=హూతములయందు ధర్మమునకువిరుద్ధముగాని కామమును అగుచున్నాను.

నీటియొక్క సారమురసము- ఆరసమైననాయందు గీళ్లుపోతములై యున్నవి. అంతటనిట్లే- నేనునీటియందు రసమెట్లయినో అట్లే చంద్రసూర్యులయందు వెలుగునగుచున్నాను- పారుషమనఁగా మృతనము- పుణ్యగంధమనఁగా మంచివాసన- ఇట్లు రసాదులయందుఁ గూడ పుణ్యమైన గసము అనియిట్లు అన్వయించికొనునది- గంధాదులకు పుణ్యశ్రేణు స్వభావసిద్ధము- అపృణ్యత్వము అవిద్యాధర్మాదులంబట్టి వచ్చినదై సంసారులకు భూతచీశేషములతో సరిబంధముకలుగుటకు కారణమగును- అగ్నియందు తేజస్సులనఁగా దీప్తి (జ్వాల)- బీజమనఁగా మొలచుటకు కారణమైనది- బుద్ధియనఁగా అంతఃకరణముయొక్క వివేకశక్తి- తేజస్సునఁగా ప్రాగల్భ్యము(నేర్పు)- బలమనఁగా సామర్థ్యము- దీని నెఱిజిస్తునియెదరు- కామమనఁగా లభించని విషయములయందలియాశ- రాగమనఁగా లభించినవిషయములయందలియనురాగము (ప్రీతి)- ఈరెండునులేనిబలమనఁగా దేహాదిధార

ని ముమా క)ముకొ అకై న సత్వము (సత్తువ) - తృష్ణా రాగములకు కారణమైన సంపాదులబలము నేను కాననుట - ధర్మమునఁగా శాస్త్రముల విధింపఁబడినది - భూతములనఁగా ప్రాణులు - కామమునఁగా దేహ కారణముమాత్రము ప్రయోజనముగాఁగల ఆశనపానాదివిషయమైనకోరిక - అనిశంకర భాష్యము -

అంతయును పరమపురుషునికి శరీరమగుటను అన్ని శబ్దముల చేతనును ఆతఁడె విప్పఁబడునని తెలియఁజేయఁబడుచున్నది - ఈవిధము ములైన పదార్థములన్నియు నావలన నెపుట్టినవి - నాకు శేషములు (నియామకులు) అయినవి - నాకు శరీరమగుటచే నాయందెయున్నవి - కాఁబట్టి అవీప్రకాశముగాఁగలవాఁడైన నేనెయివాఁడను - అని కామానుజ భాష్యము.

నీర్లు మొదలగునవియును ఆతని వలననే కలుగుచున్నవి - రసము మొదలుగునవి వాని వాని స్వభావములగుటయును సారములగుటయును ఏర్పడుచువాఁడు (నియామకుఁడు) ఆతఁడె కాని జలాదులయొక్క ఏర్పాటువలన రసాదులు రసాదులగుటయు వాని వాని సారములగుటయును లేదు - కాఁబట్టి ఇట్లు రసాదులకు కారణమగుటనును రసము మొదలగు సారములను అనుభవించువాఁడు (భోక్త) అగుటనును ఆతనికి రసాది శబ్దములు, కామములు - ఈ రసాదులయందు భగవంతుని నుపాసించవలయుననియుఁ దెలియఁజేయఁబడుచున్నది - అన్ని బలములయందును అన్ని కామములయందును భగవంతుని నుపాసించఁగూడదు - మఱియేచున్నను కామ రాగములు లేనిబలమందును ధర్మావిరుద్ధమైన కామమునందునె - ఈశ్వరుఁడు పుణ్యగంధమునకె భోక్త - పుణ్యగంధమునందె ఆతని నుపాసించునని - జీవుఁడును ఈశ్వరుఁడునుఁగూడ శరీరులని చెప్పఁబడుదురు - అని మధ్వ భాష్యము.

యేనైవ సాత్త్వికా భావా రాజసా స్తామసాశ్చ యే |

మత్త పవేతి తా నిర్విధి నత్వహం తేషు తే మయి || ౧౭ ||

సాత్త్వికాపవ భావాః యే = సాత్త్వికములైన ధావములు పవ (కలవో), రాజసాః యే = రాజసములైనవి పవి (కలవో), తామసాశ్చ యే = తామసములైనవియును పవి (కలవో), తాన్ మత్తపవ

న్నాను)- నృమ పారుపమ్ (అస్మి)=మనములయందు పారుపము (అగుచున్నాను)- పృథివ్యాం పుణ్యః ధృత్వ (అస్మి)=భూమియందు పుణ్యమైన గంధంబును (అగుచున్నాను)- షభాదీసౌ తేజశ్చ అస్మి=అగ్నియందు తేజస్సును అగుచున్నాను- సర్వభూతేషు జీవానామ్ (అస్మి)=అన్ని భూతములయందు బ్రదుకును (అగుచున్నాను)- తపస్విమ తపశ్చ అస్మి=తపసులయందు తపస్సును అగుచున్నాను, (హే) పాథక!=(ఓ) కుంతీపుత్ర! డా!, మామ్ సర్వభూతానాం సనాతనం బీజం విద్ధి=నన్ను అన్ని భూతములకును నిత్యమైన విత్తనమునుగాను ఎఱుంగుము- బుద్ధిమతామ్ బుద్ధిః అస్మి=బుద్ధిమంతుల బుద్ధిని అగుచున్నాను- అహమ్ తేజస్వినామ్ తేజః (అస్మి)=నేను తేజస్సుకలవారియొక్క తేజస్సును (అగుచున్నాను)- అహం బలవతాం కామరాగవివజితం బలంచ (అస్మి)=నేను బలవంతులయొక్క కామం బునురాగంబునులేని బలంబును (అగుచున్నాను)- (హే) ధరతర్షభ!=(ఓ) ధరత శ్రేష్ఠ! డా!, భూతేషు ధర్మావిరుద్ధః కామః అస్మి=నూతములయందు ధర్మమునకు విరుద్ధముగాని కామమును అగుచున్నాను.

నీటియొక్క సారము రసము- ఆరసమైననాయందు గీళ్ళు ప్రోతములై యున్నవి. అంతటనిట్లే- నేను నీటియందు రసమెట్లయినో అట్లే చంద్రసూర్యులయందు వెలుగునగుచున్నాను- పారుపమనగా మగతనము- పుణ్యగంధమనగా మంచివాసన- ఇట్లు రసాదులయందు (గూడ) పుణ్యమైన గసము అనియిట్లు అన్వయించి కొనునది- గంధాదులకు పుణ్యశ్రేణు స్వభావసిద్ధము- అపొణ్యత్వము అవిద్యాధర్మాదులంబట్టి వచ్చినదై సంసారులకు భూతనిశేషములతో ఫలబంధము కలుగుటకు కాణమగును- అగ్నియందు తేజస్సులనగా దీప్తి (జ్వాల)- బీజమనగా మొలచుటకు కారణమైనది- బుద్ధియనగా అంతఃకరణముయొక్క వివేకశక్తి- తేజస్సునగా ప్రాగల్భ్యము (నేర్పు)- బలమనగా సామర్థ్యము- దీని నెఱిగి జన్మనియెదరు- కామమనగా లభింపని విషయములయందలియాశ- రాగమనగా లభించినవిషయములయందలియనురాగము (ప్రీతి)- ఈరెండును లేని బలమనగా దేహాదిధార

అముమా 3) ముకొ అకై న సత్వము (సత్తువ) - శృష్టారాగములకు కారణమైన సంపాదులబలము నేను కాననుట - ధర్మమనఁగా శాస్త్రములో విధింపఁబడినది - భూతములనఁగా ప్రాణులు - కామమనఁగా దేహ కారణముమాత్రము ప్రయోజనముగాఁగల ఆశనపానాదివిషయమైనకోరిక - అనిశంకరభాష్యము.

అంతయును పరమపురుషునికి శరీరమగుటను అన్నిశబ్దములచేతనును ఆతఁడెట్లప్పుడును నిలబడియుఁబడుచున్నది - ఈవిధముములైన పదార్థములన్నియు నావలన నెపుట్టినవి - నాకు శేషములు (నియామకములు) అయినవి - నాకు శరీరమగుటచే నాయందెయున్నవి - కాఁబట్టి అవీప్రకాశముగాఁగలవాఁడైన నేనెయిన్నాఁడను - అని కామానుభవాభ్యము.

నీర్లు మొదలగునవియును ఆతనివలననే కలుగుచున్నవి - రగము మొదలుగునవి వానివానిస్వభావములగుటయును సారములగుటయును ఏర్పడుచువాఁడు (నియామకుఁడు) ఆతఁడెకాని జలాదులయొక్క ఏర్పాటువలన రసాదులు రసాదులగుటయు వానివానిసారములగుటయును లేదు - కాఁబట్టి ఇట్లు రసాదులకు కారణమగుటనును రగము మొదలగు సారములను ఆచుభవింపువాఁడు (భోక్త) అగుటనును ఆతనికి రసాది శబ్దములు, నామములు - ఈ రసాదులయందు భగవంతుని నుపాసించునలయుననియుఁ దెలియఁజేయుఁబడుచున్నది - అన్నిబలములయందును అన్నికామములయందును భగవంతుని నుపాసించఁగూడదు - మఱియేమన్నను కామరాగములు లేనిబలమందును ధర్మావిరుద్ధమైన కామమునందునె - ఈశ్వరుఁడు పుణ్యగంధమునకె భోక్త - పుణ్యగంధమునందె ఆతని నుపాసించునని - జీవుఁడును ఈశ్వరుఁడునుఁగూడ శరీరులనిచెప్పఁబడుదురు - అనిమధ్వభాష్యము.

యేచైవ సార్త్వికా భావా రాజసా స్తామసాశ్చ యే ।

మత్త పవేతి తా నిర్విధి నత్వహం తేషు తే మయి ॥ ౧౨ ॥

సార్త్వికాపవ భావాః యే = సార్త్వికములైన యే భావములు పవ (కలవో), రాజసాః యే = రాజసములైనవి పవ (కలవో), తాను సాశ్చ యే = తామగములైనవియును పవ (కలవో), తాన్ మత్తపవ

[౧౭౮]

గీతాభాష్యత్రయసారము

ఇతి వీధి = వానిని నావలన (గలిగినవియె) అని తెలిసికొనము - అ
హంతు లేషు న(అస్మి) = నను వానియందు లేను - లే మయి
(సన్ని) = అవి నాయందు ఉన్నవి.

సాత్త్వికములనఁగా సర్వగుణమువలననయినవి - రాజగుణములనఁగా
రజోగుణమువలననయినవి - తామసములనఁగా తమోగుణమువలననయిన
వి - ఇహియన్నియు నావలన (గలిగిన) వెనను - నెను, సంపాదులవలె,
వానికి అధీనమైనవాఁడను కాను - అవినాకు అధీనములె - అనిశంకక
భాష్యము.

దేహముగానును ఇంద్రియములుగానును భోగ్యములు (అనుభ
వింపవలసినవి)గానును వానికికారణములుగానునుండెడి సాత్త్వికగా
జనతామసములయిన భావములన్నియు నావలన (బుట్టి నవనియు నాకు
శరీర పుటచేత నాయుండెయున్నవనియును తెలిసికొనుము - నేనువిప్పు
దును వానికిఅధీనమైన ఉనికికలవాఁడను కాను.

శరీరము జీవునకధీనమైన స్థితికలదెనను జీవునియొక్క స్థితి
యందు శరీరపు ఉపకారము (సహాయము) కూడకలదు. నాకువా
నివలన అట్టియుపకారములేదు - వట్టి లీలయెనాకు ప్రయోజనము - అని
రామానుజభాష్యము.

నేనువానియందులేననుటచే అవీయాధారములుకాకపోవుటచెప్పఁ
బడుచున్నది - అనిమధ్యభాష్యము

తిభిర్గుణమయై ర్భావై లేభి సర్వమిదం జగత్ ।

మోహితం నాభికానాతి మా మేధ్యః పరమవ్యయమ్ ॥౧౩॥
సర్వమ్ ఇదమ్ జగత్ = సమస్తమైన ఈ జగత్తు, గుణమయైః తి
భిః భావైః మోహితమ్ = సర్వరజస్త్వమోగుణమయములైన మా
దుభావములచేత మోహమునుజేందింపఁబడినదై, ఏధ్యః పరమ్ అ
వ్యయం మామ్ నాభిజాతి = వీనికంటె గొప్పవాఁడనును నాశములే
నివాఁడనునగు నన్ను ఎఱుంగకున్నది.

భావములనఁగా రాగము ద్వేషము మోహము మొదలగునవి -
మోహమనఁగా అవివేకము - వీనికంటెననఁగా ఈగుణములకంటె,
చరుఁడులనఁగా అరిక్తుఁడును, విలక్షుణఁడును - అవ్యయమ్ అ

నుటచే భావవికారములాటును లేనివాఁడనుట- అనిశంకరభాష్యము.
(అ|| ౨౦ శ్లో || ౩౦౪ ||)

ఈసాన్నిక రాజస తామస గుణమయములగు భావములకంటె
గొప్పవాఁడనును అవ్యయుఁడనును అనఁగా ఎల్లప్పుడునొక్కవిధము
గానుండుచు - డనునగు నన్ను తుణముననశించిపోయెడివిని, పూర్వక
స్థానుపారముగా దేహములుగానును ఇంద్రియములుగానును భో
గ్యములుగానునుండెడి గుణమయపదార్థములచేత మోహితమై
దేవతర్యజ్ఞశువ్యస్థావరరూపముగానున్న యీజగత్తు ఎఱుంగదు- అ
ని రామానుజభాష్యము-

గుణమయములనఁగా గుణాత్మకములనుట- భావములనఁగా పదా
ర్థములు- వీనికింటెపరుఁడు- ఈకనఁబడుచుండుభావములన్నియు
గుణమయములే- జ్ఞానులుకాకమిగిలినఈజగత్తంతయు, గుణమయమ
గు శరీరాదికమునుజూచి ఈశ్వరశరీరంబునట్టిదియె యనుకొనుటచే
మాయామోహితమైనదియని యర్థము- అని మధ్వభాష్యము.

దైవీ హేషా గుణమయీ మమ మాయా దురత్యయా ।

మామేవ యే ప్రపద్యంతే మాయా మేతాం తగన్తితే ॥

దైవీ గుణమయీ మమ ఏషా మాయా = దేవసంబంధియు గుణమ
యమైనదియునగు నాయొక్క ఈ మాయ, దురత్యయా = అతిక్ర
మింపశక్యముకానిది- యే మామేవ ప్రపద్యంతే = ఎవ్వరు నన్నే
ఆశ్రియింపుచున్నారో, తే ఏతాం మాయాం తగన్తి = వారు ఈ
మాయను దాటుచున్నారు-

దైవీయనఁగా ఈశ్వరుఁడనును విష్ణువుననగు నాకు స్వభావమై
నది- ఎవ్వరు అన్ని శర్లములనుండిచి, మాయకలవాఁడనును వారికిఆ
త్మనునైన నన్నే సర్వవిధములను ఆశ్రియింపుచున్నారో, వారుఅ
న్నిభూతములదిత్తములను మోహింపజేసెడి ఈమాయను అతిక్రమిం
పుచున్నారు- అనిశంకరభాష్యము.

దైవీయనఁగా క్రీడించుటకు ప్రవర్తించిననాచేతనిర్నింపఁబడిన
ది- గుణమయీయనఁగా సత్త్వగణస్తమోగుణమయమైనది- విచిత్ర
కార్యములను జేయునదియగుటచే మాయయనిచెప్పఁబడుచున్నది

మాయాయనునదిప్రకృతి- ఇది భగవత్స్వరూపము తెలియుకుండ నడ్డపడును- కాఁబట్టి మాయామోహిత మెనజగత్తు భగవంతుని యానందస్వరూపమును తెలిసికొనకున్నది- నన్నె ఎవ్వరు శరణమునుగాఁబొందుచున్నారో, వారు యీమాయను విడిచి నన్నుఁడ పొసింపుచున్నారు- అని రామానుజభాష్యము. [ఈ శరణాగతియెప్రవృత్తియనఁబడును- దీనివిస్తరము చరమశ్లోకమునఁ (౧౮౨||౬౬శ్లో) జూడ నగును]

ఇది మోహిక (మోహింపఁజేసెడిది) యగు మాయ- అదియును శృష్ట్యాదికీర్తిడ మొదలుగునవికల దేవునిదిగాన శక్తివలనదాటశక్యము కానిది- మిగిలినదానినంతయు విడిచి నన్నె ఎవ్వరు ఆశ్రయింపుచున్నారో, గురువు మొదలగు వారికి చేయు వందనములఁ గూడ నాయందె సమర్పింపుచున్నారో, భగవంతుఁడెవారియందున్న వాఁడై గురువు మొదలగు వారు అగుచున్నాఁడు అని తెలిసికొనుచున్నారో, వారిచే, దాటఁదగినది- అని మధ్య భాష్యము.

న మాండుషక్రతిసో మూఢాః ప్రపద్యంతే నరాధమాః |

మాయయాఽపహృతజ్ఞానా ఆసురం భావ మాశ్రితాః ||
దుషక్రతిసః మూఢాః = పాపములఁ జేయువారును అజ్ఞానులును, మాయయా అపహృతజ్ఞానాః = మాయచేత నపహరింపఁబడినజ్ఞానముకలవారును, ఆసురం భావమ్ ఆశ్రితాః = ఆసురగుంబంధియగు స్వభావమును ఆశ్రయించినవారునగు, నరాధమాః = మనుష్యాధములు, మాం నప్రపద్యంతే = నన్ను ఆశ్రయింపరు

ఆసురభావమనఁగా హింసింపుట ఆసత్యమువలుకుట మొదలగునది- అని శంకరభాష్యము.

నన్ను ఆశ్రయింపని దుషక్రతులు నాలుగువిధములవారు- ౧. మూఢులు అనఁగా విపరీతజ్ఞానముకలవారు - తమయాత్మయును మిగిలినవన్నియును గూడతమకే శేషములనుకొనువారు- ౨. నరాధములు - అనఁగా నాస్వరూపము తెలిసినను నాయందలి ఆభిముఖ్యమునకు తగనివారు- ౩. మాయచేతనపహరింపఁబడినజ్ఞానముకలవారు- అనఁగా నాజ్ఞానముకలిగియు దానిని చెడుయుక్తులచేతపోగొట్టుకొనినవారు- ౪. ఆసురభావమును ఆశ్రయించినవారు - అనఁగా నన్ను తేస్సగాఁడెలిసికొని నాయందు

ద్వేషమును వహించువారు- వీరిలో ఉత్తరీస్తరులు పాపిష్టులు- అని రామానుజభాష్యము.

దుష్కర్మగుటను మూఢులైనవారు- కావుననే నరాధములు- అపహరింపఁబడిన అనఁ గాఠిరగరరింపఁబడిన జ్ఞానముకలవారగుట కూడ మూఢులగుటకు హేతువు- కావుననే ఆసుగభావమును పొందిన వారు- ఆసుగభావము ప్రవృత్తిచనివృత్తిచ (౧౬౮|| ౭ శ్లో) అను శ్లోకమునఁ జెప్పఁబడఁగలదు- ఆసురులనఁ గా (అసు)పా)ణములయందు (౫=౪౪) ఆసక్తి కలవారు- అనిమధ్యభాష్యము.

చతుర్విధ భజనే మాం జవా స్సుకృతినోఽర్జున |

ఆర్జు జిజ్ఞాసు రథాధీ జ్ఞానీచ భరతక్షభ || ౧౬ ||
(హే) అర్జున! = (ఓ) యజ్ఞానుడా!, ఆర్జు: జిజ్ఞాసు: అథాధీ జ్ఞానీచ (ఇతి) = ఆర్జుఁడును జిజ్ఞాసువును అథాధీయును జ్ఞానియును (అనెడి), చతుర్విధా: సుకృతిన: జనా: = నాలుగువిధములవారును పుణ్యవంతులునగు జనులు, మాం భజనే = నన్ను భజింపుచున్నారు.

ఆర్జుఁడనఁ గా దొంగలు, పెద్దపులులు, రోగములు, మొదలగువాని చేఁబరసగరరింపఁబడినవాఁడు- జిజ్ఞాసువనఁ గా భగవంతునితత్త్వమును తెలియఁగోరువాఁడు- అథాధీయనఁ గా ధనమునుగోరువాఁడు- జ్ఞానియనఁ గా నీష్ఠువుయొక్కతత్త్వము నెఱింగినవాఁడు- అని శంకరభాష్యము.

పుణ్యకర్మముకలవారు నన్ను శరణముగాఁబొందినన్ను భజింతురు- వారు పుణ్యతారతమ్యము చే నాల్గువిధములవారు- అందు ఉత్తరీస్తరులు అధికులు- అందు ఆర్జుఁడనఁ గా విశ్వర్యముపోయి స్థితిలేనివాఁడై తిరిగియు నైశ్వర్యమునుకోరువాఁడు- అథాధీయనఁ గా విశ్వర్యమును పొందకుండుటచే నైశ్వర్యమునుకోరువాఁడు- జిజ్ఞాసువు అనఁ గా చాకృతిసంబంధము లేని యాత్మస్వరూపమును (కైవల్యమును) పొందఁ గోరువాఁడు- జ్ఞానియనఁ గా ఆత్మస్వరూపము భగవంతునికి శేషభూతమని యెఱింగినవాఁడై భగవంతుని పొందఁగోరువాఁడు- అని రామానుజభాష్యము.

తేషాం జ్ఞానీ నిత్యయుక్తః పకభక్తిః ర్విశిష్యతే |

ప్రియోహి జ్ఞానినోఽత్యథామహం సచ మనుషీయః ||
తేషాం-వారలలో, నిత్యయుక్తః పకభక్తిః జ్ఞానీ విశిష్యతే=ఎల్ల
ప్పుడుయుగముకలవాఁడును ఒక్కనియందెభక్తికలవాఁడునగు జ్ఞా
ని విశేషింపుచున్నాఁడు- అహం జ్ఞానినః అత్యథాం ప్రియోహి-
నేను జ్ఞానికి మిక్కిలి ఇష్టుఁడనుగదా- సచ మనుషీయః-వా
డును నాకు ఇష్టుఁడు.

వాసుదేవుఁడనైన నేనుజ్ఞానికి ఆత్మనుగాన ప్రియుఁడను- జ్ఞా
నియునునాకుఆత్మగాన ప్రియుఁడు- ఆస్మిప్రియుఁడగుటలోకమునఁబ్ర
సిద్ధమేకవా- అనిశంకరభాష్యము.

నేనొక్కడనె పాప్యుఁడు (పాండవదగినవాఁడు) గాఁగలవానికి
నాతోడ యోగము (సంబంధము)నిత్యము- మిగిలినవారికి వారివారి
కోరికలు లభించువఱకునె నాతోగంబంధము- జ్ఞానికి వాయొక్కని
యందెభక్తి- మిగిలినవారికి తమతోఁగోరఁబడినదానియందును దానికి
సాధనమగుటచే నాయందునుభక్తి- అత్యథామనఁగా చెప్పనలవిగా
నంతయనియథాము- అనిరామానుజభాష్యము.

ఉదారా స్పర్షపవేతే జ్ఞానీ త్వత్స్యేవ మే మతమ్ |

ఆస్థిత స్సహి యుక్తాత్మా మామే వానుత్తమాం గతిమ్ ||
ఏతే సర్వే ఉదారాపవః=వీరు అందఱును ఉదారతే- జ్ఞానీతు
లత్స్యేవ=జ్ఞానియో ఆత్మయే, (ఇతి) మే మతమ్=(అని) నా మ
తము- యుక్తాత్మా సః=యోగముగలయాత్మకలవాఁడైన ఆతఁ
డు, మామేవ అనుత్తమాం గతిమ్ ఆస్థితోహి=నన్నె ఇంతకంటె
నుత్తమములేని గతినిగాను పొందినవాఁడుగదా.

ఉదారులనఁగా ఉత్కృష్టులు- అందఱునుఅనఁగా ముగ్గురును
నాకుప్రియులే- వాసుదేవుఁడనైననాకు నాభక్తుఁడైనవాఁడు అని
ష్టుఁడుగాఁడుగదా- జ్ఞానియొ మిక్కిలియిష్టుఁడు- ఆత్మయెల
నఁగా నాకంటెవేఱుగాఁడు- యుక్తాత్మయనఁగా ఆభగవంతుఁడైనవా
సుదేవుఁడు నేనెఱిగి సమాధానమునుపొందిన చిత్తముకలవాఁడు-
ఆస్థితుఁడనఁగా ధర్మహ్యమైన నన్ను పొందుటకు ప్రవర్తించిన

వాఁడు - అనిశంకరభాష్యము.

ఉదాహరణగా దాతలు- ఎవ్వారలునావలన నొకరుదానినిగ్రహింతురో వారునాకు శర్వస్వమును ఇచ్చినవారు- జ్ఞానినాకుఆత్మయే అనఁగా నేను జ్ఞానికి అధీనమైన ఉనికికలవాఁడనుగాఁదలంచెదను- ఈజ్ఞాని నన్నువిడిచి తాను ఉండలేక నన్నె పోష్యనిగాఁబొందెనుగాన నేనును ఆతనివిడిచి నిలువలేను- కాఁబట్టి ఆతఁడు నాకుఆత్మగదా- అనిరామానుజభాష్యము.

బహుశాం జన్మనా మస్తే జ్ఞానవాన్మ్యం ప్రపద్యతే |
వాసుదేవ స్సర్వమితి శ మహాత్మా సుదుర్లభః || ౧౯ ||
బహుశాం జన్మనామ్ అస్తే జ్ఞానవాన్ - పెక్కు జన్మముల అంతున జ్ఞానముకలవాఁడై, శర్వం వాసుదేవః ఇతి=అంతయును వాసుదేవుఁడై అని, మాం ప్రపద్యతే=నన్ను పొందుచున్నాఁడు- శః మహాత్మా సుదుర్లభః=ఆ మహాత్మ మిక్కిలిదుర్లభుఁడు.

జ్ఞానమకొఱకైన సంసారమునుసంపాదించుటకల యనేకజన్మములసమాప్తియందు పరిపాకజ్ఞానమునుపొందినవాఁడై అంతయును వాసుదేవుఁడై అని, పరీత్యగాత్మయై వాసుదేవుఁడనైన నన్ను తెలిసికొనుచున్నాఁడు- వాఁడెమహాత్మ-వానితోసముఁడైనను అధికుఁడైననులేఁడు- అనిశంకరభాష్యము.

తెక్కలేని పుణ్యజన్మములుగడచినపైని, నేను వాసుదేవునికిశేషభూతుఁడను, నాశ్వరూపంబును నాయునికియు వాప్రవృత్తియువానియధీనంబులు, వాఁడు తెక్కలేనికల్యాణగుణములచేనుతృప్తుఁడు, అనుజ్ఞానముకలవాఁడై వాసుదేవుఁడైనాకు అంతయును అనఁగా పోష్యంబును పోషకంబును, ఇదిగాక నేను కోరవలసినదంతయును వాసుదేవుఁడై, అని నన్ను ఉపాసింపుచున్నాఁడు(భజింపుచున్నాఁడు) వాఁడుమహాత్మయనఁగా గొప్పమనస్సుగలవాఁడు- అని రామానుజభాష్యము.

అనేకజన్మములతుదిని జ్ఞానవంశుండగును- అని మధ్వభాష్యము.

కామై స్తైస్త్వైహ్యైశ్చాన్తజ్ఞానాః ప్రపద్యంతే న్యదేవతాః |

తంతం నియమ మాప్తాయ శ్రీకృత్యా రయతా స్స్వయా ||

[౧౪౪]

గీతాభాష్యత్రయసారము

స్వయా ప్రకృత్యా నియతాః=తనదేని ప్రకృతిచేత నియమింపఁబడినవారను, తెన్నైః కామైః హృతజ్ఞానాః=ఆయా కోరికలచేత

అపహరింపఁబడినజ్ఞానముకలవారునై, తంతం నియమమ్ ఆస్థాయ=ఆయా నియమమును ఆవలంబించి, అన్యదేశతాః ప్రపద్యంతే=ఇతరదేశతలను ఆశ్రయింపుచున్నారు. (నియమములనఁగా ఏయేదేశత ప్రీతికలుగుటకు ఏయేనియమములు ఆవశ్యకములాయవి.)

కామములనఁగా సంతానము పశువులు స్వర్గముమొదలగువాని కోరికలు- ఆత్మయైన వాసుదేవునికంటెనితరమైనదేశతలను- ప్రకృతియనఁగా స్వభావము, అనఁగా జన్మాంతరమున సంపాదించఁబడిన సంసారవిశేషము- అనిశంకరభాష్యము.

ప్రకృతియనఁగా పాపవాసన- అదిగుణమయభావముల (2 అ|| ౧౩ శ్లో) యందలిది- దానితో నియతులనఁగా నిత్యముగాఁగూడి యున్నవారు. జ్ఞానమనఁగా నా (భగవంతుని) స్వరూపమును తెలిసికొనుట- ఇతరదేశతలననఁగా వట్టి యిందాదిదేశతలను- ప్రపద్యంతే=ఆదేశతలనాశ్రయించి పూజింపుచున్నారు- అనిరామానుజభాష్యము.

ప్రకృతియనఁగా స్వభావము- అనిమధ్వభాష్యము.

యోయో యాయాం తనుంభక్త శ్రీధయాఽర్చిత మిచ్ఛతి తస్యత ప్యాచలాం శ్రీధాం తామేవ విదధామ్యహమ్||౨౧
యేయః యాగయామ్ తనుం భక్త(స్స) శ్రీధయా అర్చితమ్
ఇచ్ఛతి-ఎవ్వఁడెవ్వఁడు ఏయే శరీరమును భక్తికలవాఁడగుచు శ్రీధతో పూజింపఁ గోరుచున్నాఁడో, అహమ్=నేను, తస్యతస్యతాం శ్రీధామేవ=వానివానియొక్క ఆ శ్రీధనై, అచలాం విదధామి=నిశ్చలమైనదానిగా వేయుచున్నాను.

తనుమ్=దేవతాశరీరమును- అచలామ్=స్థిరమైనదానిగా- అని శంకరభాష్యము.

తనుమ్=నాకుశరీరమైనదేశతను- నాశరీరమనియెఱుఁగకపోయినను పూజింపఁగోరుచున్నాఁడో- అచలామ్=నిర్విఘ్నమైనదానిగా- అని రామానుజభాష్యము.

బ్రహ్మవిస్వరూపమైనశరీరమును- అనిమధ్వభాష్యము.

సతయా శ్రద్ధయా యక్త స్తస్యారాధనమీహతే ।

అభతేచ తతః కామాన్ మయైవ విహితాన్ హితాన్ ॥

సః తయా శ్రద్ధయా యక్తః=వాడు ఆ శ్రద్ధతో కూడినవాడై, తస్య ఆరాధనమ్ ఈహలే=దానియొక్క ఆరాధనమును చేయుచున్నాడు. తతః=దానివలన నె, మయైవ విహితాన్ హితాన్ కామాంశ్చ అభలే=నాచేతనె కలుగజేయబడినవియును హితములైనవియునగు కామములనును పొందుచున్నాడు.

తస్యః=ఆ దేవతావీగ్రహముయొక్క - (తస్యః=రాధనమ్ అనిపదచ్ఛేదము- రాధనమనఁగా ఆరాధనము- అనిమధుసూదనటీక) దానివలననఁగా ఆదేవతావీగ్రహమువలనననుట- హి, తాన్ అనిరెండుపదములు. తాన్ కామాన్ అభలే=ఆ కోరికలను పొందుచున్నాడు (మొదట హితాన్ అనిపదచ్ఛేదముచేసినయెడను హితముల (మొదట కలుగజేయువాని) కలెదోచెడి అని యర్థము- అని శంకరభాష్యము.

హితాన్=తనచేగోరబడిన- అనిరామానుజభాష్యము.

అన్తవత్తు ఫలం తేషాం తద్భవ త్యల్పమేధసామ్ ।

దేవాన్ దేవయజ్ఞో యాన్తి మద్భక్తా యాన్తి మామపి ।
అల్పమేధసాం తేషామ్ తత్ ఫలంతు=స్వల్పబుద్ధిగల వారలయొక్క ఆ ఫలము, అన్తవత్ భవతి=నశించునది అగుచున్నది- దేవయజ్ఞః దేవాన్ యాన్తి=దేవతలఁగూర్చి యాగములఁజేయువారు దేవతలను పొందుచున్నారు- మద్భక్తా అపి మామ్ యాన్తి=నాభక్తులును నన్ను పొందుచున్నారు.

కోరికకల నాభక్తులు మొదటను నాయుగ్రహమువలన కావలసినకోరికలనుపొందుదురు, అట్లేని నన్నుగూర్చిన యుపాసన ముచురుటవలననన్నుఁగూడఁజెందుదురు, అనిఅపిశబ్దము తెలియఁజేయుచున్నది- అనిమధుసూదనటీక.

ఇంద్రాదులుకొంతకాలమెయుండువారును పరిమితమైనభోగముకలవారునగుటచే, వారలఁగూర్చి యాగముచేసినవారు వారలతోఁగూడ భోగముల ననుభవించి వారలతోఁగూడ నెజారుదురు- నాభక్తులైనవారు ఆకర్మములు నాకుఆరాధనరూపములనియెఱింగి స్వల్పఫలమును

[౧౮౬]

గీతాభాష్యత్రయసారము

చిడిచి నాప్రీతికొఱకె కష్టములనాచరింపుచున్నవారై నన్ను జేం
దుచున్నారు. మజీమటలరు- అని రామానుజభాష్యము

ఆత్మకై వ్యక్తి మాననం మన్యనై మా మబుద్ధయః |

పరం భావ మజానన్తో మమావ్యయ మనన్తమమ్ || ౨౮ ||

అబుద్ధయః=అజ్ఞానులు, మమ అవ్యయమ్ అనున్తమమ్ పరం భా
వమ్ అజానన్తః=నాయొక్క వికారమా లేనిదియును ఇంతకిం
టెనుత్తమమైనది లేనిదియునగు ఉత్కృష్టమైన స్వభావమును ఎ
టుఁగొనున్నవారై, మామ్ అవ్యక్తమ్ వ్యక్తిమ్ అపన్నమ్ వన్య
నై=నన్ను గృహపడనివాఁడనైయుండి గృహపడుటను పొందినవా
నిగా తలంపుచున్నారు.

ఎల్లప్పుడును ప్రసిద్ధుఁడనై ఈశ్వరుఁడనైన నన్ను- పరమ్ భా
వమ్=పరమాత్మస్వరూపమును- అనిశంకరభాష్యము (అవ్యక్తుఁడ
నైయుండి అనఁగా ఈ దేహమునుధరించుటకు మందు కార్యములు
చేయుటకుతగనిస్థితిలోనుండి, ఇవ్వదు వసుదేవునియింటను భౌతిక
దేహమును ధరించుటచే వ్యక్తిని అనఁగా కార్యములుచేయఁదగి
నస్థితిని పొందినవానిగా- అనిమధుసూదనటీకలోఁగివరింపఁబడినది)

సర్వేశ్వరుఁడనైన నేను శాశ్వతభావములను వదలకయె ఎను
దేవునియింట నవతరించితి నని యెటుఁగక ప్రాకృతులైన రాజపు
త్రిలవలె పుట్టకముందు అభివ్యక్తి లేకయుండి కష్టవశమువలన
జన్మమునుపొంది వ్యక్తినిపొందినవానిగా, బుద్ధిలేనివారు, తలంపు
చున్నారు- ఇందువలననే నన్ను ఆశ్రయింపరు- నన్ను కష్టములచేవా
రాధింపరు- అని రామానుజభాష్యము.

అవ్యక్తుఁడను అనఁగా కార్యము దేహము మొదలగునవిలేని
వాఁడనగు నన్ను కార్యదేహములనుపొందినవానిగా అజ్ఞులు త
లంపుచున్నారు- ఆనందదేహముకలవానిని గౌణదేహముకలవానినిగాఁ
దలంపుచున్నారు-భావమును అనఁగా యాభాధ్యమును- అని వద్వ
భాష్యము

నాహం ప్రకాశ స్సర్వస్య యోగమాయా సమాన్యశః |

మూఢోఽయం నాభిజానాతి లోకో మా మజ మవ్యయమ్ |

యోగమాయాసమావృతః అహమ్ = యోగమాయ చేనావరింపఁబడిన నేను, సర్వస్య (లోకస్య) ప్రకాశః న = సమస్త మైన (జనమునకును) సృష్టిధుఁడను కాను- మూఢః ఆయం లోకః = మోహమును జెందిన ఈ లోకము, మామ్ అజమ్ అవ్యయమ్ నాభిమానాతి = నన్ను పుట్టుకతో శివానిగాను నాశములేనివానిగానును ఎఱుఁగకున్నది.

నాభక్తులైన కొందఱికి నేను తెలియఁబడుదును అనియభిప్రాయము- యోగమనఁగా సత్త్వరజస్తమోగుణములకూడిక- అదియే మాయ- అనిశంకరభాష్యము. (యోగమనఁగా భగవత్ప్రకల్పము- బానికి అధీనయైనమాయ యోగమాయ-అనిమధుసూదనటీక)

క్షేత్రజ్ఞులకు (జీవులకు) కలిగెడినును పృథ్వీము మొదలగు ఆకారముల యోగమనెడిమాయచేత. సర్వేశ్వరుఁడైనను అందఱును ఆశ్రయించుటకుగాను మనుష్యాకారమును పొందినవానిగా నెఱుఁగరు- అని రామానుజభాష్యము.

అట్లు తెలిసికొనకపోవుటయును నాయుచ్చ చేతనె- యోగముచేతనును అరఁగాసామఘోరపాయముచేతనును, మాయ చేతనును- అని మధ్వభాష్యము.

వేదాహం సమతీతాని వక్తనూనానిచాజ్ఞానః |

భవిష్యాణీచ భూతాని మాంతు వేద స కశ్చనః || ౨౬ ||

(హే) అజ్ఞాన! = (ఓ) అజ్ఞానుడా! సమతీతాని వక్తనూనాని భవిష్యాణీచ భూతాని = గతించినయు ఉన్నదియు కాగలదియునగు భూతములను, అహమ్ వేద = నేను ఎఱుఁగుదును- మాంతు = నన్నో, కశ్చన నవేద = ఒక్కఁడును ఎఱుఁగఁడు.

నాభక్తుఁడుతప్ప మిగిలినవఁడెవ్వఁడును నన్నెఱుఁగఁడు- నా తత్త్వము తెలియకపోవుటనె నన్ను భజింపఁడు- అని శంకరభాష్యము.

అందఱునా శ్రయించుటకై నేనవతరించితినియెవ్వఁడు నెఱుఁగఁడు- అనిరామానుజభాష్యము.

మాయ నన్ను బంధింపఁజాలదు- ఎంతసమర్థుఁడైనను తనసామర్థ్యముచేత నన్నెఱుఁగలేదు- అనిమధ్వభాష్యము.

ఇచ్ఛాద్వేషసముత్థేన ద్వంద్వమోహేన భారత |

సర్వభూతాని సంమోహం సర్వే యాన్తి పరంతప || ౨౭ ||
 (హే) పరంతప! = (ఓ) శత్రువులను తపింపఁ జేయువాఁడా!, (హే) భారత! = (ఓ) భారతవంశమువాఁడా!, సర్వే = సర్వకాలమందు, ఇచ్ఛాద్వేషసముత్థేన ద్వంద్వమోహేన = కోరిక ద్వేషము అనుపీనివలనఁ బుట్టిన ద్వంద్వమోహముచేత, సర్వభూతాని సంమోహం యాన్తి = అన్నిభూతములును మోహమును చెందుచున్నవి.

ద్వంద్వమునిమిత్తముగాఁగలమోహము ద్వంద్వమోహము - ద్వంద్వమనఁగా ఇచ్ఛాద్వేషములు - సుఖమునందును సుఖమునకు హేతువయినదానియందును ఇచ్ఛ(కోరిక)యును, దుఃఖమునందును దుఃఖమునకు హేతువయినదానియందును ద్వేషంబును కలిగి, ఇట్లు ఇచ్ఛాద్వేషములు నిలువఁబారినతోడనే, అపి, అన్నిభూతములయొక్కయుతెలిపిని తమయఃసేనముచేసికొని పరమాధికజ్ఞానము (ఆత్మతత్త్వజ్ఞానము) పుట్టుటకు ప్రతిబంధకమైన మోహమును (అజ్ఞానమును) కలుగఁజేయును - ఇచ్ఛాద్వేషములకు పరవశమైన చిత్తముగలవానికి వెలుపలఁగూడ యథార్థజ్ఞానము పుట్టదుగదా - ఇట్లుండగా ఆనేకప్రతిబంధకముల ప్రత్యగఃస్మృజ్ఞానము పుట్టదనికూడ చెప్పవలయునా - అనిశంకర భాష్యము.

ద్వంద్వమనుపేరుగలమోహము ద్వంద్వమోహము - అందఱకునుజన్మకాలమందె పూర్వ పూర్వజన్మవాసనానుసారముగా సుఖదుఃఖాదులయందు ఇచ్ఛాద్వేషములు కలుగుటచే ద్వంద్వమోహముకలుగుచున్నది - కావున నెవ్వఁడును నాతోకలియుటయె సుఖముగానును నాతో నెడబాయుటయె దుఃఖముగానును నెలంచుటయె స్వభావముగాఁగలవాఁడుకాఁడు - జ్ఞానిమాత్రము అట్టివాఁడు - పుట్టుకతోడనే యట్టి స్వభావము కలిగియుండుట సంభవింపదు - అనిరామానుజ భాష్యము -

ద్వంద్వమోహమనఁగా సుఖదుఃఖాదివిషయమోహము - ఇచ్ఛాద్వేషములు పెరిగినచో నేదియును తెలియశక్యముకాదు - ఇదియొకరకారణము - సర్వే = సమస్త కాలమునందు - శరీరము కలిగినంగదా

ఇచ్చామలుకలుగుట- శరీరములేనియప్పుడు ఆత్మనమునా తమియందును- అనిమధ్వభాష్యము.

యేషాం త్వంతగతం పాపం జవానాం పుణ్యకర్మణామ్ |
తే ద్వంద్వమోహనిర్ముక్తా భజన్తే మాం దృఢవ్రతాః ||
పుణ్యకర్మణాం యేషాం జవానాం పాపమ్ అంతగతమ్ = పుణ్యకర్మముగల ప జనుల పాపము అంతమునుపొందినదో (నశించినదో), తే తు ద్వంద్వమోహనిర్ముక్తాః దృఢవ్రతాః మామ్ భజన్తే = వారోయ న్నను ద్వంద్వమోహముచేతవిడువఁబడినవారై దృఢమైనచింతముకలవారై నన్ను భజింతురు.

అంతగతమనఁగా క్షయించినది. సత్త్వశుద్ధికి కారణమైనపుణ్యకర్మమెవ్వరికిఁగలదో వారుపుణ్యకర్ములు- అట్టివారు నన్ను ఆత్మనుగాభిజింపుచున్నారు- సర్వమునుపరిత్యజించి (సన్యసించి), ఇదియెవరమాధికతత్త్వము, మతియొక్కవిధముకాదు, అనియిట్లు నిశ్చితమైనజ్ఞానముకలవారు దృఢవ్రతులనఁబడుచున్నారు- అనీ శరీరకథావ్యము.

పాపమనఁగా గుణమయద్వంద్వములయందలి రాగద్వేషములకారణమైనామెడను ఆభిముఖ్యముకలుగుటనువిరోధియైనది- అది అనేకజన్మములయందు సంపాదించఁబడిన గొప్పపుణ్యఫలచేత నెవ్వరికి క్షయించినదో, వారు, నన్ను ప్రసన్ని చేయుటచేగుణమయమోహనిర్ముక్తులై జరామరణముల విడుదలకొఱకును (౧) గొప్పమైత్స్వర్యముకొఱకును (౨) నన్ను జేందుటకును (౩) దృఢమైన సలకల్పముకలవారై నన్ను భజింపుచున్నారు- అని రామానుజభాష్యము.

వెనుకటికోశమునఁ జెప్పఁబడినవారికంటె విపరీతులైనవారునుకలరు, అని ఈశ్వోకములేయఁ జేయుచున్నది- అని మధ్వభాష్యము.

జరామరణమోక్షాయ మామాశ్రిత్య యతన్మయే |
తే బ్రహ్మ తద్విదూః కృత్స్న సద్యాశ్శం శ్శ్చ చాఖిలమ్ ||
జరామరణమోక్షాయ మామ్ ఆశ్రిత్య యే యతన్తి = ముగిమియనుచావునువిడుచుటకై నన్ను ఆశ్రియించి ఎవ్వరు ప్రయత్నముచేయుదురో, తే = వారు, తత్ బ్రహ్మ = ఆ బ్రహ్మమునును.

స్పృష్టమ్ అధ్యాత్మమ్ = కమక్తమైన ఆత్మతత్త్వమునను, అఖిలం కర్మవ = కమస్తిమైన కర్మమునును, విదః = ఎటుఁగదురు.

నన్నాశ్రయించి నాయందె ఏకాగ్రతగల చింతవ కలవారై- అధ్యాత్మమనఁగా ప్రత్యగాస్యః పయ మైనవస్తువు- అనిశఁకరభాష్యము. (ప్రియస్థముచేయుటయనఁగా వేదవిహితములయిన కర్మములను నాకు సమర్పించి ఫలమునుగోరక యాచరించుట- సగుణుఁడైన నన్న శరణమును గాఁబొందిన ఇట్టివారు, తత్పదార్థమైనది గుణబ్రహ్మమును, త్వంపదార్థమైనజీవాత్మనును తెలిసికొందురు- ఈజ్ఞానమునకు సాధమైన గురువునాశ్రయించుట, ఆతనివలనవీనుట, దా నిమననముచేయుట, మొదలగు కర్మమును గూడ తెలిసికొనుదురు- ఆ మనుషూః సతీక.)

జరామరణమోక్షమనఁగా ప్రకృతీగఁబంధములేని యాత్మస్వరూపమును సూచుట. అనిరామానుజభాష్యము

ఏకాంతభక్తికలవారు ఫలముకొరకు భగవంతునాశ్రయించఁగూడదుగాన జరామరణమోక్షముకొరకునట, మిగిలినకోరికలు తేకుండవలయునని తెలియఁజేయునుగాని మోక్షమునుకోరవలయుననివిధింపదు- అనిమధ్యభాష్యము.

సాధిభూతాధిదైవంమాం సాధియశ్శంచ యే విదః॥

ప్రియాణకాతేఽపిచ మాం తే ఏమ ర్యుక్తచేతనః॥౩౯॥

యే మామ్ = ఎవ్వరు నన్న, సాధిభూతాధిదైవం సాధియశ్శంచ విదః = అధిభూతముతోడనును అధిదైవముతోడనునుగూడినవానిగానును అధియశ్శముతోఁగూడినవానిగానును తెలిసికొనుచున్నారో, తే-వారు, ప్రియాణకాతేఽపిచ యుక్తచేతనః మామ్ విదః = పరణకాలమందును నీయమింపఁబడినయంతఃకరణముకలవారై నన్ను ఎటుంగుదురు.

భగవద్భక్తులు మూఁకవిధములవారు- అందొక్కవిధమువారు వెనుకటిశ్లోకమునఁ జెప్పఁబడిరి- ఈశ్లోకమున మఱియొక్కవిధమువారగు విశ్వరూపులు చెప్పఁబడచున్నారు- ముగ్గురు అధికారులను నిత్యనైమిత్తికసూచములైన పంచమహాయజ్ఞాదలనాచరించుట

యావశ్యకముగాన సాధియజ్ఞం విమః అనునది అందఱకును అన్వయిం
చును- ప్రియాణకాలమున వారివారిప్రాప్త్యమునకు రగినట్లు నన్నె
లుగుటయును ముగ్ధరికినితుల్యమే- అనిరామానుజభాష్యము.

ఇతిశ్రీ భగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం

యోగశాస్త్రీ శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే చి

త్వానయోగోనామ సప్తమోఽధ్యాయః

ఇట్లు ఉపనిషదథాపత్రిపాదకము బ్రహ్మవిద్యాపత్రిపాద

కము యోగశాస్త్రంబును శ్రీకృష్ణార్జునసంవా

దంబునగు భగవద్గీతలలో చిత్వానయోగపత్రి

పాదకమగు ఏడవయధ్యాయము.

= భూతభావముయొక్కయుత్పత్తినిచేసెడి విధము కర్మమనుసంజగలది.

పరమమైనయత్తురమనఁగా పరమాత్మ- స్వభావమనఁగా ఆ బ్రహ్మము ప్రతిశరీరంబునను ప్రత్యగాత్మయగుట- దేవతలంగూర్చి చరు పురోడాశాదులనువిడుచుటయే కర్మమనఁబడును- అది వర్షాది క్రియముచేత స్థావరజంగమాదిభూతములు పుట్టుటకుకారణమగును- (చరువనఁగా అన్నము- పురోడాశమనఁగా వరిపిండితోఁజేయఁబడునది- స్థావరములు వృక్షాదులు - జంగమములు మనుష్యపశు పక్ష్యాదులు) అనిశంకరభాష్యము.

అక్షరమనఁగా తేలికైనవన్నీ (జీవభముదాయము)- పరమాక్షరమనఁగా ప్రకృతిసంపరకములేని యాస్థాస్థాయీమము- స్వభావమనఁగా ప్రకృతి- అనఁగా అస్థానంబుజేతైనదియు అస్థతోఁగలియునదియునగు సూక్ష్మభూతములు, వానివాసన, మొదలగునది- ఇది తెలియఁదగినదిగాఁబంచాగ్నివిద్యలోఁజెప్పఁబడినది- కైవల్యము మగోరువారిచే పరమాక్షరము పాప్యము (పాండఁదగినది) గానును, స్వభావము పరిత్యాగ్యము (విడువవలసినది) గానును దెలియఁబడవలసినది- భూతభావమనఁగా మనుష్యాదులగుట- అదికలుగుట కుకారణమై స్త్రీసంఘముగముచేతఁకలిగెడి రేతోవిసజ్జనము (వీర్యమునువిడుచుట) కర్మమనిచెప్పఁబడును- ఈకర్మంబును దీనితో సంబంధించినవియునుగూడ నేవగింపఁదగినవిగానును పరిహరింపఁబడఁదగినవిగానును మోక్షముంగోరువారిచేఁదెలియఁబడఁదగినవి- అనిరామానుజభాష్యము.

ఇచ్చటపరమమైనయత్తురముబ్రహ్మముగాని వేదాదులుకావు- ఆత్మయందున్నదిఅధ్యాత్మము- ఆత్మాధికారంబుననేదికలదోదీయైనను- స్వభావము జీవసంబంధియగునది- స్వభావమనఁగా జీవుఁడునుఁగా వచ్చును- ఎల్లప్పుడు నొక్క విధముగానుండువాఁడని భావము- అంతఃకరణాదులుకాకుండుటకై భావశబ్దము- అంతఃకరణాదులు వికారమునుపొందునవిగాన ఎప్పుడునొక్క విధముగానుండువు- స్వశబ్దము ఈశ్వరుఁడుకాకుండుటకు- భూతములయొక్కయును అనఁగా జీవుల

యొక్కయును భావములయొక్కయును అనఁగా జడపదార్థము
లయొక్కయును ఉద్భవమును అనఁగా ఉత్పత్తినిచేసెడిఈశ్వరుని
యొక్క వ్యాపారము వినగఁగము- విశేషముగానృజించుటకదావిస
గఁగము- అనిమధ్యభాష్యము.

అధిభూతం తురో భావః పురుష శ్చాధిదైవతమ్ |

అధియజ్ఞోఽహమేవాతః దేహే దేహభృతం వరః || ౪ ||

తురః భావః అధిభూతమ్ = తురమైన భావము అధిభూతము- పు
రుషశ్చ అధిదైవతమ్ = పురుషుఁడు అధిదైవతము- (హే) దేహభృ
తం వరః! = (ఓ) శరీరమునుధరించినవారిలో శ్రేష్ఠుఁడా!, అతఁ
దేహే అహమేవ అధియజ్ఞః = ఈ శరీరమున నేనే అధియజ్ఞు
ఁడను.

తురమైన భావము అనఁగా నశించెడిపదార్థము- అధిభవః =
పుట్టుచున్నది- పుట్టెడివస్తువెల్లను అధిభూతము- పురుషుఁడనఁ
గా సూర్యునిలోనుండి హరిణ్యగర్భుఁడు- అతఁడు అన్నిపాఞ్చ
లయుకరణములకు (శరీరేంద్రియాదులకు) ఉపకారకుఁడు- అతఁడే
అధిదైవతము- యజ్ఞము దేహముచేతఁజేయఁబడునదిగాన దేహ
మునందున్నట్లు చెప్పఁబడుచున్నది- అట్టి యజ్ఞములకన్నీటికిని అ
భిమానియైన విష్ణువనెడిదేవత అధియజ్ఞము- అని శంకరభాష్య
ము.

అధిభూతాధిదైవతములు విశ్వరూపులకుఁదెలియవలసినవి- అ
కాశాదిభూతములయందుండి విలక్షణములైన శబ్దగర్భరూపరస
గంధములను వానియాశ్రయములును అధిభూతము- పురుషుఁడనఁ
గా భోక్త- ఇంద్రియ ప్రజాపతి మొదలగువారి బోగ్యములకుం
టే విలక్షణమైన శబ్దాదులను అనుభవించెడిపురుషుఁడు అధిదైవత
ము- ఈ భోక్తత్వావస్థయైశ్వర్యరూపులచే పాప్యముగాఁదలఁపఁబ
డఁదగినది- అధియజ్ఞుఁడనఁగా యజ్ఞములచే నారాధింపఁబడెడివా
రకు నాకుశరీరములైన ఇంద్రియములయందు ఆత్మగానున్న నేనేభ
క్తభూఁడే) యజ్ఞములచేతనారాధింపఁబడఁదగినవాఁడనని, పంచమ
జైష్ఠ్యములు మొదలగు తృనైమిత్తికశక్తులను ఆచరించువేదలలో,

ముగ్గురుఅధికారులచేతనును తలంపబడవలసినదీ- అని రామానుజభాష్యము.

భూతములనఁగా శరీరములతోఁగూడినజీవులు- వారినిఅధికరించి యేదికలదోఆ వినాశి(నశించెడి)పదాధికము అధిభూతము- అన్యక్తమునకుఁగూడ మఱియొక్కవిధముగానగుటయ నెడి వినాశము కలదు- పురుషుఁడనఁగా జీవుఁడు- ఇచ్చట సకలకణుఁడైనను బ్రహ్మయైనను- అతఁడు అందఱుదేవతలపైనిని అధిపతిగాన అధిదేవతము- దేవాధికారములనున్నవాఁడని యైనను జెప్పవచ్చును- అన్నియట్లములను అనుభవించుట మొదలగుదానిచేత నధియజ్ఞుఁడు- అందఱుపాణుల శరీరమునందనుండెడి విష్ణుస్వరూపములు అధియజ్ఞము- అనిమధ్యభాష్యము.

అన్తకాలేచ మామేవ స్మరన్ ముక్త్యా క్లేబరమ్ |

యః పరియాతి స మద్భావం యాతి నాస్త్రిత్యసంశయః |
యః=ఏవ్యఁడు, అన్తకాలే మామేవచ స్మరన్=మరణకాలమున నన్నెల్లతలంపుచు, క్లేబరం ముక్త్యా పరియాతి=శరీరమును విడిచి పోవుచున్నాఁడో, సః మద్భావం యాతి=వాఁడు ముద్భావమునుపొందుచున్నాఁడు- అతఁడే సంశయః నాస్తి=ఇందు సంశయము లేదు.

పరమేశ్వరుఁడనును క్రిష్ణపురుషునకు నన్ను- ముద్భావమును అనఁగా వైష్ణవతన్వ్యమును- అని శంకరభాష్యము.

ఇది ముగ్గురుఅధికారులకును అవశ్యకమే- మద్భావమును అనఁగా నాయొక్కస్వభావమును- మరణకాలమున నన్నెల్లతలంపుచునో యజ్ఞియాకారముకలవాఁడగును- అదిభగతుఁడు మరణకాలమూనతలంపబడినవృత్తిముతో సమానమైనయాకారముకలవాఁడై పుట్టెను గదా- అని రామానుజభాష్యము.

మద్భాగమును అనఁగా నాయందు ఉనికిని- అదిదుఃఖము లేనదియును నిరతశయానందము స్వరూపగాఁగలదియును- అని మధ్యభాష్యము.

యంతుం వాపి స్మరన్ భావం త్యజ త్యన్తే క్లేబరమ్ |

తం మే వైతకాన్తేయ సదా తద్భావభా-రహితమ్ ||

(హే)కాన్తేయ!=(ఓ)కుంతీపుత్ర! (డా!, ఆన్తే=మరణకాలమందు, యంయంవాపి భావం స్మరణ కరేబరం త్యజతి=ఏయే పదార్థమును తలంపుచు శరీరమును విడుచుచున్నా(దో, సదా తద్భావభావితః=ఎల్లప్పుడును దానిభావముచేతభావితుడై, తంతమేవ ఏతి-దానిదానినె పొందుచున్నా(డు.

భావమన(గా దేవతావిశేషము(ఒకర-దేవత)- తద్భావభావితుడన(గా, ఆదేవతయందలిభావము తలంప(బడుటచేత అభ్యసించ(బడినదిగా(గలవా(డు- అనిశంకరభాష్యము.

అంతకాలమునందలితలంపు, తలంచువానిని, తలంప(బడినదానితో సజాతీయమైన యాకారముగలవానిగా(జేయును- సదాతద్భావభావితః అనునది, అంతకాలపుతలంపు, అంతకు పూర్వము బ్రీదికియున్నప్పుడు భావించ(బడినదానియందె కలుగునని తెలియ(జేయును- అనిరామానుజభాష్యము.

సదాతద్భావభావితః అనుదానిచేతను అంతకాలస్మరణమనకు ఉపాయము చెప్ప(బడినది- భావమన(గా లోపలనుండెడిమనస్సు- భావితమన(గా మిక్కిలివాసనకలది- అనిమద్భాష్యము.

తస్మా త్సర్వేషు కాలేషు మా మమస్మగ యుధ్యచ |

మన్యర్పితమనోబుద్ధి ర్నామే వైష్య స్యసంశయః || ౭ ||

తస్మాత్=ఆహేతువువలన, సర్వేషు కాలేషు మామ్ అనుస్మర- అగ్నికాలములయందును నన్ను తలంపుము- యుధ్యచ=యుద్ధమునుం గూడచేయుము- మయి అర్పితమనోబుద్ధిః=నాయందు అర్పించ(బడినమనస్సునుబుద్ధియునుకలవా(డవై, మామేవ ఏష్యసి=నన్నె పొందంగలవు- ఆసంశయః=సంశయములేదు.

తస్మాత్ అనుదానికి అంత్యమైన భావన (తలంపు)దేహాంతరమునుపొందుటకు కారణమగుటను అని యథాము- యుద్ధమును చేయుచునుటకు తనధర్మము నాచరింపవలసినదియనియథాము- అనిశంకరభాష్యము.

తస్మాత్ అనుదానికి పూర్వకాలమున నభ్యసించ(బడిన దానియందె అంతిమప్రత్యయము కలుగుటవలననగియథాము- మరణ

మువఱకునునన్ను స్మరింపుము- నాస్మృతిని కలుగఁజేసెడి యుద్ధాది కమైన నిత్యవైమిత్తి కవర్ణాశ్రమధర్మమునాచరింపుము- దీనిచేతనీబుద్ధియును మనస్సును నాయందర్పింపఁబడినవి అయినవాఁడవై అంతకాలమున నన్నెతలంపుచు నన్ను పొందెదవు- అని రామానుజభాష్యము-

అభ్యాసయోగయక్తేన చేతసా నాన్యగామినా ।

పరమం పురుషం దివ్యం యాతి పాథానుచింతయన్ ॥౮॥
(హే)పాథా!=(ఓ)సుంతీవుతుఁడా!, అభ్యాసయోగయక్తేన నాన్యగామినా చేతసా=అభ్యాసయోగసహితంబును మఱియొక్కదానినిపొందనిదియునగు అంతఃకరణముచేత, దివ్యం పరమంపురుషమ్ అనుచింతయన్=దివ్యుడైన పరమపురుషుని . తలంపుచున్నవాఁడై, (పరమంపురుషమ్) యాతి=(పరమపురుషుని) పొందుచున్నాఁడు.

అభ్యాసమనఁగా మధ్యమునమఱియొక్కతలంపు లేంకుండునట్లునా తలంపును ఆకృతి చేయుచుండుట- అదియే యోగముగాన అభ్యాసయోగమనఁబడును- దివ్యుడనఁగా సూర్యమండలముననుండువాఁడు- అనుచింతయన్ అనుదానికి శాస్త్రము ఆచార్యోపదేశము వీనిననుసరించి భ్యాసముచేయుచున్నవాఁడై అనియథాము- అనిశంకరభాష్యము-

ఇతరమూర్ఖోక్తములచేతను విశ్వరూపభూయపాసనప్రకారంబును శాంత్యప్రత్యయప్రకారంబును చెప్పఁబడుచున్నవి- అభ్యాసమనఁగా నిత్యవైమిత్తి కకర్మములకు విరోధములేనికాలములయందంతటను మనస్సుచేత ఉపాసింపవలసినదానిని అనుసంధించుట- యోగమనఁగా ప్రతిదినంబును యోగకాలముననాచరింపఁబడుచుండెడి సలక్షణమైనయుపాసనము- ఈరెంటితోనుంగూడిన మనస్సుచేత అంతకాలమున దివ్యపురుషుఁడనైన నన్ను తలంచునేని నన్నె పొందును- ఆదిభరతునికి మృగత్వము వచ్చినట్లు విశ్వరూపచేత నాతో సమానమైనయాకారముకలవాఁడగును- అని రామానుజభాష్యము.

సదాతద్భావభావితత్వము ఈశ్లోకముచే స్పష్టపఱుపఁబడుచున్నది- అభ్యాసమే యోగము- దివ్యుడనఁగా స్మృత్యాదికీడ

[౧౯౮]

గీతాభాష్యత్రయసారము

లుకలవాడు- పురుషుడనగా శరీరముననుండువాడును పూర్ణుడును- అనిమధ్యభాష్యము.

శబిం పురాణ మనుశాసితార

మణో రణీయాంసమనుస్మరేద్యః।

సర్వస్య ధాతార మచిన్త్యరూప

మాదిత్యవర్ణం తమసః పరస్మాత్ ॥౯॥

శబిం పురాణమ్ అనుశాసితారమ్=సర్వజ్ఞుడైనవాడును పురాతనుడైనవాడును జగత్తునుశాసించువాడును, అణోః అణీయాంసమ్=అణువుకంటెను మిక్కిలిసూక్ష్మమైనవాడును, సర్వస్య ధాతారమ్=న్నిటికిని ధాతయైనవాడును, అచిన్త్యరూపమ్=తలంప శక్యముగానిస్వరూపముకలవాడును, తమసః పరస్మాత్ అదిగ్యవర్ణమ్=తమస్సునకు పైని సూర్యునికంటివర్ణముకలవాడును(అగువాని), యః విచిన్తయేత్=ఎవ్వడు తలంచునో.

ఎవ్వడుతలంచునో వాడు దివ్యపురుషునిపొందును అని పూర్వశ్లోకముతోనన్వయము. అంతటికినిధ తయనగా కర్మఫలమునన్నిటిని పంచియిచ్చువాడు- తమస్సునగా అజ్ఞానమపడి చీకటిదానికిపైనున్నవాడు- అనిశంకరభాష్యము.

అణువుకంటెను సూక్ష్ముడనగా జీవునికంటెను మిక్కిలిసూక్ష్ముడనుట ధాతయనగా సృజించువాడు- అచిన్త్యరూపుడనగా మిగిలినపరాధములన్నిటికంటెను విలక్షణమైనస్వరూపముకలవాడు- తమసః పరస్మాత్ అదిగ్యవర్ణమ్=ప్రకృతికంటె పైభాగమున దివ్యమంగళవిభావముతోఁగూడియున్నవాడు- ఇట్టివానినిప్రయాణకాలమున నెవ్వడు తలంచునోయని యుత్తరశ్లోకముతోనన్వయము- అని రామానుజభాష్యము.

ఈశ్లోకములే ధ్యానముచేయవలసినది చెప్పఁబడుచున్నది- ధాతయనగా ధారణపోషణములజేయువాడు- తమస్సుకంటెను అనగా అవ్యక్తముకంటెను పైనన్నవాడు- అనిమధ్యభాష్యము.

ప్రయాణకాలే మనసాచరేన

భక్త్యా యుక్త యోగదలేశఃచెన।

భువో ర్మధ్యేపాణిమావేశ్య సమ్య

కృతం పరం పురుష ముపైతి దివ్యమ్॥౧౦॥

ప్రియాణకాలే = మరణకాలమునందు, ఆచలేన మనసా భక్త్యా యోగబలేనచ యుక్తపవ(సక) = నిశ్చలమైన మనస్సుతోనును భక్తితోనును యోగబలముతోనును కూడుకొనినవాడై (అగుచు, భు) వోః మధ్యే పాణిం సమ్యక్ ఆవేశ్య = కనుబొమల మధ్యమనందు పాణిమును లెస్సగాను ఉంచి, సః = వాడు, దివ్యం పరం పురుషమ్ ఉపైతి = దివ్యుడైన పరమపురుషుని పొందుచున్నాడు.

భక్తియనఁగా భజనము - యోగబలమనఁగా సమాధిసంసారమువలనఁగలిగిన చిత్తదైర్యము - మొదలగు హృదయపుండరీకమున(గుండెకాయలో) చిత్తమును స్వాధీనముచేసికొని తానినుండి పైకనడచెడి నాడిచేత భూమిజయక్రమముచేత కనుబొమలనడుమను పాణిమునునిలిపిన యోగి, వెనుకటిష్ఠోకమునచెప్పబడిన యాపురుషుని పొందుచున్నాడు - దివ్యుడనఁగా ప్రకాశించుట స్వరూపముగాఁగలవాడు - అనిశంకరభాష్యము.

ప్రతిదినము నభ్యసించఁబడుచున్న భక్తితోఁగూడిన యోగబలముచేత సంసారముకలిగియుండుటను నిశ్చలమైనమనస్సుచేత ప్రయాణకాలమున కనుబొమలమధ్యను పాణిమునునిలిపి, దివ్యపురుషునిఎవ్వఁడుతలంచునో, వాడు ఆతనినె పొందును - అనఁగా అదివ్యపురుషునితోసమానమైన విశ్వర్యముకలవాడగును - అని రామానుజభాష్యము.

వాయుపులనుడయించుట మొదలగు యోగముతోఁగూడినవారికిమరణకాలమున చేయవలసినది చెప్పఁబడుచున్నది - వాయుజయాదులు లేనివారైనను జ్ఞానభక్తివైరాగ్యాదులు సంపూర్ణముగాఁగలిగెనేని ముక్తినిపొందుదురు - వాయుజయాదులుకలవారికోయన్నను జ్ఞానాదిసంపూర్తికొంచెముతగ్గినను నేర్పరులైనచో ముక్తికలుగును - అని శుద్ధభాష్యము.

యదక్షరం వేదవివో వదనీ

వీశన్తి య ద్యతయో వీతరాగాః।

య దిచ్ఛన్తో బ్రహ్మచర్యం చరన్తి

త త్తే పదం సంగ్రహేణ ప్రవక్ష్యే॥౧౧॥

యత్ ఆక్షరమ్ వేదవిదః పఠన్తి=ఏ ఆక్షరమును వేదములనెఱిగినవారు చెప్పుచున్నారో, వీతరాగాః యతయః యత్ వీశన్తి=రాగములులేని యతులు దేనిని చొచ్చుచున్నారో, యత్ ఇచ్ఛన్తః బ్రహ్మచర్యం చరన్తి=దేనిని కోరుచున్నవారై బ్రహ్మచర్యమును ఆచరింపుచున్నారో, తత్ పదమ్=ఆ పాండవదగినదానిని, తే సంగ్రహేణ ప్రవక్ష్యే=నీకు సంగ్రహముగా చెప్పఁగలను.

ఆక్షరమనఁగా వాశములేనిది- వేదవీతులనఁగా వేదార్థము నెఱిగినవారు, స్థూలముగానిది సూక్ష్మముగానిది పొట్టిదిగానిది పొడవైనదిగానిది అనిఇట్లు విశేషములెవ్వియు లేనిదానిగాఁజెప్పుచున్నారో- సంన్యాసులు జ్ఞానముకలిగినపైని దేనిలోఁబ్రవేశింపుచున్నారో- ఏయక్షరమునులేలిసికొనుటకు గురువుద్దిరబ్రహ్మచర్యమునుచేయుచున్నారో,- అనిశంకరభాష్యము.

కైవల్యమునుకోరువారుస్వర్గింపవలసిన ప్రకారము చెప్పఁబడుచున్నది. ఆస్థూలత్వము(స్థూలముకాకపోవుట)మొదలగు గుణములగు ఆక్షరమును- ఏయక్షరమునుపొందుటకు బ్రహ్మచర్యమునుచేయదురో- మనస్సుచేత(పద్యతే)పొందఁబడునదిగాన పదమనఁబడును- వేదాంతములచేఁదెలియఁదగిన వాయక్షరస్వరూపమునుపాసననును సంక్షేపముగాఁజెప్పెదను- అనిరామానుజభాష్యము.

ఆధ్యేయమే విస్తరముగాఁజెప్పఁబడుచున్నది- మోక్షమునుగోరువారిచే పొందబడుటచేత పదమనఁబడును- అనిమధ్వభాష్యము.

సర్వద్వారాణి సంయమ్య మనో హృది నియమ్యచ।

మూర్ఖాభ్యాధా యాత్మనః ప్రాణ మాస్థితో యోగధారణామ్

ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ వ్యాహర న్నా మనుస్మరన్।

యః ప్రయాతి త్యజన్ దేహం సయాతి పరమాంగతిం॥

సర్వద్వారాణి సంయమ్య=అన్నిద్వారములను నియమించి, మనః హృది నియమ్యచ=మనస్సును హృదయమున నియమించియును,

ఆత్మనః పాణిం మూర్ధ్ని ఆధారః = తనయొక్క పాణిమును
శిరస్సునందు నీలిపి, యోగధారణామ్ ఆస్థితః = యోగధారణను
పొందినవాడై, ఓమ్ ఇతి ఏకాక్షరం బ్రహ్మ వ్యాహరన్ = ఓమ్
అని ఒక్కయక్షరమైన బ్రహ్మమును పలుకుచు, మామ్ అనుశ్లో
రణ్ = నన్ను తలంపుచున్నవాడై, యః దేహం తృజ్జ్ ప్రయాతి =
ఎవ్వఁడు దేహమును విడుచుచున్నవాడై పోవుచున్నాడో, గః ప
రమాం గతిం యాతి = వాఁడు పరమమైన గతిని పొందుచున్నాడు.

ప్రశ్నోపనిషత్తునందును కథోపనిషత్తునందును ఓంకారమునుభ
గవంతునికి వాచకముగానును ప్రతిమనలె ప్రతీకము (అవయము)
గానును ఉపాసనచేయుట మందమధ్యాధికారులకై చెప్పఁబడిన
ది- దానివలనకాలాంతరమున ముక్తిఁబడును- ఇందును ఇతరు
అదియె చెప్పఁబడును- అన్నిజ్ఞానద్వారములనును- మనస్సును నిరో
ధించుటయనఁగా సంచారము లేకుండునట్లు చేయుట- ఆహృదయ
మునుండిపైకిపోయెడినాడిచేత మీదికెక్కి, శిరస్సున తనపాణిము
నునీలిపి- ఆస్థితుఁడనఁగా ప్రవర్తిండునవాఁడు- బ్రహ్మమనఁగాబ్ర
హ్మమునకువాచకమనట- ఆప్రణవమునకథమైన నన్ను తలంపు
చు- ప్రయాతి = చచ్చుచున్నాడో- దేహమునశించుటచే నాత్మకు
మరణముగాని, స్వయముగానాశములేకని తాత్పర్యము- అని శంక
రభాష్యము.

జ్ఞానమనకు ద్వారములైన శ్రోత్రము మొదలగు నింద్రియ
ములనన్నిటిని వానివానివ్యాపారములనుండి వదలింది హృదయ
కమలముననున్న యక్షరుఁడనైన నాయందు మనస్సునునీలిపి యొ
గమనుపేరుగలధారణను అనఁగా నాయందునిశ్చలమైనస్థితినిపొంది
నవాడై నాకువాచకమైన ఓమ్ అనుదానినిపలుకుచు దానికివాచ్యుఁ
డనైన నన్ను తలంపుచు- పరమగతిని అనఁగా ప్రకృతిసంపరక
ములేనివాఁడును నాతోనమానమైనయోకారముకలవాఁడనకు నాత్మ
ను(తైవల్యమును) పొందుచున్నాడు- మఱిపునరావృత్తి లేదు- అని
రామానందభాష్యము.

బ్రహ్మనాడితప్ప ముఱియొక్కనాడినుండి వెడలుదేని మోక్ష

[౨౦౨]

గీతాభావ్యతయసారము

మునుపొందక సూక్ష్మమైనదికలలు మొదలగుస్థానాంతరములన
పొందునుగాన నన్నిదృశ్యములనునియమించి- హృది=నారాయణుని
యందు మనస్సునునిలిపి- శరస్సునపొనిమొదగా హృదయము
మనస్సుండుట సంభవింపదు- యోగమునుభరించుటయందే మిక్కి
లియుక్తుడై- అనిమధ్వభాష్యము.

అనన్యచేతా స్మృతతం యోమాం స్మరతి నిత్యశః।

తస్యాహం సులభః పాథః నిత్యయుక్తస్య యోగినః॥౧౮।
(హే)పాథః!=ఓ)కుంతిపుతు)డా!, యః అనన్యచేతాః(సన్
మామ్ సతతమ్ నిత్యశః స్మరతి=ఎవ్వఁడు మఱియొక్కదానియంద
నునస్సులేవివాడ(అగుచు) నన్ను ఎల్లప్పుడును నిత్యముగా తలంపు
చున్నాడో, నిత్యయుక్తస్య తస్య యోగినః=నిత్యముగాయోగము
కలవాడగు ఆ యోగికి, అహం సులభః=నేను సులభుడను.

నిత్యమగాననుటచే అటునెలలుగాని ఒకకంవత్సరముగాని కా
బ్రదికియుండువలకును ఎవ్వఁడు నన్ను తలంచునోయని యర్థము
అనిశంకభాష్యము.

ఇతఁడు జ్ఞానియొక్క (భగవత్ప్రప్తినిగోరువానియొక్క)భగవ
దుపాసనప్రకారము చెప్పబడుచున్నది- నిత్యశః=ఉద్యోగించినది
మొదలు- సతతమ్=కన్నికాలములయందును- నాతలంపులేనిచో ని
లువలేవాడై అతిప్రీతితో నన్నెవ్వండు తలంచునో- నిత్యయు
క్తుడనగా నిత్యయోగమునుకోరువాడు- ఇట్టివానిని విడువక
నేనె ఆతనినివరించెదను- నన్నుపొందుటకు తగినయపాసనప్రపా
కమునును, దానినిరోధులుపోవుటనును, నేనెమిక్కిలిప్రియుండనైయుం
డుటనును, కలుగజేసెదను- అనిరామానుజభాష్యము.

నిత్యయుక్తుడనగా నిత్యోపాయముకలవాడు- యోగియన
గా సంపూర్ణమైనయోగముకలవాడు- అనిమధ్వభాష్యము.

మామపేశ్య పునర్జన్మ దఃఖాలయ సుశాశ్వతమ్।

నాపునర్ని మహత్కృతం గుంసిద్ధిం పరమాం గతాః॥౧౯॥
మామ్ ఉపేత్య=నన్ను పొంది, పరమాం గుంసిద్ధిం గతాః మహా
త్కృతాః=గొప్ప సిద్ధిని పొందిన వహత్తులు, దఃఖాలయమ్ సుశా

శ్వతమ్ పునఃశ్చ నపాపునన్తి = మఃఖములకు స్థానమైనదియును
అనిత్యమైనదియునగు పునఃశ్చ = స్థానమును పొందరు.

ఇ.కను అధ్యాయాంతమునకును జ్ఞానీని కైవల్యాధికా-
ని అపునరావృత్తియు, విశ్వర్యాధికా పునరావృత్తియును, చెప్పఁబ-
డుచున్నది - పునః = తిరిగియు, జన్మ = జన్మమును, పొందరు - అని రా-
మానుజభాష్యము.

ఆబ్రహ్మ భవనాల్లోకాః పునరావర్తినోఽజాన |

మామపేత్యతు కాన్తేయ పునఃశ్చ నవిద్యతే || ౧౬ ||

(హే) అజాన! - (ఓ) యజానుడా!, ఆబ్రహ్మభవనాత్ = బ్రహ్మ-
లోకమునకు (నుండెడి), లోకాః పునరావర్తినః = లోకములు పునరా-
వృత్తి కలవి - (హే) కాన్తేయ! - (ఓ) కుతీపుత్రుడా!, మామ్ ఉపే-
త్యతు = నన్ను జేరియో, పునఃశ్చ నవిద్యతే = పునఃశ్చ నను లేదు -

బ్రహ్మలోకముగూడ పునరావృత్తి కలదియె - అని శంకరాచార్య-
ముజభాష్యములు.

మహామేరుపుననుండెడి బ్రహ్మయొక్క స్థానము మొదలు పున-
రావృత్తి లేదు - అక్రింద నెపునరావృత్తి - అని మధ్వభాష్యము.

సహస్రియుగపర్యంత మహా ర్య ద్బ్రహ్మణో విదుః |

రాత్రిం యుగసహస్రీంతాం తేఽహారాత్రవిదోజ నాః ||

అహారాత్రవిదః తేజనాః = అహారాత్రముల నెఱిగిన ఆజనులు,
బ్రహ్మణః యత్ అహః (అస్తి) = బ్రహ్మయొక్క ఏ దినము (కల-
దో). (తత్) సహస్రియుగపర్యంతమ్ విదుః = (దానిని) వేయి-
యుగములు పర్యవసానముగా గలదానిగా నెఱుఁగుదురు - రా-
త్రిం యుగసహస్రీంతాం (విదుః) = రాత్రినీ వేయియుగములు ప-
ర్యవసానముగా గలదానిగా (నెఱుఁగుదురు)

బ్రహ్మయనఁగా ప్రజాపతి - అతఁడె విరాట్టు - అని శంకర-
భాష్యము.

బ్రహ్మయనఁగా చతుర్ముఖుడె - యుగములనఁగా చతుర్ముఖ-
ములు - అని రామానుజభాష్యము.

నన్నుబొందినపైని పునరావృత్తి లేదని తెలియఁజేయుటకు

వ్యక్తుఁడనుపేరుగల తనయొక్క సామర్థ్యమును చూపుటకు ప్రళయములు చూపఁబడుచున్నవి- సహస్రమనఁగా అనేకములను బ్రహ్మయొక్క యనఁగా పరబ్రహ్మముయొక్క ద్విపరాధాప్రళయమే ఇచ్చట వివక్షింపఁబడినది- అనిమధ్వభాష్యము.

అవ్యక్తాద్వ్యక్తయ స్సర్వాః ప్రభవ న్యహరాగమే ।

రాత్యోగమే ప్రళయస్తే తత్రై వావ్యక్తసంజ్ఞ కే॥౧౮॥
అహరాగమే = పగటి సమయమునందు, అవ్యక్తాత్ సర్వాః వ్యక్తయః ప్రభవస్తి = అవ్యక్తమునుండి అన్ని వ్యక్తులను బుట్టుచున్నవి- రాత్యోగమే = రాత్రి సమయమునందు, అవ్యక్తసంజ్ఞ కే తత్రైవ ప్రళయస్తే = అవ్యక్తమును పేరుగల దానియందే లీనమగుచున్నవి.

అవ్యక్తమనఁగా ప్రజాపతయొక్క నిద్రావస్థ- వ్యక్తులనఁగా స్థావరజంగమరూపములగు ప్రజలు- అహరాగమకాలమునననఁగా బ్రహ్మమేలుకనియున్నప్పుడు- రాత్యోగమకాలమనననఁగా బ్రహ్మనిద్రపోవునప్పుడు- అనిశంకరభాష్యము.

వ్యక్తులనఁగా మూడులోకములలోనునుండెడి శరీరములు ఇంద్రియములు భోగములు భోగస్థానములు అనునవి- అవ్యక్తమనఁగా చతుర్ముఖదేహవస్థను పొందిన ప్రకృతి- అనిరామానుజభాష్యము.

అవ్యక్తుఁడనఁగా భగవంతుఁడు- అనిమధ్వభాష్యము.

భూతగ్రామ స్సప్తవాయం భూత్వాభూత్వా ప్రళయతే ।

రాత్యోగమే లవశః సార్థః ప్రభవ త్యహరాగమే॥౧౯॥
(సే)సార్థః! = (ఓ)యజ్ఞానుఁడా!, సోఽయం భూతగ్రామః అవశపవ = అయీ భూతసముదాయము ఆస్వాధీనమేయై, భూత్వాభూత్వా = కలిగికలిగి, రాత్యోగమే ప్రళయతే = రాత్రి సమయమున లీనమగుచున్నది- అహరాగమే ప్రభవతి = పగటి సమయమునందు పుట్టుచున్నది- అవశమేయనఁగా కర్కవశ్యమైయునుట.

పరస్తస్మాత్తు భావోన్యోఽవ్యక్తోఽవ్యక్తా స్సనాతనః ।

యస్స సర్వేషు భూతేషు నశ్యత్సు నవినశ్యతి॥౨౦॥

అవ్యక్తోఽక్షర ఇత్యుక్త స్తమాహుః పరమాం గతిమ్ ।

యం సాగ్ర్య ననివర్తస్తే తద్ధామ పరమం మమ॥౨౧॥

తస్మాత్ ఆవ్యక్తాత్ పరః=ఆ ఆవ్యక్తముకంటెను ఉత్తృప్తమైనదియును, అన్యః ఆవ్యక్తః సనాతనః యోభావః(అస్తి)=విలక్షణమైనదియు ఇంద్రియగోచరమకానిదియు నిత్యమైనదియునగు ఏభావము(కలదో), సః=అది, సర్వేషు భూతేషు నశ్యత్సు నవినశ్యతీ=అన్ని భూతములును నశింపుచున్నను నశింపదు- (యః) ఆవ్యక్తః అక్షరః ఇతి ఉక్తః=(ఏది) అగోచరము నాశములేనిది అని చెప్పబడినదో, తం పరమాం గతిమ్ ఆహుః=దానిని పరమమైన గతినిగాను చెప్పుచున్నారు. యం ప్రాప్య ననివర్తన్తే=దేనిని పొంది మఱలరో, తత్ మమ పరం ధామ=అది నాయొక్క గొప్ప స్థానము.

వెనుక(చెప్పబడిన) అక్షరమును పొందుటకు సాధనము గీమి త్యేకాక్షరంబ్రహ్మ(౮౮||౧౩శ్లో||)అనునది మొదలు చెప్పబడినది- ఆ అక్షరస్వరూపమిది చెప్పబడును- భూతసమూహములకు బీజమైనదియును అవిద్యాస్వరూపమైనదియునగు నవ్యక్తము కంటె పరమైననగా భిన్నమైనది- అన్యము అనగా విలక్షణమైనది- పరమధామమనగా విష్ణువైన నాయొక్క పరమపదము- అని శంకరభాష్యము.

ఆవ్యక్తముకంటెననగా నచేతనమైన ప్రకృతికంటె సుతక్రష్టంబును, విలక్షణంబును, ఏప్రమాణముచేతనును తెలియబడదగనిదైన తనకుమాత్రము తెలియదగినయాకారముకలదియునగు పరిశుద్ధాత్మస్వరూపము అక్షరము- అనగా ప్రకృతిసంబధము పోయినయాత్మస్వరూపము- దీనిపొందుటయే కైవల్యము- అది అపునరావృత్తియైనది- ధామమనగా నియమనస్థానము- అచేతనమైనప్రకృతిమొదటినియమనస్థానము- దానితో(గలిసియున్నజీవుడ) వెడిప్రకృతి రెండవనియమనస్థానము- అచేతనసంగణముపోయిన ముక్తస్వరూపము గొప్పనియమనస్థానము- ధామశబ్దమునకు ప్రకాశముగూడ సభాగముగాన ప్రకృతిసంపరకముగలిగి పరిమితజ్ఞానముగలయాత్మకంటె, అపరిమితజ్ఞానముకల ముక్తస్వరూపము గొప్ప ప్రకాశమని యునధాము చెప్పవచ్చును. ఏదిఆవ్యక్తముకంటె గొప్పదోఅనిమొ

[౨౦౬]

గీతాభాష్యత్రయసారము

దలుపెట్టి ఏది సర్వభూతములునశించిననశించదో అయవ్యక్తమె
అక్షరము- అనియన్వయము- అనిరామానుజభాష్యము-

ధామ=స్వరూపము- తేజస్సు- అనిమధ్యభాష్యము.

పురుష స్స పరః పాథా భక్త్యా లభ్యస్త్వనన్యయా ।

యస్యాన్తస్థాని భూతాని యేన సర్వమిదం తతమ్॥౨౨॥
(హే)పాథా!=(ఓ)యజ్ఞానుడా!, భూతాని యస్య అన్తస్థా
ని=భూతములు ఎవ్వని లోపలనున్నవో, యేన ఇదం సర్వం త
తమ్=ఎవ్వనిచేత ఇది యంతయును వ్యాపింపబడినదో, సః పరః
పురుషః=ఆ పరుడైన పురుషుడు, అనన్యయా భక్త్యా లభ్యః=ఆ
నన్యయగు భక్తిచేత పొందబడినవాడు.

భక్తియనగా జ్ఞానము- అనన్యయనగా ఆత్మవిషయమైనది-
అనిశంకరభాష్యము.

జ్ఞానియొక్క పాపము కైవల్యముకంటె విలక్షణమైనదని
ఈశ్వోకము తెలియజేయుచున్నది- అనన్యయనగా ఆపరమపురు
షుడె విషయముగాగలది- అనిరామానుజభాష్యము.

ఈశ్వోకముచే బరమసాధనము చెప్పబడుచున్నది- అని వాద్య
భాష్యము.

యతః కాలే త్వనావృత్తిమావృత్తిం కైవ యోగినః ।

ప్రియాణా యాన్తి తం కాలం వత్స్యామి భరతర్షభ॥౨౩॥
(హే)భరతర్షభ!=(ఓ)భరతశ్రేష్ఠుడా!, యతః కాలేతు ప్రి
యాణాః యోగినః=ఏ కాలమున వియలుదేరిన యోగులు, అనా
వృత్తిమ్ ఆవృత్తించైవ యాన్తి=మరికపోవుటనును మఱియుటనును
పొందుచున్నారో, తం కాలం వత్స్యామి=ఆ కాలమును చెప్పు
చున్నాను.

కాలవ్యవధితోముక్తినిపొందెడి ఉపాసకులయొక్క మాగాము అ
నావృత్తిమాగాము- కర్మమలనాచరించువారిమాగాము అవృత్తిమా
గాము- అనావృత్తిమాగామును స్తోత్రముచేయుటకుగాను అవృత్తి
మాగాముచెప్పబడినది- యోగులనగా ఉపాసకులును కర్మయో
గులును- ప్రియాణులనగా మరణమునుపొందినవారు- అని శంక

రథావ్యము.

కాలమనఁగా మాగణము- కైవల్యమునుపొందువానికిని భగవత్పాపినిపొందువానికినిగూడ ననావృత్తిమాగణమె- పుణ్యకర్మములఁజేయువారికి ఆవృత్తిమాగణము- అనిరామానుజభాష్యము.

కాలేనుట ఉపలక్షణము- అగ్న్యదులుగూడ చెప్పఁబడినదికదా - అనిమన్వభాష్యము.

అగ్ని జ్యోతి రహ శుక్లవక్షాసా ఉత్తరాయణమ్ |

తతః ప్రియాతా గచ్ఛన్తి బ్రహ్మ బ్రహ్మవిదో జనాః ||
అగ్నిః జ్యోతిః అహః శుక్లః వక్షాసాః ఉత్తరాయణమ్ (ఇతి యః మాగణః అస్తి) - అగ్నియును జ్యోతిస్సును దినంబును శుక్లవక్షంబును ఆటమాసంబులును ఉత్తరాయణంబును (అని ఏ మాగణము లిదో), తతః ప్రియాతాః బ్రహ్మవిదాః జనాః = దానిలో ప్రియాణముచేసిన బ్రహ్మజ్ఞులగు జనులు, బ్రహ్మ గచ్ఛన్తి = బ్రహ్మమును పొందుచున్నారు.

అగ్నియును జ్యోతిస్సును కాలాభిమానిదేవతలు- కాలాభిమానులుకాని దేవతలనియుఁజెప్పవచ్చును- ఆపక్షమున కాలాభిమానిదేవతలు విస్తారముగానుండుటచేత కాలమనిచెప్పట- మిగిలినచెట్లు కలిగినను మామిడిచెట్లు మిక్కిలిగోఁగలతోటను మామిడితోటయననట్లే- ఆటమాసములైన ఉత్తరాయణమని రెండునొక్కదేవతయె- బ్రహ్మవిత్తులనఁగా బ్రహ్మమును ఉపాసించువారు (సగుణోపాసకులు)- బ్రహ్మజ్ఞానముకలవారికి (నిగుణోపాసకులకు) తత్క్షణమున నె ముక్తికలుగునుగాని యవిరాదిమాగాపేక్షలేదు- అనిశంకరభాష్యము.

అగ్న్యదులు మిగిలినసంవత్సరాదులకుఁగూడనుపలక్షణములు- అనిరామానుజభాష్యము. (అగ్నిరూపమైన జ్యోతిస్సుని అదిర్లొకము చెప్పఁబడును అనిరామానుజీయటీక)

అగ్నిని పొందినతరువాత పొందఁదగిన జ్యోతిస్సునునది అగ్నిస్సే- మాసాభిమానిదేవతలును ఆయనాభిమానిదేవతలును వేరుగాని యొక్కటికాదు- అహస్సు అభిజిత్తుతోనును శుక్లవక్షము పా

ర్థమాసితోనుననియెటుంగునది- అమధ్వభాష్యము.

ధూమో రాత్రి స్తథా కృష్ణే షణ్మాసా దక్షిణాయనమ్ |

తత్రాచాన్ద్రమసం జ్యోతి ర్యోగీ పాప్యనివర్తతే || ౨౫ ||

ధూమః రాత్రిః తథా కృష్ణః షణ్మాసాః దక్షిణాయనమ్ = ధూమం
బును రాత్రియును అట్లే కృష్ణవృక్షంబును అటుమాసంబులు (అయి
న) దక్షిణాయనంబును (ఇతి యః మాగః ఆస్తి = అని యే మాగః
ము కలదో) తత్రాచాన్ద్రమసం జ్యోతిః పాప్య = దానిలో చం
ద్రసంబంధియగు తేజస్సును, పొంది, యోగీ నివర్తతే = యో
గీ మఱలుచున్నాడు.

ధూమమనఁగా ధూమాభిమానిదేవత- ఇట్లే రాత్ర్యాదులును-
యోగీయనఁగా కర్మములంజేసినవాఁడు- అచ్చటియనుభవము తు
యించినతోడనే మఱలుచున్నాఁడు- అని శంకరభాష్యము.

ఇదియును పితౄలోకాదుల కుపలక్షకము- యోగీయనఁగా పు
ణ్యకర్మసంబంధముకలవాఁడు. అని రామానుజభాష్యము.

శుక్ల కృష్ణే గతీ హ్యేతే జగత్శాశ్వతే మతే |

ఏకయా నా వృత్తి మన్యయాఽవగతేపునః || ౨౬ ||
జగతః = జగత్తుల, శుక్లకృష్ణే ఏతే గతీ = తెల్లనిదియు నల్లని
దియునగు ఈమనుష్యులు, శాశ్వతే మతే = శాశ్వతములుగా అభి
మతములైనవి- ఏకయా అనావృత్తిం యాతే = ఒక్కదానిచేత అ
నావృత్తిని పొందుచున్నాఁడు- అన్యయా పునః ఆవర్తతే = రెండవ
దానిచేత వెండియును మఱలుచున్నాఁడు-

జ్ఞానమును ప్రకాశించుజేయునదిగాన తెల్లనిది- అట్టిది శు
కుండునది నల్లనిది- జగత్తులనఁగా జ్ఞానకర్తాధికారులుమాత్ర
మేకాని జగత్తులయునుకాదు- సంసారమునిత్యముగాన ఈమాగః
ములును నిత్యములే- అని శంకరభాష్యము.

శుక్లగతియనఁగా నర్చిరాదిఃకము (౧)- కృష్ణగతియనఁగా
ధూమగతిమాగఃము (౨)- ఈగతులు రెండువిధములజ్ఞానులకును (౧)
పుణ్యకర్మములకలవారికిని (౨) తప్పనివని శ్రుతిలోఁజెప్పబడినవి-
అని రామానుజభాష్యము.

నైతే సృతీ సాధన్ జానన్ యోగీ ముహూతి కశ్చన |
తస్మా త్సర్వేషు కాలేషు యోగయుక్తో భ వాజ్ఞాన |
(హే)సాధన్!=(ఓ)సంతీపుతు(డా!, పతే సృతీ జానన్ యో
గీ= ఈ మాగ్గములను ఎటుఁగుచున్న యోగి, కశ్చన(అ
పి) నముహూతి=ఒకఁడు(ను) మోహముంజెందడు- తస్మా
త్=ఆ హేతువువలన, (హే)అజ్ఞాన!, (ఓ)యజ్ఞాను(డా!, స
ర్వేషు కాలేషు యోగయుక్తః భవ=అన్ని కాలములయందును
యోగముతోఁగూడినవాఁడవు అగుము.

ఒకటి సంసారముకొలకు అనియు, రెండవది మోక్షముకొ
లకుఅనియు నెఱిగెడియుగి- అనిశంకరభాష్యము.

ఈమాగ్గములనెఱిగినయుగి ప్రయాణకాలమున మోహము
నుజెందఁడు- మఱిమేఁడున్నను- తనయర్చిరాదిమాగ్గముననె పో
వును- కాఁబట్టి ప్రతిదినంబును అర్చిరాదిగతిని తలంచుటయ నెడి
యోగముకలవాఁడవు అగుము- అనిరామానుజభాష్యము.

ఈమాగ్గములను తెలిసికొని ఉపాయమును ఆచరించువాఁడు
మోహమునుజెందడు- అనిమధ్వభాష్యము.

వేదేషయజ్ఞేషు తపస్సుచైవ

దానేషు య త్పూజ్య ఫలం ప్రదిష్టమ్ |

అత్యేతి త త్సర్వమిదం విదిత్వా

యోగీ పరం స్థాన ముపైతి చాద్యమ్ || ౨౦ ||

వేదేషు యజ్ఞేషు తపస్సు దానేషుచైవ = వేదములయందును
యజ్ఞములయందును తపస్సులయందును దానములయందును,
యత్ పూజ్యఫలం ప్రదిష్టమ్=ఏ పూజ్యఫలము చెప్పఁబడినదో,
ఇదం విదిత్వా=దీనిని తెలిసికొని, యోగీ తత్ సర్వమ్ అత్యే
తి=యోగి దానిని అంతయును అతిక్రమింపుచున్నాఁడు- ఆద్యం
పరం స్థానంచ ఉపైతి=మొదటిదియును గొప్పదియునగు స్థానము
నును పొందుచున్నాఁడు.

యోగమాహాత్మ్యము చెప్పఁబడుచున్నదీ- ఈయేదుప్రశ్నముల
౮(అ||౧శ్లో||) యుత్తరములలోఁజెప్పఁబడిన యంశములను లెస్స

గానాచరించెడి యోగి, వేదాధ్యయనాదులను లెస్సగా నాచరించుటవలన పుణ్యఫలము శాస్త్రముచేతఁజెప్పఁబడినదో, అఫలమును అతిక్రమించిపోవుచున్నాఁడు- గొప్పదైన ఈశ్వరసంబంధియగు ధానమును పొందుచున్నాఁడు- అదృమనఁగా కారణమైన బ్రహ్మము- అనిశంకరభాష్యము.

ఈ సప్తమాప్త మార్గాయములలోఁజెప్పఁబడిన భగవత్సాహిత్యమును తెలిసికొనినవాఁడు వేదాభ్యాసాది సమస్తపుణ్యకార్యములయందును పఫలముఁజెప్పఁబడినదో దానినతిక్రమించుచున్నాఁడు- భగవత్సాహిత్యమును తెలిసికొనుటయనెడి సుఖముతప్ప రెండవదానిని గడ్డిపరకనువలె తలంపుచున్నాఁడు- అట్లైని యోగియనఁగా జ్ఞానియై జ్ఞానికీపొందఁదగిన గొప్పధానమునుపొందుచున్నాఁడు- అనిరామానుజభాష్యము.

ఇతశ్చి భగవద్గీతా సూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జున సంవాదే అక్షరపరబ్రహ్మయోగోనామ అష్ట మోధ్యాయః.

ఇట్లు ఉపనిషదర్థప్రతిపాదకంబును బ్రహ్మవిద్యా ప్రతిపాదకంబును యోగశాస్త్రంబును శ్రీకృష్ణార్జున సంవాదంబునగు భగవద్గీతలలో అక్షరపరబ్రహ్మయోగప్రతిపాదకంబగు నెనిమిదవయధ్యాయము.

పరిశ్రమనఁగా తపోజన్మనఁగఁగమునఁగా

ధర్మాధర్మాదులకు మూలమైనకర్మమును ఈజ్ఞానము తులనా
తీరున భస్మముచేయుననుట- ప్రత్యక్షావగమమనఁగా సుఖాదుల
వలె ప్రత్యక్షముచేతనె తెలియఁబడునది- శ్వేనయాగమువలె ధ
ర్మమునకు విరుద్ధముకాదని తెలియఁజేయుటకు ధర్మ్యమ్ అనువిశే
షణము- ఇట్లయినచు కష్టసాధ్యముకాదు- సులభసాధ్యమైనను
నాశములేనిఫలముకలదని తెలియఁజేయునదిఅవ్యయమ్ అనువిశేషణము-
అని శంకరభాష్యము.

రాజులు విరివియై గంభీరమైనమనస్సుకలవారలు గాన ఈవి
ద్యగొప్పమనస్సుకలవారికె- పవిత్రమనఁగా నన్నుపొందుటకు వి
రోధులైన పాపములనన్నిటినిని పోగొట్టును- అనఁగమమనఁ
గా తెలియఁబడునది- అనఁగా విషయము- ప్రత్యక్షమైన విషయ
ముకలది- భక్తిరూపమైన యుపాసనముచేత సేవింపఁబడుచున్న
నేను అప్పుడెఱిపాసనముచేయువానికి ప్రత్యక్షుఁడనగుదునని య
ర్థము- ధర్మమనఁగా నిశ్చేయిసము(గొప్పమేలు)నకుపాధనము-
ఈజ్ఞానము స్వయముగా మిక్కిలిప్రియమగుటనును అప్పుడెనాద
ర్శనమును కలుగఁజేయునది యగుటనును స్వయముగా నిశ్చేయి
సస్వరూపమైనను నన్నుపొందుటయనెడి నిశ్చేయిసమునకుపాధనము
కూడనగునని యర్థము- ఇదియాచరింపఁబడుచుండగ నె సుఖము
నుకలుగఁజేయును- అవ్యయమనఁగా తుల్యంపనిది- నన్నుపొందించి
యునుతానునశింపదు- ఇట్టి యుపాసనమునుచేయువానికి నేను నన్ను
ఇచ్చినను, వీనికేమియును చేయనైతిననె నాకుతోచును- అని రామా
నుజభాష్యము.

రాజవిద్యయనఁగా ప్రధానవిద్య- ప్రత్యక్షమైనబ్రహ్మము దేని
చేతఁదెలియఁబడునో యదిప్రత్యక్షావగమము- అక్షములయందు అనఁ
గా నిందియములయందుందువాఁడుగాన భగవంతుఁడు ప్రత్యక్షుఁ
డనఁబడును- సమస్తజగత్తునుధరించువాఁడుగాన ధర్మశబ్దమునకు
భగవంతుఁడర్థము- అతఁడు విషయముగాఁగలది ధర్మ్యము- అని
మధ్వభాష్యము.

అశ్రద్ధధానాః పురుషా ధర్మస్యాస్య పరంతపః।

అపాప్యమాం నివర్తనే మృత్యుసంసారవశ్శాని॥౩॥
(హే)పరంతప!=(ఓ) శత్రువులనుతపింపజేయువాడా!, అస్య
ధర్మస్య అశ్రద్ధధానాః పురుషాః=ఈధర్మమునకు నమ్మని పురు
షులు, మామ్ అపాప్య=నన్ను పొందక, మృత్యుసంసారవశ్శాని
నివర్తనే=మృత్యువుతోఁగూడినసంసారమార్గమునందు మఱలుచు
న్నారు.

అస్య ధర్మస్య (స్వరూపే ఫలేచ) అశ్రద్ధధానాః=ఈ యాత్మ
జ్ఞానముయొక్క (స్వరూపమునందును ఫలమునందును) శ్రద్ధచేయ
నివారు- వారు దేహమెయాత్మయనుకొనువారు- నన్ను బొంద
క అనఁగా నన్నుబొందుటకు సాధనమైన భక్తినిగూడ పొందక-
అనిశంకరభాష్యము.

ఈయుపాసనమును స్వీకరించుటకు తగిన దశను పొందియును శ్ర
ద్ధచేయనివారై అనఁగానమ్మకముతోఁగూడిన త్వరలేనివారై మృ
త్యురూపమైన సంసారమార్గమున నిశ్చయముగా నున్నారు-
ఏమియాశ్చర్యము! అనిరామానుజభాష్యము.

మయా తత మిదం సర్వం జగ దవ్యక్తమూర్తినా ।

మత్స్థాని సర్వభూతాని నచాహం తే వ్యవస్థితః॥౪॥

నచమత్స్థాని భూతాని పశ్యమే యోగ మైశ్వరమ్ ।

భూతభృన్నచ భూతస్థో మమాత్మా భూతభావనః॥౫॥

అవ్యక్తమూర్తినా మయా=స్ఫుటపడనియాకారముగల నాచేత, ఇ
దం సర్వం జగత్=ఈ సమస్తమైన జగత్తును, తతమ్=వ్యాపిం
పఁబడినది- సర్వభూతాని మత్స్థాని=అన్నిభూతములును నాయం
దున్నవి- అహంచ తేమ నావస్థితః=నేను వానియందు లేను- భూ
తాని మత్స్థానిచ న=భూతములు నాయందున్నవియును కా
వు- మే ఐశ్వరం యోగం పశ్య=నాయొక్క ఈశ్వరసం
బంధియగు యోగమును చూడుము- మమ ఆత్మా భూతభృత్=నా
యాత్మ భూతములనుభరించునది. భూతస్థః నచ=భూతములయందుం
దునది కాదు- భూతభావనః=భూతములను కలుగఁజేయునది.

నాచేతననఁగా నాయొక్క పరమభావముచేతను- అవ్యక్తమ

[౨౦౪]

గీతాభాష్యత్రయ సారము

నఁగా కరణములకు (ఇంద్రియములకు) అగోచరమైనది. భూతములనఁగా బ్రహ్మమొకటి గడ్డికాడ వఱకునున్నవి. ఆత్మలేనిభూతమొక్కటియు వ్యవహారమునకుతగదుగాన నాయందున్నవియనఁగా నేనుఆత్మయగుటచే వాత్సల్యవైయొన్నవిఅనుట. ఆభూతములకు నేను ఆత్మనుగాన నేనువానియందున్నానని మూఢబుద్ధులకు తోచును. దానికిగాను, ఒకకవసువునకు మఱియొకకవసువుతోడవలె నాకు వానితో సంశ్లేషము (సంయోగము) లేదుగాన, నేనువానియందు లేనని చెప్పుచున్నాను. ఆకాశమునకుఁగూడ నేనులా పలివాఁడనుకదా. నేను సంసరగతిము (సంయోగము) లేనివాఁడను గావున నె బ్రహ్మవిభూతములు నాయందున్నవియునుగావు. యోగమునఁగా ఘటనము. మఱియొకకయాశ్చర్యమునుగూడఁజూడుము. సంగములేనివాఁడనైనను భూతములనుభరింపుచున్నాను. వెనుకఁజెప్పినచొత్పన భూతములయందుండువాఁడనుకాను. నాయాశ్చర్యమిది భగవంతుఁడుసెప్పుట, లోకబుద్ధులను సారమున. లోకమునందు అజ్ఞానులు దేహమును నేనుఅనుకొని నాయాశ్చర్యమనెట్లై. ఆత్మయైన భగవంతునికి మఱియొకకయాశ్చర్యలేదుకదా. భూతభావనుఁడనఁగా భూతములనువృద్ధిపొందింతువాఁడు. పుట్టింతువాఁడనియుఁజెప్పవచ్చును. అనిశంకరభాష్యము.

చేతనాచేతనస్వరూపవగునీజగత్తును నిలుపుటకును నియమించుటకును అంతర్యామియై నేనువ్యాపించియున్నవాఁడను. నేనువానియందులేను అనఁగా నాయనికి వానికి అధినముకాదు. నేనులిచియుండుటకు వానియుపకారమేమియులేదనుట. నీళ్లకు కండయాధారమగునట్లు నేనువానినిధరింపుచున్నవాఁడనుగాను. నాసంకల్పముచేతనే వానిని నిలువఁబెట్టుచున్నాఁడను. నేనుసమస్తభూతములనుపోషించువాఁడను, వానివలననాకేమియునుపకారములేదు, నాయొక్కయాశ్చర్యమనఁగా నాసంకల్పమే భూతములనుకలుగుజేయినదియు నియమించునదియును, అపెడితఁ యాశ్చర్యమైన అనఁగా మఱియొకకచో నూహించశక్యమ. గాని యోగమునుచూడుము. అని తామాన జభాష్యము.

నాయందు సమస్త మునున్నను భూమియందు స్పృశించి (తగిలి) పరా
భాములున్నట్లు నాయందు లేవు- నాయాత్మయనఁగా శరీరమే ఈ
తథావనము- అనిమధ్యభాష్యము.

యథాఽకా శస్థితో నిత్యం వాయు స్సర్వత్రగో మహాన్ ।

తథా సర్వాణి ఈతాని మత్స్నినీ త్యుపధాతయః ॥ ౬౪ ॥

నిత్యమ్ ఆకాశస్థితః = ఎల్లప్పుడును ఆకాశమునందున్నదియు, సర్వ
త్రగః మహాన్ వాయుః యథా = అంతటనున్నదియు గొప్పదియునగు
వాయువు ఎట్లా, తథా = అట్లు, సర్వాణి ఈతాని మత్స్నినీ = అన్ని
ఈతములును నాయందున్నవి, ఇతి ఉపధాతయః = అని నిశ్చయిం
చికొనుము.

ఆకాశమువలెనంతటనున్ననాయందు సంశ్లేషము (సంయోగము)
లేకయే యన్నిఈతములున్నవి- అనితేలిసికొనుము- అని శంకర
భాష్యము.

నిత్యం బంధనముననున్న వాయువు అంతటను సంచరింపుచున్నది-
అనిరాలంబనమైన వాయువు నాయధీనమైన యునికీగలవ
ని అనశ్యముగా నంగీకరింపవలసినదై నాచేతధరింపఁబడినదని ఎట్లు
తేలియుఁబడుచున్నదో, ఇట్లే అన్నిఈతములును, వానికి కనుబడనినా
యందుండి నాచేతధరింపఁబడినవని నిశ్చయించికొనుము- అనిరా
మానుజభాష్యము.

నాయందున్నవియు నాయందులేనివియుననుటకు దృష్ట్వాంతముచే
ప్పఁబడుచున్నది- ఆకాశమునందన్నవాయువు సర్వము మొదల
గువానిని పొందదుకదా- అనిమధ్యభాష్యము.

సర్వభూతాని కాంతేయ ప్రకృతిం యాన్తి మామికామ్ ।

కల్పక్షయే పున స్తాని కల్పానాం విస్మజాన్విహమ్ ॥ ౬౫ ॥

(హే) కాంతేయ ! = (ఓ) సంతపుత్రాడా! పండితాడా! కల్పక్షయే
మామికాం ప్రకృతిం యాన్తి = అన్ని భూతములును నాచేతప్రకృతి
మున నాయదియైన ప్రకృతిని పొందుదును- కల్పమునందును
తాని పునః విస్మజాన్విహమ్ = కల్పారంభమున నేను వానిని వెండియు
స్మరించెదను.

ప్రకృతి యనఁగా త్రిగుణాత్మకమగు అపరప్రకృతి (౭౮||౫ శ్లో||)
అనిశంకరభాష్యము.

స్థావరజంగమాత్మకములగు భూతములన్నియు, చతుర్ముఖునియ
వసానకాలమున నాయదియనఁగా నాకుశరీరమైన ప్రకృతిని &
నఁగా నామరూప విభాగములేని అవిభక్తతమస్సును (అగృష్టి సఁ
గ్రహము) పొందుచున్నవి- అనిరామానుజభాష్యము.

జ్ఞానమును చూపుటకై ప్రళయములు విస్తరింపఁజేయఁబడు
చున్నవి- అనిమధ్యభాష్యము.

ప్రకృతిం స్వా మవష్టభ్య విస్మజామి పునఃపునః |

భూతగామి మిమం కృత్స్న మవశం ప్రకృతేర్వశాత్ ||౫||

స్వాం ప్రకృతిమ్ అవష్టభ్య=స్వకీయమైన ప్రకృతిని పట్టి, ప్రకృ
తేః వశాత్ అవశమ్ కృత్స్నమ్ ఇమం భూతగామిమ్=ప్రకృతియొ
క్క వశమువలన అవశమై సమస్తమైన ఈ భూతసముదాయ
మను, పునఃపునః విస్మజామి=మాటిమాటికి గృజింపుచుందును.

అవశమనఁగా అవిద్యాదిదోషములచేత పశవశమైనది- ప్రకృతి
వశమువలననఁగా స్వభావవశమువలన ననుట- అనిశంకరభాష్యము.

ప్రకృతిని భూమ్యాది (౭౮||౫ శ్లో||) రూపముల గోనిమిదివిధములు
గాఁబరిణమింపఁజేసి- దేవతలు తిర్యకులు (పశున్యాయములు) స్థావ
రములు (చెట్లు మొదలుగునవి) అని నాలుగువిధములగు భూతసమూ
హమును- నాయదియు మోహింపఁజేయునదియు గుణమయమైన
దియునగు ప్రకృతివలన అవశమైనది- అనిరామానుజభాష్యము.

కాళ్లనునడచుటకు సమధుకఁడైనవాఁడే శిలచేత, కట్టనుపట్టు
కొని నడచునట్లు భగవంతుఁడు ప్రకృతిని పట్టుట- అని మధ్య
భాష్యము.

నచ మాం తాని కర్మాణి నిబద్ధన్తి ధనజ్ఞయ |

ఉదాసీనవ దాసీన మసక్తం తేషు కర్మసు ||౬||

(హే) ధనజ్ఞయ! =(ఓ) యజ్ఞానుఁడా!, ఉదాసీనవత్ అసీనమ్=ఉ
పేక్షించువానివలె నున్నవాఁడనును, తేషు కర్మసు అసక్తమ్=ఆ
కర్మములయందు సంగములేనివాఁడనునగు, మాం తాని కర్మాణి

ననిబద్ధన్తి=నన్న ఆ కర్మములు బంధింపవు.

ఆకర్మములనఁగా భూతముల విషమస్పృష్టి కారణములైనవి. అసక్తుడనఁగా ఫలసంగము లేనివాఁడనును నేను చేయుచున్నాన నెడి యభిమానము లేనివాఁడనును. కాఁబట్టియే మఱియొక్కదైనను ఫల సంగమును కర్మత్వాభిమానమును లేనివాఁడు బంధమును పొందఁడు. అట్లుగానిచో కోసినకాయపురుగువలె కర్మబంధమును పొందును. అనిశంకరభాష్యము.

ఆ కర్మములనఁగా భూతములను హేచ్చుతన్తులుగా సృజించుట మొదలగునవి. నన్ను బంధింపవు అనఁగా నాకు వైర్మ్యము(దయ లేకపోవుట) మొదలగువానిని కలుగఁజేయవు. జీవులు పూర్వము చేసికొనిన కర్మము లేకదా విషమస్పృష్టి కేహతువులు. ఆవైషమ్యమున నాకు సంగములేదు. అనిరామానుజభాష్యము.

ఉదాసీనునివలెనుండునుగాని ఉదాసీనుఁడుకాఁడు. అసక్తమ్. అననది దీనియర్థమునె లేలియఁజేయును. ఎవ్వనికి సంగములేక పోవుటవలన సర్వకర్మశక్తియును కలుగుచున్నదో వానికి సర్వకర్మ బంధమెట్లు కలుగును? ఎవ్వఁడు కర్మమునుగూడ నియమించునో వానిని కర్మము ఎట్లు బంధించును? అనిమధ్వభాష్యము.

మయాఽధ్యక్షేణ ప్రకృతి స్సాయతే సచరాచరమ్ |

హేతునా నేన కాస్తేయ జగద్ధి పరివర్తతే || ౧౦ ||

అధ్యక్షేణ మయా=అధ్యక్షుండనైన నాచేతను, ప్రకృతిః=ప్రకృతి, సచరాచరం జగత్ సూయతే=జంగమస్థావరములతోఁగూడిన జగత్తును కనుచున్నది. (హే)కాస్తేయ!=(ఓ)కుంతిపుశ్రిడా!, అనేన హేతునా జగత్ విపరివర్తతేహి=ఈ హేతువుచేత జగత్తు పరివర్తింపుచున్నదిగాదా.

జ్ఞానమాత్రస్వరూపుఁడనును ఆత్మచునగు నేను అధ్యక్షుఁడుగాననఁగా సాక్షిగానుండఁగా త్రిగుణాత్మికయై అవిద్యయనఁబడెడి నామాయ జగత్తునుబుట్టింపుచున్నది. ఈహేతువుచేతను అనఁగా నేనిట్లు అధ్యక్షుఁడనైయుండుటచేతను. అని శంకరభాష్యము.

క్షేత్రజ్ఞుల కర్మములననుసరించియే నేను ప్రకృతికి అధ్యక్షుఁడనైయుందును- ఇందువలననే నాకు నైఋత్యశాంతిదోషములు లేవు- అని రామానుజభావ్యము.

ఉదాసీనునివలెనున్నచో ప్రకృతి స్వయముగానే సృజించును అనినంజెప్పుచున్నాఁడు- ప్రకృతియొక్క సూత్రినీ అనఁగా సృష్టిని చూచెడికన్న నేనే అనియధాము- అనిమధ్యభావ్యము.

అవజానన్తి మాం మూఢా మానుషీం తను ప్రాశీతిమ్ |

పరం భావ మజానన్తో మమ భాతమహేశ్వరమ్ || ౧౧ ||

మూఢాః=మూఢులు, మమ భాతమహేశ్వరం పరం భావమ్ అజానన్తః=నాయొక్క భాతములకునియామకమైనదియు గొప్పదియునగు తత్త్వమును ఎఱుంగకున్నవారై, మానుషీం తనుమ్ ఆశీరితం మామ్ అవజానన్తి=మనుష్యసంబంధియగు శరీరమును ఆశ్రయించిన నన్ను అనాదరింపుచున్నారు.

మనుష్యదేహమును ఆశ్రయించినవాఁడనఁగా మనుష్యదేహము చేత వ్యవహరింపుచున్నవాఁడు- భావమును అనఁగా ఆకాశమువలె నుండునదియు ఆకాశముకంటెనును సూక్ష్మమైనదియునగు వాపరమాధాతత్త్వమును- అనిశంకరభావ్యము.

భాతమహేశ్వరం మామ్=భాతములకుపరమేశ్వరుఁడైన నన్ను- అవజ్ఞతయుటయనఁగా ప్రకృతమనుష్యులతో సమముగాఁదలంచుట- పరమైనభావమును అనఁగా ఈశ్వరుఁడైనైయుండియు కారుణ్యదులవలన మనుష్యత్వమును పొందుటను- అని రామానుజభావ్యము.

మనుష్యసంబంధియగు శరీరమును అనఁగా మూఢులైనవారికి మనుష్యసంబంధియైనదిగాఁదోచెడి శరీరమును- ఈశ్వరుఁడు సృష్ట్యాదినై అవతారరూపములను ఏర్పఱిచియుంచునుగాన అనిమనుష్యాదిసంబంధులనుకొనుట భ్రాంతియె- భాతమైనదియు గొప్పదియు నీశ్వరమైనదియునగు భావమును- భాతమనఁగా నాద్యంతములు లేనిదనుట- అనిమధ్యభావ్యము.

మోఘాశా మోఘకర్మాణో మోఘజ్ఞానా విచేతనః |

రాక్షసీ మాసురీంచైవ ప్రకృతిం మోహినీం శ్రితాః॥౧౨౩
(తే=వారు) ఆసురీం రాక్షసీంచైవ మోహినీం ప్రకృతిం శ్రి
తాః=ఆసుర సంబంధియును రాక్షసులసంబంధియునై మోహమునుగ
లుగఁజేసెడి ప్రకృతిని ఆశ్రయించినవారై, విచేతనః=జ్ఞానము
లేనివారై, మోఘాశాః మోఘకర్మాణః మోఘజ్ఞానాః(భవన్తి)=
వ్యధాములైనయాశలుగలవారును వ్యధాములైనపనులుగలవారును వ్య
ధామైనజ్ఞానముకలవారును(అగుచున్నారు).

వారుచేసెడి యగ్నిశూలాత్మాదికర్మములును వారిజ్ఞానంబు
ను నిష్ఫలములే- విచేతస్సులనఁగా వివేకములేనివారు- ఆసురసం
బంధియును రాక్షససంబంధియునగు ప్రకృతిని ఆశ్రయించినవార
నఁగా భేదింపుము, భేదింపుము, త్రాగుము, తినుము, పరులస్వ
మ్మును ఆపహరింపుము అనియిట్లుపలికెడివారై క్రూరవ్యాపార
ములు కలవారు అగుదురు- అనిశంకరభాష్యము-

కర్మములనఁగా ఆరంభములు- విచేతస్సులనఁగా యథార్థజ్ఞా
నములేనివారు- అనిరామానుజభాష్యము.

భగవంతునియందు ద్వేషముకలవారు కోరెడి యాముష్మికము
కొంచెమైననుపొందఁబడదు- బ్రహ్మ రుద్రుఁడు మొదలయినవారియం
దలి భక్తి మొదలగునుపాయముచేత వారు ఏయాముష్మికపురుషార్థా
మునునుపొందలేరు- శిశుపాలుఁడు మొదలగువారుద్వేషించియు మే
లునుపొందిరనుట తనభక్తుఁడైనవాఁడు ఒకానొకప్పుడు శాపముచేత
ద్వేషించినను వానికి భక్తిఫలము నిచ్చునని తెలియఁజేయుటకు- ౨
నిమగ్నభాష్యము

మహాత్మానస్తు మాం పార్థా దైవీం ప్రకృతి మాశ్రితాః।

భజన్త్యనన్యమనసో జ్ఞాత్వా ఛాతాది మవ్యయమ్॥౧౩॥
(హే)పార్థా!= (ఓ)కుంతీపుత్రుఁడా!, దైవీం ప్రకృతిమ్ ఆశ్రితాః
మహాత్మానస్తు=దేవసంబంధియగు ప్రకృతిని ఆశ్రయించిన మహా
త్మలో, ఛాతాదిమ్ అవ్యయం మాం జ్ఞాత్వా=ఛాతములకుకార
ణమైనవాఁడనున నాశములేనివాఁడనునగు నన్ను తెలిసికొని, అన
న్యమనసః భజన్తే=ఇతరముననుసంపన్నులేనివారై ఆశ్రయింపుచు

న్నారు.

మహాత్మ్యలనఁగా త్మద్రముగాని చిత్తముకలవారు- దైవసృష్టి యనఁగా శమము (మనోనిగ్రహము), దమము (ఇంద్రియ నిగ్రహము), కనికరము, విశ్వాసము, మొదలగునది- ఈశ్వోకమునఁ జెప్పఁబడినవారు భగవద్భక్తియ నెడి మోక్షమాగమునఁబ్రవర్తించినవారు- అని శంకరభాష్యము.

నన్ను శరణముగాఁబొందుటచేత నమస్తపాపబంధములును నశించినవారై నేనుపరమకారుణికుఁడనగుటచు పాధువులనురక్షించుటకై మనుష్యాఁడనుగా నవతరించితినిని తెలిసికొని- అని రామానుజభాష్యము.

సతతం కీర్తయన్తో మాం యతస్తత్త్వ దృఢవ్రతాః ।

నమస్యస్తత్త్వ మాం భక్త్యా నిత్యయుక్తా ఉపాసతే ॥౧౪॥
మాం సతతం కీర్తయన్తః=నన్ను ఎల్లప్పుడును చెప్పుచున్నవారును, యతస్తత్త్వ=ప్రియత్నము చేయుచున్నవారును, దృఢవ్రతాః=దృఢమైనవ్రతముకలవారును, మాం నమస్యస్తత్త్వ=నన్ను నమస్కరింపుచున్నవారును, భక్త్యా నిత్యయుక్తాః=భక్తితో నిత్యముగాఁ గూడుకొనినవారునై, మామ్ ఉపాసతే=నన్ను ఉపాసించుచున్నారు.

బ్రహ్మాస్వరూపుఁడనైన నన్ను- ప్రియత్నముచేయుట యనఁగా ఇంద్రియములనునీగ్రహించుట, దయ, హింసించకుండుట, మొదలగు ధర్మములయందుఁబ్రవర్తించుట- హృదయముననున్న నన్ను నమస్కరింపుచున్నవారు- అని శంకరభాష్యము.

నారాయణ, కృష్ణ, వాసుదేవ, అనియిట్లు భగవన్నామములను ఆద్రాహృదయులై చెప్పుటకీర్తనము- యతనమనఁగా అగ్చనచేయుట, దేవాలయములనును సందనవనములనును నిర్జించుట, మొదలగు నాపనులయందు దృఢవ్రతులు అనఁగా స్థిరమైనసంకల్పము కలవారై ప్రియత్నము చేయుట- భక్తితోనమస్కరించుచున్నవారు అనఁగా మనస్సు బుద్ధి అభిమానము రెండుచేతులు రెండుకాళ్లు శిరస్సు అనేడి ఎనిమిదియంగములతోనును, ధూళియనక బురదయనక రాలనక ఖామియందు దండవృత్తికామము చేయుచున్నవారు-

ఎల్లప్పుడును నన్నుగుటింది నిత్యయుక్తులు అనఁగా నాయొక్క నిత్యయోగమును కోరుచున్నవారు- ఆ రామానుజభాష్యము.

జ్ఞానయజ్ఞేన చాప్యన్యే యః సత్తమా ముపాసతే |

ఏకత్వేన పృథక్త్వేన బహుధా విశ్వతో ముఖమ్ || ౧౫ ||

అన్యేచ=ఇతరులు, జ్ఞానయజ్ఞేన యః సత్తమా ముపాసతే పూజింపుచున్నవారై, మామ్=నన్ను, ఏకత్వేన పృథక్త్వేన బహుధా విశ్వతో ముఖమ్=ఏకత్వముతోనును పృథక్త్వముతోనును అనేక విధములుగా సర్వతోముఖునిగానును, ఉపాసతే=ఉపాసింపుచున్నారు.

కొందఱు ఏకత్వముతోననఁగా పరబ్రహ్మమొక్కటియెయనెడి పరమాధాజ్ఞానముతోనుపాసింతురు- మఱి కొందఱు పృథక్త్వముతోననఁగా ఆధగవంతుఁడగువిష్ణువే ఆదిత్యులు చంద్రుఁడు మొదలగురూపములనున్నాఁడనియుపాసనముచేయుదురు- మఱి కొందఱు ఆధగవంతుఁడే బహువిధములుగానున్నవాఁడని భగవంతుని విశ్వరూపమును ఉపాసింతురు- అని శంకరభాష్యము.

మఱి కొందఱు జ్ఞానయజ్ఞేనచ=జ్ఞానమనెడి యజ్ఞముతోనును వెనుకటిశ్లోకమునఁజెప్పఁబడిన కీర్తనాదులతోనునుగూడ, బహుధా పృథక్త్వేన విశ్వతో ముఖమ్ మామ్=పెక్కువిధములను వేరుదాటుతో జగదాకారమునననఁగా సమస్తప్రకారములనున్న నన్ను, ఉపాసింపుచున్నారు- భగవంతుఁడు సృష్ట్యాధ్యాయఁడు సూక్ష్మములైన నామరూపముల యేర్పాటులేని చేతనాచేతనములు శరీరముగాఁగలవాడైయుండి, అనేక విధములగు నామరూపములయేర్పాటుతోఁగూడిన స్థూలచేతనాచేతనములు శరీరముగాఁగలవాఁడనుకావలయునని సంకల్పించి ఆతఁడొక్కఁడే దేవతర్కజ్ఞునువ్యస్తావరములనెడి విచిత్రమైనజగత్తంతయు శరీరముగాఁగలవాడైయున్నాఁడు, అని యనుసంధానముచేయుచునుపాసింపుచున్నారని తాత్పర్యము- అని రామానుజభాష్యము.

అంతటనొక్కఁడేయగు వారాయణుఁడు ఉన్నాఁడు అని ఏకత్వముతోనును, అన్నిటికంటెనును విలక్షణుఁడు అను పృథక్త్వము

[౨౨౨]

గీ.తా.భావ్యత)యసారము

తోనును- భగవంతునిరూపము తెల్లదానివలె నెఱ్ఱదానివలె నల్లదానివలెననియిట్లు బహువిధముగాఁ తెలియఁబడును- బహుధా అనుదానికి దేవమే వాపరే(౪౨||౨౫||)అనిపెప్పినచొప్పున అనేక విధములుగాననియుంజెప్పవచ్చును- అనిమధ్యభావ్యము.

అహం క్రితు రహం యజ్ఞ స్వధాఽహ మహమాషధమ్ |

మన్తోహ మహమేవాజ్య మహమగ్ని రహంహుతం || ౧౬ |

అహం క్రితుః = నేను జ్యోతిష్టోమాదిక్రతుస్వరూపుఁడను- అహం యజ్ఞః = నేను యజ్ఞ స్వరూపుఁడను- అహం స్వధా = నేను పితృదేవతలకొఱకైనయన్నముస్వరూపముగాఁగలవాఁడను- అహమ్ భౌషధమ్ = నేను భౌషధస్వరూపుఁడను- అహమ్ మన్తః = నేను మంత్రస్వరూపుఁడను- అహమేవ ఆజ్యమ్ = నేనె (దేవతలకుఁ జూపముచేసెడి) నెయ్యిస్వరూపముగాఁగలవాఁడను- అహమ్ అగ్నిః = నేను అగ్నిస్వరూపుఁడను- అహమ్ హుతమ్ నేను జూపముస్వరూపుఁడను.

యజ్ఞ మనఁగా స్మార్తము(వైశ్వదేవము మొదలగునది)- భౌషధమనఁగా అందఱుప్రాణులును తినెడి వరిమొదలగునది- స్వధ యనఁగానందఱుప్రాణులునుదినెడి యన్నమనియును భౌషధమనఁగా రోగమునుపోగొట్టు నదియనియుంజెప్పవచ్చును- అనిశంకరభావ్యము.

యజ్ఞ మనఁగా మహాయజ్ఞము- భౌషధమనఁగా వరిమొదలగుదానితోఁజేయఁబడిన హవిస్సు- నెయ్యియనునది సోమముమొదలగు హవిస్సులకుపలక్షకము- అగ్నియనఁగా అహవనీయముమొదలగునది- అనిరామానుజభావ్యము.

యజ్ఞ మనఁగా దేవతలంగూర్చి ద్రవ్యములను విడుచుట- అని మధ్యభావ్యము.

పితౄహవగ్య జగతో మాతా ధాతా పితామహః |

వేద్యం పవిత్ర మోంకార ఋక్సామ యజురేవచ || ౧౭ ||

అస్య జగః పితా అహమ్ = ఈ జగత్తునకు తండ్రిని నేను- మాతా (అహమ్) = తల్లిని (నేను)- ధాతా (అహమ్) = ధాతను (నేను)- పితామహః (అహమ్) = తాతను (నేను)- వేద్యమ్ (అహమ్) = తె

లియవలసినది (నేను)- పవిత్రమ్ (అహమ్)=పవిత్రము (నేను)-
ఓంకారః (అహమ్)=ఓంకారము (నేను)- ఋక్ సామ యజుశ్చ
అహమేవ=ఋక్ సామ యజుస్సును నేనే.

ధాతయనఁగా ప్రాణులకు కర్మఫలమును కలుగఁజేయువాఁడు-
అని శంకరభాష్యము

ధాతృ శబ్దము తల్లిదండ్రులుగాక పుట్టుటకు ప్రయోజకుఁ
డైన చేతనునియందువర్తించును- వేద్యమ్ పవిత్రమ్ అహమేవ=వే
దమునఁదెలియఁబడెడి పావనమైనది నేనే- అని రామానుజభా
ష్యము.

గతి క్భర్తా ప్రభు సాక్షీ నివాస శరణంసుహృత్ ।

ప్రభవః ప్రళయ స్థానం నిధానం బీజ మవ్యయమ్॥౧౮॥
గతిః=గతియును, భర్తా=భర్తయును, ప్రభుః=ప్రభువును, సాక్షీ-
సాక్షియును, నివాసః=నివాసంబును, శరణమ్=శరణంబును, సు
హృత్=మిత్రుఁడును, ప్రభవః=ఉత్పత్తియును, ప్రళయః=ప్రళ
యంబును, స్థానమ్=స్థానంబును, నిధానమ్=నిక్షేపంబును, అవ్య
యం బీజమ్=నాశములేని బీజంబును, అహమేవ=నేనే.

గతియనఁగా కర్మఫలము- భర్తయనఁగా పోషకుఁడు- ప్రభు
వనఁగా స్వామి- సాక్షియనఁగా ప్రాణులు చేసినవానిని చేయనివా
నిని నెఱుంగువాఁడు- పాణులు దేనియందునివసెనురోయది ని
వాసము- శరణమనఁగా బాధలచేత వాశ్రయించువారి బాధలను
పోగొట్టువాఁడు- సుహృత్తనఁగా ప్రత్యుపకారమును గోరక యు
పకరించువాఁడు- ప్రభవమనఁగా జగత్తుయొక్క ఉత్పత్తి- దేనియం
దుజగత్తు లీనమగునోయది ప్రళయము- దేనియందు జగత్తునిలుచు
నోయది స్థానము- కాలాంతరమున ననుభవించుటకై దాచిపెట్టి
కొనినది నిధానము- మొలవవలసినవి మొలచుటకు కారణమైనది బీ
జము- సంసారమున్నంతవఱకును బీజ పరంపరయుండునుగాన అవ్య
యమనఁబడును- అనిశంకరభాష్యము-

గతియనఁగా పొందవలసినస్థానము- భర్తయనఁగా ధరించు
వాఁడు- ప్రభువనఁగా శాసించువాఁడు- సాక్షియనఁగా ప్రత్యక్ష

ముగాఁజూచువాఁడు- నివాసమనఁగా ఇల్లు మొదలగునది- ఇచ్ఛమును
పొందించువాఁడగుటనును అనిష్టమును పోఁగొట్టువాఁడగుటను ఆ
శ్రయింపఁబడెడిచేతనుఁడు శరణము- సుహృత్త్వనఁగా హితమును
(మేలును)కోరువాఁడు- ప్రభవప్రళయస్థానమ్ అనియొక్కపదము-
ఏదైనను పుట్టుటకును రీనమగుటను ఏదిస్థానమో అది- నిధానమ
నఁగా ఆపుట్టినదియు రీనమగునదియు- అవ్యయమైన బీజమనఁగా
వికారములులేనికారణము- అనిరామానుజభాష్యము

గతియనఁగా మోక్షమునుగోరువారిచేఁబొందఁబడువాఁడు- సా
క్షియనఁగా వ్రత్యక్షముగాఁజూచువాఁడు- శరణవనఁగా శంసా
రమునకుబెదిరినవానికి ఆశ్రయమైనవాఁడు- సంహారకాలమున ప్ర
కృతితో జగత్తు ఈతనియందు ఉన్నఁబడునుగాన నిధానము- ఆ
నిమగ్నభాష్యము.

తపా మృహ మహం వర్షం నిగృహ్యో మృత్యుజామిచ |

అమృతం చైవ మృత్యుశ్చ సదస చ్ఛాహ మజాన || ౧౯ ||

అహం తపామి = నేను తపింపఁజేయుచున్నాను- అహం వర్షం ని
గృహ్యోమి = నేను వర్షమును నిలుపుచున్నాను- (వర్షమ్) ఉగృహ్యోమిచ =
(వర్షమును) విడుచుచున్నాను- (హే) అజాన! = (ఓ, అజానఁ
డా!, అమృతంచైవ మృత్యుశ్చ సత్ అసచ్ఛ = అమృతమును మృత్యు
వును సత్తును అసత్తును, అహమ్ (అస్మి) = నేను (అగుచున్నాను).

నేను ఆదిత్యుఁడనై కొన్నికిరణములచేత తపింపఁజేయుచున్నా
ను- మఱికొన్నికిరణములచేత నాలుగునెలలు వర్షమునువిడుచుచు
న్నాను- తరువాత ఎనిమిదిమాసములు మఱికొన్నికిరణములచేత
నాకర్ణింపుచున్నాను- తరువాతవెండియు వానకాలమునడిచెదను- ఆ
మృగముదేవతలయది- మృత్యువు మనుష్యులయది- దేనికి ఏది సం
బంధించియుండునో దానికి అనిసత్తు- అట్టిదికానిది దానికి అస
త్తు- అనియొకాని బొత్తిగా అగత్తు భగవంతుఁడుకాఁడు- సద
సత్తులనియు కార్యకారణములఁగూడఁజెప్పవచ్చును- ఎవ్వరు వెనుకఁ
జెప్పఁబడిన ఏకత్వపుభక్త్యాదిజ్ఞానమునెడి యజ్ఞములచే నన్ను
పూజింపుచు నుపాసించురో, అజ్ఞానులు వారివారిజ్ఞానమునకుత

గునట్లు నన్ను పొందుదురు- అని శంకరభాష్యము.

అగ్ని ఆదిత్యుఁడు మొదలగురూపముల తపింపఁజేయుచున్నాను-
లోకముదేనిచేతఁ బ్రదుకునో యదియన్వృతము- దేనిచేతఁజచ్చునో
యది మృత్యువు- సత్తనఁగా ప్రకృతకాలముననుండునది- అసత్తనఁ
గానప్పుడులేనిది అనఁగా భూతంబును భవిష్యత్తును- అన్నియవ
స్థలనును చేతనాచేతనములు నాకుశరీరములుగాన, తత్ప్రకారుఁడనై
నేనె యున్నానని యథాము- పేనుకం(౯౮||౧౫శ్లో)జెప్పినచొప్పు
న పృథక్త్వముతోనును ఏకత్వముతోనును నన్ను అనుసంధింపుచు
న్నవారై నన్ను ఉపాసించుచున్నారు- అనిరామానుజభాష్యము.

సత్తనఁగా కార్యము- అసత్తనఁగా కారణము- అని మధ్వ
భాష్యము.

త్రైవిద్యా మాం సోమపాః పూతపాపా
యజ్ఞై రిష్ట్యా స్వగృతిం పార్థిభయన్తే ।
తే పుణ్య మాపాద్య సురేంద్రీలోక
మశ్నన్తి దివ్యాన్ దివి దేవభోగాన్ ॥౨౦॥
తే తం భుక్త్వా స్వగృలోకం విశాలం
క్షీణే పుణ్యే మర్త్యలోకం విశన్తి ।
ఏవం త్రయీధర్మ మనుసరితత్వా
గతాగతం కామకామా లభన్తే ॥౨౧॥

త్రైవిద్యాః=ఋగ్యజుస్సమముల నెఱిగినవారు, సోమపాః పూతపా
పాః(సంతః)=సోమపానముచేసినవారై పవిత్రముచేయఁబడినపాప
ములుకలవారు(అగుచు), యజ్ఞైః మామ్ ఇష్ట్యా-యన్త్య ములచేత నన్ను

పూజించి, స్వగృతిం పార్థిభయన్తే=స్వగృగతిని పార్థిభింపుచు
న్నారు- తే పుణ్యం సురేంద్రీలోకమ్ ఆపాద్య=వారు పుణ్యమైన ఇం
ద్రీలోకమును పొంది, దివి దివ్యాన్ దేవభోగాన్ అశ్నన్తి=స్వ
గృమునందు దివ్యములైన దేవభోగములను అనుభవించుచున్నారు-
తే విశాలం తం స్వగృలోకం భుక్త్వా=వారు విశాలమైన ఆ స్వ
గృలోకమును అనుభవించి, పుణ్యే క్షీణే(సతి) మర్త్యలోకం విశ
న్తి=పుణ్యము క్షయించినది(అగుచుండఁగా) మనుష్యలోకమును చొ

[౨౨౬]

గీతాభాష్యత్రయసారము

చుచున్నారు - ఏవం కామకామాః త్రయీధర్మమ్ అనుప్రపన్నాః = ఇట్లు కామములనుకోరుచున్నవారై వేదత్రయములోనిధర్మమును పొందినవారు, గీతాగతమ్ లభన్తే = గమనాగమనములను (రాకపోకలను) పొందుచున్నారు -

త్రైవిద్యులనఁగాయాజ్ఞ కలుయజ్ఞ మములంజేయువారు) - వస్వా దిదేవతాస్వరూపినైన నన్ను - యజ్ఞముచేయఁగామిగిలిన సోమర సమును త్రాగి దానిచేత పాపములుపోయినవారై - స్వర్గామనెడి గతిని - తే పుణ్యమ్ ఆపాద్య సురేంద్రలోకమ్ ఆశ్నన్తి = వారు పు ణ్యఫలమును పొంది ఇంద్రలోకమును అనుభవింపుచున్నారు - త్ర యీధర్మమనఁగా వట్టివైదిక కర్మము - రాకపోకలను పొందుట యెకాని ఎచ్చటను స్వాతంత్ర్యమును పొందరు గానియధికము - అని శంకరభాష్యము.

ఈసరికి జ్ఞానుల(భగవద్భక్తుల)నడగ చెప్పఁబడినది - ఇతను ఆజ్ఞులనడతచెప్పఁబడును - వేదాంతములయందు నిష్ఠలేనివారైమిగి లిన ముగ్ధులు పాపమువేదములయందుమాత్రము నిష్ఠకలవారు త్రైవి ద్యులు - వీరు కేవలేంద్రాదులఁగూర్చి యాగములంజేసి తచ్చేమంట గు సోమమునుత్రాగి స్వర్గాదులకు విరోధులగు పాపములను పోఁ గొట్టుకొనినవారై, వారు కేవలులగు ఇంద్రాదులనుద్దేశించినను వ స్తుస్థితినిబట్టి తత్త్వసూక్ష్మతనకు నన్నగూర్చియే యాగములుచేసిన వారై, అట్టి నన్నెఱుఁగక స్వర్గాగతని కోరుచున్నారు - వారు పు ణ్యమైన అనఁగా దుఃఖములేని స్వర్గాలోకమునుపొంది అచ్చటదే వభోగములననుభవింపుచున్నారు - ఆయనభవమునకు హేతువయిన పుణ్యము నశించిన తోడనే వెండియు మనుష్యలోకమునఁబ్రవేశిం తురు - ఇట్లువేదాంతసిద్ధాంతము లేనివారును కామ్యములగు స్వ గాదులంగోరువారును కేవలముగా వేదత్రయధర్మమును ఆశ్రయిం చినవారునగు వారుఅర్పంబులును ఆస్థిరంబులునగు స్వర్గాదులననుభ వించి మాటిమాటికిని మఱలుచుందురు - అని రామానుజభాష్యము.

అయినను నాభజనమె ఆవ్యదేవతాభజనముకన్న వేలు అనిచె ప్పఁబడుచున్నది - అనిమధ్వభాష్యము.

అనన్య శ్చింతయన్తో మాం యే జనాః పర్యుపాసతే |

తేషాం నిత్యాభియుక్తానాం యోగక్షేమం వహామ్యహమ్ ||

అనన్యాః మాం చింతయన్తః యే జనాః పర్యుపాసతే = అనన్యులై నన్ను చింతింపుచున్న ఏ జనులు ఉపాసింపుచున్నారో, నిత్యాభియుక్తానాం తేషాం యోగక్షేమమ్ = నిత్యాభియుక్తులగు వారియొక్క యోగక్షేమమును, అహం వహామి = నేను పోషింపుచున్నాను.

అనన్యులనఁగా నారాయణుడైన నేనెతములని తెలిసికొనినవారు - ఇట్టివారై నన్ను ఉపాసనచేసెడి గుఱ్ఱుల యోగక్షేమములను నేనె నడపెదను - యోగమనఁగా తనకులేనిదానిని సంపాదించుట - క్షేమమనఁగా దానిని కాపాడికొనుట - భగవంతుఁడు మిగిలినభక్తుల యోగక్షేమములఁగూడ తానువహించినను వారుగూడ తమయోగక్షేమములను కొంతపజకు పహించికొందురు - అనన్యజ్ఞానముకలవారు అట్లుపహించికొనరు - వారు బ్రహ్మకుటయందుగాని చచ్చుకుటయందుగాని కోరికకలవారైయుండరు - భగవంతుఁడె శరణముగాఁగలవారైయుందురు - కావున భగవంతుఁడె వారి యోగక్షేమముల నిర్వహింపుచుండును - అనిశంకరభాష్యము.

అనన్యులనఁగా నన్నుజలంచుటకంటె నితరములైన ప్రయోజనములులేనివారు - పర్యుపాసనమనఁగా తక్కువలేకుండ నుపాసించుట - అనఁగా అన్నికల్యాణగుణములతోనును అన్నివిధూతులతోనును గూడినవానిగానుపాసించుట - నిత్యాభియుక్తులనఁగా వాయదలనిత్యగంబంధమునుకోరుచుండువారు - నన్నుపొందుట యోగము - పొందినపై ని వలంపండుట క్షేమము - అనిరామానుజభాష్యము.

అనన్యులనఁగా మఱియొక్కదానిని చింతింపనివారు - నిత్యముగాననఁగా చాలకాలము (అభితః) అంతటయుక్తులైనవారు - అని మధ్వభాష్యము.

యే పృవ్యదేవతాభక్తా యజన్తే శ్రద్ధయాఽన్వితాః |

తేఽపి మామేవ కాన్తేయ యజన్త్యివిధిభగార్హకమ్ || ౨౩ ||

యేఽపి = ఎవ్వరగులు, అన్యదేవతాభక్తాః శ్రద్ధయా అన్వితాః యజన్తే = ఇతరదేవతలకుభక్తులై శ్రద్ధతోఁ గూడినవారై యోగముల

జేసికొనుచున్నారో, (హీ)కా నేయ! = (ఓ)వంతపుతుండా!, లేక
పి అవిధిపూర్వకం మామేవ యజ్ఞని = వారలును. అవిధిపూర్వకము
గా నన్నుగూర్చియే యాగముంజేయుచున్నారు.

యాగముచేయుట యనఁగా పూజించుట. శ్రద్ధయనఁగా ఆ
స్తిక్యబుద్ధి. అవిధిపూర్వకముగాననఁగా నట్లా నపూర్వకముగానను
ట. అనిశంకరభాష్యము.

యేత్వన్యదేవతాభక్తాః అనిపాఠము- అన్నిపదార్థములనునా
కు శరీరమగుటచే నింద్రాదిశబ్దములుగూడ నన్నుజెప్పునుగాన ఇం
ద్రాదులంగూర్చి యాగములంజేయువారుగూడ నన్నుగూర్చిచేయు
వారే. వేదాంతములు(ఉపనిషత్తులు) పరమపురుషునికి శరీరమైన ఇం
ద్రాదులనారాధించునది యనివిధింపుచున్నవై ఆయింద్రాదులకు ఆ
త్మమైన పరమపురుషుడె సాక్షాత్తుగా నారాధింపఁబడఁదగినవాడ
ని విధింపుచున్నవి- వీరు పట్టియింద్రాదులను ఆరాధించుటచే ఆ
విధిననుసరింపక యజ్ఞముంజేయువారగుచున్నారు- అని రామానుజ
భాష్యము.

అల్లయినచో నహంకీతుః(౧౮||౧౬శ్లో) అనిచెప్పినది యసత్య
మాయన ఈశ్లోకముచెప్పఁబడుచున్నది- అనిమధ్వభాష్యము.

అహంహి సర్వయజ్ఞానాం భోక్తాచ ప్రభురేవచ |

నతు మా మభిజానన్తి తత్త్వే నాత శ్చ్యవన్తి తే||౨౪||

అహం సర్వయజ్ఞానాం భోక్తాచ ప్రభురేవచ (అస్మి)హి-నేను
అన్నియజ్ఞములకును భోక్తనును ప్రభువునును అగుచున్నానుగదా-
తేతు మాం తత్త్వేన నాభిజానన్తి = వారు నన్ను తత్త్వమునను
ఎంటుగరు- అతః చ్యవన్తి = ఇందువలన తప్పుచున్నారు.

అన్నియజ్ఞములనఁగా శ్రౌతంబులును స్మార్తంబులును- దేవత
లకు ఆత్మనగుటచే భోక్తను- నేను ఆధియజ్ఞుడ(౧౮||౧౬శ్లో)ను
గాన నేనె యజ్ఞమునకుస్వామిని- నన్నయభాస్థితముగా వెలుఁ
గకపోవుటచే యజ్ఞ ఫలమునకుఁజేదుదురు- అనిశంకరభాష్యము.

త్రైవిద్యులు(౧౮||౨౦శ్లో)ఈకర్మములు ఇంద్రాది శరీరకుండగు
పరమపురుషుని యారాధనములన్నియు, ఆరాధింపఁబడువాఁడు ఆతఁ

దేయనియు నెటులగు- వారు కొంచెముఫలమునుపొంది మఱ
లువారు అగుదురు- ప్రభువనఁగా ఫలమునిచ్చువాఁడు- అనిరామా
నుజభాష్యము.

అవిధిపూర్వకమగుటకు కారణము చెప్పఁబడుచున్నది: అనిమ
ధ్వభాష్యము.

యాన్తి దేవవ్రతా దేవాన్ పితౄణాం యాన్తి పితృవ్రతాః |
భూతాని యాన్తి భూతేజ్యా యాన్తి మద్యాజినోఽపి మామ్ |
దేవవ్రతాః దేవాన్ యాన్తి = దేవతలంగూర్చినవ్రతములుకలవా
రు దేవతలను పొందుచున్నారు- పితృవ్రతాః పితౄణాం యాన్తి =
పితృదేవతలంగూర్చినవ్రతములుగలవారు పితృదేవతలను పొందుచు
న్నారు- భూతేజ్యాః భూతాని యాన్తి = భూతములంగూర్చినయా
గములుగలవారు భూతములను పొందుచున్నారు- అపిచ = మఱియును,
మద్యాజినః మామ్ యాన్తి = నన్నుఁగూర్చియాగము చేయువారు
నన్ను పొందుచున్నారు.

దేవవ్రతులనఁగా దేవతలయందు నియమంబును భక్తియునుగల
వారు- పితృవ్రతులనఁగా శౌద్ధాదిక్రియలంజేయువారు- పితృదేవ
తలు అగ్ని ష్వాత్తులు మొదలగువారు- భూతేజ్యులనఁగా వినాయ
కుఁడు మాతృగణము చతుర్భుజులు మొదలగువారిని పూజించువా
రు- మద్యాజులనఁగా వైష్ణవులు- ఇటు, 'అన్నిటియందును ఆయా
సము సమానముగానున్నను ఆందలును నన్ను భజింపకపోవుటకు కా
రణము అజ్ఞానము- అందువలనవారు స్వల్పఫలములఁబొందుదురు- అ
నిశంకరభాష్యము-

వశ్రుశబ్దము సంకల్పముచు చెప్పును- దర్శపూర్ణమూపాదులచేసిం
ద్రాదులను ఆరాధించెదమను సంకల్పముకలవారు ఇంద్రాదులను పొం
దుదురు- ఇట్లు పితృయజ్ఞాదులచే పితృదేవతలనారాధించు సం
కల్పముకలవారు పితృదేవతలఁజెందుదురు- యక్షరాక్షసపిశాచాది
భూతములనారాధించెనమని ఎవ్వారలు భూతయజ్ఞ సంకల్పముచే
యుదురో వారు అభూతములంజెందుదురు- ఈచెప్పఁబడినయజ్ఞము
లచేతనేదేవతలును పితృదేవతలును భూతములును శరీరముగాఁగల భగ

పంతుని నారాధించెదమని ఎవ్వారలు సంకల్పింతురో వారు నన్నె
చెందుమరు - దేవాదియజ్ఞముల జేయువారు దేవాదులతోఁగూడ
పరిమితమైన భోగములననుభవించి వారు నశించునప్పుడు వారితోఁ
గూడనశింతురు - నన్నారాధించువారు నన్ను జేరిమఱుకుందురు - అని
రామానుజభాష్యము.

ఈశ్వోకమున ఫలము వివేచింపఁబడి చెప్పఁబడుచున్నది - అని మ
ధ్యభాష్యము.

పత్రం పుష్పం ఫలం తోయం యే మే భక్త్యా ప్రియచ్ఛతే |
త దహం భక్త్యుపహృత మశ్నామి ప్రియతాత్మనః || ౨౬ ||
యః=ఎవ్వఁడు, భక్త్యా=భక్తితోడను, పత్రం పుష్పం ఫలం తో
యం మే ప్రియచ్ఛతే=ఆకునును పువ్వునును పండునును నీటినిని
నాకు ఇచ్చుచున్నాఁడో, (తస్య) ప్రియతాత్మనః=(ఆ) పరిశుద్ధమై
నమనస్సుకలవానియొక్క, భక్త్యుపహృతం తత్ ఆహమ్ ఆశ్నామి=
భక్తిచేతనమర్పింపఁబడిన దానిని నేను అనుభవింపుచున్నాను.

నేను సుఖముగా నారాధింపఁబడఁదగినవాఁడను - ప్రియతాత్మయ
నఁగా పరిశుద్ధమైనబుద్ధిగలవాఁడు - అని శంకరభాష్యము.

పత్రము మొదలగువానిలో నొక్కదానినైననిచ్చెడి ప్రియతాత్మ
అనఁగా నాకు ఇచ్చుటయే ప్రియోజనముగాఁగలుగుటయ నెడి శు
ద్ధితోఁగూడినమనస్సుకలవానియొక్క ఆపత్రాదికమును, నేను, ఆ
వాప్తసమస్తకాముఁడనైనను, దొరకరానిదిదొరికినచోఁగలుగవలసిన
ప్రీతితోననుభవింపుచున్నాను - అని రామానుజభాష్యము.

నీవుగొప్పవాఁడవుగాన దుర్బలులచే నారాధింపశక్యఁడవుకావ
ను శంకలోఁజెప్పఁబడుచున్నది - కాస్త్రములో విధింపఁబడిన ప
త్రాదులను సమర్పింపఁగూడదు - భక్తిచేతనే నేను సంతోషించు
వాఁడను - అని భావము - అని మధ్యభాష్యము.

యతఃరోషే యదశ్నాసి యజ్ఞహవాఽపి దదాసి యత్ |

యస్తపశ్యసి కాన్తేయ తతుర్గుప్య మదర్పణమ్ || ౨౭ ||

(హే) కాన్తేయ! = ఓ కుంతీపుత్రుడా! యత్ కిరోషి = దేనిని చే
యుచున్నావో, యత్ ఆశ్నాసి = దేనిని తనుచున్నావో, యత్ జా

హూషి = దేనిని హూషము చేయుచున్నావో, యత్ దదాసి = దేనిని ఇచ్చుచున్నావో, యత్ తపస్యసి = దేనిని తపస్సుగా నాచంపుచున్నావో, తత్ మదర్పణంక్షుర్షు = దానిని నాయందు సమర్పింపఁబడుదానిగాను చేయుము.

చేయుటయనఁగా శాస్త్రీయకర్మమునాచరించుట- తినుటయనఁగా స్వయముగాలభించినదానిని తినుట- హూషము శ్రోతఁబు, స్మార్తఁబును- ఇచ్చుటయనఁగా బ్రాహ్మణులు మొదలగువారి బంగారము అన్నము మొదలగువానినిచ్చుట- అని శంకరభాష్యము.

చేయుట యనఁగా దేహయాత్రకొఱకైన లౌకిక కర్మములనాచరించుట- హూషములచే నిత్యవైమిశ్రితరూపమగు వైదిక కర్మము చేప్పఁబడుచున్నది- అర్పింపఁబడునది అర్పణము- లౌకిక వైదిక కర్మములన్నింటియొక్కయు కర్తృత్వంబును భోక్తృత్వంబును ఆరాధ్యత్వంబును నాయందు సమర్పింపఁబడునట్లు చేయుము- అని రామానుజభాష్యము-

శుభాశుభఫలై రేవం మోక్ష్యసే కర్మబద్ధనైః ।

సంన్యాసయోగయక్తాత్మా విముక్తో మా ముపైష్యసి ॥
ఏవం సంన్యాసయోగయక్తాత్మా = ఇట్లు సంన్యాసయోగముతోఁగూడినయంతఃకరణముకలవాఁడవై, శుభాశుభఫలైః కర్మబద్ధనైః మోక్ష్యసే- మేలుగీడులుఫలముగాఁగల కర్మబంధములచేత విడువఁబడుదువు- విముక్తః (సన్) మామ్ ఉపైష్యసి = విడువఁబడినవాఁడవై నన్ను పొందఁగలవు.

శుభాశుభములనఁగా ఇష్టానిష్టములు- కర్మములనుచేయుచువానిని నాకు సమర్పించుట సంన్యాసంబును కర్మయోగంబునుగూడగాన సంన్యాసయోగమనఁబడును- బ్రదికియుండగానె కర్మబంధములచే విడువఁబడుదువు- శరీరముపోయినతోడనె నన్ను జేరుదువు- అని శంకరభాష్యము.

కర్మబంధములనఁగా నన్నుజేయుటకువిరోధులగు సాచీనకర్మములు- సంన్యాసమనెడియోగముతోఁగూడిన మనస్సుకలవాఁడు అ

నఁగా తాను నాకు శేషుఁడనియు నియామ్యుఁడనియును, కర్మవెల్లను నాయారాధనమనియు ననుసంధించువాఁడు- అని రామానుజభాష్యము.

సమోఽహం సర్వభూతేషు న మే ద్వేష్యోస్తి నప్రియః |
యే భజన్తి తు మాం భక్త్యా మయి తే తేషుచా ప్యహమ్ ||
అహం సర్వభూతేషు సమః=నేను అన్నిభూతములయందును సముఁడను- మే ద్వేష్యః వాస్తి=నాకు ద్వేషింపవలసినవాఁడు లేడు- ప్రియః న=ఇష్టుఁడు లేడు- యేతు మాం భక్త్యా భజన్తి=ఎవ్వరు నన్ను భక్తితో భజింతురో, తే మయి (వక్తవే)=వార యుఁడు (ఉన్నారు)- అహంచ లేషు (వక్తే)=నేను ను వారిను. (ఉన్నాను).

నేను అగ్నితో గాఁడను- అగ్ని తనదగ్గలకువచ్చిన వాగలచలినిపోఁగొట్టును- ఇట్లు నాగలచలినిపోఁగొట్టడు- నేను నన్ను భజించువారిని గ్రహించెదను- ఇతరులననుగ్రహింప భక్తులునాయందుండుటయు నేను వారియందుండుటయు స్వభావమువలనఁగాని నాకువారియందు అనురాగముండుటవలనఁగాదు- బట్టి ఇతరులయందునాకు ద్వేషమునులేదు- అనిశంకరభాష్యము.

జాతినిబట్టియు ఆకారమునుబట్టియు స్వభావమునుబట్టియు వికీర్ణలి హేచ్ఛతగ్గులుగానుండెడి దేవతర్యజ్ఞనువ్యస్తావరములనెడి భూతములయందు, అందఱికిని ఆశ్రయింపఁదగినవాఁడనగుటచే, సముఁడను- కొందఱి నె ప్రితిచేత ఆశ్రయింపనిచ్చుటయును మిగిలినవారిని ద్వేషముచేత ఆశ్రయింపనీ పోవుటయునులేదు- నేనెమి కీర్ణలి ప్రియుఁడుగాఁగలవారై నన్ను భజింపనిచో నిలువలేవిధక్తులు ఉత్కృష్టులైనను నికృష్టులైనను నాతోసమానమైన గుణములుగలవారివలె నాయందెయుందురు- నేను వారియెడను నాకంటె నుత్కృష్టులయెడనువలె నుందును- అనిరామానుజభాష్యము.

నీవు స్నేహితులు గలవాఁడవగుటచే కొంచెమాభక్తుఁడైనవానికిని గొప్పఫలమునిచ్చెదవు, గొప్పభక్తుఁగి కొంచెముఫలమునిచ్చెదవుకాబోలునను శంకరాచార్యులు సముఁడనని చెప్పఁబడుచున్నది- అ

యితే భక్తి కార్యకరముకాదా య ననున్న గాఢముచెప్పఁబడినది-
వారునాయఁదున్నారు, వారియందు నేనున్నాను- అనఁగా నాకు
వారువశ్యులు, వారికి నేను వశ్యుఁడను- వారు ఎల్లప్పుడు వానికి వ
శ్యులైనను బుద్ధిపూర్వకముగా వశ్యులయినవారును అబుద్ధిపూర్వక
ముగా వశ్యులయినవారుననుభేదముకలదు- మొదటివిధమువారు ఉ
ద్ధివుఁడు మొదలగువారు- రెండవవిధమువారు శిశుపాలుఁడు మొద
లగువారు- అనిమధ్యభాష్యము.

అపిచే త్సుమరాచారో భజతే మా మనన్యభాక్ ।

సాధురేవ స మన్తవ్య సమ్యక్ వ్యవసితోహి సః॥ ౩౦॥

సుమరాచారోపి అన్యభాక్ (సన్) మాం భజతేచేత్ = మిక్కిలి
దుష్టమైనయాచారముకలవాఁడైనను అనన్యభక్తి కలవాఁడు (అగుచు)
నన్ను భజించునేని, సః సాధురేవ మన్తవ్యః = వాఁడు సజ్జనుఁ
డుగా నె తలఁపఁబడఁదగినవాఁడు- సః సమ్యక్ వ్యవసితోహి =
వాఁడు లెక్కగా నిశ్చయమునుపొందినవాఁడుగదా.

తనజాతికి తగినయాచారముచొప్పున నడవనివాఁడు సుమరాచా
రుఁడు- అనన్యభాక్ అనఁగా భజించుటయొక్క టియె ప్రయోజ
నముగఁగలవాఁడు- సాధురేవనఁగా వైష్ణవాగ్రేహరుఁడు- సమ్యక్
వ్యవసితః అనువానికి భగవంతుఁడు నాకుస్వామి, నాకుగురువు, నా
కుమిత్రుఁడు, నాకుగొప్పభోగ్యము, అనెడినిశ్చయముకలవాఁడు అని
యర్థము- ఇట్టివానికి ఆచారముతప్పట స్వల్పలోపముగాన అం
తమాత్రమున ననాదరమునుచేయఁదగఁడు- అనిరామానుజభాష్యము.

భగవద్భక్తుఁడు తలుచుగా దురాచారుఁడైయుండఁడు- అయి
నను బహుపుణ్యముచేతను ఎట్టకేలకు అట్లు అగునేని అప్పుడు సా
ధురేవనియె తలఁపఁబడఁదగినవాఁడు- అనిమధ్యభాష్యము.

క్షిప్రీంభవతి ధర్మాత్మా శశ్వత్ శాన్తిం నిగచ్ఛతి ।

కాన్తేయ ప్రతిజానీహి న మే భక్తః ప్రణశ్యతి॥ ౩౧॥

(సః) క్షిప్రీం ధర్మాత్మా భవతి = వాఁడు శీఘ్రముగా ధర్మాత్మ
అగుచున్నాఁడు- శశ్వత్ శాన్తిం నిగచ్ఛతి = నిత్యముగాను శాంతిని
పొందుచున్నాఁడు- (హే) కాన్తేయ! = (ఓ) కుంతీపుత్రుడా!, ప్రతి

జానీహి = ప్రతిజ్ఞ చేయుము. మే భక్తః నప్రణశ్యతే = నా భక్తుఁడు చెడఁడు.

వైలుపలిదైన దురాచారమును విడిచి తనవ్యవసాయసామర్థ్యమున ధర్మాత్మయనఁగా ధర్మమున చిత్తమగలవాఁడు అగును. నాభక్తుఁడనఁగా నాయందు సమర్పింపఁబడిన యతంతరార్థ (అంతఃకరణము) కలవాఁడు. అనిశంకరభాష్యము.

ధర్మాత్మయనఁగా ప్రతిబంధకములేనిదై పరిశ్రమతోఁగూడినదైన నాభజనమునందే మనస్సుకలవాఁడు. శాన్తియనఁగా సన్నజెంచుటకు విరోధులైన ఆచారములు లేకపోవుట. అదిశాశ్వతమునఁగా మఱిమఱిలనిదియగును. నాభక్తిని ఆరంభించినవాఁడు విరోధినియై యాచారసంపరకముకలవాఁడనను చెడఁడు. నాభక్తియొక్క మహాస్వముచేత విరోధినంతయునశింఘఁజేసి శాశ్వతమై స్వవిరోధినివృత్తినిపొంది శిఘ్రముగా సంపూర్ణమైనభక్తికలవాఁడు అగును. అని రామానుజభాష్యము.

ఈశోక్తమన వెనుకటిశ్లోకములోఁ జెప్పఁబడినదాని పేర్కొనుచు చెప్పఁబడును. శిఘ్రముగా ధర్మాత్మయగును. ఇది దేవతలు దేవతాంశులు మొదలగు వారియందెకలుగను. మిగిలినవాఁడు ఇట్లయ్యేని భాంధికుఁడనియుఁ హింపవలసినది. అనిమధ్వభాష్యము.

మాంహి పాథా వ్యపాశ్రిత్య యేఽపిన్యః పాపయోనయః

స్త్రియో వైశ్యాస్తథా శూద్రాస్తేఽపి యాన్తి పరాంతికా

కించన బ్రాహ్మణాః పుణ్యా భక్తా రాజర్షయస్తథా ।

అవిశ్య మనుఖం లోక మిమం ప్రాప్య భజన్వమామ్ ॥ ౨౩ ॥

(హ)పాథా! = (ఓ కుంజపుతు)డా!, యే = ఎవ్వారలు, పాపయోనయః = పాపముకారణముగాఁగలవారైన,

స్త్రియః వైశ్యాః తథా శూద్రాః = స్త్రీలును వైశ్యులును అట్లే శూద్రులును అగు

దురొ, స్తేఽపి = వారలును, మాం వ్యపాశ్రిత్య = నన్న ఆశ్రయించి,

పరాంతికాన్తిహి = గొప్ప గతిని పొందుచున్నారగుదా-

పుణ్యాః భక్తాః = పుణ్యులను భక్తులైన, బ్రాహ్మణాః రా

జర్షయః (చ) = బ్రాహ్మణులును రాజర్షులును, తథా (ఇ)కిం

పునః(కర్తవ్యమ్) = అట్లే (అని) వెండియుఁ జెప్పవలయువా? - ఆ నిత్యమ్ అసుఖమ్ ఇనుం లోకం పాప్య = నిత్యముగానిదియు సుఖములేనిదియునగు ఈ లోకమును పొంది, మాం భజన్వ = నన్ను భజింపుము.

పాపయోగులనఁగా పాపమువలనఁబుట్టినవారు - పుణ్యులనఁగా పుణ్యమువలనఁబుట్టినవారు - పురుషార్థములను సాధించికొనుటకుతగినదియు దుర్గుణమైనదియునగు మనుష్యత్వమును పొందితివిగా న నన్నుభజింపుము - అని శంకరభాష్యము.

నిపు రాజర్షివిగాన అస్థిరమైనదియు తాపత్రయముల చాధకలదగుటచే నసుఖమైనదియునగు నీలోకమునుబొందియున్నావుగాన నన్ను భజింపుము - అని రామానుజభాష్యము.

మనుష్యులకు చా)హ్మణత్వము మొదలుకునవి స్వాభావికములనియు పాపాదికృతములనియు రెండువిధములు - అందుముక్తినిబొందినప్పటిని స్వాభావికములు - అవియె పుణ్యములు - శాపమువల్లనును కామమువల్లనును పురుషులును స్త్రీత్వమును పొందుదురు - అని మధ్వాచార్యులు చెప్పిరి.

మన్మనాభవ మద్భక్తో మద్యాజీ మాం నమసుగరు |

మా మేవైష్యసి యుక్త్యైవ మాత్మానం మ త్పురాయణః || 34 ||

మన్మనాః మద్భక్తః మద్యాజీ(చ) భవః - నాయుండమనసు కలవాఁడవును నాభక్తుఁడవును నన్నుఁగూర్చియాగముంజేయువాఁడవు(ను) అగుచు - మామ్ నమసుగరు = నన్ను నమసిగరింపుము - ఏవమ్ ఆత్మానం యుక్త్యై = ఇట్లు అంతఃకరణమును ఏకాగ్రముజేసి, మత్పురాయణః(సక) = నే నెగొప్పగతిగాఁగలవాఁడవు(అగుచు), మామేవ ఏష్యసి = నన్నె పొందఁగలవు.

ఆత్మానం మామేవ ఏష్యసి = ఆత్మనైన నన్నె పొందఁగలవు - అన్ని భూతములకును ఆత్మనును పరమగతిని నే నెకదా - అని శంకరభాష్యము.

మద్భక్తుఁడవై అనఁగా నాయుండు మిక్కిలి ప్రీతిగలవాఁడవై, తైలధారవలె ఎడతెంపులేకుండ నాయుండు ఉన్నఁబడిన మనస్సు కలవాఁడ

పు అగుము- యజ్ఞవమనఁగా సంపూర్ణమైన శేషవృత్తి(కైంకర్యము).
 ఔపచారికము సాంస్కర్మికము ఆభ్యవహారికము అనేడి మూడువి
 థములగు భోగములను సమర్పించుటగదాయాగము- (ఇదియె తిరువా
 రాధనము- ఔపచారికములు అర్ఘ్యపాద్యాదులు- సాంస్కర్మికములు మా
 ల్యములు మొదలగునవి- ఆభ్యవహారికములు అన్నపానములు) నమసాగ
 రమనఁగా అంతరాత్మనైన నాయందు ననుగ్రహింపఁబడుట- మత్ప
 రాయణుడనఁగా నన్ను విడిచి తాను నిలువలెకుండుటచే నేనే ఆ
 శ్రీయముగాఁగలిగియున్నవాఁడు- ఆస్థాయనఁగా మనస్సు- అనిరా
 మానుజభాష్యము.

ఇతిశ్రీ భగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగ

శాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే రాజవిద్యారాజగు

హ్యయోగోవామ నవమోధ్యాయః.

ఇట్లు ఉపనిషదర్థప్రతిపాదకంబును బ్రహ్మవిద్యాప్ర

తిపాదకంబును యుగశాస్త్రంబును శ్రీకృష్ణ

ర్జునసంవాదంబునగు భగవద్గీతలలో రాజ

విద్యారాజగుహ్యయోగప్రతిపాదకంబగు

తొమ్మిదవ ధ్యాయము.

గీతాభాష్యత్రయసారము.

పరవయధ్యాయము.

భూయపవ మహాబాహూ శృణు మే పరమం వచః |

యత్తేహం ప్రీయమాణాయ వత్స్యామి హితకాన్యయా ||

(హే) మహాబాహూ ! = (ఓ) గొప్ప భుజములు కలవాడా !, భూయ
పవ = తిరిగియును, మే పరమమ్ వచః శృణు = నా గొప్ప మాటను
వినుము - యత్ = దేనిని, ప్రీయమాణాయ తే = ప్రీతినిజేయుచున్న నీ
కు, హితకాన్యయా వత్స్యామి = హితమునుకోరుటచేత చెప్పఁగలనో.

పరమమనఁగా నిరతిశయము అనఁగా దానికంటె నితిశయములే
నిడుగు వస్తువును ప్రకాశింపఁజేయునది - నేను చెప్పెడి మాటలను వి
ని అమృతమును త్రాగినయట్లు సంతోషింపుచున్ననీకు - అని శంకర
భాష్యము.

నాచూహశ్శ్రమమును విని ప్రీతిని జెందుచున్న - హితవనఁగా నా
యందు భక్తిపుట్టి యది వృద్ధి పొందుట - నా మాహాశ్శ్రమమును తెలి
యఁజేసెడి వాక్యమును - అని రామానుజభాష్యము.

ఉపాసనమునకై విధూతులును విశేషముగాఁగొన్నిటికి కారణ
మగుటయును ఈయధ్యాయమునఁ జెప్పఁబడును - ప్రీయమాణుడనఁ
గా విని సంతోషమును పొందుచున్నవాఁడు - అని మధ్వభాష్యము.

నమే విమ స్సురగణాః ప్రభవం నమహాషణయః |

అహ మాదిహి దేవానాం మహాషీణాంచ సర్వశః || ౨ ||

సురగణాః మే ప్రభవమ్ నవిదుః = దేవతాసమూహములు నాయొ
క్క ప్రభావమును ఎఱుఁగరు - మహాషణయః నవిదుః = మహాఘ్న
లును ఎఱుఁగరు - అహమ్ మహాషీణామ్ దేవానాంచ సర్వశః ఆ
దిహి = నేను మహాఘ్నలకును దేవతలకును అన్నిప్రకారములను మొ
దలైనవాఁడనుగదా.

దేవగణములు ఇంద్రాదులు - ప్రభవమనఁగా ప్రభావ మైననుపుట్టు
కయైనను - మహాఘ్నలు భృగువు మొదలగువారు - అదియనఁగా కారణము - అని శంకరభాష్యము.

ఇంద్రియములచేఁ దెలియఁబడనివానిఁ దెలిసికొనెడివారుగూడ నా నామము కర్మము (పని) స్వరూపము స్వభావము మొదలగు ప్రభావము నెఱుఁగరు- ఆ దేవతలకును మహాపుణలకును సృజించి వారివారి పుణ్యానుపారముగా వారివారికి నేనిచ్చినట్లా నము పరిమితమైనది- అనిరామానుజభాష్యము.

ప్రభవమనఁగా ప్రభావము-నాయొకరఁ జగత్సృష్టియైనను- ఉన్నచో సర్వజ్ఞులైనదేవాదులెఱుంగకుండరు, కాఁబట్టిలేనిభావము- పుట్టుకకూడ నెవనికి వశమో వానికి పుట్టుకయెట్లు? మిగిలినయంశము పెళ్ళోకమునఁ జెప్పఁబడఁగలను- అని మధ్వభాష్యము.

యో మా మజ మనాదించ వేన్తి లోకమహేశ్వరమ్ |

అసంమూఢ సమత్వేషు సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే || ౩ ||
యః మామ్ = ఎవ్వఁడు నన్ను, అజమ్ అనాదిమ్ లోకమహేశ్వరఁ యచ వేన్తి = పుట్టుకలేనివానిగానును మొదలులేనివానిగానును లోకములకు గొప్పయీశ్వరునిగానును తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సః మత్వేషు అసంమూఢః = వాఁడు మనుష్యులఁగా అజ్ఞానములేనివాఁడై, సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే = కన్నపాపములచేతనును విడువఁబడుచున్నాఁడు.

దేవతలకును మహాపుణలకును నేను కారణముగాన నాకు మఱికా కణములేదు- అన్నిపాపములనఁగా బుద్ధి పూర్వకముగాఁ జేసినవియు అబుద్ధి పూర్వకముగాఁ జేసినవియు- అని శంకరభాష్యము.

లోకములో మనుష్యులకు రాజగు వాఁడు మిగిలినమనుష్యుల జాతిలోనివాఁడై కర్మవిశేషముచేతవారికధిపతీయగును- దేవతలయధిపతియను అంతాధిపతియైనట్లే - వారి కండలకును భావనాత్రయసంబంధము కలదు- [భావనయనఁగా తానుజేయవలసినపనియందలియుద్దేశము- అది కర్మభావన బ్రహ్మభావన ఉభయభావన అని మూడుపధములు- కర్మభావనయనఁగా పనులుచేయవలయుననెడియుద్దేశము- అదికలవారు దేవతలు మనుష్యులు మొదలగువారు- బ్రహ్మభావనయనఁగా భగవంతుని నుచాసింపవలెననెడి యుద్దేశము- అదికలవారుసనకకన్యనాదులు- రెండిటియందును ఉద్దేశము ఉభయభావన- అదిక

లవాకు చతుర్ముఖఃప్రహ్లామౌనఃగువారు.] అణిమ (సన్నమగుట), మ
హిమ (వలమగుట), మొదలగు నైశ్వర్యములను పొందినవారనటె-
ఈభగవంతుఁడో పుట్టుక లేనివాఁడుగానఅచేతనముకన్ననుదానితోఁ
జేరియున్న సంసారికన్నిను విలక్షణుఁడు- ఆదిలేనివాఁడుగుటచే ము
క్తలకన్న విలక్షణుఁడు- ఇతరవస్తువులతో భగవంతునిఁగూడ నొక్క
జాతికలవానిగాఁడలంచుటసంమోహము- ఆదిలేనివాఁడు అసఁమూ
ఢుఁడు- ఇట్టివాఁడు భక్తిపుట్టుటకు విరోధులుగాఁడెడి పాపము
లన్నిటిచేతను విడువఁబడును- అని రామానుజభాష్యము.

అనాదిశబ్దమున అన ఆది అని రెండు భాగములు- అనః=అంద
అకును చేన్ప మకలుగఁజేయువాఁడును, ఆదిః=మొదలును, గాన అనాది
యనఁబడుచున్నాఁడు- అనిమధ్వభాష్యము.

బుద్ధి జ్ఞాన మసంమోహః క్షమా శత్యం దమ శ్శమః |

సుఖం దుఃఖం భవో లభావో భయం చాభయ మేవ చ || ౮ ||

అహింసా సమతా తుష్టి స్తపో దానం యశో లయశః |

భవంతి భావా భూతానాం మత్తపవ పథగ్విధాః || ౯ ||

బుద్ధిః జ్ఞానమ్ అసంమోహః=బుద్ధియును జ్ఞానంబును సంమోహ
ములేకపోవుటయు, క్షమా శత్యం దమః శ్శమః=ఓరిమియు శత్యంబును
తాహ్యేంద్రియములను నిగ్రహించుటయు మనస్సును నిగ్రహించుటయు,
సుఖం దుఃఖం భవః అభావః=సుఖంబును దుఃఖంబును పుట్టుకయు
లేకపోవుటయు, భయంచ అభయంచైవ=భయంబును భయములేక
పోవుటయును, అహింసా సమతా తుష్టిః=హింసించకుండుటయు
సమత్వంబును సంతోషంబును, తపః దానం యశః అయశః=తప
స్సును ఈవియు కీర్తియును అపకీర్తియును, (ఇతి) భూతానామ్
పృథగ్విధాః భావాః=(అనెడి) భూతములయొక్క అవేకవిధములై
న భావములు, మత్తపవ భవంతి=నావలననే కలుగుచున్నవి.

బుద్ధియనఁగా, లింతఃకరణము సూక్ష్మములు మొదలగువానిని గ్ర
హించెడి సామర్థ్యము- జ్ఞానమనఁగా నాత్మ మొదలగు పదార్థ
ములను తెలిసికొనుట- అసంమోహమనఁగా తెలియవలసినవానియం
దువివేకముతోఁబ్రవర్తించుట- క్షమయనఁగా లాగబడిననుకొట్టఁబడి

ననుచిత్తవికారములేకుండుట- సత్యమనఁగా తానుచూచినదిచూచినయట్లును వినినది వినినయట్లును ఇతరులకు తెలియఁజేసెడి వాక్యము- వెలుపలియింద్రియములు శాంతిని పొందుటదమము- అంతఃకరణముశాంతినిపొందుట శమము- సుఖమనఁగా ఆహ్లాదము- దుఃఖమనఁగా పరితాపము- భవమనఁగా పుట్టుక- అదికానిది ఆభావము- భయమనఁగా బెడరు- అదిలేకపోవుటయభయము- అహింసయనఁగా ప్రాణులను బాధింపకుండుట- సమతయనఁగా గమ్యమైనచిత్తము కలవాఁడగుట- తుష్టియనఁగా లాభముకలిగినప్పుడు కలిగినదానితోనె తృప్తిని పొందుట- తపస్సుఅనఁగా ఇంద్రియములన్నియుమించి శరీరమును కష్టపెట్టుట- దానమనఁగా తనశక్తికొలదియైన యివి - యశస్సు అనఁగా ధర్మముంబట్టి వచ్చినకీర్తి. అధర్మముంబట్టి వచ్చినది యయశస్సు- ఈబుద్ధి మొదలగు భావములు వారివారికర్మానుసారమున వావలననె కలుగును- అని శంకరభావ్యము.

బుద్ధియనఁగా మనస్సుయొక్క నిరూపించెడి పాపధ్యము. జ్ఞానమనఁగా చేతనాచేతనవస్తువులనిశ్చయము- అసంమోహమనఁగా రజితముకంటె విజాతీయమగు మాత్రైపుచిప్ప మొదలగుదానియందుగజితముతోసమానమైన జాతికలది అనుజ్ఞానము లేకపోవుట. త్వయనఁగా మనస్సువికరించుటకు హేతువు కలిగినను వికరింపకయుండుట- సత్యమనఁగా తాను చూచినది చూచినయట్లు ప్రాణులకు హితముగాఁజెప్పుట- ఇది మనోవృత్తిప్రకరణముగాన సత్యమునకు తగినమనోవృత్తియిచట సుద్దేశింపఁబడినది. దమమనఁగా బాహ్యేంద్రియములనుకగ్రథావిషయములనుండి మఱలించుట. శమమనఁగా నంతఃకరణమునట్లునియమించుట. సుఖమనఁగా తనకుఅనుకూలమైనఅనుభవము- దుఃఖమనఁగా ప్రతికూలానుభవము. భవమనఁగా కలుగుట. అనుకూలము ననుభవించుట వలనఁగలిగినమనస్సుయొక్కఉనికి. ఆభావమనఁగా ప్రతికూలమైనఅనుభవము వలనఁగలిగినమనస్సుయొక్కసంకోచము. భయమనఁగా తనకు కలుగఁబోయెడిదుఃఖమునకు హేతువును తెలిసికొనుటవలనఁగలిగెడిదుఃఖము- అదిలేకపోవుటయభయము. అహింసయనఁగా ఇతరుని దుఃఖమునకు తాను హేతువుకాకపోవుట. సమతయనఁగాతన

యందును స్నేహితులయందును శత్రువులయందును లాభము కలిగిన
ను నష్టము కలిగినను సమమైనతలంపుగలుగుట - తుష్టియనఁగా కన
బడిన యందలు ఆత్మలయందును సంతోషస్వభావముగా నుండుట -
తపస్సనఁగా భోగములను శాస్త్రీయముగా తగ్గించుటయనెడి కాయ
క్షేత్రము - దానమనఁగా తాను అచుభవింపవలసినవానిని ఒరునకిచ్చు
ట - యశస్సు అనఁగా గుణవంతుఁడనెడి ప్రసిద్ధి - అయశస్సు అనఁగా
గుణహీనుఁడు అనెడి ప్రసిద్ధి - కీర్తికిని అపకీర్తికిని తగినమనోవృత్తి వి
శేషములు ఇచ్చట చెప్పఁబడినవి - తపస్సునందును దానమునందును త్స
భావములనఁగా ప్రవర్తించుటకును నివర్తించుటకును హేతువులగు
మనస్సుయొక్క వృత్తులు అనఁగా వ్యాపారములు - నావలనను అనఁగా
నా సంకల్పమునకు అధీనములై కలుగుచున్నవి - అని రామానుజభాష్యము.

చేయవలసినదానిని చేయరానిదానిని నిశ్చయించుటబుద్ధి - జ్ఞా
నమనఁగా తోచుట - దమమనఁగా ఇంద్రియములను నిగ్రహించుట -
శమమనఁగా పగమాన్యనిష్ఠుఁడగుట - తుష్టియనఁగా చాలుననెడి
బుద్ధి - అని మధ్వభాష్యము.

మహామాయ స్సర్వ పూర్వే చత్వారో మనవ స్తథా ।

మద్భావా మానసా జాతా యేషాం లోక ఇమాః ప్రజాః ॥౬
పూర్వే సర్వ మహామాయః = గడచిన ఏడుగురు మహామూలను, త
థా చత్వారః మనవః = అట్లే నలుగురు మనువులును, మ
ద్భావాః మానసాః జాతాః = నాయందు భావనకలవారై (నా)మ
నస్సువలనఁబుట్టింపఁబడినవారై పుట్టిరి - లోకే ఇమాః ప్రజాః యే
షామ్ (భవంతి) = లోకమునందున్న ఈ ప్రజలు ఎవ్వరియొక్క (సృ
ష్టి అగుచున్నారో.)

భృగువు మొదలగువారు మహామూలు. సావణి మొదలగువారు
మనువులు. నాయందు భావనకలవారై విష్ణుసంబంధియగు సామశ్య
ముతోఁగూడుకొనినవారై - ప్రజలనఁగా స్థావరజంగమములు. అని శం
కరభాష్యము. (భృగువు, మరీచి, అత్రి, పులస్త్యుఁడు, పులహుఁడు, క్రితు
వు, వసిష్ఠుఁడు అరువారు సర్వమహామూలు. సావణులను పేరు
గలమనువులు నలుగురు - లేక ఏడుగురు మహామూలును నలుగురుమ

హామూలగు సనక సనందన సనత్కు జాత సనత్కు మారులును, మనువులుపమనలుగురును అనియు నన్వయింపవచ్చును అని మధుసూదనటీక-

గడచిన మన్వంతరములో నిత్యసృష్టి జరుగుటకు బ్రహ్మమ నసుని వనఁగలిగిన భృగ్వాదిసప్తహహామూలను, నిత్యపరిపాలనము జరుగుటకొఱకైన సావణీకకులను పేరుగల నలుగురుమనువులును మద్భావుల నఁగా నాభావమేభావము గాఁగలవారు అనఁగా నాయభిప్రాయ మన నున్నవారు, నాసంకల్పముననుసరించువారగుట - వారిసంతానమైన ఈలోకముననుండు ఈప్రజలందఱును ప్రళయమువలకు ప్రతిక్షణంబును సంతానములంబుట్టించువారును పరిపాలించువారు నైయున్నారు అని రామానుజభాష్యము. (సావణీకకులనఁగా ధ్రువవంశమనఁబుట్టిన స్వారోచిషుఁడు ఉత్తముఁడు తామసుఁడు రైవతుఁడు అనువారు)

సప్తమూలనఁగా మరీచి, అత్రి, అంగిరస్సు, పులస్త్యుఁడు, పులహుఁడు, క్రితువు, వసిష్ఠుఁడు, అనువారు. మనువులు స్వామ్యంభువుఁడు రోచిషుఁడు, రైవతుఁడు, ఉత్తిముఁడు, అనువారు. తామసుఁడు భగవదవతారముగా ననిచ్చట జెప్పఁబడనడు. మద్భావులనఁగా నావలనభావము అనఁగా పుట్టుక కలగారు. వీరు బ్రహ్మకుమానసులు గాఁబుట్టినవారైనను నావలనఁబుట్టినవారే యనిభావము. అనిమద్భాష్యము.

ఏతాం విభూతిం యోగంచ మమ యో వేన్తి తత్త్వతః |

సో వికమ్పేన యోగేన యజ్యతే నాత్ర సంశయః || ౭ ||

మమ ఏతాం విభూతిం యోగంచ తత్త్వతః యః వేన్తి = నాయొక్క ఈవిభూతినీ, యోగమునను తత్త్వమునను ఎవ్వఁడెఱుంగునో, గః అవికమ్పేన యోగేన యజ్యతే = వాఁడు నిశ్చలమైన యోగముతోఁ గూడుచున్నాఁడు - అత్ర సంశయః న = ఈవిషయమున సంశయము లేదు.

(విభూతిని అనఁగా అనేకవిధములుగా నగుటను - అనిమధుసూదనటీక) యోగమును అనఁగా ధురీనమును (అనఁగా ఆయాపదార్థములను నిర్మించెడి సామర్థ్యమును అనిమధుసూదనటీక) - యోగమువలనఁ

గలిగిన సర్వజ్ఞత్వమును అనియుండెప్పవచ్చును. యోగముతోడను, అనఁగా నిజమైనజ్ఞానముయొక్క స్థైర్యము (నిలుకడ)తోడను - అని శంకరభాష్యము.

విభూతీయనఁగా విశ్వరూపుఁడగు అనఁగా అన్నిటియొక్కయును పుట్టుకయును ఉనికియును ప్రవర్తించుటయును భగవంతునికి అధీనములైయుండుట - హేయములు అనఁగా విడువవలసినవి - అనఁగా దుర్మణములు - వానికి విరోధులగు కల్యాణగుణములు, అనఁగా మంచిగుణములుకలవాఁడగుటయోగము - యోగముతోడను అనఁగా భక్తియోగముతోడను - నా విభూతులవెలుంగుటయు నాకల్యాణగుణముల నెఱుంగుటయు భక్తియోగమును వృద్ధిచేయుననునంశము నీవు స్వయముగానే తెలిసికొనఁగలవనుట - అని రామానుజభాష్యము.

అహం సర్వస్య ప్రభవో మత్త సర్వం ప్రవతతే |

ఇతి మత్వా భజన్తే మాం బుధా భావసమన్వితాః ||౮||

అహం సర్వస్య ప్రభవః = నేను అంతటికిని ప్రభవము. మత్తః సర్వం ప్రవతతే = నావలన సమస్తంబును ప్రవతించుచున్నది. ఇతి మత్వా = అని తలంచి, భావసమన్వితాః బుధాః మాం భజన్తే = భావముతోఁగూడిన జ్ఞానులు నన్ను భజింపుచున్నారు.

ప్రభవమనఁగా పుట్టుక. నిలుచుట నశించుట పనులుచేయుట వానిఫలముననుభవించుట అనునవి స్వరూపముగాఁగలదియెవికారస్వరూపమైన సమస్తమైన జగత్తును నావలననే ప్రవతించుచున్నది - బుధులనఁగా పరమాగ్రతత్త్వము నెఱింగినవారు. భావమనఁగా పరమాధతత్త్వమందలి యభినివేశము (ఊనిక) - అని శంకరభాష్యము.

ప్రభవమనఁగా పుట్టుటకు కారణమైనవాఁడను - భావమనఁగా మనోవృత్తివికేషము. నాయందు గృహ (ఆశ) కలవారై నమ్మభజింపుచున్నారనుట - అని రామానుజభాష్యము.

భజింపుచున్నవారును కొందఱు కలరని ఈశ్లోకము చెప్పుచున్నది - అని మత్తభాష్యము.

మచ్చితా మద్గతపాత్రా బోధయన్తః పరభృతమ్ |

కథయన్తశ్చ మాం నిత్యం తుష్యన్తి చ రమన్తి చ ||౯||

మచ్చిశ్చైః = నాయందుమనస్సుగలవారును, మద్గతప్రాణాః = నన్ను బొందినప్రాణములుకలవారును, పరస్పరం బోధయంతః = ఒక్కరికొక్కరు బోధచేయుచున్నవారును, మాం నిత్యం కథయంతశ్చ = నన్ను ఎల్లప్పుడును చెప్పుకొనుచుండువారును (అయి), తుష్యంతి చ రమంతి చ = సంతోషింపుచునున్నారు క్రీడింపుచునున్నారు.

ప్రాణములనఁగా చక్షుస్సుమొదలగునవి- నాయందుండెన్నఁబడిన ఇందియములుకలవారు-ప్రాణమనఁగా జీవనమనియుం బెప్పవచ్చును. జ్ఞానమునఁగా తెలివి, బలము, విశ్వర్యము మొదలగు ధర్మములతోఁ గూడిననన్ను చెప్పుకొనుచున్నవారై- (సంతోషమునఁగా తృప్తి-అనిమధు॥) సంతోషమువలనఁగలిగెడి గొప్పసుఖమురతి- ఇష్టుడైనవానితోఁగలుసుకొనినప్పుడు కలుగు గొప్పసుఖమువంటిదిరతి- అని శంకరాభాష్యము-

మద్గతప్రాణులనఁగా నన్ను విడిచిబ్రదుకలేనివారు. అనఁగా తమ్మును నిలువఁబెట్టుకొనలేనివారు- తాముతాము అనుభవించిననాగుణములను మిగిలినవారికి బోధచేయుచు, నేనుచేసినదివ్యములైనపనులను చెప్పుకొనుచు- చెప్పెడివారు, ప్రయోజనాంతరములేని ఆచెప్పుటచేతనే సంతోషింపుచున్నారు-వినువారును మిక్కిలియిష్టములయిన ఆగుణములు మొదలగువానిని వినుటచే ప్రీతిం జేందుచుందురు- అని రామానుజభాష్యము.

తేషాం సతతయుక్తానాం భజతాం ప్రీతిపూర్వకమ్ |

దదామి బుద్ధియోగం తం యేన మా ముపయాన్తి తే || ౧౦ ||
సతతయుక్తానాం ప్రీతిపూర్వకం భజతాం తేషామ్ = ఎల్లప్పుడును యుక్తులైనవారును ప్రీతిపూర్వకముగా భజింపుచున్నవారునగు వారికి, తే యేన మామ్ ఉపయాన్తి = వారు దేనిచేత నన్ను పొందుచున్నారో, తం బుద్ధియోగం దదామి = ఆ బుద్ధియోగమును ఇచ్చుచున్నాను.

ఎల్లప్పుడును అభియుక్తులైనవారు- (భగవంతునియందుపాకాగ్రమై న బుద్ధి గలవారు॥మధు) ప్రయోజన మేమియునుగోరక స్నేహపూర్వకముగా భజింపుచున్నవారు అనఁగా సేవింపుచున్నవారు- బుద్ధి యనఁగా నాతత్త్వమును లెక్కగా నెఱుఁగుట- పరమేశ్వరుఁడనైన న

న్న ఆత్మముగాఁబొందుచున్నాను- అని శంకరభాష్యము-

సతతయుక్తులనఁగా నిత్యముగా భగవంతునితోఁజేరియుండుటను గోరుచున్నవారు-బుద్ధియోగముననఁగాపరిచక్షమైనభక్తినిప్రీతిపూర్వ కముగా నిచ్చెదను- అని రామానుజభాష్యము.

తేషా మే వానుకమ్పార్థ మహ మజ్ఞానజం తమః

నాశయామ్యాస్థభావస్థో జ్ఞానదీపేన భాస్వతా||౧౧||

తేషామేవ అనుకమ్పార్థమ్=వారికే అనుగ్రహముచేయుటకొఱకు. ఆ హమ్ ఆత్మభావస్థః=నేను ఆత్మభావముననున్నవాఁడనై, భాస్వతా. జ్ఞానదీపేన=ప్రకాశింపుచున్న జ్ఞానమనెడిదీపముచేత, ఆ జ్ఞానజం తమః నాశయామి=అజ్ఞానమువలనఁబుట్టిన తమస్సును నశింపఁజేయుచున్నాను.

అజ్ఞానమనఁగా అనివేకము- దానివలనఁబుట్టినది అనఁగా మి థ్యాజ్ఞానమువలన(భ్రాంతివలన) బుట్టినది- తమస్సు అనఁగా మో హమనెడి యంధకారము- ఆత్మయొక్క భావముఅనఁగా అంతఃకరణ ముయొక్క ఆశయము- అనఁగాను అభిప్రాయము- దానియందె ఉ న్నవాఁడనగుచు- జ్ఞానమనఁగా వివేకిజ్ఞానము- అదియె దీపము- దానికిభక్తియే చమురు- నన్ను గుఱివైన భావన(ధ్యానము) యందలి అభినివేశమనెడి గాలిచేతను ఆదీపముప్రేరణచేయఁబడును. బ్రహ్మచ ర్యాదిసాధనములసంస్తారముగల జ్ఞానమే దానికి వర్తి-వైరాగ్యము తోఁగూడినయంతఃకరణమే ఆధారము (ప్రమిదె)- విషయముల నుం డిమఱవిన చిత్తమును గదిలోనదియున్నది. అగది రాగద్వేషదులనెడి గాలిలేనిది- నిత్యమును నిశ్చలముగా ధ్యానముచేయుచుండుట చేత, గలిగిన వంచి జ్ఞానమే ఆ దీపముయొక్క వెలుగు. అనిశంకరభా ష్యము.

ఆత్మభావస్థుఁడను అనఁగా అజ్ఞానులయొక్క మనోవృత్తికి విష యముగా నున్నవాఁడనై, నాశల్యాణగుణములనుప్రకటనచేయుచునా యందలిజ్ఞానమనెడి ప్రకాశింపుచున్నదీపముచేత, జ్ఞానముగకు విరో ధులగు పూర్వకర్మములనెడి యజ్ఞానముచేఁబుట్టిన నాశంతెని తిరములగు విషయములయందలి ప్రావణ్యమనెడి చీకటి! నశింపఁజే

[౨౪౬]

గీతా భాష్యత్రయ సారము.

యుదును- ఆకీ శ వి పూర్వ కాలమును, డి లభ్యాగముపడియున్నది- అని రామానుజభాష్యము.

అర్జున ఉవాచ.

పం బ్రహ్మ పరం తామ పవిత్రం పరమం భవాన్ || ౧౧౫ ||
భవాన్ పరి బ్రహ్మ = నీవు పరబ్రహ్మము. పరం తామ = గొప్ప
తేజస్సు, పరమం పవిత్రమ్ = గొప్ప పవిత్రము. పవిత్రమనగా పవ
త్రము చేసెడిది.

నీవు పరబ్రహ్మమనియు పరజ్యోతిగ్మనియు పరమపావనమనియు
శ్రుతులు చెప్పుచున్నవి- అని రామానుజభాష్యము.

బ్రహ్మచ నఃగా పరిపూర్ణ మైనది. అనిమధ్యభాష్యము.

పురుషం శాశ్వతం దివ్య మాదిదేవ మజం విభుమ్ || ౧౧౬ ||

ఆహు స్త్వా మృషయశ్చిర్యే దేవపిత నారద శత్రా.

అసితో దేవలో వ్యాస స్స్వయంచైవ బ్రహ్మ మే || ౧౧౭ ||

సర్వే ఋషయః = అందఱు ఋషులును, తథా దేవపితః నారదః
= అట్లే దేవతలఋషియగు నారదుడును, అసితః దేవలః = అసితుఁ
డనెడి దేవతలును, వ్యాసః = వ్యాసుడును, త్వామ్ = నిన్ను, శా
శ్వతం దివ్యం పురుషమ్ = నిత్యుడును దివ్యుడునగు పురుషునిగా
నును, ఆదిదేవమ్ = మొదటి దేవునిగానును, ఆజమ్ = పుట్టుకలేనివా
నిగానును, విభుమ్ = సర్వవ్యాపకునిగానును, ఆహుః = చెప్పుచున్నారు.
స్వయంచైవ మే బ్రహ్మ = స్వయముగానును నాకు చెప్పుచున్నావు.

దివ్యశబ్దమునకుదివి = పరమాకాశమనందః భవః = కలిగినవాడు, అ
నియర్థము. (పరమాకాశమనఃగాతనస్పృహ వము అనిమధు ||) అంద
ఱుదేవతలకును మొదట కలిగినవాడుగాన నాదిదేవుడు- అని శరణ
భాష్యము.

శ్రీకృష్ణుడుగా నవతరించిన నీవుభగః ఉత్తమః - అని చెప్పుచున్నా
రు- అని రామానుజభాష్యము

ఆనేకవిధములుగా నయినవాడవుగాని విభువు- అని మధ్యభా
ష్యము.

శ్వామేత దృశం మన్యే య న్నాం వదసి కేశ క |

న హి తే భగవన్ వ్యక్తిం విదు దేవా న దానవా | ౧౪ |
 (హే) కేశవ! = (ఓ) శ్రీకృష్ణ! (డా!), మాం యత్ విదసి = నన్నుగూ
 డి దేనిని చెప్పుచున్నావో, ఏతత్ సర్వం ఋతం మన్యే = దీని
 ని అంతయును సత్యమునుగానె తెలిసికొనుచున్నాను. (హే) భగవ
 న్ = (ఓ) భగవంతుడా, తే వ్యక్తిమ్ = నీ వ్యక్తిని, దేవాః దానవా
 (శ్చ) నవిదుః = దేవతలును దానవులు(ను) ఎఱుంగరు. (దానవులు
 దేవతలశత్రువులలో నొక్కరు.)

నీవును ఋషులును చెప్పినవంతయు - వ్యక్తియనగా పుట్టుక - అ
 ని శంకరభాష్యము.

నీచే జెప్పబడిన నీయొక్క యైశ్వర్యమును కల్యాణగుణములును
 స్తోత్రముచేయుటకు చెప్పబడినవి కావు - వస్తుస్థితయో - భగవంతుడా
 డనిగా జ్ఞానము శక్తి బలము వీర్యము తేజస్సు అనునవి కలవాడు -
 వ్యక్తియనగా వ్యక్తనప్రకారము (వైభవమును చెప్పెడివిధము -
 అనిరామానుజీయతీక) దేవతలును దానవులును స్వచ్ఛానము
 కలవారుగానెఱుంగరు - అనిరామానుజభాష్యము.

స్వయమే వాస్త్వనా త్త్వానం వేత్థ త్వం పురుషోత్తమ |

భూతభావన భూతేశ దేవదేవ జగత్పతే | ౧౫ ||

(హే) పురుషోత్తమ! = (ఓ) పురుషశ్రేష్ఠ! (డా!), భూతభావన! = భూ
 తములనుకలగఁ జేయువాడా, భూతేశ! = భూతములకధిపతియైనవా
 డా!, దేవదేవ! = దేవతలకుదేవుడైనవాడా!, జగత్పతే! = జగత్తు
 లకధిపతియైనవాడా!, స్వం స్వయమేవ ఆత్మనా ఆత్మానంవేత్థ =
 నీవు స్వయముగానే ఆత్మచేత ఆత్మను తెలిసికొనుచున్నావు.

(ఆత్మనా = స్వరూపముచేతను అనిమధుక) నిన్ను ఇంతకంటె వటి
 యతీతయములేని జ్ఞానము విశ్వర్యము బలము మొదలగు శక్తులు కల
 వానిగా నెఱుఁగుదువు - అని శంకరభాష్యము.

స్వయవేవ = నీజ్ఞానముచేతనే - ఈశుడనగా నియమించు
 వాడు - మృగమునుప్యూనులకంటె దేవతలు సౌందర్యము మొదలగు క
 ల్యాణగుణములచే నెట్లు అతీతయించియుండురో అట్లు వారినిగూడన
 తీతయించునుగానె దేవదేవుడు - పురుషుడనగా స్వామి - అనిరామా

నుజభాష్యము

వస్తు మహాన్ స్య శేషేణ దివ్యాహ్వంత్యవిధూతయః।

యాభి ర్విభూతిభి ర్లోకా నిమాం క్త్వం వ్యాప్య తిష్ఠసి॥౧౬॥
ఆత్మవిధూతయః దివ్యాః హే = నీవిభూతులు దివ్యములైనవిగదా-
(తాః) అశేషేణ వస్తుమ్ ఆహాసి = (వానిని) నీశేషముగాఁ చె
ప్పఁదగదువు- త్వమ్ = నీవు, యాభిః విభూతీభిః ఇమాన్ లోకాన్
వ్యాప్య తిష్ఠసి = ఏవిభూతులచేత ఈ లోకములను వ్యాపించియు
న్నావో.

విభూతులనఁగా మాహాత్మ్యవిగ్గరములు- అని శంకరభాష్యము.

దివ్యములనఁగా నీకు ఆసాధారణములైనవి- మఱియొక్కరికిలేని
వస్తువు- ఏనియుమనవిశేషములతో (నియమించుటలతో) సాధినవాఁడవై
ఈలోకములనన్నిటిని నియమించువాఁడవై వ్యాపించియున్నావో అని
రామానుజభాష్యము

విభూతులనఁగా విపిరములైన భూతులు- అని మధ్వభాష్యము.

కథం విద్యా మహం యోగి త్వాం సదా పరిచింతయన్

కేషు కేషుచ భావేషు చిన్తోపి భగవన్స్థయా॥౧౭॥

(హే)యోగిన్ = (ఓ)యోగీ!, ఆహం సదా త్వాం పరిచింతయన్
కథం విద్యామ్ = నేను ఎల్లప్పుడును నిన్ను తలంచుచున్నవాఁడనై
ఎట్లు తెలిసికొందును- (హే)భగవన్ = (ఓ)భగవంతుడా!, (కిం)చ
= ఇంతియకాక, మయా కేషు కేషు భావేషు చిన్త్యః అసి = నాచేతను
ఏయేవస్తువులయందు ఛాయనముచేయఁదగినవాఁడవు అగుచున్నావు.

యోగీ అనుపాఠము- నేను యోగియై అనఁగా భక్తియోగినిష్ఠుఁ
డనై భక్తిచేత నిన్ను ఎప్పుడును చింతించుటకు ప్రవర్తించినవాఁడ
నై చింతింపఁబడవలసినవాఁడవైన నిన్నెట్లు తెలిసికొందును - వెను
కఁజెప్పఁబడిన (౧౦౮-౪-౫శ్లో) బుద్ధిజ్ఞానాదులుకాకమిగిలినయేయే
భావములయందు నియమించువాఁడవుగా నీవు నాచేఁజింతింపఁబడఁ
దగినవాఁడవు- అనిరామానుజభాష్యము

విక్రేణాత్మనో యోగం విభూతించజనాదన।

భూయః కథయ తృప్తిహి శృణ్వతో నాస్తి మేష్వరమ్॥౧౮॥

(హే) : నాదకాన! = (ఓ) కృష్ణుడా!, ఆత్మనః యోగం విభూతీంచ
విస్తరేణ భూయః కథయ = నీయొక్క యోగమును విభు-తినిని
విస్తరముగా వెండియును చెప్పము- అమృతం శృణ్వతః మే = అ
మృతమును వినుచున్న నాకు, తృప్తిః నాస్తిహి = తృప్తి లేదుగదా-

యోగముననఁగా యోగైశ్వర్యపుశక్తి విశేషమును- విభు-తిననఁ
గా ధ్యానము చేయవలసినపదార్థములవిస్తరమును- జనాదకాన! డకా
గా దేవతలకు శత్రువులైనయసురులను నరకముపొందించువాఁడు .
అభ్యుదయంబును (మేలును) నిశ్రేయ సంబును (మోక్షంబును) అనె
డి. పురుషార్థములను అందఱుజనులచేతనుయాచింపఁబడువాఁడనియుం
జెప్పవచ్చును- తృప్తియనఁగా పరితోషము- నీముఖమునుండిబయలు
దేరినవాక్యామృతమును- అని శంకరాభాష్యము.

(౧౦||౧౪||శ్లో) నేను అంతటికిని ప్రభవము, నావలననంతయుంబ్ర
వర్తించుచున్నదని సంతోషముగాఁ జెప్పఁబడిననీయొగమును అనఁగా
సృజించుట మొదలగు దానినిని, విభు-తిని అనఁగా నియమనమునును-
నీచేఁ జెప్పఁబడెడి నీమాహాత్మ్యము నెడియమృతమును వినుచున్ననాకు
తృప్తి లేకపోవుటను నీవె యెఱుంగుదువు - అనిరామానుజభాష్యము-

జనాదకాన! డకానఁగా పుట్టుక లేనివాఁడును సంసారమును పోగొ
ట్టువాఁడును. అనిమధ్వభాష్యము.

శ్రీభగవానువాచ.

హంత లే కథయిష్యామి విభూతీ రాస్త్మన శుభాః |

ప్రాధాన్యతః కురుశ్రేష్ఠ నాస్త్యన్తో విస్తరస్య మే||౧౫||

(హే) కురుశ్రేష్ఠ! = (ఓ) కారవశ్రేష్ఠుడా!, ఆత్మనః శుభాః విభు-
తీః = నాయొక్క శుభములైన విభూతులను, ప్రాధాన్యతః కథయి
ష్యామి = ప్రధానముగాఁ జెప్పెదను. అనఁగా ప్రధానములైనవాని
నిజెప్పెదనుట- మే విస్తరస్య అన్తః నాస్తి = నా విభూతివిస్తర
మునకు అంతములేదు- హంత అనునది సంతోషమునందును కనికరించు
టయందును ప్రయోగింపఁబడుననియమకసింహుఁడు చెప్పెను- అను
మతియనఁగా నంగీకారార్థముననిచ్చటప్రయోగింపఁబడినదని మ
ధుసూదనటీక. ఆశ్చర్యార్థకమనిరామానుజీయటీక. అదరాగ్యకను

నివరమార్థప్రస.

దివ్యాహ్యత్కవిభూతయః అనిరెండవపాదమునపాఠము:- ౧౬ శ్లోకమున వలెనే ఆధాము. వేనివేనిగాపయేనావిభూతిప్రధానమైనదో, దానిదానిని మాత్రము చెప్పెదను- నిశ్శేషముగాఁ జెప్పటకు నూలు సందర్శనములేనంజాలవు- అనిశంకరభాష్యము.

ప్రధాన్యశబ్దముచేతనుతక్రమాముచెప్పఁబడును- విస్తరముగాఁ జెప్పటకును వినుటకునుగూడశక్యముకాదు- విభూతియనఁగా నియమింపఁబడునది- అనిరామానుజభాష్యము.

అహ మాత్మా గుడాకేశ సర్వభూతాశయస్థితః।

అహ మాదిశ్చ మధ్యంచ భూతానా మస్త పవచ॥౨౦॥

(హే)గుడాకేశ!=(ఓ)యజ్ఞానుడా!, సర్వభూతాశయస్థితః ఆత్మా అహమ్=అన్నిభు-తములయుహృదయముననున్న ఆత్మనునేనె-భు-తావామ్ ఆదిః మధ్యమ్ అంతశ్చ అహమేవ=భు-తముల ఆదియు మధ్యంబును అంతంబును వేనె.

గుడాకయనఁగా నిద)- దానికి ఈశఁడుగాన గుడాకేశుఁడు- నిద్రనుజయించినవాఁడనుట- దట్టమైన తలవెంట్రుకలుకలవాఁడనియె నను చెప్పవచ్చును- తనహృదయముననున్న యాత్మార్థ్యము చేయఁ దగినవాఁడు- దానికి శక్తిలేనవాఁడు చెప్పఁబోవు భావములయందు ధ్యానముచేయునది- భు-తములకు కారణము మొదలగునవిగాను నుధ్యానముచేయఁబడఁదగినవాఁడు- అనిశంకరభాష్యము.

వాకు శరీరమైన యన్నిభూతములకును నేను ఆత్మను- ఆత్మయ నఁగా శరీరమ నకు సర్వవిధమున ఆధాగమైనవాఁడును నియమించువాఁ డును శేషి (స్వామి)యును - ఇట్టి నేను ఆభూతములయత్పత్తిస్థితిప్రళయములకు కారణమైనవాఁడను- అనిరామానుజభాష్యము.

ఆదిత్యానా మహం విష్ణుః జ్యోతిషాం రవి రంశుమాన్।

మరీచి మృదుతా మస్మి నక్షత్రాణా మహం శశీ॥౨౧॥

ఆదిత్యానాం విష్ణుః అహమ్=ఆదిత్యులుపండ్రెండగురిలో విష్ణువును నేను- జ్యోతిషామ్ అంశుమాన్ రవిః (అహమ్)=ప్రకాశింపఁజేయు వానిలో కిరణములుగల సూర్యుఁడను (నేను)- మృదుతామ్ మరీచిః

అహమ్ = మరుత్తులనెడి దేవతలలో మరీచియనవాడను నేను - నక్షత్రాణాం శశీ అహమ్ = నక్షత్రములకు చంద్రుడను నేను.

అదిత్యులు మొదలగువారిలో విష్ణువు మొదలగువారు ఉత్కృష్టములు - నక్షత్రములకు అభివత్యయైన చంద్రుడను నేనె - దేవుడు మనుష్యుడు పక్షి అనియిట్లు శరీరమును చెప్పెడిశబ్దములను వానియాశ్శ్శలయందు ప్రయోగించునట్లు విష్ణోది దేవతలం జేప్పు శబ్దములనుభగవంతునియందు ప్రయోగించుటయును - అనిరామానుజభాష్యము.

విష్ణుననగా అన్నిటిని వ్యాపించియుండుటయును అన్నిటియందును ప్రవేశించియుండుటయును - విష్ణోవ్యాప్తా (విష్ణు = వ్యాపించుట) విశప్రవేశసే (విశ్ = ప) వేశించుట) అనిభాతువులు - అనిమధ్వభాష్యము.

వేదానాం సామవేదోఽస్మిదేవానామస్మి వాసవః |

ఇంద్రియాణాం మనశ్చస్మి భూతానామస్మి చేతనా || ౨౨
వేదానామ్ సామవేదః అస్మి = వేదములలో సామవేదము అగుచున్నాను - దేవానాం వాసవః అస్మి = దేవతలలో ఇంద్రుడను అగుచున్నాను - ఇంద్రియాణాం మనః అస్మి = ఇంద్రియములలో మనస్సును అగుచున్నాను - భూతానాం చేతనా అస్మి = భూతములకు తెలివి అగుచున్నాను.

పదునొకండ్రయములలోనును సంకల్పవీకల్పస్వరూపమైన మనస్సును - కార్యకారణసంఘాతమున (శరీరేంద్రియసముదాయమున) స్ఫుటపడుచున్న బుద్ధి యొక్కవృత్తియే చేతన - అనిశంకరభాష్యము -

భూతానాం అనునదియు నక్షత్రాణామ్ అనుపష్టి వంటిదె - అనిరామానుజభాష్యము.

రుద్రాణాం శజరశ్చస్మి విత్తేశో యక్షరక్షసామ్ |

వసూనాం పావకశ్చస్మి మేరుశ్శిఖరిణామహమ్ || ౨౩ ||

రుద్రాణాం శజరశ్చ అస్మి = పదునొకండుగురురుద్రులలో శంకరుండనుమ అగుచున్నాను - యక్షరక్షసామ్ విత్తేశః (అస్మి) = యక్షులు రాక్షసులు వీరిలో కుబేరుడను (అగుచున్నాను) - వసూనాం పావకశ్చ అస్మి = ఎనమండ్రువసువులలో అగ్నిని అగుచున్నాను - శిఖరిణాం మేరుః అహమ్ = శిఖరములకొండలలో మేరపర్వము

నేను-

పురోధసాంచ ముఖ్యం మాం విద్ధి పాథక బృహస్పతిమ్ ।

సేనానీనా మహం సకన్ద సురసామస్మి సాగరః॥౨౪॥

(హే) పాథక! = (ఓ) యజ్ఞానుడా!, పురోధసాం ముఖ్యం బృహస్పతిం మాం విద్ధి = (రాజుల) పురోహితులలో ముఖ్యుడైన బృహస్పతినిగా నన్ను తెలిసికొనుము- అహమ్ సేనానీనామ్ సకన్దః = నేను సేనాపతులలో కుమారస్వామిని- సురసామ్ సాగరః ఆస్మి = సరస్సులలో సముద్రము అగుచున్నాను-

బృహస్పతిశ్చంద్రసిపురోహితుఁడు- సకన్దఁడు దేవతల సేనాపతి- సరస్సులనఁగా దేవతల చేద్రవ్వఁబడినవి- అనీ శంకర భావ్యము.

మహాషీణాం భృగు రహం గిరా మస్మైక మక్షరమ్!

యజ్ఞానాం జపయజ్ఞోస్త్వి స్థావరాణాం హిమాలయః॥౨౫॥

మహాషీణాం భృగుః అహమ్ = మహాషులలో భృగువును నేను- గిరామ్ ఏకమ్ అక్షరమ్ ఆస్మి = మాటలలో ఒకట- అక్షరము (ప్రణవము) అగుచున్నాను- యజ్ఞానాం జపయజ్ఞః ఆస్మి = యజ్ఞములలో జపయజ్ఞము అగుచున్నాను- స్థావరాణాం హిమాలయః ఆస్మి = స్థిరమయినవానిలో హిమవత్పర్వతము అగుచున్నాను-

మహాషులనఁగా మరీచి మొదలగువారు- మాటలనఁగా అక్షరమును జెప్పెడి శబ్దములు- స్థావరములనఁగా పర్వతమాత్రములు. అని రామానుజ భావ్యము.

అశ్వత్థ స్సర్వవృక్షాణాం దేవషీణాంచ నారదః ।

గన్ధర్వాణాం చిత్రరథ సిద్ధావాం కపిల మునిః॥౨౬॥

సర్వవృక్షాణామ్ అశ్వత్థః (ఆస్మి) = అన్నిచెట్లలో రావిచెట్టు (అగుచున్నాను)- దేవషీణాం నారదశ్చ (ఆస్మి) = దేవషులలో నారదుఁడనును అగుచున్నాను- గన్ధర్వాణాం చిత్రరథః (ఆస్మి) = గంధర్వులలో చిత్రరథుఁడను (అగుచున్నాను)- సిద్ధావాం కపిలః మునిః (ఆస్మి) = సిద్ధులలో కపిలుఁడనెడి మునిని అగుచున్నాను-

దేవతలెయ్యిండి మంత్రములను కనుటచేత ఋషులయినవారు దేవషులు- సిద్ధులనఁగా పుట్టుకతోనే ధర్మము జ్ఞానము వైరాగ్యము

ప్రిశ్వర్యమువీనినిమిక్రి-లిగాఁబొందినవారు. అనిశంకరభాష్యము.

కపిలుఁడనఁగా, (క)సుఖరూపుఁడనవాఁడును, (పి)పాలింపఁబడెడి జగత్తు కలవాఁడును, (ల)లయము చేయఁబడెడిజగత్తు కలవాఁడును-అని మధ్యభాష్యము.

ఉచైచ్చశ్శ్రవగమశ్వానాం విద్ధిమా మమృతోద్భవమ్ |

విరావతం గజేన్ద్రిణాం నరాణాంచ నరాధిపమ్ || ౨౪ ||

అశ్వానామ్ అమృతోద్భవమ్ ఉచైచ్చశ్శ్రవసం మాం విద్ధి-అశ్వముల లో అమృతమున బుట్టిన ఉ. చైచ్చశ్శ్రవస్సునుగాను నన్ను ఎఱుంగు ము- గజేన్ద్రిణామ్ విరావతం (విద్ధి)=గజశ్రేష్ఠములలో విరావతము నుగాను (ఎఱుంగుము)- నరాణాం నరాధిపంచ (విద్ధి)=మనుష్యుల లో రాజునుగానును (ఎఱుంగుము).

అమృతమనఁబుట్టినదనఁగా నమృతముకొలకైనసముద్రమథ నమునఁబుట్టినదనుట-విరావతమనఁగా విరావతయొక్క సంతానము- అనిశంకరభాష్యము.

అమృతమనఁగాఉదకమైనను మధింపఁబడుచుండెడి యవస్థ లోనుండెడియమృతమైనను - గజేన్ద్రిణనఁగా దిగ్గజములు - అమృత మునఁబుట్టినయనిదీనికీనన్వయింపవచ్చును-అనిరామానుజభాష్యటీక.

ఆయుధానా మహం వజ్రం ధేనూనా మస్మి కామధుక్ |

ప్రజనశ్చాస్మి కన్దర్ప శర్పాణా మస్మి వాసుకిః || ౨౫ ||

అనన్త శ్చాస్మి నాగానాం వరుణో యాదసా మహమ్ |

పితౄణా మర్యమా చాస్మి యమ స్సంయమతా మహమ్ ఆయుధానాం వజ్రమ్ అహమ్=ఆయుధములలో వజ్రాయుధము నే ను-ధేనూనాం కామధుక్ అస్మి-పాలనిచ్చెడియావులలో కామధేనువు ను అగుచున్నాను- ప్రజనః కన్దర్పశ్చ అస్మి=పుట్టించెడి కామఁ డను అగుచున్నాను - శర్పాణాం వాసుకిః అస్మి=సర్పములలో వాసుకిని అగుచున్నాను. నాగానామ్ అనన్తశ్చ అస్తి=నాగులలో అ నంతుఁడను అగుచున్నాను. యాదసామ్ వరుణః అహమ్=నీటిలో నుండువానిలోవరుణుఁడను నేను పితౄణామ్ అర్యమాచ అస్తి=పితృదేవతలలోఅర్యమనును అగుచున్నాను-సంయమతాం యమః అహ

[౨౫౪]

గీతాభాష్యత్రయసారము.

మ=శక్తింశువారిలోయముఁడను నేను.

వజ్రాయుధము దధీచయసుమహాపిఁ యెముకలలోఁగలిగినది-
కామధుకుఁగఁగఁగా వసిష్ఠునిధేనువైనను, కామధేనుకైనను- (కా-
మములలోఁబుక్కులఁగలిగించెడికామమునేను అనిమధు॥) వరుణుఁడు
జలదేవతలకు రాజు- అర్యమపితృదేవతలకు రాజు- అనిశంకరభాష్య-
ము.

(ఆయుధములనఁగా తొలొకములోనివి- కాఁబట్టివజ్రాయు-
ధమకన్నగొప్పదైన సుదర్శనములనఁగా విష్ణుచక్రమున్ననుబాధకము
లేదు- అనిరామానుజభాష్యటీక.) కామధుకుఁగఁగా స్వగఁములోని
కామధేనువు- సర్పములుఒకకొశిరస్సుగలవి. నాగములు అనేకశిరస్సు-
లుగలవి- అనిరామానుజభాష్యము.

ప్రహ్లాదశ్చాస్మి దైత్యానాం కాలః కలయతామహమ్ |

మృగాణాంచ మృగేంద్రోహం వైనతేయశ్చపక్షిణామ్ || ౩౦ ||

దైత్యానాం ప్రహ్లాదశ్చ అస్మి=దైత్యులలో ప్రహ్లాదుఁడనును అగు-
చున్నాను. కలయతాం కాలః అహమ్=లెక్కపెట్టువానిలో కాలము నే-
ను- మృగాణామ్ మృగేంద్రోః అహమ్=మృగములలో సింహము నే-
ను- పక్షిణాం వైనతేయశ్చ అహమ్=పక్షులలో గరుత్మంతుఁడను-
నేను.

మృగేంద్రుఁడనఁగా సింహమైనను పెద్దపులియైనను- అని-
శంకరభాష్యము-

అనధఁమునుపొందఁగోరువారగుటచే లెక్కపెట్టువారిలోమృ-
త్తువును నేను- అనిరామానుజభాష్యము.

పవనః పవతా మస్మి రామ శ్శస్త్రభృతా మహమ్ |

ఝషాణాం మకరశ్చాస్మి స్తోత్రపా మస్మి జాహ్నుషీ || ౩౧ ||

పవతాం పవనః అస్మి=పరిశుద్ధముచేయువానిలో వాయువును అ-
గుచున్నాను. శస్త్రభృతాం రామః అహమ్=ఆయుధములనుధరించిన
వారిలో శ్రీరామమూర్తిని నేను= ఝషాణాంచ మకరః అస్మి
=మత్స్యములలోపలను మొసలిని అగుచున్నాను. స్తోత్రపాం జా-
హ్నుషీ అస్మి=ప్రసహించువానిలో గంగాను అగుచున్నాను.

పవతామ్ = గమనము స్వభావము గాఁగలవానిలో - అని రామానుజభాష్యము.

(ర) ఆనందస్వరూపుఁడును, (ఆమ) పరిమాణములేనివాఁడును గాన రాముఁడనఁబడుచున్నాఁడు - అని మధ్వభాష్యము.

సర్గాణా మాది రన్తశ్చ మధ్యం . చె వాహ మజ్ఞాన |

అధ్యాత్మవిద్యా విద్యానాం వాదః ప్రవదతా మహమ్ || ౩౨
(హే) అజ్ఞాన! = (ఓ) యజ్ఞానుఁడా!, సర్గాణామ్ ఆదిః మధ్యం చ అన్తశ్చ ఆహమేవ = సృష్టులకు ఆదియును మధ్యంబును అంతంబును నేనె. విద్యానామ్ అధ్యాత్మవిద్యా ఆహమ్ = విద్యలలో మోక్షవిద్యను నేనె - ప్రవదతాం వాదః ఆహమ్ = వాదించువారిలో వాదము నేను.

ఆదిమధ్యాంతములనఁగా ఉత్పత్తిస్థితిప్రళయములు - జెనుక (అంశో) జీవులతోఁగూడినవానికి ఆదిఅంతము మొదలగునది నేను అని చెప్పఁబడినది - ఇచ్చట సృష్టికంతకుననివిశేషము - వాదించువారనుట చేవాదించుటలలో భేదము లేన వాదము జల్పము వితండ అనునవి గ్రహింపఁబడును. అని శంకరభాష్యము.

సర్గములనఁగా సృజింపఁబడునవి - వానికి ఆదియనఁగా సృజించెడివారలందఱును నేనె - అట్లే సంహరింపఁబడు వానిని సంహరించువారలందఱును నేనె - రక్షింపఁబడువాని రక్షించువారలందఱును నేనె అనుట - జల్పవితండాదులను చేసెడివారలయొక్క వాదము నేనె - వాదమునది తత్త్వము నిణయించుకొనుటకై చేసెడిది. (జల్పమును నది ఎదుటివానిని జయించుటకు. వితండయనఁగా తనపక్షమును స్థాపింపింకొనకుండ నెదుటి పక్షమును దూషించుట .) అని రామానుజభాష్యము.

అక్షరాణామకారోఽస్మి ద్వన్ద్వస్సమాసికస్యచ |

ఆహమే వాక్యః కాలో థాతాహం విశ్వతోముఖః || ౩౩ ||

అక్షరాణామ్ అకారః అస్మి = అక్షరములలో అకారము అగుచున్నాను - సామాసికస్యచ ద్వన్ద్వః అప్తి = సమాససమూహమునకు ద్వంద్వము అగుచున్నాను - అక్షయః కాలః ఆహమేవ = నాశములేని కా

[౨౫౬]

గీతా భావ్యత్రయ సారము.

లము నేనె-విశ్వతోముఖః ధాతా ఆహమ్=అంతటనుముఖములుగట్
ధాతను నేనె-

అక్షయకాల మనఁగా పరమేశ్వరుఁడనియుం జెప్పకచ్చును-
ధాత యనఁగా కర్మఫలములను కలుగఁజేయువాఁడు - అనిశంకరభా
ష్యము.

విశ్వతోముఖః ధాతా-నాలుగుముఖములుగఁబ్రాప్తు- అని రా
మానుజభాష్యము.

మృత్యు సర్వహర శ్వాహ ముద్భవశ్చ భవిష్యతామ్ |

కీర్తి శ్రీ) ర్వాక్ప సారణం ప్రృతి మేధా ధృతిః క్షమాకైర
సర్వహరః మృత్యుశ్చ ఆహమ్=అన్నిటినిహరించెడి మృత్యువును
నేను- భవిష్యతామ్ ఉద్భవశ్చ ఆహమ్=కాఁగలవానియొక్క ఉద్భ
వంబును నేను- సారణం కీర్తిః త్రివిధా వాక్ స్మృతిః మేధా ధృ
తిః క్షమాచ ఆహమ్=స్త్రీలయొక్క కీర్తియును సంపదయును వా
కులను స్మృతి (జ్ఞాపకశక్తి) యును బుద్ధి యును ధైర్యమును ఓరి
మియును నేనె.

మృత్యువు రెండువిధములు. భనమునుపోఁగొట్టునదియు ప్రా
ణమును పోఁగొట్టునదియునని. అందు రెండవది సర్వహరము. ప్రళ
య కాలముననన్నిటినిహరించువాఁడుగాన పరమేశ్వరుఁడే సర్వహర
మృత్యువు- ఉద్భవమనఁగా మేలు. కాఁగలవారనఁగా మేలును పొం
దఁగలవారు. అనిశంకరభాష్యము.

సర్వహరమనఁగా అన్నిటిప్రాణములను హరించెడిది-పుట్టం
గలవానికిఉద్భవమనుపేరుగలకర్మమును నేనె- స్త్రీలలా శ్రీని నేను, కీ
ర్తిని నేను, అనియిట్లుప్రత్యేకమన్వయము. అనిరామానుజభాష్యము
(శ్రీ)యనఁగా లక్ష్మి. విగిరినవియును భగవంతునియసాధారణశక్తు
లు. అనితాత్పర్యచంద్రిక)

బృహత్సామ తథా సాహ్నాం గాయత్రీఛన్దసా మహమ్ |

మాసానాం మాగణీషోహ మృతూశాం కుసుమాకరః ||

తథా సాహ్నాం బృహత్సామ ఆహమ్=సామములలో బృహత్సా
మనేనె- ఛన్దసాం గాయత్రీ ఆహమ్=ఛందస్సులలో గాయత్రీ

ని నేను- మాతానామ్ మాగణేశః అహమ్=మానములలో మా
గణేశము నేను- ఋతూనాం కుసుమాకరః అహమ్=ఋతువుల
లో వసంతఋతువు నేను.

గాయత్రి మొదలగు ఛందస్సులతోఁ గూడిన ఋకులలో గాయ
త్రీచ్ఛందస్సులఋకులను నేను- అనిశంకరభాష్యము.

ద్యూతం ఛలయతా మస్మి తేజ స్తేజస్వి నా మహమ్ |

జయోస్మి వ్యవసాయోస్మి సర్వం సర్వవతా మహమ్ ||
ఛలయతాం ద్యూతమ్ అస్మి=మోసపుచ్చువారియొక్క జూడము
అగుచున్నాను- తేజస్వి నాం తేజః అహమ్=గొప్పప్రభావముకలవా
రియొక్క తేజస్సును నేను- (జేత్యాణామ్) జయః అస్మి=(జయిం
చువారలయొక్క) జయము అగుచున్నాను- (వ్యవసాయినామ్) వ్యవ
సాయః అస్మి=(పూనికలవారలయొక్క) పూనిక అగుచున్నాను-
(సర్వవతాం) సర్వమ్ అహమ్=(సార్వీకులయొక్క) సర్వము
నేను.

సర్వమనఁగా గొప్పమనస్సుకలిగియుండుట- అని రామానుజభా
ష్యము.

వృక్షీనాం వాసుదేవోస్మి పాణ్డవానాం ధనశ్శయః |

మునీనా మప్యహం వ్యాసః కవీనా మశనాకవిః || ౩౨ ||

వృక్షీనాం వాసుదేవః అస్మి=యాదవులలో శ్రీకృష్ణుఁడను అగుచు
న్నాను- పాణ్డవానాం ధనశ్శయః (అస్మి)=పాండవులలో ఆజ్ఞానుఁ
డను (అగుచున్నాను)- మునీనామపి వ్యాసః అహమ్=మునులలోఁ
గూడ వ్యాసుఁడను నేను- కవీనామ్ ఉశనా కవిః (అహమ్)=కవులలో
శుక్రుఁడనెడి కవిని (నేను).

మునులనఁగా మననముచేయువారు- అనఁగానన్ని పదార్థముల
జ్ఞానముకలవారు- కవులనఁగాసూక్ష్మములనెఱింగినవారు- అనిశంక
రభాష్యము.

వాసుదేవునికొడుకగుటయె విభూతి- మునులనఁగా మననముచేత
పదార్థములతత్త్వము నెఱింగినవారు- కవులనఁగా పండితులు- అని
రామానుజభాష్యము.

[౨౫౮]

గీతాభాష్యత్రయసారము.

అంతటినిని ఆచ్ఛాదించువాడగుటనును అంతటనుండటననువాసు.
దేవుడు- (వి) అన్నిటికంటెవిశేషించినవాడును, (ఆ) అంతటనును
(గః) ఆతడెగాననును, వ్యాసుడనబడుచున్నాడు- అనిమధ్యభా
ష్యము.

దణ్డో దమయతా మస్తి నీతి రస్తి జిగీషతామ్|

మానం చెవాప్తి గుహ్యవాం జ్ఞానం జ్ఞానవతా మహమ్||
దమయతాం దణ్డః అస్తి=శిక్షించువారియొక్క శిక్షను అగుచున్నా
ను- జిగీషతాం నీతిః అస్తి=జయింపఁ గోరువారియొక్క రాజనీతిని
అగుచున్నాను- గుహ్యవాం మానంచైవ అస్తి=గోప్యమయినవాని
లో మానమునును అగుచున్నాను- జ్ఞానవతామ్ జ్ఞానమ్ మహమ్
=జ్ఞానముకలవారి జ్ఞానము నేను.

గుహ్యముల గోపనములలో మానమును అగుచున్నాను- అని రా
మానుజభాష్యము-

యచ్చాపి సర్వభూతానాం బీజం తవహ మజ్ఞాన|

నతదస్తి వినాయత్యాత్మయా భూతం చరాచరమ్|౩౯|

(హ) అజ్ఞాన!= (ఓ) యజ్ఞానుడా!, యత్ సర్వభూతానాం బీ
జమ్=ఏది అన్నిభూతములకును బీజమో, తచ్చాపి అహమ్=అదియు
నుకూడ నేను- యత్ మయా వినా స్యాత్=ఏది నన్ను విడిచి
యుండునో, తత్ చరాచరం భూతం నాస్తి=అట్టి జంగమస్థా
వరూపమైన భూతము లేదు-

బీజమనఁగా మొలమటకు కారణమైనది- సమస్తమును మదా
త్మకమే (నాశ్వరూపమైనదే)- అనిశంకరభాష్యము.

సమస్తవస్తువులును అన్నియవస్థలయందును నేను ఆత్మగాఁగలవి
యె- దీనిచేత, వెనుకఁ జెప్పినయన్నివిభూతులకును నేను ఆత్మనగుట
ను నేనే అవిగాఁ జెప్పఁబడినవగుట- అనిరామానుజభాష్యము.

నానోసి మమ దివ్యానాం విభూతీనాం పరంతప|

ఏష తూర్దేశః ప్రోక్త విభూతే ర్విస్తరో మయా||౪౦||
(హ) పరంతప!= (ఓ) శత్రువులనుతపింపఁ జేయువాడా!, మమ ది
వ్యానాం విభూతీనామ్=నాయొక్క దివ్యములైన విభూతులకు, అన్తః

నాస్తి = అంతము లేదు - ఏషః విభూతేః విస్మరస్తు = ఈ విభూతియొక్క విస్మరమో, మయా ఉద్దేశతః ప్రోక్తః = నాచేత ఏకదేశముగా చెప్పబడినది.

ఉద్దేశతః = సంక్షేపముగా - అనిరామానుజభాష్యము.

యద్య ద్విభూతిమ త్సత్త్వం శ్రీమదూజిత మేవవా |

తస్మాదేవావగచ్ఛ త్వం మమ తేజోంశ సంభవమ్ధీరం ||

విభూతిమత్ శ్రీమత్ ఊజితమేవవా = విభూతికలదియైనను శోభకలదియైనను బలముకలదియైనను, యద్యత్ సత్త్వమ్ (ఽస్తి) = యేయే వస్తుసమూహము (కలదో), తత్త్వత్ = నానిదానిని, మమ తేజోంశ సంభవ మేవ త్వమ్ అవగచ్ఛ = నాయొక్క తేజస్సుయొక్క యంశమువలనఁగలిగినదానిగానె నీవు తెలిసికొనుము.

ఊజితమనఁగా ఉత్తానిహముతోఁగూడినది - ఈశ్వరునియొక్క తేజోంశమనఁగా నేకదేశము - అనిశంకరభాష్యము

విభూతికలదియనఁగా ఏలఁబడునవికలది - శ్రీమత్త్వనఁగా కాంతికలదైనను ధనధాన్య సమృద్ధి కలదియైనను - ఊజితమనఁగా శుభ కార్యరంభములయందు వ్యయస్సముకలది - తేజస్సనఁగా ఇతరులమతిరసరొంచెడి పామర్యము - నానియమనశక్తియొక్క ఏకదేశమువలనఁగలిగినదానిగాఁ తెలిసికొనుము. అనిరామానుజభాష్యము.

విష్ణువు మొదలగునవిస్వరూపములే - మిగిలినవి తేజస్సుతోఁగూడినవి - అనిమధ్వభాష్యము -

అథవా బహు నైతేన కింజ్ఞా తేన తవాజ్ఞాన |

విష్ణుభ్యాహ మిదం కృత్స్న మేకాంశేన స్థితో జగత్ || ౪౮ ||

(హే) అజ్ఞాన! = (ఓ) యజ్ఞానుఁడా!; అథవా = లేక, జ్ఞా తేన బహునా ఏతేన = తెలియఁబడిన విస్తారమైన దీనిచేతను, తవ కమ్ (స్యాత్) = నీ కేమి (కలుగును) - అహమ్ ఇదం కృత్స్నం జగల్ = నేను ఈ సమస్తమైన జగత్తును, ఏకాంశేన విష్ణుభ్య స్థితః = ఒక్క-భాగముచేతను నిలువఁబెట్టి ఉన్నాను -

ఎంతదెలిసినను తెలియవలసినది శేషించియేయుండెడి దీనివలన నేమియోజనమన్నది? - ఏకాంశమనఁగా ఒక్కయవయవము - అన్ని

[౨౬౦]

గీతా భాష్యత్రయ సారము.

భూతములును ఈశ్వరునికి పాద మని(పురు||సూ|| ౩)మంజ్రములోఁ జెప్పఁ బడియున్నదిగాదా- అనిశంకరభాష్యము-

కేండా వేన అనిపాఠము- చేతనాచేతనరూప మేన యీజగత్తంత యు స్వరూపము సిద్ధింతుటయందును ఉనికియందును ప్రవర్తకంచు టయందును నాసంకల్పమునతిక్రమింపకుండునట్లు, నా మహిమలోని యతిస్వల్పభాగము చేతదానినంతయును నిలువఁ బెట్టియున్నాను. అనిరా మానుజభాష్యము-

ఏమికలుగుననుట, చెప్పఁబోవునదివ; ధానమనితెలియఁ జేయుటకుఁ గాని, చెప్పఁబడినదంతయును నిష్ఫలమనితెలియఁజేయుటకుగాదు- నిష్ఫలమేయైనయెడను చెప్పఁబడకయేపోవును. అనిమధ్వభాష్యము-

ఇతి త్తిథి భగవద్గీతా సూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యా యాం యోగ శా

స్త్రే త్తి కృష్ణాజ్ఞానసంవాదే విభూతియోగో నామ

దశమోధ్యాయః-

ఇట్లు ఉపనిషదర్థప్రతిపాదకంబును బ్రహ్మవిద్యాప్రతిపాదకం

బును యోగశాస్త్రంబును త్తి కృష్ణాజ్ఞానసంవాదంబునగు

భగవద్గీతలలో విభూతియోగప్రతిపాదకంబగు

పదవయధ్యాయము.

విభూతివిస్తరయోగో నామ(విభూతివిస్తరయోగమును బ్రతిపాదిం చెడి) అనిపాఠాంతరము-

గీతాభాష్యత్రయసారము.
పదునొకటవ యధ్యాయము.

అర్జునఉవాచ.

మదనుగ్రహాయ పరమం గుహ్య మధ్యాత్మసంజ్ఞితమ్ |
యత్త్యయోక్తం వచస్తేన మోహూఽయం విగతోమమ ||
మదనుగ్రహాయ = నన్ననుగ్రహించుటకొరకు, త్వయా పరమం గు
హ్యమ్ అధ్యాత్మసంజ్ఞితమ్ యద్యచః ఉక్తమ్ = నీచేతను గొప్పది
యును రహస్యమైనదియును అధ్యాత్మమనుపేరుకలదియునగు ఏ
వాక్యము చెప్పఁబడినదో, తేన మమ ఆయం మోహః విగతః =
దానిచేత నాయొక్క ఈ మోహము పోయినది.

అధ్యాత్మమనఁగా ఇదియాత్మ, ఇదియాత్మకాదు అనియేర్పఱచున
ది- మోహమనఁగా అవివేకబుద్ధి - అనిశంకరభాష్యము.

అధ్యాత్మమనఁగా ఆత్మవిషయమునఁ జెప్పవలసినది- అది న త్వేవా
హం జాతునాసమ్ (అ||౧౨శ్లో) అనునది మొదలు తస్మాద్యోగీభవా
జ్ఞాన (అ||౧౩శ్లో) అనునదియు జెప్పఁబడినది- మోహమనఁగా దే
హాత్మాభిమానము- అనిరామానుజభాష్యము.

ఎట్లు వినినయెడల ధ్యానముచేయుట శక్యమగునో, అట్లు స్వరూ
పసితితయధ్యాయముచేత చెప్పఁబడును- అనిమధ్వభాష్యము.

భవాప్యయా హి భూతానాం శ్రుతౌ విస్తరశోమయా |

త్వత్తః కమలపత్రాక్ష మాహాస్మ్య మపి చావ్యయమ్ || ౨ ||

(హే) కమలపత్రాక్ష! = (ఓ) పుండరీకాక్షుడా!, భూతానాం భవా
ప్యయా = భూతములయొక్క పుట్టుకయును ప్రళయంబును, త్వత్తః మ
యా విస్తరశః శ్రుతౌ = నీవలన నాచేత విస్తరముగా వినఁబడినవి-
అవ్యయం మాహాస్మ్యమపి చ శ్రుతమ్ = త్తయింపని మాహాస్మ్యము
గూడ వినఁబడినది.

ఏడవ యధ్యాయము మొదలు పదవ యధ్యాయము సమాప్తి వలకును
అన్ని భూతములకును (త్వత్తః భవాప్యయా) నీవలననే గలిగెడి యు
త్పత్తి ప్రళయములు నాచేత వినఁబడినవి. మాహాస్మ్యమనఁగా చేతనా
చేతనములన్నిటికిని శేషియగుటయు కల్యాణగుణములచే నన్నిటికంటె

[౨౬౨]

గీతా భాష్యత్రయ సారము

గొప్పవాడగుటయు అన్నిటివృత్తులను ప్రవర్తించజేయువాడగుటయు మొదలగునది - అనిరామానుజభాష్యము.

ఏవ మేత ద్యదాత్మత్వ మాత్మానః ప రమేశ్వరః ।

ద్రష్టు మిచ్ఛామి తే యాప మైశ్వరం పురుషోత్తమమ్ ॥ ౩ ॥

(హే) పరమేశ్వర! = (ఓ) పరమేశ్వరుడా!, పతత్ ఏవమ్ = ఇది ఇట్లు - త్వమ్ ఆత్మానం యదా ఆత్మ = నీవు ఆత్మనుగూచి పప్రకారముగా చెప్పితివో - (హే) పురుషోత్తమ! = (ఓ) పురుషోత్తముడా!, తే విశ్వరం యాపా ద్రష్టుమ్ ఇచ్ఛామి = నీయొక్క ఈశ్వర సంబంధియైన యాపమును చూడను కొనుచున్నాను.

విశ్వరూపమనఁగా జ్ఞానైశ్వర్యబలశక్తిపీఠ్యశేజస్సులతోఁగూడిన పిష్టుసంబంధియగు యాపము - అనిశంకరభాష్యము. ప్రశ్నము

విశ్వరూపమనఁగా ఈశ్వరునికి అసాధారణమైనది - అనిరామానుజభాష్యము

మన్యసే యద తచ్ఛక్యం మయా ద్రష్టు మితిప్రభో ।

యే గేశ్వర తతో మే త్వం దశాయాత్మాన మవ్యయమ్ ॥
(హే) ప్రభో! - (ఓ) ప్రభువా!, (హే) యే గేశ్వర! = (ఓ) యే గేశ్వరుడా!, తత్ మయా ద్రష్టుమ్ శక్యమ్ = అది నాచేత చూడ శక్యమైనది, (ఇతి) మన్యసేయది = (అని) తెలుతువేని, తరిః = అటకైనది, త్వమ్ అవ్యయమ్ ఆత్మానం మే దశాయ = నీవు వికారములులేని ఆత్మను నాకు చూపుము

యే గులయేగమునకు ఈశ్వరుడైనవాడు - ఎందువలననేను మిక్కిలి కోరుచున్నానో, (తతః) అందువలన - అనిశంకరభాష్యము.

యోగమనఁగా జ్ఞానము మొదలగు కల్యాణగుణములసంబంధము - దానితోఁగూడినయీశ్వరుడు - అవ్యయమ్ అనునది క్రియాపిశేషణము - నిన్నుసంపూర్ణముగాఁజూపుమనుట - అనిరామానుజభాష్యము
ప్రభువనఁగా సమధుడడు - అనిమర్ష్యభాష్యము.

తిథగవానువాచ.

పశ్య మే పాథా రూపాణి శతశోఽథ సహస్రశః ।

నానాధాని దివ్యాని నానావర్ణాకృతీనిచ ॥ ౪ ॥

(హే) పాథా! = (ఓ) యజు - నుడా!, శతశః అథ సహస్రశః = నూ

అలకౌలదియు ఇక వేలకౌలదియు, నానాధాని వానావణాకృతీని దివ్యానికా = అనేకవిధములైనవియు అనేకవిధములగురంగులును ఆకారములును కలసియు అప్రాకృతములైనవియునగు, మే రూపాణి పశ్య = నా రూపములను చూడుము.

పశ్యాదిత్యాన్ వసూన్ రుద్రా నశ్వినౌ మరుత స్తథా |

బహూ నృదృశ్చ పూర్వాణి పశ్యాశ్చ ర్యాణి భారత||౬||

(హే)భారత! = (ఓ)భగవంశమువాడా!, ఆదిత్యాన్ వసూన్ రుద్రాన్ అశ్వినౌ తథా మరుతః పశ్య = పన్నిద్ద అసూర్యులను ఎ నమండ్రువనువులనును పమనోకగుర్రులనును ఇద్ద అశ్వినీదేవతల నును అట్లే ఏడుగురుమరుత్తులనును చూడుము - అన్యైశ్చ పూర్వాణి ఆశ్చ ర్యాణి బహూని పశ్య = పూర్వముచూడబడనివియును అద్భుతము లైనవియునగు పెక్కిటిని చూడుము - నారూపమందు చూడు మునుట.

ఇహోకస్థం జగత్కృత్స్నం పశ్యాద్యసచరాచరమ్ |

మను దేహే గుడాకేశయ చ్చాప్యన్ద్రీష్ట మిచ్ఛసి || ౭ ||

(హే)గుడాకేశ! = (ఓ)యజునానాడా!, సచరాచరం కృత్స్నం జగత్ = జంగమస్థావరములతోఁగూడిన, సమస్తమైనజగత్తును, యత్ అన్యత్ ద్రష్టుమ్ ఇచ్ఛసి (తత్)చ = ఏ మిటియొక్కదానిని చూడఁగోరుచున్నావో దానినిని, ఇహ మమ దేహే ఏకస్థమ్ ఉద్యమ పశ్య = ఇచ్చట నా శరీరమందు ఒక్కచోటనున్నదానిగా ఇప్పుడు చూడుము.

[అనునది - అనిశంకరభాష్యము.

చూడఁగోరునదిమనముజయింతుమో, వాగుజయింతురో (అ. ౧౬ శ్లో.)

నతుమాం శత్ర్యుసే ద్రష్టు మానేనైవ స్వచక్షుషా ||

దిత్యం దదామి తే చక్షుః పశ్య మే యోగ మైశ్వరమ్ ||౮||

అనేన స్వచక్షుమైవతు మాం ద్రష్టుంశత్ర్యుసే = ఈనీ చక్షుసు చేతనే నన్నుచూడఁజాలవు - దివ్యం చక్షుః తే దదామి = అప్రాకృత మైన చక్షువును నీకు ఇచ్చెదను - మే విశ్వరం యోగం పశ్య = నా యొక్క ఈశ్వరసంబంధియగు యోగమును చూడుము.

యోగమును అనఁగా యోగశక్తియొక్క ఆతిశయమును, అనిశంక

౪ భాష్యము.

యేగమనఁగా జ్ఞానము మొదలగువానియొక్క సంబంధము
అని రామానుజభాష్యము.

సంజయ ఉవాచ.

ఏక ముక్త్యా తతో రాజా మహాయోగేశ్వరో హరిః |

దగ్ధయామాస పాథాయ పరమం యాప మైశ్వరమ్ || ౧౦ ||

(హ)రాజన్=(ఓ)రాజైనభృతరాష్ట్రుడా! మహాయోగేశ్వరః హరిః=మహాయోగేశ్వరుడుగు శ్రీకృష్ణుడు, ఏవమ్ ఉక్త్యా=ఇట్లు పలికి, తతః=అబ్రహ్మణి, విశ్వరం పరమం యాపమ్=ఈశ్వరసంబంధియగు గొప్పగూఢమును, పాథాయ దశాయామాస=అజ్ఞానునికొరకు చూపించెను-

గొప్పవాఁడును యోగేశ్వరుఁడునుగాన మహాయోగేశ్వరుఁడు-
హరియనఁగా వారాయణుఁడు- అని సంకరభాష్యము. (ము.

గొప్పయాశ్చర్యయేగములకు ఈశ్వరుఁడు- అని రామానుజభాష్య
యజ్ఞాదిభాగములన్నిటిని హరించువాఁడుగాన హరియనఁబడుచు
న్నఁడు. అని మధ్వభాష్యము.

అనేకవక్త్రీనయన మనేకాచ్ఛతదశానమ్ |

అనేకదివ్యాభరణం దివ్యానేకోద్యతాయుధమ్ || ౧౧ ||

దివ్యచూల్యామృరధరం దివ్యగన్ధానులేపనమ్ |

సర్వాశ్చర్యమయం దేవ మనన్తం విశ్వతోముఖమ్ || ౧౨ ||

అనేకవక్త్రీనయనమ్=అనేకములగుముఖములును నేత్రములును కలదియును, అనేకాచ్ఛతదశానమ్=అనేకములును అచ్ఛతములునగు దిశానములు కలదియును, అనేకదివ్యాభరణమ్=అనేకములును దివ్యములునగు ఆభరణములు కలదియును, దివ్యానేకోద్యతాయుధమ్=దివ్యములును అనేకములును ఏత్రబడినవియునగు ఆయుధములు కలదియును, దివ్యచూల్యామృరధరమ్=దివ్యచూలేనమాలికలను వస్త్రములనును ధరించినదియును, దివ్యగన్ధానులేపనమ్=దివ్యమైన మ్రేళుతలకలదియును, సర్వాశ్చర్యమయమ్=అన్ని ఆశ్చర్యములతో నిండియున్నదియును, దేవమ్=ప్రకాశించునదియును, అనన్తమ్=అంతము లేనిదియును, విశ్వతోముఖమ్=అంతట

ముఖములుకలదియునగు, (రూపం దశాయామాస=రూపమును చూపెను.) (అనిశంకరభాష్యము.

ఇట్టి రూపమును అజ్ఞానుఁడు చూచెను అనియైన నన్వయింపవచ్చును- అనంతమనఁగా మూడుకాలములయందునుండునదియు పరిమాణము లేనిదియును. అనిరామానుజభాష్యము. (భాష్యమా.

సర్వాశ్చర్యమయమనఁగా సర్వాశ్చర్యాత్మకమైనది. అనిమధ్వ దివి సూర్యసహస్రస్య భవే ద్యుగవ దుత్థితా.

యదీ భా సద్దశీ సా స్యా ద్భాస స్తస్య మహాత్మనః॥౧౨. దివి యుగపత్ ఉత్థితా సూర్యసహస్రస్య భాః స్యాద్యది=ఆకాశమునందు ఒక్కపర్యాయము బయలుదేరినదగు వేయిసూర్యుల కాంతి కలుగునేని, సా తస్య మహాత్మనః భాసః సద్దశీ స్యాత్=అది ఆ విశ్వరూపముయొక్క కాంతికి సాటి అగును. (ము

సహస్రశబ్దము అంతము లేని అని తెలియఁజేయును. అనిమధ్వభాష్య తత్రైకస్థం జగ త్కృత్సం ప్రవిభక్త మనేకధా.

అవశ్య దేవదేవస్య శరీరే పాణ్డవ స్తదా॥౧౩॥

దేవదేవస్య తత్ర శరీరే ఏకస్థమ్=భగవంతునియొక్క ఆ శరీరమునందు ఒక్కచోటనున్నదియును, అనేకధా ప్రవిభక్తమ్=అనేకవిధములుగా (దేవతలుతిర్యకులుమనుష్యులుమొదలుగాఁగలవీగా) విభజింపఁబడినదియునగు, కృత్సం జగత్=సమస్తమైన జగత్తునును, తదా పాణ్డవః అవశ్యత్=అప్పుడు అజ్ఞానుఁడు చూచెను.

తత సస్ విష్ణుయావిష్టో హృష రోమా ధనఞ్జయః.

ప్రణమ్య శిరసాదేవం కృతాఞ్జలి రభాషత॥౧౪॥

విష్ణుయావిష్టః హృష్టరోమా సః ధనఞ్జయః=ఆశ్చర్యబడినవాఁడును గగురుపాడిచినవెంట్రుకలుగలవాఁడునగు ఆ యజ్ఞానుఁడు, దేవం శిరసా ప్రణమ్య=భగవంతుని శిరస్సుచేత నమస్కరించి, కృతాఞ్జలిః అభాషత=చేతులుజోడించినవాఁడై పలికెను.

అజ్ఞానఉవాచ-

పశ్యామిదేవాంస్తవదేవదేహే, సర్వాంస్తథాభూతవిశేషసంఘా. బ్రహ్మాణమీశంకమలాసనస్థమ్మషీంశ్చ సర్వానురగాంశ్చ దివ్యాన్॥

[౨౬౬]

గీతాభాష్యత్రయసారము.

(హే)దేవ!=(ఓ)దేవా!, సర్వాన్ దేవాన్=అందఱు దేవతలనును,
తథా ధూతవిశేషసంఘాన్=అట్లు ప్రాణివిశేషములసంఘముల
నును, బ్రహ్మణామ్=బ్రహ్మణును, కమలాసనశ్శమ్శుశమ్=బ్రహ్మ
యందుండెడి యమఃనిని, సర్వాన్ ఋషీంశ్చ=అందఱు ఋషులను
ను, దివ్యాన్ ఉరగాన్=దివ్యులైన నాగేంద్రులనును, తవ దేహే
పశ్యామి=నీ శరీరమునందు చూచుచున్నాను.

ఈశం కమలాసనస్థం బ్రహ్మణామ్=ప్రజలకథిపతియును భూమి
యనెడిపద్మమునకుమధ్యమైన మేరుపర్వతమ నెడి యాశనముననున్న
నాఁడునునగు బ్రహ్మను- అనిశంకరభాష్యము.

అనేకభాషాదరవక్త్రినేత్రమ్, పశ్యామిత్వాసర్వతోవత్తరూపమ్ |
నాన్తంనమధ్యంనపునస్తవాదిం, పశ్యామివిశ్వేశ్వరవిశ్వరూపమ్ || ౧౬ ||

అనేకభాషాదరవక్త్రినేత్రమ్ అనన్తరూపమ్ త్వా=అనేకములగు
భుజములునుకడుపులునుముఖములును నేత్రములునుగలవాఁడవును అనం
తములైనరూపములుకలవాఁడవునగు నిన్ను, సర్వతః పశ్యామి=అంత
టను చూచుచున్నాను- విశ్వేశ్వర! విశ్వరూప!-అన్నిటికినధిపతి
యైననాఁడా! అన్నియును రూపములుగాఁగలవాఁడా! తవ అన్తం
నపశ్యామి=నీ అంతమును చూడకున్నాను- మధ్యం న(పశ్యామి)=మ
ధ్యమును చూడకున్నాను- ఆదిం నపునః(పశ్యామి)=మొదలును చూడ
కున్నాను-

అనేక, విశ్వ, అనునవి అనంతములగుటను తెలియఁజేయును- ఒ
క్కచోటనీతనిరూపములుఅనంతములుగానననంతరూపుఁడు- మఱియొ
క్కచోటపరిమాణములేనివాఁడు- భగవంతుఁడుఅచింత్యశక్తిగాన ని
ట్లుసందర్భించును- విశ్వరూపుఁడనఁగా సంపూర్ణమైనరూపము
గలవాఁడు- అనిమధ్యభాష్యము-

కరీటనంగదినంచక్రిణంచ, తేజోరాశింసర్వతోదీప్తిమన్తమ్ |
పశ్యామిత్వాదుర్నిరీక్షంగమన్తా,ద్దీప్తానలారకాద్యతమపిషేయమ్ ||
తేజోరాశిం సర్వతోదీప్తిమన్తమ్=తేజఃపుంజమైనవాఁడవును అం

తటనుబ్ర)కాశముగలవాఁడవును, సమన్తాత్ దుర్నిరీక్షమ్-అంతట
నుజూడశక్యముకానివాఁడవును, దీప్తానలారక-ద్యుతిమ్ అప్రిమేయ
మ్ త్యామ్=ప్రకాశింపుచున్నయిన్నిసూర్యులవంటికాంతిగలవాఁడవు
ను తెలియశక్యముకానివాఁడవునగు నిన్ను, కిరీటినం గదిసం చక్రి
బంధ పశ్యామి=కిరీటముగలవానిగానును గదగలవానిగానును చక్ర
ముగలవానిగానును చూచుచున్నాను-

అనలారక ద్యుతిమ్ అనుటను మితమైనకాంతిగలవాఁడనుభాగ్రింతి
పుట్టిననిఅప్రిమేయమ్ (ప్రమితిలేని) అనిచెప్పఁబడినది- అనిమధ్య
భాష్యము:-

త్వమక్షరంపరమంవేదితవ్యం, త్వమశ్వవిశ్వస్యపరంనిధానం।
త్వమవ్యయశ్శాశ్వతధర్మగోప్తా, సనాతనస్త్వంపురుషోమతోమే॥

వేదితవ్యం పరమమ్ అక్షరం త్వమ్=తెలియవలసిన గొప్ప అక్షరము
(పరబ్రహ్మము) నీవు- అశ్వ విశ్వస్య పరం నిధానం త్వమ్=ఈ జగ
త్తునకు గొప్ప ఆధారము నీవు- త్వమ్ అవ్యయః=నీవు : కారములే
నివాఁడవు- (త్వమ్) శాశ్వతధర్మగోప్తా=(నీవు)నిత్యమైనధర్మ
మును(వేదములోఁజెప్పఁబడినదానిని)కాపాడువాఁడవు- త్వం ఘ
నాతనః పురుషః మే మతః=నీవు పురాణుఁడవైన పురుషుఁడవుగా
వాకు ఇచ్ఛమైనవాఁడవు-

అనాదిమధ్యాంతమనంతవీర్యమనంత బాహుఃశశిసూర్యనేత్రమ్।
పశ్యామిత్వాదీస్తహుతాశవక్త్రం, స్వతేజసావిశ్వమిదంతపన్తమ్॥౧౯॥
అనాదిమధ్యాంతమ్=ఆదియునుమధ్యంబునుఅంతంబునులేనివాఁడవును,
అనంతవీర్యమ్=అంతములేనిపరాక్రమముగలవాఁడవును, అనంతబాహుమ్
=అనంతములైనభుజములుగలవాఁడవును, శశిసూర్యనేత్రమ్=చంద్రుఁ
డునుసూర్యుఁడును నేత్రములుగాఁగలవాఁడవును, దీప్తహుతాశవక్త్ర
మ్=జ్వలింపినయిన్నిహుతాశునివంటిముఖముగలవాఁడవును, స్వతే
జసా ఇదం విశ్వం తపన్తమ్=తనతేజస్సుచేత ఈ లోకమును తపిం
పఁజేయువాఁడవునగు, త్వా పశ్యామి=నిన్ను చూచుచున్నాను-

వీర్యశక్తిము, జ్ఞానముబలమువిశ్వరూప శక్తి తేజస్సు అనేది పరమము

లంగూడఁజూపును- భుజములనంతములనుట పాదములు ముఖములు
మొదలగునవిగూడననంతములనిచూపును-చందునివలెప్రసాదముకలవి
(చల్లనివి)యును నూర్చునివలెఁదపింపజేయునవియునగునేత్రములుకల
వాఁడు-

తన్నునమసకరించెడిదేవతలు మొదలగువారలంగూర్చిప్రసాదము-వా
రికివిరోధులగునసురులు మొదలగువారలంగూర్చిప్రతాపము- లేజస్సనఁ
గావగులనుతిరసకరించెడిపామధ్యము- గొప్పదియు నొక్కటియు
నగు మొలమీదను అనేకములగుఉదరములు(కడుపులు)ను, క్రిందనుఅ
నేకములగుపాదములును, వానిలోనొక్కొక్కముఖమునకురెండేసి నే
త్రములునుఁడునుగాన నీచెప్పినదిసరిగానేయున్నది- అని రామాను
జభాష్యము-

ద్యావాపృథివ్యోరిదమన్తరంహి, వ్యాప్తంత్యయైకేనదిశశ్చనర్వాః |
దృష్ట్వాద్భుతంరూపముగ్రింతవేదం, లోకత్రయంప్రవృథితంమహాత్మా ||

ద్యావాపృథివ్యోః ఇదమ్ అన్తరమ్=ఆకాశముయొక్కయునుభూమి
యొక్కయును ఈ మధ్యము, ఏకేన త్వయా వ్యాప్తంహి=ఒక్కఁడ
వైన నీచేత వ్యాపింపఁబడినదిగదా- సర్వాః దిశశ్చ(వ్యాప్తాః)=
అన్ని దిక్కులును వ్యాపింపఁబడినవి- (హే)మహాత్మాన్!= (ఓ)మహా
త్మా, ఆద్భుతమ్ ఉగ్రం తవ ఇదం రూపం దృష్ట్వా=ఆద్భుతమైన
దియును భయంకరమైనదియునగు నీ ఈ రూపమును చూచి, లోకత్ర
యం ప్రవృథితమ్=లోకత్రయంబును(మూడులోకంబులును) బెడరి
నవి.

మహాత్మయనఁగా క్షుద్రముకానిస్వభావముకలవాఁడు- ప్రవృథి
తమనఁగాకదలినదనియుఁజెప్పవచ్చును- అనిశంకరభాష్యము-

ద్యుశబ్దంబును పృథివీశబ్దంబును వరుసగామీదిలోకంబులనును క్రిం
దిలోకంబులనునుజూపును-ఆరెంటియొక్కఅంతరమనఁగా నీలోకముల
న్నియునుండెడియవకాశము- లోకత్రయమనఁగాయుద్ధమును చూచు
టకువచ్చినప్రహ్లాదిదేవతలు మొదలగువారిలోఁబ్రతికూలులును అను
కూలులును మధ్యస్థులును- వీరలయందటకును విశ్వరూపముచూడఁద
గినదివ్యదృష్టినిభగవంతుఁడిచ్చెననియెఱుంగునది-మహాత్మయనఁగాప

రిచ్ఛేదింపశక్యముగాని మనోవృత్తిగలవాఁడు- అని రామానుజభాష్యము-

అమీహిత్యాంసురసంఘావిశన్తి, కేచిద్భీతాఃప్రాజ్ఞలయోగ్యణన్తి ।
స్వస్తీత్యుక్త్వామహన్తిసిద్ధసంఘాః,స్తువన్తిత్వాంస్తుతీభిఃపుష్కలాభిః॥

అమీ సురసంఘాః త్యాం విశన్తిహి=ఈ దేవతాసమూహములు నిన్ను చొచ్చుచున్నవిగదా-కేచిత్ భీతాః ప్రాజ్ఞలయః(సన్తః)గ్యణన్తి=కొందఱు బెదరినవారై చేతులుజోడించినవారు(అగుచు)స్తోత్రముచేయుచున్నారు- మహాషిఃసిద్ధసంఘాః స్వస్తి ఇతి ఉక్త్వా=మహాఘోషముసిద్ధులయ సమూహములు మేలు(జగత్తునకగుఁగాత) అని పలికి, పుష్కలాభిః స్తుతీభిః త్యాం స్తువన్తి=సంపూర్ణములగు స్తుతులచేత నిన్ను స్తోత్రముచేయుచున్నారు-

మనముజయింతుమో, మనలనువారుజయింతురో, యనెడి(౨౬౯|| ౬శ్లో) యజ్ఞానునిసంశయమునుదీర్చుటకై పాండవులకుజయము కలుగుటనిశ్చితమని భగవంతుఁడుమాపఁగాదాని(జూచియజ్ఞానుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు- దేవతాసమూహములనఁగా భూభారమును తీర్చుటకై భీష్ముఁడుమొదలగువారుగౌరవతరించినవసువులు మొదలగువారు,నిన్నుచొచ్చునట్లు కనఁబడుచున్నారు- పరుగెత్తుటకును శక్తి లేనివారుచేతులుజోడించినిన్నుస్తుతింపుచున్నారు- ఉత్పాతము(అశుభనిమిత్తము)లనుచూచి మహాఘోషమును సిద్ధులను జగత్తునకుమేలుగలుగుఁగాత అనుచున్నారు-అనిశంకరభాష్యము-

గొప్పదేవతలందఱును నిన్ను విశ్వమునకు ఆశ్రయమైనవానిగాఁజూచి సంతోషించినమనస్సుగలవారై నీదగ్గరకుచేరుచున్నారు- మఱికొందఱునీయుగ్రరూపమునుచూచి బెదరినవారై చేతులుజోడించి కొని స్తుతింపుచున్నారు- పుష్కలములనఁగా భగవంతునికిఁదగినవి- అనిరామానుజభాష్యము-

భగవంతునిరూపముచూచువారికెల్ల తప్పక భయమునుగలుగఁజేయునదిగామ- నారమనికి భయముకలుగలేదు- కొందఱకునూతముభయముకుగలుగఁజేయును- ఆరూపమును అందఱునుచూడలేరు- చూడక

పోయినను గూఢమును ఊహించి కొని బెదరినచోఁ జూచునట్లు కనఁబడును-అని మధ్వ భాష్యము-

రుద్రాదిత్యావసవోయేచసాధ్యా, విశ్వేఽశ్వినౌమరుతశ్చోష్ణపాశ్చ
గన్ధర్వయత్రాసురసిద్ధసంఘా, చక్షుస్తేత్వాంపస్మితాశ్చైవసర్వే ॥ ౨౨

రుద్రాదిత్యాః వసవిః = పదునొకరుగుమ్రులును పన్నిద్దఱుఁ దిత్తులును
ఎనమండ్రువసువులును, సాధ్యాః యే (తే) చ = సాధ్యులు ఎవ్వరో వా
గును, విశ్వే అశ్వినౌ మరుతశ్చ = విశ్వ దేవులును అశ్వినీదేవతలును
పమగురుమగుత్తులును, ఊష్ణపాశ్చ = పితృదేవతలును, గన్ధర్వయత్రా
సురసిద్ధసంఘాః = హాహాహూహూహాప్రముఖగంధర్వులయును బేరుఁ
డు మొదలగు యక్షులయు విరోచనుఁడు మొదలగు నసురులయుక పిలుఁడు
మొదలగు సిద్ధులయు సమూహములును, (పతే) సర్వేఽచైవ విస్మితాః
(సర్వః) త్వాం చక్షుస్తే = (ఈ) అందఱును అశ్చర్యపడవవారు (అగుచు)
నిన్ను చూచుచున్నారు-

[పాదమ్ |

రూపం మహాత్మే బహువక్త్రీనేత్రం, మహాబాహూ బహుబాహూను
బహూదరః బహుదంష్ట్రాకరాఽం, వృష్ట్యా లోకాః ప్రవృథితాస్తథా మామ్
(హే) మహా బాహూ! = (ఓ) గొప్ప భుజములు కలవాడా! బహువ
క్త్రీనేత్రమ్ = అనేకములగు ముఖములును కన్నలును కలదియును, బహుబా
హూను పాదమ్ = అనేకములగు భుజములును తోడలును అమగులును కలది
యును, బహూదరమ్ = అనేకములగు కడుపులు కలదియు, బహుదంష్ట్రా
కరాఽమ్ = అనేకములగు కోటలచేత వికారము కలదియును, మహత్ తే
రూపం వృష్ట్యా = గొప్ప దియనగు నీ రూపమును చూచి, లోకాః ప్ర
వృథితాః = లోకులు బెదరిరి- ఆహం (చ) తథా = నేనును అట్లు-

ప్రవృథితాః = భయము చేత చలించిరి-అని శంకర భాష్యము-

కరాఽమనః గమిరేః శిభయంకర మైనయాకారము కలది- లోకు
లందఱు వెనుక (౧౧౭.౨౦ శ్లో) జెప్పఁబడిన ప్రళయకాలము మూలమున నుద్భవించి
రి- అని రామానుజ భాష్యము-

నభగ్నృశః శిష్టమనేకవిణ్ణం, వ్యాతాననం శిష్టవిశాలనేత్రమ్!

ద్వస్తావశిష్టాం ప్రవృథితాన్విరాత్తా, ధృశిం విస్తామి శవంచః ప్రో

(హే)విష్ణో!=(ఓ)ష్ణూ! నభస్సుశం దీప్తమ్ అనేకవణకం వ్యా
తాననం దీప్తపశునేత్రం త్వాం దృష్ట్వా=ఆకాశమునుముట్టుచు
న్నవాఁడవును ప)కాశించినవాఁడవును అనేకములగురంగులుగలవాఁడ
వును తెఱచిననోరుగలవాఁడవును ప)కాశముగువైచిశాలములైన
నేత్రములుగలవాఁడవునగు నీన్ను చూచి, ప్రవృత్తతాన్తరాత్మా(సక)
దృతిం శమంచ నవీన్ద్రామి=కదలినమనస్సుగలవాఁడను(అగుచు) ధైర్య
మునును ఊటటనును పొందకున్నాను-

నభస్సనఁగా పరమపదము- దృతీయనఁగా దేహమునిలుచుట- శ
మగునఁగానిందియములయుపశాంతి-ష్ణో!= అన్నిటినివ్యాపించువా
డా! అని రామానుజభాష్యము-

దంష్ట్రాకరాథానిచ తేముఖాని, దృష్ట్యైవకాలానలగంనిభాని |
దిశోనశానేనభేదశమక, ప్రసేదదేవేశజగన్నివాస || ౨౫ ||

దంష్ట్రాకరాథాని కాలానలగంనిభానిచ తేముఖాని దృష్ట్యైవ=
కోటలచేవికారముకలదియును స్త్రీలయకాలమగంపలియన్నియును
నగు నీ ముఖములచు చూచియె, దిశః నశానే=దిక్కులను ఎఱుంగ
కున్నాను- శమకచ నలభే=సుఖమునుపొందకున్నాను- (హే) దేవేశ!
(హే)జగన్నివాస! ప్రసేద=(ఓ)దేవతలకనిపత్యయైనవాడా! (ఓ)
జగత్తులకునివాసమైనవాడా! అనుగ్రహింపుము

అమీనశ్చైవ్యతరాష్ట్రస్య పుత్రాః=ఈ అందఱు దృతరాష్ట్ర
వికృంతులు (వర్మోధనాదులు) ను, నిధా శీఘ్రః ప్రాణః అనో
మూలేభ్యుత్థః=అగ్ని శీఘ్రుఁడను దోయుఁడును ఈ సూతునికొడు
పి(కలుకఁడు)ను, సర్వైః అవనిచాలసంప్రేత సప్తేవ-సహస్ర
య్యంన భూమిపతనమూహములతో చూచినే, అగ్నిశ్చైవ్యః యో
ధమూర్త్యః సహస్రే=మావారలగు పుత్రశ్రేష్టుల(దృష్టదముక్షుడి మొద

అమీన శ్చైవ్య తరాష్ట్రస్య పుత్రాః=ఈ అందఱు దృతరాష్ట్ర
వికృంతులు (వర్మోధనాదులు) ను, నిధా శీఘ్రః ప్రాణః అనో
మూలేభ్యుత్థః=అగ్ని శీఘ్రుఁడను దోయుఁడును ఈ సూతునికొడు
పి(కలుకఁడు)ను, సర్వైః అవనిచాలసంప్రేత సప్తేవ-సహస్ర
య్యంన భూమిపతనమూహములతో చూచినే, అగ్నిశ్చైవ్యః యో
ధమూర్త్యః సహస్రే=మావారలగు పుత్రశ్రేష్టుల(దృష్టదముక్షుడి మొద

లైనవారి)తో కూడనును. దంష్ట్రాకరాళాని భయానకాని తే వ
క్రాంతి-కోటలచేవిశారదా సములైనవియు భయమునుకలుగఁజేయున
వియునగు నీ ముఖములను, త్వరమాణాః విశన్తి=త్వరపడుచున్నవా
రై చొచ్చుచున్నారు. కేదిత్ దశనాన్తరేషు విలగ్నాః= కొం
దలు వండ్ల సందులయందు చిక్కికొనినవారై, చూణ్తేః ఉ
త్తమాన్తేః సందృశ్యన్తే=పొడుముచేయఁబడిన శిరస్సులతోడ చూ
డఁబడుచున్నారు.

అమీచత్వాంధృతరాష్ట్రస్య...స ర్వేక్షహేవ అనిపాఠము-అమీ
సర్వే ధృతరాష్ట్రస్య పుత్రాః త్వాం త్వగమాణాః విశన్తి=ఈ
అందలు ధృతరాష్ట్రుని కొడుకులును నిన్ను త్వరపడుచున్నవారై
చొచ్చుచున్నారు అనిఅన్వయము. దీనివలననాకు పరాజయశంకపో
యినదనియజ్ఞానుఁడుచెప్పుచున్నాఁడు- అనిశంకరభాష్యము.

భగవంతుఁడు అసురాంశములగు దుర్యోధనాదులను తా నె సంహ
రించి భూభారమును తగ్గించుటను అజ్ఞానునకుచూపెను. దానిని
చూచినపైని అజ్ఞానుఁడుచెప్పినవియినాశోకములు- అని రామా
నుజభాష్యము.

యథా నదీనాం బహవో మ్భవే గా, శ్చ ముద్రమేభివాముఖాద్రవన్తి ।
తథా తవామీనరలోకపీఠా, విశన్తి వక్త్రాణ్యభివిజ్వలన్తి ॥

యథా నదీనాం బహవః అమ్భవేగాః=ఎట్లు నదులయొక్క పె
క్కులగు జలప్రవాహములు, సముద్రమేవ అభిముఖాః ద్రవన్తి =
సముద్రమునుగూర్చియే అభిముఖములై చొచ్చుచున్నవో, తథా
అమ్మీనరలోకపీఠాః=అట్లు ఈ మనుష్యలోకములోని ఘోరములు,
అభివిజ్వలన్తి తవ వక్త్రాణి వ్రవిశన్తి-అంతటవెలుగుచున్న నీ ముఖ
ములను చొచ్చుచున్నారు-(అభివోజ్వలన్తి అని బొంబయిదేశపు పాఠ
ము)

యథా ప్రదీప్తంజ్వలనం సమృద్ధవేగాః, విశన్తి నాశాయసమృద్ధవేగాః ।
తథేవ నాశాయవిశన్తిలోకా, స్తువాపి వక్త్రాణి సమృద్ధవేగాః ॥ ౨౯ ॥
యథా పతన్తిః ప్రదీప్తంజ్వలనం సమృద్ధవేగాః(సన్తః)నాశాయ

జిశర్తి = ఎటు పతంగములు పరిజ్వలింపిన అన్నిని సంపూర్ణమైన
వేగముగలవై వాశముకొంటు చొచ్చుచున్నానో, (ఏతే) లోకాల్
పి తదైవ తవ వక్త్రాణి సప్తవేగాః (సంతః) వాశాయ విశన్తి =
(ఈ)జనులును అట్లే నీ ముఖములను సంపూర్ణమైనవేగముగల
వారై నశించుటకొంటు చొచ్చుచున్నారు.

పతంగములనఁగా పక్షులు అని శంకర భాష్యము - మిడతలు అని రా
మానుజ భాష్యము.

తేలిహ్యసేగ్గిసమానస్సమన్తా, ల్లోకాన్ సమగ్రాన్ వక్త్రైర్జ్వలద్భిః |
తేజోభిరాపూర్వజగత్సమగ్ం, భాసస్తవోగ్రాః ప్రతపన్తిః శ్లో || ౩౦ ||

సమగ్రాన్ లోకాన్ జ్వలద్భిః వక్త్రైః గ్గిసమానః = అందఱు
జనులను జ్వలింపుచున్న ముఖములచేత మింగుచున్నవాడవై, తే
జోభిః సమగ్రం జగత్ ఆపూర్వ = తేజస్సులచేత సమస్తమైన జ
గత్తును వ్యాపించి, సమన్తాత్ తేలిహ్యసే = అంతటను మాటిమా
టికినాకుచున్నావు - (హే) విష్ణో! = (ఓ) విష్ణువా!, తవ ఉగ్రాః భాసః ప్ర
తపన్తి = నీయొక్క క్రూరములైన తేజస్సులు తపింపుచున్నవి - ఇది
శంకర భాష్యము సారీయగు యోజన-

సమగ్రాన్ లోకాన్ జ్వలద్భిః వక్త్రైః గ్గిసమానః సమ
న్తాత్ తేలిహ్యసే = అందఱు జనులను (రాజులను) వెలుగుచున్న ము
ఖములచేత మింగుచున్నవాడవై అంతట నాకుచున్నావు - వారి
రక్తముచేత పూయఁబడిన పెదవులు మొదలగువానిని కోపవేగముచేత
మాటిమాటికి నాకుచున్నావు అనుట - (హే) విష్ణో! తవ ఉగ్రాః
భాసః తేజోభిః సమగ్రం జగత్ ఆపూర్వ ప్రతపన్తి = (ఓ) విష్ణువా!
నీయొక్క మిక్కిలి ఘోరములైన కిరణములు తేజస్సు (వెలుగు)ల
చేత సంపూర్ణమైన జగత్తును నింపి తపింపుచున్నవి - ఇది రా
మానుజ భాష్యము యోజన-

ఆధ్యాత్మ మేకోభ వానుగ్రూపా, నమోఽస్తు తేదేవవక్త్రప్రసీద |

వీజ్ఞా తునిచ్చామిభవన్తమాద్యం, నహివ్రజానామితకప్రవృత్తిమ్ | ౩౧

మే ఆభ్యాసీ=నాకు చెప్పుము- ఉగ్రరూపః భవాన్ కః=కూర
మైనస్వరూపముగల నీవు ఎవ్వఁడవు- తే ననుః అస్తు=నీకు న
మసాకరము అగుఁగాత- (హే)దేవవర ప్రసీద=(ఓ) దేవశ్రేష్ఠుఁ
డా అనుగ్రహింపుము- ఆద్యం భవంతం విజ్ఞాతుమ్ ఇచ్ఛామి=
మొదటివాఁడవగు నిన్ను తెలియఁగోరుచున్నాను- తవ ప్రవృత్తిం
నప్రిజానామిహి=నీవృత్తాంతమును ఎఱుంగనుగదా-

ప్రవృత్తిమ్ = చేష్టను- అనిశంకరభాష్యము-

నీసర్వేశ్వరత్వమును చూడఁగోరి నాచేప్రాధికాంపఁబడిన నీవు
సర్వేశ్వరత్వమును చూపుచు ఈ యతిఘోరరూపమును ఆవిర్భవం
పఁజేసెతివి- ఇట్టిఘోరరూపముగల నీవు ఎవ్వఁడవో, పమిచేయఁ
బ్రవర్తించుచున్నావోదానిని నేను తెలియఁగోరుచున్నాను- నీకు ఇష్ట
మైనప్రవృత్తిని (ప్రవర్తించుటను) ఎఱుంగకున్నాను- ఇట్లు చేయు
టకై ఈ సంహారకరూపమును బయలుపుచ్చితినని చెప్పి ప్రసన్న
మైనరూపముకలవాఁడవు అగుము- అని రామానుజభాష్యము-

లోకములోనొకనినామమునుమాత్రము ఒక్కఁడు ఎఱిఁగియున్నను
జాతిని తెలియఁగోరి నీవెవ్వఁడవుఅనియడుగునట్లు, అజుఁనుఁడు,
విష్ణో, త్వమక్షరం, ఇత్యాదులచేభగవంతుఁడని యెఱిఁగియుండియె
మటికొన్నిధర్మములను (గుణములను) తెలిసికొనుటకునీవెవ్వఁడవ
ని భగవంతుని నడుగుచున్నాఁడు- అని మధ్వభాష్యము-

శ్రీ భగవానువాచ-

కాలోస్మిలోకక్షయకృత్ప్రవృద్ధో,లోకాన్ సమాహర్తుమిహప్రవృత్తః
ఋతేపిత్యానభవిష్యంతిసర్వే, యేవస్థితాఃప్రత్యనీకేషుయోధాః॥ ౩౨

లోకక్షయకృత్ ప్రవృద్ధః=లోకములనుక్షయింపఁజేయునదియు వృద్ధి
బొందినదియు, ఇహ లోకాన్ సమాహర్తుం ప్రవృత్తః=ఇచ్చట లో
కములను సంహరించుటకు ప్రవర్తించినదియునగు, కాలః అస్మి=కా
లము అగుచున్నాను- యే యోధాః ప్రత్యనీకేషు ఆవస్థితాః=ఏ యే
ధులు ప్రతిపక్షులలో ఉన్నారో, (తే) సర్వే=(వారు) అందఱును,
త్వా ఋతేపిత్యానభవిష్యంతి=నిన్ను విడిచియు కాబోరు. నీవుయు

ద్ధము చేసి చంపకపోయినను వారు మృతిఁబొందుట తప్పదుట -

(కాలః)దుర్యోధనాదులమరణమును లెక్కపెట్టెడి నేను, ఘోరరూపము గావ్యదిని పొందినవాఁడనై రాజసమూహమును సంహరించుటకై ఈలోకమునఁబ్రవర్తించినవాఁడనుటకున్నాను - అని రామానుజభాష్యము -

కాలశబ్దము, జగత్తునుబంధించుట, భేదించుట, జ్ఞానము, మొదలగు భగవంతుని ధర్మములనన్నిటినిచెప్పును - కలబద్ధనే, కలచ్ఛేదనే, కలజ్ఞానే, అనిధాతువులు - కలకామధేనుః (కలఅనుధాతువుకోరినయధర్మములనన్నిటినిచ్చును) అని చెప్పుదురు - ప)వృద్ధుఁడనఁగా పరిపూర్ణుఁడైనను ఆది లేనివాఁడైనను - అపిశబ్దముచేత ధర్మరాజాదులు యుద్ధముచేయకపోయినను అనియధర్మము - ప)తిసేనలు అనేడిబహువచనముచేత అక్షౌహిణులుగ్రహింపఁబడును - అనిమధ్వభాష్యము -

తస్మాత్త్వముత్తిష్ఠయశోలభస్వ, జిత్వా శత్రూభుక్త్వై రాజ్యం నన్మద్ధమ్ మయైవేతేహితాః పూర్వమేవ, నిమిత్తమాత్రం భవ సవ్యసాచి || ౩౩

తస్మాత్ త్వమ్ ఉత్తిష్ఠ = అందువలన నీవు లేము - యశః లభస్వ = కీర్తిని పొందుము - శత్రూన్ జిత్వా సన్మద్ధం రాజ్యం భుక్త్వై = శత్రువులను జయించి సంపదగల రాజ్యమును అనభవింపుము - పతే మయైవ పూర్వమేవ నిహితాః = వీరు నాచేతనే పూర్వమే చంపఁబడినవారు - (హే) సవ్యసాచి! నిమిత్తమాత్రం భవ = (ఓ)యజుఁడు! నిమిత్తమాత్రము అగుము -

దేవతలచేఁగూడ జయింపశక్యముకానివారగు భీష్ముఁడు ద్రోణాచార్యుఁడు మొదలగు వారు అజుఁడునిచే జయింపఁబడిరి అనేడికీర్తి - ఎడమచేతంగూడ బాణములను వేయుటను సవ్యసాచియనఁబడును - అని శంకరభాష్యము -

నిహతులనఁగా చంపఁబడుటకు ఏపక్షముపఁబడినవారు - నిమిత్తమాత్రమనఁగా ఆయుధము మొదలగు దానినిబోలికవాఁడవును - ఎడమచేతంగూడ బాణములం గూర్చు వాఁడు గాన సవ్యసాచి - పచసమవాయ (సచ = కూర్చుట) అనిధాతువు - కెండుచేతులను యుద్ధముచేయు శక్తి కలవాఁడు - అని రామానుజభాష్యము -

దో)ణులచే భీష్మంబునందర ప్రథంవ, కర్ణంతథాఽన్యాయపియోధమరావ |

మయాహతాంస్త్యంజహిమావ్యధిష్ఠా, యుధ్యస్వజేతాసిరణేసపత్నాన్

మయా హతాన్ = నాచేత చంపఁబడిన, దో)ణంచ భీష్మంచ జయ
ద్రథంచ కణ్ణం(చ) ఇథా అన్యాన్ యేధపీరానపి = దో)ణాచా
ర్యులనును భీష్మునిని సైంధవునిని కణ్ణానిని అట్లు మిగిలిన బంటుల
నును, త్వం జహి = నీవుచంపుము - మావ్యధిష్ఠాః = బెదరకుము -
యుధ్యస్వ = యుద్ధముచేయుము - రణే సపత్నాన్ జేతాసి = యుద్ధ
మున శత్రువులను జయింపఁగలవు -

ఏయేవీరులయెడను అజ్ఞానునకుజంకుకలిగియుండెనో వారలంద
ఱును ఈ శ్లోకమునఁజెప్పఁబడుచున్నారు - అనిశంకరభాష్యము -

గురువులుబంధువులుమొదలగువారిని ఎట్లు చంపుదునని (మావ్య
ధిష్ఠాః =) విచారింపకుము - వారుఅపరాధములనుజేసియుండుటనుచం
పఁబడుటకునాచేత నినియమింపఁబడియున్నారు - అనిరామానుజభాష్య
ము -

నాకుమారునిశిరస్సువెవ్వఁడు భూమిమీద పడవేయునో వాని శి
రస్సు బద్దలగునని వరముపొందిన తండ్రికలవాఁడగుటను సైంధవుఁడు
సామాన్యుఁడుకాఁడు - ఇంద్రుఁడిచ్చినశక్తికలవాఁడుగాన కణ్ణఁడు
నట్లు - అని మధ్వభాష్యము -

సంజయఉవాచ.

ఏతచ్ఛ్రుత్వాచచనంకేశవస్య, కృతాజ్ఞలిర్వేపమానఃకిరీటీ | నమస్కృ
త్వాభూయపవాహకృష్ణం, సగద్గదంభీతభీతఃప్రణమ్య || ౩౫ ||

కిరీటీ కేశవస్య ఏతత్ వచనం శ్రుత్వా = అజ్ఞానుఁడు శ్రీకృష్ణమూ
ర్తియొక్క - ఈ మాటను విని, కృతాజ్ఞలిః వేపమానః నమస్కృ
త్వా = చేతులుజోడించినవాఁడై వణకుచు నమస్కరించి, భీతభీ
తః(సన్)ప్రణమ్య = మాటిమాటికిబెదరినవాఁడు(అగుచు) నముఁడయి,
భూయపవాహగదం కృష్ణమ్ ఆహ = వెండియు డగ్గుత్తికతోఁగూడు
నట్లు శ్రీకృష్ణునిఁగూర్చి పలికెను -

ప్రబలులగు దో)ణాచార్యాదులు మరణమునుబొందుదురేని నిరా

భారుడై మర్యోధనుఁడు గూడ మృతిఁబొందునని తలంచి ధృతరాష్ట్రుఁడు పాండవులతో సంధిని చేయునను నుద్దేశముతో సంజయుఁడైన కృమును చెప్పెను. విధివశంబున ధృతరాష్ట్రుఁడట్లు జరిగింపఁడయ్యె- అని శంకరభాష్యము.

భీతభీతః భూయషవ తం ప్రణమ్య=చూటిచూటికి బెదరినవాఁడై వెండియును ఆరనినిగూర్చి నమస్కరించి, కృతాశ్శలః వేషమానః కిరీటీ సగద్గదమ్ ఆహ=చేతులుజోడించినవాఁడై వణఁకుచును అజుఁగుఁడు డగ్గుత్తికతోఁగూడునట్లు చెప్పుచున్నాఁడు- అనిరామానుజభాష్యము.

స్థానే హృషీకేశతవ ప్రకీర్త్యా, జగత్ప్రహృష్యత్యనురజ్యలేచ |
రక్షాంసి భీతాని దిశః ద్రవన్తి, సర్వే నమస్యన్తి చ సిద్ధసంఘాః || ౩౬ ||

స్థానే=యుక్తము- (హే) హృషీకేశ!-(ఓ) శ్రీకృష్ణుడా! తవ ప్రకీర్త్యా జగత్ ప్రహృష్యతి=నీయొక్క కీర్తిచేత జగత్తు సంతోషింపుచున్నది- అనురజ్యలేచ-అనురాగమును గూడపొందుచున్నది- రక్షాంసి భీతాని దిశః ద్రవన్తి=రక్షసులు బెదరినవై దిక్కులను గూర్చి వరుగెత్తుచున్నవి- సర్వే సిద్ధసంఘాశ్చ నమస్యన్తి = సమస్తములైన సిద్ధులసమూహములును నమస్కరింపుచున్నవి-

జగత్తు సంతోషించుట మొదలగునది యుక్తమే అనుట- ఇట్లు ఎవనిఁ గూర్చి సంతోషించుట మొదలగునది జరుగుచున్నదో యాభగవంతుఁడు యుక్తుఁడు అని యెనఁజెప్పవచ్చును- అని శంకరభాష్యము.

అగ్నిహోమాదులకంత ర్యామియై జగత్తును హాషింపఁజేయుట చేత హృషీకేశుఁడు-(హృషీక) ఇంద్రియములకు (ఈశ) అధిపతియగుట ననియుఁజెప్పవచ్చును- అని మధ్వభాష్యము.

కస్మాద్వలేననమేరన్ మహాత్మాగరీయసే బ్రహ్మణోప్యాదికర్తే |

(హే) మహాత్మా! =(ఓ) మహాత్మా!, గరీయసే బ్రహ్మణోపి ఆదికర్తే) లే=గొప్పవాఁడవును బ్రహ్మకుఁగూడ ఆదికర్తయైనవాఁ

[౨౭౮]

గీతాభాష్యత్రయసారము.

ఉవునను నీకొఱకు, (తే) కస్మాత్ ననమేరకా-(వారు) ఏల నను
సరింపరు?-

మహాత్మయనఁ గాసం పూణుకొందును ఆత్మయు నైనవాఁడు-ఆత్మ
యనఁ గా(ఆప్)పొందువాఁడును, (ఆదా)స్వీకరించువాఁడును, (అద్)
విషయముననుభవించువాఁడును, (అత్)ఎల్లప్పుడునుండవాఁడును-
అని మధ్వభాష్యము-

అనన్తదేవేశజగన్నివాస, త్వమక్షరంసదశత్త్వరయత్ || ౩౭ ||
విషూదిదేవఃపురుషఃపురాణ, స్త్వమశ్వవిశ్వస్వపరం నిధానమ్ |

అనన్త!=అంతములేనివాఁడా!, దేవేశ!=దేవతలకునధిపతియైనవాఁ
డా!, జగన్నివాస!=జగత్తునకాధారమైనవాఁడా!, యత్ శక్త
ఆశక్త తత్త్వరం(చ)=ఏది ఉన్నదియును లేనిదియును వానికంటె భి
న్నమునో, (తత్) అక్షరమ్ త్వమ్=(ఆ) యక్షరము నీవు- త్వమ్
అదిదేవః=నీవు మొదటిదేవుఁడవు- (త్వమ్)పురాణః పురుషః=(నీవు)
పురాతనుఁడవైన పురుషుఁడవు- ఆశ్వ విశ్వస్వ పరం నిధానం త్వమ్
=ఈ జగత్తునకు గొప్ప ఆధారమైనవాఁడవు నీవు-

సదశత్తులనెడియుపాధులనుబట్టిఅక్షరముగూడసదశత్తులనెడి
ను- పరమాధికమునుబట్టి సదశత్తులకంటె పరమైనది-జగత్తులను
సృజించుటవలన నాదిదేవుఁడు- (పురిషయః) శరీరముననుండవాఁడు
గాన పురుషుఁడు- నిధానమనఁగాప్రళయ కాలమున జగత్తంతయులీ
ననుయొడిస్తానము- అనిశంకరభాష్యము-

అక్షరమ్=జీవస్వరూపంబును, సదశత్=కాశ్యకాగణరూపమగు
ప్రకృతియును, తత్త్వమ్=వానిరెంటికంటెనితరమగుముక్తాత్మయును
నీవె- నిధానమనఁగానాధారము- శరీరమైనవిశ్వమువకుఆత్మయగు
టనుగొప్పయాధారమైనవాఁడవునీవెయనుట- అనిరామానుజభా
ష్యము-

తత్త్వమ్=సదశత్తులకంటెపరమైనది- నీవేకారయితవు(చేయిం
చువాఁడవు)- అనిమధ్వభాష్యము-

వేత్తాఽసివేద్యంచపరంచథామ, త్వయాతతఽవిశ్వమనన్తరూప॥౩౮
(త్వం) వేత్తా అసి=(నీవు) తెలిసికొనువాఁడవు అగుచున్నావు- వే
ద్యంచ(అసి)=తెలియఁబడనదియును అగుచున్నావు- పరం థామ
చ అసి = గొప్ప పదంబును (అగుచున్నావు)- (హే) అనన్తరూ
ప!= (ఓ)యంతము లేనిస్వరూపముగలవాఁడా!, విశ్వం త్వయా తత
మ్=జగత్తు నీచేత వ్యాపింపఁబడినది-

పరం థామ=పిష్టుసంబంధియగుగొప్ప స్థానము- అని శంకర
భాష్యము-

జగత్తులోఁదెలిసికొ నెడివారును తెలియఁబడనదియునునీవె- ఇట్లు
అన్నిటికిని ఆత్మగానుం డెడినీవెపొందఁదగినస్థానము- అని రామాను
జభాష్యము-

వాయుర్యమోగ్నిర్వరుణశ్శశాజః, ప్రజాపతిర్వృషితామహాశ్చ॥
త్వం వాయుః యమః అగ్నిః వరుణః శశాజః ప్రజాపతిః వృషి
తామహాశ్చ(భవసి)=నీవు వాయువును యమఁడను అగ్నియును వ
రుణుఁడను చంద్రుఁడను ప్రజాపతియును పితామహునితండ్రియు
ను (అగుచున్నావు)-

ప్రజాపతులనఁగా శశ్యపుఁడు మొదలగువారు- పితామహునకు అనఁ
గా బ్రహ్మకుఁగూడతండ్రిగాన ప్రపితామహుఁడు- అని శంకరభా
ష్యము-

పితామహాస్తవీం వృషితామహాశ్చ అనియును పాఠము- ప్రజా
పతులు ప్రజలకుతండ్రులు- వారలకుతండ్రియైనబ్రహ్మపితామహుఁ
డు- ఆతనికిఁగూడతండ్రియైనవాఁడుగానప్రపితామహుఁడు- పితా
మహుఁడు మొదలగు దేవతలకు ఆత్మవుగాన పితామహాదిశబ్దముల చే
నీవె చెప్పఁబడుచున్నావు- అని రామానుజభాష్యము-

నమోనమస్తేస్తుసహసక్రికృత్వః, పునశ్చభూయోఽపినమోనమస్తే॥
నమఃపురస్తాదశస్మత్తస్తే, నమోస్తుతేసర్వతపవసర్వ॥

తే నమః అస్తు = నీకు నమస్కారము అగుఁగాలె- సహసక్రికృత్వః

[౨౦౦]

గీతాభాష్యశ్రయసారము

నమః(అస్తు)-వేయిపర్యాయములు నమసాగరము(అగుగాత)- పున
శ్చనమః(అస్తు)=వెండియు నమసాగరము(అగుగాత)- ధూయేఽపి
తేనమః=వెండియును నీకు నమసాగరము- పురస్తాత్ నమః=ఎదు
టను నమసాగరము- అథ పృథ్వతః తే నమః=భిక్షను వెనుకను నీ
కు నమసాగరము- (హే)సర్వ=(ఓ) అన్నియును స్వరూపముగా
గలవాడా!, సర్వతపవతు తే నమః అస్తు=అంతట నె నీకు నమ
సాగరము అగుగాత-

శ్రద్ధాభక్తులు విస్తారముగా నుండుట వలన తృప్తి లేక విస్తారముగా న
మసాగరములను చేయుచున్నాడు- అని శంకరభాష్యము-

అనన్తవీర్యామితవిక్రమస్త్వం, సర్వం సమాప్నోషి తతోఽసి సర్వః॥

(హే)అనన్తవీర్య!= (ఓ)అంతము తేనివీర్యముగలవాడా!, త్వమ్ అన
న్తవీక్రమః=నీవు అంతము తేనిపరాక్రమముగలవాడవు-సర్వం సమా
ప్నోషి=సమస్తమునును పొందుచున్నావు- తతః సర్వః అసి=అం
దువలన సర్వస్వరూపుడవు అగుచున్నావు-

అన్తనవీర్యామితవిక్రమః అని ఒక్కపదమే- నీవు అనన్తమైనవీర్యము
గలవాడవును అపరిమితమైనపరాక్రమముగలవాడవును అని యర్థ
ము-వీర్యమనగా సామర్థ్యము- ఒక్కయాళ్ళ చేత నెఱగతునంతటి
నివ్యాపింపుచున్నావు- అని శంకరభాష్యము-

నీకు సమస్తమైనదియు శరీరము- కాన నీవు ఆత్మగా నన్నిటియం
దును వ్యాపించియున్నావు- కాబట్టి సర్వశబ్దముచే జెప్పబడుచు
న్నావు- అని రామానుజభాష్యము-

సఖేతి మత్పాప్రసభంయదుక్తం, హేకృష్ట హయాదవహే సఖేతి |
అజానతా మహిమానంతవేదం, మయా ప్రమాదాత్ప్రణయేన వాఽపి॥
యచ్ఛాపహాసాథామ సత్కృతోసి, విహారశయ్యాసఽనభోజనేషు |
ఏకోధవాప్యచ్యుత తతస్మత్తుంతత్ త్రామయేత్వా మహామద్రమేయమ్

తవ ఇదం(చ) మహిమానం(చ) అజానతా మయా=నీయొక్క

దీనినిని(విశ్వరూపమును) మహిమనును ఎఱుంగని నాచేత, ప్రమాదాత్ ప్రణయేనాపివా=పాపపాటున నెనను స్నేహముచేతనను, సఖా ఇతి మత్వా=చెలికాడవు అని తలంది, హేకృష్ణ! హేయాదవ! హేసఖే! ఇతి=ఓకృష్ణుడా! ఓయాదవుడా! ఓచెలికాడా! అని, ప్రసభం యత్ ఉక్తమ్=వినయములేసండునట్లు పది చెప్పబడినదో,—విహారశయ్యాసనభోజనేషు = విహరించుట యందునుపడకయందునుకూర్పుండుటయందునుభోజనమునందును, ఏకః అథవా తస్య మక్షమ్=ఒక్కడవెకాని లేక వారలయెదుటగానీ, అపహాసాథమ్ అసత్యతోఽసీతియత్ =నవ్వుటాలకొకట మన్నింపబడకుంటివన్నదియేది(కలవో),—తత్ =దానిని, అప్రమేయం త్వాత్మామయే = అప్రమేయుడవైన నీచేత క్షమింపజేసికొందును- (త్వామ్=నిన్ను- ఆంధ్రభాషాశైలినిపట్టి నీచేత అని యర్థమువా యబడినది- తవేమమ్ అనుపాఠమున ఇమమ్ మహిమానమ్=ఈ మహిమను అనియర్థము సత్సమక్షమ్ అనుపాఠమున సత్పురుషుల యెదుటను అనియర్థము.)

సఖయనఁగా సమానమైనఈడుకలవాడు- ఏకః=పరోక్షుడవెకాని, తత్సమక్షంవా=ప్రత్యక్షముగాఁగాని అనియర్థము- అప్రమేయుడనఁగా ప్రమాణములచేఁ దెలియబడనివాడు. అనిశంకరభాష్యము.

పితాసిలోకస్య చరాచరస్య, త్వమస్య ఘోరశృగురుగణరీయాన్ ।
నత్వత్సమోస్త్యభ్యధికఃకుతోన్యో, లోకత్రయేప్యప్రతిమప్రభావః॥౪౩॥

(హే)అప్రతిమప్రభావ!=(ఓ)సాటిలేనిప్రభావముగలవాడా!, త్వమ్=నీవు, చరాచరస్య లోకస్య=జంగమస్థావరరూపమైన ప్రాణీసమూహమునకు, పితా ఘోరశృగురుః గణరీయాంశ్చ అసీ=తండ్రియును పూజింపఁదగినవాడవును గురువును గొప్పగురువును అగుచున్నావు. లోకత్రయేపి త్వత్సమః నాస్తి=మూడులోకములయందును నీతోసమానుఁడు లేఁడు- అభ్యధికః అన్యః కుఠః(స్వాత్?)=అధికుడైన ఇతరుఁడు ఏహీతువువలన (కలుగునా?)

ఇర్దృణు ఈశ్వరులు సంభవింపరు-అనేకేశ్వరులున్నయెడను వ్యవహారము కుమరదుగదా. అని శంకరభాష్యము

తస్మాత్ప్రణవ్యప్రణిధాయకాయం, ప్రసాదయేత్వామహమీశమీద్యమ్ |
పితేవపుత్రస్యసఖేవసఖ్యుః, పియఃప్రియాయాహాసిదేవసోఘమ్ ||

తస్మాత్ = ఆహేతువువలన, ప్రణమ్య = నమస్కరించి, కాయం ప్రణిధాయ = శరీరమును (భూమిమీదను) ఉంచి, ఈశమ్ ఈద్యమ్ త్వా = ఈశ్వరుడవును సోత్రిముచేయఁదగినవాడవునగు నిన్ను, అహం ప్రసాదయే = నేను ప్రసన్నునిగాఁజేసికొనుచున్నాను- (హే) దేవ! = (ఓ)దేవా!, పుత్రస్య పితేవ = పుత్రునకు తండ్రివలెనును, సఖ్యుః సఖే = చెలికానికి చెలికాఁడువలెనును, ప్రియః (త్వమ్) = (ఇష్టాఁడవైన) నీవు, ప్రియాయ (మే) = ఇష్టాఁడవైన నాకొఱకు, సోఘమ్ అహాసి = సహించును తగుచున్నావు- శరీరమును భూమిమీదను ఉంచుటయనఁగా దండప్రణామమునేయుట.

పుత్రస్యైవపరాధమును తండ్రిక్షమించునట్లును చెలికానియపరాధమును చెలికాఁడు క్షమించునట్లును (ప్రియాయాః ప్రియ ఇవ) పియ్యురాలియపరాధమును ప్రియుఁడు సహించునట్లును క్షమింపఁదగుదువు, అని శంకరభాష్యము

అర్చ్యప్రూర్వంహృషితోస్త్రిదృష్ట్యాభయేనచప్రవృథితంమనోమే |
తదేవమేదశ్శయదేవయాపం, వ, సీదదేవేశజగన్నివాస || ౪౫ ||

అర్చ్యప్రూర్వం దృష్ట్యా హృషితః అస్త్రి = ప్రూర్వము చూడనిదానిని (విశ్వరూపమును) చూచి సంతోషించినవాడను అగుచున్నాను- మే మః భయేన ప్రవృథితమ్ = నా మనస్సు భయముచేత కదలినది- (హే) దేవ! = (ఓ)దేవా!, తదూపమేవ మే దర్శయ = ఆరూపమునే నాకు చూపుము- (హృదగన్నివాస! (హే)దేవేశ! ప్రసీద = (ఓ)జగత్తులు నివాసముగాఁగలవాఁడా! (ఓ)దేవతలకుఁ అధిపత్యయొనవాఁడా! అను గీతంబులు

కిరీటినంగదినంచక) హస్త, మిచ్చామిత్వాంద్రష్టు మహంతథైవ ।
తే నైవరూపేణచతుర్భుజేన, సహస్రిబాహూభవవిశ్వమూలే ॥

తథైవ=అట్లే (మునుపటివలెనే), కిరీటినం గదినం చక, హస్తం
త్వాం ద్రష్టుమ్=కిరీటముకలవాఁడవును గదకలవాఁడవును చక, ము
చేతఁగలవాఁడవునగు నిన్ను చూడను (చూచుటకు), అహమ్ ఇచ్చా
మి=నేను కోరుచున్నాను-(హే) సహస్ర బాహూ! (హే) విశ్వమూ
లే!=(ఓ) వేయిభుజములుగలవాఁడా! (ఓ) సమస్తంబును స్వరూప
ముగాఁగలవాఁడా!, చతుర్భుజేన తేన రూపేణైవ భవ=నాలుగు
భుజములుగల ఆ రూపముతోడనే ఉండుము- ఆరూపమనఁగా వసు
దేవపుత్రుఁడయినరూపము.

శ్రీభగవానువాచ-

మయాప్రసన్నేనతవార్జునేదం, రూపంపరందశితమాత్మయోగాత్ ।
తేజోమయంవిశ్వమనంతమాద్యం, యస్మేత్పదస్యేననదృష్టపూర్వమ్ ॥

(హే) అర్జున!-(ఓ) యర్జునుడా!, ప్రసన్నేన మయా=ప్రసన్నుఁ
డనైన నాచేతన, తేజోమయం అనంతమ్ ఆద్యం పరమ్ క్షదమ్
విశ్వరూపమ్=తేజస్వరూపమైనదియును అంతములేనిదియును మొద
టిదియును గొప్పదియునగు ఈ విశ్వరూపము, ఆత్మయోగాత్ తవ
ప్రదశితమ్=నా యోగమువలన నీకు చూడఁబడినది-మే యత్ (రూప
మ్) త్వదస్యేన దృష్ట పూర్వం న (భవతి)=నాయొకర ఏ (రూపము,
నీకంటెనితగ్గమైనవానిచేత పూర్వముచూడఁబడినది కాదో.

ప్రసాదమనఁగా అనుగ్రహబుద్ధి - ఆత్మయోగమనఁగా నాయొకర-
ఈశ్వరసంబంధియగు సామర్థ్యము- అనిశంకరభాష్యము. (మ-
ఆత్మయోగమనఁగా నాయొకర సంకల్పము- అని రామానుజభాష్య

నవేదయజ్ఞాభ్యయనేనాదానై, నాచక్రియాభినతపోభిరుతైః ।
ఏవంరూపశ్శక్యేహంనృలోకే, ద్రష్టుంత్వదస్యేనకురుప్రచీర ॥౪౮॥

(హే) కురుచిర!=(ఓ) కురు శ్రేష్టుడా!, ఏవంరూపః అహమ్ - ఇతి

రూపముగల నేను, నృలోకే = మనుష్యలోకమున, త్వదన్యేన వేదయ
జ్ఞాధ్యయనైః ద్రష్టుం నశక్యః = నీకంటెనితరునిచేత వేదములయ
జ్ఞములుపినియధ్యయనముల(సహాయము)చేత చూడ శక్యమైనవాఁ
డనుకాను- దానైః (ద్రష్టుం) న(శక్యః) = దానములచేత చూడ(శ
క్యమైనవాఁడను)కాను- క్రియాభిశ్చ (ద్రష్టుం నశక్యః) = క్రియలచేత
నును (చూడ శక్యమైనవాఁడనుకాను)- ఉక్తైః తపోభిః (ద్రష్టుం
నశక్యః) = భయంకరములైన తపస్సులచేత (చూడ శక్యమైనవాఁడను
కాను- [నుజభాష్యము-

నీకంటెనితరుడైనభక్తి లేనివాఁడేఁజూడ శక్యఁడను- అని రామా

మాతేవ్యథామాచవిమూఢభావో, దృష్ట్వా రూపం ఘోరమీదృచ్ఛ మేదమ్
వ్యపేతభీః ప్రీతమనాఃపునస్త్యం, తదేవ మేరూపమిదం ప్రపశ్య || ౪౫ ||

మను ఘోరమ్ ఈదృక్ ఇదం రూపం దృష్ట్వా = నాయొక్క ఘో
రమైన ఇట్టి ఈ రూపమును చూచి, తే వ్యథా మా(భూత్) = నీ
కు భయము (కలుగఁ)గూడదు- విమూఢభావశ్చ మా(భూత్) = మో
హమునుపొందినవాఁడవగుటయును (కలుగఁ)గూడదు- త్వమ్ వ్యపే
తభీః ప్రీతమనా(శ్చగుణ) = నీవుభయము లేనివాఁడవును ప్రీతినిబొంది
దినమనస్సుకలవాఁడవు(నగుచు), మే తదిదమ్ రూపమేవ పునః ప్రపశ్య
= నాయొక్క ఆయా రూపమునె వెండియును చూడుము- ఆయిరూ
పమనఁగా మునుపటిరూపము.

సంజయఉవాచ.

ఇత్యర్జునంవాసుదేవస్తథోక్త్యా, స్వకం రూపం దర్శయామాన భూయః |
ఆశ్వాసయామాస చభీతమేనం, భూత్వా పునస్సౌమ్యవపుమహాత్మా ||

వాసుదేవః ఆర్జునం(ప్రీతి) ఇతి ఉక్త్యా = వాసుదేవుఁడు అర్జును
నిగూచి ఇట్లు పలికి, తథా స్వకం రూపం భూయః దశఁయా
మాస-అట్లు తనదగు స్వరూపమును వెండియును చూపెను- మ
హాత్మా పునః సౌమ్యవపుః భూత్వా = మహాత్మయగుశ్రీకృష్ణుఁడు
వెండియు సౌమ్యమైనశరీరముగలవాఁడు అయి, భీతమ్ ఏనమ్ ఆ

శ్వాసయామాస=బెడరిన ఈతనిని ఓదార్చెను.

తథా ఉక్త్య=అట్టి మాటనుపలికి- అనిశంకరభాష్యము-

ఈశ్రీకృష్ణునకు స్వకీయమైనరూపము వాలుగుభుజములుకలదియె-
కంసునకు బెడరిన వసుదేవునిప్రసాద-నచేత కంసునిజంపుచుఱుకు రెం-
డుభుజములు ఉపసంహరింపబడినవి- తరువాతనుఆవిచ్ఛింపఁ(కలు-
గ.)జేయఁబడినవి- శిశుపాలునకుఎల్లప్పుడును కన్నులకుకట్టుచుండిన
రూపముగూడనాలుగుభుజములుకలదియెకదా-అనిరామానుజభాష్యము.

స్వకీయమైనరూపమునుట భ్రాంతులయుద్దేశమునుపట్టి- పుస్తక-
తినిబట్టి విశ్వరూపంబును స్వకీయమె- అనిమధ్యభాష్యము.

అజ్ఞానఉవాచ.

దృష్ట్వేదం మానుషం రూపం తవ సౌమ్యం జనాదనామ్ |

ఇదానీ మస్మి సంవృత్త స్సచేతాః ప్రకృతిం గతః || ౫౧ ||

(హే)జనాదనామ్!=(ఓ)శ్రీకృష్ణుడా!, తవ సౌమ్యమ్ ఇదం మాను-
షం రూపం దృష్ట్వా=నీయొక్క సౌమ్యమైన ఈ మనుష్యసంబంధి-
యగు రూపమును చూచి, ఇదానీం సచేతాః ప్రకృతిం గతః ॥ ౫౧ ॥
స్మి=ఇప్పుడు మనస్సుతోఁగూడినవాఁడనై(గూటఁబడినమనస్సుకల
వాఁడనై) న భావమును పొందినవాఁడను అగుచున్నాను. (ప్రము.

సచేతస్సులనఁగా తేటయైనమనస్సుకలవాఁడనుట- అనిశంకరభా-
మానుషమనఁగా మనుష్యాకారముకలది- అనిరామానుజభాష్యము.
శ్రీ భగవానువాచ.

సుదుదేశాత్ మిదం రూపం దృష్టవా నసి యత్కమ |

దేవా అప్యస్య రూపస్య నిత్యం దేశానకాశ్చైత్యం || ౫౨ ||

మమ యదిదం రూపం దృష్టవాన్ అసి=నాయొక్క ఏయీ రూపము
నుచూచినవాఁడవుఅగుచున్నావో, (తత్)ఇదం సుదుదేశాత్=(ఆ)
యది మిక్కిలిదుర్లభముగాఁజూడఁదగినది- దేవాఅపి నిత్యమ్ అస్య
రూపస్య దర్శనకాశ్చైత్యం (భవంతి)=దేవతలుగూడ ఎల్లప్పుడును ఈరూప-
ముయొక్క దర్శనమును కోరువారు (అగుచున్నారు.) (భాష్యము.

దేవతలుచూచియునుండలేదు, చూడంగలవారునుకారు. అనంతర
వాహం వేదై ర్మతపసా నదానేన నచేజ్యయా |

శక్య ఏవంపిధో ద్రష్టుం దృష్ట వానసి మాం యథా॥౫౩॥
 మాం యథా దృష్టవాన్ అసి=నన్ను ఎట్లు చూచినవాడవు అ
 గుచున్నావో, ఏవంపిధః అహమ్=ఇట్టివిధముగల నేను, వేదైః
 ద్రష్టుం శక్యః న(అస్మి)=వేదముల(సహాయము)చేత చూడ శక్యం
 డను కాను- తపసా న=తపస్సుచేతను కాను- దానేన ధీ=దాన
 ముచేతను కాను- ఇద్యయాచ న=యాగముచేతనును కాను.

నాయం భక్తిలేక వేదాధ్యయనముమొదలగువానిచేత మాత్రము
 పొందగలినవాడను కాను - అనిరామానుజభాష్యము.

భక్త్యా త్వనన్యయా శక్య అహ మేవం విధోఽర్జున!

జ్ఞాతుం ద్రష్టుంచ తత్త్వేన ప్రవేష్టుం చ పరంతప॥౫౪॥
 (హే)పరంతప! (హే) అర్జున!=(ఓ)శత్రువులనుతపింపజేయువాడా!
 (ఓ)యర్జునుడా!, ఏవంపిధః అహమ్=ఇట్టి వాడనగు నేను-
 అన్యాయా భక్త్యా=మతియొక్క నింగూర్చినదికాని భక్తిచేత, జ్ఞా
 తుంచ తత్త్వేన ద్రష్టుంచ ప్రవేష్టుంచ శక్యః=తెలిసికొనుటకును
 తత్త్వమున చూచుటకును, చొచ్చుటకును శక్యండును- (ము
 ప్రవేశించుటయనగా మోక్షమును పొందుట- అనిశంకరభాష్య
 తత్త్వమున చూచుటకును, తత్త్వమున ప్రవేశించుటకును(పొందుట
 కును)శక్యండును- అనిరామానుజభాష్యము.

మత్రామశక్య స్మత్పరమో మద్భక్త స్సర్వవర్జితః!

నిర్వైర స్సర్వభూతేషు య శ్చ మా మేతి పాణ్డవ॥౫౫॥
 మత్రార్శక్యత్=నాకొఱకుకర్మములనుజేయువాడను, మత్పరమః=
 నే నెగతీగాఁగలవాడను, మద్భక్తః=నాయంభుభక్తికలవాడను, స
 ర్వవర్జితః=ఇతరములయందున్నహములేనివాడను, సర్వభూతేషు
 నిర్వైరః=అన్నిభూతములయందును వైరములేనివాడను, యః సః
 =ఎవ్వడో వాడు, (హే)పాణ్డవ!=(ఓ)యర్జునుడా!, మా
 మ్ ఏతి=నన్ను పొందుచున్నాడు.

సంగమనగా ధనము కొడుకులు మిత్రులు మొదలగువానియం
 దలి స్నేహము - అనిశంకరభాష్యము.

వేదాధ్యయనాదికర్మము లన్నియు నాయారాధనమేయని. చేయు

వాఁడు మతకర్మశ్చక్తు - దేని నారంభించినను నన్నుద్దేశించియే
 యారంభించువాఁడు మత్పరముఁడు - మద్భక్తుఁడనఁగా నన్ను కీర్తన
 నము చేయుట స్తోత్రము చేయుట భ్యానము చేయుట పూజించుట నమ
 స్కరించుట మొదలగునవి లేక నిలువ లేనివాఁడు - నిర్వైరుఁడనఁగా నా
 తోకలిసికొనుటయె సుఖమునియునాతో విడుటయె దుఃఖమునియునుండుట
 చేతనును, తవకు కలిగెడి దుఃఖము తనయపరాధములవలన నె కలుగు న
 నుకొనుట చేతనును, సమస్త ఘాతములును పరమపురుషున కధీనములని
 తెలిసికొనుటచేతనును పభూతమందైనను వైరముకలుగుటకు ప్రసక్తి లేని
 వాఁడు - అనిరామానుభాష్యము.

ఇతి తిథిభగవద్గీతా సూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశా
 స్త్రీ తిథి కృష్ణార్జునసంవాదే విశ్వరూపసందర్శనం నామ
 ఏకాదశోఽధ్యాయః.

ఇట్లు ఉపనిషదర్థప్రతిపాదకంబును బ్రహ్మవిద్యాప్రతిపాదకం
 బును యోగశాస్త్రంబును తిథి కృష్ణార్జునసంవాదంబు
 నగుభగవద్గీతలలో విశ్వరూపమును చూపుటను తెలియఁజే
 సెడిపదునొకండవయధ్యాయము.

—॥॥॥॥॥॥॥॥

శ్రీ తా భాష్యత్రయ సారము.

పండ్రెండవ యధ్యాయము.

అజ్ఞాన ఉపాచారము.

ఏవం సతతయక్తా యే భక్తా స్త్వాం పర్యుపాసతే |

యేచా వ్యక్షర మవ్యక్తం తేషాం కే యోగవిత్తనూః || ౧ ||

ఏవం సతతయక్తాః = ఇట్లు ఎల్లప్పుడును సావధానముగా బ్రవర్తించినవారై, యే భక్తాః స్త్వాం పర్యుపాసతే = ఏ భక్తులు నిన్ను ఉపాసించుచున్నారో, యేచ అవ్యక్తమ్ అక్షరమ్ ఉపాసతే = ఎవ్వరు ఇంద్రియములచేతఁ దెలియఁబడని అక్షరమును ఉపాసించుచున్నారో, తేషాం కే యోగవిత్తనూః? = వారలలో ఎవ్వరు లెస్సగా యోగము నెఱింగినవారు? ఇట్లు అనఁగా వెనుకటియధ్యాయపు తుదిశ్లోకములోఁ దెప్పినయట్లు అచట.

నిన్ను అనఁగా విశ్వరూపముగల నిన్ను ఉపాసించువారు (సదుఘోషాసకులు). అక్షరమునఁగా ఉపాధులులేని బ్రహ్మమును ఉపాసించువారు (నిర్గుణోపాసకులు). అని శంకరభాష్యము.

నిన్ను అనఁగా కల్యాణగుణపరిపూర్ణుఁడైన భగవంతుని నుపాసించువారు. అక్షరమనఁగా ప్రత్యగాత్మ (జీవ) స్వరూపము. యోగవిత్తములనఁగా శీఘ్రముగా ఫలమును పొందువారు. అని రామానుజభాష్యము.

ఇకను అవ్యక్తము నుపాసించుటకంటె భగవంతుని నుపాసించుట శ్రేష్ఠమని చెప్పి, దానియపాయము తెలుపఁబడును. అవ్యక్తమనఁగా మహత్తుకంటె నుత్కృష్టమైనప్రకృతి. అని మధ్వభాష్యము.

శ్రీ భగవానుపాచారము.

మయ్యావేశ్య మనో యేమాం నిత్యయక్తా ఉపాసతే |

శ్రద్ధయా పర యోపేతా స్తే మే యక్తతమా మతాః || ౨ ||

యే మయి మనః ఆవేశ్య = ఎవ్వారలు నాయందు మనస్సును ఉంచి, నిత్యయక్తాః పరయా శ్రద్ధయా ఉపేతా (శ్చ సంతః) = ఎల్లప్పుడును సావధానముగా బ్రవర్తించుచున్నవారును గొప్ప శ్రద్ధతో కూ

డినవారు (నగుచు), మామ్ ఉపాసలే=నన్ను ఉపాసింపుచున్నారో, తే మే యుక్తశమాః మతాః=వారు నాకు యుక్తములుగా సంమతులు.

విశ్వకూపుఁడైననాయందు- అనిశంకరభాష్యము.

నిత్యమును ననఁగా నిత్యమైనయోగమును (ప్రాప్తిని) కోరుచున్నవారు- యుక్తతములనఁగా నన్ను శీఘ్రముగాఁబొందువారు- అని రామానుజభాష్యము.

యే త్వక్షరమని దేశశ్య మవ్యక్తం పర్యుపాసతే.

సర్వత్రగ మచింత్యంచ కూటస్థ మచలం ధ్రువమ్ || ౩ ||

సంనియ మ్మేద్ధియ గామం సర్వత్ర సమబుద్ధయః |

తే ప్రాపునన్తి మా మేవ సర్వభూతహితేరతాః || ౪ ||

అనిదేశశ్యమ్ అవ్యక్తం సర్వత్రగమ్ అచింత్యం కూటస్థమ్ అచలం ధ్రువంచ అక్షరమ్=నిదేశింపకత్యముకానిదియు తెలియఁబడనిదియు అంతటనుండునదియు తలంపశక్యముకానిదియును కూటస్థమైనదియు చలంపనిదియును స్థిరమైనదియునగు అక్షరమును, ఇద్ధియ గామం సంనియమ్య=ఇంద్రియసమూహమును నియమించి, సర్వత్ర సమబుద్ధయః (సర్వత్ర)=అంతటను సమమైనబుద్ధిగలవారలగుచు, యే పర్యుపాసతే=ఎవ్వారలు ఉపాసింపుచున్నారో, సర్వభూతహితే రతాః తే=అన్నిభూతములయుహితమునందు ఆసక్తికలవారలగు వారు, మామేవ ప్రాపునన్తి=నన్నే పొందుచున్నారు.

అవ్యక్తమగుటను శబ్దములకు గోచరముకాదుగాన అనిదేశశ్యము- ఉపాసించుటయనఁగా శాస్త్రానుసారముగా తాను ఉపాసించవలసినవానిని నూనెధారవలె అవిచ్ఛిన్నమగునట్లు చాలకాలము తలచుట- ఉప=దగ్గరను, ఆసనమ్=ఉండుటఅనియవయవాథము- అచింత్యమనఁగానునస్సునకు విషయముకానిది-కూటమనఁగా దోచములుగల్గెపైకి మంచిదివలెఁగనఁబడునది- కాఁబట్టి కూటమనఁగా గూయ- ఆమాంసముందుండునదియనఁగా మాయకు అశ్యక్షము(అభిష్మానము) అయినదిగానకూటస్థమనఁబడును- పోకవలెనుండునదిగానకూటస్థమనియినచెప్పవచ్చును- ధ్రువమనఁగా నిత్యమగుట-అంతటననఁగా నన్నికాలముల

యందుననుట - ఇష్టముకలిగినను అనిష్టముకలిగినను ఒక్క విధమైన బుద్ధిగలవారు! భగవత్స్వరూపులగు వారిని యుక్తతములనిగానీ అయుక్తతములనిగానీ చెప్పనక్కరలేదుగదా - అని శంకర భాష్యము.

ఆక్షరమనగా పరిశ్రాంతి (జీవాత్మ) స్వరూపము - అది శరీరము సంతుల్యముగాన దేవమనుష్యాదిశబ్దములచే నిర్దేశింపబడదనిది - చక్షుస్సు (కన్ను) మొదలగు నిందియములకు వ్యక్తము (స్ఫుటము) కానిది - దేవతలు మొదలగు నన్ని శరీరములందు నుండునది - దేవాదిస్వరూపముగాఁ దలంపశక్యము కానిది - ఈ ట స్థమనఁగా సర్వసాధారణమైనది. దేవత్వమనుష్యత్వాదులగు వేట వేట ఆకారములు లేనిదనుట - పరిణమింపనిదగుట చేత అనయాకారము చలింపదుగాన అచలము - భూమిమనఁగా నిత్యము - ఇంద్రునిమనఁగిది మించుట యనఁగా వానివానిపనులంజేయనీకపోవుట - దేవమనుష్యాదిశరీరములయందంతటను ఆల్పము జ్ఞానస్వరూపము గలవారై సమాన్తమైన యాకారముగలవారై యందు ర నెడి సహజబుద్ధి కలవారై - ఇట్టిగ మబుద్ధుకలవారగుటను సమస్తభూతముల సాతమునందె సక్తి కలవారు - ఇతఁడుదేవుఁడు ఇతఁడుమనుష్యుఁడు, అని యిట్లు వైషమ్యబుద్ధి కలవారగుదా భూతములకసారమును జేయుదురు - ఇట్లు ఆక్షరోవాగసంజేయువారి నన్నుపొందువారై - అనఁగా నాతో సమాన్తమైన యాకారముగల పరిశుద్ధమైన యాత్మస్వరూపమును పొందుచున్నట్లు అనుట - అనిరామానుజ భాష్యము.

కే శోధితర స్తేషా మవ్యక్తా సక్త చేతసామ్ |

అవ్యక్తాహి గల దుఃఖం దేహావచ్ఛి రవాప్యతే || ౧౪ ||

అవ్యక్తా సక్త చేతసాం తేషామ్ = అవ్యక్తమునందు ఆసక్తిగలవగు నన్నులవారలకు, అధికతరః కే శః (భవత్) = మిక్కిలియధికమైన దుఃఖము కలుగుచున్నది - అవ్యక్తా గతిః = అవ్యక్త సంబంధియగు మాగణము, తేహావచ్ఛిః దుఃఖం (యథాతథా) = వాప్యతేహా = శరీరముగలవారలచే దుఃఖము (గా) పొందబడుచున్నదిగదా.

అవ్యక్తా సక్త చేతస్సలు అనఁగా పరమాత్మజ్ఞానమున సంనన్యులవారలు (సిగుణాహోసా సకులు), దేహాభిమానమును విడువవలసి యున్నదిగాన అవ్యక్తము మిక్కిలియధికము - అవ్యక్తా తిః = ఆక్షరమనఁగిది

ప్రాప్త్యము- అనిశఃకరభాప్త్యము.

అప్యక్తా గతిః = అవ్యక్తమునుగూచింప న నోచ్ఛి - దేహవంతులనఁగా దేహశ్లాభిమానముగలవారు- అని రామానుజభాప్త్యము.

యేతు సర్వాణి కర్మాణి మయి సంస్యస్య మత్పరాః |

అనన్యే నైవ యోగేన మాం ధ్యాయంత ఉపాసతే || ౬ ||

తేషా మహం సముద్ధతా మృత్యుసంసారసాగరాత్ |

భవామి న చిరాత్పాథ మయ్యావేశితచేతసామ్ || ౭ ||

(హే) పాథః! = (ఓ) యజుఃసంహితా!, సర్వాణి కర్మాణి మయి సంస్యస్య = అన్ని కర్మములను నాయందు ఉనిది, మత్పరాః = నేనెవరుఁడుగాఁగలవారును, అనన్యేన యోగేన మామేవ ధ్యాయంత (శ్చ సంతః) = ఇతరమునుగూర్చినదిగాని యోగముచేతను నన్నె ధ్యానముచేయుచున్నవారు (నగుచు), మామ్ యేతు ఉపాసతే = నన్ను ఎవ్వరు ఉపాసించుచున్నారో, మయి ఆవేశితచేతసాం తేషామ్ = నాయందు ఉనుపఁబడినమనస్సులుగల వారలను, మృత్యుసంసారసాగరాత్ నదిరాత్ గముద్ధతా భవామి = మృత్యువుతోఁగూడిన సంసారమనెడి సముద్రమునుండి శీఘ్రముగా నె ఉద్ధరించువాడను అగుచున్నాను.

అనన్యమనఁగా విశ్వరూపుఁడగు దేవునివిడిచి రెండవది అలంబనము (విషయము) గా నేనిది- యోగమనఁగా సమాధి- అని శంకరభాప్త్యము.

కర్మములనఁగా శరీరమునిలుచుటకొఱకైన భోజనము మొదలగు ప్రాకికంబులును వైదికములగు యాగాదులును- ధ్యానము (తలంచుట), ఆచారము (పూజించుట), నమస్కరించుట, స్తోత్రము చేయుట, కీర్తనముచేయుట మొదలగువానినిమిక్కిలప్రీతితో, ఫలము సిద్ధించినట్లు తలంచుచు, చేయుచున్నవారై నన్ను ఉపాసించుచున్నారో- మృత్యుసంసారసాగరాత్ = మృత్యువైన సంసారమనెడి సముద్రమునుండి వారలకు సంసారము, నన్ను చేందుకను నిరోధించునది గాన,

అని రామానుజభా

నన్నుపాసం

చెప్పుచున్నది - ఆనామ స్వభావము.

మయ్యేవ మన ఆధత్స్వ మయి బుద్ధిం నివేశయ |

నివసిష్యసి మయ్యేవ అత ఊర్ధ్వం నశంశయః ౮ ||

మనః మయ్యేన ఆధత్స్వ = మనస్సును నాయందె ఉనుపుము - బుద్ధిం మయి నివేశయ = బుద్ధిని నాయందు ఉనుపుము - అతః ఊర్ధ్వం మయ్యేవ నివసిష్యసి = ఇతః మీదను నాయందె ఉందువు - నశయః న = నశంశయము లేకు -

వీశ్వరూపుఁడ నెయిశ్వరుఁడ నెననాయందె - మనస్సునంక్కరికల్పస్వరూప మైనది - బుద్ధి ఆధ్యవ సాయము స్వరూపము గాఁగలది - ఇతః మీదను అనగా ఈశ్వరీరము పోయినతరువాతను - అనిశంకర భావము

మనస్సును ఉనుచుటయనగా మనస్సును ధానము చేయుట - బుద్ధి నివేశనమనఁగా నే వెవరమప్రపంచము నెడినిశ్చయము కలిగియుండుట - ఇతః మీదను అనఁగా ఇట్టి నిశ్చయము కలిగినపైని అనుట - అనిరామానుజ భావము -

అథ చిత్తం సమాధాతుం నశక్నోషి మయి స్థిరమ్ |

అభ్యాసయోగేన తతో మామి చ్ఛాపుం ధనజ్ఞయ || ౯ ||

అథ = ఇతను, మయి చిత్తం స్థిరం సమాధాతుం నశక్నోషి (చేత) = నాయందు చిత్తమును స్థిరముగా ఉనుచుటకు (జాల) (వేని), (హ) ధనజ్ఞయ = (ఓ) యర్హుచుఁడా, తతః అభ్యాసయోగేన మామ్ ఆపుమ్ ఇచ్ఛ = అటపైని అభ్యాసయోగముచేత నన్ను పొందుమని కోరుము -

అభ్యాసమనఁగా చిత్తమును అన్నిటి నుండియు మరల్చి ఒక్క విషయమున మాటిమాటికి నునుచుచుండుట - దానివలనఁగలిగెడియోగము అభ్యాసయోగము - విశ్వరూపుఁడ నెననన్ను - అని శంకర భావము -

అతఃప్రతితో స్మరించుటను ఆధ్యసించుట యనెడియోగముచేత స్థిరమైనచిత్త సమాధానముకుబొంది నన్నుపొందఁగోరుము అనిరామా భావము.

అధ్యాసే పృథమభోజసి మతర్క పరమో భవ ।

మదభా మపి కమాణి కుర్వన్ సిద్ధి మవాప్స్యసి ॥౧౦॥

అధ్యాసేపి అసమభాః అసి(చేత్)=అధ్యాసమునఁగూడ అసమ
భాః=ఉచు అగుదు(వేని), మతర్కపరమః భవ=నాకర్కములెము
భిములుగాఁగలవాఁడవు అగుము- మదభాం కమాణి కుర్వన్నసి
=నాకొఱకు కర్కములను చేయుచున్నను, సిద్ధిమ్ అవాప్స్యసి=సిద్ధి
ని పొందఁగలవు.

సిద్ధిని అనఁగా సత్త్వశుద్ధి(అంతఃకరణపరిశుద్ధి)వలనజ్ఞానము
కలిగి దానివలనబ్రహ్మభావమును- అనిశంకరభాష్యము.

నన్నుగూర్చినకర్మములను అనఁగా ఆలయములను(గుడులను) క
ట్టించుట, తోటలనువేయుట, దీపములువెలిగించుట, ఆలయమును డొ
డ్చుట, నీర్లు జల్లుట, ఆలుకుట, పూవులుతెచ్చుట, పూజను నడి
పించుట, నామములనుచెప్పుట, ప్రదక్షిణములుచేయుట, స్తోత్రము
చేయుట, నమస్కరించుట, మొదలగునవి- వానిని మిక్కిలిప్రతితానా
వరింపుచు అధ్యాసయోగముద్వారమున నాయందు చిత్తస్థైర్యమును
పొంది నన్ను జేసుట యనెడి సిద్ధిని పొందుచువు- అని రామానుజభా
ష్యము.

అతైతద పృథక్తోసి కర్తుమద్యోగమాశ్రితః ।

సర్వకర్మ ఫలత్యాగం తతః కురుయతాత్మవా ॥౧౧॥

అథ=ఇతఁడు, పతత్ కర్తుమపి అశక్తః అసి(యది)=దీనినిఆచరిం
చుకొను అశక్తుఁడవు అగుదు(వేని), తతః మద్యోగమ్ ఆశ్రితః(స
త్)=అట్లేని నాయోగమును ఆశ్రయించినవాఁడవై, యతాత్మవా
న్=నియమింపఁబడినయంతఃకరణముగలవాఁడవై, సర్వకర్మఫల
త్యాగం కురు=అన్ని కర్మములయొక్క ఫలములను విడుచుటను చే
యుము.

మద్యోగము అనఁగా చేయఁబడెడి కర్మములను నాయమనిలిపిచే
యు- అనిశంకరభాష్యము.

మద్యోగమ్ ఆశ్రిత్య పతత్ కర్తుమ్ అశక్తః అసి(యది)=న
న్నుగూర్చినభక్తియోగమును ఆశ్రయించి దీనిని చేయుటకు అశక్తుఁ

డవు అగుచు (వేని), భక్తియోగముయొక్క మొలక వంటిదైన మతగ్రాచరణమునుజేయఁజాలవేని, మొదటిపటకములో (౬ అధ్యాయములలో), జెప్పబడినదె పరభక్తికిసాధనమైన ఆత్మస్వభావము ననుసంధించుటయనెడి యాత్మరయోగము (సాంఖ్యము) నకు పాదనముగా కర్మఫలత్యాగమును చేయుము - ఫలములనుపిడిచి నాయారాధనముగాఁజేసెడి కర్మముచేత ఆత్మధ్యానము సిద్ధించి, దానివలన నజ్ఞానము మొదలగు నావరణములు పోయి భగవంతునకు శేషుఁడు (ప్రకారము) అగుటయె స్వరూపముగాఁగలప్రత్యగజ్ఞప్రత్యక్షముకాఁగా నట్లెనినాయందు పరభక్తిస్వయముగానే పుట్టును - అనిరామానుజభాష్యము

శ్రేయోహి జ్ఞాన మభ్యాసాత్ జ్ఞానాధ్యాసం విశిష్యతే।

ధ్యానా తః కర్మ ఫలత్యాగ స్త్రైగాచ్ఛాన్తి రనంతరమ్॥౧౨॥

జ్ఞానమ్ ఆభ్యాసాత్ శ్రేయోహి = జ్ఞానము ఆభ్యాసముకంటె మంచిదిగాదా - జ్ఞానాత్ ధ్యానమ్ విశిష్యతే = జ్ఞానముకంటె ధ్యానము విశేషింపుచున్నది - ధ్యానాత్ కర్మఫలత్యాగః (విశిష్యతే) = ధ్యానముకంటె కర్మఫలములనుపిడుచుట విశేషింపుచున్నది - త్యాగాత్ అనంతరమ్ శాన్తిః (భవతి) = త్యాగము వెంటనే శాంతి కలుగుచున్నది -

ఇప్పుడు కర్మఫలత్యాగము స్తోత్రము చేయఁబడుచున్నది - అవిచే కర్మావకంబగు నభ్యాసముకంటె జ్ఞానము (శాస్త్రములనుపట్టియు యాత్మలనుపట్టియు గొత్తను నిశ్చయించుట) విశేషింపుచున్నది - నట్టి జ్ఞానముకన్న జ్ఞానపూర్వకమగు ధ్యానము విశేషింపుచున్నది - ఇట్టి ధ్యానముకన్న కర్మఫలత్యాగము విశేషింపుచున్నది - శాంతియనఁగా సంసారముడుగుట - అజ్ఞుఁడై కర్మములఁ బ్రవర్తించినవానికి వెనుకఁజెప్పఁబడిన యుపాయములనాచరించుటకు శక్తి లేనిచో సర్వకర్మ ఫలత్యాగమే మేలునుకలుగఁజేయునని చెప్పఁబడినది - ఆ కర్మఫలత్యాగమే ఇప్పుడు స్తోత్రము చేయఁబడుచున్నది - ధ్యానముచేయువాఁడు సర్వకర్మఫలత్యాగమునుచేయునేనివానికి వెంటనే శాంతి కలుగునుగాన అజ్ఞునికర్మఫలత్యాగముకూడ నట్టిదిగా స్తోత్రము చేయఁబడుచున్నది.

బ్రాహ్మణుఁడగు నగస్త్యుఁడు నమద్రమును త్రాగుటనుబట్టి ఇప్పటి
బ్రాహ్మణులను స్తోత్రముచేయునట్లు - కర్మఫలత్యాగముకన్న కర్మ
యోగము శ్రేష్ఠము - అక్షరోపాసకునకు కర్మయోగము సందర్భింప
దు - అనిశంకకథాప్యము.

అజ్ఞానమనఁగా ప్రీతిలేని శుష్కమైన స్మృత్యభాగము (తలగ
పునువాడుకచేయుట) - జ్ఞానమనఁగా ఆత్మస్వరూపమును అనుసరిం
చి ప్రత్యక్షముగాఁ దెలిసికొనుట, అది విశేషింపుచున్నది అనఁగా మి
క్కిలి ఆస్కకు హితమైనది. లెస్సగా సిద్ధింపని ఆత్మాపరోక్షజ్ఞా
నముకంటె దానికిసాధనమైన ఆత్మధ్యానమే విశేషింపుచున్నది - సి
ద్ధింపకయుండెడి యాధ్యానముకంటె దానికిసాధనమైనఫలములను వి
డిచి యాచరింపఁబడెడి కర్మమే మేలు - ఇట్టి కర్మముల నాచరించి
నతోడనే పాపములన్నియు పోవుటను మనస్సునకు శాంతికలుగును -
అట్టి మనస్సుచేత ఆత్మధ్యానము కలుగును - ఆత్మధ్యానమువలననాత్మ
ప్రత్యక్షముకలుగును - ఆత్మప్రత్యక్షమువలన పరభక్తి కలుగును - కాఁబట్టి
భక్తియోగము నభ్యసించలేనివానికి ఆత్మనిష్ఠయే (జ్ఞానమే) శ్రే
ష్ఠము - ఆత్మనిష్ఠుఁడైనను మనస్సునకు శాంతికలుగదేని అత్తజ్ఞా
నగర్భమును ఫలములనుకోరక చేయఁబడినదియునగు కర్మాచరణమే
ఆత్మనిష్ఠను కలుగఁజేయుటకు శ్రేష్ఠము - అనిరామానుజభాష్యము.

అజ్ఞానపూర్వకమగు నధ్యానముకంటె జ్ఞానమే విశేషింపుచు
న్నది - వట్టి జ్ఞానముకన్నజ్ఞానమతోఁగూడిన ధ్యానము విశేషింపుచు
న్నది - ధ్యానముకంటె కర్మఫలత్యాగము విశేషింపుచున్నదనుట స్తోత్ర
ము - ధ్యానాదులను పొందించునదిగాన త్యాగమును స్తోత్రముచేయుట
యుక్తమే - వట్టి ధ్యానముకన్న ఫలత్యాగముతోఁగూడిన ధ్యానము అధిక
ము - అనిమధ్వభాష్యము.

అద్యేష్టా సర్వభూతానాం మైత్రః కరుణపకచ |

నిమగ్నో నిరహంకార స్సమదుఃఖిసుఖి త్తమి || ౧౩ ||

సంతుప్త స్సగతం యోగీ యతాత్మా దృఢనిశ్చయః |

మయ్యపేతమనోబుద్ధి ర్యో మద్భక్త స్స మే ప్రియః || ౧౪ ||

సర్వభూతానామ్ అద్యేష్టా = అన్నిభూతములకును ద్వేషికానివాఁడు

ను, మైత్రః=అన్నిటికినిమిత్రుఁడుగానుండువాఁడును. కరుణాపవచ= కనికరముకలవాఁడును, నిర్లమః=మమకారములేనివాఁడును, నిరహంకారః=అహంకారములేనివాఁడును, సమదుఃఖసుఖః=దుఃఖంబును సుఖంబును ఒక్క విధమైనవిగాఁగలవాఁడును, క్షమీ=ఓరిమి కలవాఁడును, సతతం సంతుష్టః=ఎల్లప్పుడును సంతోషించినవాఁడును, యోగీ=యోగముకలవాఁడును, యతాత్మ్యా=నియమింపఁబడిన మనస్సుకలవాఁడును, దృఢవిశ్వాసః=దృఢమైనవిశ్వాసముకలవాఁడును, మయి అపితమనోబుద్ధిః=నాయందు ఉన్నఁబడినమనస్సుబుద్ధియునుకలవాఁడునగు మద్భక్తః యః=నాభక్తుఁడు ఎవ్వఁడో, సః మేప్రియః=వాఁడు నాకు ఇష్టుఁడు.

అన్నిభూతములును ఆత్మయే యని యెఱుఁగుటనుతన్ను దుఃఖపెట్టినవారియందుఁగూడ ద్వేషములేనివాఁడు- కరుణయనఁగా దుఃఖించువారలయందలిదయ- కాబట్టి కరుణుఁడనఁగా నన్నిభూతములకు నభయమునిచ్చెడిసంన్యాసియనుట- దుఃఖమునుపట్టి ద్వేషంబునుసుఖమునుపట్టి రాగంబునులేనివాఁడు సమదుఃఖసుఖుఁడు-తిట్టిననుకొట్టినను వికారములేనివాఁడు క్షమి- తనకుదేహమును నిలువఁబెట్టికొనుటకై నది(అహంకారము)(సతతమ్)వొరకినను దొరకకపోయినను సంతోషించినవాఁడు- యోగియనఁగా నిశ్చలచిత్తుఁడు- యతాత్మ్యయనఁగానియమింపఁబడినస్వభావముకలవాఁడు- నిశ్చయము ఆత్మతత్త్వముం గూర్చినది- నొకల్ప వికల్ప స్వరూప మైనది మనస్సు- అభ్యవసాయము స్వరూపముగాఁగలదిబుద్ధి- అనిశంకరభాష్యము.

నాకమఁమునుబట్టి యీశ్వరునిచే ప్రేరణచేయఁబడినవై భూతములు నాకు ఉపకారాపకారములు చేయుచున్నవనుతలంపుగలవాఁడగుటచేనన్నిభూతములయందును ద్వేషముచేయక స్నేహభావమునుచేయువాఁడు- శక్తిరమునందును ఇంద్రియములయందును దేహసంబంధులయందును మమకారములేనివాఁడు- అహంకారమునఁగా దేహమే ఆశ్చర్యవిడితలంపు- దైవవశమునలభించినయన్నాదులతోఁదృష్టిబొందినవాఁడు సంతుష్టుఁడు- సతతం యోగీ=ఎల్లప్పుడును ప్రకృతిసంప

కణము లేని యాశ్శ్వ స్వరూపముననుసంధించువాఁడు- యతాశ్శ్వయనఁ
గానియమింపఁబడిన మనోవృత్తికలవాఁడు- ఆశ్శ్వ స్వరూపము నెఱిం
గించెడి శాస్త్రములలోఁ జెప్పినయంశములయందు దృఢమైన నిశ్చ
యముకలవాఁడు- భగవంతుఁడగువాసుదేవుఁడె ఘమునుగోరక చేయఁబ
డెడికర్మములచేత ఆరాధింపఁబడుచున్నాఁడు, ఇట్లా రాధింపఁబడినవాఁ
డైనాకు ఆశ్శ్వ ప్రత్యక్షమును కలుగఁ జేయును, అనియుండువాఁడు నాయం
దు సమస్తంపఁబడినమనోబుద్ధులకలవాఁడు- నాభక్తుఁడనఁగా కర్మ
యోగముచేతనన్న సేవించువాఁడు- అని రామానుజభాష్యము.

యస్మా న్నోద్విజతే లోకో లోకా న్నోద్విజతేచయః |
హర్షామగ్నభయోద్వేగై ర్ముక్తో యస్స చమేప్రియః ||
లోకః యస్మాత్ నోద్విజతే = లోకము ఎవ్వనికి భయపడదో, య
శ్చ లోకాత్ నోద్విజతే = ఎవ్వఁడు లోకమునకు భయపడఁజో, య
శ్చ హర్షామగ్నభయోద్వేగైః ముక్తః = ఎవ్వఁడు సంతోషము
కోపముభయముఉద్వేగములను వానిచేత విడువఁబడినవాఁడో, సః
మే ప్రియః = వాఁడు నాకు ఇష్టుఁడు- , (ఉద్వేగమనఁగా ఒంట
రి నెనేను జనులులేనిచోట నెట్లు జీవింతును? అని యిట్లు చిత్తమున
వ్యాకులమునొందుట అనిమధుసూదనతీక-)

ఉద్విజతే = పరితపింపదో, క్రోధమును పొందదో- హర్షామగ్నఁగా
ఇష్టమయినదికలుగుట చేతకలిగిన అంతఃకరణముయొక్క ఉల్క-హ
ము- అది గగురుపొడుచుట, ఆనందభావములు పడుట మొదలగువా
నిచేఁదెలియఁబడును- అనుహర్షామగ్నఁగా తనకిష్టమైనదానికి ఆడ్డము
వద్దినదానినిగూడి సహనము లేకుండుట. భయమనఁగా బెదరు-
అని శంకర భాష్యము.

ఏ కమణిష్ఠుఁడు లోకమునకు ఉద్వేగము కలిగెడి పనినిచేయఁ
జో, ఈతఁడు అందఱకును అవిరోధియను నిశ్చయమున సర్వలోకంబు
ను ఈతనికి ఉద్వేగము కలిగడిపనినిచేయదో- అని రామానుజభాష్యము-

[౨౯౮]

గీతాభాష్యత్రయసారము.

అనపేక్ష శుచి దక్ష ఉదాసీనో గతవ్యథః ।

సర్వారవ్భపరిత్యాగీ యో మద్భక్తః స్స మే ప్రీయః॥౧౬॥

అనపేక్షః శుచిః దక్షః ఉదాసీనః గతవ్యథః సర్వారవ్భపరిత్యాగీ(చ) మద్భక్తః యః=అపేక్షలేనివాఁడును పరిశుద్ధుఁడును నేర్పరియును ఉదాసీనుఁడును బాధలులేనివాఁడును అన్నివ్రయత్నములను విడుచువాఁడునగు నాభక్తుఁడు ఎవ్వఁడో, సః మే ప్రీయః=వాఁడు నాకు ఇష్టుఁడు.

శరీరము ఇంద్రియములు విషయములు వీనిసంబంధము మొదలగు వానియందు అపేక్షలేనివాఁడు- లోపలనును వెలుపలనును శుద్ధికలవాఁడు. దక్షుఁడనఁగా సమయస్ఫూర్తికలవాఁడు - ఉదాసీనుఁడనఁగా పక్షపాతములేనివాఁడు- వ్యథయనఁగా భయము- ఈలోకమునందును పరలోకమునందును కోరినఫలమును కలుగఁజేసెడి కర్మములు సర్వారంభములు- అనిశంకరభాష్యము.

ఆత్మ తప్ప మిగిలిన వాని యన్నిటియందును అపేక్ష లేనివాఁడు. శుచియనఁగా శాస్త్రములో విధింపఁబడినవ్రతముచేత శరీరపోషణము చేసికొనువాఁడు- దక్షుఁడనఁగా శాస్త్రమునఁ జెప్పినపనులను స్వీకరించుటకు సమర్థుఁడైనవాఁడు- శాస్త్రీయములుకానివానియందుపేక్షకలవాఁడు ఉదాసీనుఁడు- శాస్త్రములోఁ జెప్పఁబడినకర్మములఁ జేయునప్పుడు తటస్థిం చెడిచలువవేఁడి మొదలగువానివలనఁగలిగెడి దుఃఖములవలన బాధపడఁజేసివాఁడు- శాస్త్రీయములుగాని కర్మములనన్నిటిని ఆరంభించుట లేనివాఁడు సర్వారంభపరిత్యాగీ- అని రామానుజభాష్యము.

యో నహృష్యతి నద్వేష్టి నశోచతి నకాఙ్క్షతి॥

శుభాశుభపరిత్యాగీ భక్తమూఁ య స్స మే ప్రీయః॥౧౭॥

యః నహృష్యతి=ఎవ్వఁడు సంతోషింపఁడో, యః నద్వేష్టి=ఎవ్వఁ

డు ద్వేషింపఁడో, (యః) నశోచతి=(ఎవ్వఁడు) దుఃఖింపఁడో, (యః) నకాఙ్క్షతి=(ఎవ్వఁడు) కోరఁడో, శుభాశుభపరిత్యాగీ భక్తి మాక(చ) యః=శుభములనునశుభములనునువిడిచిన భక్తిమంతుఁ డు(ను) ఎవ్వఁడో, సః మే ప్రియః=వాఁడు నాకు ఇష్టుఁడు.

ఎవ్వఁడు ఇష్టముకలిగినప్పుడు సంతోషింపఁడో, అనీష్టము కలిగినప్పు డు ద్వేషింపఁడో, ఇష్టమైనవస్తువు ఎడఁబాసినచోదుఃఖింపఁడో, త నకు లభింపనిదానిని కోరఁడో- అనిశంకరభాష్యము.

ఏకమణ్యయోగి ఇష్టానిష్టములు కలిగినప్పుడు సంతోషద్వేషములు లేనివాఁడో, భార్య పుత్రులు ధనము మొదలగునవిపోయినను దుఃఖిం పఁడో, తనకులేని భార్యాపుత్రాదీకమునుకోరఁడో- పాప పుణ్యములు రెండును బంధహేతువులెకాన రెండిటిని విడుచువాఁడు శుభాశుభపరి త్యాగి- అనిరామానుజభాష్యము.

సర్వారంభపరిత్యాగీ, శుభాశుభపరిత్యాగీ, అనువానిలో నొక్క టిసామాన్యంబును మఱియొక్కటి విశేషంబునుగానీ, ఒక్కటి సంగ్ర హంబును మఱియొక్కటివివరణంబునుగానీ యగుటచే పునరుక్తిలేదు- హాషాణ్దులు లేనివాఁడన్నచో ఒక్కప్పటిదెసను కొంచెము హాషాణ్దు లు కలుగవచ్చునని ఎవ్వఁడు సంతోషింపఁడో అనియిట్లు వ్రాయఁబ డినది- అని మధ్వభాష్యము.

సమ శ్చత్రౌచ మిత్రేచ తథా మానావమానయోః ।

శీతోష్ణసుఖదుఃఖేషు సమ స్సజ్జవివజితాతః ॥ ౧౮ ॥

తుల్యనిన్దా స్తుతి మాణీ సంతుష్టో యేన కేనచిత్ ।

అనికేత స్థిరమతి భక్తిమాన్ మే ప్రియో నరః ॥ ౧౯ ॥

శత్రౌచ మిత్రేచ సమః=శత్రువునందును మిత్రునియందును సముఁ డును, తథా మానావమానయోః శీతోష్ణసుఖదుఃఖేషు సమః=అట్లే సమానమునందుననమానమునందును చలువయందును వేడియందు

నుసుఖమునందునుదుఃఖమునందును సముద్రును, సజ్జ వివర్జితః=సంగ
ములేనివాఁడును, తుల్యసిద్ధాస్త్వః=(తన్ను) నిలదించుటయుస్తోత్రముచే
యుటయు సమానముగాఁగలవాఁడును, మానీ=మానముకలవాఁడును,
యేన కేన చిత్ ఫంతుష్టః=దేనిచేత నెనను సంతోషించువాఁడును, అ
నికేతః=ఇల్లు లేనివాఁడును, స్థిరమతిః=స్థిరబుద్ధికలవాఁడును, భక్తి
మాన్=భక్తికలవాఁడునగు, నరః మే ప్రీయః=మనుష్యుఁడు నాకు ఇ
హ్మఁడు- మానమనఁగా వాక్కును నియమించుట-

శరీరమునిలుచుటకుతగినదేనిచేత నెనను సంతోషించువాఁడు- అ
నికేతుఁడనగాఁ నియతమైనఉనికిపట్టు లేనివాఁడు- పరమాధర్మవిష
యమైనబుద్ధికలవాఁడు స్థిరమతి- అనిశంకరభాష్యము.

ఆద్యేష్టాసర్వభూతానామ్ (౧౨౭||౧౩శ్లో) ఇత్యాదికముచేత శ
త్రుమిత్రాదులయందు ద్వేషాదులు లేకపోవుట చెప్పబడినది- ఇప్పుడు
వారుసమీపించినప్పుడుగూడ చిత్తము సమముగా నుండుట యనెడి
యంతకంటె విశేషము చెప్పబడుచున్నది- ఆత్మయందెస్థిరమైన బు
ద్ధికలవాఁడు- కావుననే ఇల్లు మొదలగువానియందునంగములేనివాఁడు
గాన అనికేతుఁడు- అనిరామానుజభాష్యము-

భక్తికలవాఁడనిరెండుపర్యాయములు (౧౩శ్లో || ౧౪శ్లో) చెప్పు
ట, భక్తియొక్క ఆధిక్యమును తెలియఁజేయుటకు- ఇది యేతుసర్వాణి
మాణి (౧౨౭||౧౩శ్లో) ఇత్యాదికముయొక్క ప్రపంచమే- అని మధ్వ
భాష్యము.

యేతు ధర్మామృతమిదం యథోక్తం పర్యుపాసతే |

శ్రద్ధానామత్పరమా భక్తా స్తేఽతేషామే ప్రయాః | ౧౦ |

యేతు=ఎవ్వారలు, శ్రద్ధానాః మత్పరమా(శ్చసంతః)=శ్రద్ధచేయు
చున్నవారును నేనుముఖ్యుఁడనుగాఁగలవారు(నగుచు), యథోక్తమ్
ఇదమ్ ధర్మామృతమ్ పర్యుపాసతే=వెనుకఁజెప్పబడిన ఈ ధర్మ

ముతప్పనియమృతమును ఉపాసించుచున్నారో, తే భక్తాః మే అ
చీవ ప్రయాః=ఆ భక్తులు నాకు మిక్కిలి ఇష్టములు.

ఏసంన్యాసులు- ఆమృతమనఁగా అమృతత్వమును (మోక్షమును)
కలుగఁజేయునది- ఇదీయనఁగా అద్వేష్టా సర్వభూతానామ్ (౧౨౮||
౧౩శ్లో) అనునది మొదలుచెప్పఁబడినది. పర్యుపాసతే = ఆచరింపు
చున్నారో- మత్పరములనఁగా అక్షరాత్మయే గొప్పగతిగాఁగలవారు-
భక్తులనఁగా పరమార్థజ్ఞాన మనెడి భక్తికలవారు- అని శంకరభా
ష్యము-

యథోక్తమ్ = మయ్యావేశ్యమ నూయేమామ్ (౧౨౮||౨శ్లో) ఇ
త్యాదికముచేఁజెప్పఁబడిన భక్తియొగమును- అనిరామానుజభాష్యము-

ధర్ముఁడనఁగా విష్ణుశ్రీ- ఆతఁడువిషయముగాఁగలదిధర్మము-
మరణము మొదలగు సంసారమును నశింపఁజేయునదిగాన ఆమృతముః
శ్రీత్ = ఆస్తిక్యము- అదిగలవారు శ్రద్ధాధానులు- అనిమధ్వభాష్యము-

ఇతి త్రిభగవద్గీతా సూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యా

యాం యోగశాస్త్రే త్రికృష్ణాజ్ఞానసంవా

దేభక్తియోగోనామ ద్వాదశోధ్యాయః

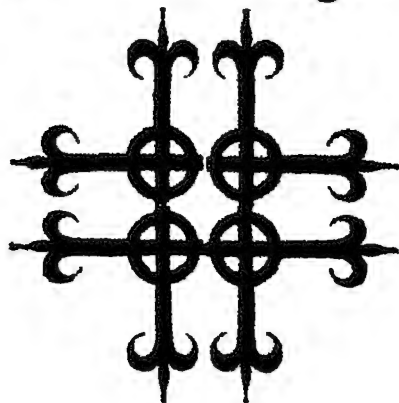
ఇట్లు ఉపనిషద్ధర్మప్రతిపాదకంబును బ్రహ్మవిద్యాప్ర

తిపాదకంబును యోగశాస్త్రంబును త్రికృష్ణా

జ్ఞానసంవాదంబునగు భగవద్గీతలబో

భక్తియోగప్రతిపాదకంబును

పండ్రెండవ యధ్యాయము.

ARSHA PRESS, VIZAGAPATAM, 1889.

గీతాభాష్యత్రయసారము.
పదుమూఁడవ యధ్యాయము.
తొలిభాగవానువాచ.

ఇదంశరీరం కాన్తేయ తేత్ర మి త్యభిధీయతే |

ఏత ద్యో వేత్తి తం ప్రాహుః తేత్రజ్ఞ ఇతి తద్విదః || ౧ ||

(హే) కాన్తేయ! = (ఓ) కుంతీపుత్రుడా! ఇదం శరీరం తేత్రమితి
అభిధీయతే = ఈ శరీరము తేత్రమని చెప్పఁబడుచున్నది- యః ఏత
త్ వేత్తి = ఎవ్వఁడు దీనిని ఎఱుఁగుచున్నాఁడో, తం తద్విదః తే
త్రజ్ఞ ఇతి ప్రాహుః = వానిని వాని నెఱుఁగువారు తేత్రజ్ఞుఁడని చె
ప్పచున్నారు-

(క్షత్ర)దెబ్బసుండి (త)కాపాడునదియగుటనును, నశించుటవల ను
ను, తుయించుట (తగ్గి పోవుచుండుట) వల్లనును, భూమి (తేత్రము)
యందువ లెదీనియందు కర్మ ఫలము సిద్ధిచుట వల్ల నును శరీరము తేత్ర)
మని చెప్పఁబడును - స్వభావ సిద్ధ మగు జ్ఞానము చేత అటకాలు మొద
లు శరస్సువలకును తెలిసికొనువాఁడుగాన తేత్రజ్ఞుఁడనఁబడుచున్నాఁ
డు- ఉపదేశమువలనఁగలిగిన జ్ఞానమునఁగూడ నేర్పాటుగా శరీరము
నెఱుంగునుగాన తేత్రజ్ఞుఁడనఁబడుచున్నాఁడు- అని శంకర భాష్యము

నేను దేవుఁడను, నేను మనుష్యుఁడను, నేను బలిసినవాఁడను, నే
ను చిక్కినవాఁడను అని యిట్లు ఆత్మతో సామానాధికరణ్యమున (వికృత్యము
న) తోచుచుండి ఆత్మకంటె వేతైన శరీరము, ఆయాత్మకు భోగమునకు
తేత్రము అనఁగా స్థానము అని ఆత్మతత్త్వము వెఱిగినవారిచేఁ జెప్పఁబ
డుచున్నది- ఈ శరీరమును అవయవములుగానును మొత్తముగానును దీ
ని నే నెఱుంగుదునని ఎవ్వఁడు తెలిసికొనుచున్నాఁడో వానిని ఈ శరీర
ముకన్న వేతైన తేత్రజ్ఞునిగాఁ జెప్పచున్నారు. అని రామానుజ భా
ష్యము-

వెనుకఁ జెప్పఁబడిన జ్ఞానము, జ్ఞేయము (తెలియఁబడినది), తేత్ర)
ము, పురుషుఁడు (జీవుఁడు), అనుబీనిని ఏర్పాటుగా నీ యధ్యాయము
తెలియఁజేయును- అని మధ్వ భాష్యము.

తేత్రజ్ఞం చాపి మాం విద్ధి శర్వక్షేత్రేషు భారత |

క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞయో జ్ఞానం యత్తత్ జ్ఞానం మతం మమ॥
 (హే) భారత! = (ఓ) భరతవంశమువాఁడా!; సర్వక్షేత్రేషు క్షేత్రజ్ఞం
 చాపి మాం విద్ధి = అన్ని శరీరములయందును ఆత్మను నన్నుగా తె
 లిసికొనుము. క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞయోః జ్ఞానం యత్ = శరీరముయొక్క
 యునాత్మయొక్కయు జ్ఞానము ఏది(కలదో), తత్ జ్ఞానం మమ
 మతమ్ = అది జ్ఞానముగా నాకు ఇవ్వము.

వెనుకఁ జెప్పఁబడిన క్షేత్రజ్ఞునినన్ను అనఁగా సంసారసంపరక
 ములేని పరమాత్మనుగాఁ దెలిసికొనుము. అన్ని క్షేత్రములయందునా
 క్కఁడై బ్రహ్మాదిస్తంబపర్యంతమైన అనేకక్షేత్రములనెడి యుపా
 ధులచేత విభజింపఁబడిన ఈతనిని ఉపాధులవలనవచ్చిన భేదము లేవ్వి
 యు లేనివానిగానును సత్తు(ఉండునది), అసత్తు(లేనిది) అనునివి మొ
 దలగు శబ్దములచేత లేలీయఁబడనివానిగానును దెలిసికొనుము. ఈ
 క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞులజ్ఞానమే మఁదిజ్ఞానమనినాతాత్పర్యము. అని శంకర
 భాష్యము.

దేవమమష్యాదిసర్వశరీరములయందును జ్ఞాతృత్వమే (తెలిసికొను
 వాఁడగుటయే) స్వరూపమ గాఁగలక్షేత్రజ్ఞుని(జీవుని) నన్నుగాను అ
 నఁగా నేను ఆత్మగాఁగలవానిగాఁ దెలిసికొనుము. అపి(కూడ) అను
 టవలన క్షేత్రమును కూడ నన్నుగాను అనఁగా నేను ఆత్మగాఁగ
 లదానిగా నెఱుంగుము. శరీరము క్షేత్రజ్ఞునికి విశేషణమగుటయే స్వ
 భావముగాఁగలదగుటచేత ఆత్మనువిడిచియుండకపోవుటను ఆత్మతో
 డి సామానాధికరణ్యముచేతనే నేను దేవుఁడను మనుష్యుఁడను అనియి
 ట్లు వికృతముగా) నిదేశింపఁబడునట్లు ఈ క్షేత్రంబును క్షేత్రజ్ఞుఁడును
 కూడనాకువిశేషణమగుటయే స్వభావముగాఁగలవగుటచేత నన్నువిడిచి
 యుండకపోవుటను నాతోడిసామానాధికరణ్యము(వికృతము) నవే నిర్దే
 శింపఁ బడఁ దగినదిగాఁ దెలిసికొనుము. అని రామానుజభాష్యము.

తత్ క్షేత్రం యద్వ యాదృక్చ యద్వికారి యతశ్చ యత్ ।

స చ యో యత్ప్రభావశ్చ త త్సమాసేన మే శృణు ॥ 3 ॥

తత్ క్షేత్రమ్ = ఆ శరీరము, యద్వ యాదృక్చ యద్వికారి య
 తశ్చ యత్ = ఏస్వరూపముకలదో పరిధమైనదో పరికారముకల

దో ఎందువలన(కలిగినదో) ఏదో, సచ యః యత్ప్రభావశ్చ=ఆ (క్షేత్ర)జ్ఞుఁడును) ఎవ్వఁడో ఎట్టిప్రభావములుకలవాఁడో, తత్ స మాసేన మే శృణు=దానిని సంగ్రహముగా నావలన వినుము.

యాదృక్=ఎట్టి ధర్మములుగలదో- యతఃయత్ (కార్యమ్ ఉత్ప ద్యతే)=దేనివలన ఏ(కార్యము పుట్టుచున్నదో)- ప్రభావములనఁగా ఉపాధులవలనవచ్చినశక్తులు- మే (వాక్యతః) శృణు=నా (వాక్య మున) వినుము - అనిశంకరభాష్యము.

యచ్ఛ=ఏద)వ్యమో, యాదృక్=వేనికిఆధారమైనదో- యత శ్చ=ఏహేతువువలనఁబుట్టినదో- ఏప్రయోజనముకొఱకోయనుట- యత్=ఏస్వరూపముకలదో- యః=ఏస్వరూపముకలవాఁడో- అని రా మానుజభాష్యము.

యద్వికారి=ఏవికారముతోఁగూడినదో- యతశ్చ యత్=ఎవ్వని వలన ప్రవర్తించుచున్నదో-(యాధాతువుమీద శతృప్రత్యయాంత మునకు నపుంసకైకవచనము యత్ అనునది-) సచయః=ఆప్రవర్తించు జేయువాఁడు ఎట్టి స్వరూపముకలవాఁడో- అనీమధ్వభాష్యము.

ఋషిభి బహుధా గీతం ఛన్దోభిర్వివిధైః పృథక్ |

బ్రహ్మసూత్రపదైశ్చైవ హేతుమద్భి ర్వినిశ్చితైః || ౪ ||

ఋషిభిః బహుధా గీతమ్=ఋషులచేత అనేకవిధములుగా చెప్పఁ బడినది- వివిధైః ఛన్దోభిః పృథక్ (గీతమ్)=అనేకవిధములగు మంత్ర)ములచేత ప్రత్యేకముగా (చెప్పఁబడినది)- హేతుమద్భిః వినిశ్చి తైః బ్రహ్మసూత్రపదైశ్చైవ (గీతమ్)-హేతువులుకలవియు సంశ యములేనివియునగు బ్రహ్మసూత్ర)పదములచేతఁగూడ (చెప్పఁబడి నది.)

వసిష్ఠుఁడు మొదలగువారు ఋషులు- ఛందస్సులనఁగాఋకులు మొదలగునవి- బ్రహ్మసూత్ర)ములనఁగాబ్రహ్మమును తెలియఁజేయున వియును పదములనఁగా బ్రహ్మమును పొందించునవియునగు ఆత్మేశ్వ వోపాసీత (బృ॥౩॥౪॥౭॥—ఆత్మయనియె ఉపాసనచేయవలయు ను) ఇత్యాద్యపనిషద్వాక్యములు బ్రహ్మసూత్ర)పదములు - అనిశంకర భాష్యము.

ఈ త్రేత్రీత్రేత్రీజ్ఞులతత్త్వము పరాశరుఁడు మొదలగు ఋషులచేఁ
జెప్పఁబడినది-చందస్సులనఁగాఁబుగ్యజుస్సామాధర్వములు-బ్రహ్మసూ-
త్రములనెడిపేరుగలపదములచేతను అనఁగా శారీరకసూత్రములచేతను.
వినిశ్చితములనఁగానితయమెతుదిగాఁగలవి- అనిరామానుజభాష్యము.

బ్రహ్మసూత్రములనఁగా శారీరకము- అనిమధ్యభాష్యము-

మహాభూతా న్యహంకారో బుద్ధి రవ్యక్త మేవచ |

ఇన్ద్రియాణి దశైకంచ పశ్చచ్ఛేద్ద్రియగోచరాః || ౫ ||

ఇచ్ఛా ద్వేష సుఖం దుఃఖం సంఘాత శ్చేతనాధృతిః |

ఏతత్తేత్రం సమాసేన సవికార ముదాహృతమ్ || ౬ ||

మహాభూతాని అహంకారః బుద్ధిః అవ్యక్త మేవచ = పృథివి మొదలగున
యదుభూతంబులును అహంకారతత్త్వంబును మహత్తత్త్వంబును మూ-
లప్రకృతీయును, ఇన్ద్రియాణి దశ ఏకంచ = ఇంద్రియములు పదియును
ఒక్కటియును, ఇన్ద్రియగోచరాః పశ్చచ్ఛ = ఇంద్రియములచేఁదెలి-
యఁబడువిషయములు అయిదును, ఇచ్ఛా ద్వేషః సుఖం దుఃఖం సం-
ఘాతః చేతనా ధృతిః = కోరికయును ద్వేషంబును సుఖంబును దుఃఖం-
బును దేహముఇంద్రియములు మొదలగువానిసముదాయంబును తెలి-
వియును ధైర్యంబును, (ఇతి) ఏతత్ = అనెడి ఇది, సమాసేన సవికా-
రం త్రేత్రమ్ ఉదాహృతమ్ = సంగ్రహముగా వికారములతోఁగూడిన
త్రేత్రముగా చెప్పఁబడినది.

మహాభూతములనఁగా సూక్ష్మభూతములు (తన్మాత్రము). స్థూల
భూతములు ఇన్ద్రియగోచరములలోఁజేరును- అహంకారమనఁగా ఈ
భూతములకు కారణమై అహమ్ (నేను) అనెడి జ్ఞానము స్వరూపము
గాఁగలది- ఆయహంకారమునకు కారణమై అభ్యవసాయ స్వరూప
మగునదిబుద్ధి - అవ్యక్తమనఁగా అవాఙ్మితము - అదియెయీశ్వరశక్తి-
అదియె మాయ యని చెప్పఁబడును- ఇవియెయెనిమిదివిధములగుప్రకృ-
తీయని తెలియఁజేయుటకై ఏవచ అనఁబడినది - బుద్ధింద్రియములు
అయిదును కర్మేంద్రియములు అయిదును- మనస్సుఒక్కటియును- ఇం-
ద్రియగోచరములుశబ్దాదివిషయములు- ఇవియెఇరువదినాలుగుతత్త్వ-
ములు- ఇచ్చమొదలగునవి అంతఃకరణ ధర్మములెకాని ఆత్మధర్మ

ములుకావు- కాలినభనుపగుండులోన్నిట్నివలె అహంకారమునసం
క)మించినచైతన్యభాసమె(చైతన్యభాన్తియె)తెలివి- ఈఇచ్ఛాదుల
నుచెప్పుట అంతఃకరణధర్మములకన్నిటికిని ఉపలక్షణము- వికారములు
మహత్త్వముమొదలగునవి- ఈచెప్పిన భేదములగుమూహమైనఈ
శరీరమే త్నేత్రము- అనిశంకరభావ్యము.

పృథివ్యప్తేజోవాాయాకాశములనెడి పంచమహాభూతంబులును
భూతాదీయ నెడియహంకారంబును మహత్త్వత్వంబును ప్రకృతియు
ననునివి త్నేత్రమునుకలుగజేసెడి ద్రవ్యములు- శ్రోత్రత్వక్షృత్రుజ్ఞా
హృహృణములనెడి ఆయుదుజ్ఞానేంద్రియములును, వాక్పాణిపాద
పాయూపస్థములనెడి ఆయుదుకర్మేంద్రియములును, మనస్సును, శ
బ్దిస్పర్శరూపరసగంధములనెడి ఆయుదువిషయంబులును అనునివిత్నేత్ర
మునాశ్రయించియుండెడి తత్త్వములు- ఇచ్ఛాదులు త్నేత్రవికారము
లు- ఇచ్ఛాద్వేషాదులు ఆత్మధర్మములైనను అవిత్నేత్రసంబంధమువల
నఁగలిగినవగుటచే త్నేత్రకార్యములుగానక్షత్రవికారములనఁబడును- చే
తనాధృతిః సంఘాతః=(చేతన)జీవులకు(ఆధృతి)ఆధారమై పంచ
భూతసంఘాతమైన, ఏతత్ క్షేత్రమ్=ఈక్షేత్రము, వికారములతో అ
నఁగా కార్యములతోఁగూడ సంగ్రహముగాఁజెప్పఁబడినది-చేతనఁదు
నుఖదుఃఖములను అనుభవించుటకు ఆధారమైనది క్షేత్రము- అని రా
మాయజభావ్యము.

ఇచ్ఛ మొదలగునవివికారములు. అనిమధ్యభావ్యము.

అమానిత్వ మదమ్భిత్వ మహింసా త్నాన్తి రాజఃవమ్ |

ఆచార్యోపాసనం శౌచం స్థైర్య మాత్మవినిగ్రహః || ౬ ||

ఇన్ద్రియాభేదానైవైరాగ్య మనహంకారపవచ |

జన్మమృత్యుజరావ్యాధి దుఃఖ దోషానుదర్శనమ్ || ౭ ||

అసక్తి రనభివృద్ధిః పుత్రదారగృహదిషు |

నిత్యంచ సమదిగ్గత్వ మిష్టా నిష్టోపపత్తిషు || ౮ ||

మయి చానన్యయోగేన భక్తి రవ్యభిచారిణీ |

వివిక్తదేశసేవ్య మరతి జ్ఞానసంసది || ౧౦ ||

ఆధ్యాత్మజ్ఞాన నిత్యత్వం తత్త్వజ్ఞానాథాదశకనమ్ |

పతజ్ఞానమితి ప్రోక్తమజ్ఞానం యదతోన్యథా || ౧౧ ||

అమానిత్వమ్ అదమ్భిత్వమ్ అహింసా త్వాన్తిః ఆజ్ఞానమ్ = అభిమానము లేకపోవుటయు దంభము లేకపోవుటయు హింస లేకపోవుటయు ఓరిమియు ఆజ్ఞానంబును, ఆచార్యోపాసనం శౌచమ్ స్థైర్యమ్ ఆత్మవినిగ్రహః = ఆచార్యుని సేవించుటయు శౌచంబును స్థిరత్వంబును ఆత్మనిగ్రహంబును, ఇన్ద్రియాభేదాదు వైరాగ్యమ్ = విషయములయందు వైరాగ్యంబును, అనహంకారపవచ = అహంకారము లేకపోవుటయును, జన్మమృత్యుజరావ్యాధిదుఃఖదోషానుదేశానమ్ = జన్మమరణజరారోగదుఃఖదోషములందెలిసికొనుటయు, అశక్తిః = సంగము లేకపోవుటయు, పుత్రదారగృహాదిషు అనభిష్పృచ్ఛః = పుత్రుడు భార్య ఇల్లు మొదలగు వానియందు మిక్కిలియూహనము లేకపోవుటయు, ఇష్టానిష్టోపపత్తిషు నిత్యం నమచిత్తత్వంచ = ఇష్టములును అనిష్టములును నంభవించునప్పుడు ఎల్లప్పుడును నమానమైనచిత్తము కలిగియుండుటయును, మయి అనన్యయోగేన అవ్యభిచారిణీ భక్తిశ్చ = నాయెడను ఇతరసంబంధము లేకుండునట్లు నియతమైన భక్తియును, వివిక్తదేశసేవిత్వమ్ = నిజానప్రదేశమును ఆశ్రయించుటయును, జనసంఘది ఆరతిశ్చ = లోకులకూటమియందు ఆసక్తి లేకపోవుటయును, అధ్యాత్మజ్ఞాననిత్యత్వమ్ = ఆత్మనుగూర్చిన జ్ఞానము నెల్లప్పుడుగలవాడగుటయు, తత్త్వజ్ఞానార్థదేశానమ్ = తత్త్వజ్ఞానము యొక్క ప్రయోజనమును తెలిసికొనుటయును, పతత్ జ్ఞానమ్ ఇతి ప్రోక్తమ్ = ఇది జ్ఞానము అని చెప్పబడినది. అతః అన్యథా యత్ (అస్తి) = దీనికంటె వేరువిధముగా ఏది (కలదో), తత్ ఆజ్ఞానమ్ = అది ఆజ్ఞానము.

జ్ఞానమునకు సాధనములగుగుణములు చెప్పబడుచున్నవి. ఇవి జ్ఞానసాధనములుగాన జ్ఞానమని చెప్పబడుచున్నవి. మానమనఁగా తన్ను పొగడికొనుట. దంభమనఁగా తనధర్మమును ప్రసిద్ధిచేసికొనుట. హింసయనఁగా ప్రాణులను బాధించుట. ఒరుఁడు అపరాధమును చేసినను వికారము లేకుండుట త్వాంతి. ఆజ్ఞానమనఁగా కుటిలఁడు కాకుండుట. మోక్షసాధనంబును పదేశించువాఁడు ఆచార్యుఁడు. శౌ

చమనఁగా శరీరపుమలమును మన్నుచేతనును నీళ్ల చేతనును కడుగుట
యును, మనస్సు యొక్క-మలములగురా గామలను వానీకివిరోధముగా
తలంచుట చేత పోఁగొట్టు కొనుటయును- స్థైర్యమనఁగా మోక్షమార్గ
మందె ప్రయత్నముచేయుట- ఆత్మవినిగ్రహమనఁగా శరీరమునుమం
చిమార్గముననడపుట- ఇందియాధాములనఁగా ఇహలోకపరలోక
ములలోని శబ్దాదివిషయములు- జన్మముమొదలగువానియందు దో
షములను ఆలోచించుట- గర్భములోనుండుటయునుయోనిద్వారము
నవెడలుటయు జన్మదోషములు- ముదీమిలో తెలివి శక్తి లేజస్సు ఇ
వితగ్గుటదోషము- దుఃఖములనఁగా ఆధ్యాత్మికాధిభౌతికాధిదైవికము
లనెడి తాపత్రయము- జన్మము మొదలగువానియందు దుఃఖమనెడి
దోషమునుఆలోచించుట యనియైననన్వయింపవచ్చును - జన్మాదుల
యందు దుఃఖదోషమునాలోచించినతోడనే విషయానుభవములయం
చువైరాగ్యముకలుగును. అట్లైన ఆత్మదశానమునకైప్రత్యగత్తయం
చు ఇంద్రియములుప్రవృత్తింపుచునుగాన ఈదోషదశానముగూడ జా
నహేతువె- సక్తియనఁగా విషయములయందలి ప్రీతిమాత్రము- ఆ
భిష్టంగమనునదియుసంగవిశేషమె- అదిఇతరునితన్నుగాఁజూచుట- ఎ
ట్లన్నను ఇతరునిసుఖదుఃఖములను తనసుఖదుఃఖములుగాఁదలంచుట
(Sympathy). ఇష్టముకలిగినప్పుడు హర్షంబును అనిష్టము కలిగినప్పు
డు ద్వేషంబును లేకపోవుట సమచిత్తత్వము- ఆనన్యయోగమనఁగా
వాసు దేవునికన్నపరుఁడు(గొప్ప వాఁడు) లేడు- కాబట్టి ఆతఁడెమన
కుగతి అనునిశ్చయము- విచిత్రదేశములనఁగాతనంతవెకానీబాగుచేయు
టచేతఁగానీ అపరిశుద్ధములును పాపములు దొంగలుపెద్దపులులుమొ
దలగునవియును లేని అడవి, పడియొడ్డు, దేవాలయములుమొదలగు
నవి- జనసంసత్తులనఁగాఅశిక్షితులైన పాపగులసమూహము- పండి
తులసమూహముకాదు. అదిజ్ఞానమునకుపకారియె- ఆత్మాదులంగూర్చి
నజ్ఞానముఆధ్యాత్మజ్ఞానము, జ్ఞానసాధనములగు అమానిత్వాదుల
పరిపాకమువలనఁగలిగెడి జ్ఞానము తత్త్వజ్ఞానము. దానియధాము
అనఁగాప్రయోజనము- మోక్షమనుట- అదిసంసారముడుగుటయె. దా
నిని ఆలోచించుట తత్త్వజ్ఞానాధాదశానము- కీనికంటె నితములగు

నవి మా విత్స్వము దంభిత్వము మొదలగునవి- అనిశంకర భాష్యము.

మానమనఁగా గొప్పవారిని అగౌరవించుట- దంభమనఁగా తన్ను ధామికకుఁడనుకొనుటకు ధర్మములనాచరించుట- హింసయనఁగా వాక్కునమనస్సునశరీరమునఁగూడ పరులనుబాధింపకుండుట- త్సాంతియనఁగా పరులుతన్నుబాధించినను చిత్తవికారములేకుండుట- ఆజ్ఞానమనఁగా పరులంగూడ తనశరీరవాఙ్మనస్సుల ప్రవృత్తియొక్క విధము గానుండుట- ఆచార్యోపాసనమనఁగా ఆత్మజ్ఞానము నిచ్చెడి యాచార్యునింగూడినవ సాకరముప్రశ్నముజేసినాచరించుట- శౌచమనఁగా ఆత్మజ్ఞానమునకునుదానిసాధనమునకును తగినమనోవాక్కుయములుకలిగియుండుట- స్థైర్యమనఁగా ఆధ్యాత్మశాస్త్రమునఁజెప్పఁబడినదానియందు నిశ్చలుఁడైయుండుట- ఆత్మవినిగ్రహమనఁగా ఆత్మస్వరూపముకంటె మిగిలినవానినుండిమనస్సును మఱియించుట- ఆత్మకంటెమిగిలినవిషయములుఇంద్రియాఘాతములు- వాని దోషములందెవిసికొని వానియందు రోతగలిగియుండుట వైరాగ్యము- అహంకారమనఁగా దేహమునుఆత్మగాఁదలంచుట- ఇచ్ఛుట తనవికానివానిని తనవియనుకొనుటనుంగూడ చేచికొనవలయును- జన్మాదిదోషానుదర్శనమనఁగాశరీరముతోనుండనన్నదు జన్మముమొదలగు దోషములుతప్పనివి అని తలంచుట- ఆత్మకంటె మిగిలినవానియందు సంగములేకపోవుటఅసక్తి- శాస్త్రములోఁ జెప్పఁబడిన కార్యములయందుతప్ప మిగిలినవానియందు పుత్రతామలను చేర్చికొనకపోవుట అనభిష్వంగము- తత్త్వజ్ఞానార్థచింతనమనఁగాతత్త్వజ్ఞానముప్రయోజనముగాఁగల చింతయేదిగలదో దానియందు ఆసక్తుఁడైయుండుట- జ్ఞానమనఁగా ఆత్మజ్ఞానసాధనము- అనేనజ్ఞాయతే (దీనిచేతఁజెలియఁబడును) అనివిగ్రహము- అజ్ఞానమనఁగా ఆత్మజ్ఞానమునకువిరోధియగునది- అనిరామానుజభాష్యము.

(సచయోయత్ప్రభావశ్చ- ౧౩౮॥ ౩శ్లో) ఆతఁడెవ్వఁడోఎట్టి ప్రభావముకలవాఁడో, దానినిచెప్పుటకు ఆతనిజ్ఞానమునకు సాధనములు చెప్పఁబడుచున్నవి. తాను తక్కువవాఁడనితెలిసియుండియుగొప్పదనమునుచూపుటదంభము- మనస్సును వాక్కును శరీరమును విపరీత

ములు కాకుండుటయాజనము. సక్తియనఁగా స్నేహము. అదిమిక్రి-
లిపక్వమైనచో నభివ్యంగము. తత్త్వజ్ఞానాధాదశానమనఁగా ఆప-
రోక్షజ్ఞానముకలుగుటకైశాస్త్రములంజూచుట. అనిమధ్యభావ్యము

జ్ఞేయంయత్ ప్రవత్యమియ జ్ఞాతావైమృతమశ్నుతే।

అనాదిమత్పరంబిప్తా నసత్తన్నా సదుచ్యతే॥౧౨॥

యత్ జ్ఞేయం తత్ ప్రవత్యమి=ఏది తెలియఁదగినదో దానిని
చెప్పఁగలను. యత్ జ్ఞాత్వా అమృతమ్ అశ్నుతే=దేనిని తెలిసి
కొని మోక్షమును పొందుచున్నాఁడో, తత్ అనాదిమత్=అది ఆదితే
నిది. (తత్) పరంబ్రహ్మ=అది పరబిప్తము. తత్ సత్ న=అ
ది సత్తు[ఁడునది] కాదు. (తత్) అనత్ (ఇతి) నోచ్యతే=(అ
ది) అసత్తు[లేనిది] (అని) చెప్పఁబడదు.

కొందఱు, అనాదిమత్పరం అనిపదచ్ఛేదముచేసి, మత్పరమ్=నేను
అనఁగా వాసుదేవుఁడను గొప్పశక్తిగాఁగలది అని అర్థముచేయుదు-
రు. ఇట్లు శక్తికలుగునట్లు చెప్పట, నసత్తన్నాసదుచ్యతే అని విశేష-
ము లేమియు లేదని తెలియఁజేసిడియుత్తరవాక్యముతో విరోధించును-
అట్టి విరోధము లేనిచో నీయథామయక్తముగా నేయుండును. కాఁబట్టి
అనాదిమత్ అనిమతుష్పను (మత్ అనుదానిని) పరియోగించుటశ్చ
కపూర్తికొలకని యెటుంగునది. లోకముననింద్రియములచేఁదెలియఁ
బడుదానిని కలదనియు తెలియఁబడనిదానిని లేనిదనియుచెప్పునట్లు
పరబ్రహ్మమునుచెప్పట శక్యముకాదు. అది యేయింద్రియమునకును గొ-
చరముకాదు. అనిశంకకభావ్యము. ప్రపంచభావ్యమునమత్పరమ్
అని పదచ్ఛేదముచేయఁబడి మదాత్మకము అని అర్థమువ్రాయఁబడినది.

అమానిత్వముమొదలు సాధనములచేత జ్ఞేయముఅనఁగాఁ
బొందఁదగినప్రత్యగాత్మస్వరూపమునుచెప్పెదను. దేనిని తెలిసికొని
అమృతుఁడగు అనఁగా పుట్టుకముదిమి చావు మొదలగునవిలేని యా-
త్మనుపొందుచున్నాఁడో. అనాది, మత్పరమ్ అనియె పదచ్ఛేదము. ఆ-
దిలేనిది అనాది-మత్పరమనఁగా నేనుపరుఁడుగాఁగలది. బ్రహ్మమనఁ-
గా గొప్పదిఅనుట. శరీరముకంటెవేఱునుస్వయముగా శరీరము మొ-
దలగుపరిచ్ఛేదము (ఆపరణము) లేనిదియును, క్షేత్రజ్ఞత్వము

(జీవవస్తువు) అనియథాము- వీనికిశరీరపరిచ్ఛేదముకమామువలనవచ్చినది- కమాబంధమువదలిన పని అనంతుండగును- శత్రునఁగా కార్యము (Effect)- అసత్తనఁగా కారణము(Cause)- కార్యమగుటయు కారణమగుటయు ననెడి రెండవస్థలులేకుండుటచే నదసచ్ఛబ్దములచే నాత్మస్వరూపము చెప్పబడదు- కార్యకారణావస్థలు ఆత్మకుకలుగుట కమామనెడి యవిద్యయొక్క ఆవరణముచేతవచ్చినది- దేహమునుష్యాదినామరూపములుకలిగియుండుటచేతఁగా ఆత్మకుకార్యావస్థ- అదిలేనియప్పుడు అనఁగా సృష్ట్యాదియందు కారణావస్థ- కారణావస్థయందుఁగూడ సూక్ష్మరూపమైన యవిద్యయావరించియే యుండును-కాబట్టి కమాసంపర్కములేనియాత్మస్వరూపముసత్తనయునుఅసత్తనియునుగూడ చెప్పబడదు- అనిరామానుజభాష్యము.

(సచయః) ఆతఁడెవ్వఁడో అనునదిపరఁబ్రహ్మఅనుదానిచేఁజెప్పబడినది- మిగిలినది (యత్ప్రభావశ్చ) ప్రభావముకలవాఁడోఅనునంశము- అదీమత్తు అనఁగా ఆదికల్పదైన శరీరముమొదలగునది- అదిమత్తు లేనిదిఅనాదీమత్తు- ఇట్లు అథాముగానిచో అనాదిఅనియెయుండవలెను- అనిమధ్వభాష్యము.

సర్వతః పాణిపాదం తత్సర్వతోఽక్షిశిరోముఖమ్

సర్వతశ్శ్రుతిమల్లోకే సర్వ మావృత్య తిష్ఠతి॥౧౩॥

తత్ సర్వతఃపాణిపాదమ్=అది అంతటచేతులుకాళ్లు కలదియును, సర్వతోక్షిశిరోముఖమ్=అంతటనేత్రములునుశిరస్సులునుముఖములునుకలదియును, సర్వతశ్శ్రుతిమల్లోకే=అంతటచెవులుకలదియునై, లోకే సర్వమ్ ఆవృత్య తిష్ఠతి=లోకములోఁజేరినది ఆవరించి ఉన్నది-

సర్వపాణిబలయొక్కయుకరణములు(ఇంద్రియములు) అనెడి ఉపాధులచేత ధ్రుతిజ్ఞుండండుట ఊహింపబడుచున్నది- కాబట్టి పాణిపాదాదులుకలుగుటయ నెడిమిథ్యరూపముగూడధ్రుతిజ్ఞునియొక్క అస్తిత్వమును(ఉనికిని) తెలిసికొనుటకుజ్ఞేయముయొక్క (ఆత్మయొక్క) స్వరూపమువలె కల్పించి చెప్పబడుచున్నది- ఈయుపాధులవలనఁగలిగిన విశేషములన్నియునసత్యములుగాన వానినిపరిహరించియె జ్ఞేయమగునని నసత్త న్నాసదుచ్యతే(౧౩౮॥౧౨శ్లో)అని చె

ప్రబడినది- శ్రుతియనఁగా వినెడియింద్రియము. లోకమనఁగాశమ
స్త్రపాణులసమూహము ఆవరించియనఁగా వ్యాపించి- అనిశఁకర
భాష్యము.

పరిశుద్ధమైనయాత్మస్వరూపముచేతులుకాళ్లు మొదలగువానితో
చేసెడి కార్యములను అంతటను జేయసమర్థమైనది- వ్రత్యగాత్మకూ
డ పరిశుద్ధుఁడైనచో పరబ్రహ్మముతో సమానుఁడగునుగదా- అంత
టినివ్యాపించియున్నది- అనఁగా పరిశుద్ధస్వరూపము దేశాదుల పరి
చ్ఛేదములేనిదిగాన సర్వవ్యాపకమనుట- అని రామానుజభాష్యము.

సర్వేంద్రియగుణాభాసం సర్వేంద్రియః పజితమ్ |

అసక్తం సర్వభృచ్చైవ నిర్గుణం గుణభోక్తృచ || ౧౪ ||

తత్=అది, సర్వేంద్రియగుణాభాసమ్ సర్వేంద్రియవిపజితమ్=ఇం
ద్రియగుణములచేఁబ్రకాశించునదియు, అన్నియింద్రియములునులేనిది
యును-అసక్తమేవ సర్వభృచ్చ=సంగములేనిదియేయై అన్నింటినిభరిం
చునదియును- నిర్గుణం గుణభోక్తృచ=సత్త్వరజస్తమోగుణములు
లేనిదియును గుణములనుఅనుభవించునదియును-

ఇందియములనఁగాకరణములు- అవి జ్ఞానేంద్రియములునుకర్మేం
ద్రియములును బుద్ధియును మనస్సును- వీనిగుణములనఁగా అధ్యవపా
యము(విశ్చయించుట), సంకల్పము(ఉద్దేశించుట), ఓనుట, మాట
లాడుట, మొదలగునవి- ఈవ్యాపారములుకలదినలె తెలియఁబడునను
ట- అసక్తమనఁగా అన్నింటితోనును అంటులేనిది- సర్వమునుభరిం
చునదియనఁగా మనకుకలిగెడి జగద్భాంతికంటికిని ఆధారమైనది-
మృగతృష్ణిక(ఎండమావి) మొదలగు భాంతులుకూడ ఆధారములులేకక
లుగవు- గుణములనుభవించునదియనఁగా శబ్దమలద్వారంబునను
ఖదుఃఖమోహరూపముగాఁబరిణమించిన వత్త్వరజస్తమోగుణములను
తెలిసికొనునది- అని శంకరభాష్యము-

ఇందియగుణములనఁగా ఇందియవృత్తులు- వానిచేతఁగూడ
విషయములను తెలిసికొనుటకు సమర్థమైనదిని యర్థము- సర్వేం
ద్రియములులేనిది అనఁగా స్వభావమునుపట్టి ఇంద్రియవృత్తులయ
పేక్షలేకయే అన్నింటిని తెలిసికొనునది యనియనుట- అసక్తమనఁ

గా దేవాదిశరీరములతో నంటుతేనిదియు, సర్వభృత్తులనఁగాదేవాదిశరీరములన్నిటిని భరించుటకు సమర్థమైనదియును - స్వభావముంబట్టి గుణములులేనిదియు, గుణములననుభవించుటకు సమర్థమైనదియును - అనిరామానుజభాష్యము.

అన్నియిందియములనును గుణములనును ఆభాసింపఁజేయువాఁడుగాన సర్వేంద్రియగుణాభాసుఁడు - ఇందియవజ్జితఁడగుట వెనుకఁజెప్పఁబడినది - అనిమధ్యభాష్యము.

బహి రంతశ్చ భూతానా మచరం చరమేవచ |

సూక్ష్మత్వా త్త దవిజ్ఞేయం దూరస్థం చాన్తి కేచతత్ || ౧౫
(తత్) భూతానాం బహిః రంతశ్చ (అస్తి) = (అచి) భూతములవెలుపలనును లోపలనును (కలదు) - అచరమ్ చరమేవచ = కదలనిదియును కదులునదియునే - తత్ సూక్ష్మత్వాత్ అవిజ్ఞేయమ్ = అది సూక్ష్మమగుటవలన తెలియశక్యముకానిది - తత్ దూరస్థంచ = అది దూరమున నున్నదియును - (తత్) అన్తి కేచ (అస్తి) = (అచి) వనిపమునందును (కలదు) -

అది శరీరమునకు వెలుపలనును లోపలనునున్నది - సర్వముగాఁదోచెడి తా)టివలె బంగమస్థావరరూపమే శరీరముగా మనకుఁదోచునదియు న్నదియె - ఇట్లు తెలియఁబడినను ఆకాశమువలె సూక్ష్మమగుటచేత అజ్ఞానులకు స్వస్వరూపముతోఁ దెలియఁబడదు - జ్ఞానులకు అన్నియు నాత్మయై అన్నియును బ్రహ్మమై అనియిట్లు తెలియఁబడును - కావుననే అజ్ఞానులకు దూరస్థంబును జ్ఞానులకు సమీపసంబును - అని శంకరభాష్యము -

శరీరములేనివాఁడై పృథివిమొదలగు భూతములను విడిచి వెలుపటనుండును - వానిలోనునుండును - ముక్తపురుషుఁడుతనయిష్టముచొప్పునశరీరముకలవాఁడై కదలుచుండువాఁడును కదలకయుండువాఁడు నగును - ఇట్లు సర్వస్థిత్వంబును సర్వశక్తియునుగల ఈయాత్మతత్త్వము (జీవుఁడు) శరీరముననున్నదైనను సూక్ష్మమగుటచేత శరీరముకన్న వేఱుగా సంసారులచేఁ దెలియఁబడఁదగనిది - వెనుకఁజెప్పిన అమానిత్వాదిగుణములులేనివారికి దూరముననున్నదియె - ఆగుణములుకలవారికిఁగ్గఱ

నున్నదియె-

అవిభక్తంచ భూతేషు విభక్తమివ చ స్థితమ్ |

భూతభక్తౌ చ తజ్జ్ఞేయం గ్రహిణీ ప్రభవిష్ణుచ || ౧౬ ||

తత్ భూతేషు అవిభక్తం (సత్) విభక్తమివ చ స్థితమ్ = అది భూతములయందు విభజింపఁబడనిదగుచు విభజింపఁబడినదీవలెనును ఉన్నది - (తత్) భూతభక్తౌ చ గ్రహిణీ ప్రభవిష్ణుచ జ్ఞేయమ్ = (అది) భూతములనుపోషించునదిగానును మ్రింగునదిగానును పుట్టునదిగానును తెలియఁబడఁదగినది -

ఆత్మతత్త్వము ఆకాశమువలె నొక్కటియె కాని ప్రతిదేహమునందును విభజింపఁబడినదికాదు. పాణులయందంతటను విభజింపఁబడినదివలెనుండును - అది స్థితిగమయమున భూతములను పోషించునది - పౌలకుకాలమున భూతములను మ్రింగునది - సృష్టి కాలమున తాడుమొదలగువానియందు అసత్యముగా కల్పింపఁబడిన సపకముమొదలగునవివలెనే పుట్టునది - అనిశంకరభాష్యము.

దేవతలుమనుష్యులు మొదలగు భూతములయందంతటనుండెడి యాత్మవస్తువు తెలిసికొనునదియగుటయె యాకారముగాఁగలదగుటను విభజింపఁబడనిది - అజులకు ఈతఁడు దేవుఁడు ఈతఁడు మనుష్యుఁడు అనియిట్లు విభజింపఁబడినదీవలెనుండును. దేహరూపముగా చేరియున్న పృథివి మొదలగు భూతములను పోషించునదియెద్దియో అది పోషింపఁబడెడి భూతములకంటె వేఱు అని తెలియశక్యమయినది - భూతములవికారములయిన అన్నము మొదలగువానిని మ్రింగునది యెద్దియో అది మ్రింగఁబడువానికంటె వేఱు అని తెలియశక్యమైనది. ప్రభవిష్ణువనఁగా పుట్టుటకుకారణమైనది. మ్రింగఁబడి మఱియొక్క యాకారముగాఁబరిణమించిన యన్నాదులకు ఆపరిణామము పుట్టుటకు కారణమైనది వానికంటె వేఱు అని 'తెలియశక్యమగును - చచ్చినశరీరమున మ్రింగుట మొదలగునవి కనబడకపోవుటచేత మ్రింగుట మొదలగువానికి భూతసముదాయ రూపమైన ఈశరీరము కారణముగాదని నిశ్చయింపఁబడుచున్నది. అనిరామానుజభాష్యము.

జ్యోతిషా మపి తజ్జ్యోతి స్మనుసః పరమువ్యతే |

జ్ఞానం జేయం జ్ఞానగమ్యం హృది సర్వస్య విష్మితమ్ || ౧౭
 తత్ జ్యోతిషామపి జ్యోతిః = అది జ్యోతిస్సులకుఁ గూడ జ్యోతిస్సు - (తత్)
 తమసః పరమ్ ఉచ్యతే = (అది) తమస్సుకంటె ఉత్కృష్టముగా
 చెప్పఁబడుచున్నది - (తత్) జ్ఞానమ్ = అది జ్ఞానము - (తత్) జ్ఞే
 యమ్ = (అది) జ్ఞేయము - (తత్) జ్ఞానగమ్యమ్ = (అది) జ్ఞానము
 చేతఁబొందఁదగినది - సర్వస్య హృది విష్మితమ్ = సమస్తమైనపా
 నిసమూహముయొక్కయు హృదయమునందు ఉన్నది -

ఆత్మతత్త్వము సూర్యుఁడు మొదలగువానినిగూడ ప్రకాశింపఁ
 జేయునది - తమస్సు అనఁగా అజ్ఞానముకంటె నితర్కమె
 నది - అజ్ఞాన సంపరకము లేనిదనుట - జ్ఞానమనఁ
 గా అమానీత్వము (౧౩౭ || ౭ శ్లో) మొదలగునది - జ్ఞేయమనఁగా ౧౨
 శ్లోము మొదలు చెప్పఁబడినది - జ్ఞానముచేఁబొందఁబడునదియనఁ
 గా తెలియఁబడిన జ్ఞేయము - తెలియఁబడుచున్నప్పుడు అదియే జ్ఞే
 యము - తెలియఁబడినతరువాతను అదియే జ్ఞానమునకు ఫలము - ఈ
 మూడును అందఱుపాణిలహృదయమునననఁగా బుద్ధియందున్నవి -
 అని శంకరభాష్యము.

దీపము సూర్యుఁడు మొదలగు వానినిగూడ ఆత్మకు వెలుగువఱటిదై
 న జ్ఞానమే ప్రకాశింపఁజేయును (తెలియఁజేయును) - దీపము మొదలగు
 నవి ఇంద్రియములకును విషయములకును (things) సంబంధము కలుగ
 నీని చీకటిని పోఁగొట్టుటనుమాత్రమే చేయును - అంతమాత్రముననేవా
 నిని ప్రకాశింపఁజేయువానిగాఁ జెప్పెదరు - తమస్సునఁగా సూక్ష్మా
 వస్థ (సృష్ట్యవస్థ)యందుండెడి చీకటి - దానికంటె సుతక్రష్టము
 గాఁ జెప్పఁబడుచున్నదనుట - జ్ఞానమ్ జ్ఞేయమ్ = జ్ఞానస్వరూపముగాఁ
 దెలియఁబడఁదగినది - అది అమానీత్వము (౧౩౭ || ౭) మొదలగు జ్ఞాన
 సాధనములచేత పొందఁబడఁదగినది - మనుష్యాదులయందటి హృదయ
 మునందును సంనిహితమైనది (ఉన్నది) - అని రామానుజభాష్యము.

ఇతి త్రైత్రం తథా జ్ఞానం జ్ఞేయం చోక్తం సమాసతః |
 మద్భక్త పతన్విజ్ఞాయ మద్భావా యోపపద్యతే || ౧౮ ||

ఇతి తేత్రం తథా జ్ఞానం జ్ఞేయంచ సమాసతః ఉక్తమ్=ఇట్లు తేత్రంబును అట్లే జ్ఞానంబును జ్ఞేయంబును సంగ్రహముగాను చెప్పఁబడినది- మద్భక్తః పతత్ విజ్ఞాయ-నాభక్తుఁడు దీనిని తెలిసికొని, మద్భావాయ ఉపపద్యతే=నేనగుటకు తగుచున్నాఁడు.

ఈ చెప్పినదియె సమస్తవేదాశాంబును సమస్తగీతాశాస్త్రార్థంబును- నాయందు భక్తికలవాఁడనఁగా దేనినైనను చూచినను విన్నను ముట్టినను అదియంతయు వాసుదేవుఁడె యని తలంచువాఁడు- మద్భావమనఁగా పరమాత్మ నెననేనగుట- మోక్షమును పొందుననుట- అనిశంకరభాష్యము.

దీనిని అనఁగా తేత్రముకన్న వేటగానుండెడి యాత్మనుపాందఁదగిన యుపాయముయొక్క స్వరూపమునును, తేత్రజ్ఞుని(జీవుని) స్వరూపమునును తెలిసికొని- మద్భావమనఁగా నాయొక్క స్వభావము-అనఁగా సంసారి కాకపోవుట- దానిని పొందుటకుతగినవాఁడగును- అనిరామానుజభాష్యము-

వికారములలోఁజేరుటను జ్ఞానసాధనముమొదట చెప్పఁబడినది- విస్తారమగుటనును సాధనమునకు మిక్కిలియుపయోగించుటనును ప్రభావము తరువాతఁజెప్పఁబడినది- అనిమధ్వభాష్యము.

ప్రకృతిం పురుషం చైవ విద్ధి నాదీ ఉభావపి।

వికారాంశ్చ గుణాంశ్చైవ విద్ధి ప్రకృతిసంభవాన్ ॥౧౯॥

ప్రకృతిం పురుషంచ (ఇతి) ఉభావపి అసోదీపవ విద్ధి=ప్రకృతినిని పురుషునిని (అవెడి) ఇద్దరినిని అదిలేనివారలనుగాను ఎఱుంగుము-వికారాంశ్చ గుణాంశ్చైవ ప్రకృతిసంభవాన్ విద్ధి=వికారములనును గుణములనును ప్రకృతివలనఁబుట్టినవానిగానె ఎఱుంగుము-

2 అధ్యాయమున ఈశ్వరునకు పరాపరముల నెడిరెండు ప్రకృతులు (శో) చెప్పఁబడినవి. అవియె తేత్రజ్ఞుఁడును తేత్రంబును- ఈశ్వరుఁడు నిత్యుఁడుగాన వాని ప్రకృతులుగూడ నిత్యములగుట యుక్తమే- ఈ రెండు ప్రకృతులనుగలిగియుండుటయే కదా ఈశ్వరుఁడగుట- ఈ ప్రకృతులచేతనే ఈశ్వరుఁడు జగత్తుయొక్క ఉత్పత్తిస్థితి పరిలయములకు హేతువగును- ఇచ్చట కొందఱు ప్రకృతిపురుషులు నిత్య

లయినయెడను జగత్తు చానివలనఁగలిగినదియె యగును, ఈశ్వరుఁడు జగత్కర్త కాకపోవును, కాఁబట్టి అనాదీ అనుచానికి ఆదీకానివి అనఁగా కారణముకానివి అని యర్థముజేతురు- అదియుక్తముకాదు- ప్రకృతిపురుషులు కలుగఁగలముందు ఏఁబడనవలెవుగాన ఈశ్వరుఁడు కాక పోవలసివచ్చును- సంసారమునిర్మిమిత్త మైనయెడను మోక్షములేకపోవలసివచ్చును- శాస్త్రము నిరర్థకము కావలసివచ్చును- ఈశ్వరుఁడును ప్రకృతులును గూడ నిత్యములైనయెడను ఇహియన్నియును కుదురును. గుణములనఁగా చెప్పఁబడఁగల బుద్ధిమొదలు దేహమువఱకు నుండునవి- వ్రీకృతియనఁగా ఈశ్వరునియొక్క మాయయ నెడి శక్తి- అదిత్రగుణాత్మకమైనది- అన్నిటికారములకును కారణమైనది- అని శంకరాభాష్యము.

వికారములనఁగా బంధమునకు హేతువులైన ఇచ్ఛ(కోరిక)ద్వేషము మొదలగునవి- గుణములనఁగా మోక్షహేతువులగు అమానిత్వాదులు. పురుషునితో ననాదిగాఁగలిసియుండి తేత్ర(శరీర)రూపముగాఁబరిణమించి యున్న యీ ప్రకృతియె ఇచ్ఛద్వేషము మొదలగు తనవికారములచేత పురుషునకు బంధమును కలుగఁజేయును- అమానిత్వము మొదలగు తనవికారములచేత మోక్షహేతువగును- అనిరామానుజభాష్యము-

యతశ్చయత్ అనుచానిని (ప్రేరకత్వమును) చెప్పటకై ప్రకృతివికారపురుషులు గుంగఁగిహించి చెప్పఁబడుచున్నారు. గుణములు సత్త్వము మొదలగునవి- ఈగుణములకు ప్రళయవస్థకంటె కృత్యవస్థయందు మిక్కిలిస్వల్పమైనవి శేషమె కలిగియుండునుగాన వికారములువేటగాఁ జెప్పఁబడినవి- అనిమధ్వభాష్యము.

కార్యకారణకర్తృత్వే హేతుః ప్రకృతి రుచ్యతే।

పురుష స్సుఖదుఃఖానాం భోక్తృత్వే హేతురుచ్యతే॥౨౦॥

ప్రకృతిః కార్యకారణకర్తృత్వే హేతుః ఉచ్యతే=ప్రకృతి కార్యములయొక్క కారణములయొక్క కర్తృత్వమున హేతువుగాను చెప్పఁబడుచున్నది. పురుషః సుఖదుఃఖానాం భోక్తృత్వే హేతుః ఉచ్యతే=పురుషుఁడు సుఖదుఃఖములకుభోక్తయగుటయందు హేతువుగా చెప్పఁబ

దుచున్నాఁడు.

కార్యకరణకర్తృత్వేతిపాఠము. కార్యమనఁగా శరీరము. కరణములనఁగా దానియందుండనవి. జేహమునుకలుగఁజేసెడివంచభూతములును అయిమనిషయములున నెడిప్రకృతివికారములు కార్యమనఁబడును. ప్రకృతివలనఁబుట్టినసుఖదుఃఖమోహస్వరూపములగుగుణములు కరణములను (ఇంద్రియములను) ఆశ్రయించియుండునుగాన కరణములనఁబడును. వానికర్తృత్వమనఁగా వానినిబుట్టించుట. కార్యకారణకర్తృత్వేతిపాఠమునకార్యములుఅనఁగా వికారములు. కారణములనఁగా ఆవికారములుకలవి. ఇవివెనుకటికార్యకరణములే. ఎనిమిది ప్రకృతులును (ప్రకృతి మహాదహంకారములును పంచతన్మాత్రీలును) కారణములనియు, పదియాలువికారములును (పదునెకండు ఇంద్రియములును పంచభూతములును) కార్యములనియుఁజెప్పవచ్చును. పురుషుఁడనినను జీవుఁడనినను తేత్రజ్ఞుఁడనినను భోక్తయనినను ఒక్కటియే. భోక్తయనఁగా సుఖదుఃఖములను దెలిసికొనువాఁడు. కార్యకరణములనెడి హేతువులుగానును సుఖదుఃఖములనెడి ఫలములుగానును పరిణమించుటచేతభోగ్యయై (అనుభవింపవలసినదె) యున్న ప్రకృతితో పురుషునకు భోక్త (అనుభవించువాఁడు)యగుటయనెడి యజ్ఞానరూపమైన సంబంధ మెప్పుడు కలుగునో, అప్పుడేసంసారము. సంసారమునఁగా సుఖదుఃఖములకుభోక్త (అనుభవించువాఁడు)యగుటయే. అదికలుగుటయే పురుషునకు సంసారిత్వము. అనిశంకరభాష్యము.

కార్యమనఁగా శరీరము. కారణములనఁగా జ్ఞానేంద్రియములును కమేకంద్రియములును. అవి క్రియలను (పనులను) చేయుటకు, పురుషునిచే నధిష్ఠింపఁబడినప్రకృతియే హేతువు. ఇట్టిప్రకృతియైన తేత్రము ఆధారముగాఁగలదియే భోగమును కలుగఁజేసెడి వ్యాపారములనుట. పురుషుఁడు తాను శరీరమును అధిష్ఠించుటయందలి ప్రయత్నమునకు హేతువగుటయే కర్తృత్వము. ప్రకృతితోఁగలిసినపుడు డే సుఖదుఃఖానుభవమునకు ఆధారమైనవాఁడు. అని రామానుజభాష్యము.

కార్యము శరీరము. కారణము ఇంద్రియములు. భోగదుఃఖము

అనుభవము- పురుషుఁడు చిత్తూపుఁడు (జ్ఞానస్వరూపుఁడు) అగుట ను అనుభవింపుచున్నాఁడు. ప్రకృతిజడముగాన పరిణమించునది. అని మధ్యభాష్యము.

పురుషః ప్రకృతిస్థోహి భుజ్తేఽప్రకృతిజ్ఞా గుణాః ।

కారణం గుణసజ్జ్యోన్య సదసద్యోనిజన్మసు ॥౨౧॥

పురుషః ప్రకృతిస్థః (సః) = పురుషుఁడు ప్రకృతియందున్నవాఁడు (అగుచు), ప్రకృతిజ్ఞా గుణాః భుజ్తేఽహి = ప్రకృతివలనఁగలిగిన గుణములను అనుభవింపుచున్నాఁడుగదా - అన్య గుణసజ్జః సదసద్యోనిజన్మసు కారణంహి = వీనికి గుణములతోడి సంపర్కము మంచివియుచెడ్డవియునగుయోనులయందలిపుట్టుకలవిషయమున కారణముగదా -

ప్రకృతిస్థుఁడనఁగా అవిద్యాస్వరూపమగు ప్రకృతినే ఆత్మనుగాఁబొందినవాఁడు - ఈప్రకృతిస్థత్వమనెడియవిద్యయొక్కగుణములును భిదుఃఖమోహములు - అనుభవింపఁబడుచున్నవీనియందలి సంగము అనఁగా ఆత్మభావము - అదియెకామము - అదియె ఈపురుషుఁడు మందివియుచుచెడ్డవియునగుజంతువులయోనులయందుపుట్టుటవిషయమే అనఁగా సంసారమునకు కారణము - జన్మములయందలి ఈ సంసారమునకు అనిసంసారశబ్దమును తెచ్చియైననుయోజనచేయవచ్చును - సద్యోనులుదేవాదియోనులు - అసద్యోనులుపశ్వాదియోనులు - సదసద్యోనులనఁగా మనుష్యయోనులు - ఈసంసారముపరిత్యజింపవలసినదిగాఁజెప్పఁబడుచున్నది - దీనినివర్తింపఁజేయునదిజ్ఞానము - అదిక్షేత్రీక్షేత్రజ్ఞులంగూర్చివెనుకఁజెప్పఁబడినదియె - అనిశంకభాష్యము.

న్వయముగా తన్ననుభవించుటయె సుఖముగాఁగల ఈపురుషుఁడు ప్రకృతిసంపర్కముగలవాఁడై ప్రకృతిజములనఁగా ప్రకృతిసంపర్కమువలనఁగలిగిన గుణములను అనఁగా సత్త్వాదిగుణములకార్యములైన సుఖదుఃఖాదులను అనుభవింపుచున్నాఁడు - ఇట్లు ప్రకృతిపరిణామములగుదేవమమష్యాదిజన్మములలోనున్నవాఁడై ఆయాజన్మములకు తగినసాత్త్వికాదిసుఖములయందాసక్తికలవాఁడై వానికి సాధనములగుపుణ్యపాపములంజేయును - ఆపుణ్యపాపములననుభవించుటకు తిరిగియు

ను మంచిజన్మములనును చెడ్డజన్మములనును పొందును. అట్లై పెనిగూడ కర్మములంజేయుచుండును. అట్లై పెనిగూడ పుట్టుచుండును. అమానిత్వము మొదలగు ఆత్మప్రాప్తినికలుగజేసెడి గుణములను సేవించువారిను సుసార్తమును పొందుచుండును. అనిరామానుజభాష్యము.

ఉపద్రష్టానుమత్తాచ భతాభోక్తా మహేశ్వరః ।

పరమాత్మేతిచా ప్యుక్తో దేహస్నిన్ పురుషః పరః॥ ౨౨॥

అస్నిన్ దేహి (స్థితః) పరః పురుషః = ఈ దేహమునందు (ఉన్న) గొప్ప పురుషుడు, ఉపద్రష్టా అనుమత్తా భర్తా భోక్తా మహేశ్వరః పరమాత్మా (ఇతిచాపి) = దగ్గ అనుండిచూచువాడు అంగీకరించువాడు పోషించువాడు అనుభవించువాడు గొప్పయీశ్వరుడు పరమాత్మ అనియును, ఉక్తః = చెప్పబడెను.

ఋత్విక్కులును యజమానులును యజ్ఞమునుచేయుచుండఁగా పనిచేయక తటస్థముగా నుండి యజ్ఞమునుచేయుట నెఱిగినవాడై ఋత్విగ్యజమానులుచేయు వానిలోని గుణదోషములనుచూచువాడు ఉపద్రష్ట - అట్లే శరీరేంద్రియములు వ్యాపారములం జేయుచున్నను తానువ్యాపారములేనివాడై వానికంటెవేతై వానినిని వానివ్యాపారములనును సమీపముననుండిచూచువాడు - తేక, దేహముచక్షుస్సు మనస్సు బుద్ధి ఆత్మ అనునవి ద్రష్టృలు - వీనిలో వెలుపలిద్రష్ట దేహము - అన్నిటికిలోపలివాడైన ద్రష్టగానప్రత్యగాన్మ ఉపద్రష్టయనియుంజెప్పవచ్చును - అనుమంతయనఁగా పనిచేయుచున్నవాని పనులవిషయమునసంతోషించువాడు. తేక, కార్యకరణప్రవృత్తులయందుతాను ప్రవర్తించకపోయినను ప్రవర్తించినవానివలె వానికి అనుకూలముగా తలంపబడువాడుగానఅనుమంత - తేకప్రవర్తించినవానినివారింపనివాడు - దేహింద్రియమనోబుద్ధులుచైతన్యముయొక్క ఆభాసములై (భాంతులై) కాన వానిస్వరూపమునిలుచుట ఆయాశ్మచేగలిగినదే కాన ఆయాత్మ భతానునిచెప్పబడుచున్నాడు. అగ్నియొక్కవేడి (ఇనుమునందు)వలె విషయములంగూచి బుద్ధికికలిగెడిసుఖదుఃఖాజ్ఞానములయొక్కప్రత్యయములు (తెలుపులు) ఆశ్మయందు సంక్రమించినట్లుకనబడునుగాన ఆత్మ భోక్తయని చెప్పబడుచున్నాడు - కథితః

డనఁగా శ్రుతిలోఁ జెప్పఁబడినవాఁడు- పరుఁడనఁగా నవ్యక్త ముకం
టెనుతర్కముఁడు- అని శంకరభాష్యము.

ఈ దేహముననున్న పురుషుఁడు (జీవుఁడు) దేహముప్రపత్తికొంచుట
కుఁ దగినసఁకల్పము (కొరిక) మొదలగు నవికలవాఁడగుటచే నుపద్రష్ట
యనుననుమంతయును, దేహమునకు భతఁ యు (పోషకుఁడు)ను, దేహము
సప్రపత్తికొంచుటవలనఁగలిగినసుఖదుఃఖములకుఁ జేత్తయు (అనుభవించువాఁ
డు)ను, ఇట్లు నియమించుట మొదలగు వానిచే దేహము ఇందియము
లు మనస్సు, కిదికి మహేశ్వరుఁడును, అగుచున్నాఁడు. అర్హశబ్దము
నకు దేహంబును మనస్సును గూడనథఁగాముగాన ఇతిఁడు పరమాత్మ (గో
ప్తయూత్త) యగుచున్నాఁడు- పరుఁడయినయనఁగా న్వభావమునుపట్టి
పరిచ్ఛిన్నములుగాని జ్ఞానశక్తులుగలయీవురుషుఁడు అనాదియగుగు
ణపఁబంధమువలన ఈ దేహమునకు మాత్రమే మహేశ్వరుఁడును పర
మాత్మయునగుచున్నాఁడు- అనిరామానుజభాష్యము.

యతశ్చ యత్ అనునది ఈశోకమునఁ జెప్పఁబడుచున్నది- అనుమం
తయనఁగా ఆచరించిన విశేషముగానిమాపించు వాఁడు. అని వాఙ్మ
భాష్యము.

య ఏనం వేత్తి పురుషం ప్రకృతించ గుణైస్సహ ।

సర్వథా వత్తమానోపి న గభూయోభిజాయతే ॥ ౨౩ ॥

ఏనం పురుషం ప్రకృతించ = ఈ పురుషునిని ప్రకృతినీ, గుణైస్సహ
యః వేత్తి = గుణములతోఁగూడ ఎవ్వఁడు తెలిసికొనుచున్నాఁడో,
సః సర్వథా వత్తమానోపి = వాఁడు అన్నివిధములను ఉన్నవాఁడై
నను, భూయః నాభిజాయతే = వెండియు పుట్టఁడు.

య ఏవమ్ అని పాఠము- ఏవమ్ = ఇట్లు, పురుషునితన్ను గానునప్ర
కృతినైనఁగా వెనుకఁ జెప్పఁబడినయవిద్యను దానినికారములగు గుణ
ములతోఁగూడ విద్యచేతలేకుండునట్లు చేయఁబడినదానిగానును ఎవ్వఁ
డు ఎఱుంగుచున్నాఁడో- ఎట్లు ఉన్నను ఈజ్ఞానముకలిగిన శరీరము
పోయినపైని మఱియొక్క శరీరమును పొందఁడు- ఇతనుయుక్తప్రస్థ
స్థితకలవాఁడుమక్తినిజెందననిచెప్పవలయువాఁ- ఈజ్ఞానమునజ్ఞానముక
లుగుటకుపూర్వముచేసినవియుజ్ఞానముకలిగినతరవాతచేసినవియుగడ

చినయ నేక జన్మములలోఁ జేసి పెట్టినవియునగు కర్మములన్నియును ఈ జ్ఞానముచేత నెనఁగించును - ఈ జన్మమునుకలుగఁ జేసెడి కర్మములమాత్రము తత్త్వజ్ఞానము కలిగినపైఁ గూడ శరీరమును నిలువఁ బెట్టును - అని శంకరాధ్యాత్మము.

సత్త్వాదిగుణములవ్యరూపము చెప్పఁబడఁగలదు - తేలిసికొనుటయనఁగా ఏర్పాటుతోఁ దెలిసికొనుట - అన్నిప్రకారములను అనఁగా దేవమనుష్యాదిశరీరములలో మిక్కిలి దుఃఖపడుచున్నను వెండియు ప్రకృతితో సంబంధింపఁడు - అపరిమితమైన జ్ఞానము కలవాఁడును పాప సంపగ్నము లేనివాఁడునగు ఆత్మను ఈ శరీరము పోయినతోడనే పొందుచున్నాఁడు - అని రామానుజాధ్యాత్మము.

పురుషుని దుఃఖానామ్ (౧౩ ఆత్మంశో) అనుచోట జీవుఁడుమాత్రము చెప్పఁబడెను - పురుషం ప్రకృతిమ్ అనునిచ్చట జీవుఁడును ఈ శ్వరుఁడును చెప్పఁబడుచున్నారు - జీవునకు విజ్ఞప్రతిబింబమగుట వలన వచ్చిన వికృతముకలదు - నేను భగవంతునివాఁడననియు పాపనశ్చేయుటయహంగి - హాపాపానమనఁబడును - నేను భగవంతునికి భృత్యుఁడను (దాసుఁడను), ప్రతిబింబమగుటను ఆతఁడె నేను అనియు పాపనశ్చేయునది - ప్రతిబింబమగుట యనఁగా ఆతనితోడి సామ్యమే - అని మధ్వాధ్యాత్మము.

ధ్యానేనాత్మని పశ్యంతి కేచిదాత్మానమాత్మనా ।

అన్యే సాంఖ్యేన యోగేన కర్మయోగేన చాపరే ॥ ౨౪ ॥

కేచిత్ ధ్యానేన ఆత్మని ఆత్మనా ఆత్మానం పశ్యంతి = కొందఱు ధ్యానముచేత ఆత్మయందు ఆత్మచేత ఆత్మను చూచుచున్నారు - అన్యే సాంఖ్యేన యోగేన (పశ్యంతి) = మఱి కొందఱు సాంఖ్యమనెడి యోగముచేత (చూచుచున్నారు) - అపరేచ కర్మయోగేన (పశ్యంతి) = మఱి కొందఱు కర్మయోగముచేత (చూచుచున్నారు.)

ధ్యానమనఁగా శబ్దాదివిషయములనుండి శోత్రము (చేవి) మొదలగు నింద్రియములను మఱిించి మనస్సునఁ జేవికామనస్సును ప్రత్యేకాత్మయందు ఏకాగ్రముగా నుంచి తలంచుట - నూనె ధారవలె ఎడతెగనితలంపు ధ్యానము - దానిచేత ఆత్మయందు అనఁగా బుద్ధి

యందు ఆత్మను అనఁగా ప్రత్యగాత్మను (ఆత్మనా) న్వయముగా నె- (ఆత్మనా = ధ్యానము చేత బాగు సేయఁబడిన యంతఃకరణము చేత అనియొకర-పాఠముననున్నది). సాంఖ్యయోగమనఁగా ఈ సత్త్వరజస్తమస్సులుగుణములు, వానివ్యాపారములకు సాక్షియై నిత్యుఁడయి గుణములకంటె విలక్షణుఁడగువాఁడు ఆత్మ, అనితలంచుట- కర్మకర్మయోగమనఁగా ఈ శ్వేతార్యణబుద్ధి చేత చేయఁబడెడి కర్మములు- ఈ కర్మయోగము చేత సత్త్వశుద్ధి (అంతఃకరణపరిశుద్ధి) కలిగి దానివలన జ్ఞానము కలిగి దానిద్వారమున ఆత్మను చూతురు- అని శంకరాభాష్యము.

(ఆత్మని) శరీరమునందున్న ఆత్మను, (ఆత్మనా) మనస్సుచేత ధ్యానయోగము చేత యోగసిద్ధికలవారు చూతురు- యోగసిద్ధికలుగనివారు సాంఖ్యయోగముచేతను అనఁగా జ్ఞానయోగముచేత (౨౨||౩౯శ్లో) మనస్సును యోగమునకు తగినదానిగాఁ జేసికొని ఆత్మను చూతురు- జ్ఞానయోగమునకుఁ గూడఁదగనివారు కర్మయోగముచేతను మనస్సును యోగమునకు తగినదానిగాఁ జేసికొని ఆత్మను చూతురు.

సాంఖ్యమనఁగా వేదమునఁ జెప్పఁబడిన భగవంతుని న్వరూపమును గూర్చిన జ్ఞానము- కర్మములనాచరించువారు వినితెలిసికొని ధ్యానము చేసి చూతురు- వినువారు తెలిసికొని ధ్యానముచేసి చూతురు- సాంఖ్యులు ధ్యానముచేసి చూతురు- అని మధ్వభాష్యము.

అన్యేత్యేవ మజానంత శ్శ్రుత్యా న్యేభ్య ఉపాసతే |

తేపి చాత తరన్త్యేవ మృత్యుం శ్శ్రుతిపరాయణాః || ౨౫ ||

అన్యేతు = మిగిలినవారో, ఏవమ్ అజానంతః = ఇట్లు ఎటుంగకున్నవారై, అన్యేభ్యః శ్శ్రుత్యా ఉపాసతే = ఇతరులవలన విని ఉపాసనచేయుచున్నారు- శ్శ్రుతిపరాయణాః తేఽపి చ మృత్యుమ్ అతితరన్త్యేవ = వినుటయందాసక్తిగల వారలుగూడ మృత్యువును దాటుచునేయున్నారు

అన్యులనఁగా వెనుకఁ జెప్పఁబడినవానిచే నాత్మజ్ఞానము కలుగని పారు- ఇతరులవలనననఁగా నాచార్యులవలన- మృత్యువుననఁగా మృత్యువుతోఁ గూడిన సంసారమును- ఆచార్యునివలన వినుటయె గొప్పగతియనఁగా మోక్ష సూక్తమున పవిత్రులకు సాధనముగాఁగలవారు శ్శ్రుతిపరాయణులు- తమకు స్వయముగా నివేకములేనివారై ఇతరులయుపదే

శమే ప్రమాణముగాఁగలవారనుట- ప్రమాణముంగూచిఁ స్వతంత్రులై వివేకముగలవారలును సంసారమును దాఁటుదురని చెప్పవలయునా? అనిశంకరభాష్యము.

ఆత్మావలోకనమునకు (ఆత్మనుచూచుటకు) సాధనములగుకర్మయోగాదులయందధికారములేనివారు- అస్మ్యులవలనననఁగాజ్ఞానముకలవారలవలననినికర్మయోగాదులచేతఆత్మను ఉపాసించువారను ఆత్మదశఁనముచేతమృత్యువును దాఁటుదురు- వీరుకాక శ్రవణమాత్రముననిష్ఠుకలవారలును పాపములుపోయి కర్మముగాకర్మయోగాదులనాచరించిమృత్యువును దాఁటుదురు- అనిరామానుజభాష్యము.

అశక్తులకుఁగూడ నుపాయమునుచూపుటకు ఈశ్లోకము- అనిమధ్వభాష్యము.

యావత్సంజాయతే కించిత్సత్త్వంస్థావరజజ్ఞమమ్ ।

క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞసంయోగాత్తద్విద్ధి భరతపాదః॥౨౬॥

(హ)భరతపాద! =(ఓ)భరతవంశశ్రేష్ఠుఁడా! స్థావరజజ్ఞమమ్ యావత్ కించిత్ సత్త్వం సంజాయతే-స్థావరజంగమరూపమై పడెను ఒక జంతువు పుట్టుచున్నదో, తత్ క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞసంయోగాత్ (జాతం) నిద్ధి = దానిని క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞులసంయోగమువలన (పుట్టినదానిగా)ఎఱుంగుము-

సత్త్వమనఁగావస్తువు- క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞులసంయోగముత్రాటినికుండకుకట్టునట్లుకాదు-మఱియెట్లన్నను-తాడుముతైపుదిప్పమొదలగువానియందు భ్రాంతిచేతఆరోపింపఁబడిన సర్పమువెండి మొదలగువానివలె క్షేత్రముయొక్కధర్మములనుక్షేత్రజ్ఞునియందునుక్షేత్రజ్ఞునిధర్మములను క్షేత్రమునందును ఆరోపించుటయే స్వరూపముగాఁగలది-అనిశంకరభాష్యము.

క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞులసంయోగమువలనఁబుట్టుచున్నది- అనఁగారెండునుచేరియెపుట్టుచున్నదిగాని ఒక్కదానితోనొక్కటివిడియుండిపుట్టుటలేదనుట- అనిరామానుజభాష్యము-

పామ్యము(సాటి)మొదలగుధర్మములతోఁగూడినప్రకృతిపురుషేశ్వరులస్వరూపము వెండియుఁజెప్పఁబడుచున్నది-అనిమధ్వభాష్యము.

సమం సర్వేషు భూతేషు తిష్ఠంతం పరమేశ్వరమ్ |

వినశ్యత్స్వవినశ్యంతం యః పశ్యతి సపశ్యతి || ౨౭ ||

సర్వేషు భూతేషు సమం తిష్ఠంతమ్ = అన్ని భూతములయందును సమముగా ఉన్నవాడును, వినశ్యత్స్వ అవినశ్యంతమ్ = నశింపుచున్నవానియందు నశింపకయున్నవాడును పరమేశ్వరమ్ = గొప్పయీశ్వరుడు (నగువానిని), యః పశ్యతి = ఎవ్వడు చూచుచున్నాడో = సః పశ్యతి = వాడు చూచుచున్నాడు.

ఒక్కఁడైనయాత్మను ఎవ్వఁడు చూచుచున్నాడో, వాఁడే చూచువాడు. ఆత్మలు ఆనేకులనిచూచువారు చూడనివారే. అనిశంకరభాష్యము.

సమముగాననఁగా దేవతలు మనుష్యులు మొదలగు ఆకారభేదములు లేక - పరమేశ్వరుఁడనఁగా ఆయాదేహింద్రియమనస్సులకు ఈ శ్వగుఁడుగా నున్నవాడు - దేహము మొదలగు నవినశించినను నశింపనివాడు - ఇట్లు ఆత్మను దెలిసికొనువాడు ఆత్మను యథోఽథముగా దెలిసికొనువాడు - దేవాద్యాకారములు ఆత్మకు కలవనియు ఆత్మకు పుట్టు కయు వాశంబును కలవనియు తెలిసికొనువాడు ఎల్లప్పుడును సంస్కారములో నెయుండును - అనిరామానుజభాష్యము -

సమం పశ్యన్ హి సర్వత్ర సమవస్థిత మిశ్వరమ్ |

సహి న స్త్యైత్తవా తత్త్వనం తతో యాతి పరాం గతిమ్ ||

సర్వత్ర సమం సమవస్థితమ్ ఈశ్వరమ్ పశ్యన్ = అంతటను సమముగా ఉన్న ఈశ్వరుని చూచుచున్నవాడు, ఆత్మనా ఆత్మానం సహినస్త్యైహి = ఆత్మచేత ఆత్మను హింసించఁడు గదా - తతః పరాం గతిం యాతి = దానివలన గొప్ప గతిని పొందుచున్నాడు.

దానివలనననఁగా ఆహింసించకపోవుటవలన - పరమగోయనఁగా మోక్షము - అజ్ఞుఁడగువాడు ఆత్మకానిదానిని (శరీరమును) ఆత్మగా గ్రహించి పుణ్యపాపములను చేసి దానిని బెడఁగొట్టి మట్టియొక్కొక్కొక్క దానిని పరిగ్రహించి దానిని కూడ బెడఁగొట్టి మట్టియొక్కదానిని గ్రహించుచున్నట్లు తాను ఆత్మగా ననుకొనినదానిని తన పుణ్యపాపము చే నశింపఁ జేయుచున్నాడుగాన ఆత్మను చంపువాడు అగుచు

న్నాడు. పరమాధికమైన ఆత్మగూడ వీని అజ్ఞానముచేత చంపబడినట్లే - అనిశంక రథావ్యము.

అంతటననఁగా దేవాదిశరీరములయందు - ఆయాశరీరమునకు శేషిగానును ఆధారముగాను నీయంతగాను నుండుటచేత ఈశ్వరుఁడు - సమముగాననఁగా దెలిసికొనువాఁడగుటయ నెడి యొక్క విధమైన ఆకారముగలవానిగా - ఆత్మచేతననఁగా మనస్సుచేతను - హింసింపకపోవుటయనఁగా రక్షించుట - అనఁగా సంపారమునుండి విడిపించుట - దానివలనననఁగా అంతటనుఆత్మను ఒక్క విధమైన ఆకారముగాఁ గట్టివానిగాఁ దెలిసికొనుటవలన - గతియనఁగా పొందఁదగినవాఁడగు స్వస్వరూపముతోనున్న ఆత్మను - దేవాద్యాకారములుగలవానిగా వాత్మను దెలిసికొనువాఁడుఆత్మను చంపుచున్నాఁడు - సంపారసముద్రమునఁ బడ వేయుచున్నాఁడగుట - అనిరామానుజభాష్యము.

ప్రకృత్యైవ చ కర్మాణి క్రియమాణాని సర్వశః |

యః పశ్యతి తథాత్మాన మకతారం స పశ్యతి || ౨౯

కర్మాణి సర్వశః ప్రకృత్యైవ క్రియమాణాని = కర్మములను అన్నిటినిని ప్రకృతిచేతనే చేయఁబడినవానిగానును, తథా ఆత్మానం అకర్తారంచ - అట్లే ఆత్మను కర్తాకానివానిగానును. యః పశ్యతి - ఎవ్వఁడు చూచుచున్నాఁడో, సః పశ్యతి - వాఁడే చూచుచున్నాఁడు.

ప్రకృతియనఁగా సత్త్వరజస్తమోగుణస్వరూపమైనదగు భగవంతునిమాయ - మహత్తత్త్వము మొదలుగాఁగల కార్యములుకరణములువీనియాకారముగాఁ బరిణమించిన ఆమాయ చేతమ - కర్మములనఁగా వాక్కుచేతను మనస్సుచేతను శరీరముచేతనుచు జేయవలసిన పనులు - సర్వశః - అన్నిప్రకారములనును - ఆత్మను అనఁగా తేత్రజ్ఞుని - అకర్తానుగాననఁగా ఉపాధులన్నియులేనివానిగా - వాఁడే పరమాధికమునెఱుంగువాఁడు - అనిశంకరభాష్యము.

కార్యకారణకర్మత్వే (౧౩ అ || ౨౦ శ్లో) ఆరుచోటఁ జెప్పినచోడ్పున ప్రకృతిచేతఁ జేయఁబడుచున్నవానిగా - జ్ఞానస్వరూపుండైన ఆత్మను కర్తాకానివానిగానును - అతనికి ప్రకృతిసంబంధంబును దానిసద్విష్కరించి యుండుటయును దానివలనవచ్చినసుఖదుఃఖానుభవంబును కర్మరూప

మైశ్రయజ్ఞానమువలనవచ్చినదేయని ఎవ్వఁడెటుంగునోవాఁడు అశ్న
ను లెస్సగా నెటుంగుచున్నాఁడు- అనిరామానుజభాష్యము.

యదా భూతవృథగ్భావ మేకస్థ మనుపశ్యతి|

తత ఏవచ విస్తారం బ్రహ్మసంపద్యతే తదా || ౩౦ ||

యదా భూతవృథగ్భావమ్ ఏకస్థమ్ అనుపశ్యతి-ఎప్పుడు భూత
ములయొక్క వేటుబాటును ఒక్కదానియందున్నదానిగా చూచు
చున్నాఁడో, తత ఏవచ విస్తారమ్ (అనుపశ్యతి)=దానివలననే విస్త
రించుటను (చూచుచున్నాఁడో), తదా బ్రహ్మ సంపద్యతే=అ
ప్పుడు బ్రహ్మనూ అగుచున్నాఁడు-

ఒక్కచోట నున్నది యనఁగా నొక్కయత్నయందే కల్పింపఁబ
డినది- చూచుట యనఁగా శాస్త్రము ఆచార్యులయుపదేశమువీనినను
సరించి తెలిసికొనుటయెకాని ప్రత్యక్షముగాఁజూచుట కాదు- విస్త
రించుటయనఁగా సమస్తపదార్థములును ఆత్మవలననే ఏకరించుట-
అనిశంకరభాష్యము.

భూతములనఁగా ప్రకృతియును పురుషుఁడును చేరుట చేఁగలిగిన
దేవమునుష్యాదులు- వారలయొక్క దేవత్వము మనుష్యత్వము మా
న్యత్వము (పొట్టి) దీర్ఘత్వము (పొడవు) ఇవిమొదలుగాఁగల
వృథగ్భావమును ఒక్కదానియందు అనఁగా ప్రకృతియందున్నదాని
గా నెవ్వఁడు తెలిసికొనుచున్నాఁడో- ఈదేవత్వాదులు ఆత్మయం
దున్నవికావనిశంభుచున్నాఁడోఅనుట- విస్తారమనఁగా కొడుకు
లు మనుమలు మొదలగు భేదములు విస్తరించుట- బ్రహ్మము అగు
చున్నాఁడు అనఁగా అపరిచ్ఛిన్నమై జ్ఞానైకస్వరూపమైన ఆత్మ
నుపొందుచున్నాఁడనుట- అని రామానుజభాష్యము.

ఏకస్థమనఁగా ఒక్క విష్ణువునందెడన్పడి- ఆవిష్ణువువలననే విస్తా
రమును- అనిమధ్వభాష్యము.

అనాదిత్వా నిర్గుణత్వా త్పరమా త్నాయమప్యయః |

శరీరస్థోఽపి కాన్తేయ న కరోతి వలిప్యతే || ౩౧ ||

(హే)కాన్తేయ!- (ఓ)కుంపుత్రుఁడా!, అనాదిత్వాత్ నిర్గుణ
త్వాత్ అప్యయః అయం పరమాత్మా=ఆదిలేవాఁడగుటనును గు

గుణములు లేనివాఁడగుటనును నిర్వికారుఁడగు ఈ పరమాత్మ, శరీర స్థోఽపి = శరీరము ననున్నవాఁడైనను, నకరోతి = కర్మములం జేయఁ దు, నలిప్యతే = వానియంటునుపొందఁడు-

ఆది మనఁగా కారణము- కారణము లేనివాఁడగుటను ఆవయవము లు లేనివాఁడుగాన నిర్వికారుఁడు- నిగుణుండగుటను గుణములనుప ట్టియకు వికారము లేనివాఁడు- అత్మ శరీరమునందు తెలియఁబడునుగా న శరీరముననున్నట్లు చెప్పఁబడుచున్నాఁడు- కర్మములం జేయకపో వుట నె కర్మఫలములువీనినఁటవు. ఇది శరీరమునగుండికర్మములనా చరించువాఁడును ఫలములంబొందవాఁడును, ఎ వ్వఁడును లే ఁడు- ఆవిద్యామాత్రము స్వభావముగాఁగఁవాఁడై చేయుచున్నాఁడు, ఫలములననుభవింపుచున్నాఁడు, అనువ్యవహారము మాత్రము కలుగును- పరమాధికమునుబట్టి తేలిక. కావుననే జ్ఞాననిష్ఠుల పరమహంసలకు కర్మములయందధి కారము లేదని పలుమాటలు చెప్పఁబడినది. అని శంక ర భాష్యము-

ఈ పరమాత్మయనఁగా దేహముకంటె వేలుగా నిశ్చయంపఁబడి న యాత్మ, శరీరముననున్నవాఁడైననుకౌత్తగాఁగలుగువాఁడు కా కుండుటను వ్యయము (వికారము) లేనివాఁడు- సత్త్వరజస్తమోగుణ ములు లేకపోవుటను కర్మములం జేయుటయును దేహస్వభావములు ఈతనినంటుటయును శేష- ఆవిరామానుజభాష్యము-

ఆదికలదియును గుణాత్మక మైనదియను గదా తలుచుగావ్యయము కలది. నకరోతి మొదలగుదానికి ఆధికమాపూర్వమే చెప్పఁబడినది- తాకికములగు క్రియలు మొదలగునవి వానికి లేవనుట అనిమధ్య భాష్యము,

యథా సర్వగతం సౌత్కార్య దాకాశం నోపలిప్యతే |

సర్వ త్రావస్థితో దేహీ తథాత్మా నోపలిప్యతే || ౩౮ ||

సౌత్కార్యత సర్వగతమ్ ఆకాశం యథానోపలిప్యతే = సూక్ష్మమగుటప లన అన్నిటినివ్యాపించియున్న ఆకాశము ఎట్లు అంటవో, తథా సర్వత్రా దేహీ అస్థితః ఆత్మా నోపలిప్యతే = అట్లు సమస్తమైన దేహమం దును ఉన్న ఆత్మ అంటును-

కర్మములను చేయకపోవుటకును కర్మములతో నంటకపోవుటకును ఇదిదృష్టాంతము- అనిశంకరభాష్యము-

సర్వగతములనఁగా అన్నివస్తువులతోఁగలిసియున్నదిఅయినను- దేవమనుష్యాదిదేహములయందంతటనున్నను ఆయాదేహస్వభావములతోనంటఁడు- అనిఅంటకపోవుటకు దృష్టాంతము చెప్పఁబడినది- అనిరామానుజభాష్యము.

యథా ప్రకాశయ త్యేకః కృతస్త్రిం లోకమిమంరవిః |

క్షేత్రం క్షేత్రీ తథా కృతస్త్రిం ప్రకాశయతి ఛారిత ||

(హే)భారత!=(ఓ)భరతవంశమువాఁడా!, ఏకః రవిః కృతస్త్రిం లోకం యథా ప్రకాశయతి=ఒక్క సూర్యుఁడు సమస్తమైన లోకమునును ఎట్లు ప్రకాశింపఁజేయుచున్నాఁడో, తథా క్షేత్రీ కృతస్త్రిం క్షేత్రం ప్రకాశయతి=అట్లే క్షేత్రజ్ఞుఁడు సమస్తమైన శరీరమునును ప్రకాశింపఁజేయుచున్నాఁడు-

మహాభూతములు మొదలుకొని పర్యంతముగాఁ (౧౩౭||౫-౬శ్లో) జెప్పఁబడినక్షేత్రీమును- క్షేత్రీయనఁగా పరమాత్మ- శరీరములయందన్నిటియందునొక్కఁడే యాత్మ గనుటకునుకర్మఫలములతో నంటఁడునుటకును గూడ ఈ సూర్యదృష్టాంతము- అనిశంకరభాష్యము.

క్షేత్రజ్ఞుఁడు, ఇదినాక్షేత్రీయనియు ఇదిఇట్టిదనియు క్షేత్రీము(శరీరము)నంటునును అనఁగా వెలుపలనునులోపలనునుగూడ తన జ్ఞానముచేఁబ్రకాశింపఁజేయును- ప్రకాశింపఁబడెడి లోకముకంటె ప్రకాశింపఁజేసెడి సూర్యుఁడు ఎట్లు వేఱో అట్లే తెలిసికొనువాఁడుగానతెలియఁబడెడి క్షేత్రీముకంటె నాత్మవేలు అనియర్థము- అనిరామానుజభాష్యము.

క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞయో రేవ మన్తః శ్లాగచక్షుషా |

భూతప్రకృతిమోక్షంచయే విదు ర్యాని తే పరమ్ || ౩౫ ||

ఏనం క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞయోః అన్తరమ్=ఇట్లు క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞుల వాసినిని, భూతప్రకృతిమోక్షంచ=భూతప్రకృతిమోక్షఁబడును, శ్లాగచక్షుషాయే విదః=జ్ఞానమునెడికృష్టి చేత ఎవ్వారలు ఎటుంగుడురో లే పరం యాని=వారు గొప్పదానిని పొంద చున్నారు

అంతరమనఁగా పరస్పరమునుండెడి వైలక్షణ్యవిశేషమును (వేటు బాటును). శాస్త్రము వలననును ఆచార్యోపదేశము వలననును గలిగిన యాత్మజ్ఞానము నెడిచతుస్సుచేత - భూతములకు ప్రకృతి (కారణము) అయిన నిత్యకృతము నెడి అవిద్య - దాని మోక్షమునఁగా అది తేకపోవుట - పరమును అనఁగా పరమాధ్యతత్వ మైన బ్రహ్మమును పొందుదురు - తిరిగియు దేహమును స్వీకరింపరనుట - అని శంకరభాష్యము.

జ్ఞానమనఁగా శరీరము వేటు ఆత్మవేటు అని తెలిసికొనుట - పరమును అనఁగా సంసారబంధములేని పరిశుద్ధాత్మస్వరూపమును పొందుదున్నారు - భూతప్రకృతియనఁగా ప్రధానము - దానిని నిడిపించెడి అమానిత్వము మొదలగునది (౧౩ ఆ॥ ౭ శ్లో) భూతప్రకృతి మోక్షము - దానిని తెలిసికొని ఎవ్వారలు ఆచరింతురో వారు ఆత్మస్వరూపమును పొందుదురు - అని రామానుజభాష్యము,

భూతములకుండియు ప్రకృతినుండియు మోక్షమునకు సాధనమగు అమానిత్వాదికమును (౧౩ ఆ॥ ౭ శ్లో) అనిమత్వభాష్యము.

ఇతి త్విధగవద్ధితా సూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం

యోగశాస్త్రే త్రివిక్రన్తజ్ఞానసంవాదే త్తేత్ర

త్వేత్ర శ్శ్రీభాగయోగోనామ త్రియో

డశోధ్యాయః.

ఇట్లు ఉపనిషదధాపతిపాదకంబును బ్రహ్మవిద్యాపతిపాద

కంబును యోగశాస్త్రంబును త్రివిక్రన్తజ్ఞానసంవాదం

బునగు భగవద్గీతలలో త్వేత్రమునును త్వేత్రజ్ఞా

నినిపక్వముచుటయ నెడి సాధనమును తెలి

యఁజేసెడి పద్ధతుల యధ్యాయము.

బొంబయిగోళముపడిన అత్యంత భాష్యపుక్తకము నప్రకృతిపురుషవిభాగ యోగోనామ (ప్రకృతినిని జులనినిపక్వముచుటయ నెడి సాధనమును తెలియఁజేసెడి) అనియున్నది.

గీతాభావ్యత్రయ సారము.
పదునాలుగవ ధ్యాయము.

విభగవానువాచ-

పరం భూగాః ప్రవత్యౌమి జ్ఞానానాం జ్ఞాన ముత్తమమ్ |
 యజ్ఞాత్వా మునయ స్సర్వే పరాంసిద్ధి మితో గతాః || ౧ ||
 జ్ఞానానామ్ ఉత్తమం పరం జ్ఞానమ్ = జ్ఞానములలో ఉత్తమంబును
 పరంబునగు జ్ఞానమును, భూయః ప్రవత్యౌమి = వెండియు చెప్పి
 గలను. సర్వే మునయః = అందఱు మునులును, యత్ జ్ఞాత్వా = దే
 నినీ తెలిసికొని, ఇతః పరాం సిద్ధిం గతాః = దీనికంటె గొప్ప సిద్ధిని
 పొందిరో.

పరము అనఁగా పరవస్తువు (ఆత్మ) విషయముగా గలది. ఉత్త
 మమనఁగా గొప్పఫలముగలది. జ్ఞానములనఁగా యజ్ఞాదుల జ్ఞానము
 లు. అవీమోక్షముకొఱకుఁగావు, ఈజ్ఞానము మోక్షముకొఱకైనది, అ
 నిస్తోత్రముచేయఁబడుచున్నది. మునులనఁగా సంన్యాసులు. పరసి
 ద్ధియనఁగా మోక్షము. ఇతః = ఈ దేహబంధమువదలినపైని. అనిశం
 కరభావ్యము.

పరమనఁగా వెచుకఁజేప్పఁబడినదానికంటెనితరవైనది. జ్ఞాన
 మనఁగా సత్త్వాదీగుణములంకూర్చినది. అది ప్రకృతిపురుషులజ్ఞాన
 ములన్నింటిలోను నుత్తమమయినది. మునులనఁగా దానిని మననము
 చేయువారు. ఈసంసారమండలముకంటె పరమైనసిద్ధిని. అని రా
 మానుజభావ్యము.

ఇతఃమీదియధ్యాయములచేతసాధనముచెప్పఁబడుచున్నది. అనిమ
 ధ్యభావ్యము.

ఇదం జ్ఞాన ముపాశ్రిత్య మమ సాధమ్యమాగతాః |
 సర్గేఽపి నోపజాయంతే ప్రళయే నవ్యభన్తిచ || ౨ ||
 ఇదం జ్ఞానమ్ ఉపాశ్రిత్య = ఈ జ్ఞానమును ఆశ్రయించి, మమ
 సాధమ్యమే ఆగతాః = నాయొక్క సాధమ్యమును పొందినవారు.
 సర్గేఽపి సోపజాయంతే = సృష్టియందుఁగూడ పుట్టకున్నారు. ప్రల

యే నవ్యధన్వీ చ = ప్రళయమునందుఁ గూడ చలించరు -

జ్ఞానమునాశ)యించుటయనఁగా జ్ఞానసాధనమును ఆచరించుట - నాసాధర్యమునఁగా నాస్వరూపమును, పొందినవారు - గీతాశాస్త్రమున క్షేత్రజ్ఞునకును ఈశ్వరునకును భేదమునంగీకరింపలేదుగాననమానమైనధర్మము (attribute) గలుగుట సాధమ్యముకాదు. ప్రళయమునఁగా చతుర్ముఖుల)హ్మనశించుట - అనిశంకరభాష్యము.

సాధమ్యమునఁగా సామ్యము - సృజింపఁబడుటనును సంహరింపఁబడుటనును పొందరు - అనిరామానుజభాష్యము.

మమ యోనిమహాద్భిహ్నా తస్మిన్ గర్భం దధామ్యహమ్ |

సమ్భవ స్సర్వభూతానాం తతో భవతి భారత || ౩ ||

మమ మహత్ బ్రహ్మ యోనిః = నాయొక్క గొప్పదగు ప్రకృతి కారణము. తస్మిన్ అహం గర్భం దధామి = దానియందు నేను గర్భమును ఉంచుచున్నాను - (హే) భారత! = (ఓ) భరతమునంశమువాఁడా!, సర్వభూతానాం సంభవః తతః భవతి = అన్నిభూతములయు పుట్టుక దానివలన కలుగుచున్నది.

గొప్పబ్రహ్మమనఁగా మాయయనెడి త్రిగుణాత్మకయైనప్రకృతి - యోనియనఁగా నన్నిభూతములకును కారణము - గర్భముననఁగా హిరణ్యగర్భుఁడు పుట్టుటకు కారణమైనబీజమును - (అదిసృష్టిసంకల్పము అనిమధు||) క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞులనెడి రెండుప్రకృతులును శక్తులుగాఁగల ఈశ్వరుఁడనన నేను అవిద్య (అజ్ఞానము), కామము, క్రమము, అవేదియుపాశులననుసరించెడి క్షేత్రజ్ఞునిని క్షేత్రముతోఁగలుపుచున్నాననుట - సర్వభూతములయు సృష్టిహిరణ్యగర్భునిద్వారమునఁగలుగునది - దానివలననఁగా ఆబీజమును ఉంచుటవలన - అనిశంకరభాష్యము.

యోనియనఁగా జగత్తునకంతటికిని కారణమైనది - ఎనిమిదివిధములుగాఁజెప్పఁబడిన (౭౮||౪శ్లో||)య చేతనప్రకృతి - మహాశ్చ అహంకారము మొదలగువికారములకు కారణమగుటను మహత్ బ్రహ్మ అనిచెప్పఁబడుచున్నది - తస్మాదేతద్బ్రహ్మ నామరూపమన్నంచజాయతే (ముగ్ధ || ౧ || ౧||౧౦|| - ఆయాశ్వరునివలన ఈప్రకృతియును నామంబును రూపంబు

ను అన్నంబును పుట్టుచున్నది) అనుశ్రుతిలో బ్రహ్మశిబ్దము ప్రకృతియందు బ్రహ్మగింపబడినది - చేతనప్రకృతియైన జీవసముదాయ మేగర్భము - భోగమునకు క్షేత్రమైన (స్థానమైన) అచేతనప్రకృతితో భోక్తృత్వ (అనుభవించువారల) సముదాయమైన చేతనప్రకృతిని చేచేదను అనుట - నా సంకల్పమువలన (గలిగిన ఆ రెండు ప్రకృతుల సంయుగమున నే బ్రహ్మది స్తంబపర్యంతములైన భూతము లన్నియు పుట్టుట - అని రామానుజభాష్యము.

మహద్బ్రహ్మ అనఁగా ప్రకృతి - అది శ్రీ భూదగ్గల నెడి భేదములు కలది - పాఠ్యత సరస్వతి మొదలగువారు దానియంశముకల ఇతరజీవులు - యేనియనఁగా గర్భాధానముకొఱకైనది - తల్లియని యర్థము కాదు - సీతా దేవి మఃఖమును చూపుట మొదలగునది అసంఖ్యముగా చూపుటయే - ఆ భూశబ్దమునఁజెప్పబడినది ఈ (మనః ఆధారముగానుండెడి) భూమికాదు - అని మధ్వభాష్యము.

సర్వయోగిషు కాన్తేయ మూతయ సంభవన్తి యాః |

తాసాం బ్రహ్మ మహద్వోని రహం బీజప్రదః పితా || ౪ ||

(హే) కాన్తేయ! = (ఓ) కుంతపుత్రాడా, సర్వయోగిషు యాః మూతయః సంభవన్తి = అన్నియోనులయందును (దేవతలు పితృదేవతలు గంధర్వులు యక్షులు రాక్షసులు మనుష్యులు పశువులు మృగములు పక్షులు నరీశ్వరములు అనఁగా పా) కునని ఈ మొదలగు వానియందు) పశరీరములు పుట్టుచున్నవో, తాసాం మహత్ బ్రహ్మ యోనిః = వానికి గొప్పదైన మాయ కారణము - అహం బీజప్రదః పితా - నేను బీజమునిచ్చెడి తండ్రిని.

ఈశ్వరుఁడనైన నేను గర్భాధానము చేసెడితండ్రిని. అని శంకరభాష్యము.

దేవాదిశరీరములకు నాచేత చేతనులతో (గూర్పఁబడిన ప్రకృతియే) కారణము - ఆయా ప్రకృతియందు వారివారికర్మానుసారముగా చేతనులను తేమకావాడను సేసె - అని రామానుజభాష్యము.

సత్త్వం రజ స్త్వశ్చైత గుణాః ప్రకృతిసంభవాః |

నిబర్హన్తి మహావా షోఢా దేహే దేహిన దవ్యయమ్ || ౫ ||

(హే) మహాబాహు!-(ఓ) గొప్పభుజములుకలవాడా!, ప్రకృతిసంభవాః సత్త్వం రజః తమః ఇతి గుణాః=ప్రకృతివలనఁబుట్టుకగల సత్త్వము రజస్సు తమస్సు అనెడి గుణములు- ఆవ్యయం దేహీనమ్=వికారములులేనివాడగు ఆత్మను, దేహే నిబద్ధన్తి=శరీరమున కట్టిపెట్టుచున్నవి.

సత్త్వాదులకుఁగూడ గుణములనీ పేరుమాత్రమేకాని, అవి రూపము(రంగు)మొదలగువానివలె దృవ్యములనాశ్రయించియుండుటలేదు- ఇవియవిద్యాస్వరూపములగుటను వేత్తజ్ఞునిఁగూర్చియెల్ల స్పృహనుపగతంత్రములైయెయుండునుగానగుణములనఁబడుచున్నవిగానిగుణములు కలవానికంటె భిన్నములగుటనుకాదు- నిబద్ధన్తిః=బంధవ నుకలుఁజేయనట్లున్నవి- అనిశంకరభాష్యము-

సత్త్వాదులుప్రకృతియొక్క స్వరూపముననుసరించియుండెడి స్వభావబిశేషములు- అవి ప్రకాశము(మకిలలేకపోవుట)మొదలగుకార్యములచేతవె నిరూపింపశక్యములైనవి- అవి ప్రకృతియందు తెలియఁబడకదానివికారములయందు స్ఫుటముగాఁ దెలియఁబడుచుండును-ఆవ్యయఁడనఁగా స్వయముగాను గుణములతోసంబంధించుటకు తగనివాడు- దేహమునందుంచుటయె బంధించుట- అని రామానుజభాష్యము.

పాధనమును ఆచరించుటకై బంధించెడి ప్రకారముచూపఁబడుచున్నది- అని సుఖభాష్యము-

తత్ర సత్త్వం నిమలత్వా త్ప్రకాశక మవామయమ్ |

సుఖసజ్జేన బద్ధాతి జ్ఞానసజ్జేన చానఘ || ౬ ||

తత్ర సత్త్వమ్=వానిలో సత్త్వగుణము, నిమలత్వాత్ ప్రకాశకమ్-నిమలమగుటవలన ప్రకాశింపఁజేయునది- ఆవామయమ్=నిదోషమైనది- [హే)అనఘ!=(ఓ)పాపములులేనివాడా!, సుఖసజ్జేన జ్ఞానసజ్జేనచ బద్ధాతి=సుఖమునందలిసంగముచేతనును జ్ఞానమునందలిసంగముచేతనును బంధించుచున్నది-

ఆవామయమఁగా ఉపద్రవములేనిది- సుఖసంగముచేత బంధించుటయనఁగా నేను సుఖవంతుఁడను అని క్షేత్రధర్మమైన సుఖమును ఆస్థ్యయందు ఆరోపింపఁజేయుట- జ్ఞానమునఁగానిచ్చటంతఃకరణము

శ్రీరూపమైన త్కేత్రధర్మమే- అని శంకరభాష్యము.

నిర్మలమనః గాత్రకాశమునును సుఖమునును ఆవరింపని స్వభావము
నుకలిగియుండుట- ప్రకాశమనః గాత్రపు యొక్క యధాక్షాంతి తె
లియుట- అనమయమనః గా రోగములు లేకుండుటకు హేతువైనద
నుట- ఈ సర్వము పురుషునికి జ్ఞానసంగమునును సుఖసంగమునును
కలుగజేయును- వానియందు సంగము కలిగినతోడనే వాని సాధనముల
గు లొకక వైదిక కర్మములయందు ప్రవర్తించును- అట్లే ఆ
కర్మ ఫలములననుభవింపఁ దగిన యోగులయందు పుట్టుచుండును- ఇ
దియే సర్వము బంధమును కలుగఁ జేయు విధము- అని రామానుజభా
ష్యము-

రజోరాగాత్కం విద్ధి తృష్టాసజ్గ సముద్భవమ్ |

తన్నిబధ్నాతి కాన్తేయ కర్మ సజ్జే న దేహినమ్ || ౭ ||

రాగాత్కం రజః తృష్టాసజ్గ సముద్భవం విద్ధి = రాగస్వరూపమగు
రజోగుణమును తృష్టాసంగముల పుట్టుకఁగలదనిగాను ఎఱుంగుము-
(హే) కాన్తేయ = (ఓ) కుంతీపుత్రుడా! , తత్ దేహినం కర్మ సజ్జే
న నిబధ్నాతి = అది పురుషుని కర్మ సంగముచేత బంధింపుచున్నది-

రాగమనః గా రగుకలుగఁ జేయునది- తృష్టాయనః గా లభింపనిదా
నియందఁగీ అభిలాషము- లభించిన వానియందలి ప్రీతి ఆ సంగము- ఇవి
దేనివలనఁబుట్టునో అట్టిది- దృష్ట్వా దృష్ట ప్రయోజనములు (ఇహ
లోక పరలోకములయందలి ఫలములు) గలవగు కర్మముల యందలి ఆ
సక్తిని పుట్టింపును. అని శంకరభాష్యము-

రాగమనః గా స్త్రీ పురుషులకు అన్యోన్యముండెడి స్పృహ (ప్రీతి)-
దానికి హేతువుగాన రాగాత్కమే- తృష్టాయనః గా శబ్దాదివిషయము
లన్నిటియందలి స్పృహ- సంగమనః గా పుత్రిక, మిత్రిలు మొదల
గు సందంధులతో కలియఁగోరుట- ఈ రెంటికిని హేతువైనదనుట-
ఇది కర్మములయందలి సంగమును ఆనఁగా స్పృహను పుట్టింపును
అట్లే అని కర్మములనాచరించును. వాని ఫలములననుభవించుటకు జన్మ
ములఁబొందును- అని రామానుజభాష్యము- (భాష్యము-

తృష్టాసంగములకు సముద్భవమనః గా కారణము- అని మధ్య

తమస్త్వజ్ఞానజగదిద్ధి మోహనం సర్వదేహినామ్ |

ప్రమాదాలస్యనిద్రాభి స్త నిబద్ధాతిభారత || ౮ ||

అజ్ఞానజం తమః = అజ్ఞానమువలనఁగలిగిన తమస్సును, సర్వదేహి
నాం మోహనం పిద్ధి = అందఱుశరీరులకును మోహమును కలుగఁజే
యుదానిగాను ఎఱుఁగుము. (హే) భారత = (ఓ) భారతమువంశమువాఁ
డా!, తత్ ప్రమాదాలస్యనిద్రాభిః నిబద్ధాతి = అది ప్రమాదము
ఆలస్యమునిద్రాదువానిచేత బంధమును కలుగఁజేయును.

మోహమునఁగా అవివేకము. అని శంకరభాష్యము.

జ్ఞానమనఁగా వస్తువులయధాధాన్యతినీ తెలిసికొనుట. అజ్ఞాన
మనఁగా విపరీతజ్ఞానము. దీనివలనఁబుట్టునది తమస్సు. విపరీతజ్ఞా
నమునకు హేతువయినది మోహనము. ప్రమాదమునఁగా తాను చేయుం
బూనినపనినితప్పించి మఱియొకఁ పనిలోఁబ్రవర్తించఁజేసెడి అనవ
ధానము (గుణితోపోవుట). ఆలస్యమనఁగా పనులు చేయలేకపోవుట.
స్తబ్ధత్వమనుట. పురుషుఁడు ఇంద్రియములను ప్రవర్తించఁజేయుటచే
తఅలయుకఁగిరి అన్నియింద్రియములపనులును డుగుటనిద్ర. అందు బాహ్యం
ద్రియములుమాత్రమే ప్రవర్తించునుండుట స్వప్నమ (కల). మనస్సుగూ
డనుడుగుట సుషుప్తి (నట్టి నిద్ర). వీనికి హేతువలు వీనిద్వారమునల్గురు
సుని బంధించుననితమోగుణము. అని రామానుజభాష్యము. [స్వము-

దేనివలన అజ్ఞానముపుట్టుచున్నదో అదియజ్ఞానజము అనివద్వభా

సత్త్వం సుఖే సజ్జయతి రజః కమణి భారత |

జ్ఞాన చూష్యత్యతమః ప్రమాదే నజ్జయత్యు || ౯ ||

(హే) భారత! = (ఓ) భారతమువంశమువాఁడా!, సత్త్వం సుఖే స
జ్జయతి = సత్త్వగుణము సుఖముగుడు సంగమును కలుగఁజేయును.
రజః కమణి (సజ్జయతి) = రజోగుణము కమణమునందు సంగము
ను కలుగఁజేయును. తమస్సు = తమోగుణమో, జ్ఞానమే ఆత్మత్య ప్ర
మాదే సజ్జయతి = జ్ఞానమును ఆశరించి ప్రమాదమునందు సంగ
మును కలుగఁజేయును.

జ్ఞానమునఁగా సత్త్వగుణమువలనఁగలిగెడి వివేకమును. చే
యవలసినదానిని చేయకపోవుట ప్రమాదము. అని శంకరభాష్యము

సత్త్వాదిగుణములు పేని కేని కర్మ రమున బంధమును కలుగఁ జేయునో
వానిలా పు)ధానములు చెప్పఁబడుచున్నవి-జ్ఞానమనఁగా ఎన్నువుయొ
క్కయ థాభాసితని తెలిసికొనుట- అనిరామానుజభాష్యము.

రజస్తమ శ్చాభిభూయ సత్త్వం భవతి థాగతః।

రజ సత్త్వం తనుశ్చైచ్చ తమ సత్త్వం రజస్తథా||౧౦||
(హే) థాగతః! = (ఓ) భరణంశమ వాఁడా! రజః తమశ్చ అభిభూయ
సత్త్వం భవతి = రజస్సునును తమస్సునును తిరగరరించి సత్త్వగుణ
ము కలుగుచున్నది- సత్త్వం తనుశ్చైచ్చ (అభిభూయ) రజః (భవతి)
- సత్త్వమునును తమస్సునును (తిరగరరించి) రజస్సు (కలుగుచు
న్నది)- తథా సత్త్వం రజః (అభిభూయ) తమః (భవతి) = అటె
నత్త్వమునును : జస్సునును (తిరగరరించి) తమస్సు (కలుగుచున్నది)

కలుగుటయనఁగా వృద్ధిబొందుట- అట్లు వృద్ధిబొందిన గుణము
లు వానివానికార్యములను జేయుచుండ ను- అనిశఁకరభాష్యము.

సత్త్వాదిగుణములు మూడును ప్రకృత్యోగలిసియొన్నయాత్మకర్మ
రూపము సమసరించియున్నను, ప్రాచీనకర్మవశమనను ఆవారభేద
ముంబట్టియు నొక్కొక్కప్పు డొక్కొక్కగుణముదేరింది మిగిలినగు
ణములనిణఁగఁదొ)కుర చుండును- అనిరామానుజభాష్యము.

సర్వద్వారేషు దేహేస్మిన్ ప్రకాశ ఉపజాయతే।

జ్ఞానం యదా తదా విద్యా ద్వివృద్ధం సత్త్వమిత్యుత||౧౧||
అస్మిన్ దేహే సర్వద్వారేషు- ఈ శరీరమున అన్నిద్వారములయం
దను, జ్ఞానం ప్రకాశః యదా ఉపజాయతే = జ్ఞానమనెడి వెలు
గు ఎప్పుడు కలుగుచున్నదో, తదా సత్త్వం వివృద్ధమిత్యుత విద్యా
త్ = అప్పుడు సత్త్వము వృద్ధిబొందినదనియును తెలిసికొనవలయును

ఆత్మకు తెలిపిగలుగుటకు తోరలగు శోత్రము మొదలగు నిం
దీ)యములన్నియు ద్వారములు- ప్రకాశమనఁగా అంతఃకరణముయొ
క్క వృద్ధి (పరిణామము)- అదియే జ్ఞానము- అనిశఁకరభాష్యము.

ప్రకాశే అని పదచ్ఛేదము- వస్తువుల యథాభాసితని ప్రకాశం
పఁజేయుట విషయమైనజ్ఞానము, చక్షుస్సు మొదలగు నన్నిజ్ఞానద్వార
ములయందను ఎప్పుడు వుట్టుచున్నదో- అనిరామానుజభాష్యము-

లోభః ప్రవృత్తి రారమ్భః శమణా మశమసన్నివహః।

రజ స్వేతాని జాయంతే చివృద్ధే కురునన్దన॥౧౦॥

(హే)కురునన్దన=(ఓ)కురువంశమువాడా! లోభః ప్రవృత్తిః శర్మణామ్ ఆరమ్భః ఆశమః స్పృహ (ఇతి) ఏతాని-లోభంబును ప్రవర్తించుటయును పనులను ఆరంభించుటయును శాంతిలేకపోవుటయును కోరికయును (అను)నిచి, రజసి చివృద్ధే (సతి) జాయంతే=రజోగుణము వృద్ధిపొందినది(అగుచుండఁగా) పుట్టుచున్నది-

లోభమనఁగా ఇతరుల సొమ్మును పొందఁగోరుట- ఆశమమనఁగా శంతోషము అనురాగము మొదలగునవి కలుగుట- అందఱకును పొదువైనవస్తువునందలి యాశ తృప్తి- అని శంకరభాష్యము-

లోభమనఁగా తనసొమ్మును విడువలేకపోవుట-ప్రవృత్తియనఁగా ప్రయోజనమునుద్దేశింపకయే ప్రవర్తించుట- శమణులనఁగా ఫలములనిచ్చునది- ఆశమమనఁగా ఇంద్రియములు ఉపరమింపక (ఉడుగక)పోవుట- విషయములను గోరుట స్పృహ- అని రామానుజభాష్యము-

అప)కాశోప్రవృత్తిశ్చ ప్రమాదోమోహపవచః।

తమ స్వేతానిజాయంతే చివృద్ధే కురునన్దన॥౧౩॥

(హే)కురునన్దన!=(ఓ)కురువంశమువాడా! అప)కాశః అప్రవృత్తిశ్చ=తెలివిలేకపోవుటయును ప్రవర్తించకపోవుటయును, ప్రమాదః మోహపవచ (ఇతి) ఏతాని-పొరపాటును మోహంబును (అను)నిచి, తమసి చివృద్ధే (సతి) జాయంతే=తమోగుణము వృద్ధిపొందినది(అగుచుండఁగా) పుట్టుచున్నది-

అప)కాశమనఁగా అవివేకము- దానివలనఁగలుగునవియే ప్రవర్తించకపోవుట మొదలగునవి- అని శంకరభాష్యము-

అప్రకాశమనఁగా జ్ఞానముకలుగకపోవుట- అప్రవృత్తియనఁగా స్తబ్ధుడైయుండుట- ప్రమాదమనునది తానుచేయవలసినదానికంటె నితరమున ప్రవర్తించఁజేయునది- మోహమనఁగా ఒక్కవస్తువునుమఱియొక్కవస్తువునుగాఁదలంచుట-అని రామానుజభాష్యము-

యదానత్ప్రేప్రవృద్ధేతు ప్రళయంయతిదేహభృత్।

తతోస్తమవిదాంలోకా నమలాకా ప్రతిపద్యతే॥౧౪॥

యదాతు=ఎప్పుడు, దేహభృత్ సత్త్వే ప్రవృద్ధే (సతి) ప్రళయం
యాతి=సత్త్వగుణము వృద్ధిబొందినదగుచుండఁగా) మరణమును
పొందుచున్నాఁడో, తదా=అప్పుడు, ఉత్తమవిదామ్ అమలాకా లో
కాకా ప్రతిపద్యతే=ఉత్తమజ్ఞానము కలవారలయొక్క నిమగ్నములై
న లోకములను పొందుచున్నాఁడు- (కరభాష్యము.

ఉత్తమవిత్తులనఁగా మహదాదితత్త్వముల నెఱిగినవారు- అని శంక

ఉత్తమతత్త్వము నెఱిగినవార నఁగా నాత్మగ్నకూపము నెఱిగిన
వారు. వారలలోకములననఁగా సమూహములను- అవీయజ్ఞానము లేని
విగాన అమలములు- ఆత్మజ్ఞులవంశమునఁబుట్టి ఆత్మజ్ఞానమును క
లుగఁజేయు పుణ్యకర్మములంజేయుననుట. అని రామానుజభాష్యము.

రజసి ప్రళయం గత్వా కర్మసజ్జీషు జాయతే।

తథా ప్రలీన స్తమసి మూఢయోనిషు జాయతే॥

రజసి (ప్రవృద్ధే సతి) ప్రళయం గత్వా=రజోగుణము (వృద్ధిబొందినద
గుచుండఁగా) మరణమును పొంది, కర్మసజ్జీషు జాయతే=కర్మము
ననాసక్తిగలవారలగా పుట్టుచున్నాఁడు- తథా తమసి (ప్రవృద్ధే సతి)
ప్రలీనః=అట్లే తమోగుణము (వృద్ధిబొందినదగుచుండఁగా) చచ్చిపో
యినవాఁడు, మూఢయోనిషు జాయతే=మూఢయోనులయందు పు
ట్టుచున్నాఁడు-

మూఢయోనులనఁగా చక్వాదియోనులు- అని శంకరభాష్యము.

కర్మసంగులనఁగా ఫలములనుగోరి కర్మములను జేయువారు-
వారలలోఁ బుట్టి స్వగాఢదులకొఱకు కర్మముల నాచరించును-
మూఢయోనులనఁగా కుక్కపంది మొదలగుయోనులు- పపురుషార్థక
మునైనను సంపాదించికొనుటకు తగనివాఁడగును- అని రామానుజభా
ష్యము-

కర్మాణస్సుకృతస్యాహు సాన్త్రికనిమగ్నఫలమ్।

రజసస్సుఫలం మఖి మజ్ఞానం తమసఃఫలమ్॥౧౬॥

సుకృతస్య కర్మాణః=లేస్సగాఁజేయఁబడిన కర్మమునకు, సాన్త్రికం
నిమగ్నం ఫలమ్ ఆహుః=సత్త్వగుణసంబంధియగు నిమగ్నమైనఫల

మును చెప్పుచున్నాడు. రజస్సు దుఃఖం ఫలమ్ (ఆహుః)-రజస్సునకు దుఃఖమును ఫలమునుగాను (చెప్పుచున్నారు) తమసః అజ్ఞానం ఫలమ్ (ఆహుః) = తమస్సునకు అజ్ఞానమును ఫలమునుగాను (చెప్పుచున్నారు)

సుకృతననః గా పాస్త్విక మనుట-రజస్సునకనః గా రాజస్యకమనుట- నకనుట- కమాధికారమునః గలిగెడి ఫలము కూడ దుఃఖమే అనఁ గారా జసమెఅగును- (దుఃఖమిశ్ర) మైన సుఖమునుట- అనిమధుసూదనటీక) తమస్సునకు అనఁ గా తామసకమనుట- అధమమనకనుట- అనిశంకరభాష్యము-

సత్త్వవృద్ధిలో మృతిబొందినవాడై ఆత్మజ్ఞులగులమునః బుట్టి నవానిచే ఫలార్థే శములేక నాయారాధనముగా జేయఁబడినః మమయొక్క ఫలము పూర్వముకంటె నధిక సత్త్వమువలన గలిగినదై నిమగ్నమనఁ గా దుఃఖ సంపాదము లేనిదెయుండును- అంత్యకాలమున వృద్ధి బొందిన రజోగుణముయొక్క ఫలము ఫలములంగోరి కష్టములం జేయు వారిగులమునః బుట్టుటయు అట్టి కష్టములం జేయుటయుగాని ఫలముననుభవించుటకు వెండియు జన్మమునెత్తుటయు రజస్సువృద్ధి బొందుటయు వెండియు ఫలములంగోరికష్టములం జేయుచుండుటయు ననియిట్లు సాంసారికదుఃఖమును విస్తారముగాఁ గలదెయుండును- ఇట్లు అంత్యకాలమున వృద్ధినిపొందిన తమస్సునకు ఫలము అజ్ఞానపరంపరయై- అనిరామానుజభాష్యము-

దుఃఖమనఁ గా స్వల్ప సుఖముతోఁ గూడిన దుఃఖము- అని మధ్వ భాష్యము-

సత్త్వస్థింజాయదేజ్ఞానం రజసోలోభపవచ|

ప్రమాదమోహౌతనుసో భవతోఽజ్ఞానమేవచ||౧౭||

సత్త్వోజ్ఞానం సంజాయతే = సత్త్వగుణమువలన జ్ఞానముపుట్టుచున్నది- రజసః లోభపవచ సంజాయతే = రజోగుణమువలన లోభమే పుట్టుచున్నది- తమసః ప్రమాదమోహౌ భవతః = తమస్సువలన ప్రమాదంబును మోహంబును కలుగుచున్నవి- అజ్ఞానంచైవ (భవతి) = అజ్ఞానంబును (కలుగుచున్నది)

వెనుకఁ జెప్పినచొప్పున పరంపరచేఁగలిగిన సత్త్వమువలన ఆత్మగర్వ

రూపప్రత్యక్షమనెడి జ్ఞానముకలుగుచున్నది- రజస్సువలన స్వర్గా-
దీభములయందు లోభముకలుగును- పుమాదమనఁగా అవధానము
(జాగ్రత్త) లేకపోవుటవలన చెడ్డ కార్యములయందు ప్రవర్తించుట-
దానివలన మోహమనఁగా వీచరీతజ్ఞానము కలుగును- దానివలనమి-
క్కిలియధికమైనతమహుకలుగును- దానివలన నెత్తానమనఁగాజ్ఞా-
నములేకపోవుటకలుగును- అని రామానుజభాష్యము-

ఉధ్యం గచ్ఛన్తి సత్త్వస్థా మధ్యేతిష్ఠన్తి రాజసాః |

జఘన్యగుణవృత్తిస్థా అధోగచ్ఛన్తి తామసాః || ౧౮ ||

సత్త్వస్థాః ఉధ్యం గచ్ఛన్తి-సత్త్వగుణముననున్నవారు మీదికి
పోవుచున్నారు- రాజసాః మధ్యే తిష్ఠన్తి-రజోగుణవంబంధులగు
వారు మధ్యమునందు ఉన్నారు- జఘన్యగుణవృత్తిస్థాః తామసాః
అధః గచ్ఛన్తి-తక్కువగుణముయొక్క ప్రవృత్తియందున్న తామ-
సులు కిందికి పోవుచున్నారు-

మీదికిపోవుటయనఁగా దేవలోకాదులందు పుట్టుట- మధ్య-
మునందుండుటయనఁగా మనుష్యులలోఁబుట్టుట- కిందికిపోవుటయ-
నఁగా పశ్వాదియోనులలోఁబుట్టుట- అని శంకరభాష్యము-

పైకిపోవుటయనఁగా సంసారబంధమునుండి తప్పిపోవుట- రా-
జసులు ఫలపాదనములగు కర్మములంజేయుచు వానిఫలముననుభ-
వింపుచు వెండియుపుట్టుచు కర్మములంజేయుచునుందురుగాన మ-
ధ్యముననుందురు- ఇది పునరావృత్తిరూపమగుటను దుఃఖప్రపాయమె-
తామసులు ఉత్తరోత్తరము నికృష్టములగు తమోగుణవ్యాపారముల
యందున్నవారై చండాలత్వమునును అటపెని తిర్యకులగుటనును
అటపెని క్రిమికీటాదిజన్మమునును అటపెని స్థావరత్వమునును అ-
టపెని తుప్పలు తీగలు అగుటనును అటపెని రాయి కట్ట బెడ్డ-
లు గడ్డి మొదలగుననీయగుటనును బొందుదురు- అని రామానుజ
భాష్యము-

నాన్యంగుణేభ్యఃకర్తారం యదాద్రష్టానన పశ్యతి |

గుణేభ్యశ్చపరంవేత్తి మద్భావంసోఽథగచ్ఛతి || ౧౯ ||

(యః) ద్రష్టా గుణేభ్యః అన్యంకర్తారం యదా నానుపశ్యతి=(ప)

తెలిసికొనువాఁడు గుణములకంటెను ఇతరుఁడగు కర్తను ఎప్పుడు చూడఁడో, (కిం)చ గుణేభ్యః పరం వేన్తి=ఇంతియెకాక గుణముల కంటె పరుఁడగువానిని తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సః మద్భావమ్ (తదా) అధిగచ్ఛతి=వాఁడు నేనగుటను (అప్పుడు) పొందుచున్నాఁడు-

గుణము లేయన్నియవస్థలునుకల్పవైఅన్నికర్మములకునుకర్తలు ; గుణవ్యాపారములకుపాక్షియగు నాత్మ నిర్గుణుఁడు ; అంతయునువాసుదేవుఁడె ; అని యిట్లు మందిజ్ఞానముకలవాఁడు వాసుదేవత్వమును పొందుచున్నాఁడు- అని శంకరభాష్యము.

స్వయముగాపరిశుద్ధమైనస్వభావముగలయాత్మకు అనేకవిధములగు కర్మములంగూర్చినకర్తృత్వము పూర్వ పూర్వ కర్మములమూలముగావచ్చిన గుణసంపరకమునిమితముగాఁగలది- ఆత్మ స్వయముగాకర్తకాఁడు- పరిచ్ఛిన్నముకాని జానమె స్వరూపముగాఁగలవాఁడు- అనియిట్లు ఆత్మనుఎప్పుడుచూచునో అప్పుడు మద్భావమును (నావంటివాఁడగుటను) పొందుచున్నాఁడు- అని రామానుజభాష్యము.

గుణములకంటెనితరునిపరిణామి (పరిణామముగల) కర్తనుగాఁ జూడకున్నాఁడో- అని మధ్వభాష్యము.

గుణానేతానతీత్యత్రో దేహీదేహశముద్భవాన్ |

జన్మమృత్యుజరాదుఃఖై ర్విముక్తోఽమృతమశ్నుతే || ౨౦ ||

దేహీ=పురుషుఁడు, దేహశముద్భవాన్ ఏతాన్ త్రీన్ గుణాన్ అతీత్య=దేహమునఁగలిగిన ఈ మూడు గుణములనును అతిక్రమించి, జన్మమృత్యుజరాదుఃఖైః విముక్తః=పుట్టు కయును చావునుముదిమియునుదుఃఖముననువానిచేత విడువఁబడినవాఁడై, అమృతమ్ అశ్నుతే=మోక్షమును పొందుచున్నాఁడు-

(బ్రదికియుండియెయితక)మించి- దేహశముద్భవములనఁగా దేహముపుట్టుటకు బీజములైనవి- బ్రదికియుండియె జన్మాదులచేవిడువఁబడినవాఁడై జ్ఞాని అమృతమునుఅనఁగా నేనగుటనుపొందుచున్నాఁడు! అనిశంకరభాష్యము-

దేహకారమ, గాఁబరిణమించిన ప్రకృతివలనఁబుట్టిన సత్త్వాదిగుణములనతిక్రమించి జ్ఞానేకస్వరూపుఁడగునాత్మను చూచుచున్నవాఁడు-

డై జన్మాదులచే విడువబడినవాడై అవ్యతుని అనగా నాళ్ళ నుపొందుచున్నాడు. ఇదియే మద్భాషముఅని యథాము. అని రా మానుజభాష్యము.

తైలికైశ్చేన్ద్రిగుణానతా నతీతోభవతిప్రభో|

కిమాచారఃకథంచైతాం స్త్రీన్గుణానతవతే||౨౦||

(హే)ప్రభో=(ఓ ప్రభువా!, ఏతాన్ గుణాన్ అతీతః = ఈ మూ డుగుణములను అతిక్రమించినవాడు, కైః శ్చైశ్చే(విశిష్టః)భవతి = ఏగు టుతులతో (కూడినవాడు) అగుచున్నాడు? కిమాచారః భవతి-ఏ యాచారముకలవాడు అగుచున్నాడు? ఏతాన్ గుణాన్ క థంచ అతీతవతే-ఈ మూడు గుణములను ఎట్లు అతిక్రమింపు చున్నాడు?

విభగవానువాచ-

.ప్రకాశంచ ప్రవృత్తించ మోహమేవచపాణ్డవ|

న ద్వేష్టిసంప్రత్యాని నవివృత్తానికాశ్మీ||౨౧||

(హే)పాణ్డవః=(ఓ)పాండవుడా!, సంప్రవృత్తాని=ప్రవర్తకం చిన, ప్రకాశంచ ప్రవృత్తించ మోహమేవచ నద్వేష్టి=ప్రకాశము గును ప్రవృత్తినిని మోహమునును ద్వేషింపడు. నివృత్తాని నకాశ్మీ తి=మఱిసవానిని కోరడు.

ప్రకాశములగు సగా శర్వరజస్తమోగుణములకార్యములు. ఈ శోకమునఁ జెప్పిన లక్ష్యమ నెవమాత్రము తెలియఁదగినదెకాని ఇత రులకు తెలియఁదగినదికాదు. అనిశంకరభాష్యము.

ఆత్మకంటే నితములగు నవివృత్తవస్తువులయందు సత్త్వాది కార్య ములగుప్రకాశములు ప్రవర్తించినను ద్వేషింపడు. ఆత్మవ్యతిరిక్తము లగునివృత్తవస్తువులందు ప్రవర్తించకపోయినను కోరడు. అనిరామా నుజభాష్యము.

తటుచుగా ద్వేషింపడు. తటుచుగాఁ గోరడు. అనిమధ్వభాష్యము.

ఉదాసీనవదాసీనో గుణైశ్చోనవిచాల్యతే|

గుణా వక్తంత్యైవ యేవతిన్మ తినేజ్జతే||౨౩||

యః ఉదాసీనవత్ ఆసీనః=ఎవ్వడు ఉదాసీనునివలెను ఉన్న

వాఁడై, గుణైః నవిచాల్యతే = గుణములచేత కదల్చబడఁడో - యః
గుణాః పతన్త్యత్యేవ అవతిష్ఠతి = ఎవ్వఁడు గుణములు ప్రవర్తింపు
చున్నవిఅనియె ఁన్నాఁడో, నేజ్ఞతే = కదలఁడో.

అసీనుఁడనఁగా గుణాతీతత్వమునకు సాధనమైనమాగ్గముననున్న
వాఁడు - ఏసంస్కృతి వివేకజ్ఞానావస్థనుండి చలింపఁడో - కార్య
ము(శరీరము) కరణములు(ఇంద్రియములు) విషయములు ఈ యాకా
గముగాఁబరిణమించిన గుణములు ఒక్కదానియందొక్కటి ఉండునని
ఎవ్వఁడుండునో - అవతిష్ఠతే అని యుండవలసినదానిని అవతిష్ఠతి అ
ని ప్రయోగించుట శ్లోకము నడపదను భయముచేత - యేనుతి
ష్ఠతి అని పాథాంతరము - కదలకపోవుటయనఁగా స్వరూపమనం
దెయుండుట - అని శంకరభాష్యము -

గుణములను కాక ఆత్మనుమాచుటయందె తృప్తినిబొందియుండు
టను మిగిలినవానియందు ఉదాసీనుఁడు - గుణములచేత ద్వేషము
ను ఆకాంక్ష(కోరిక) యును కలిగి వానిచేత చలింపఁబడఁడో - గు
ణములు వానికార్యములగు ప్రకాశాదులయందు ప్రవర్తింపుచున్నవి
అనియుండి కదలకపోవుటయనఁగా గుణముల కార్యములననుసరిం
చి ప్రవర్తింపకపోవుట - అని రామానుజభాష్యము -

సమదుఃఖసుఖస్వస్థ స్థ సమలోషాశ్శకాశ్చనః |

తుల్యప్రియాప్రియో ధీర స్తుల్యనిన్ద్యాశ్శసంస్తుతిః || ౨౪ ||

మానావమానయోస్తుల్య స్తుల్యోమిత్రారిపక్షయోః |

సర్వారఘ్నపరిత్యాగీ గుణాతీతస్స ఉచ్యతే || ౨౫ ||

సమదుఃఖసుఖః స్వస్థః సమలోషాశ్శకాశ్చనః = దుఃఖంబునుసుఖం
బునుసమంబులుగాఁగలవాఁడును స్వస్థఁడును మంటిబెడ్డయును
రాయియునుబంగారును సమానములుగాఁగలవాఁడును, తుల్యప్రియా
ప్రియః ధీరః తుల్యనిన్ద్యాశ్శసంస్తుతిః = ఇష్టంబునుఅవిష్టంబును
తుల్యములుగాఁగలవాఁడును ధీరుఁడును నిందించుటయురన్నస్తో
త్రముచేయుటయు సమానములుగాఁగలవాఁడును, మానావమానయోః
తుల్యః = మానమునందును అవమానమునందును ఒక్కవిధముగానుం
డువాఁడును, మిత్రారిపక్షయోః తుల్యః = మిత్రపక్షమనంచునుశత్రు

పక్షమునందును ఒకర విధముగానుండువాఁడను, సర్వాగమ్యుఁడీ త్యాగీచ(యః)=అన్నియారంభములనున విడుచువాఁడను (ఎవ్వఁడో), సః గుణాతీతఃఉచ్యతే=వాఁడు గుణాతీతుఁడని చెప్పఁబడుచున్నాఁడు-

స్వస్థుఁడనఁగా తనయాత్మయందున్నవాఁడు. ధీరుఁడనఁగాబుద్ధి మంతుఁడు- మావానమానములలాఁమల్యుఁడనఁగా వికారములేనివాఁడనుట- వీనియుద్దేశమున శత్రు మిత్రులులేకపోయినను ఇతరులయుద్దేశమునుపట్టి శత్రుమిత్రులని చెప్పఁబడినది- ఆరంభములనఁగా కర్మములు- దేహము నిలుచుటకు కావలసినదితప్ప మిగిలిన కర్మముల నన్నిటినీ విడుచువాఁడనుట- ఈ రెండుశో కములగానును జెప్పఁబడినది ప్రయత్నపూర్వకముగా నాచరింపఁబడినదై గుణాతీతత్వమునకు సాక్షనమగును- స్థిరపడినపైని ఇదియె గుణాతీతుఁడు తానని తెలిసికొనుటకు గుఱుతుకూడ నగును- అని శంకరభాష్యము-

దుఃఖమునందును సుఖమునందును సమమైనచిత్తముకలవాఁడు- స్వస్థులడనఁగా తనయందున్నవాఁడు- తనయాత్మమాత్రమే ఇష్టుఁడు గాఁగలవాఁడుగాన పుత్రతాపలుపుట్టినను చచ్చినను ఒకర విధమైనచిత్తముగలవాఁడుగానె యుండువాఁడనుట- ధీరుఁడనఁగా ప్రశక్తినిసాత్తనును ఏషణుచుటలో నేర్పరియైనవాఁడు- తనకు (ఆత్మకు)మనుష్యత్వాదులతో సంబంధములేదని తెలఁచుటచే ఆమనుష్యత్వాదులను పట్టినవేయైన నివాస్తుతిమానావమానశత్రుమిత్రపక్షములయందు సమమైనచిత్తముకలవాఁడు- దేహియగుటనుపట్టినచ్చిన ఆరంభముల నన్నిటినీ విడుచువాఁడు- అని రాహుణజభాష్యము-

తుల్యత్వమయొక్కయధాము పూర్వము చెప్పఁబడినది- అని మధ్యభాష్యము-

మాంసయోఽవ్యభిచారేణ భక్తియోగేన సేవతే।

సగుణాన్ సమతీత్యైతాన్ బ్రహ్మభూయాయకల్పతే॥౨౬॥

యః అవ్యభిచారేణ భక్తియోగేన మాంసేవతే=ఎవ్వఁడు అనియమములేనిదైన భక్తియోగముచేత నన్ను సేవింపుచున్నాఁడో, సః ఏతాన్ గుణాన్ సమతీత్య=వాఁడు ఈ గుణములను అతిక్రమించి, బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే=బ్రహ్మస్వమునకు సమర్థుఁడగుచు

న్నాడు-

సమస్త భూతముల హృదయముల నాశ్రయించియుండెడి యీ శ్వరుడనును నారాయణుండనునగు నన్ను- సంన్యాసియైనను కర్మముల వాచించువాడైననగు నేవ్వడు-బ్రహ్మభూయమనఁగా మోక్షము- అని శంకరభాష్యము.

ప్రకృతినిని ఆత్మనును వేరువేరుగాఁదలంచినంతమాత్రమున గుణాతీతస్వము కలుగఁబోదు- అనాదీకాలమునుండిప్రవర్తించినవిపరీత వాసనచే నాతలంపు బాధింపఁబడుచుండును- కావున నన్ను భజించువాడె, స్వయముగానతిక్రమింపశక్యముగాని గుణములనన్నిటిని నతిక్రమించి బ్రహ్మభావమునకుఁదగినవాడు అనఁగా స్వస్వరూపముననున్న ఆత్మనుపొందువాడు, అగుచున్నాడు-అని రామానుజభాష్యము -

బ్రహ్మభూయమనఁగా ప్రకృతివలె భగవంతునకీప్యమగుట-ప్రకృతియిస్సమైనయంతయున్న ముకాడు- ఇచ్చ మగుటమాత్రమే- భూయము అనఁగా భావము-అని మధ్వభాష్యము-

బ్రహ్మణోహిప్రతిష్ఠాహమమృతస్యావ్యయస్యచ |

శాశ్వతస్య ధర్మస్య సుఖస్యైకాన్తికస్యచ || ౨౭ ||

అమృతస్య అవ్యయస్యచ బ్రహ్మణః=నాశములేనివాడును నిర్వికారుండునగు బ్రహ్మాంబునకును, శాశ్వతస్య ధర్మస్యచ=శాశ్వతమైన ధర్మమునకును, వికాన్తికస్య సుఖస్యచ=నీయతమైన సుఖమునకును, అహం ప్రతిష్ఠా=నేను ప్రతిష్ఠను.

బ్రహ్మమనఁగా పరమాత్మ- నేను అనఁగా ప్రత్యగాత్మ-దేనియందుండునోఅది ప్రతిష్ఠ - ప్రత్యగాత్మయెనుంచిజ్ఞానముచేత పరమాత్మగా నిశ్చయింపఁబడునుగాన పరమాత్మకుప్రతిష్ఠ - ధర్మస్య సుఖస్య=జ్ఞానయోగమనెడి ధర్మముచేతఁబొందఁదగినయానందమునకు-ఏయిశ్వరశక్తిచేతభక్తాదుగ్రహము మొదలగు వానికొకట బ్రహ్మముప్రవర్తించుచున్నదో ఆశక్తివైననేనుబ్రహ్మమే- శక్తియునుశక్తికలదియునొక్కటియెకదా. మతియొక్కవిశమగునధఃమెట్లన్నను- బ్రహ్మమనఁగానవికల్పకబ్రహ్మము. దానికీనిర్వికల్పకుడైననేనాత్రయమైనవాఁడను.

[385]

గీతాభావ్యత్రయ సారము.

శాశ్వతధర్మమునకు అనఁగా జ్ఞానసీష్మతును దానీవలనఁగలిగె
డి సుఖమునకును ప్రతిష్ఠ. అనిశఁకరభాష్యము.

(బ్రహ్మమనఁగాపిత్యగాత్మస్వరూపము) శాశ్వతధర్మమనఁగా
మిక్కిలియతిశయముగలిగిన నిత్యమైనయైశ్వర్యము- సుఖమనఁగా
జ్ఞానీపాండవలసిన యానందము- భగవంతునింగూర్చిన ప్రీతిపల్లవలన
గుణములనతిక్రమించును- అటపైని బ్రహ్మభావముకలుగును- అని రా
మానుజభాష్యము-

బ్రహ్మమునకుఅనఁగామాయకు- అనిమధ్వభాష్యము.

ఇతితై భగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం

యోగశాస్త్రేతైక్యస్థాజ్ఞానసంవాదేగుణత్ర

యపిభాగోనామ చతుర్థశోధ్యాయః

ఇట్లు ఉపనిషదథాపరిపాదకంబునుబ్రహ్మవిద్యాప్రతిపాదకం

బునుయోగశాస్త్రంబునుతైక్యస్థాజ్ఞానసంవాదంబునగుభ

గవద్గీతలలోగుణములుమూటినివిభాగించుటయ

నెడిపదునాలుగవయధ్యాయము.

గీతాభాష్యత్రయ సారము.

పదునేనవ యధ్యాయము.

తీర్థభగవానువాచ.

ఊర్ధ్వమూల మధశ్శాఖ మశ్వత్థం పాహు కవ్యమ్ |

ఛన్దాంసి యస్య పథాని యస్తం వేద స వేదవీత్ || ౧ ||

ఊర్ధ్వమూలమ్ అధశ్శాఖమ్ అశ్వత్థమ్ = మీదికి పేరులు కలదియును క్రిందికి కొమ్మలు కలదియును కావీ చెట్టును, అవ్యయమ్ (శ్రుతయః) ప్రాహుః = నిత్యమైనదానిగా (శ్రుతులు) చెప్పుచున్న వీ-యస్య ఛన్దాంసి పథాని (ప్రాహుః) = దేనికి ఛందస్సులను ఆకులను గాను (చెప్పుచున్నవో) - యః తం వేద = ఎవ్వఁడు దానిని ఎఱుఁగుచున్నాడో, సః వేదవీత్ = వాఁడు వేదము నెఱుఁగువాఁడు.

ఊర్ధ్వమనఁగా బ్రహ్మము. అవ్యక్తమాయాశక్తిపిశిష్టంబగు ఆ బ్రహ్మమే మూలముగాఁగలది యీ సంసారవృక్షము. మహాత్తు అహంకారము తస్మాత్తేలు మొదలగునవి కొమ్మలు. అశ్వత్థమనఁగా (అశ్వస్థస్య) రేపటికి ఉండనిది. ఈ సంసారవృక్షము అనాది కాలమునుండి ప్రవర్తించినదిగాన అభ్యయము. ఛందస్సులనఁగా ఋశ్యజుస్సామములు. ఆకులు చెట్టును కాపాడునట్లు వేదములు ధర్మాధర్మములనును వానిసాధనములనును వానిఫలములనును ప్రకాశింపఁజేయునవిగాన సంసారమును కాపాడునవి. వేదవీత్తనఁగా వేదాధర్మము నెఱిగినవాఁడు. ఇట్లు సమూలవృక్షజ్ఞానముస్తోత్రము చేయఁబడుచున్నది. అని శంకరభాష్యము.

ఏ సంసారమ నెడి యశ్వత్థమును ఊర్ధ్వమూలమునుగానును అధశ్శాఖమునుగానును అభ్యయమునుగానును శ్రుతులు చెప్పుచున్నవో. ఏడులోకములనును మీదనుండెడి చతుర్ముఖుఁడు మొదలుగాఁగలుగుట చేత నది యూర్ధ్వమూలము. భూమిమీదనుండెడి మనుష్యులు పశువులు మృగములు కృములు (పురుగులు) కీటములనఁగా తేల్లు మొదలగునవి పక్షులు స్థావరములునఁగా చెట్లు మొదలగునవి అనునవి యంతముగాఁగలదగుట చేత అధశ్శాఖము. మంచితానమునలుగునదినును ప్రవాహరూపముగానుండుట చే తెంపుతేరిదై యుండునుగాన నవ్య

యము. వేదములలోఁ జెప్పఁబడిన కామ్యకర్మములచేత నీసంసారము వృద్ధిపొందునుగాన వేదములు దీనికి ఆకులు. ఆకులచేతఁగదా చెట్టు ఎదుగుట. వేదము సంసారవృక్షమును తెగఁగొట్టెడి యుపాయమును తెలియఁజేయును. ఛేదింపఁబడవలసినవృక్షము నెఱుఁగుటఛేదించెడియుపాయమును తెలిసికొనుటకుడెవయ్యే గించును. కాఁబట్టి ఈవృక్షము నెఱిఁగినవాఁడు వేదము నెఱిఁగినవాఁడని చెప్పఁబడుచున్నది. అనిరామానుజభాష్యము.

సంసారస్వరూపంబును దానిని దాఁటుటకుడెపాయంబును విజ్ఞానంబును ఈయధ్యాయమునఁజెప్పఁబడుచున్నవి. ఊర్ధ్వఁడనఁగా విష్ణువు. ఊర్ధ్వఁడనఁగా అన్నిటికంటె నుత్కృష్టుఁడు. క్రిందివిల్లినఁగా నికృష్టములైన, భూతములు శాఖలు-తేపుగూడనొక్కవిధమున నుండదుగాన నశ్వస్థము. పూర్వపుబ్రహ్మకాలమున నెట్లుండెనోఅట్లే ఎల్లప్పుడునగుటను అవ్యయము. ఫలమువకు కారణములుగానఛందస్సులుఆకులు. ఆకులుపుట్టకపండ్లుకలుగవుగదా. అనిమధ్యభాష్యము.

అథశ్చోర్ధ్వఁంచప్రసృతాస్తస్యశాఖా, గుణప్రవృద్ధావిషయప్రవాళాః।
అథశ్చమూలాన్యనుసంతతాని, కర్మానుబంధీనిమనుష్యలోకే॥౨॥

గుణప్రవృద్ధాః విషయప్రవాళాః తస్య శాఖాః=సత్త్వాదిగుణములచేతవృద్ధిబొందినవియును శబ్దాదివిషయముల నెడిదిగురులుగలవియునగు దాని కొమ్మలు, అథశ్చ ఊర్ధ్వఁంచ ప్రసృతాః-క్రిందికిని మీదికిని ప్రసరించినవి- కర్మానుబంధీని మూలాని=కర్మముననుసరించియుండెడి వేరులు, అథశ్చ మనుష్యలోకే అనుసంతతాని-క్రింద మనుష్యలోకమున విస్తరించియున్నవి.

మనుష్యులు మొదలగువారలకంటె క్రిందనైనవఁగా స్థావరములనటకును, మీదనుతనఁగాబ్రహ్మలోకమువలనను- జ్ఞానకర్మఫలములు ఆచెట్లు కుకొమ్మలవంటివిగానకొత్తులు-అట్టి శాఖలవలనఁగలుగునవిగానశబ్దాదివిషయములు చిగుళ్లు - సంసారవృక్షమునకు గొప్ప మూలమైన ఉపాదానకారణము ఊర్ధ్వఁముగాఁజెప్పఁబడినది. ఇప్పుడు ఫలములవలనఁగలిగిన రాగద్వేషాదివాసనలువేగులవలెధర్మాధర్మప్ర

వృద్ధికికారణములైననీయునుదేహదులకుతరువాతీవీయునుగానక్రిందివే
రులు- అనుసంతతములనఁగా ప్రవేశించియున్నవి- కర్మానుబంధుల
నఁగా ధర్మాధర్మస్వరూపమైనకర్మముతమవలనఁగలుగునదిగాఁ
గలవి- విశేషముగా మనుష్యులకే కర్మమునందధికారముగాన మ
నుష్యులకే అనిచెప్పఁబడినది- అనిశంకరభాష్యము.

మనుష్యాదులుశాఖలుగాఁగల యావృక్షమునకు ఆయాకర్మముల
చేఁగలిగినమఱికొన్నిశాఖలు వెండియు మనుష్యులశ్వాదిరూపమునఁగిం
దికిఁబ్రసరింపుచున్నవి- మీదికిగంధర్వయక్షదేవాదిరూపమున ప్రసరిం
పుచున్నవి- అనిరామానుజభాష్యము.

శరీరముమొదలగువానియందుండుభూతములు అవ్యక్తమునఁ(ప్ర)
కృతీయఁడు( )గూడ సూక్ష్మరూపముగా నుండునుగాన క్రిందికిని మీ
దికిని ప్రసరించినవి- గుణములు సత్త్వముమొదలగునవి- విషయము
లు ప్రతీతిమాత్రసుఖంబులు(సుఖకరములుగాఁదోచునవి)గాన ప్రవా
లములు (విగుల్లు)అనఁబడును- మూలములు భగవద్రూపములు మొ
దలగునవి- భగవంతుఁడుగూడ కర్మానుబంధమున(కర్మానుసారము
న)ఫలము నిచ్చుచున్నఁడు- అని మధ్వభాష్యము.

నరూపమస్యేహతథోపలభ్యతేనానోనచాదిర్నచసంప్రతిష్ఠా |
అస్య రూపమ్=దీని రూపము, తథా ఇహ నోపలభ్యతే=అట్లు (వె
నుకఁజెప్పఁబడినచొప్పున) ఇచ్చట కనఁబడకున్నది- అన్తః న=అం
తము లేదు, ఆదిశ్చ న=మొదలును లేదు- సంప్రతిష్ఠా చ న=స్థితి
యును లేదు.

సంసారము, స్వప్నము మరీచ్యుడకము(ఎండమావిలోనినీరు) మా
య గంధర్వనగరము వీనితోసమానమైనదిగాన ఇప్పుడుచెప్పినచొప్పు
న దానిరూపము తెలియఁబడదు- సంప్రతిష్ఠాయనఁగా మధ్యము- అని
శంకరభాష్యము,

నేను మనుష్యుఁడను దేవదత్తునిపుత్రిఁడను యజ్ఞదత్తునితండ్రి
ని తగినపరిగ్రహముకలవాఁడను అనియింతమాత్రమే తెలియునుగాని
గుణమయములగు భోగములయందు సంగములేనిచో నీవృక్షము అం
తమును పొందుటయును, దీనికి గుణసంగమే ఆదియగుటయును, ఆత్మ

[3౫౨]

గీతాభాష్యత్రయ సారము.

కానిదానిని ఆత్మయనుకొనుటయ నెడి యజ్ఞానము దీనికిప్రతిపత్తయ
గుటయును, తెలియదు- (ప)తిష్ఠ యనఁగా మూలము నిలుచుటకు ఆ
ధారమైన ప్రదేశము- అనితాత్పర్యచంద్రిక) అనిరామానుజభాష్యము
ఎట్లున్నదో అట్లు తెలియఁబడదు- అంతాదియనఁగా విష్ణువు
అనిమధ్వభాష్యము-

అశ్వత్థి మేనంసువిరూఢమూలమసజ్జ శస్త్రేణదృఢేనభిత్వా॥ ౩

తతఃపదంతత్పరిమాగితవ్యంయస్త్రిగతాననివతకన్తిభూయః।
సువిరూఢమూలమ్ ఏనమ్ అశ్వత్థమ్ = లెక్క గా మొలచిన పేరులుగల ఈ
అశ్వత్థమును, దృఢేన అసజ్జ శస్త్రేణ భిత్వా = దృఢమైన నంగ
ములేకపోవుటయ నెడిశస్త్రముచేత ఛేదించి, తతః = తరువాతను, యస్త్రి
గతాః భూయః ననివతకన్తి = దేనిలో నడచినవారు వెండియును
మఱలరో, తత్ పదమ్ = ఆ స్థానము, పరిమాగితవ్యమ్ = వెదకఁబడఁ
దగినది-

అసంగమనఁగా పుత్రులయందును ధనమునందును లోకములయందు
ను ఆసక్తి లేకపోవుట - ఈ ఆసక్తులే ఈపరాత్మయము - దృఢముఅనఁ
గా పరమాత్మనుగూర్చిననిశ్చయముచేత దృఢముగాఁ జేయఁబడినది-
అశస్త్రమువివేకమునభ్యసించుటయ నెడి రాతమీదఁ గీడఁబడినది కావల
యును- ఛేదించుటయనఁగా సంపారవృత్తుమును బీజముతోఁగూడపేకి
వేయుట- పదమనఁగా వెన్గవపదము- వెదకుటయనఁగా తెలిసికొ
నుట- గతులనఁగాఁజొచ్చినవారు- అనిశంక రభాష్యము-

విరూఢములనఁగా అనేకవిధములుగా మొలచినవి- జ్ఞానముమూ
లముగాఁగలదగుటచే దృఢమైనది- గుణమయములగు భోగములయం
దు సంగములేకపోవుటయ నెడి శస్త్రముచేత. తతః = విషయములయం
దు ఆసక్తి కలిగియుండుటయ నెడి హేతువున నె- అనిరామానుజభాష్యము-

అసంగశస్త్రముచేతలనఁగా సంగములేకపోవుటతోఁగూడినజ్ఞాన
ముచేత- ఛేదించుటయనఁగా విమర్శించుటయె- అట్లైనది వానికిబం
ధకముకాదు- అప్పుడు మూలముననున్న బ్రహ్మము తెలియఁబడును- అ
నిమధ్వభాష్యము-

త మేవచాద్యంపురుషంప)పద్యే,యతఃప,వృత్తిఃప,సృతాపురాణే॥ ౪॥

తమ్ ఆద్యం పురుష మేవ ప్రపద్యే-ఆ(పదశబ్దము చే జెప్పబడిన) మొదటివాడగు పురుషుని నె ఆశ)యింపుచున్నాడను- (ఇతి పరిమ- గీతవ్యామ్-అని వేదః బడవలసినది)- యతః పురాణే ప్రవృత్తిః ప్ర సృతా-ఎవ్వనివలన పురాతనమైన (సంపారమ నెడిమాయావృత్త ముయొక్క) ప్రవృత్తి ప్రసరించినదో- ఆపురుషుడు బుద్ధజాలికుడు(గారుపి చేయువాడు) మొదలగువాని వంటివాడు- అని శంకర భాష్యము-

ప్రపద్యే ద్యతః అనిపాఠము (అష్టానామలునినర్తరించుటకొఱకు), తమ్ ఆద్యం పురుష మేవ ప్రపద్యేత్-ఆ మొదటి పురుషుని నె శరణముబొం దవలయును- యతః పురాణే ప్రవృత్తిః ప్రసృతా-ఎవ్వనివలన పురా తనమైన ఈగుఱమయభోగసంగప్రవృత్తి ప్రసరించినదియో-ప్రపద్యే యతఃప్రవృత్తిః అనియైనను పాఠము- ప్రపద్య ఇయతః అనిపదచ్ఛే దము- తమ్ ఆద్యం పురుష మేవ ప్రపద్య=ఆ మొదటి పురుషుని నె శర ణుజొచ్చి; ఇయతః(సాధనసూతా) పురాణే ప్రవృత్తిః ప్రసృతా-ఇం తమాత, మునకు (అష్టాననివృత్తి మొదలగు దాశకంతటికని) సానధమై పురాతనమైన ప్రవృత్తి ప్రసరించినది- ప్రాచీనులయిన ముముక్షువు ల(మోక్షముగోరువారల) ప్రవృత్తి యనుట- ప్రాచీనులగు ముముక్షు వులు నన్నె శరణమునుగాఁ బొంది బంధమును వదలించికొనిరనుట- అని గామానుభాష్యము-

ప్రపద్యే అనియో పాఠము- తమేవ ప్రపద్యే-ఆతనినే శరణుజొచ్చునది- ఇది ఛేదించుట పడ పాయము- భగవంతునికంటె నితరుడు శరణ్యుడు లేడుగదా- అనిమధ్యభాష్యము-

నిర్వాణ మోహజితగజ్ఞదోషా,

అధ్యాత్మనిత్యావినివృత్తకామాః |

ద్వంద్వైర్విముక్తాస్స భదుఃఖనం జ్ఞే,

గ్గచ్ఛన్త్రయమూఢాః పదమన్యయంతత్ || ౫ ||

నిర్వాణ మోహః జితగజ్ఞదోషాః అధ్యాత్మనిత్యాః వినివృత్తకామాః

=మానమోహములులేనవారును సంగమ నెడిదోషమునుబయించిన

వారును అత్సవిషయమున నానక్తికలవారును కామమును వివరింప

వారును, సుఖదుఃఖసంక్షేపైః ద్వంద్వైః విముక్తాః = సుఖదుఃఖములను పేరుగల ద్వంద్వములచేత విడువబడినవారును, అమూఢాః = మూఢులు కానివారును, అవ్యయః తత్ పదం గచ్ఛంతి = నిర్వికారమయిన ఆ పదమును పొందుచున్నారు.

అధ్యాత్మనిత్యుచనఃగా పరమాత్మస్వరూపమును చూచుటయందు ఆసక్తిగలవారు, కామములు విశేషముగాఁ బోయినవారు అనఁగా సంన్యాసులు-అమూఢులనఁగా మోహము లేనివారు-అనిశంకరభాష్యము-

మానమనఁగా ఆత్మకానిదానిని ఆత్మయనుకొనట - అదియే మోహము - సంగమనఁగా సత్త్వరజస్తమోగుణమయములగు భోగములయందలి ఆసక్తి - అదియే దోషము - అధ్యాత్మమనఁగా ఆత్మజ్ఞానము - అదితప్పమిగిలినంతన్నిటియందును కోరిక లేనివారు - అమూఢులనఁగా ఆత్మకానిదానిస్వభావములనును ఆత్మస్వభావములను నెఱిగినవారు-అవ్యయమైనదిమనఁగా అపరిచ్ఛిన్నమైన జ్ఞానమె ఆకారముగాఁగల ఆత్మను పొందుచున్నారు - నన్ను శరణుఁజొచ్చినవారలకు ఈప్రవృత్తులన్నియు వాప్రసాదముననే శక్యములైనవై సిద్ధించును - అనిరామానుజభాష్యము -

[ప్రథమ]

ఈశోకమున సాధనాంతరముచెప్పబడుచున్నది - అనిమధ్వభా

న త ద్భాసయతే సూర్యో నశశజ్జోక నపావకః |

యద్గత్వా ననివతాన్తే తద్దామ పరమం మమ || ౬ ||

తత్ సూర్యః నభాసయతే = దానిని సూర్యుఁడు ప్రకాశింపఁజేయఁడు - శశజ్జః న(భాసయతే) = చంద్రుఁడు ప్రకాశింపఁజేయఁడు - పావకః న(భాసయతే) = అగ్ని ప్రకాశింపఁజేయఁడు - యత్ గత్వా ననివర్తన్తే = పేరినీ చేరి మఱియో, తత్ మమ పరమం ధామ - అది నాయొక్క గొప్ప ధామము.

(శంకరభాష్యము)

ధామమనఁగా విష్ణువుయే కలఁ తేజోరూపమయిన పరమము - అని

ఆత్మలపైకి జ్యోతిస్సునాసంబంధియగునది - అనఁగా వాఙ్మూర్తియగుటచే నాకులంశమైనది - సూర్యాదులుగూడ ప్రకాశింపఁజేయునుగాన పరమమనఁబడుచున్నది - జ్ఞానమే అన్నిటినిప్రకాశింపఁజేయునది - వెలుపలిజ్యోతిస్సులు (సూర్యచంద్రాదిపావలు) విరయములకును

ఇందియములకును గంబంధమును కలుగనీచీకటిని నిరసించుటయనూ
గ్ధారమున నుపకరించునవి- అజ్ఞానముచుప్రకాశింపఁజేయునదిగో
గము- దానికీవిరోధియైనది- నాదియైనకమము- దానిని నిఃతీకం
పఁజేయునది భగవత్ప్రసక్తిమూలకంబగు అసంగము మొదలగునది-
అని రామానుజభాష్యము.

ఈశోకమున స్వరూపముచెప్పఁబడుచున్నది అనిమధ్వభాష్యము.

మమైవాంశోజీవలోకే జీవభూత స్సనాతనః |

మనష్టష్ఠా నీన్ద్రియాణి ప్రకృతి స్థానికర్షితే || ౨ ||

సనాతనః మమ అంశపన=పురానమైన నా అంశమే, జీవలోకే
జీవభూతః=జీవలోకమున జీవుడైనవాఁడు- ప్రకృతిస్థాని మనష్ట
ష్ఠాని ఇన్ద్రియాణి కర్షిత=ప్రకృతియందున్నవియును మనస్సు ఆట
వదిగాఁగలియునగు ఇందియములను ఆకర్షింపుచున్నాఁడు-

పరమాత్మనునునా గాయణుడగునగు నాయొక్కభాగము-నీము
గా నంశముకాదు- అవిద్యచేతఁగలిగినయుపాధిచేతపరిచ్ఛిన్నమైన ఏ
కదేశము- జలసూర్యుఁడు జలమునందు ప్రతిఫలించిన సూ
ర్యబింబము సూర్యునియంశమై జలమనెడి నీమిక్తముపోయినతోడనే
సూర్యునినె పొంది మఱునియట్లు ఈయంశముకూడ ఆయాత్మతో
నె కలియుచున్నది. ఘటము మొదలగునుపాధులచేత పరిచ్ఛిన్నమైన
ఘటాకాశము మొదలగునది ఆకాశముయొక్కయంశమై ఘటము మొ
దలగునవిపోయినతోడనే ఆకాశమునుపొందిమఱుదు. అట్లే ఇదియును-
జీవలోకమునఁగా సంసారము- ప్రకృతియనఁగా ఇందియములకు స్థా
నములగుకణాశఘ్నలి(చెవి) మొదలగునవి- శరీరమునఁబ్రవేశించునప్పు
డును ఉత్క్రమించునప్పుడును శోత్రాదులను ఆకర్షింపుచున్నాఁడు-
అనిశంకరభాష్యము.

వెనుకఁజెప్పఁబడిన సనాతనముగు నాయంశమెఱకానొకటి అనా
దికము-మనెడి యవిద్యచేత నావరింపఁబడినదై జీవుడైజీవలోకము
న ప్రకృతిపరిణామవిశేషములగు దేవమనుష్యాది శరీరములలోనఁడెడి
ఇందియములను ఇటుఅటుబాగుచుండును- ఒకానొకఁడు వెనుకఁజెప్పఁ
బడినమాగామన ఈయవిద్యనుండిముక్తినిపొందినవాడైనస్వరూప

ముతోనుండును. అనిరామానుజభాష్యము-

శరీరం య దవాప్నోతి య చ్చా ప్యుతాగ్రమ తీశ్వరః |

గృహీత్వైతాని సంయాతి తాయు గణ్ధా నివా శయాత్ ||

యత్ శరీరమ్ అవాప్నోతి = ఎప్పుడు శరీరమును పొందుచున్నాడో, అపిచ = ఇంతయెకాక, యత్ ఉతాగ్రమతి = ఎప్పుడు ఉతాగ్రమింపుచున్నాడో, (తదా) = అప్పుడు, వాయుః ఆశయాత్ గణ్ధానివ = వాయువు వస్తువునుండి వాసననువలె, ఈశ్వరః ఏతాని గృహీత్వా సంయాత = ఈశ్వరుడు వీనిని స్వీకరించి పోవుచున్నాడు.

ఈశ్వరుడనగా దేహదులకు స్వామియగు జీవుడు, ఎప్పుడు కలశరీరమునుండి యుతాగ్రమించి మటియొక్క శరీరమును పొందుచున్నాడో అప్పుడు ఆయింద్రియములను స్వీకరించియే పోవుచున్నాడు. ఆశయమనగా పుష్పముమొదలగునది - అనిశంకరభాష్యము.

(యత్ శరీరమ్) ఏశరీరమును పొందుచున్నాడో, (యత్) ఏశరీరమునుండి ఉతాగ్రమింపుచున్నాడో, ఆశరీరముననుండేడి యింద్రియములకు ఈశ్వరుడైనజీవుడు, సూక్ష్మభూతములతోఁగూడనీ యింద్రియములను పట్టియుండియే పోవుచున్నాడు - వాయువు హలికలు చందనము కస్తూరి మొదలగువానినుండి వానిసూక్ష్మావయవములతోఁగూడ గంధములను స్వీకరించిపోవునట్లే - అనిరామానుజభాష్యము.

ఆకషిణంపుచున్నాడనుటచేజీవునకు స్వాతంత్ర్యము ఎచ్చుననియీ శ్లోకముచెప్పబడుచున్నది - జీవుడు శరీరమును పొందునప్పుడును ఉతాగ్రమించునప్పుడును ఈశ్వరుడు వీనిని (సూక్ష్మేంద్రియములను) స్వీకరించిపోవుచుండును - గంధములను అనగా గంధముగలసూక్ష్మావయవములను - అనిమధ్వభాష్యము.

శ్రోత్రం చక్షు స్పర్శనంచ రసనం ఘ్రాణమేవచ |

అపిష్ఠాయ మనశ్చాయం వీషయా నుపశేషతే ||౯||

అయమ్ = ఈతడు, శ్రోత్రం చక్షుః స్పర్శనంచ రసనం ఘ్రాణమేవచ మనశ్చఅపిష్ఠాయ = శ్రోత్రమునును చక్షుస్సునును త్వక్కునును రసనమునును ఘ్రాణమునును మనస్సునును అపిష్ఠించి, విష

యాన్ ఉపసేవతే = వివరములను సేవించుచున్నాడు. [ము
 శ్రోతాదులనధిష్ఠించి దేహముననున్నవాడై- అనిశంకరభాష్య
 అధిష్ఠించుటయనఁగా వానివాని పనులముందుఁబ్రవర్తించుటకు
 తగినవానిగాఁజేయుట. ఉపసేవతే = అనుభవించుచున్నాడు-
 అనిరామానుజభాష్యము.

ఈతనికిఁ (ఈశ్వరనకు) గూడ భోగము పూర్వము పాథింపఁబడి
 నది- ఇంద్రియద్వారమునఁగూడ ఆతఁడు (ఈశ్వరుడు) గూడ ననుభ
 వించును. గుణముకలదానినిహిత) మే అనుభవించును (దుష్టమైనవాని
 నిఅనుభవించును)- అనిమత్స్యభాష్యము.

ఉత్తామంతం స్థితంవాపి భుజ్జ్వానంవా గుణార్విత్మ్ |

విమూఢా నానుపశ్యన్తి పశ్యన్తి జ్ఞానచక్షుషః || ౧౦ ||

ఉత్తామంతం స్థితంవాపి భుజ్జ్వానంవా- శరీరమునుండి వెడలుచు
 న్నవాడైనను శరీరముననున్నవాడై ను విరయముల ననుభవిం
 పుచున్నవాడైనను, గుణార్విత్మ్ (పనమ్-గుణములతోఁగూడినవా
 డైన (ఈతనిని), విమూఢాః నానుపశ్యన్తి = మూఢులు చూడరు-జ్ఞా
 నచక్షుషః పశ్యన్తి = జ్ఞానమువెడి నేత, ముకలవారు చూచున్నారు.

గుణములనఁగా సుఖము దుఃఖము మోహము (అజ్ఞానము) అనున
 వి- విమూఢులనఁగా ఇహలోక పరలోకములయందలి భోగములచేనా
 కషిణంపఁబడిన మనస్సులుగలవారలగుటచేత అనేకవిధములుగా మో
 హమును పొందినవారు- జ్ఞానచక్షుస్సులనఁగా చిక్షేమతోఁగూడిన
 దృష్టి కలవారు- అనిశంకరభాష్యము.

గుణార్విత్ముడనఁగా సత్త్వాదిగుణన యమగు ప్రకృతియొక్క పరి
 గామములకు మనుష్యాదిశరీరములతోఁగూడియున్నవాడు- ఉత్తామ
 ణము మొదలగు అన్నియైన స్థలయందును మనుష్యాదిశరీరములకంటెవిలక్ష
 ణుడేయై జ్ఞానైకస్వరూపుడగునాత్మను విమూఢులనఁగా శరీరము
 లేయాత్మనుకొనువారు తెలిసికొనరు- జ్ఞానచక్షుస్సులనఁగా శరీరం
 బును ఆత్మమును వేరుఅనెడి విచక్షానముకలవారు- అనిరామాను
 జభాష్యము.

అత్తై నచో నేల కనఁబడఁడు? అనుశంకకుత్తరమిశ్లోకముచేఁజె

ప్రబంధమున్నది. అనిమర్శభాష్యము.

యతస్తా యోగి శ్చైవన. పఞ్చన్యాన్ న్యకస్థితమ్ |

యనినోఽప్యర్థభావో నైశంపశ్యత్యతేతసః || ౧౧ ||

యతః యోగినః ప్రబంధము చేయుచున్న యోగులు, అన్నిటి అవస్థలనీ ఏనం పశ్యంతి = అర్థయించునని వీనిని చూచుచున్నాడు. యతస్మాత్ అర్థభావః అతేతసః = ఏనితము చేయుచున్నవారైనను అశీతమైనయార్థాల బుద్ధిహీనులు, ఏనం పశ్యంతి = వీనిని చూడరు

యోగులనఁగా విస్తృతభావమునఁబోయి చూచటయనఁగా నేనుభవించువాఁడను అనితేలిసకొనుట. అర్థయించు అనఁగా బుద్ధియందు ఉన్నవాఁడు. అర్థభావమునఁగా శాస్త్రము మొదలగుప్రమాణములంబట్టి తపస్సు చేతనును ఇంద్రియజయము చేతనును సంపూర్ణింపఁబడిని అర్థకలవారై మర్త్యశాసనములనుండి మరలనివారును గర్వముడుగని వారునను వారు. అతేతస్య = నఁగా అవివేకలు. అనిశఁకభాష్యము.

ప్రయత్నము చేయుచున్నవారనఁగా నన్న శరణుఁజొచ్చి కమలా యోగాదులనాచరింపుచున్న వారై నిష్కలములైన మనస్సులుగలవారలైన యోగులు. అర్థయించుచున్న గా శరీరమునందు. అర్థభావమునఁగా వాయెడను ప్రవృత్తికి ప్రోవులచేత సంపూర్ణింపఁబడిన మనస్సులుకలవారు. అతేతస్య = నఁగా అర్థకలవాపమును చూడటకు తగిన మనస్సులు లేనివారు. అనితావానుజభాష్యము

జ్ఞానమునుపొంది ప్రబంధము చేయుచున్న వారు. అర్థభావమునఁగా అవరిశుద్ధమైన జ్ఞానముకలవారు. అనిమర్శభాష్యము.

యదాదిత్యగతం తేజో జగద్భగయతేఽఖలమ్ |

యచ్చన్ద్రియసి యచ్ఛాన్దో రత్రేజో విద్ధి మానుషమ్ || ౧౨ ||

అదిత్యగతం యత్ తేజః = సూర్యునిబొందియున్న ఏ తేజస్సు, అఖలం జగత్ భావయతే = కమలమైన లోకమునును ప్రకాశింపఁజేయుచున్నదో, చన్ద్రియసి యచ్ఛాన్దో (తేజః అస్తి) = చంద్రునియందు ఏ (తేజస్సు కలదో), అశ్చాన్దో యత్ (తేజః అస్తి) = అగ్నియందును ఏ (తేజస్సు కలదో), తత్ తేజః మానుషకం విద్ధి = ఆ తేజస్సును నా

దానినిగాను ఎటుంగుము.

సూర్యదుల వెలుగు నాయది-సూర్యజలయంజుండెడి చైతన్యప్రకాశమనియుండెప్పుడును-చైతన్యకోటిస్సు స్థావరజంకమములన్నిటియంజుచున్నను సూర్యదులలో సత్త్వగుణముఅధికముగానుండుటను తెలివియును అధికముగానుండును- ముఖమొక్కవిధమేయైనను కట్టి మొకలగువారియందు ప్రతిఫలించును- అట్లమనప్రతిఫలించును- అట్లబ్రదియును- అనిశంకరభాష్యము

సూర్యదులరేజిస్సు వారిది అనగా వారువారు నన్నారాధింపఁగా నాచేత నీచుడినది. అనిరామానుజభాష్యము.

వెనుకఁజెప్పఁబడిన జ్ఞానమె విస్తరింపఁజేయఁబడుచున్నది- అని మధ్వభాష్యము.

గా మావిశ్వచ ఖాతాని ధారయా మ్యహమోజసా|

పుష్టామి చోఽథ గ్నానో స్సోమో ధూత్వా రసాత్మకః||౧౩||
అహం గామ్ ఆవీశ్య=నను ఖామిని చొచ్చి, ధూతాని ఓజసా ధారయామి=ధూతములను బలముచేత ధరింపుచున్నాను- రసాత్మకః సోమః ధూత్వా=రసస్వరూపుఁడనైన సోముఁడను అయి, సర్వాః ఓకథీః పుష్టామి=అన్ని ఓజధులనును పోషింపుచున్నాను.

ధూతములను అనగా జగత్తును-ఓజస్సుఅనగా కామ రాగములు లేనిదై జగత్తునుధరించుటకుఁగాను ధూమియందుప్రవేశపెట్టిఁబడిన ఈశ్వరసంబంధియైనబలము- ఆబలముచేత నెఘామిబలువుకలదెననుకొనింకిపడి విడిపోకయున్నది- ఓజధులనఁగా ద్రీహి(వద్దు), యవలు, మొకలగునవి. సోముఁడుతనరసమును ఓజధులలోఁ బ్రవేశపెట్టి పోషింపుచున్నాఁడు- అనిశంకరభాష్యము.

ఓజస్సినఁగా అడ్డు లేనిసామర్థ్యము- రసాత్మకుఁడనఁగా ఆమృతరసస్వరూపుఁడు- అనిరామానుజభాష్యము.

అహం వైశ్వానరో ధూత్వా ప్రాణినాం దేహా మాశ్రితః|

హానా హన ఫమా యాక్తః పచామ్యన్నం చతుర్విధమ్||౧౪||

అహం వైశ్వానరః ధూత్వా=నను వైశ్వానరుఁడను అయి, ప్రాణినాం దేహామ్ ఆశ్రితః=ప్రాణులయొక్క శరీరమున ఆశ్రయించిన

[310]

గీతాభాష్యత్రయ పాఠము.

వాఁడనును, పాఠాపానసమాయుక్త (శ్చసన్) = పాణవాయువు
తోనునపాశవాయువుతోనునుగూడుకొనినవాఁడ (నునగచు) చతుర్వి
థమ్ అన్నం పచామి = నాలుగువిధములగు అన్నమును పక్వముచే
యుచున్నాను. వైశ్వానరుఁడనఁగాజాతరాగ్ని.

దేహమును ఆశ్రయించుటయనఁగా దేహముమజ్జించుట. భోజ్య
ము(అన్నము, కూరలు మొదలగునవి), భక్ష్యము(పిండివంట), చోష్య
ము(జుట్టఁదగినది), శేష్యము(వాకఁదగినది), అనియన్నమునాలుగువి
ధములు. భుజించువాఁడు వైశ్వానరాగ్ని. భుజింపఁబడెడి అన్నము
సోముఁడు. కాఁబట్టి సర్వంబును ఈయగ్నిహోమములె అనితలంచువానికి
అన్నదోషము అంటదు. అనిశంకరభాష్యము.

భాద్యము(నమలఁదగినది), చోష్యము(పాణము మొదలగునది),
శేష్యము(పచ్చడి), పేయ్యము(త్రాగఁదగినది), అని నాలుగు విధములు.
పాఠాపానవృత్తి భేదముతోఁగూడినవాఁడనై - అనిరామానుజభా
ష్యము.

సర్వస్య చాహం హృది సంనివిష్టః,
మత్స్మిన్ స్మృతిః శ్శానమ్ అపోహనంచ |
వేదైశ్చ సవ్రైః రహమేవ వేద్యో,
వేదాంతకృ ద్వేదపదేః చాహమ్ || ౧౫ ||

అహం సర్వస్య హృది సంనివిష్టః = నేను అందఱియొక్క హృద
యమునందు ఉన్నవాఁడను. స్మృతిః శ్శానమ్ అపోహనంచ మత్తః
(భవంతి) = తలఁపును శ్శానంబును అశ్శానంబును నావలన (గలుగుచు
న్నవి). సవ్రైః వేదైః వేద్యః అహమే = అన్ని వేదములచేతననుతేరి
యఁబడఁదగినవాఁడను నేనె. అహం వేదాంతకృత్ - నేను వేదాంత
ములను జేసినవాఁడను. వేదవిచ్ఛ అహమేవ = వేదములవెంటఁగివాఁడ
నును నేనె.

నేనుఆత్మనై హృదయమునడున్నాను. అపోహనమనఁగా స్మృతి
శ్శానములులేకపోవుట. పుణ్యముగలవారలకు స్మృతిశ్శానములు కలు
గును. పాపముగలవారలకు అవితేకపోవుటకలుగును. వేదాంతములయ
భాగముల సంప్రదాయములనుగడపి విశవాఁడు వేదాంతకృత్తు. వేదవి

త్వఁగా వేదాధ్యక్షము నెఱిగి నవాఁడు- అనిశంకరభాష్యము-

అసోమ వైశ్వానరులకును సమస్తమైన భూతసమూహమునకును ప్ర
కృత్తినివృత్తులకన్నిటికిని మూలంబగు జ్ఞానము పుట్టెడి ప్రదేశమయిన
హృదయమునందు, సమస్తమైన దానిని సంకల్పముచేతనియమింపు
చున్నవాఁడనెఱిగ్గగా నున్నాను- స్మృతియనఁగా తెలిసికొనినదా
నిని తలంచుట- జ్ఞానమనఁగా ఇంద్రియములచేతనును లింగములగుఱు
తుల) చేతనును శాస్త్రముచేతనును యోగసిద్ధిచేతనును గలిగెడి నిశ్చయ
ము- అపోహనమనఁగా జ్ఞానము లేకపోవుట- ఊహయనియుం జెప్పవచ్చు
ను- ఊహయనఁగా ఈ ప్రమాణము ఇట్లు ప్రవర్తింపఁడగుచున్నదని అప్ర
మాణపుపామగ్రి మొదలగువానిని రూపించుట చేఁగలిగి ప్రమాణమునకు
సహాయము చేసెడి జ్ఞానము- అగ్నిసూర్యులకుఁ గూడ నేనంతర్యా
మినిగాన వారలను ప్రతిపాదించెడి వేదభాగములచేఁగూడ నేనెఱె
లియఁబడుదును- వేదములయంతమనఁగా ఫలము- వేదములలోఁజె
ప్పఁబడిన ఫలము నిచ్చువాఁడను నేనె- ఇట్లు నన్ను జెప్పెడి వేద
మును నేనె యెఱుంగుదును- ఇట్లు కాక మఱియొక్క యధ్యక్షముగా వే
దాధ్యక్షమును చెప్పివాఁడు వేదము నెఱుంగువాఁడు కాఁడు- అని రా
మానుజభాష్యము.

వేదాంతశబ్దముచే వేదనిర్ణయము స్వరూపముగాఁగల మీమాం
స చెప్పఁబడుచున్నది- అని మధ్వభాష్యము.

ద్వా విమా పురుషో లోకే త్వర శ్చాత్మరపవచ |

త్వర స్సర్వాణి భూతాని కూటస్థః త్వర ఉచ్యతే || ౧౬ ||

లోకే = లోకమునందు, త్వరశ్చ అత్మరపవచ = త్వరుఁడును అత్మరుఁడు
ను, (ఇతి) ఇమా ద్వా పురుషౌ (స్త్రీః = అనెడి) ఈ ఇంద్రు పురు
షులు (కలరు)- సర్వాణి భూతాని త్వరః = అన్ని భూతములును త్వ
రుఁడు- కూటస్థః అత్మర (ఇతి) ఉచ్యతే = కూటస్థుఁడు అత్మరుఁడని
చెప్పఁబడుచున్నాఁడు-

లోకమునందు అనఁగా సంసారమునందు- రెండు మొత్తములును
పురుషులనఁబడును- అందు నశించునదియెల్లను త్వరపురుషుఁడు- అత్మ
రపురుషుఁడనఁగా త్వరపురుషోత్పత్తికి మూలమగు భగవంతుని మాయాశ

క్తి- అది సంసారిజంతువులకామకమాదిసంపాదకములకు ఆధాగమై నది-సర్వభూతములనఁగావికాగములన్నియును-కూటమనఁగారాశిప్రోగు)- దానివలెమన్నదికూటస్థము- కూటమనఁగామోసము, అప్రకారమున్నదికూటస్థమనియుం జెప్పవచ్చును- సంసారబీజమునకుతంతములేదుగాన అక్షరశబ్దముచే జెప్పఁబడుచున్నది- అనిశంకరభాష్యము.

క్షరపురుషుఁడనఁగా సంసారి- అక్షరుఁడనఁగా ముక్తుఁడు- సంసారసంపర్కము నంసారవియోగము అనెడి రెండుఁడపాథులనుబట్టిక్షరుఁడుఅక్షరుఁడుఅనిపేకవచనములుగా జెప్పఁబడినది- కాలము అనాదిగాన ముక్తులుగూడ ననేకలుకలిగియున్నారు- అచేతనపరిణామములగు బ్రహ్మాదిశరీరములకు అసాధారణుఁడుకాదుగాన కూటస్థుఁడనఁబడుచున్నాఁడు- అనిరామానుజభాష్యము.

క్షరభూతములనఁగా బ్రహ్మ మొదలగుజీవులు - కూటస్థ మనఁగా ప్రకృతి- అనిమధ్యభాష్యము.

ఉత్తమః పురుష స్త్వన్యః పరమాత్మే త్యుదాహృతః॥

యే లోకత్రయ మాపిశ్య విభర్తృణ్యయ ఈశ్వరః॥౧౭॥

ఉత్తమః అన్యః పురుషస్తు=ఉత్తమాడైన మణియొక్క పురుషుఁడో, పరమాత్మా ఇతి ఉదాహృతః=పరమాత్మ అని (వేదాంతములలో) జెప్పఁబడినవాఁడు- యః=ఎవ్వఁడు- లోకత్రయమ్ అవిశ్వ విభర్తృ-మూడులోకములనును చొచ్చి భరింపుచున్నాఁడో, అవ్యయః ఈశ్వర(శ్చ భవతి)=నాశములేనివాఁడును ఈశ్వరుఁడు(ను అగుచున్నాఁడో)

అన్యుఁడనఁగావిలక్షుణుఁడు- పరమాత్మమనఁగా దేహాద్యవిద్యలచే గలుగఁజేయఁబడిన యాత్మల(అన్నమయాదులగునయిదుకోశముల)కంటెగొప్పవాఁడగుప్రత్యగాత్మ- ఈశ్వరుఁడనఁగా పరిపాలించెడినారాయణుఁడు - అనిశంకరభాష్యము

అన్యుఁడనఁగా బద్ధముక్తులకంటె వేఱైనవాఁడు-లోకత్రయమనఁగా అచేతనంబును దానితో జేరియున్నజీవుఁడును ముక్తుఁడును- ఈమూడింటికిని ఆత్మయొలోపలప్రవేశించి-అనిరామానుజభాష్యము-

యస్మాత్ క్షర మతీహా మక్షరాదపి చోత్తమః |

అతోస్య లోకే వేదేచ ప్రథితః పురుషోత్తమః || ౧౮ ||

యస్మాత్ అహమ్ క్షరమ్ అతీతః = ఎందువలన నేను క్షరపురు
షుని అతిక్రమించితిను, అక్షరాదపిచ ఉత్తమః = అక్షరపురుషునికంటె
తేనును ఉత్తముడను, అతః = ఇందువలన, లోకే వేదేచ పురుషో
త్తమశ్చితి ప్రథితః = లోకమునందును వేదమునందును పురుషోత్తము
డనని ప్రసిద్ధుడను.

క్షరముచు అనఁగా అశ్వత్థమును పేరుగల సంసారమాయావృక్షము
నను - అక్షరమునని దానికి బీజమైనది - ఉత్తముడనఁగా ఉత్కృష్టుడైన
ను - పెవాడైనను - కవులు కావ్యములలో గూడ పురుషోత్తముడనియె
దరు. అనిశంకరభాష్యము.

లోకమనఁగా స్మృతి - అనిరామానుజభాష్యము.

యో మామేవ మసంమూఢో జానాతి పురుషోత్తమమ్ |

స సర్వవి భజతి మాం సర్వభావేన భారత || ౧౯ ||

యః = ఎవ్వఁడు, పురుషోత్తమం మామ్ - పురుషోత్తముడనయిన న
న్ను, అసంమూఢః (సక) ఏవం జానాతి = మోహములేనివాఁడు (అ
గుచు) ఇట్లు తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సః సర్వవిత్ = వాఁడు అ
న్నియు నెఱుంగువాఁడు, (హే) భారత! = ఓ భారతవంశమువాఁడా!,
సః సర్వభావేన మాం భజతి = వాఁడు సర్వవిధముగానును నన్ను
భజింపుచున్నాఁడు.

తెలిసికొనుటయనఁగా నేనిట్టివాఁడనని తెలిసికొనుట. స్వభావ
ముగోననఁగా సర్వార్థవింతతో. అనిశంకరభాష్యము

సర్వవిత్ అనఁగా నన్ను జెందుటకు సాధనముగా తెలియవలసినదం
తయు తెలిసికొనినవాఁడు. సర్వభావమున భజింపుచున్నాఁడు అనఁగా
నన్నుబొందుటకు ఎన్నివిధములగు భజనప్రకారములు చెప్పఁబడినవో,
వానియన్నిటి చేతనును నన్ను భజింపుచున్నాఁడు. నన్ను గూర్చిన జ్ఞా
నమున్నిటి చేతనును భజనప్రకారములన్నిటి చేతనును నాకు కలిగెడిప్రీతి,
ఇట్లు తెలిసికొనుట చేత కలుగుననుట. అనిరామానుజభాష్యము.

ఇతి గుహ్యతమం శాస్త్రమిద ముక్తం మయానఘ |

ఏత ద్బుద్ధ్యా బుద్ధిమాన్తాన్య త్కృతకృత్యశ్చ భారత | ౨౦ |
 (హే) అనఘ = (ఓ) నిదోఃషుఁడా, ఇతి = ఇట్లు, గుహ్యతమం ఇదం
 శాస్త్రం మయా ఉక్తమ్ = మికిరికహస్యమయిన ఈ శాస్త్రం
 ము నాచేత చెప్పఁబడినది - (హే) భారత = (ఓ) భరతవంశమువాఁ
 డా! ఎతత్ బుద్ధ్యా = దీనిని తెలిసికొని, బుద్ధిమాన్ కృతకృత్యశ్చ స్యా
 త్ = బుద్ధిమంతుఁడును కృతకృత్యుఁడును అగును.

శాస్త్రమనఁగా భగవద్గీతలన్నియు నైనను, స్తోత్రముకొఱకు ఇచ్చ
 ట నీయధ్యాయముమాత్రమే చెప్పఁబడును - దీనిలోగీతాశాస్త్రము
 నథామంతయు నెకాక సమస్త వేదాథాంబును గూడఁ జెప్పఁబడినది -
 కృతకృత్యుఁడనఁగా ఎవ్వనిచేత చేయఁబడవలసినదంతయు చేయఁబ
 డినదోవాఁడు - మంచిపుట్టుకకల బ్రాహ్మణుఁడు ఏమేమిచేయవలయు
 నో అదియంతయును భగవత్తత్త్వము తెలిసినతోడనే చేయఁబడినది
 అగును. ఓయజ్ఞానుఁడా, ఇట్టి పరమాథాతత్త్వమును నావలన విం
 టివిగాన నీవు కృతాథ. ఁడవు - అనిశంకరభాష్యము.

నన్నుబొందువానికి కావలసినజ్ఞానమంతయు కలివాఁడగును - వాఁ
 డు చేయవలసినదంతయుచేసినవాఁడునగును - వెనుకఁ జెప్పఁబడినపురు
 షోత్తమజ్ఞానమే దీనినంతయునుజేయును, ప్రత్యక్షరూపమైనజ్ఞానము
 కాదు, అని ఈశ్లోకమునఁ జెప్పఁబడుచున్నది. అనిరామానుజభాష్యము.

ఇతిశ్రీభగవద్గీతాసూపనిషత్సుబ్రహ్మవిద్యాయాంతు

గ శాస్త్రీశ్రీకృష్ణాజ్ఞానసంవాదే పురుషోత్తమ

యోగోనామపఞ్చదశోఽధ్యాయః.

ఇట్లు ఉపపదభాష్యప్రతిపాదకంబుమఖిహ్మవిద్యాప్రతిపాదకం

బుపుయోగశాస్త్రంబును శ్రీకృష్ణాజ్ఞానసంవాదంబునగు

భగవద్గీతలలోపురుషోత్తమయోగప్రతిపాదకం

బగువదువేనవయధ్యాయము.

గీతాభాష్యత్రయసారము.

పదునాటవయధ్యాయము.

శ్రీభగవానువాచ.

అథయం సత్త్వగుణశుద్ధిజ్ఞానయోగవ్యవస్థితః |

దానం దమశ్చ యజ్ఞశ్చ స్యాధ్యాయ స్తప ఆజ్ఞానమ్ || ౧ ||

అహింసా సత్యమక్రోధ ప్రాగ శాన్తి రప్రైశునమ్ ||

దయా భూతే వ్యలోలుప్త్వం మాదకవం హీరచాపలమ్ ||

తేజః క్షమా ధృతి శౌచ మద్రోహమానాతిమానితా |

భవన్తి సంపదం దైవీ మభిజాతస్య భారత || ౩ ||

(హే) భారత! = (ఓ) భరతవంశమువాఁడా!, అథయం సత్త్వగుణశుద్ధిః జ్ఞానయోగవ్యవస్థితః = భయములేకపోవుటయును అంతఃకరణపరిశుద్ధియును జ్ఞానయోగాచరణంబును, దానందమశ్చ యజ్ఞశ్చ స్యాధ్యాయః తపః ఆజ్ఞానమ్ = ఈవియును బేలుపలియిందియములను నిగ్రహించుటయును యజ్ఞంబును వేదాధ్యయనంబును తపస్సును ఋజుత్వంబును, అహింసా సత్యమ్ అక్రోధః త్యాగః శాన్తిః అప్రైశునమ్ = ఇతరులను బాధింపకపోవుటయును సత్యంబును కోపములేకపోవుటయును త్యాగంబును అంతఃకరణనిగ్రహంబును కొండెగాడుకాకపోవుటయును, భూతేషు దయా అలోలుప్త్వం మాదకవం హీః ఆచాపలమ్ - పాణిబలయందు కనికరంబును ఆఘాతపర్వంబును మృదుత్వంబును సిగ్గును చపలతలేకపోవుటయును, తేజః క్షమా ధృతిః శౌచమ్ అద్రోహః నాతిమానితా - తేజస్సును ఓరిమియును ధైర్యంబును పరిశుద్ధియును ద్రోహములేకపోవుటయును అభిమానములేకపోవుటయును, దైవీం సంపదం అభిజాతస్య భవన్తి - దేవసంబంధియగు సంపదను పుట్టినవానికి కలుగుచున్నవి -

అంతఃకరణపరిశుద్ధియనఁగా లోకవ్యవహారములో పరులను మోసపుచ్చుట, అసత్యము, మొదలగువానిని విడుచుట. జ్ఞానమనఁగా శాస్త్రమువలనఁగానీ ఆచార్యునివఁనఁగానీ ఆస్కమొదలగు పదార్థములను తెలిసికొనుట - ఇంద్రియములను ఉపసంహరించి ఏకాగ్రచిత్తమున ఆ పదార్థములను తనయనుభవమునకుఁ దెచ్చికొనుటయోగము - వ్యవస్థిత

యనఁగా నిష్క-ఇదియప్రధానమైనదేవసంపత్తు-దానమనఁగా తనక
క్తికొలదిఅన్నము మొదలగువానినివంచిపెట్టుటయ- మనఁగా శ్రేతమైన
నఅగ్నిపెళుతాద్రాదికంబునుస్నాతకంబగుదైవయజ్ఞాదికంబునప్రసాదము
జనమునుకోరకయుగ్వేదాదులనుఅధ్యయనముచేయుటస్వాధ్యాయము- త
పస్సు, ఇంక(౧౭౮||౧౮శ్లో)చెప్పఁబడెడిశారీరముమొదలగునది-వశ్యమ
నఁగా అనిష్కముకానియథార్థస్థితినిచెప్పుట-అకోధమనఁగా పరులుకో
పించినను కొట్టినను తనకుఁగలిగెడికోపమును అణఁచికొనుట- శ్యామ
నఁగా సంన్యాసము- హైశునమనఁగా ఒక్కనిభిద్రమునుమఱియొక్క
నికిచెప్పుట- దుఃఖించినభూతములయందు డయ- ఆలోలుపత్వ మ-
గా విషయములుసంనిహితములైనను ఇందియములు ఒకసంపకపోవు
ట- మాదకవమనఁగా క్రోధములేకపోవుట- చాపలమనఁగా ప్రయే
జనమేమియులేకయె వాక్కుచేతులు కాళ్లు మొదలగువానిచేఁబనిచే
యుట- లేజస్సనఁగా ప్రాగల్భ్యము- శరీరచమకమునందలికాంతికా
దు- కమయనఁగా తిట్టినను కొట్టినను లోపలవికారములేకయుం
డుట- దేహమును ఇందియములను నీరసించినచో దానిని పోఁగొట్టె
డియంతరికరణవృత్తివిశేషము ధైర్యము- ఆధైర్యముచేతదృఢపడినవై
శరీరేంద్రియములు నీరసించవు- శౌచమనఁగా మంటితోనునునీటితో
నునుచేసెడి బాహ్యశౌచంబును మాయరాగము మొదలగు కాలుష్య
ములులేకపోవుటస్వయాపముగాఁగలమనోబుద్ధులనైమల్యమనెడియా
భ్యంతరశౌచంబును- అద్రోహమనఁగా పరునిబాధింపఁగోరకపోవుట-
అతీమానమనఁగా తాను మిక్కిలి పూజ్యుడని తలంచుట- అదిలే
కపోవుట వాతిమానీత- దైవసంపదను బుట్టినవాఁడనఁగా దేవతల విధ
వమునకుఁ దగినవాఁడు- అనఁగా కలుగఁబోయెడి మేలుకలవాఁడు-
అనిశంకకభాష్యము,

భయమనఁగా తనకుఁగల్గిన మైనదికలుగకపోవుటకును అనిష్కము క
లుగుటకును హేతువులుగఁబడుటచేఁగరిగిన దుఃఖము- అదిలేకపో
వుటఅభయము- అంతరికరణమనన పరిశుద్ధియనఁగా రజస్సమస్సల
తోసంపకములేకపోవుట- జ్ఞానయోగమనఁగా ప్రకృతిగంపరకము
లేనియాత్మస్వరూపమును పర్వటుచుట- దానమనఁగా న్యాయముగా

సంపాదించినధనమును తగినవానికి ఇచ్చుట- దమమనఃగామనస్సు
ను విషయములవెపులిరుగకుండఁ జేయుట- యజ్ఞమనఃగా ఫలమును
గోరకభగవదా రాధనరూపముగాపంచిమహాయజ్ఞాదులనాచరించుట-
స్వాధ్యాయమనఃగా విభూతివిశిష్టుఁడగు భగవంతునిని ఆతనియా
రాధనప్రకారమునును ప్రతిపాదించునదియెవేదమంతయునని తలంచు
చువేదములనభ్యసించుట-తపశ్శనఃగాభగవంతునిప్రీతినికలుగఁజేసెడి
పనులనుఁజేయుటకుయోగ్యతనుకలుగఁజేసెడి కృత్రమచాంద్రాయణ
మున్వారశ్యపవాసము మొదలగువానినిచేయుట-ఇతరులవిషయమున
మనోవాక్యాయముల ప్రవృత్తులు ఒక్కవిధముగానుండుటయాజ్ఞ
వము- హితమైన యథాధర్మస్థితినిజెప్పుటసత్యము- ఆక్రోధమనఃగా
పరులనుబాధించెడి చిత్తవికారములేకపోవుట- త్యాగమనఃగా తనకు
హితములుకానివానినివిడుచుట- శాంతియనఃగా ఇంద్రియములు వి
షయములయందు ఆసక్తములుకాకుండుటను అభ్యసించుట- అపైశు
నమనఃగా పరులకుఆనధర్మమును కలుగఁజేసెడిపాశ్యమునులేలియఁజే
యకపోవుట- అన్నిభూతములయెడనునుదుఃఖమునుసహింపనిగ్నభావ
ముదయ- అలోలుప్త్యమనఃగాఅలోలుపత్వము- విషయములయందు
నిస్సృహఁడై యుండుట- అలోలుత్వమనుపాఠమునఁగూడ నిదియె
యథర్మము- మాదకవమనఃగా కఠినుఁడుకాకపోవుట-
సత్త్వగుణలతోఁగలిసికొనుటకుతగుటయనుట- చే
యరానిపనిని చేయుటయందు సిగ్గు- ఆచాపలమనఃగా కోరఁదగి
నవిషయముదగ్గఱనున్నను కదలకపోవుట- లేజస్సనఃగా దుర్జనుల
చేఁదిరసకఠింపఁబడకయుండుట- తమయనఃగా ఒక్కని నెక్కఁడు
బాధించినను బాధించినవానియెడను చిత్తవికారములేకుండుట- ధృతి
యనఃగా గొప్పయావకలిగినను చేయవలసినదానిని చేయుచునేయుం
డుట- శౌచమనఃగా శాస్త్రమునచెప్పినచొప్పున బాహ్యములఅభ్యంత
రములునగు కరణములు(ఇంద్రియములు) కర్మాచరణమునకు తగి
యుండుట- ఆద్రోహమనఃగా ఇతరులు యథేచ్ఛముగా గఁచరించుట
కు అడ్డముకలుగఁజేయకపోవుట- అతిమానిస్వమనఃగా ప్రగక్తిలేదె
గర్వపడుట- అదిలేకపోవుటనాతిమానిత- దేవులనఃగాభగవంతునియాజ్ఞ

నుఅనువర్తించుటయే శ్వభావముగాఁగలవారు. వారిసంపత్తుఅనఁగాభగవంతునియాజ్ఞనుఅనువర్తించుటయే. దానినిజరుపుటకు పుట్టినవాని కితివికలుగును. అనిరామానుజభాష్యము.

పురుషార్థసాధనమునకు విరోధులగునవిఈయధ్యాయమునచూపఁబడును. తపస్సనఁగా బ్రహ్మచర్యము మొదలగునది. ప్రేమనమనఁగా ఇతరులకుడేపక్షపముకలుగునట్లు వారలదోషములనురాజుమొదలగువారలకు చెప్పుట. (అలోలత్యమని పాదము) తౌల్యమనఁగా రాగము-అచాపలమనఁగా స్థైర్యము- క్షమయనఁగా కోపము లేకపోవుట యెకాక అపకారము చేసినవానికి అపకారము చేయకపోవుట- అనిమధ్వభాష్యము.

దమోద్భవోఽతిమానశ్చ కోధఃపారుష్యమేవచ |

అజ్ఞానంచాభిజాతస్య పాథశంపదమాసురీమ్ ||౪||

(హే)పాథశా! = ఓకుంతీపుత్రుడా!, దహ్నుః దర్పః అతిమానశ్చ కోధః పారుష్యమేవచ అజ్ఞానంచ = దంభంబును గర్వంబును అతిమానంబును కోపంబును పరుసుదనంబును తెలివితక్కువయును, అసురీం సంపదమ్ అభిజాతస్య (భవన్తి) - అసురసంబంధియగు సంపదను పుట్టినవారికి (కలుగుచున్నవి).

దంభమనఁగాధర్మమునుతానాచరించునట్లు ప్రకటనజేయుట. దర్పమనఁగాధర్మంబునుతనకు కావలసినవారునుకలుగుటనుగలిగెడిగర్వము. పారుష్యమనఁగాపరులములైనమాటలుచెప్పుట. ఎట్లన్ననుగ్రుడ్డివారిని కండ్లు కలవాఁడును, సౌందర్యములేనివారిని సౌందర్యముకలవాఁడును, తక్కువకులమునఁబుట్టినవారిని గొప్పకులమునఁబుట్టినవాఁడును, ఎమటనె కఠినపుమాటఁనుజెప్పుట. అజ్ఞానమనఁగా చేయవలసినదియు చేయరానిదియు నేర్పాటుగాఁదెలియకపోవుట. అని శంకరభాష్యము.

దంభమనఁగా తాను ధార్మికుండనుకొనుటకై ధర్మమునాచరించుట. దర్పవనఁగా విదయములననుభవించుటచేఁగిరిగి చేయవలసినవారిని చేయరానివారిని ఏర్పటువనీని సంతోషము. అతిమానమనఁగా తనకుఁగలిగినవిద్యావంశములకుతగని యభిమానము. కో)

ధమనఁగా పరునిబాధించుటకొఱకైనదిత్తవికారము- పారువ్యమనఁ
గా నత్తుగుములకు పవగింపునుకలుగఁజేసెడిస్వభావము- అట్లానను
నఁగా పరావర్తనత్వములనును కృత్యాకృత్యములను నెఱుఁగకపోవుట-
అసురశబ్దముభవంతునియాజ్ఞనుమీఱువారలను చెప్పును. అనిరామా
నుజభావ్యము

దైవీ సంపద్విమోక్షాయ నిబద్ధా యాసురీ మతా,

మా శుచ స్సంపదం దైవీ మభిజాతోసి పాణ్డవ॥౫॥

దైవీ సంపత్ విమోక్షాయ మతా-దేవసంబంధియగు సంపత్తు
బంధమునువదలుకొఱకు(గాను)తలంపఁబడినది- ఆసురీ నిబద్ధాయ మ
తా-ఆసురీసంపత్తు బంధముకొఱకుగాను తలంపఁబడినది-(హే)పాణ్డ
వ!= (ఓ)పాండవుడా!, దైవీ సంపదమ్ అభిజాతః అసి=దేవసం
బంధియగుసంపదను పుట్టినవాడవు అగుచున్నావు. మా శుచః=
శోకింపకుము. (భావ్యము.

నీవు కలుగఁబోయెడి మేలుకలవాడవు అనియథానము. అనిశంకర
నాయాజ్ఞనుఅనివర్తించుటయనెడి దైవసంపదశ్రమముగా నన్ను
జెందుటకొఱకుఅగును- నాయాజ్ఞనుఅతిక్రమించుటయనెడియాసురసం
పదఅధోగతి(క్రిందిగతి)ని పొందుటకొఱకుఅగును. అని రామానుజభా
వ్యము.

ద్వౌ భూతసర్గా లోకేఽస్మిన్ దైవ ఆసుర పీవచ |

దైవో విస్తరశః పోక్తః ఆసురం పాథా మే శృణు॥౬॥

అస్మిన్ లోకే=ఈ లోకమునందు, దైవః ఆసురపీవచ (ఇతీ)=దై
వంబును ఆసురంబును (అని), ద్వౌ భూతసర్గా స్తః=రెండు భూ
తసర్గాములు (కలవు)- దైవః విస్తరశః పోక్తః=దైవము విస్తార
ముగా చెప్పఁబడినది- (హే)పాథా!-(ఓ)కుంతీపుత్రుడా!, ఆసురం
మే (సకాశాత్) శృణు=ఆసురమును నా (కలన) వినుము.

భూతసర్గాములనఁగా సృజింపఁబడిన భూతములు- అందు దైవస
ర్గాము అథయం సత్త్వసంశుద్ధిః(౧౬అ॥౧శ్లో) అనునది మొదలువిస్తర
ముగాఁజెప్పఁబడినది- వినుచుటకొఱకుఆసురముచుగూడవిస్తరముగా
వినుము. అనిశంకరభావ్యము.

ఈశమూలలోకమున - భూతసగళము లనఁగా భూతములపుట్టుకలు-
పురాతనపుణ్యపాపములను సరిందిభగవదాజ్ఞను అనుసరించుటకుకొం
దటును దాఁటుటకుకొందటును అనియిట్లు పుట్టునప్పుడె పర్వాటుగాఁ
బుట్టుదురనుట- నాయాజ్ఞ ననువర్తించు వారిపుట్టుక ఎట్టి యా
చారముకొఱకో ఆయాచారము, కర్మయోగజ్ఞానయోగభక్తియోగ
కూప్తమైనది, ఈవఱకును వీశ్వరముగాఁజెప్పఁబడినది- ఇఁకననురసం
పదయాచారమును వీనుము- అనిరామానుజభాష్యము.

ప్రవృత్తిం చ నివృత్తిం చ జనా నవిదు రాసురాః |

శ్లోచం నాపి చాచారో న సత్యం తేషు విద్యతే || 2 ||

ఆసురాః జనాః = ఆసురులను జనులు, ప్రవృత్తిం చ నివృత్తిం చ నవిదుః
= ప్రవృత్తినిని నివృత్తినిని ఎఱుఁగరు- తేషు శ్లోచం (నవిద్యతే) =
వారియందు శాచము (లేదు)- ఆచారోఽపి (నవిద్యతే)- ఆచారంబు
ను (లేదు)- సత్యం నవిద్యతే = సత్యము లేదు.

పురుషార్థసాధనమునందు ప్రవర్తించుటనును అనర్హ హేతువునం
దునివర్తించుటనును- ఆసురులు ఆచారములేని వారును మాయ గలవా
ర్థును అసత్యమును పలుకువారునుగదా- అనిశంకరభాష్యము.

ఇ ప్రవృత్తియనఁగా స్వర్గాదులనుకలుగఁజేసెడి వైదికధర్మము- ని
వృత్తియనఁగా మోక్షసాధనము- శ్లోచమనఁగా వైదికధర్మములను
ఆచరించుటకు శాస్త్రమునఁజెప్పినచోప్పునతగియుండుట- కామ్యా
శ్లోచంబును ఆంతరశాచంబును గూడలేదు- ఈశాచముకలుగుటకు సా
ధనమయిన ఆచారమనఁగా సంధ్యావందనము మొదలగునదియును లేదు-
తాను గన్నచొప్పున భూతములకు హితమైనదానిని చెప్పుట సత్యము-
అనిరామానుజభాష్యము.

అసత్య మప్రతిష్ఠం తే జగదాహు రనీశ్వరమ్ |

అపరస్పరసంఘాతం కి మన్య తాకావహౌతుకమ్ || ౩ ||

లే-వారు- జగత్ = జగత్తును, అసత్యమ్ అప్రతిష్ఠమ్ అనీశ్వరమ్ అ
పరస్పరసంఘాతమ్ ఆహుః = అసత్యముగానును ప్రతిష్ఠ లేనిదాని
గానును ఈశ్వరుఁడులేనిదానిగానును ఒకదానివలననొకటిపుట్టివ
దానినిగానును చెప్పుచున్నాడు- అన్యత్ కిమ్ (అస్తి?) వేఱు ఏమి

(ఉన్నది)- కామ హేతుకమ్ (ఆహుః)- కామమహేతువుగాఁగలదానిగా (చెప్పుచున్నారు)

మనము ఆనత్యప్రాయులమైనట్లే ఈజగత్తును ఆ సత్యమే- జగత్తునకు ధర్మాధర్మములు ప్రతిష్ఠ - (ప్రతిష్ఠ యనఁగావ్యవస్థకుహేతువైనది- అనిమధు॥) అదితేదిదానిగాఁజెప్పుచున్నారు- ఆధర్మాధర్మములనుబట్టి ఈజగత్తునుశాసించెడి ఈశ్వరుఁడు లేఁడందురు- అపరస్పరసంభూతమనఁగా అన్యోన్యము వుట్టినది- స్త్రీపురుషులయన్యోన్యసంయోగము వలననే జగత్తంతయు వుట్టినదందురు. కామ హేతుకమనఁగా కామహేతుకము- కామముతప్పఅదృష్టదులుహేతువులుగాఁగలదికాదందురు- ఇదిలోకాయతమతము- అనిశలకరభాష్యము.

ఆసత్యమనఁగా సత్యశబ్దముచేఁజెప్పఁబడినబ్రహ్మముఆత్మగాఁగలదికాదందురు- బ్రహ్మమునందు(ప్రతిష్ఠితం)ఉన్నదిఅనియును చెప్పురు- బ్రహ్మంబగు ననంతనిచేఁగదాఈభూమిధరింపఁబడినదెన్నిలోకములనును ధరింపుచున్నది- సత్యసంకల్పఁడనును పరబ్రహ్మంబును సర్వేశ్వరుఁడనునగునాచేత నియమింపఁబడినదనియును చెప్పురు- అవరస్పరసంభూతమ్ అన్యత్ కిమ్ (అస్తి)=ఒకదానివలననొకటివుట్టినది మఱియొకటి ఏది (ఉన్నది?)-స్త్రీపురుషులయన్యోన్యసంబంధము చేతఁబుట్టినవిగా మనుష్యులువశువులుమొదలగునవియన్నియును కనఁబడుచున్నవిగాని అట్టిదికానిదికనఁబడదు- కామహేతుకమలనియోపాతము- కాఁబట్టి జగత్తంతయుకామమే హేతువుగాఁగలది- అనిరామానుజభాష్యము.

జగత్తునకు సత్యంబును (సృష్ట్యాదికారణంబును) ప్రతిష్ఠ యును ఈశ్వరుఁడునువిష్ణువే- దినికి విరుద్ధముగాఁజెప్పుదురు- అన్నాభిప్రాయభూతాని (౩౭॥౧౪శ్లో) ఇత్యాదికముచేత అన్యోన్యమువుట్టుటచెప్పఁబడినది- అనిమధ్యభాష్యము.

ఏతాం దృష్టి మవస్థభ్య నష్టాత్కానోఽల్పబుద్ధయః ।

ప్రభవ స్త్వక్రికమాణః క్షయాయ జగతో హితాః ॥౯॥

ఏతాం దృష్టిమ్ అవస్థభ్యః ఈ దృష్టిని అవలంబించి, నష్టాత్కా

నః అబ్బబుద్ధయః ఉగ్రీకమాణః అహితా(శ్చ శస్త్రః)=చెడఁగొట్టఁబడినఆత్మలుకలవారును స్వల్పబుద్ధి కలవారును కూరములైనవనులుగలవారును శత్రువులు(నగుచు), జగతః కయాయ ప్రభవన్తి =జగత్తుయొక్క కయముకొఱకు పుట్టుచున్నారు.

అవశ్యభ్య-అశ్రియించి, నష్టాత్మలుచానవ్వ స్వభావులు. అనఁగా పగలోక సాధనములకుఁ జెడినవారనుట. అప్రమైనబుద్ధి, విషయములం కూచినది. ఉగ్రీకమాణః=హింసించుటయొక్క భావముగాఁగలవారు. జగత్తునకు శత్రువులు. అనిశంకరభాష్యము.

నష్టాత్మలనఁగా దేహములవృత్తివేటుగా నాత్మను తెలిసికొననివారు. ఘటాక్షులవలె తెలియఁబడెడి వస్తువైన శరీరమున తెలిసికొనువాఁడగునాత్మదేహముకంటె వేటుగానున్నాఁడని తెలిసికొనలేరుగాన అబ్బబుద్ధులు. అనిరామానుజభాష్యము. (జగతోఽశుభాః అనిరామానుజభాష్యపుస్తకముననున్నది.)

కామ మాశ్రిత్యదుష్పూరం దమ్భమాన మదాన్వితాః।

మోహద్వేషాశ్చాసద్భావోఽప్రవర్తనోఽశుచివ్రతాః॥
దుష్పూరం కామమ్ ఆశ్రిత్య=నింపశక్యముకాని కామమును ఆశ్రయించి, మోహతో అసద్భావోఽన్ గృహీత్వా=మోహమువలన చెడ్డపట్టుదలలను పట్టి, దమ్భమానమదాన్వితాః అశుచివ్రతా(శ్చ శస్త్రః)=పరిభ్రమానమదములతోఁగూడినవారును అవరిశుద్ధములైన క్రితములుగలవారు(నగుచు) ప్రవర్తించుచున్నారు

కామమనఁగాఒక్కవిధమగుకోరిక. మోహమనఁగా అవివేకము. అసద్భావములనఁగా శుభములుకాని నిశ్చయములు. అనిశంకరభాష్యము

దుష్పూరమనఁగా పొందరానివిషయముకలది. మోహమనఁగా అజ్ఞానము. అసద్భావములనఁగా అజ్ఞాయముచేత గృహించఁబడిన పరిశ్రామములు. అశుచివ్రతులనఁగా శాస్త్రమునవిధింపఁబడిన క్రితములుగలవారు. అనిరామానుజభాష్యము.

చిన్తా మపరిమేయాంచ ప్రశయాంతాముపాశ్రితాః।

కామోపభోగపరమా ఏతావ దితి నిశ్చితాః॥౧౧॥

అపరిమేయాం ప్రళయంత్రంచ చింతామ్ ఉపాశ్రితాః = కొలదిగానిదియు మరణమెంతయుగాఁగలదియునగు చింతను ఆశ్రియించినవారు - కామోపభోగపరమాః = కామములననుభవించుటయెగొప్పదిగాఁగలవారై, ఏతావత్ ఇతి నిశ్చితాః = ఇంతయ అని నిశ్చయించికొనినవారు.

ఎప్పుడునుచింతింపుచు నేయుండువారు - కామములనఁ గాశబ్దాదివిషయములు - వానిని అనుభవించుటయె గొప్పపురుషార్థమనినిశ్చయించికొనినవారు - అనిశంకరభాష్యము.

ఈదీనముననో రేపో చావనున్నవారైప్రళయాంతమనఁగాఁపాశ్చతప్రళయమువలకును సాధింపవలసినవిషయముగలచింతనుఆశ్రియించినవారు. అనిరామానుజభాష్యము.

ఆశాపాశశతైర్బద్ధాః కామకోధపరాయణాః |

ఈహస్తే కామభోగార్థ మన్యాయే నాథాసంచయాన్ ||
ఆశాపాశశతైః బద్ధాః - ఆశల నేడియ నేకములయినయుచ్చులచేతఁ గట్టిబడినవారును, కామకోధపరాయణా (శ్చరన్తః) = కామకోధములెముఖ్యములుగాఁగలవారును (అనుచు), కామభోగార్థమ్ అన్యాయేన అథాసంచయాన్ (ప్రీతి) ఈహస్తే - విషయముల ననుభవించుటకొఱకు అన్యాయముగా ధనశుభాహములను (గూర్చి) పనిచేయుచున్నారు.

ఆశాపాశములచేతఁ గట్టిబడిఅంతటను ఈడ్వబడుచున్నవారై - పరాయణమనఁగా గొప్పయాధారము - అన్యాయముగాననఁగా పరద) వ్యాపహరణము మొదలగువానిచేత - ధర్మాథాముకాక, కామములననుభవించుటకొఱకు - అనిశంకరభాష్యము.

కానుక్రోధైకనిమ్మలై - అనిరామానుజభాష్యము.

ఇద మద్య మయా లబ్ధమిమం ప్రాప్స్యేమనోరథమ్ |

ఇద మస్తీదమపిమే భవిష్యతి పున ధనమ్ || ౧౩ ||

ఇదమ్ మద్య మయా లబ్ధమ్ = ఇది ఇప్పుడు వావేత పొందఁబడినది. ఇమం మనోరథం ప్రాప్స్యే = ఈ కోరికను పొందఁగలను - ఇదమ్ అస్తి = ఇది కలదు. పునః ఇదం ధనమపి మే భవిష్యతి = వెండియును

ఈ ధనమగుడు నాకు కలుగఁగలను.

వారియభిప్రాయ మిట్టి యై యుండును. మనోరథమనఁగా మఱియు నకులంతోపమును కలుగఁజేసెడి ద్రవ్యము. పె సంవత్సరమున, వెండి యున్ననము నాకు కలుగును, దాని చేతను నేను ధనవంతుఁడనుగాఁబ్రసిద్ధుఁడనుకాఁగలను. అనిశంకరభాష్యము.

ఈ క్షేత్రపుత్రాదికమంతయు నాసామర్థ్యముచేతనే పొందఁబడి నదిగాని అదృష్టాదికముచేతఁగాదు. ఈమనోరథమును నేనే పొందెదను. అదృష్టాదిసహాయమకరలేదు. అనిరామానుజభాష్యము

అసౌ మయా హత శ్శత్రుః హానిష్యే చాపరానపి |

ఈశ్వరోహమహంభోగీ సిద్ధోహంబలవాన్ సుఖీ || ౧౮ ||

అసౌ శత్రుః మయా హతః = ఈ శత్రువు నాచేతను చంపఁబడెను. అపరానపి చ హానిష్యే = మిగిలినవారలనుగూడ చంపఁగలను. అహమ్ ఈశ్వరః = నేను ఈశ్వరుఁడను. అహం భోగీ = నేను భోగములుకలవాఁడను. అహం సిద్ధః = నేను సిద్ధుఁడను. (అహం) బలవాన్ = (నేను) బలవంతుఁడను. (అహం) సుఖీ = (నేను) సుఖముకలవాఁడను.

జయంపరాని ఈశత్రువుజయంపఁబడెను. మిగిలినవారిని గూడ చంపెదను. కీరుతన్నేమిచేయఁగలరు. అన్నివిధముల నాతోగమానుఁడులేడు. సిద్ధుఁడను అనఁగా కొడుకులు మనుషులు మునిషునుషులు కలవాఁడను. నేనువట్టి మనుష్యుఁడను కాను. నాకంటెనితరులుభూమి భారమునకై పుట్టినవారు. అనిశంకరభాష్యము.

బలవంతుఁడనగు నాచేతను. శూరుఁడనుచుధీరుఁడనునగు నేనే మిగిలినశత్రువులనుగూడఁజంపెదను. మందబుద్ధులయిదుర్బలులగువారిచేఁగల్గింపఁబడినఅవృచ్ఛనునెడిపరికరమ (పాథనసామగ్రి) పల? ఈశ్వరుఁడను అనఁగా నాకు నేనే అధీనుఁడను. ఇతరులనునియమించువాఁడను నేనే. నేనుఅదృష్టదులచేతఁగాకస్వయముగానే భోగిని. అట్లే సిద్ధుఁడనును బలవంతుఁడనును సుఖముకలవాఁడనును అనిరామానుజభాష్యము

ఆభ్యోభినవనస్మి కోన్మోస్తి సద్భోమయా |

యత్కే చాప్యామి మోదిష్య ఇత్యక్తా గది మోహితా ||

అథ్య: అభిజనవాన్ (చ) అస్మి = భనవంతుడనును మంచివంశముక
లవాడను(ను) అగుచున్నాను- మయా సదృశః అన్యః కః అస్తి
= నాతో తుల్యుడు ఇతరుడు ఎవ్వడు కలడు? - యత్యే = యా
గముచేయఁగలను- దాస్యామి = దానము చేయఁగలను- మోదిష్యే = సం
తోషింపఁగలను- ఇతి అజ్ఞానవిమోహితాః (భవంతి) = ఇట్లు అ
జ్ఞానముచేత మోహముంబడినవారు (అగుచున్నారు)

అభిజనవంతుడననఁగా ఏడుతరములనుండిశ్రోత్రయత్వము (వేదా
ధ్యయనము) మొదలగువానిచే సంపన్నుడను- యాగముచేయుట
చేఁగూడనితరులనుతిరగఁగిం చెడను- ఆటగాండుమొదలగువారల
కుదానముచేసెదను- విమోహితులనఁగా అనేకవిధములుగానవివేకభా
వమును పొందినవారు- అనిశంకరభాష్యము -

అభిజనవంతుడనఁగా ఉత్తమకులమునఁబుట్టినవాడు- నాతోస
మానుడనఁగా తనసామర్థ్యముచేతనే సంపాదించికొనిన సంపదకల
వాడు- ఈశ్వరానుగ్రహమకల అలేక తామె యాగదానాదులనుచే
యఁజాలుదుమని అజ్ఞానమోహితులైతలంచెదరు- అని రామాను
జభాష్యము-

అనేకవిత్తవిభాగ్నా మోహజాలసమావృతాః |

ప్రసక్తాః కామభోగేషు పరన్తి సరకేఽశుచౌ || ౧౬ ||

అనేకవిత్తవిభాగ్నాః మోహజాలసమావృతాః కామభోగేషు ప్రస
క్తా (శ్చ సన్తః) = అనేకములగుచిత్తములచేత భ్రాంతినిపొందినవారును
మోహము నెడివలచేతనావరింపఁబడినవారును కామభోగములయందు
తగులుకొనినవారు (ను అగుచు), అశుచౌ సరకే పరన్తి = అపరిశుద్ధ
మైన సరకమునందు పడుచున్నారు.

వెనుకఁజెప్పినచొప్పున ననేకములగు చిత్తములచేత ననేకవిధములు
గాభ్రాంతినిపొందినవారై. అవివేకమనెడి వలచేతను- అకామభోగము
చేత సంపాదించఁబడినపాపముకలవారై వైతరణిమొదలగు సరకము
నఁబడుచున్నారు. అని శంకరభాష్యము.

అదృశ్యము ఈశ్వరుడు మొదలగువానిగ్రహయ మకల అలేకయె
నిగంఠవైఅంఠయును లేయ దగునని తలంచి, ఇట్లు చేతును, ఇదియు

ను చేతును, మటియొక్కటియుఁ జేతును, అని యిట్లు ఆ నేకవిశ్వని
ప్రభాంతులు. కామభోగములయందుమిక్కిలి గాఢగులుకొనినవారై న
దుమనెచచ్చి నరకమునఁబడుదురు. అని రామానుజభాష్యము.

ఆత్మసంభాషితా స్తబ్ధా ధనమానమదాన్వితాః ।

యజన్తే నామ యజ్జైస్తే వ మ్మే నావిధిపూర్వకమ్ ॥ ౧౭ ॥

ఆత్మసంభాషితాః స్తబ్ధాః ధనిమానమదాన్వితాః లేతనంతనెగౌ
రపంపఁబడినవారును స్తబ్ధులును ధనమదముతోనునభిమానముతో
నునుగూడినవారునయిన వారు, అవిధిపూర్వకం ద మ్మేన = విధ్యుక్తియు
కానిచొప్పన దంభముతో, నామయజ్జైః యజన్తే - పేరుకుమాత్ర
ముయజ ములగువానిచేత దేవతలనుపూజింతురు.

సర్వగుణములతోఁగూడినట్లు తమతనెగౌరవఁపఁబడినవారు. స్త
బ్ధులన. గా నమృలుగానివారు - ధనముచేఁగలిగినమానంబునుమదం
బునుగలవారు - అని శంకరభాష్యము.

స్తబ్ధులనఁగా తాముపరిపూర్ణులనితలంచుచు ఏమియుఁజేయ కన్న
వారు. విద్య, అభిజనన (మంచివంశమునఁబుట్టుట), వీనిచేఁగలిగిన య
భిమానము. నామయజ ములనిఁగాయజ్ఞముచేయువాఁడనెడిపేరులు
గుటకుమాత్రముపనికిపచ్చునవిః అని రామానుజభాష్యము.

అహంకారం బలందపఞ్చకామం కోధం నుశంశితాః ।

మామాత్మపరదేహేషు పద్విషమైర్భావసూయకః ॥ ౧౮ ॥

అహంకారం బలం దపఞ్చకామం కోధం నుశంశితాః - అహంకా
రమునును బలమునును దిగ్బునును కామమునును కోపమునును ఆశ్ర
యించినవారును, ఆత్మపరదేహేషు మాం పద్విషమైర్భావసూయ
కాః = తనశరీరమునందునితరులశరీరములయందును నన్న ద్వేషించు
చున్నవారై ఆసూయపడువారును, (భవన్తి = అగుచున్నారు)

ఉన్నవీయు లేనివీయునగుగుణములను తనయందు దారోపించుకొని
విగలవాఁడను నేనుఅనితలంచుటఅహంకారము. ఇదియెట్లునమను పే
రుగలది. మిక్కిలి చెడ్డది. అన్నిదోషములకునుమూలమైనది. అన్ని
యనర్థప్రవృత్తులకు నిదియే మూలము. బలమనఁగాఁగలనుతిగనగలిగి
చుటప సాధనమైనది. దపఞ్చమనఁగా అంతఃకరణము వాశ్యమింది

యుండెడి యొకదోషము- అవికలిగినయెడను ధర్మమునతిక్రమింపు చుండును- స్త్రీయమొదలగువారలంగూర్చినదికామము- అనిష్టమైనదానింగూర్చినదిక్రోధము- ఇవిగాకఇతరనేకదోషములంగూడ నాశ్రయించినవారు- అన్నిదేహములయందును బుద్ధికిని కర్మమునకును సాక్షిగానుండెడినన్నప్రద్యేషింపుచు. వ) ద్వేషించుటయనఁగా నాయాజ్ఞనుమీటుట- అసూయగలవారలుఅనఁగా మంచిచూడకముననున్నవారలగుణములనుసహింపనివారు . అనిశంకరభాష్యము.

రెండవదానియపేక్ష లేకనేనెంతటిని చేసెదననెడి యహంకారమునును- నానంతివాఁడులేడనెడిదర్పమునును. నేనుకోరినతోడనేఅంతయునుసమకూడుననెడి కామమునును. నాకుఅనిష్టము చేసెడివారలనందఱను చంపెదననెడిక్రోధమునును- అన్నిశరీరములయందునుండి అందఱకును ప్రేరకుఁడనుచుపురుషోత్తముఁడనునగునన్నగుచిత్తసూయసదుచున్నవారై- ద్వేషింపుచుననఁగాకుయుక్తులచేతనేను ఉండుటయందుదోషమునుప్రకటింపుచున్నవారైనన్న సహింపనివారగుచు అహంకారము మొదలగువానిని ఆశ్రయించినవారైయాగములు మొదలగుకర్మములజేయుచున్నారు అనియథాము. అనిరామాజభాష్యము.

ఏవ్యనికినివిష్ణువుకారయిత(ప్రేరకుఁడు) కాఁడు. అట్లుగునేనినాకుఁగుఁడనిప్పుడుకారయితకావలయును అనియిట్లు. అనిమధ్వభాష్యము

తానహంద్విషతఃకూర్కాసంసారేశునరాధమాక ।

శ్రీపామ్యుజస)మశుభా నాసురీష్వేవయోనిషు॥౧౯॥

ద్విషతః కూర్కా అశుభా తాన్ నరాధమా- ద్వేషింపుచున్నవారును కూర్మిలును అశుభులునగు ఆ మనుష్యాధములను, సంసారేశు ఆసురీషు యోనిష్వేవ అజస్రీం శ్రీపామి=సంసారములలో ఆసురసంబంధులగు యోనులయందె ఎల్లప్పుడును ఉంచెదను-

సన్న్యాసప్రతిపక్షులును సాధువులయెడనుద్వేషముకలవారును నన్నుద్వేషింపుచున్నవారును- సంసారములయందుఅనఁగా నరకములలోఁజొచ్చెడిచూకములయందు- అధర్మదోషము కలిగియుండుటచేనుంచెదను- అశుభులనఁగాఅశుభములగుపనులంజేయువారు- ఆసురయోనులనఁగా కూర్మి వ్యాపారములుతఱుచుగాఁగలవ్యాఘ్రసింహ

దియోనులు- అని శంకరభాష్యము.

ఇట్లు నన్ను దేవునించెడి- సంసారములనఁగా పుట్టు కముదిమిచా
వు మొదలగు రూపముల తిరుగుచున్న సంతానములు- ఆసుర
యోనులనఁగా నాకు అనుకూలముగానుండని జన్మములు- ఆయాజన్మ
ములను పొందుటకు తగినట్లు ప్రవర్తించుటకు హేతువులగు క్రూరబుద్ధుల
యందు నేనెచేర్చెనును అనుట. అని రామానుజభాష్యము.

ఆసుక్రియేః నిరూపన్యా మూఢాజన్మనిజన్మని |

మావప్రాప్త్యైవ కాన్తేయ తతోయాన్త్యధమాంగతిమ్ || ౨౦ ||

(హే) కాన్తేయ = (ఓ) సుః తీపుతు) యా! ఆసురీమ్ యోనిమ్ ఆపన్నాః-
ఆసుర సంబంధియగు యోనిని పొందినవారు, జన్మనిజన్మని మూఢాః
(గన్తః) = ప్రతిజన్మమందును మూఢులు (ఆగుచు), మామ్ అపా
ప్త్యైవ = నన్ను పొందకయె, తతః అధమాంగతిం యాన్తి-దానికం
టె తమకావదైన గతిని పొందుచున్నారు.

మూఢులనఁగా అపివేషులు- తమోగుణము వీస్తారమ గాఁగల
యోనులయందెపుట్టుచున్నవారై కీందరిపోవుచున్నారని- ఈశ్వరుఁ
డనైనను- నన్ను పొందుటకు ఎప్పటికిని ఆశలేడు. నాచేశాసింపఁబడి
న మందిమాగఁగమును పొందకయె యనియథఃము- అని శంకరభా
ష్యము.

నాకనుకూలముగానుండని జన్మమును పొందినవారై. మూఢులనఁగా
నామొడనుపిరుద్ధమైనట్లొనముకలవారై. నన్ను పొందకయె నఁగా స
ర్వేశ్వరుఁడు కలఁడనుజ్ఞానమును పొందిక- అని రామానుజభాష్యము.

తివిధంనరకస్యైతద్ధ్వారం నాశనమాత్మనః |

కామకోధస్తథాలోభస్తస్మాదేతన్త్రయంగ్యజ || ౨౧ ||

కామః కోధః తథా లోభః (ఇతి) పతత్ = కామము కోధము ఆ
త్మ లోభము (అచ) యది, అత్మనః నాశనమ్- అత్మకు నాశకం
బగు, నరకస్య త్రివిధం ద్వారమ్ (భవతి)- నరకముయొక్క మూడువి
ధములగు ద్వారము (అగుచున్నది). తస్మాత్ పతత్ క్రయమ్ త్య
జ- ఆ హేతువులన ఈ మూటిని విడువుము.

నరకమును పొందుటకు ద్వారము - ఈ ద్వారము నవోచ్ఛించునె

యాత్న నశింపుచున్నాఁడు. అనఁగా నొక్క-పురుషార్థమునకును పనికిరాఁ
డనుట - ఆత్మను నశింపఁజేయునదియగుట నెఱిఁగింపవలయు. ఇది త్యాగస్త్రి
తి. అని శంకరభాష్యము.

ఆసురస్వభావము నెడినరకమునకు ద్వారము - అనఁగా మార్గము.
హేతువునుట. అతి ఘోరమైన నరకమునకు హేతువుగుటచే నీమూటి
ని దూరముగా విడిచి పెట్టుము. అని రామానుజభాష్యము.

పల్లెర్పిముఃకావేయ తమో ద్వారై స్త్రిభి సరః |

ఆచర త్యాత్మన శ్చైవ స్తతో యాతి పరాం గతిమ్ | ౨౨ |

(హే) కావేయ! = (ఓ) కుంతిపుత్రుఁడా!; పల్లెః త్రిభిః తమో ద్వారైః
విముక్తః సరః = ఈ మూడు తమో ద్వారములచేతనును విడు
వఁబడిన పురుషుఁడు, ఆత్మనః శ్రేయః ఆచరతి = తనకు నగునా
నిని ఆచరింపుచున్నాఁడు - తతః పరాం గతిం యాతి = దానివలన
గొప్ప గతిని పొందుచున్నాఁడు.

తమను నశింపఁగా దుఃఖమోహశ్మకమయిన నరకమునకు ద్వార
ములు - దేనియిద్దము చేత పూర్వము మేలునాచరింప లేదో అదిపోవుట
వలన ఆచరింపుచున్నాఁడు - గొప్పగతియనఁగా మోక్షము. అని శంక
రభాష్యము

తమో ద్వారమునఁగా నన్నుగూర్చి సవిపరీతజ్ఞానమునకు హేతు
వులైనవి - మేలును ఆచరించుట యనఁగా నన్ను దెలిసికొని నాయానుకూ
ల్యమునందు ప్రవర్తించుట. పరమగతినైననన్నె పొందుచున్నాఁడు అ
ని రామానుజభాష్యము.

యశ్శాస్త్రవిధిమన్మజ్య వత్తే కామకారతః |

న ససిద్ధి మవాప్నోతి న సుఖం న పరాం గతిమ్ | ౨౩ ||

యః శాస్త్రవిధిమ్ ఉన్మజ్య = ఎఁడు శాస్త్రవిధిని విడిచిపెట్టి, కా
మకారతః వత్తే = యథేష్టా నరకముతో ప్రవర్తించునో, సః సిద్ధి
మ్ వావాప్నోతి = వాఁడు సిద్ధిని పొందఁడు - సుఖం పరాం గతిం
(చ) వావాప్నోతి = సుఖమునును గొప్పగతిని (ని) పొందఁడు.

శాస్త్రమనఁగా వేదము దానివిధియన. గాచేయవలసినదానిని చే
యదానిదానిని తెలియఁజేసెడిభాగము - కామముచేతఁ జేరితే ద

యిప్రవర్తింపుచున్నాఁడో- సిద్ధిని అనఁగా పురుషార్థమునకు రియం
డుటనును, శులోకముననుభమునును, గొప్పగతినిని అనఁగా స్వగము
నుగాని మోక్షమునుగానియైనను పొందఁడు. అనిశంకరభాష్యము.

శాస్త్రవిధిమ్ = వేదముల నెడినాయాజ్ఞాను. కామకారమునవర్తింపు
టయనఁగా తన చిత్తమువచ్చినమాగముననుండు ట-వాఁడు కామము
యొక్క పరలోకము లోని సిద్ధిని పొందఁడు. సుఖమును గూడ పొందఁడు.
గొప్పగతిని దేనినినఁ బొందును? అనిరామానుజభాష్యము.

తస్మాచ్ఛాస్త్రం ప్రమాణం తే కార్యకార్యవ్యవస్థితౌ ।

జ్ఞాత్వా శాస్త్రవిధానోక్తం కర్మ కర్తు మిహ హాసి ॥ ౨౪ ॥

తస్మాత్ = ఆహేతువువలన, తే కార్యకార్యవ్యవస్థితౌ శాస్త్రం
ప్రమాణమ్ = నీకు చేయవలసినదానిని జేయరానిదానిని నేర్పఱచుట
లో శాస్త్రము ప్రమాణము- శాస్త్రవిధానోక్తం జ్ఞాత్వా = శాస్త్రవి
ధిలోఁ జెప్పఁబడినదానిని తెలిసికొని, ఇహ కర్మ కర్తుమ్ అహా
సి = ఇచ్చట కర్మమును చేయుటకు తగుచున్నావు.

ప్రమాణమనఁగా తెలియఁజేయునది. శాస్త్రము నెడిపదానముల
నఁగా విధి. దానిచేఁ జెప్పఁబడిన నీకర్మము నే చేయఁదగుదువు. ఇహ
= ఈకర్మాధికారములో. అనిశంకరభాష్యము

స్వీకరింపవలసినదానినిని విడువవలసినదానినిని ఏర్పఱచుటయం
దు . ధర్మశాస్త్రములు ఇతిహాసములు పురాణములు మొదలగు వా
నిసహాయముగల వేదములు పురుషోత్తముఁడ నెడి పరతత్త్వమునును ఆత
నిప్రీతికిని ఆతనింజేరుటకును సాధన మైన కర్మమునును, తెలియఁజేయుచు
న్నవి. ఆశాస్త్రమునఁ జెప్పఁబడిన తత్త్వమునును కర్మమునును హె
చ్చుతగ్గులు లేకుండునట్లు తెలిసికొనిదాని నె స్వీకరింపఁదగుదువు. అ
నిరామానుజభాష్యము.

ఇతి శ్రీభగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రీశ్రీకృష్ణ

భాగవతసంహితైవాసురసంపత్వీభాగ్యోగోనామ షోడశోఽధ్యాయః ।

ఇట్లు ఉపనిషదర్థప్రతిపాదకంబును బ్రహ్మవిద్యాప్రతిపాదకంబును యోగశా
స్త్రంబును శ్రీకృష్ణ భాగవతసంహితాదంబునగు భగవద్గీతలలో డైవాసురసంపదలను వి
భజించుటయ నెడి జ్ఞానసాధనమును తెలియఁజేసెడి పదునాఱవయధ్యాయము.

గీతాభాష్యశ్రయ సారము
ప మ నేడవయ ధ్యాయము
అజ్ఞాన ఉవాచ.

యేశాన్త్రవిధి మత్స్యజ్య యజన్తే శ్రద్ధయాఽన్వితాః।

తేషాం నిష్కాతు కాక్యన్త సత్త్వ మా హూ రజ స్తమః॥ ౧ ॥

యే శాన్త్రవిధిమ్ ఉత్సృజ్య=ఎవరు శాన్త్రవిధిని విడిచిపెట్టి, శ్రద్ధ
యా అన్వితా(శస్త్రం) యజన్తే=శ్రద్ధతో కూడినవారు(అగుచు)
యాగముచేయుచున్నారో, (హే)కృష్ణ!= (ఓ)కృష్ణుడా!, తేషామ్
నిస్తా కా -వారి నిష పది- సత్త్వం (కిమ్)=సత్త్వమా (ఏమి?) ఆ
హూ రజః=తేక రజస్సా, (ఆహూ) తమః=(తేక) తమస్సా?

శాన్త్రవిధి ననఁగా శ్రుతులయందును స్మృతులయందును చెప్పఁ
బడిన విధిని- యజన్తే=దేవతలు మొదలగువారివిపూజింపుచున్నారో-
శ్రద్ధయనఁగా ఆస్తిక్యబుద్ధి(కలద నెడినమ్మకము)- శాస్త్రము నెఱిం
గియె గానివిడిచి తమకుతోచినట్లు యజించువారిచ్చట చెప్పఁబడకు-
శ్రద్ధతోఁగూడిన నారైఅనుటచేత శాస్త్రము నెఱుంగకపెద్దలయాచా
రమునందునమ్మకముగలవారై యజించువారుఇచ్చటఁ జెప్పఁబడుదు
రు- ఏరుదైవశంపదలోనునాసుర శంపదలోనునుజేరనివారు-నిష్కయనఁ
గాడినికి-వారుచేసెడిదేవాదిపూజ సాత్త్వికరాజసతామగములు నూ
టిలో దేనిలోఁజేరును? అనిశంకరభాష్యము.

నిష్కయనఁగా స్థితి- దేనియందుందుతోఁబడి- ఇచ్చట నత్త్వాదులె
స్థితులు- వారు సత్త్వముననుండురా రజస్సుననుండురా తమస్సున
నుండురా? అనిరామానుజభాష్యము.

ఈయ ధ్యాయమున గుణ భేదములువిస్తరింపఁ జేయఁబడును. శాన్త్రవి
ధినివిడిచి- వేదము నెఱుంగక-ద్విజుఁడురహస్యములతోఁగూడవేదము
సంతయు తెలిసికొనునది అనువిధివారిజేవిడువఁబడినదికదా- వేదము
గువిడుచుటయె తాత్పర్యమైనయెడనుతామసులనియెచెప్పవలసియుం
డును- సాత్త్వికరాజసతామనులనిమూడువిధములవిభజించిచెప్పఁగూ
డకపోవును- అనిమద్భాష్యము.

విభగనానువాచ.

త్రవిధా భవతి శ్రద్ధా దేహినాం సా స్వభావజా|

సాత్త్వికీ రాజసీ చైవ తామసీ చేతి తాం శృణు|| ౨||

దేహినాం స్వభావజా సా శ్రద్ధా = పాణిలయొక్క స్వభావము నఁగలిగిన ఆ శ్రద్ధ, సాత్త్వికీ రాజసీ చైవ తామసీ చ ఇతి = సాత్త్వి కియను రాజసియును తామసియును అని, త్రవిధా భవతి = మూడువి థములైనది అగుచున్నది. తాం శృణు = దానిని వినుము

స్వభావమనఁ గాజన్మాంతరమునఁ గలిగిమరణకాలమునఁ స్ఫుటపడినధ ర్మశర్మాది కఁపారము. సత్త్వమువలనఁగలిగిన శ్రద్ధదేవపూజా దులంగూర్చినది- రజస్సు వలనఁగలిగినది యత్తులురాక్షసులు వీరిపూ జమొదలగు దానింగూర్చినది- తమస్సువలనఁగలిగినది ప్రేతములుపిశాచ లుపినిపూజ మొదలగు దానింగూర్చినది- అని శంకరభాష్యము.

అందు శరీరులయు శ్రద్ధ-స్వభావమనఁ గా పూర్వజన్మవాగననుబ ట్టి వానివానియందు రుచిపుట్టుట- దేనియందు రుచియందునో దా నియందు శ్రద్ధకలుగును. శ్రద్ధయనఁగా ఇదిమనఇష్టమును ఈడేర్చు ననునమ్మకము తోఁగూడిన సాధనమునందలిత్వర- వాగనయురుచియుశ్ర ద్ధయు నాత్మయొక్క ధర్మములు- అవిగుణముల సంపర్కమువలనఁగలుగు నవి- ఆయాశ్శుభర్షములనుగలుగఁజేయునవి దేహము ఇంద్రియము అం తఃకరణము వివరములు వీనియందుఁ దెడి సత్త్వాదిగుణములు- స త్త్వాదిగుణములతోఁగూడిన దేహదులయనుభవమనియధాము- కాఁబ ఱ్టి ఈశ్రద్ధ సాత్త్వికీయనియు రాజసియనియు తామసియనియు మూ డుపిధములు- ఈశ్రద్ధ ఎట్టి స్వభావముకలదో ఆ స్వభావమునుచినుము- అని రామానుజభాష్యము.

సత్త్వమునూపాసర్వస్యశ్రద్ధాభవతిభారత|

శ్రద్ధామయోయం పురుషో యోయచ్ఛ్రద్ధస్స పవసః|| ౩||

(హే)భారత! = (ఓ)భరతవంశమువాడా!, సర్వస్య సత్త్వమునూ పా శ్రద్ధా భవతి = సమస్తమైనవానికిని అంతఃకరణమునఁగలిగిన శ్రద్ధ కలుగుచున్నది. అయిం పురుషః శ్రద్ధామయః - ఈ పురు షుడు శ్రద్ధామయుడు- యః యచ్ఛ్రద్ధః = ఎవ్వడు ఎట్టి శ్రద్ధ కలవాడో, సః సపః = వాడు అట్టివాడే.

సత్త్వమునఁ గా ఆయాసంసారములతోఁ గూడిన యంతఃకరణము- ఈసంసారియైనజీవుఁడు శ్రద్ధాపాఁఁయుఁడు. అట్టివాఁ డనఁ గా ఆశ్రద్ధకుఁడైనవాఁడు. అనిశంకరభాష్యము.

సత్త్వమునఁ గా అంతఃకరణము-అంతఃకరణముఎట్టి గుణముకలదో అట్టిదానియందుశ్రద్ధపుట్టును- అంతఃకరణమునుజెప్పటవెనుకఁ జెప్పఁ బడినదేహేంద్రియాదులనుఁ గూడఁ జూపును- శ్రద్ధామయుఁడనఁ గా శ్రద్ధాపరిణామము- ఎవ్వఁడెట్టి శ్రద్ధకలవాఁడైయుండునోవాఁడు ఆ శ్రద్ధయొక్క పరిణామమి- పుణ్యకర్మమునశ్రద్ధకలవాఁడుగునేని పుణ్యకర్మఫలముతోఁ గూడినవాఁడుగును- కాబట్టి ఫలముకలుగుటకుశ్రద్ధయెఱుఁగఁదగినముఁగినిచెప్పఁబడినది- అనిరామానుజభాష్యము.

సత్త్వమునూపమనఁ గా చిత్తమునకుఁదగినది- ఎవ్వఁడు ఎట్టి శ్రద్ధకలవాఁడో వాఁడుఅట్టివాఁడె- సాత్త్వికశ్రద్ధకలవాఁడు సాత్త్వికుఁడయ్యగునట్లు - అనిమధ్వభాష్యము.

యజస్తే సాత్త్వికాదేవాన్ యక్షరక్షాంసి రాజసాః |

ప్రేతా భూతగణాంశ్చాస్మే తామసా జనాః ||

సాత్త్వికాః దేవాన్ యజస్తే=సాత్త్వికులు దేవతలను పూజింపుచున్నారు-రాజసాః యక్షరక్షాంసి (యజస్తే)=రాజసులు యక్షులనును రాక్షసులను(భూజింపుచున్నారు)- అస్మే తామసాః జనాః=మిగిలిన తామసులగు జనులు, ప్రేతా భూతగణాంశ్చ యజస్తే=ప్రేతములనును భూతగణములనును పూజింపుచున్నారు.

భూతగణములనఁ గా సత్త్వసూతృకలు మొదలగునవి- అనిశంకర భాష్యము

దుఃఖసంహారము లేని గొప్పసుఖమునుకలుగఁజేసెడి దేవయాగములంగూడిన శ్రద్ధ సాత్త్విక- దుఃఖముతోఁ గూడిన సుఖమును కలుగఁజేయునది రాజసి- దుఃఖముపస్తాదముగలిగినస్వల్పసుఖమునకలుగఁజేసెడి శ్రద్ధ తామసి- అనిరామానుజభాష్యము.

అశాస్త్రానిహితం ఘోరం తప్యంతే యే తపో జనాః |

తచ్ఛాహంకారగంయుక్తాః క మరాగబలాన్పితాః || ౨ ||

కశకాయస్త శ్శ్రీరథం భూతగ్రామమిచ్ఛేనః |

[358]

గీతాభాష్యత్రయ సారము

మాం చెవాన్త శ్శరీరస్థం తాన్విద్యాసురనిశ్చయాన్ || ౬ ||
 యే జనాః = ప జనులు, దమ్భాహః = కారసంయుక్తాః కామగాగబ
 లాన్వితాః అచేతసః = దంభముతోనునహంకారముతోనునుగూడిన
 వారును కామరాగములబుములతోఁగూడినవారును బుద్ధితేనివారునై,
 శరీరస్థం భూతగ్రామమ్ అన్తశ్శరీరస్థం మాంచకశకాయస్తః = శరీరము
 ననున్న భూతసమూహమును లోపలిశరీరముననున్న నన్నును శ్శ
 శింపఁజేయుచున్నవారై, అశాస్త్రవిహితం ఘోరం తపః తప్యన్తే =
 శాస్త్రమునఁజెప్పఁబడని ఘోరమయిన తపస్సును ఆచరింపుచున్నా
 రో, తాన్ ఆసురనిశ్చయాన్ విధి = వారిని ఆసురనిశ్చయమగు
 వారినిగాను ఎఱుంగుము.

ఘోరమగఁగా పాణులకును తనకునుగూడ బాధించునది- భూ
 తగ్రామమగఁగా కరణ(ఇంద్రియ)సమదాయము-అచేతస్సులనఁగాఅ
 పవేకులు- కర్మబుద్ధిసాక్షినయి శరీరముననున్ననన్నుగూడ- నన్ను శ్శ
 శింపఁజేయుటయనఁగా నాయాజ్ నమిటుటయె-వారలను తెలిసికొను
 ట పరిహరించుటకొఱకు- అనిశంకకభాష్యము-

తపస్సుయాగాదులంగూడఁజూపును- భూతగ్రామమనఁగా శరీర
 ముననుండెడిపంచభూతములు- నన్ను అనఁగానాయంశ మైనజీవుని- అ
 సురులనఁగా నాయాజ్కువిరుద్ధముగానాచరించువారు- అందువలననే
 వారికిసుఖతేజ మెనంగలుగదు, మీదిమిక్కిలి అనర్థమునఁబడుదురని
 (౧౬౮||౧౬శ్లో) చెప్పఁబడినది- అని రామానుజభాష్యము.

భగవంతునికృశింపఁజేయుటయనఁగా అల్పుఁడనితలంచుటయె-
 ఆసురసంబంధియగునిశ్చయముకలవారు- అనిషధ్వభాష్యము

ఆహారస్వపిసర్వస్య త్రివిధోభవతిపీయః |

యజ్ఞస్తపస్తథాదానంతేషాంభేదమిమంశృణు || ౭ ||

సర్వస్యాపి ఆహారస్తు త్రివిధః పీయః : భవతి = సమస్తమైనవానికిని
 ఆహారము మూడువిధములైనదై ఇష్టము అటచున్నది- యజ్ఞః త
 పః దానం(చ) తథా = యజ్ఞంబున, తపస్సును దానంబును అట్లే -
 తేషామ్ ఇమం భేదం శృణు = వారియొక్క ఈ భేదమును వినుము
 సత్త్వాదిగుణములసంబంధముచుబట్టి మూడువిధములై ఇష్టమగు

చున్నది- అనిరామానుజభాష్యము.

ఆయు స్సత్త్వబలారోగ్యసుఖప్రీతివివర్ధనాః ।

రప్యస్నిగ్ధాస్థిరాహారాసాన్నికపిరియాః॥
ఆయుస్సత్త్వబలారోగ్యసుఖప్రీతివివర్ధనాః = ఆయుస్సనునుశత్త్వ
మునునుబలమునునుఆరోగ్యమునునుసుఖమునుప్రీతినినివృద్ధిబొందించున
వియును, రప్యః స్నిగ్ధాః స్థిరాః హృద్యాః ఆహారాః = రవముల
వియును చమురుగలవియును స్థిరములయినవియును మనోహరములైన
వియునగు ఆహారములు, సాన్నికపిరియాః (భవన్తి) - సాన్నికలకుఁ
ష్టములైనవి (అగుచున్నవి.)

స్థిరములనఁగా దేహమునందు చాలకాలముండునవి. హృద్మము
లనఁగా హృదయముచుఁగ్గవు ములైనవి- అనిశంకరభాష్యము.

శత్త్వమనఁగా అంతఃకరణము-దానివలనఁగలిగెడిజ్ఞానమిచ్చట శ
త్త్వశబ్దములేజెప్పఁబడుచున్నది- సత్త్వమయమగు నాహారముజ్ఞాన
శబ్దనిచేయును. పరిణమించునప్పుడు (వక్తమగునప్పుడు) శ్వయముగా
సుఖమునువృద్ధిబొందించునవి. ప్రీతినికలుగఁజేసెడి పనులను చేయించు
టచేత ప్రీతివర్ధనములు- రశ్యములనఁగా మధురరశముగలవి- స్థి
రములనఁగా స్థిరమైనపరిణామముగలవి- హృద్యములనఁగా కంఠపె
నవి- అనిరామానుజభాష్యము.

ప్రీతి, తగువారఁగలుగునది- చూచినతోడనేహృద్యత్వము- స్థిరము
లుగానుండును- అప్పుడెప్పుడులయిపోవవు- నెయ్యి మొదలగునవి ట్టి
విగదా- అనిదుర్భాష్యము.

కట్వమ్మలవణాత్యుష్ణతీక్ష్ణరూక్షవిదాహినః ।

ఆహారా రాజసస్యేష్టా దఃఖశోకామయప్రదాః॥౯॥

కట్వమ్మలవణాత్యుష్ణతీక్ష్ణరూక్షవిదాహినః = కారముగానునుపుల్లగా
నునుఉప్పుగానునుండునవియుమిక్కిలివేడియైనవియుతీక్ష్ణములైనవియు
చమురులేనివియుమంటనుకలుగఁజేయునవియును, దఃఖశోకామ
యప్రదాః ఆహారాః = మఃఖమునునుశోకమునునురోగమునునకలుగఁజే
యుననియునగు ఆహారములు, రాజసస్యేష్టాః = రాజసునకుఁగ్గవు
ములైనవి-

అత్యుష్ణ శబ్దములోనిమిక్ర-టమునుమిక్ర-లికారముఅనియుట్లు అన్నిటియందునన్వయించునది- అనిశంకరభాష్యము.

లవణములనఁగాఉప్పువిస్తారముగాఁగలవి- అతితీక్ష్ణములైనవి అనఁగామిక్ర-లిచల్లగానుండుట మిక్ర-లివేడిగానుండుట మొదలగువానిచేఁడపయోగింప శక్యముకానివి- శోషింపఁజేయునవి రూక్షములు- తాపమును(మంటను)కలుగఁజేయునవి విదాహులు- అవిదూరభాదులనును రజస్సునును వృద్ధిబొందించునవి- అనిరామానుజభాష్యము.

యాతయామంగతరశం పూతిపర్యుషితంచయత్ ।

ఉచ్ఛిష్టమపి చామేధ్యం భోజనతామసప్రియమ్॥౧౦॥

యత్ భోజనమ్=పి ఆహారము, యాతయామంగతరశం పూతిపర్యుషితంచ ఉచ్ఛిష్టమ్ అపిచ ఆమేధ్యం(భజత)-జాముదాఁజీననియు రశముపోయినదియు దుగ్ధంధముగలదియు పాచినదియు ఎఁగిలియును ఇంతియెకాక అపరిశుద్ధంబును (అగుచున్నదో), తత్ తామసప్రియమ్=అది తామసులకుఇష్టమైనది-

నిర్వీర్యము(సత్తుచ లేనిది)గతరశశబ్దముచేతనె చెప్పఁబడినదిగాన యాతయామమనఁగాలెగ్గుగా ఉష్ణకనిది- పర్యుషితమనఁగా వండినతరువాత ఒక్కరాత్రుగడచినది- ఉచ్ఛిష్టమనఁగా తినఁగామిగిలినది- ఆమేధ్యమనఁగా యజ్ఞములకు తగనిది- అనిశంకరభాష్యము

యాతయామమనఁగా చాలకాలము-డినది- స్వభావసిద్ధమైనరుచిపోయినది గతరశము- పర్యుషితమనఁగా కాలాంతరమున మఱియొక్కరుచినిపొందినది- ఉచ్ఛిష్టమనఁగా గురువుమొదలగువారు కాక మిగిలినవారల యెంగిలి- ఆమేధ్యమనఁగా యజ్ఞమునకు తగనిది అనఁగా యజ్ఞముచేయఁగామిగిలినదికానిది-భోజనమనఁగాఆహారము- ఇదివేండియు తమస్సును వృద్ధిబొందించును. కాబట్టి హితమునుగోరువారు సత్త్వము వృద్ధిబొందుటప సాత్త్వికాహారమునె పుచ్చుకొనునది- అనిరామానుజభాష్యము

అఫలాకాష్ఠీభి గృజ్ఞో విధిస్సప్తో య ఇజ్యతే ।

యత్ప్రవృత్తే వేతమనస్సమాధాయ స సాత్త్వికః॥౧౧॥

అఫలాకాష్ఠీభిః=ఫలమునుగోరనివారిచేత, విధిస్సప్తః యః యజ్ఞః=

విఘ్నలగోఽగనఁబడిన ఏ యజ్ఞము, యజ్ఞవ్యవేష ఇతి మనః సమాధాయ ఇజ్యతే=యాగముచేయవలసినదే అని మనస్సును నిశ్చలముగాఁజేసి ఆచరింపఁబడుచున్నదో, సః సాత్త్వికః (యజ్ఞః)=అని సాత్త్వికమైన (యజ్ఞము).

యజ్ఞమును చేయుటయే కార్యముగాని దీనిచేతనా కేపురుషార్థమును ఆకూఱలేమనినిశ్చయించికొని- అనిశంకరభాష్యము.

విధిదృష్టమనఁగా శాస్త్రమునఁజెప్పఁబడిన మంత్రములు, ద్రవ్యములు(వస్తువులు), పని, మొదలగువానితోఁగూడినది- భగవదా రాధనమగుటను ఆదియెప్పయుజనముగాయాగముచేయవలసినదియే యని- అని రామానుజభాష్యము.

అభిసంధాయతు ఫలం దహ్బాధామపి చైవ యః |

ఇజ్యతే భరతశ్రేష్ఠ తం యజ్ఞం విద్ధి రాజసమ్ || ౧౨ ||

(హే)భరతశ్రేష్ఠ!= (ఓ)భరతవంశశ్రేష్ఠుడా!, ఫలమ్ అభిసంధాయ=ఫలమును ఉద్దేశించియు, దహ్బాధామపిచైవ=వంభముకొలుకును, యః (యజ్ఞః) ఇజ్యతే=ఏ (యజ్ఞము) చేయఁబడుచున్నదో, తం రాజసం యజ్ఞం విద్ధి=దానిని రాజసమైన యజ్ఞమునుగాను ఎఱుంగుము.

దంభముతోఁగూడినదై కీర్తయెఫలముగాఁగలయజ్ఞము. అని రామానుజభాష్యము.

విధిహీన మగృష్టాన్నం మన్త్రహీనమదక్షిణమ్ |

శ్రీధ్వావిరహితంయజ్ఞం తామసం పరిచక్షుతే || ౧౩ ||

విధిహీనమ్ అస్మష్టాన్నం మన్త్రహీనమ్ అదక్షిణం శ్రీధ్వావిరహితం యజ్ఞమ్ = శాస్త్రములేనిదియు అన్నదానములేనిదియు మంత్రములు లేనిదియు దక్షిణలేనిదియు శ్రీధ్వ లేనిదియునగు యజ్ఞమును, తామసం పరిచక్షుతే=తామగమునుగాను జెప్పుచున్నారు-

శాస్త్రమునకుపిరుద్ధమైనది. బ్రాహ్మణులకు అన్నమునిచ్చుట లేనిది- స్వర్గపరణిలోపముగలదిమంత్రహీనము- శాస్త్రమునందుచెప్పఁబడినదక్షిణలేనిది- అని శంకరభాష్యము.

విధిహీనమన. గా మందియాచారముగలవారునుపండితులునగు బ్రా

హ్మణులచే ఈయాగము చేయవలసినదీ అని చెప్పఁబడినది- అస్మహ్మ
న్నమనఁగా శాస్త్రమునఁ జెప్పఁబడిన ద్రవ్యములు (వస్తువులు) గలది-
అనిరామానుజభావ్యము.

దేవద్విజగురుప్రాజ్ఞపూజనం శౌచమాణానమ్ |

బ్రహ్మచర్య మహింసాచ శారీరం తప ఉచ్యతే || ౧౪ ||

దేవద్విజగురుప్రాజ్ఞ పూజనం శౌచమ్ ఆశ్రమం బ్రహ్మచర్యమ్
అహింసాచ = దేవతలనును ప్రాహ్మణులనును గురువులనును తెలిసినవారిని
నిపూజించుటయును పరిశుద్ధియును ఋజుత్వంబును బ్రహ్మచర్యం
బును అహింసయును, శారీరం తపః (ఇతి) ఉచ్యతే = శరీర సంబంధియ
గు తపస్సు (అని) చెప్పఁబడుచున్నది-

శరీరముప్రధానముగా గలకథ మొదలగువారిచే గలుగవలసినది
గాన శారీరము-పంచైతేతస్య హేతవః (౧౪ అ|| ౧౫ శ్లో) అని చెప్పఁబడి
గలదుగాదా- అనిశంకభావ్యము.

శౌచమనఁగా తీర్థములలో స్నానము చేయుట మొదలగునది- ఆశ్ర
మమనఁగా మనస్సును శరీరమును ఒక్క-విధముగావ్రేవత్తించుట- బ్ర
హ్మచర్యమనఁగా స్త్రీలయందు భోగ్యతాబుద్ధి (అనుభవింపఁదగినవార
నెడితలంపు)తో చూచుట మొదలగునవిలేకపోవుట- అహింసయనఁగా
ప్రాణులనుపీడింపకపోవుట- అనిరామానుజభావ్యము.

అనుద్వేగకరం వాక్యం సత్యం ప్రియహితం చ యత్ |

స్వాధ్యాయాభ్యసనంచైవ వాఙ్మయం తప ఉచ్యతే || ౧౫ ||

అనుద్వేగకరం సత్యం ప్రియహితం చ యత్ వాక్యమ్ = ఉద్వేగము
నుపుట్టించనిదియు సత్యమైనదియును ఇష్టంబునుహితమైనదియు
ను ఏ వాక్యమో, (తత్) స్వాధ్యాయాభ్యసనంచైవ-అదియును వేద
మును అభ్యసించుటయును, వాఙ్మయం తపః (ఇతి) ఉచ్యతే = వా
ఙ్మయమైన తపస్సు (అని) చెప్పఁబడుచున్నది.

అనుద్వేగకరమనఁగా ప్రాణులకు దుఃఖమును కలుగఁజేయఁది- దృ
వ్యము (ఈలోకమునందలి ఫలము) కొఱతైనది ప్రియము- అశ్వత్థము (పై
లోకమునందలి ఫలము) కొఱతైనది హితము. ఈవాలుగుచి శేషణముల
లో నొక్కటైనతగునవలసినవాక్యము వాఙ్మయ తపస్సు - ఎట్లన్నను-

తత్త్వా! నీవు శాంతుడవు కమ్ము, స్వాధ్యాయమును మోగమును నానగింపుము. అనునీర్తి వాక్యము వాఙ్మయతపస్సు. యథాశాస్త్రముగా వేదము సుచదువుటయును వాఙ్మయతపస్సే. అని శంకరభాష్యము.

మనః ప్రసాద సౌమ్యత్వం మాన మాత్మవినిగ్రహః।

భావ సంశుద్ధి రిత్యేతత్ ప్రమాన సముచ్యతే॥౧౬॥

మనః ప్రసాదః సౌమ్యత్వం మానమ్ ఆత్మవినిగ్రహః భావ సంశుద్ధిః = మనస్సు తేటగానుండుటయును సౌమ్యత్వంబును మాటలాడకపోవుటయును అంతఃకరణమును నిగ్రహించుటయును, ఇత్యేతత్ మానసం తపః (ఇతి) ఉచ్యతే = అనునది మనస్సంబంధియగు తపస్సు (అని) చెప్పఁబడుచున్నది

మనః ప్రసాదమనఁగా మనస్సును స్వచ్ఛముగాఁ జేయుట. సౌమ్యత్వమనఁగా సౌమనస్యము. అనఁగా ముఖము మొదలగు నదీప్రగన్తముగా నుండుట చేనూహింపఁదగిన యంతఃకరణముయొక్క వృత్తి విశేషము. ఈ వాక్కును నియమించుట మనస్సును నియమించుట వలనఁగలుగ నదిగా నభివృద్ధి మానమని మనస్సంయమ మే (మనస్సు శుద్ధియమించుటయే) ఉద్దేశింపఁబడినది. ఆత్మవినిగ్రహ గమనమనస్సును అన్ని వ్యాపారములయందును నియమించుట. మానమనునది మనస్సును మాటలాడుటయనెడి వ్యాపారమునందు మాత్రము నియమించుట. భావ సంశుద్ధియనఁగా పగులతో వ్యవహరించునప్పుడు మాయ (మోసము) లేకపోవుట. అని శంకరభాష్యము.

ప్రసాదమనఁగా కోపాదులు లేకపోవుట. మనస్సు ఇతరులకు వేలు కలుగుటయందు ఆసక్తి కలదెయుండుట సౌమ్యత్వము. మానమనఁగా మనస్సు చేత వాక్కును ప్రవృత్తికొంపనీకపోవుట. ఆత్మవినిగ్రహమనఁగా మనస్సును ధ్యానము చేయ వలసినదని యంద నిలుపుట. భావ సంశుద్ధియనఁగా ఆశ్మతస్సు మిగిలిన విషయములయందు శలంపు లేకపోవుట. అని రామానుజభాష్యము.

సౌమ్యత్వమనఁగా క్రూర్యము లేకపోవుట. మానమనఁగా మననము చేసెడి స్వభావము కలిగియుండుట. మఱియొక్క యథామును (మాటలాడకపోవుటను) చెప్పినచో మానసతపస్సు ఎట్లు గును? అని మ

ధ్వభాష్యము.

శ్రద్ధయావరయాతప్తం తపస్తత్త్రివిధంనరైః।

అథలాకాష్ఠి భిర్వృత్తైస్సాత్త్వికంపరిచక్షతే॥౧౭॥

అథలాకాష్ఠి భిః యుక్తైః నరైః = ఫలమునుగోరనివారును యుక్తులునగు పుగుమలచేతను, పరయా శ్రద్ధయా తప్తమ్-గొప్ప శ్రద్ధతో ఆవరింపబడిన త్రివిధం తత్ తపః-మూడువిధములగు ఆ తపస్సును, సాత్త్వికం పరిచక్షతే=సాత్త్వికమునుగాను చెప్పుచున్నారు.

శ్రద్ధయనఁగా ఆస్తిక్యబుద్ధి - యుక్తులనఁగా సమాహితులు (నిశ్చల చిత్తులు) - సాత్త్వికమునుగా శిష్టులు చెప్పుచున్నారు. అని శంకర భాష్యము.

యుక్తులనఁగా ఇది పరమపురుషునకు ఆరాధనము అనెడితలంపుతోఁ గూడినవారు. అని రామానుజభాష్యము.

సత్కారమానపూజాథానం తపోద మ్మేన చైవయత్।

క్రియ తేతదిహాప్రోక్తం రాజసం చలమధ్రువమ్॥౧౮॥

యత్ తపః=ప నివస్సు, సత్కారమానపూజాథానం ద మ్మేన చైవ క్రియ తే- సత్కారముమానముపూజవీనికొకట దమ్మముతోఁగూడ నెచేయఁబడుచున్నదో, చలమ్ అధ్రువం తత్ = శంచల నై నదియును స్థిరముగానిదియునగు ఆతపస్సు. ఇహ రాజసం ప్రోక్తమ్ = ఈ శాస్త్రమున రాజసమని చెప్పఁబడినది.

సత్కారమనఁగా ఈ బ్రాహ్మణుడు పాధువు అరిపించుకొనుట - మానమనఁగా ప్రత్యుత్థానము (తేచుట), అభివాదనము (దీవింపఁ జేసికొనుట), ఈ మొదలగువానిని తపనిమిత్తియు అచరించుట. పూజయనఁగా కాష్ఠ కడుగుట పూజ చేయుట మొదలగునది. వీనికొకటై నది తపస్సు సత్కారమానపూజాథానమని చెప్పఁబడుచున్నది.

అధ్రువమనఁగా ఒకా నెఱ్ఱు మకలిగెడి ఫలము కలది. అని శంకర భాష్యము.

మనస్సుచేత ఆచరించుట సత్కారము - నోట ప్రశంసించుట మానము - శరీరముచేతఁ జేసెడినమ సత్కారము మొదలగునది పూజ. పలప

కోరికతోడనును సత్కారములకొఱును- స్వర్గముమొదలగునస్థిర
మైనఫలములనిచ్చునదిగా నచలంబును అధ్రువంబును- చలమ
నఁగా స్వర్గమునుండిపడిపోదుమనెడిభయము చేతకదలికనుపుట్టించు
నది- అధ్రువమనఁగా క్షయించునది- అని రామానుజభాష్యము:

మూఢగ్రాహణాత్కనోయత్పీడయాక్రియ తేతపః ।

పరస్మైత్సాననాథాంవా రత్తామసముదాహృతమ్ ॥౧౯॥

యత్ తపః=ఏ తపస్సు, మూఢగ్రాహణ ఆత్మనః పీడయాక్రి
య లే-మూర్ఖపుపట్టుదలచేత తన బాధతోఁగూడ చేయఁబడుచు
న్నదో, పరస్మైత్సాననాథాంవా క్రియ లే-ఇతరుని నశింపఁజే
యుటకొఱకైనను చేయఁబడుచున్నదో, తత్ తామసమ్ ఉదా
హృతమ్-అది తామసమని చెప్పఁబడినది-

మూఢగ్రాహణ నఁగా అవివేకనిశ్చయము- అని శంకరభాష్యము-

మూఢులనఁగా అవివేకులు- వారలచేఁజేయఁబడిన అభినివేశము
(ఉద్దేశము) చేతనుతనశక్తి మొదలగుదానిని పరీక్షింపకతననుబాధపె
ట్టుకొనుచు చేయఁబడుచున్నదో- అని రామానుజభాష్యము-

దాతవ్యమితియద్దానం దీయతేననుపకారిణే,

దేశేశికాలేపాలేచ తద్దానంసాత్త్వికంశ్శుభమ్॥౨౦॥

యత్ దానమ్=ఏ దానము, దాతవ్యమ్ ఇతి=ఈవలసినదే అని,
దేశేశికాలేపాలేచ=దేశమునందును కాలమునందును పాత్రమునం
దును, అనుపకారిణే దీయతే=ఉపకారముచేయనివానికి ఈఁబడుచు
న్నదో, తత్ దానం సాత్త్వికమ్ (ఇతి) శ్శుభమ్=ఆ దానము సా
త్త్వికము (అని) తలఁపఁబడినది-

అనుపకారియనఁగాప్రత్యుపకారముచేయలేనివాఁడు- సమర్థుఁ
నికొఱకైనను అపేక్షితకయే ఈఁబడుచున్నదో- దేశమనఁగా కు
రుక్షేత్రాదిపుణ్యదేశము- కాలము శ్రాంతిమొదలగునది- పాత్ర
మనఁగా ఆటవేదాంగముల నెఱిగినవాఁడు వేఁములుతుదముట్టఁ
దెలిసినవాఁడు మొదలగువాఁడు- అని శంకరభాష్యము-

ఈవలసినదేఅనితలంచిఫలమునుగోరక-అని రామానుజభాష్యము:

యశ్చ ప్రత్యుపకారాధాం ఫలముద్దిశ్యవాపునః ।

దీయతే వపరిక్లిష్టం తదాజిసముదాహృతమ్ || ౨౧ ||
 యత్ (దానం)తు=ఏ దాన(మేతే), ప్రిత్యుపకారాథాం ఫలమ్
 ఉద్దిశ్యవా-ప్రిత్యుపకారముకొరకుఁగానీ ఫలమును కోరికానీ, పరి
 క్లిష్టం దీయతే=కే శముతోఁగూడినదిగాను ఈఁబడుచున్నదో, తత్
 రాజసమ్ ఉదాహృతమ్=అది రాజసముగాను చెప్పఁబడినది-

సమయమువచ్చినప్పుడు ఈతఁడు పనికివచ్చును అనిగాని ఈ దాన
 మునకు అదృచ్ఛమైన (పరలోకములోని) ఫలము వాకుఁగలుగుననిగాని
 ఈఁబడినది- పరిక్లిష్టమనఁగా భేదముతోఁగూడినది- అని శంకర
 భాష్యము-

పరిక్లిష్టమనఁగా అమంగళద్రవ్యములు కలది- అని రామానుజభా
 ష్యము.

అదేశకాలేయద్దాన మపాతేభ్యశ్చదీయతే |

అసతకృతమవజ్ఞాతం తత్తామసముదాహృతమ్ || ౨౨ ||

యత్ దానమ్=ఏ దానము, అసతకృతమ్ అవజ్ఞాతంచ=సతకృ
 రములేనిదియును తిరస్కారముతోఁగూడినదియునై, అదేశకాలే అ
 పాతేభ్యః దీయతే-పుణ్యక్షేత్రముకానిచోటనును పుణ్యకాలముకాని
 యప్పుడునును పాతులుకానివారికి ఈఁబడుచున్నదో, తత్ తామస
 మ్ఉదాహృతమ్-అది తామసముగాను చెప్పఁబడినది-

అదేశమనఁగా మేల్చులు అపరిశుద్ధులు మొదలగువారితోఁగూడిన
 అపుణ్యదేశము- అపాత్రులనఁగా మూఱుఁడుదొంగ మొదలగువారు-
 దేశాదులు కుదిరినను, అసతకృతము అనఁగా మందిమాటలాడుట కా
 ల్లుగడుగుట పూజయేయుట మొదలగునవి లేనిది- అవజ్ఞాతమనఁగా
 దానము పుచ్చుకొనువానిని పరిభవించుటతోఁగూడినది- అని శంకర
 భాష్యము-

అసతకృతమనఁగా పాదములను గడుగుట మొదలగు గౌరవములేనిది-
 అవజ్ఞాతమనఁగా అవజ్ఞతోఁగూడినది- ఉపచారములు లేనిదినుట-
 అని రామానుజభాష్యము

ఓం తత్సద్విధినిదేశోబ్రహ్మణస్త్రీవిధగున్న్యృతః |

బ్రాహ్మణాస్తేన వేదాశ్చ యజ్ఞశ్చ విహితాః పుర || ౨౩ ||

బ్రహ్మణః నిర్దేశః-బ్రహ్మమయోక్- నిర్దేశము, ఓం తత్ సత్ ఇతి త్రివిధః స్మృతః-ఓమ్ తత్ సత్ అని మూడువిధములు గలదిగా తలంపబడినది- తేన= దానిచేతను, బ్రాహ్మణాః వేదాశ్చ యశ్చాశ్చ=బ్రాహ్మణులును వేదములును యశ్చాశ్చ=పురా విహితాః-పూర్వము చేయబడినవి

నిర్దేశమనగా పరబ్రహ్మమయోక్- పేరును చెప్పట- వేదాంతములయందుబ్రహ్మమనెఱిగినవారిచేత తలంపబడినది- బ్రాహ్మణులు మొదలగునవి ఈనిర్దేశముచేతనే నిర్మింపబడినవి అని ఈనిర్దేశము సోత్తముచేయబడుచున్నది- అని శంకరాభాష్యము.

నిర్దేశమనగా శబ్దము-బ్రహ్మమనగా వేదము- ఇచ్చటవైదిక కర్మము చెప్పబడుచున్నది- వేదమున జెప్పబడిన యశ్చాదికకర్మము ఓమ్ తత్ సత్ అనుశబ్దములతోఁగూడినది అగుచున్నది- ఓమ్ అను శబ్దము వైదికకర్మములకు అంగముగా ఆకర్మములను ఆరంభించునప్పుడు ప్రయోగింపబడునుగాన అన్వయింపుచున్నది- తత్ సత్ అనుశబ్దములు పూజింపబడునది యగుటను జెప్పటచేఁగమములం జెప్పి అన్వయింపుచున్నవి-ఈమూడు శబ్దములతోఁగూడినవారుగా బ్రాహ్మణులు అఁగా వేదసంబంధముగల మూడువర్ణములవారును పూర్వమునాచే నిర్మింపబడిరి- వేదములును యజ్ఞములునుగూడ ఈమూడు శబ్దములతోఁగూడినవిగానే నాచే నిర్మింపబడినవి- అనిరామానుజభాష్యము.

వెండియు తనకర్మము మొదలగువాని ప్రకారమును జెప్పటపఁగాను అర్థవాదము చెప్పబడుచున్నది-ఇవి పరబ్రహ్మమయోక్- నామములు గదా- ఆబ్రహ్మముచేతను తనపూజకొరకు వేదవిధి యలుపబడినది- అనిమధ్వభాష్యము

తస్మాదో మి త్యుదాహృత్య యజ్ఞానతపఃకీయాః॥

ప్రవర్తంతే విధానోక్తా క్షతతం బ్రహ్మవాదినామ్॥౨౪॥

తస్మాత్ = ఆ హేతువువలన, ఓమ్ ఇతి ఉదాహృత్య (స్థితానాం) బ్రహ్మవాదినామ్ = ఓమ్ అని చెప్పి (ఉన్న) బ్రహ్మవాదల యొక్క, విధానోక్తాః యజ్ఞ దానశపః క్రియాః = విధిలతో జెప్పబడిన యజ్ఞ దాన

తపస్సులనెడి క్రియలు , గతతంత్రవక్తనై = ఎల్లప్పుడును ప్రవర్తింపుచునది-

ఓధానోక్తములనఁగా శాస్త్రము లోఁజెప్పఁబడినవి- బ్రహ్మవాదులనఁగా బ్రహ్మమునుచెప్పెడి స్వభావముకలవారఁ- అని శంకరాభాష్యము

బ్రహ్మవాదులనఁగా వేదవాదులగు మూడువర్ణములవారును- ఓధానమునఁగా వేదవిధి- యజ్ఞాదులుఓమ్అని చెప్పినతరువాతనే ఆరంభింపఁబడుచున్నవి- వేదములుగూడఓమ్అని చెప్పినతరువాతనే ఆరంభింపఁబడుచున్నవి- ఇట్లు ఓమ్అనుశబ్దముతో నన్వయించుచున్న వేదములను ధరించుటవలనను యజ్ఞాదులను చేయుటవలనను మూడువర్ణములవారిలక్షను ఓమ్అనుశబ్దముతో సంబంధముచెప్పఁబడినది- అనిరామానుజభాష్యము.

తదిత్యనభిసంధాయ ఫలయజ్ఞః పఃక్రియాః |

దానక్రియాశ్చవిపిభాః క్రియస్తే మోక్షకాక్షిభిః || ౨౫ ||

తత్ ఇ-తత్ అని, ఫలమ్ అనభిసంధాయ = ఫలమును ఉద్దేశ్యింపక, విపిభాః యజ్ఞతపఃక్రియాః దానక్రియాశ్చ = అవేకవిధములగు యజ్ఞములుతపస్సులుఅనెడిక్రియలును దానములనెడిక్రియలును, మోక్షకాక్షిభిః క్రియస్తే = మోక్షమునుగోరువారిచేత చేయఁబడుచున్నవి.

తత్ అనిబ్రహ్మమునుచెప్పుకనిని ఉచ్చరించి- అనేకవిధములగు దానములనఁగా భూదానమవణదానాదులు- అని శంకరాభాష్యము.

మోక్షమునుగోరెడిమూడువర్ణములవారిచేతనును జే- (బడెడి) వేదాధ్యయనము యజ్ఞముతపస్సదానముఅనెడిక్రియలు బ్రహ్మమునుజేగుటకుసాధనములగానబ్రహ్మమునుచెప్పెడితత్ అనుశబ్దముచేతని దేశశంపఁబడఁదగినవి- ఇట్లు వేదాధ్యయనాదులకుతత్ అనుశబ్దముతో నన్వయముచెప్పఁబడినది. వీనినిఆవరించుటచేత మూడువర్ణముల

సలకకుగూడ తచ్చబద్ధస్వముముసందర్భింపుచున్నది- అనిరామానుజభాష్యము.

(తత్) ఆఫలమునాకుకలగవలయుననికల పక- అనిమన్వభాష్యము

సద్భావే సాధునావేద సదిత్యేతన్నీయుజ్యతే |

పశ్చిమ కర్మణితథా సచ్చబ్ధిః పాథా యజ్యతే || ౨౬ ||

సత్ ఇతి ఏతత్ - సత్ అనెడి ఇది, సద్భావే సాధుభావే చ పశ్చిమ యజ్యతే = కలదియగుటయందును మంచిదియగుటయందును పశ్చిమో గింపబడుచున్నది. (హే) పాథా! = (ఓ) కుంతీపుత్రాడా!, తథా = అత్తే, సచ్చబ్ధిః పశ్చిమ కర్మణి యజ్యతే = సచ్చబ్ధియు ప్రశస్తమైన కర్మమునందు గలదర్శింపుచున్నది.

సద్భావమనగా తేదికలుగుట - మంచి నడత లేనివానికి మంచి నడత కలుగుట సాధుభావము - వీనియందు బ్రహ్మముయొక్క సత్ అనెడి నామము పశ్చిమో గింపబడుచున్నది - మంచి కర్మమునఁగా వివాహము మొదలగునది - యజ్యతే = పశ్చిమో గింపబడుచున్నది - అని శంకర భాష్యము సద్భావశబ్దము చేత ప్రదీపితమగునది - అని మద్విభాష్యము.

యజ్ఞే తపసి దానేచ స్థితిః సద్ధిః ఉచ్యతే ||

కర్మాచైవ తథా యః సద్ధిః తేవాభిధీయతే || ౨౭ ||

యజ్ఞే తపసి దానేచ స్థితిః సద్ధిః ఉచ్యతే = యజ్ఞమునందును తపస్సునందును దానమునందును ఉనికి సత్ అని చెప్పబడుచున్నది - తదధీయం కర్మాచైవ = తదర్థమైన కర్మమును, సత్ ఇత్యేవ అభిధీయతే = సత్ అనియే చెప్పబడుచున్నది

తదధీయమనగా యజ్ఞదానతపస్సులకొఱకైనది లేక ఓమ్ మొదలగు మూషానామములు గల ఈర్ష్యగుణి కొఱకైన దనియును చెప్పవచ్చును - శ్రద్ధాపూర్వకమగు యజ్ఞాదికము గుణహీనమయినను బ్రహ్మనామములను పశ్చిమో గింపబడేత సగుణమగును - అని శంకర భాష్యము.

మూషావణముల వారలయు యజ్ఞములయందలియునికి మంచిదిగా గలదిని చెప్పబడుచున్నది. (తత్త్వయమ్) ఆ మూషావణముల వారలకొఱకైన యజ్ఞాదికములను సత్తనబడును - కాబట్టి వేదములును వైదిక కర్మములును ప్రాహ్లాణులని చెప్పబడిన మూషావణముల వారు సుకూడ ఓం తస్మై అను శబ్దముల సలబంధమనెడి గుణులు చేత వేదములు కొని వానికి పుట్టును - అవైదికములకంటెనును విలకణులని తెలియ - బడెడి గిగ వారు - అని రామానుజ భాష్యము.

అశ్రద్ధయా హుతమ్ దత్తమ్ తప స్తప్తమ్ కృతంచ యత్ |

అగదిత్యుచ్యతే పార్థ నచ త త్ప్రేత్యన్ ఇహ || ౨౮ ||

అశ్రద్ధయా హుతమ్ = అశ్రద్ధతో హోమామము చేయఁబడినదియు, (అశ్రద్ధయా) దత్తమ్ = (అశ్రద్ధతో) దానము చేయఁబడినదియు, (అశ్రద్ధయా) తప్తమ్ తపః = (అశ్రద్ధతో) ఆచరింపఁబడిన తపస్సును, (అన్యత్) యత్ (అశ్రద్ధయా) కృతమ్ (తత్) చ = (ఇతర మైనది) ఏది (అశ్రద్ధతో) చేయఁబడినదో (అది)యును, అసదితి ఉచ్యతే = అగత్తని చెప్పఁబడుచున్నది - తత్ ప్రేత్య (ఫలాయ) నభవతి = అది ఎచ్చినవరువాలను (ఫలముకొలకు) కానేరదు - ఇహ చ (ఫలాయ) నభవతి = ఈ జన్మమునఁగూడ (ఫలముకొలకు) కానేరదు.

అశ్రద్ధతో బాహ్యగుణలకిద్వినదియును. అశ్రద్ధతోఁజేయఁబడిన ప్రోత్రమునమపార్థము మొదలగునదిగూడ - గన్తు జెందుటకు సాధనమయినమాఁగఁమునకు వెలుసలది గాన అగత్తనఁబడుచున్నది. అదిపిస్తార్థము ఆయాసముతోఁగూడినదైనను పెద్దలచేని ఉంపఁబడుటను ఇహపకములరెంటనుఫలమును గలుగఁజేయదు. అనిశలకర భాష్యము.

శాస్త్రీయమైనను అశ్రద్ధతోఁజేయఁబడిన హోమామము మొదలగునది అసత్తనఁబడును. అది మోక్షమునకును సంసారములోనిఫలమునకును గూడ పనికి రాకపోవుటయెట్లు చెప్పఁబడుటకు హేతువు. అనిరామానుజభాష్యము.

ఇతి త్రివిధగవద్గీతా సూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే త్రివిక్రష్టార్జునసంవాదేశ్రద్ధాత్రయవిభాగయోగో నామ సప్తదశోఽధ్యాయః.

ఇట్లుండ పనిపనధాప్రతిపాదకంబును బ్రహ్మవిద్యాప్రతిపాదకం

బును యోగశాస్త్రంబును త్రివిక్రష్టాజ్ఞానసంవాదం

బునగుభగవద్గీతలలో మూడు శ్రద్ధలనునువిభాగిం

చుటయ నెడిజ్ఞానసాధనమును తెలియఁ

జేసెడిపదునేడవ యధ్యాయము.

గీతాభాష్యత్రయ సారము.
పదు నెనిమిదవ అధ్యాయము.
అజ్ఞాన ఉపాసన.

సంన్యాసస్య మహాబాహుభూతత్వమిచ్ఛామి వేదితుమ్ |
త్యాగస్య చ హృషీకేశ పృథక్ శనిషూదన || ౧ ||
(హే) మహాబాహు! = (ఓ) గొప్ప భుజములు కలవాడా!, (హే) కేశ
శనిషూదన! = (ఓ) కేశ శని వంపినవాడా!, (హే) హృషీకేశ! = (ఓ) శ్రీ
కృష్ణుడా!, సంన్యాసస్య త్యాగస్య చ తత్త్వమ్ = సంన్యాసము యొక్క
కర్యము త్యాగము యొక్క యును తత్త్వమును, పృథక్ వేదితుమ్
ఇచ్ఛామి = వెళ్వేటుగా తెలియుటకు కోరుచున్నాను.
త్రిభుగవాను వాచ.

కామ్యానాం కర్మణాం న్యాసం సంన్యాస ఉచ్యతే విదః |
సర్వకర్మణాం ఫలత్యాగం ప్రాపాన్త్యాగం చిచ్ఛతాః || ౨ ||
(కేచిత్) కవయః = (కొందఱు) పండితులు, కామ్యానాం కర్మణా
మ్ న్యాసం సంన్యాసం విదః = కామ్యములను కర్మములను విడు
చుటను సంన్యాసమునుగా తలంచెదరు- చిచ్ఛతాః = పండితులు, స
ర్వకర్మణాం ఫలత్యాగం త్యాగం ప్రాపాన్త్యాగం చిచ్ఛతాః = అన్ని కర్మములయు ఫలమును వి
డిచి పెట్టుటను త్యాగమునుగా చెప్పుచున్నారు.

సర్వకర్మములనఁ గానిత్య నైమిత్తికములు. వానికిఁ గూడ ఫలము క
లదనియె భగవదభిప్రాయము. అనిశంకరభాష్యము.

చిచ్ఛతాః నఁ గా మచికొందఱు పండితులు, నిత్యనైమిత్తికకా
మ్యముల నెడి యన్ని కర్మములయు ఫలత్యాగమునె త్యాగమునుగాఁ జె
ప్పుదురు. త్యాగ సంన్యాసశబ్దములు పర్యాయములు. అని రామా
నుజభాష్యము.

ఫలమును గోరకపోవుట చేతఁ గానీ చేయకపోవుట చేతఁ గానీ కామ్యక
ర్మములను విడుచుట సంన్యాసము. త్యాగమనఁగా ఫలమును విడుచుట
యె. అని మధ్వభాష్యము.

త్యాజ్యం దోషవదిత్యేకే కర్మప్రాసూర్వనీషిణః |
యః నానతపఃకర్మ సత్యాజ్యమితి చాపరే || ౩ ||

ఏకే మనీషిణః=కొందఱు సందితులు, దోషవత్ కమ త్యాజ్యమ్ ఇతి (అహుః)=దోషముగల కమము విడువదనినది అని (చెప్పుచున్నారు) అపరేచ=పటికొందఱు, యజ్ఞదానతపఃకమ నత్యాజ్యమ్ ఇతి (అహుః)=యజ్ఞముదానముతపస్సునైనదికమము విడువదనినది అని (చెప్పుచున్నారు.)

మనీషులనఁగా సాంఖ్యులు. ఈ చెప్పినవికల్పములన్నియుకమా ధికార్థముగనుగూర్చినవియె. ఇదిజ్ఞానోపాయప్రశంస కాదు-సాత్త్వికత్యాగముగూడవీరిదె- జ్ఞానిగఁజాతీతుఁడుగదా- అని శంకరభాష్యము.

కాపిలసిద్ధాంతమువారనుతదనుసారులగువైదికులు రాగాదిదోషములుండుటనుకమమునంతయువిడువవలయునందురు- మిగిలినవారు విడువఁగూడదందురు- అని రామానుజభాష్యము.

మనీషులనుటచే నాపక్షముగూడ స్వీకరింపవలసినదే- అపక్షమున ఫలమును విడుచుటచేతనేత్యాగము- గావననిదియఁతయునొక్క పక్షమే- అనిమధ్యభాష్యము.

నిశ్చయం శృణు మే తత్ర త్యాగే భరతశత్రుఘ్నః |

త్యాగోహి పురుషవ్యాఘ్రుః త్రిపథ స్సంప్రకీర్తితః || ౪ ||

(హే) భరతశత్రుఘ్న! =(ఓ) భరతశత్రేష్ఠుఁడా!, తత్ర త్యాగే మే నిశ్చయం శృణు-ఆ త్యాగముః పయమున నా నిశ్చయమును వినుము- (హే) పురుషవ్యాఘ్రుః! =(ఓ) పురుషశ్రేష్ఠుఁడా!, త్యాగః త్రివిధః సంప్రకీర్తితోహి=త్యాగము మూడు విధములుగలదిగా చెప్పఁబడినదిగదా.

త్యాగమన్ననుసంన్యాసమన్నను ఒక్కటియె- ఇదితామసాదిభేదమునమూడువిధములు. ఇదిః మాధికారికై-అనిశంకరభాష్యము.

కమాఫలమును విడుచుటయు, ఇదిసాకమామనేదిమమకారమును విడుచుటయు, సర్వేశ్వరుఁడుకతయనితఁచుటచేత తనకర్మత్వమును విడుచుటయునని త్యాగము మూడువిధములుగా ౩అ|| ౩ంశ్లోకమున జెప్పఁబడినదిగదా- అని రామానుజభాష్యము.

యజ్ఞానానతిపఃకమనత్యాగంకార్యమేవతత్ |

యజ్ఞోకానంత శ్చైవ పాపన నివనీషిణామ్ || ౫ ||

యః దానతపఃకీర్తనా నత్యాజ్యమ్ = యః దానతపస్సులనేడికర్తృము వి
 ఘ్నః దగినదికాదు- తత్ కార్యమేవ = అది చేయఁదగినదే- యః
 దానం తపశ్చైవ మనీషిణాం పాపహారి = యః యును దానంబు
 ను తపస్సునే మనీషులకు పవిత్రముచేయునని.

మనీషుః సర్వా ఘలమునుగోరనివాగనట- అనిశంకరభాష్యము.

యః దానతపస్సులు మొదలయినవికాక శ్రమకర్మములు- మనీషుల
 సర్వా పాపనముచేయువారు- వారికి పాపనముసద్ధించుటకు విరో
 ధులగు ప్రాచీనకర్మమును నశింపజేయునుట- అని రామానుజభాష్యము.

ర ఆ|| ౨౨ శ్లోకము- యజ్ఞభేదములు చెప్పఁబడినవి- దానముల న
 భేదము దానముచేరుచున్నది- పునిలో నేదైననొక్క విధమగు యజ్ఞము మొ
 దలగుదానిని చేయఁబడినదే- సంన్యాసులు గూడ జ్ఞానయజ్ఞమువిద్యా
 దానముఅభయదానమహ్నాచార్యము మొదలగుతపస్సుకవికలవారభేద
 దా- కాబట్టి మఱియొక్కవిధమైనవాక్యమేదైననున్నచో అదికారిభేద
 మునుపట్టి దానిని సవరింపవలయును- లేనిచో మిగిలినదానములకు గతి
 లేకపోవలసివచ్చును- అని మధ్వభాష్యము.

ఏతాన్యపితుకర్మాణి సర్వాంత్యక్త్యాఫలానిచ |

కర్తవ్యానీతి మేపార్థ నిశ్చితం మితముత్తమమ్ || ౨ ||

(హ) పార్థ! = (ఓ) కుంతీపుత్ర! డా!; ఏతాని కర్తవ్యాని = ఈ కర్మ
 ములు (గూడ. సర్వాం ఫలానిచ త్యక్త్వా కర్తవ్యాని ఇతి = సంగము
 నును ఫలమునును విడిచి చేయఁదగినవి అని, నిశ్చితమ్ ఉత్తమమ్
 మే మతమ్ = నిశ్చయింపఁబడినదియు శ్రేష్ఠమైనదియునగు నా మ
 తము. (అనిశంకరభాష్యము.

ఈకర్మములనఁగా యజ్ఞదానతపస్సులే- సంగమునఁగా ఆపక్తి-

సంగమునఁగా కర్మమునందు మమకారము- ఉపాసనమువలె నివి
 యును యావజ్జీవముచేయఁబడినవే- అని రామానుజభాష్యము-

నియతస్య సన్యాసః కర్మణో నోపపద్యతే |

మోహోత్తస్య పరిత్యాగస్తామసః పరికీర్తితం || ౩ ||

నియతస్య కర్మణః సన్యాసః సోపపద్యతే = నియతమైన కర్మము
 నను సన్యాసము సంభవింపదు- మోహాత్ తస్య పరిత్యాగః = అ

[౪౦౦]

గీతా భాష్యత్రయ సారము

జ్ఞానములన దానిని పడుచుట, తామగః (ఇతి) ముక్తితీతః=తామగము (అని) చెప్పబడినది.

ఇవిజ్ఞానము లేనివాడై మోక్షముంగోరువానిఁగూచినది- నియతమనఁగానిత్యము- అని శంకరభాష్యము-

నియతమనఁగానిత్యమై మిక్కిలమాపయినది- జ్ఞానము కలుగఁజేసెడికర్మము బంధమునుకలుగఁజేయుననుకొనుట మోహము- అని రామానుజభాష్యము-

దుఃఖమి త్యేవయత్ర ముక్తాయ క్లేశభయాత్మ్యజేత్ |

సర్వత్వా రాజసం త్యాగం నైవ త్యాగఫలం లభేత్ ||౮||

యత్ కర్మ (తత్)=పది కర్మమో (దానిని), దుఃఖమ్ ఇతి=దుఃఖమునుకలుగఁజేయునది అని, (యః) కామక్లేశభయాత్ త్యజేత్ = (ఎవ్వఁడు) శకీరాయాసమున-పలిభయముచేత పడుచునో, సః రాజసం త్యాగం కృత్వా=వాఁడు రాజసమైన త్యాగమును చేసి, త్యాగఫలం నైవ లభేత్ =త్యాగముయొక్క ఫలమును పొంద నేలేడ.

త్యాగశుచినఁగా జ్ఞానపూర్వకమగు సర్వకర్మత్యాగము యొక్క ఫలమగుమోక్షమును- అని శంకరభాష్యము-

కర్మమనఁగా ఆశ్రమమన్వేషమృగశాసనమునఁగా వాఙ్మకరమగుధన సంపాదనముచేతఁజేయఁబడనది. పయమున నా నియాసరూపంబు గూడనని- త్యాగమునకుఁబూర్వపుకర్మవేషబయోకర్మముభగవద్విసాదద్వారమనమనఁలేదు. ఇదియును- అని రామానుజభాష్యము.

కార్యమి త్యేవయత్ర ముక్తాయ తంక్రియ తేజజ్ఞాన |

సర్వంశ్యక్త్యాఫలం నైవ సత్యాగస్సాత్త్వికోమతః ||౯||

(హే) ౨జ్ఞాన!=(ఓ, యజ్ఞానుడా! ,నియతం కర్మ-నియతమైన కర్మము, సర్వం ఫలంచ త్యక్త్యా కార్యమ్=సంగమునును ఫలమునును విడిచియే చేయఁదగినది, ఇత్యేవ త్రియతే(ఇత)యత్ = అనియే చేయఁబడుచున్నది(అనునది)పదికలదో, సః త్యాగః సాత్త్వికః మః-ఆ త్యాగము సాత్త్వికముగా తలఁపఁబడినది-

నియతమనఁగానిత్యము అని శంకరభాష్యము

నియతమనఁగానిత్యనైమిత్తికరూపమైనఁ జాశ్రమకర్మము-అది నాయారాధనముగావేటుప్రయోజనమకర అలెకయె చేయవలసినదనితలంచి, దానియందుమమకారమునును దానిఫలమునునుపిడిచి- అని రామానుజభాష్యము.

నద్యేష్ట్యకుశలంకర్మకుశలేనానుషజ్జలే.

త్యాగీసర్వస్వసమావిష్టో మేధావీచిన్నసంశయః॥౧౦॥

మేధావీ చిన్నసంశయః సర్వస్వసమావిష్టః త్యాగీ=బుద్ధిమంతుడును తెగిన సంశయములుకలవాడును సాత్త్వికుడగుత్యాగి, అకుశలంకర్మ నద్యేష్టి=మందిదిగాని కర్మమునుగూచి ద్యేష్టిండు- కుశలే నానుషజ్జలే=మందికర్మమున సంగిముకలవాడుగాడు

అకుశలమనఁగా కౌమ్యము- కుశలమనఁగా నిత్యము- వెనుకజెప్పినవిధముననిత్యకర్మములనాచరించుటచేత పరిశుద్ధమైనయందుఁ గలముకలవాడై ఆత్మజ్ఞానమునందు ఆభిముఖ్యముకలవాడగుచు, మేధావియనఁగాఆత్మజ్ఞానముకలవాడై, దానివలననవిద్యచేగలిగిన సంశయములన్నియుపోయినవాడై, క్రియలేమియులేనియాత్మతానుగాఁదెలిసికొనినవాడై అప్పుడుఅన్నికర్మములనుమనస్సునపిడిచి నైవర్కవ్యూమనెడిసిద్ధిని పొందుచున్నాడు- అని వెనుకజెప్పబడినకర్మయోగముయొక్క ప్రయోజనము ఈశోకముచే జెప్పబడినది- అనిశంకరభాష్యము.

మేధావియెఅనఁగాఆత్మజ్ఞానము కలవాడై, దానివలననే సంశయములన్నియును దీరినవాడై- కుశలకర్మమనఁగా ఇష్టముగనుస్యకము పుత్రులు పశువులు అన్నము మొదలగువానిని గలుగజేయునది- అనిష్టములగలుగజేయు పాపకర్మము అకుశలము- అదియును ప్రామాదికమె(సారపాటునఁజేయఁబడినదియె)ఇచ్చట వివక్షింపఁబడినది- అన్నికర్మములయందును మమకారములే, సోవుటనును బ్రహ్మముతప్పమిగిలిన ఫలములను విడుచుటచేతనును ఆరెండుకర్మములును చేయునప్పుడు ప్రీతిద్యేషములఁజేయఁడు- కాఁబట్టి కర్మములఫలసంకర్తృత్వములను విడుచుటయే శాస్త్రీయత్యాగము కానికర్మములనె విడుచుటకాదు- అని రామానుజభాష్యము

నహి దేహభృతా శక్యం త్యక్తుం కర్మాణ్యశేషతః |

యస్తు కర్మాఫలత్యాగీ సత్యాగీ త్యభిధీయతే || ౧౧ ||

కర్మాణి అశేషతః త్యక్తుమ్ = కర్మాములను అన్నిటిని విడుచుటకు, దేహభృతా శక్యం నహి = దేహమును ధరించియున్నవానికి శక్యము కాదుగా - యః కర్మాఫలత్యాగీ = ఎవ్వఁడు కర్మాములఫలములను విడుచువాఁడో, సః త్యాగీ ఇతి అభిధీయతే = వాఁడు త్యాగముగలవాఁడు అని చెప్పఁబడుచున్నాఁడు.

దేహభృత్తు అనఁగా దేహమే ఆశ్రియమగునొకడే అట్లాని - ప్లాని కాఁడు - కాఁబట్టి అజ్ఞుఁడని శ్లోకములను చేయుచు నె కర్మాఫలము నందలియుద్దేశమును గూత్రముపడిచినవాఁడు కర్మాములుగలవాఁడైనను త్యాగియని ప్రోతము చేయఁబడుచున్నాఁడు - కాఁబట్టి పరమార్థము నెఱిగినవాఁడగుటచే దేహత్యాగిమనెను లేనివానిచేతనె అన్ని కర్మాములును సఁన్యసింపశక్యములగును - అని శంకరాభాష్యము

దేహభృత్తనఁగా శరీరమును ధరించుచున్నవాఁడు - దేహమునిలుచుటకుఁగా వలసిన తినుట తాగుట మొదలగునట్లొకరి తప్పనిఁగా నకర్మాములన్నియు విడువ శక్యములు గావు - వానికై పంచమహాయజ్ఞములను తప్పక చేయవలయును - ఇట్టి కర్మాములఫలమునుఁడు చువాఁడె శ్రుతులలా త్యాగియని చెప్పఁబడువాఁడు - ఫలముననుట కర్మకర్తవ్యమును కర్మాసంగమునును గూడఁజూపును - అని రామానుజాభాష్యము.

త్యాగశబ్దముననుమతియొక్క ధర్మమును చెప్పుట యక్షము కాదు అని యీశ్లోకమునఁ జెప్పఁబడుచున్నది - అని మధ్వభాష్యము.

అనిష్టమిష్టం మిశ్రం చ త్రివిధం కర్మాణః ఫలమ్ |

భవత్యత్యాగినాం ప్రేత్య నతు సంన్యాసినాం క్వచిత్ || ౧౨ ||

అనిష్టమ్ ఇష్టం మిశ్రం చ (ఇతి) - అనిష్టమును ఇష్టమును మిశ్రంబును (అని). త్రివిధం కర్మాణః ఫలమ్ = మూడువిధములైన కర్మముయొక్క ఫలము, అత్యాగినాం ప్రేత్య భవతి = త్యాగములేని వారలకు గతించినతరువాతను కలుగుచున్నది - సంన్యాసినాఁడు క్వచిత్ (అపి) నభవతి = సంన్యాసులకో ఒక్కచోనును కలుగదు -

అనిష్టము, సరకము పశుపద్యాదుగుట మొదలగునది - ఇష్టముదే

వతలు మొదలగు వారగుట - మిశ్రమనఁ గామనుష్ఠుఁడగుట - కర్మము
నఁ గాధమాఁ ధర్మములు - ఫలమనఁ గాఫల్గుచు (కొద్దిది) అగుట చేతలయ
మునుపొందునది అఁ గాకనఁ బజ్జకపోవునది - అది బాహ్యములగుననే
కకారకముల (సాధనముల) వ్యాపారములవలనఁ గలిగినదై అవిద్యచేఁ గలిగి
ఇంద్రజాలము మాయ మొదలగు వానివంటిదై గొప్ప మోహమును గ
లుగఁ జేయునదియై ప్రత్యగాస్కను చేరియున్నట్లు తోచును - ఇట్టి ఫలము
అజ్ఞులకు మరణాంతరముగలుగును - పరమహంగుఁ రివాజులగు
జ్ఞానమాత్రనిష్ఠులకు కలుగదు - అని శంకరభాష్యము.

అవిష్టమునర కాదిఃము - ఇష్టముస్య గణము మొదలగునది - మిశ్ర
మనఁ గా అవిష్టముతోఁ గూడినపుడు శ్రుతిషశువులు అన్నము మొదలగున
ది - కర్మకర్తవ్యమునును నామకారమునును ఫలమునును విడువ నివారు అ
త్యాగులు - ప్రేత్యతనునానికి కర్మములనావరించినతరువాతను అగ్నియ
ర్థము - త్యాగులకు మోక్షవిరోధఁ గు ఫలము ఎప్పుడును కలుగదు - ఇట్లు
కర్మములను చేయుచు నె వానికర్మకర్తవ్యమలను విడుచుట శాస్త్రానిర్ధ
మైనగం న్యాసము - అదియె త్యాగము అని చెప్పఁ బడినది - అని రామానుజ

ఇది త్యాగస్తోత్రము - అని పద్మ భాష్యము. (భాష్యము

పక్షై తానిమహా బాహూ కారణానినీబాధమే ।

సాంఖ్యే కృతాంతే పోక్తాని సిద్ధయే సర్వకర్మాణామ్ ॥ ౧౩ ॥

అధిష్ఠానం తథా కి తాకరణం చ పృథగ్విధమ్ ।

వివిధా చ పృథక్చేష్టా దైవం చైవ త్రైవిద్యమ్ ॥ ౧౪ ॥

(హే) మహాబాహూ! - (ఓ) గొప్ప భుజములు కలవాడా! , సర్వకర్మ
కార సిద్ధయే = అన్ని కర్మములను సిద్ధించుటకొరకు, సాంఖ్యే కృ
తాంతే పోక్తాని = సాంఖ్యము నేడి సిద్ధాంతమున చెప్పఁబడిన, అధి
ష్ఠానం తథా కి తాకరణం చ = అధిష్ఠానం బును
అతే కర్తయును వివిధముగు కరణంబును, పృథక్ వివిధా చేష్టా చ
= వేరువేరుగా అనేకవిధములగు చేష్టయును, త్రైవిద్యమ్ దై
వంచ = బీసిలో ఆయిదపడియును దైవంబును, (ఇతి) ఏతాని పంచైవ
కారణాని = (అనేడి) ఈ అయిదు కారణములను, మే (నకాశత్) నిబో
ధ = నా (వఃన) చెలిసికొనుము.

కారణములనఁగా కార్యమును నెఱవేర్చునవి. కృతాంతమగు సాంఖ్యమున- అనఁగా కర్మములపరిసమాప్తి గలవేదాంతమున- ఆత్మజ్ఞానము కలిగినతోడనే కర్మములన్నియు నివర్తించునుగదా- అధిష్ఠానమనఁగా ఇచ్చాద్వేషసుఖదుఃఖజ్ఞానాదులు బయలుదేరుటకు ఆధారమైన శరీరము- కథయనఁగా ఉపాధిస్వరూపుఁడగు భోక్త- కరణమనఁగా శోత్రము మొదలగు పంచైంద్రియము- చేష్టలనఁగా వాయుసంబంధులగు పాణము అపానము మొదలగునవి- దైవమనఁగా చక్షుస్సు మొదలగువానికి సహాయము చేసెడి ఆదిత్యుఁడు మొదలగునది- అని శంకరభాష్యము-

సంఖ్యయనఁగా బుద్ధి - సాంఖ్యమగు కృతాంతమున- అనఁగా వైదికబుద్ధితోఁజేరియున్న నిణయమున- సిద్ధియనఁగా పుట్టుట- వైదికబుద్ధి, శరీరజీవాత్మేంద్రియపాణిములు ఉపకరణములుగాఁగలపరమాత్మనె కథఁగా నిశ్చయింపుచున్నది- ఇట్లు జీవుని కర్మకర్తము పరమాత్మకు అధీనమైనచో విధినిషేధశాస్త్రములన్నియు నిరధాకిములుకావలసివచ్చునోయన్ననువినుండు- జీవాత్మ, పరమాత్మ చేరిన బడి- ఆతఁడె ఆధారముగాఁగలవియును ఆతనిచేఁగలుగఁజేయఁబడిన శక్తులుగలవియునగు కరణకర్తృబరములతోఁగూడినవాడై, తానును ఆతఁడె ఆధారము మొదలగునవిగాఁగలవాడై పనులు జరుగుటకు తనయిచ్చచేతనె కరణములను అధిష్ఠించియుండుటయ నెడిప్రయత్నమును ఆరంభించును- ఆలోచననుండెడి పరమాత్మయును తనయనుమతనిచ్చుటచేత ఆతనిని ప్రవర్తించుపఁజేయుచున్నాఁడు- కాబట్టి జీవునికి స్వబుద్ధిచేతనె ప్రవర్తించుటకలదు- అని బ్రహ్మసూత్రములలోనె (॥ ౩ ॥ ౪౦౪) స్పష్టపఱుపఁబడినది- అని రామానుజభాష్యము-

జేందియు సంస్కారమును వివరించుటకు కర్మకారణములు చెప్పఁబడుచున్నవి- సాంఖ్యకృతాంతే = జ్ఞానసిద్ధాంతమున- అధిష్ఠానమనఁగా దేహము మొదలగునది- కథయనఁగా విష్ణువు- జీవుఁడు కథఁగాఁడు- కరణమనఁగా ఇంద్రియములు మొదలగునది- చేష్టలనఁగా కీయలు- జ్ఞానము మొదలగు కర్మములు చేతులు మొదలగు వాని వ్యాపారములచేతఁగా కలుగుచున్నవి- ధ్యనము మొదలగువాని

కి. గూడమనస్సు యొక్క చేష్ట సాధనము. పూర్వజన్మమునందలి చేష్ట యును సంసారమునకుఁ గారణమగుటను. దైవమనఁ గా అదృష్టము. అనిమధ్యభాష్యము.

శరీరవాఙ్మనోభిర్యతకమప్రారభతేనః॥

న్యాయ్యంవా విపరీతంవా పత్యైచ్చలే తస్య హేతవః॥౧౫॥

నః శరీరవాఙ్మనోభిః=పురుషుఁడు శరీరమువారు మనస్సు అనువాని చేత, న్యాయ్యంవా విపరీతంవా యత్ కమప్రారభతే=న్యాయమున పనిదైనను అట్టిది కానిదైననగు ఏకర్కమును ఆరంభింపుచున్నాఁడో, తస్య ఏతే పత్యైచ్చహేతవః=వానికి ఈ ఐదును హేతువులు.

తైష్ఠపాటుశరీరముకి డల్పుట మొదలగు నవిగూడ పూర్వజన్మపుర మాధమములకార్యమెకాని న్యాయ్యవిపరీతములలో నె చేరుచున్నవి. అని శంకరభాష్యము

తత్రైవంసతికతార మాత్మానంకేవలంతుయః॥

పశ్యత్యకృతబుద్ధిత్వాన్నసపశ్యతిదుమతిః॥౧౬॥

ఏవం సతి=ఇట్లు అగుచుండఁగా, తత్ర=ఆవిషయమున, యః అకృతబుద్ధిత్వాత్=ఎవ్వఁడు అశిక్షితబుద్ధిగలవాఁడగుటను, కేవలమ్ ఆత్మానం కతారం పశ్యతి=ఒక్క ఆత్మను కతానుగా తలంచుచున్నాఁడో, సః దుమతిః సపశ్యతి=ఆమర్బుద్ధిగలవాఁడు ఎటుఁగఁడు-

తత్ర=ఆ యయిదింటిలో. కేవలమ్ ఆత్మానమ్=పరిశుద్ధుడైన ఆత్మను. అకృతమైనయనఁగా వేదాంతములు ఆచార్యోపదేశమున్యాయము వీరిచేత సంసకరింపఁబడనిదైన బుద్ధిగలవాఁడు. అనిశంకర॥

జీవునికర్మకర్తృము పరమాత్మయొక్కయచుమతినిబట్టి నడగుచుండఁగా. తత్ర=ఆకమమునందు. అకృతబుద్ధియనఁగా వస్తుస్థితిని తెలిసికొనెడిబుద్ధికలుగనివాఁడు. అని రామానుజభాష్యము.

యస్యనాహంకృతోభావో బుద్ధిర్యస్యనలిప్యతే॥

హత్వాఽపిసత్తమాన్లోకాన్నహన్తి ననిబధ్యతే॥౧౭॥

యస్య అహంకృతః భావః న=ఎవ్వనికి అహంకారముతోఁగూడిన భావము లేవో, యస్య బుద్ధిః నలిప్యతే=ఎవ్వని బుద్ధి అంటునుపొందదో, సః ఇమాం లోకాం హత్వాఽపి=వాఁడు ఈ లోకములను

చంపీయును, నహన్తి = చంపఁడు - ననిబధ్యతే = బంధింపఁబడఁడు -

అహంకృతమునఁగా నేనుకర్తనఁగనెడి, భావమునఁగా తలఁపుఁచు విద్యచేత ఆత్మయందు కల్పింపఁబడిన ఈయధిష్ఠానాదులెడె అన్నికమకములకును కరణలు, నేను కాను, నేను వాని వ్యాపారములకు సాక్షియైనవాడఁను, అనియిట్లు తలంచువాఁడు - బుద్ధియనఁగా ఆత్మకుడఁ పాధియైన యంతఃకరణము - ననిబధ్యతే = పశ్చాత్తాపము గలదికాదో - ఎట్లన్నను - ఈపనిని నేనుచేసితిని, దానిచేత నేనునరకమునుపొందఁగఁను, అనియిట్లు. ఈలోకములను అనఁగా ప్రాణులను. ననిబధ్యతే = అధర్మము కలవాఁడుకాదు. చంపఁడు బంధింపఁబడఁడు అనుటపామాధికకద్యప్టినిపట్టి. నాయంహన్తి న హన్యతే (౨౨॥౧౯శ్లో) అనునదియెచ్చటను ఉపగంహరింపఁబడుచున్నది దేహత్యాభిమానము లేకపోవుటతోనె అవిద్యవలనఁగలిగిన యన్నికమకములను సంన్యసించుట గంభవించునుగాన సంన్యాసులకు అనిష్ఠాదికర్మఫలము కలుగదనుటయుక్తమే. అట్లు కాకపోవుటవలన నితరులకు కలుగుననునదియు తప్పనిదే - ఇట్లు గీతాశాస్త్రార్థమంతయు నుపగంహరింపఁబడినది. అనిశఁకర॥

భావమనఁగా కర్తృత్వమునుఁగూర్చిన మనోవృత్తివిశేషము - అదిహంకృతమునఁగా అహమ్ అనెడి అభిమానము చేతఁగలిగినదికాదో - నేను చేయుచున్నాననెడి జ్ఞానము ఎవ్వనికి లేకుండునోయనుట. బుద్ధి, లేపమునుపొందకయుండునో, అనఁగా ఈకర్మముననాకకర్తృత్వములేకపోవుటవలన ఈఫలమునాతో సంబంధింపఁడు, ఈకర్మంబునునాదికాదు, అనియెవ్వనికిబుద్ధికలుగునోయనుట - వాఁడు ఈజగులను యుద్ధమునచంపియుచంపకున్నవాడే. ఆయుద్ధమనెడి కర్మముచేత బంధింపఁబడుటయనఁగా దానిఫలము ననుభవించుటయునులేదు. అనిరామానుజభా॥

ఈశోకముచేతను ఆజ్ఞానముస్తోత్రము చేయఁబడుచున్నది. ఎవ్వఁడుకొంచెముబంధమునుపొందునో వాఁడుకొంచెముఅహంకారముగలవాఁడుగూడనగును. అనిమధ్యభాష్యము.

జ్ఞానంజ్ఞేయం పరిజ్ఞాతా త్రివిధాకర్మచోదనా ।

కరణం కర్మకర్తృ త్రివిధః కర్మకర్తృహః ॥౧౮॥

జ్ఞానం జ్ఞేయం పరిజ్ఞాతా (ఇతి) = తెలియును తెలియఁబడున

దియు తెలిసికొనువాఁడును. (అని) కర్మచోదనా త్రివిధా-కర్మః ధి
మూడువిధములుగలది. కరణం కర్మ కర్తా (ఇతి) = కరణంబును కర్త
యునుకర్తయును (అని,) కర్మసంగ్రహః త్రివిధః = కర్మసంగ్రహము
మూడువిధములుగలది.

పరిజ్ఞాతయనఁగా ఉపాధిస్వరూపుఁడగుభోక్త. ఈమూడునుఅ
న్నికర్మములంబ్రవర్తింపఁజేయునవి. ఈమూడునుజేరిన పై నెన్నికర్మ
ములను నారంభించుటకలుగును. కరణవఃనఁగా వెలుపలివియగుశ్రోత్రా
దులునులోపలివియగు బుద్ధి మొదలగునవియును. కర్తమనఁగా కర్త
చేఁబొందఁగోరఁబడినది. ఈమూటితోడనునుకర్మముసంబంధించియుం
డునుగాన కర్మసంగ్రహమనఁబడుచున్నది. అనిశంకరాభాష్యము.

చేయఁదగినకర్మముజేయము. దానినితెలిసికొనుటజ్ఞానము. తెలి
సికొనువాఁడు పరిజ్ఞాత. జేయఁబగుఆకర్మముమూడువిధములుగాసం
గ్రహింపఁబడుచున్నది. ద్రవ్యము మొదలగు సాధనము కరణము-కర్మ
ము, యోగము మొదలగునది. ఆచరించువాఁడుకర్త. అనిరామానుజభా॥

ఇట్లు నచోవిధిపురుషునిఁబట్టి నదికాకపోవుననుశంకమఁజెప్పఁబడు
చున్నది. ఈమూటినిఅపేక్షించి కర్మవిధిగాన కర్మవిధిమూడువిధ
ములుగలదనిచెప్పఁబడుచున్నది. ఉత్తరార్థముచే కారణములుసం
గ్రహించిచెప్పఁబడుచున్నది. కరణసంగ్రహముఅనఁగా కర్మమున
కు కారణములగువానిసంగ్రహము. అధిష్ఠానము మొదలగునదికరణము
నందెచేరుచున్నది. కర్తృత్వములేకపోయినను విధిద్వారమున ఈ
శ్వరప్రసాదమున నిచ్చకలుగుటను, చెప్పఁబడినకారణములచేత కర్మ
ద్వారమునపురుషార్థముకలుగుచున్నది. ఈశ్వరాధీశుఁడైనను విధి
ద్వారమున ఆతనిచేతనే నియమింపఁబడినవాఁడు. ఇచ్ఛాదులుపుట్టి
నచో ఈశ్వరునిచేతనేచేయఁబడినదియగును. ఫలముతప్పదు. వస్తు
త్వమునుబట్టి కర్తకాకపోయినను ఆభిమానికమగుకర్తృత్వమువానికె-
జ్జములనపేక్షించి స్వాతంత్ర్యముగూడకఁదుగాన వానింగూర్చి వీధు
లున్యథాములగుట లేదు. అని మధ్వభాష్యము.

జ్ఞానంకర్మచకర్తాచ త్రిధైవగుణభేదతః ।

పోష్యతే సుఖసంఖ్యానే యథావచ్ఛుణతాన్యపి ॥ ౧౯ ॥

జ్ఞానం కమణః కర్మాచ = జ్ఞానంబును కమణంబును కర్తయును గూడ, గుణభేదతః తి)ద్వైవ (భవన్తి) - గుణములభేదమునుపట్టి మూడువిధములుగా నె (ఉన్నవి) - (ఇతి) గుణసంఖ్యానే ప్రోచ్యతే - (అని) గుణసంఖ్యానమనందు చెప్పబడుచున్నది. తాన్మపి యథావత్ శృణు - వానినిగూడ తగునటు గా వినుము.

కమణమనఁగా కీర్తియి. గుణసంఖ్యానమనఁగా కపిలునిచే చెప్పబడిన పాంఖ్యశాస్త్రము. అదిబ్రహ్మమొక్కటియె అచువిషయమన విరుద్ధముగానున్నను గుణములవ్యాపారములను నిరూపించుటయందు సరిగా నెయుండును. యథావత్ = యథాశాస్త్రముగా. అని శంకరభాష్యము. (నిరామానుజభాష్యము -

గుణసంఖ్యానముననఁగా గుణముల కార్యములను చెప్పుటలో. అవేంశియు సాధనమును నిస్తరింపఁజేయుటకె చెప్పబట్టచున్నది. గుణసంఖ్యానమనఁగా గుణములను లెక్కపెట్టెడి ప్రకరణము. అని మధ్వభాష్యము

సర్వభూతేషుయేనైకః భావమవ్యయమీక్షతే ।

అవిభక్తంవిభక్తేషుతజ్జ్ఞానంవిద్ధిసాత్త్వికమ్॥౨౦॥

విభక్తేషు సర్వభూతేషు = విభజింపఁబడిన అన్నిభూతములయందును, అవిభక్తమ్ అవ్యయమ్ ఏకం భావమ్ = విభజింపఁబడినదియును నిర్వికారమైనదియునునగు ఒక్క భావమును, యేన ఈక్షతే = దేనిచేత తెలిసికొనుచున్నాఁడో, తత్ జ్ఞానం సాత్త్వికం విద్ధి = ఆ జ్ఞానమును సాత్త్వికమునుగాను తెలిసికొనుము.

భావమనఁగా వస్తువు. ఒక్క ఆస్థవస్తువును. ఈ సాత్త్వికజ్ఞానమెత్తద్వైతజ్ఞానము. అని శంకరభాష్యము.

భావమనఁగా ఆస్థవస్తువు. బ్రాహ్మణాదిభేదములచే విభజింపఁబడిన అన్నిభూతములందును ఆత్మలు ఆభేదములు లేనివారైజ్ఞానైకాకారులై ఫలాదికంగములకు తగనివారైయుండురనికర్నాదులనాచరించునప్పుడు తెలిసికొనెడి జ్ఞానము సాత్త్వికము. అని రామానుజభా॥

ఒక్క భావమును అనఁగా విష్ణువును. అని మధ్వభాష్యము.

పృథక్త్వేనతు యజ్జ్ఞానం నానాభావాన్ పృథగ్విధాత్ ।

వేదీ సర్వేషు భూతేషు తజ్జ్ఞానం వీధి రాజగమ్||౨౦||
యత్ జ్ఞానం = ఏ జ్ఞానమైతే, పృథ్వీధాన్ నానాభావాః = ఆ
నేకవిధములుగానుండెడి అనేకవస్తువులను, సర్వేషు భూతేషు పృథ
క్త్వేన వేదే = అన్ని భూతములయందును వేరుబాటుతో తెలిసికొను
చున్నదో, తత్ జ్ఞానం రాజగం వీధి = ఆ జ్ఞానమును రాజగమును
గాను తెలిసికొనుము.

ప్రతిశరీరమునను ఆత్మలుభిన్నులుగానున్నారనుకొనుట రాజగజ్ఞాన
ము-జ్ఞానము తెలిసికొనుచున్నదనుట శంభవించదుగాన జ్ఞానముచే
త తెలిసికొనుచున్నదో అనియర్థము- అనిశఃకరభాష్యము.

కర్మములచరించునప్పుడు ఆత్మలుగూడబ్రాహ్మణాద్యాకార
ములుగలవారైయుండురనుకొనుట రాజగజ్ఞానము- అనిరామానుజభా||

యత్తు శృతస్త్వివ దేకస్త్వికా కార్యే సక్త మహేతుకమ్|

అతత్త్వార్థవ దల్పంచ త త్తామసముదాహృతమ్||౨౧||

యత్తు = ఏజ్ఞానమైతే, ఏకస్త్వికా కార్యే శృతస్త్వివత్ సక్తమ్ = ఒక
కార్యమందు సమస్తమైనదనియందునలే అగక్తికలదో, అహే
తుకమ్ = హేతువులేనిదో, అతత్త్వార్థవత్ = తత్త్వమునుగూర్చినయ
ర్థము లేనిదో, అల్పంచ = స్వల్పమైనదో, తత్ తామసమ్ ఉదాహృత
మ్ = అది తామసముగా చెప్పబడినది.

ఒకకా కార్యమనఁగా దేహముగానిప్రతిమ(బొమ్మ) మొదలుగున
దిగానీ-ఇదియే ఆత్మయైనను ఈశ్వరుడైనను, దీనికి ప్రాణిమతిలేక
నెడిజ్ఞానము- అహేతుకమనిపాఠము- యుక్తులుకలదిగానిది ఆ
నియథము- అబ్బమనఁగా ఫలంబును విషయంబును స్వల్పములుగా
లది- అని శంకరభాష్యము.

ఒకకా కార్యమనఁగా ప్రేతములు భూతగణమునీ మొదలగువాని
ని ఆరాధించుట-శృతస్త్వివత్ = అన్నిఫలములనిచ్చెడిదానియందు వ
లే-అహేతుకమ్ = అట్టిఅగక్తి దానియందుకలుగుటకుతగిన హేతువులేని
ది- స్వల్పమగుట స్వరూపముంబట్టియు ఫలముంబట్టియు- అనిరా
మానుజభాష్యము.

నియతంసర్వరహితమరాగద్యేవతఃకృతమ్|

అఫలప్రేప్సూనాకర్మయస్తత్సాత్త్వికముచ్యతే॥౨౩॥

యత్ కర్మ=ఏ కర్మము, నియతం శక్యరహితమ్=నియతంబును
అనక్తి లేనిదియునై, అఫలప్రేప్సూనా అరాగద్వేషః కృతమ్=ఫ
లమునుపొందఁగోరువానిచేత గాగద్వేషములులేక చేయఁబడినదో,
తత్ సాత్త్వికమ్ ఉచ్యతే=అది సాత్త్వికముగా చెప్పఁబడుచున్నది.
నియతమనఁగానిత్యము- అనిశంకరభాష్యము.

నియతమనఁగాతనివిధ్యాశ్రమములకు దగినది-కర్మ, త్నాది సంగము
లేనిది- కీర్తియందురాగము-అకిర్తియందు ద్వేషము-అని గామాజభా॥

యత్తుకా మేప్సూనా కర్మ సాహంకారేణవాచునః।

కీర్తియ లేబహుళాయానం తద్రాజసముద హృతమ్॥౨౪॥

యత్ కర్మతు=ఏ కర్మమైతే, కామేప్సూనా సాహంకారేణవా -
ఫలమునుగోరువానిచేతఁగానీ అహంకారముతోఁగూడినవానిచేతఁగా
నీ, బహుళాయానం (యథాతథా) కీర్తియ లే=విస్తారముఅయాగము
తోఁ(పూజునట్లుగాను) చేయఁబడుచున్నదో, తత్ రాజసమ్ ఉ
చాహృతమ్=అది రాజసముగాను చెప్పఁబడినది.

సాత్త్వికకర్మమనకుఁగూడఅత్సత్త్వానములేనివాఁడును అహంకార
ముతోఁగూడినవాఁడు నెకతరయగునప్పుడు రాజస తాను సములపిష
యమున చెప్పవలసినదేమున్నది? అని శంకరభా విభజింపఁబ

వా అనునది చ అనుదాని యథాముగలదిను, యేవనుగోరువా
డును కర్మకర్తాభిమానముకలవాఁడునగువానిచేత-అని రామానుజభా॥

అనుబన్ధం క్షయం హింసా మనవేక్ష్యచపౌరషమ్।

మోహావారభ్యతేకర్మయత్తత్తామసముచ్యతే॥౨౫॥

అనుబన్ధం క్షయం హింసాం పౌరుషంచ అనవేక్ష్య-తగువాతఁగలు
గుననిని ధనమతగ్గుటనును పాణులకుఁగలిగెడిపీడినును తనసామ
ర్థ్యమునును వివశింపక, యత్ కర్మ మోహతో ఆరభ్యతే=ఏ క
ర్మము అజ్ఞానముచలన-ఆరంభింపఁబడుచున్నదో, తత్ తామసమ్
ఉచ్యతే=అది తామసముగా చెప్పఁబడుచున్నది-

క్షయముఅనఁగా శక్తియునుధనంబునుతగ్గుట- అనవేక్ష్య(అపే
క్షింపక) అనిపాతము అనిశంకరభాష్యము.

కర్మమును చేసినగురు వాతఁగలిగెడి దుఃఖమునుబంధము. మోహ మనఁగా పగ మపురుషుఁడు కర్తవ్యని తెలిసికొనకపోవుట. అని రామాను జభాష్యము.

ముక్తసంజ్ఞోనహంవాదీ ధృత్యుత్సాహసమన్వితః |

సిద్ధ్యసిద్ధోర్నిర్వికారఃకర్తా సాత్త్వికః ఉచ్యతే || ౨౬ ||

ముక్తసంజ్ఞః అనహంవాదీ ధృత్యుత్సాహసమన్వితః = సంగములేని వాఁడును అహంకారములే వాఁడును ధైర్యముతోనునుత్సాహము తోనునుగూడినవాఁడును, సిద్ధ్యసిద్ధ్యోర్నిర్వికారః కర్తా = సిద్ధించిననుసిద్ధింపకపోయినను వికారములేనివాఁడునగు కర్త, సాత్త్వికః ఉచ్యతే = సాత్త్వికుఁడుగా చెప్పఁబడుచున్నాఁడు.

ధ్యాయన. గాఢాకణము-ఉత్సాహమనఁగా ప్రియత్నము. ఒక్క శాస్త్రము నె ప్రమాణముగా నమ్మి యున్నవల నాచరించువాఁడు సాత్త్వికుఁడు-అని శంకర భాష్యము.

ఫలమునందు సంగము లేనివాఁడు. అనహంవాదీ = కర్మత్వాభిమాన ములేనివాఁడు. ధృతియనఁగా అగంభించినపనికి డ తేరువఱకును తప్పని దుఃఖములు ఎన్నితటస్థించినను ఓర్చుట-ఉత్సాహమనఁగా ఉద్యోగముతోఁగూడినమనస్సు కలిగియుండుట-అని రామానుజభాష్యము.

రాగీకమఃఫలప్రేఫ్సుర్లుబ్ధిః హింసాత్మకోఽశుః |

హాషణోకాన్వితఃకర్తారాజసఃపరికీర్తితః || ౨౭ ||

రాగీ కమఃఫలప్రేఫ్సుః లుబ్ధిః హింసాత్మకః అశుః హాషణో కాన్వితః కర్తా = రాగముకలవాఁడును కమఃఫలమునుపొందఁగోరు వా ఁడును లుబ్ధుఁడును హింసించుటస్వభావముగాఁగలవాఁడును, పరిశుద్ధుఁడును సంతోషదుఃఖములతోఁగూడినవాఁడునగు కర్త, రాజసః పరికీర్తితః = రాజసుఁడుగా చెప్పఁబడినవాఁడు.

లుబ్ధుఁడనఁగా పదద్రవ్యములయందాశకలవాఁడును పుణ్యతీర్థాదులయందుఁగూడ తనసొమ్మునువిమవలేనివాఁడును. ఇష్టముకలిగినప్పుడుగాని తానుచేసెడిపనియనుకూలమైనప్పుడుగాని హాషణము. ఇష్టముకలుగకపోయినను అనిష్టముకలిగినను తానుచేసెడిది చెడినను శోకము అనిశ. కర భాష్యము.

రాగీ = కీర్తన గోరువాఁడు. కమలమునకుఁ గావలసినద్రవ్యమును వ్యయము చేయ లేనివాఁడు లుబ్ధుఁడు. హింసాస్నేహుఁడనఁ గాపరులను కాధిం దిపని చేయించువాఁడు. కమలాసఫలమైనప్పుడు మాషకము. అని రామానుజభాష్యము.

అయుక్తః పాక్యతస్తస్థిశ్శ్చ నైకృతికోఽలసః ।

విషాదీదీఘాసూత్రీచ కతాతామసఉచ్యతే ॥౨౮॥

అయుక్తః పాక్యతః స్తబ్ధః శతః నైకృతికః అలసః విషాదీ దీఘా సూత్రీచ కతా = అయుక్తుఁడును తెలివితేనివాఁడును స్తబ్ధుఁడును శతుఁడును నైకృతికుఁడును మందుఁడును మనస్సుమడిన్నబుద్ధి కొనినవాఁడును మెల్ల గాపనిచేయువాఁడునగు కతా, తామసః పరి కీర్తితః = తామసుఁడుగా చెప్పఁబడినవాఁడు.

అయుక్తః = చిత్తైకాగ్రతలేనివాఁడు. పాక్యతః = బుద్ధికేమియుసంపాద్యరములేకపిల్ల వానివలెనున్నవాఁడు. స్తబ్ధః = ఎవ్వరికినినమ్ముఁడుకానివాఁడు. శతః = మాయనుచేయువాఁడు. తనశక్తినిదాచికొనెడివాఁడు. నైకృతికః = సమలవృత్తులనుచెడఁగొట్టువాఁడు. (నైకృతికః అనిబొంబయి పాఠము) అలసః = చేయవలసినకార్యములంగూడప్రవర్తకంపలేనివాఁడు. దీఘాసూత్రీ = చేయవలసిన కార్యములను చాలకాలము చేయువాఁడు. ఈదినమునఁ గానీ రేపుగానీచేయవలసినదానిని వెలకుఁగూడచేయఁడు. అని శంకరాభాష్యము.

అయుక్తః = శాస్త్రము ప్రానికమకములకుఁ దగనివాఁడు. పాక్యతః = చదువులేనివాఁడు. స్తబ్ధః = పనులనారంభింపకపోవుటయె స్వభావముగాఁగలవాఁడు. శతః = అభిచారము (చెడిపి, చిల్లంగి) మొదలగువాని యందురుచికలవాఁడు. నైకృతికః = వంచనచేయువాఁడు. అలసః = ఆరంభించినకమకములను మెల్ల గాచేయువాఁడు. దీఘాసూత్రీ = అభిచారాదులుచేయుచు ఇతరులకుచాలకాలముండెడి యనభకమును ఆలోచించువాఁడు. అని రామానుజభాష్యము.

పరుఁడుచేసిన దోషమును ఎంతకాలము గడచిననుసూచింపుచు నేయుఁడువాఁడుదీర్ఘసూత్రీ. అనిమధ్యభాష్యము.

బుద్ధేర్భేదం భృతేశ్చైవ గుణత స్త్రివిధం శృణు ।

ప్రొవ్యమాన మశేషేణ పృథక్త్వేనఽనఽజయః॥౨౯॥

(హే)ననంజయ!=(ఓ)యజుఁనుఁడా!, అశేషేణ పృథక్త్వేన ప్రొ
వ్యమానమ్=నిశ్శేషముగా వేటువేటుగా చెప్పఁబడుచున్న, గుణతః
త్రివిధమ్=గుణములనుబట్టి మూడువిధములైన, బుద్ధేః ధృతేశ్చైవ భే
దమ్=బుద్ధియొక్కయును ధృతియొక్కయును భేదమును, శృణు=
ఁనుము.

బుద్ధి యనఁగావివేకపూర్వక మగునిశ్చయజ్ఞానము- ధృతియనఁగా
ఆగంభీరచింతనినిపింపుములవచ్చినవిషయకపోవుట- అసిగామానుజ ॥

ప్రవృత్తిం చ నివృత్తిం చ కార్యకార్యే భయాభయే ।

బన్ధం మోక్షం చ యావేత్తి బుద్ధిస్సాపాథః సాత్త్వికీ॥౩౦॥

(హే)పాథః!=(ఓ)సంతీపుత్రుఁడా!, యా బుద్ధిః= ఏ బుద్ధి, ప్ర
వృత్తిం చ నివృత్తిం చ కార్యకార్యే భయాభయే బన్ధమ్ మోక్షం చ
వేత్తి=ప్రణ్యసాధనమును మోక్షసాధనమును కార్యమునుకార్య
మునును భయమునునభయమునును బంధమునును మోక్షమునును తెలిసి
కొనుచున్నచో, సా సాత్త్వికీ=అది శక్తిగుణసంబంధియైనది-

దేశకాలాదులనుబట్టి కర్మములను చెయుటకార్యము. చేయకపో
వుట అకార్యము- దొంగపెద్దపులి మొదలగు, భయమును కలుగఁజేయు
నవి భయములు- జ్ఞానమనునది బుద్ధియొక్క వృత్తివిశేషము- ధృతి
యునట్లు- అనిశంకరభాష్యము-

ప్రవృత్తినివృత్తులలో దేని నవలంబించినవారికైనను దేశకాలాక
ర్మములనుపట్టి చేయఁదగినది కార్యము. చేయరానిది అకార్యము- శాస్త్ర
మునతిక్రమించుట భయస్థానము- దానిననువర్తించుట అభయస్థానము- అ
నిరామానుజభాష్యము

యయా ధర్మ మధర్మంచ కార్యం చాకార్యమేవచ ।

అయథావత్ప్రజానాతి బుద్ధిస్సాపాథః రాజసీ॥౩౧॥

(హే)పార్థ!=(ఓ)సంతీపుత్రుఁడా!, యయా=దేనిచేతను, ధర్మమ్
అధర్మంచ కార్యంచ అకార్యమేవచ=ధర్మమునును అధర్మమునును
కార్యమునును అకార్యమునును, అయథావత్ ప్రజానాతి=ఉన్నదియు
న్నట్లు / క తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సా బుద్ధిః రాజసీ=ఆ బుద్ధి రాజో

గుణసంబంధముకలది.

(ము- అనిశంకరభావ్యము

శాస్త్రమునవిధింపబడినది ధర్మము- నిషేధింపబడినది అధర్మము
ఉన్నదియున్నట్లే తెలియుటకా విచారముగా గూడ మధ్యమ
ధ్యను తెలియుట గాజసంవిచారముగా నె తెలియుట రాజసియన్నచోతా
మసికిని దివికిని భేదములేకపోవలసినచ్చును- అమధ్యభావ్యము-

అధర్మం ధర్మమిత యా మన్యతే తమసావ్యతా।

సర్వాథా నిష్పరీతాంశ్చబుద్ధి సా పాథా తామసీ॥ ౩౨॥

(హే) పాథా! = (ఓ)కుంతీపుత్రుడా!; తమసావ్యతా యా = తమ
స్వచేతను ఆవరింపబడిన పబుద్ధి, అధర్మం ధర్మమ్ = అధర్మమును
ధర్మమునుగానును, ఇతి సర్వాథా నిష్పరీతాంశ్చ = ఇట్లు అన్నివస్తు
వులను విరుద్ధములనుగా, మన్యతే = తలంపుచున్నదో, సా బుద్ధిః
తామసీ = ఆ బుద్ధి రమోగుణసంబంధముకలది.

ధృత్యా యయా ధారయతే మనః ప్రాణేంద్రియక్రియాః।

యోగే నావృభి చారణ్యా ధృతి సా పాథా సాత్త్వికీ॥ ౩౩॥

(హే) పాథా! = (ఓ)కుంతీపుత్రుడా!; యోగేన అవృభిచారణ్యా య
యా ధృత్యా (యుక్తిః) = యోగముతో (గూడి తప్పనిదైన పద్ధతితో
(కూడినవాడు), మనఃప్రాణేంద్రియక్రియాః ధారయతే = మనస్సు
ప్రాణముఇంద్రియములుపనిపెట్టపారములను నిలవ బెట్టుచున్నా
డో, సాధృతిః సాత్త్వికీ = ఆ ధృతి సత్త్వగుణసంబంధముకలది.

శాస్త్రమగమాముసత్క్రమింపగుండునట్లు నిలవ బెట్టుట-యోగ
మనఃగాసమాధి- ధృతిచేతధరింపబడే మనస్సు మొదలగువానిక్రియ
లను యోగముచేతధరింపుచున్నాడో- అని శంకరభావ్యము.

యోగమనఃగా మోక్షసాధనమగుభగవదుపాసనము- దానికోట
కుప్రవర్తింపదని నానికెసాధనములయిననునస్సు మొదలగువానివ్యాపార
ములను పద్ధతిచేతధరింపుచున్నాడో- అని రామానుజభావ్యము.

యయా తు ధర్మకామాథా ధృత్యాధారయతేఽజునః।

ప్రసజ్జేన ఫలాకాక్షీ ధృతిసా పాథా రాజసీ॥ ౩౪॥

(హే) అజున! = (ఓ)యజునడా!; యయా ధృత్యా = పద్ధతిచేత,
ప్రసజ్జేన ఫలాకాక్షీ (నక) = మిక్కిలి ఫలంగముతో కలమనుగోరుచున్న

వాఁడై, కమలకామాధాన్ ధారయతే=కమలకామ కమలములను నిలువఁబెట్టుచున్నాఁడో, సా కృతీః రాజసి=ఆ కృతి రజోగుణగం బంశముగలది.

నిలువఁబెట్టుటయనఁగావల్ల ప్పమనుమనస్సుననిలుపుట- దేని ప్రకృతికలిగినప్పుడు దానిఫలముచుగోరువాఁడౌను- అని శంకరభాషి

ధర్మాధికామముల నెడిఫలములనుగోరెడిచరఁషుఁడు, మిక్కిలిసంగముతో, కమలకామార్థములకు సాధనములగుమనః పాణేన్ద్రియక్రియలను ఏ కృతీచేతఁగిరింపుచున్నాఁడో- అని రామానుజభాష్యము.

యయాస్వన్నభయం శోకంవిషాదంమదమేవచ |

నపముఞ్చితివ ర్శేధా కృతీస్సావ థతామసీ || ౩౫ ||

(హే)పాథక!-(ఓ)కుంతిపుత్రుఁడా!, దుర్శ్లేధాః-దుర్బుద్ధిగలవాఁడు, యయా=ఏకృతీచేతను, స్వన్నం భయం శోకం విషాదం మదమేవచ ననీముఞ్చితి=నిద్రనును భయమునును సంతాపమునును విషాదమునును మదమునును విడువకున్నాఁడో, సా కృతీః తామసీ=ఆ కృతి రమోగుణగంబంశముగలది-

శోకమనఁగాసంతాపము- విషాదమనఁగాఅవసాదము- ముఞ్చిము చిన్నబుచ్చికొనుట- మదమనఁగానకుఁగలిగినవిషయాసుభవమును గొప్పఁజేసికొనుచు మదిందియుండుట- అనిశంకరభాష్యము.

స్వన్నమదముఃంగూర్చిపవకంబినమనస్సు మొదలగువానికిక్రియలనువిడువఁడో-భయశోకవిషాదశబ్దములువానిగలుగఁజేసెడివిషయములఁబెట్టును-వానికిసాధనములగుమనస్సు మొదలగువానికిక్రియలనుదేనిచేతఁగిరింపుచున్నాఁడో- అని రామానుజభాష్యము.

సుఖంత్విదానీం త్రివిధం శృణు మే భరతపాథ |

ఆధ్యాసా ద)మతేయత్ర దుఃఖాంతంచ నిగచ్ఛతి || ౩౬ ||

(హే)భరతపాథ!-(ఓ)భరతశిష్యుఁడా!, ఇన సీమ్=ఇప్పుడు, త్రివిధం సుఖమ్=మూడువిధములైనసుఖమును, మే (గకాశాత్)శృణు-వా (వలన) వినుము-యత్ర ఆధ్యాసాత్ రమతే=దేనియఁదలి ఆధ్యాసమువలన రతనిపొందుచున్నాఁడో, దుఃఖాంతంచ నిగచ్ఛతి=దుఃఖమునంతమునుగూడ పొందుచున్నాఁడో-

నిరతికయ మైనప్పీతినిపొందుచున్నాఁడో- సాంసారికచుఃఖము మొక్క- అంతయును గూడ పొందుచున్నాఁడో- అని రామానుజభాష్యము.

యత్త దగే విషమివ పరిణామే అమృతోపమ్ |

తత్సృజం సాత్త్వికం పోక్త మాత్మబుద్ధిప్రసాదజమ్ || ౩౭ ||
యత్తత్ = ఎయ్యది, అగే విషమివ (భవతి) = మొదటను విషమున లెను (ఉండునో), పరిణామే అమృతోపమ్ (భవతి) = పర్యవసామన అమృతముతోడనున్నది (అగుచున్నదో), ఆత్మబుద్ధిప్రసాదజమ్ తత్సృజమ్ - ఆత్మబుద్ధియొక్క ప్రసాదముననే (గలిగెడి) అనుభవము, సాత్త్వికం పోక్తమ్ - సాత్త్వికముగాఁ జెప్పఁబడినది -

మొదటను అనఁగా జ్ఞానవైరాగ్యధ్యానసమాధులను ఆరంభించునప్పుడు- ఆత్మమొక్క బుద్ధి తేటగానుండుటచేఁగలిగినది- ఆత్మవిషయమొక్క బుద్ధియొక్క జెప్పినప్పుడు- అని శంకరభాష్యము

మొదటననఁగా యోగము వారంభించునప్పుడు- ఆత్మస్వరూపమును గూర్చిన బుద్ధియొక్క ప్రసాదమునఁగా మిగిలిన విషయములన్నిటినుండియు ముట్టుట- ఆత్మస్వరూపానుభవసృజము సాత్త్వికము- అని రామానుజభాష్యము.

విషయేంద్రియ సంయోగాశ్చక్రగే అమృతోపమ్ |

పరిణామే విషమివ తత్సృజం రాజసం శ్చ తమ్ || ౩౮ ||

యత్తత్ = ఎయ్యది, విషయేంద్రియ సంయోగాత్ అగే అమృతోపమ్ (భవతి) = విషయములును ఇంద్రియములును కలిసికొనుటవలన మొదటను అమృతమునఁటిది అగుచున్నదో, పరిణామే విషమివ (భవతి) = పరిపాకమునందు విషమున లెను (అగుచున్నదో), తత్ రాజసం సృజమ్ = అది కఙ్గోగుణసంబంధియగు సృజము-

విషయేంద్రియ సంయోగమువలనఁబుట్టిన సృజము, బలము లేనివి మొదలగువానిని పోగొట్టుటనును అధిమత్తమువలనఁగలిగెడినరకాదులకు హేతువుగుటనును విషమువంటిది- అని శంకరభాష్యము.

మొదటను అనఁగా అనుభవించునప్పుడు- పరిణామమున అనఁగా విషయములు సృజకములగుటకు కారణమువైన ఆకలి మొదలగు నవి అణగినతోడనే- అని రామానుజభాష్యము.

యద్రగేచానుబద్ధేచ సుఖం మోహనమాత్మకః |

నిద్రాలస్య ప్రవాదోత్థం తత్తామస ముదాహృతమ్ || ౩౯ ||
యత్ సుఖమ్ = ఏ సుఖము, అగ్రేచ అనుబద్ధే చ అస్మిన్ : మోహనం
(భవతి) = మొదటనును పరిణామముననుగూడ ఆత్మకు మోహమును
గలుగఁజేయునది (అగుచున్నదో), నిద్రాలస్యప్రమాదోత్థం తత్ =
నిద్రవలనను ఆలస్యమువలనను పారపాటువలననుగలిగెడి ఆసుఖము,
తామసమ్ ఉదాహృతమ్ = తానుసముగాను చెప్పఁబడినది.

ఆలస్యమనఁగా ఇంద్రియవ్యాపారములుమందగించుట - మోక్ష
ముంగోరువాఁడు రజస్తమస్సులను తోసివేసి సత్త్వము నెస్వీకరించు
నదియని ఫలితార్థము. అని రామానుజభాష్యము.

నతదస్తి సృధివ్యాం వా దివి దేవేషు వాపునః |

సత్త్వం ప్రకృతిజైర్ముత్తం య దేభి సస్య త్రిభిర్ముతైః || ౪౦ ||
యత్ = ఏది, ప్రకృతిజైః ఏభిః త్రిభిః గుతైః ముత్తమ్ = ప్రకృతివల
నఁగలిగిన ఈ మూడు గుణములచేతను విడువఁబడినదో, తత్ సత్త్వ
మ్ = అట్టి పాణి, సృధివ్యాం వా నాస్తి - భూమిలోనైనను లేదు - ది
వి దేవేషువా పునః నాస్తి = స్వర్గమున దేవతలలోనైనను లేదు.

బ్రాహ్మణక్షత్రియవిశాం శూద్రాణాంచ పరంతప |

కర్మాణి ప్రవిభక్తాని స్వభావ ప్రభజైర్ముతైః || ౪౧ ||
(హీ) పరంప! - (ఓ) శత్రువులనుతపింపఁజేయువాఁడా!, బ్రాహ్మణ
క్షత్రియవిశాం శూద్రాణాంచ కర్మాణి - బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యలయు
శూద్రులయును వ్యాపారములు, స్వభావప్రభవైః గుతైః ప్రవిభక్తాని
- స్వభావమువలనఁగలిగిన గుణములచేతను విభజింపఁబడినది -

స్వభావమనఁగా తిగుణాన్నికయైన ఈశ్వరునియొక్క ప్ర
కృతి - ఆయావర్ణముల స్వభావములకుఁ గారణములైన గుణ
ములచేతను అనియుం జెప్పవచ్చును - ఎట్లన్నను. బ్రాహ్మణస్వభా
వమునకు సత్త్వగుణముకారణము. క్షత్రియస్వభావమునకు సత్త్వము
తోఁగూడినరజస్సుకారణము. వైశ్యస్వభావమునకుతమస్సుతోఁగూ
డినరజస్సుకారణము. శూద్రస్వభావమునకురజస్సుతోఁగూడినతమ
స్సుకారణము. నాలుగువర్ణములవారలయుస్వభావములువరుగుగా

శాంతియును ఆఙ్కారంబును ప్రవర్తించుటయు తెలిపిలేక ఒక్కఁడు చెప్పినట్లు చేయుచుండటయుననునివి. స్వభావమనఁగా ఈజన్మ మననచేయుచున్న వెనుకటిజన్మపుగంసారము. అది కారణము గాఁగలగుణములు అనియుంజెప్పవచ్చును. ఈసత్త్వాదిగుణములననుసరించి శాస్త్రము చేరితయావణములవారలకు ఆయాకర్మములుపర్పలుపఁబడినవి. అని శంకర ధావ్యము.

స్వభావమనఁగా బ్రాహ్మణాదిజన్మములనుగలిగించినపూర్వకర్మము. రానివలనఁగలిగినగుణములు. అందు బ్రాహ్మణునకు స్వభావప్రభవమగుగుణముకడస్తమస్సను అణఁగఁద్రోకికీ యలుదేరిన కత్త్వగుణము-క్షత్రయునకు సత్త్వతమస్సులనణఁగఁద్రోకికీ లిగిన జోగుణము-వైశ్యునకు సత్త్వరజస్సులనణఁగఁద్రోకికీ వ్యభిచారముగా నుద్రేకించినతమస్సు. శూద్రునకు లెక్కగాన ద్రేకించినతమస్సు. ఇట్లు స్వభావప్రభవములగుగుణములతోఁగూడతయావణములకర్మములు శాస్త్రములచే నేర్పాటుగాఁ జెప్పఁబడినవి. అని రామానుజధావ్యము.

శ మోదమస్తప్తశ్శౌచంత్రాన్తి రాజావమేవచ ।

జ్ఞానం విజ్ఞానమాస్తి క్యం బ్రాహ్మం కర్మ స్వభావజమ్ ॥ ౪౨
శమః ధమః తపః శౌచం త్రాన్తిః ఆజావమేవచ = శమంబును ధమంబును తపస్సును పరిశుద్ధియును క్షమయును ఆజావంబును, జ్ఞానం విజ్ఞానమ్ ఆస్తి క్యమ్ = జ్ఞానంబును విజ్ఞానంబును ఆస్తి క్యంబును, స్వభావజం బ్రాహ్మం కర్మ = స్వభావమువలనఁగలిగిన బ్రాహ్మణులకంటెబంధియగు కర్మము.

తపస్సు అనఁగా శారీరము మొదలగునది (౧౭౭॥౧౪శ్లో)- ఆస్తి క్యమనఁగా శాస్త్రమునఁ జెప్పఁబడినవానియందు నమ్మకము. అని శంకర ధావ్యము.

వెలుపలి ఇందియములను నియమించుట శమము. మనస్సున కీయమించుట ధమము. విషయానుభవములను నియమించుటయే నేడి శాస్త్ర సిద్ధమైన శరీర కే శమ తపస్సు. శాస్త్రీయ కర్మములకుఁ దగియుండుట శౌచము. ఇతరులు బాధించినను చిత్తవికారము లేకపోవుట త్రాన్తి. ఇతరులయెడను, ననమనస్సును బ్రాహ్మవ్యాపారంబులు నొకర విషయముగా

సంపదావము - పరతత్త్వమునును అపరతత్త్వములను యథా
భాముగాఁ దెలిసికొనుటజ్ఞానము - పరతత్త్వమునఁ దలిపి శేషముల నె
ఱుఁగుటవిజ్ఞానము - వేదమునఁ జెప్పఁబడినవిషయమంతయుగళ్యమే
అనెడిగట్టి నస్మృతముఆస్తిక్యము - అనిరామానజభాష్యము.

శౌర్యం తేజోధృతిదాక్షిణ్యం యుద్ధే చాప్యపలాయనమ్ |

దానమీశ్వరభావశ్చ ట్రాత్రీంకమన్యభావజమ్ || ౪౩ ||

శౌర్యం తేజః ధృతిః దాక్షిణ్యమ్ = శౌర్యంబును తేజస్సును ధైర్యంబును నే
ర్పును, యుద్ధే అపలాయనంచ = యుద్ధమునఁ దు పారిపోకపోవుటయు
ను, దానమ్ ఈశ్వరభావశ్చ = ఈవియును అధికారియగుటయును, న్య
భావః ట్రాత్రీంకర్త = న్యభావమువలనఁ గలిగిన క్షత్రీయగంబంధియ
గు కర్తము.

శూరత్వము (గొప్పబలముకలవారలతోఁ గూడ యుద్ధముచేయుట)
శౌర్యము - పౌగల్భ్యము (ఇతరులచేఁ దిరస్కరించఁబడకపోవుట) తేజ
స్సు - అన్నియవగ్ధులను మనుమనస్సునుఁ న్నబుచ్చికొనఁ పోవుట ధృతి -
సమయస్ఫూర్తితోపనిచేయుట దాక్షిణ్యము - శత్రువులకు వెనుకదీయకపో
వుట అపలాయనము - తనప భుశక్తినిపరిస్థితిలకుట ఈశ్వరభావము -
అనికంకభాష్యము.

యుద్ధముననిర్భయముగాఁ బ్రవేశించుటశౌర్యము. ఇతరులచేఁ దిర
స్కరించఁబడకపోవుట తేజస్సు. ఆరంభించినకర్మమును విఘ్నములుగలిగి
ననుకొనపొగించుటధృతి. అన్ని పనులను జరిగించెడి సామర్థ్యము దాక్షి
ణ్యము. యుద్ధమునతాను చచ్చుట నిశ్చిత్తమైనను వెనుకఁ దీయకపోవుట అప
లాయనము. ఇతరులనందలనునియమించెడి సామర్థ్యము ఈశ్వరభా
వము. అనిరామాజభాష్యము.

కృషిగోరక్షవాణిజ్యం వైశ్యం కర్షకస్వభావజమ్ |

పరిచర్యాత్తకంకర్మశూద్రస్యాపి స్వభావజమ్ || ౪౪ ||

కృషిగోరక్షవాణిజ్యమ్ = మన్నుకొనుటయును పశువులను పెంచుటయును
క్రొయివిక్రయములు చేయుటయును, స్వభావః వైశ్యం కర్ష = స్వభా
వమువలనఁ గలిగిన వైశ్యసంబంధియగు కర్షము - అపి (చ) = ఇంతయె
కాక, పరిచర్యాత్తకంకర్మ = పరిచర్యాత్మకపాపమగు కర్మము, శూద్ర

స్వ స్వభావజమ్ = శూద్రః శు స్వభావమువలనఁగలిగినది.

పరివర్యయనఁగా శుశు - శ్రీష - అనిశంకరభాష్యము -

కృషియనఁగా సస్యములను బుట్టించెడిమక్కి - పరివర్యచేయుట
మూడువర్ణములవారలకును - అనిరామాజభాష్యము.

స్వే స్వేకర్మణ్యభిరత స్సంసిద్ధిం లభతే నరః ।

స్వకర్మణిరతస్సిద్ధిం యథా విన్దతి తచ్ఛృణు ॥ ౪౫ ॥

స్వే స్వే కర్మణి అభిరతః నరః = తనతన కర్మమునందు ఆసక్తిగల
పురుషుఁడు, సంసిద్ధిం లభతే - సిద్ధిని పొందుచున్నాఁడు - స్వ కర్మణిర
తః సిద్ధిం యథా విన్దతి = తన కర్మమునగాసక్తుడైనవాఁడు సిద్ధిని
ఎట్లు పొందుచున్నాఁడో, తత్ శృణు = దానిని వినుము

సంసిద్ధియనఁగా శరీరంబును ఇంద్రియములును జ్ఞాననిష్ఠకుత
గినవగుట - అనిశంకరభాష్యము.

సంసిద్ధియనఁగా పరమపదమునుబొందుట - అనిరామానుజభాష్యము

యతః ప్రవృత్తి భూతానాం యేన సర్వమిదం తతమ్ ।

స్వకర్మణా తమభ్యర్చ్య సిద్ధిం విన్దతి మానవః ॥ ౪౬ ॥

భూతానాం ప్రవృత్తిః యతః (భవత్) = భూతముల ప్రవృత్తి ఎవ్వని
వలన (కలుగుచున్నవో), ఇదం సర్వం యేన తతమ్ = ఇది ఆత
యును ఎవ్వనిచేత వ్యాపింపఁబడినవో, తమ్ స్వకర్మణా అభ్యర్చ్య
= ఆతనిని స్వకీయమగుకర్మముచేత పూజించి, మానవః సిద్ధిం వి
న్దతి = మనుష్యుఁడు సిద్ధిని పొందుచున్నాఁడు.

ప్రవృత్తియనఁగా పుట్టుకయైనను వ్యాపారమైనను - ఏ యంతర్యా
మియగునీశ్వరునివలన - స్వకర్మమనఁగా ఆయావర్ణమునకుఁదగినక
ర్మము - సిద్ధియనఁగా జ్ఞాననిష్ఠకు తగియుండుట - అనిశంకరభాష్యము

ప్రవృత్తియనఁగా పుట్టుకమొదలగునది - ఇందుఁడు మొదలగువార
లకంతరాత్మనుగానున్ననన్ను - సిద్ధియనఁగా నన్నుబొందుట - అనిరామా ॥

శ్రేయా నైన్ద్విధమో విగుణః పరథమాత్స్వనుష్ఠితాత్ ।

స్వభావనియతం కర్మ కుర్వన్నాపోతికిర్భిషమ్ ॥

విగుణః స్వధర్మః = గుణములులేనిదైనతనధర్మము, స్వనుష్ఠితా
త్ పరథమాత్ శ్రేయా = తనస్వభావచరింపఁబడిన ఇతరులధ

మనముకంటె మేలయినది- స్వభావనియతం కమ- కుర్వ-స్వభా-
వముచేతనియమింపఁబడిన కమ-మును చేయుచు, కిల్బిషం నాపో-
తి=పాపమును పొందఁడు-

విగుణోఽపి-విగుణమైనను, అనితపిశబ్దముంజేర్చునది-స్వభావనియ-
తమనఁగా స్వభావజమనిచెప్పఁబడినదియ-విషమునఁబుట్టి నపురుగునకు
విషమెట్లు దోషకరముగాదో, అట్లే స్వభావనియతమైనకర్మమునుచే-
యుచు పాపమును బొందఁడు- అనిశంకరభాష్యము-

స్వధర్మమనఁగా ప్రకృతితోఁగూడియున్న (ఈశరీరముగల) జీవుఁ-
డు ఆచరింపవలసిన కర్మయోగము-పరధర్మమనఁగా ఇంద్రియజయము
చేయఁజాలువానికెధర్మమైన జ్ఞానయోగము- శ్రేయస్సనఁగా ప్ర-
మాదములేనిది-కర్మము ఇంద్రియవ్యాపారరూపమగుటను స్వభావము
ననెనియతమైనది- కిల్బిషమును అనఁగా సంసారమును-జ్ఞానయోగ-
మునఁబ్రమాదము కలదుగాన ఒక్కస్వధర్మ కిల్బిషంబుగలుగవచ్చును-
అనిరామానుజభాష్యము.

సహజం కర్మ కాస్తేయ సదోషమపి నత్యజేత్ |

సర్వారమ్భాహి దోషేణ ధూమే నాగ్ని రివావృతాః || ౪౨ ||

(హ)కాస్తేయ!=(ఓ)సంతీపుత్రుఁడా!, సహజం కర్మ సదోషమపి
నత్యజేత్ = సహజమైన కర్మమును దోషముతోఁగూడినదైనను విడు-
వఁగూడదు- అగ్నిః ధూమేనే = అగ్ని పొగచేతనువలె, సర్వారమ్భాః
దోషేణ ఆవృతాహి = అన్నియారంభములును దోషముచేత ఆవరిం-
పఁబడినవిగదా-

సహజమనఁగా తనపుట్టుకతోడనేపుట్టినది- త్రిగుణాత్మకమగు
టును సదోషము- సర్వారంభములనఁగా స్వధర్మంబును పరధర్మం-
బున నెడికర్మములన్నియును. సహజకర్మంబగు తనధర్మమును విడిచిపర-
ధర్మము నాచరించినను దోషముతప్పదు- పరధర్మముభయమునుగూ-
డఁగలుగఁజేయును-కావున అజ్ఞుఁడగుకర్మాధికారి అన్నిటినినివిడువశ-
క్యముకాదు-సత్త్వరజస్తమోగుణములు యథాధర్మములైనను అసత్య-
ములైననుగూడ వానిధర్మములయిన కర్మములుమాత్రము ఆత్మయం-
దులనిద్యచేత నారోపింపఁబడినవే గాన అజ్ఞుఁడైనవాఁడెవ్వఁడును క్త

మఁములనన్నిటిని విడువఁజాలదు- జ్ఞానియో జ్ఞానముచే తనయవీర్య
పోవుటను అన్నికమఁములనువిడువఁజాలును- అనిశంకరభాష్యము

సదోపమనఁగా దుఃఖముతోఁగూడినది- జ్ఞానయోగమున
కుఁదగినవాఁడైనను కమఁయోగము నెచేయునది- సర్వారంభములనఁ
గాకమఁములనారంభించుటయునుజ్ఞానమునుఆరంభించుటయును-దో
షముచేతననఁగాదుఃఖముచేతను- ఈమాత్రము విశేషముకలదు-కమఁ
యోగము సులభముగాఁజేయఁదగినదియు ప్రమాదము లేనిదియును-
జ్ఞానయోగమట్టిదికాదు- అనిరామానుజభాష్యము

అసక్తబుద్ధి సర్వత్ర జితాత్మా విగతస్పృహః |

నైషకర్మ్యసిద్ధిం పరమాం సంన్యాసీ నాధిగచ్ఛతి || ౪౯ ||

సర్వత్ర అసక్తబుద్ధిః = అన్నిటియందును సంగము లేనిబుద్ధిగలవాఁడును,
జితాత్మా విగతస్పృహః = జయింపఁ బడినయంతఃకరణముగలవాఁడు
ను ఆశలేనివాఁడునగువాఁడు, సంన్యాసీన పరమాం నైషకర్మ్యసి
ద్ధిమ్ అధిగచ్ఛతి = సంన్యాసముచేత గొప్పదైన నైషకమ్యోగసిద్ధిని
పొందుచున్నాఁడు.

పుత్రులుభాగ్యమొదలగు వారలయందుసంగములేని- దేహముసం
దును బ్రదుకునందును భోగములయందును ఆశలేనివాఁడు విగతస్పృ
హుఁడు- ఇట్టి అత్సజ్ఞుఁడు నైషకమ్యోగసిద్ధిని పొందుచున్నాఁడు-ని
షకమయనగా నిషిక్రీయమైనబ్రహ్మము తానుగాఁదెలిసికొనినవాఁ
డు- అట్టివాఁడగుట యనెడిసిద్ధిని- ఇదికర్మమువలనఁ గలిగెడిసిద్ధికం
టెగొప్పది- అప్పుడెముక్తుఁడగుట స్వరూపముగాఁగలది- సంన్యాసమ
నఁగాజ్ఞానము-జ్ఞానముకలిగినర్వకమఁములనువిడుచుటయనియుంజె
ప్పవచ్చును. అనిశంకరభాష్యము.

అంతటననఁగాఫలము మొదలగు వానియందు- పరమపురుషుఁడుకథా
యనితలంచుటచేత తానుకథాయగుట యందుస్పృహలేనివాఁడు- సం
న్యాసముతోననఁగా వెనుక జెప్పఁబడినత్యాగముతోకర్మమును చేయుచు
నైషకమ్యోగసిద్ధినిపొందుచున్నాఁడు- నైషకమ్యోగమనఁగాజ్ఞానము-
దానికిఫలమైనధ్యానయోగనిష్ఠనుపొందుచున్నాఁడనుట-అనిరామానుజ||

నైషకమ్యోగఫలయోగసిద్ధిని- అనిమధ్యభాష్యము.

సిద్ధిం పాప్తాయథా బ్రహ్మ తథాఽప్నోతినిబోధమే |

సమాసేనైవ కాన్తేయనిష్ఠాన్తా నస్యయాపరా || ౫౦ ||

సిద్ధిం పాప్తః (సన్) బ్రహ్మ యథా ఆప్నోతి = సిద్ధిని పొందినవాఁడు (అగుచు) బ్రహ్మమును ఎట్లు పొందుచున్నాఁడో, తథా మే (సకాశాత్) సమాసేనైవ నిబోధ = అట్లు నా (వలన) సంగ్రహముగా తెలిసికొనుము - (హే) కాన్తేయ! - (ఓ) కుంతీపుత్ర! ఁడా!, యాన్తా నస్య పరా నిష్ఠా = ఏది తానముయొక్క గొప్ప నిష్ఠయో.

తనతనకర్మములచేత ఈ శ్వరు నారాధించి వానియనుగ్రహంబున శరీరేంద్రియములు జ్ఞాననిష్ఠ కుయోగ్యములగుటయ నెడిసిద్ధిని పొందినవాఁడు - బ్రహ్మమును పొందుటయెజ్ఞానముయొక్క నిష్ఠయనఁగా పరిసమాప్తి - ఆత్మ, జ్ఞానాకారుఁడు - ఆత్మను శ్రుతులలో ఆదిత్యవణుఁడు (సూర్యునివంటి రంగుల వాఁడు), భారూపుఁడు (వెలుగెస్వరూపముగాఁగల వాఁడు), స్వయంజ్యోతిస్సు, అనియిట్లు చెప్పట, ద్రివ్యగుణాద్యాకారుఁడు కాఁడనినతోడ నెచెప్పవలసివచ్చినతమోరూపత్వమును నిషేధించుటగాని, ఆత్మకురూపముకలదని చెప్పటకాదు - తనశరీరమును తాను దెలిసికొనుటకు ప్రమాణాఁతరము ఎట్లు ఆకరణతేదో అట్లే దానికన్న నగతరఁడైనయాత్మను తెలిసికొనుటకును ప్రమాణమకరణతేమ - కాఁబట్టి ఆత్మజ్ఞానముంగూర్చి ప్రయత్నమకరణతేమ - ఆత్మకానిదానిని ఆత్మయనుకొనుటనుమానుటయందె ప్రయత్నమును చేయవలసినది - అని శంకరభాష్యము.

కర్మయోగము చేఁగలుగవలసినధ్యానసిద్ధిని పొందినవాఁడు ఎట్లు ప్రవర్తింపుచున్న వాఁడై బ్రహ్మమును పొందునో - ఏ బ్రహ్మముజ్ఞానమనెడి ధ్యానమునకు (పరానిష్ఠా) పరమప్రాప్యమో - అని రామానుజభాష్య ||

(యథా) పయపాయము చేత సిద్ధిని పొందిన వాఁడై బ్రహ్మమును పొందుచున్నాఁడో - ఏ సిద్ధిజ్ఞానముయొక్క గొప్ప నిష్ఠయో - అని మధ్వ ||

బుద్ధ్యావిశుద్ధయా యుక్తో ధృత్యాత్మానం నియమ్యచ |

శబ్దాదీకవిషయాంస్త్వక్త్వా రాగద్వేషావృద్ధగ్యచ || ౫౧ ||

విక్తసేవీలఘ్వాశీ యతవాకారయమానసః |

ధ్యానయోగపరోనిత్యం వైరాగ్యం సముపాశ్రితః || ౫౨ ||

అహంకారంబలందర్పం కామంకోధంపరిగ్రహమ్ |

విముచ్యనిమమశ్శాన్తో బ్రహ్మభూయాయకల్పతే || ౫౩ ||

విశుద్ధయా బుద్ధ్యా యుక్తః = పరిశుద్ధమైన బుద్ధితో కూడినవాఁడు
ను, ధృత్యా ఆత్మానం నియమ్యచ-తైర్యముచేత ఆత్మను నియమిం
చియును, శబ్దాదీవిషయాన్ త్యక్త్యాచ = శబ్దము మొదలగువిషయము
లను విడిచియును, రాగద్వేషా వ్యుదస్యచ (స్థితిః) = రాగద్వేషముల
ను పరిహరించియును (ఉన్నవాఁడును), వివిక్తసేవీ లఘూశీ యతవా
క్కాయమానసః = నిజానప్రదేశమునాశ్రయించువాఁడును లఘువుగాఁ
దినువాఁడును నియమింపఁబడినవాఁడును శరీరమును మనస్సును గలవాఁ
డును, నిత్యం ధ్యానయోగపరః = ఎల్లప్పుడును ధ్యానయోగముననాసక్తుఁ
డును, వైరాగ్యం సముపాశ్రితః = వైరాగ్యమును పొందినవాఁడును, అ
హంకారం బలందర్పం కామం కోధం పరిగ్రహం (చ) విముచ్య-
ఆత్మకానిరానినిఆత్మయనుకొనుటనును బలమునును గర్వమునును కామ
మునును కోపమునును పట్టునును విడిచి, నిమగ్నః శాన్తః = మమ
కారములేనివాఁడును శాంతుఁడునగువాఁడు, బ్రహ్మభూయాయ కల్ప
తే = బ్రహ్మభూయమునకు తగుచున్నాఁడు.

బుద్ధియనఁగా ఆధ్యవసాయము - విశుద్ధియనఁగా మాయలేకపోవు
ట - ఆత్మయనఁగా శరీరేంద్రియ సమదాయము - శరీరమునిలుచుబగు
మాత్రముకావలసినవిషయములుకాక మిగిలినసుఖముకొఱకైనవిషయ
ములనువిడిచి - శరీరముకొఱకైనవానియందుఁగూడ రాగద్వేషములు
లేక - నిజానప్రదేశములు, అడవిపటియొడ్డు పర్వతపుగుహ మొదలగున
వీ - వివిక్తసేవయుచులఘూహారంబును నిద్రాదులను కలుగనీక చిత్తప్ర
సాదమునుకలుగఁజేయుచు - ధ్యానమనఃగా ఆత్మస్వరూపమును తలంచు
ట - యోగమనఁగా ఆత్మస్వరూపమునందెచిత్తమునుపకాగ్రమునుచే
యుట - నిత్యమనుటమంత్రజపములు చేయనగుటలేదనితెలియఁజే
యుటకు - వైరాగ్యమనఁగా విహికాముక్తికములయందు ఆశలేకపోవుట -
బలమనఁగా కామ రాగములతోఁగూడినసామర్థ్యము - శరీరసామర్థ్యము
స్వాభావికముగానవిదువశక్యముగానిది - దర్పమనునది సంతోష
మునకువెంటనెకలిగి ధర్మమునతిక్రమింపఁజేయునది - కామమనఁగా

కోరిక- ఇంద్రియములయందునుమనస్సునందును దోషములేకపోయిన
నుశరీరమునీలుచుటకుఁగానీ ధర్మమునాచరించుటకుఁగానీ వెలుపలిప
రిగ్రహము(ఉపకరణములు) కావలసియుండును. దానినిగూడవిడిచి
పరమహంస పరివాజకుడై- దేహమునిలిచియుండుట యందునుఁ
గూడమమకారము లేనివాఁడునిమగ్నముఁడు- శాంతుఁడనఁగా సంతో
షంబును దుఃఖంబును లేనివాఁడు- యతియనఁగా జ్ఞాననీష్ఠుఁ
డు- బ్రహ్మభూయమనఁగా బ్రహ్మమగుట- అని శంకరాభాష్యము-

బుద్ధియనఁగా నాత్మతత్త్వము వెలుఁగుట- ఆత్మను అనఁగా మనస్సు
ను, విషయములనుండి మఱలించుటచేత యేగమునకుఁదగిన దాని
గాఁ జేసి- శబ్దాదివిషయములను దగ్గఱకురానీక- వానివలనఁగలిగె
డి రాగద్వేషములనువిడిచి- విచిక్చకునఁగా ధ్యానవిరోధులులేనిది-
విస్తారముతినుటగానీబొత్తిగాతినకపోవుట గానీలేనివాఁడై- యత
మునఁగా ధ్యానమునకు అభిముఖములుగాఁజేయఁబడినవి- నిత్యమనఁ
గా చచ్చెడివలకును= తానుధ్యానముచేయవలసినది తప్పమిగిలినవా
నియందలిదోషములను విమర్శించుటచేతవానియందు అనురాగములే
కపోవుటను వృద్ధిబొందించికొనుచు- బలమనఁగా దేహమే ఆత్మయని
తోపించెడివాసనాబలము- నిర్తముఁడనఁగా తనదికానివానినితనవియ
నితలించుట- శాంతుఁడనఁగా ఆత్మానుభవసుఖమొక్కటియొకలవాఁ
డు- బ్రహ్మభూయమనఁగా సమస్తబంధములునుపోయినవాఁడైస్వస్వ
రూపముననున్న యాత్మనకుభవించుట- అని రామానుజభాష్యము.

బ్రహ్మభూయమనఁగా బ్రహ్మమునందుండుట- ఎల్ల పృథునుబ్ర
హ్మమునందెమనస్సుకలిగియుండుట- అని మధ్వభాష్యము-

బ్రహ్మభూతః ప్రసన్నాత్మా నశోచతి నకాజ్ఞాతి |

సమగ్న ర్వేషు భూతేషు మద్భక్తిం లభతే పరామ్ || ౫౪ ||

బ్రహ్మభూతః ప్రసన్నాత్మా=బ్రహ్మమయినవాడై ప్రసన్నమైనయా
త్మగలవాఁడు, నశోచతి=దుఃఖంపడు- నకాజ్ఞాతి=కోరఁడు- సర్వే
షు భూతేషు సమః=అన్ని భూతములయందును సముండై, స
రాం మద్భక్తిం లభతే=గొప్పదైన నాయందలిభక్తిని పొందుచు
న్నాఁడు.

బ్రహ్మభూతుఁడనఁగా బ్రహ్మమునుపొందినవాఁడు- ప్రసన్నాత్మ
యనఁగాప్రత్యగాత్మయందుఆవిర్భవించినయానందముగలవాఁడు- త
నకుకలిగియున్నలోపమునకైవిచారింపఁడు- తనిదానిఁకోరఁడు- న
హృదయతి(సంతోషింపఁడు)అనియునుపాఠము- శముఁడనఁగాతనతోఁ
దుల్యముగానన్నిభూతములయందునుసుఖదుఃఖములను తలంచువాఁడు-
ఇట్టివాఁడునాయందునాల్గువధక్తిని(2అ||౧౬||శ్లో) అనఁగాజ్ఞానము
నుపొందుచున్నాఁడు- అని శంకరభాష్యము.

బ్రహ్మభూతుఁడుఅనఁగాఆపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానమెరికారముగాఁగలదై
భగవంతునికిశేషభూతుఁడగుటయెస్వభావముగాఁగలఆస్త్వస్వరూపము
బయలుపడినవాఁడు- ప్రసన్నాత్మయనఁగాకే శము(దుఃఖము)కమ
ముమొదలగువానిచేకలుషముగానిస్వరూపముగలవాఁడు- నేనుతప్పమి
గిలినయన్నిభూతములయందునుశవముగాననాదరముకలవాఁడై ఆ
న్నిభూతములనునుగడ్డిపరకనువలెతలంచుచున్నవాఁడై సర్వేశ్వరుఁడ
నైననాయందుమిక్కిలిప్రీతితోననుభవించుటయనెడిపరభక్తిని పొందు
చున్నాఁడు- అని రామానుజభాష్యము.

భక్త్యామామభిజానాతి యావాన్యశ్చస్మితత్త్వతః ।

తతోమాంతత్వతోజ్ఞాత్వావిశతే తదనంతరమ్ ॥౫॥

తత్త్వతః (అహం) యావాన్ యశ్చ అస్మి=తత్త్వముంబట్టి(నేను)
ఎంతవాఁడనును ఎవ్వఁడనును అగుచున్నానో, (తావంతం తమ్) మా
మ్=(అంతవాఁడనును, వాఁడనునగు)నన్ను, భక్త్యా అభిజానాతి=భ
క్తిచేతను తెలిసికొనుచున్నాఁడు- తత్త్వతః జ్ఞాత్వా=తత్త్వమున తె
లిసికొని, తతః మాంవిశతే=దానింబట్టియె నన్ను చొచ్చుచున్నాఁడు-

ఉపాధికృతములైనభేదములచేతఎంతవాఁడనో, ఉపాధిభేదములు
నశించినచోనెట్టివాఁడనో- రెండవదిలేనివాఁడనునుజ్ఞానైకస్వరూపుఁ
డనును జరామరణాదులులేనివాఁడనునగు ఆ నన్ను- జ్ఞానముకలు
గుటయునట ప్రాప్తివేళించుటయుననిరెండుకావు- జ్ఞానముకలుగు
టయేప్రవేశించుట- ప్రత్యగాత్మచుగూర్చినజ్ఞానపరంపరంగలుగఁజేసి
కొనెడియధినివేశమే (ఉద్దేశమే) జ్ఞాననిష్ఠ- అదికమకమనకువి
రోధి- కాబట్టిసర్వకమకసంన్యాసముచేత జ్ఞాననిష్ఠ గంపాదింపఁద

గీనది- అని శంకరభాష్యము.

స్వరూపస్వభావములంబట్టియెవ్వఁడనో, గుణములనును విభూతులనునుబట్టియెట్టివాఁడనో, దానిని తెలిసికొనిభక్తి చేతనన్నుబొందుచున్నాఁడు-తతః-ఆభక్తివలన- అని రామానుజభాష్యము.

సర్వకర్మాణ్యపి సదా కుర్వాణో మద్వ్యపాశ్రయః |

మత్ప్రసాదా దవాప్నోతి శాశ్వతం పదమవ్యయమ్ || ౫౬ ||

సర్వకర్మాణ్యపి సదా కుర్వాణః=అన్నికర్మములనును ఎల్లప్పుడును చేయుచున్నవాఁడై, మద్వ్యపాశ్రయః=నేను ఆధారముగాఁగలవాఁడై, మత్ప్రసాదాత్ శాశ్వతమ్ అవ్యయమ్ పదమ్ ఆప్నోతి=నాప్రసాదమువలన ఎల్లప్పుడునుండెడి నాశములేని పదమునుపొందుచున్నాఁడు-

అన్నికర్మములనును అనఁగా నిషిద్ధములనుగూడ- ఈశ్వరుఁడనైవాసుదేవుఁడనైన నేను ఆధారముగాఁగలవాఁడై. అనఁగా అందఱకును ఆత్మయగుటను నాయందుండింజనవాఁడై- వాఁడు నిత్యమైన వెళ్లువపదమును పొందుచున్నాఁడు-అని శంకరభాష్యము.

నిత్యనైమిత్తికములనెకాదు, కామ్యములనుగూడ- మద్వ్యపాశ్రయఁడనఁగా నాయందుండినుపఁబడినకర్తృత్వము మొదలయినవికలవాఁడు- అవ్యయమనఁగా సంపూర్ణమైనది- పదమును అనఁగా పొందఁబడువాఁడనగునన్ను, పొందుచున్నాఁడు- అని రామానుజభాష్యము.

వెండియునంతరంగములగు సాధనములఁజెప్పి డప సంగంహరింపఁబడుచున్నది- అని మధ్వభాష్యము.

చేతసా సర్వకర్మాణి మయి సంన్యస్య మత్పరః |

బుద్ధియోగముపాశ్రిత్య మచ్ఛిత్తస్స తతః భవ || ౫౭ ||

సర్వకర్మాణి మయి చేతసా సంన్యస్య-అన్నికర్మములనును నాయందు మనస్సుచేతను డించి, మత్పరః=వే నెవరుఁడుగాఁగలవాఁడవై, బుద్ధియోగమ్ ఉపాశ్రిత్య-బుద్ధియోగమును ఆశ్రయించి, సతతం మచ్ఛిత్తః భవ=ఎల్లప్పుడును నాయందుచిత్తముగలవాఁడవు అగుము-

చేతసా=వివేకజ్ఞానముచేతను- బుద్ధియోగమనఁగా నాయందు ఏకాగ్రమైనబుద్ధికలుగుట- ఉపాశ్రయించుటయనఁగా అదితప్పమి

[౪౨]

గీతాభాష్యత్రయసారము.

గీతనిదిశరణముగానుండకపోవుట. అని శంకరభాష్యము.

చేతసా = తానునావాడు, న తునియామ్యుడు, అ నెడిబుద్ధిచేత
ను. మత్పరుడనగానే నె(ఈశ్వరుడె) ఫలముగాఁబొందదగినవాడ
ననితలంచువాడు. ఈబుద్ధినెఆశ్రయించి. అని రామానుజభాష్యము.

మద్భిత్త స్సర్వకర్మాణి మత్ప్రసాదాత్తరివ్యసి.

అథచేత్త్వమహంకారా న్న శోభ్యసి వినశ్య స్యసి || ౫౮ ||

మద్భిత్తః (త్వమ్) = నాయందుచిత్తముగల నీవు, సర్వకర్మాణి
మత్ప్రసాదాత్ తరివ్యసి = సమస్తదుర్గములనును నాప్రసాదమువల
న దాటఁగలవు. అథ = ఇకను, త్వమ్ అహంకారాత్ న శోభ్యసి
చేత్ = నీవు అహంకారమునుబట్టి వినకపోదువేని, వినశ్య స్యసి = చెడి
పోదువు.

దుర్గములనఁగా సంసారమునకుఁగారణములైనవి. అహంకార
మునుబట్టి యనఁగా నేను పండితుడననుకొని. అని శంకరభాష్యము.

ఇట్లు నాయందు చిత్తముకలవాడవై అన్నికర్మములం జేయు
చు. సంసారములోనిదుర్గములను (నన్ను పొందుటకు అడ్డములైన ప్రకృ
తీసంబంధులగు సౌరవణములను. అని రా||టీ||) నే నెక్కత్యాక్కత్యములం
గూర్చి అనఁగా చేయవలసిన వానింగూర్చియు జేయరాని వానింగూ
ర్చియు సమస్తము నెఱుంగుదుననియుండుట యహంకారిజు. అని
రామానుజభాష్యము.

యద్యహంకార మాశ్రిత్య నయోత్స్య ఇతి మన్యసే ||

మిత్యైశ వ్యవసాయసే ప్రకృతిస్త్యాం నియోక్యతి || ౫౯ ||

అహంకారమ్ ఆశ్రిత్య = అహంకారమును పట్టి, నయోత్స్య ఇ
తి మన్యసేయది = యుక్తముచేయఁబోవను అని తలంతువేని, ఏమః తే
వ్యవసాయః మిథ్యా (భవివ్యతి) = ఈ నీయొక్క నిశ్చయము అసత్య
ము (కాఁగలదు). ప్రకృతిః త్వాం నియోక్యతి = ప్రకృతి నీన్న నియో
గింపఁగలదు.

ప్రకృతియనఁగా క్షత్రస్వభావము. అని శంకరభాష్యము.

అహంకారమనఁగా మేలుకీడులను నే నెఱుంగుదననుకొనుట.
(ప్రకృతియనఁగా నిస్వభావము. అని రా||టీ||) అని రామానుజభాష్యము.

స్వభావజేన కా నైయ నిబద్ధస్వేన కర్మణా।

కర్మం నేచ్ఛసి యన్మోహతరీష్య స్యవశోఽపితత్ ॥౬౦॥

(హే)కా నైయ!=(ఓ)కుంతీపుత్రుడా!యత్ మోహత్ కర్మం నే
చ్ఛసి= దేనిని మోహమున చేయుటకు కోరవో,తదపి=దానినిగూడ,
స్వభావజేన స్వేన కర్మణా నిబద్ధః- స్వభావముచేఁగలిగిన స్వ
కీయమైన కర్మముచేత కట్టఁబడినవాడవై, అవశః=పరవశుఁడవై,
కరిష్యసి=చేయుగలవు.

స్వభావజమనఁగా వెనుకఁజెప్పబడిన (౧౮౨॥౪౩శ్లో)శౌర్యము
మొదలగునది-నిబద్ధుఁడనఁగా నిశ్చయముగాఁగట్టఁబడినవాఁడు-అని,
శంకరభాష్యము.

స్వభావజకర్మమనఁగా శౌర్యము - పరులతిరస్కారమును సహింప
నివాఁడవైన వెయుద్ధమును చేయుచువు-అని గామానుజభాష్యము.

ఈశ్వర స్సర్వభూతానాం హృద్దేశే లగ్నాన తిష్ఠతి।

భామయన్త్యర్కభూతాని యన్త్రాధాని మాయయా॥

(హే) అజ్ఞాన!=(ఓ) మజ్జనుడా!, ఈశ్వరః=ఈశ్వరుఁడు, య
న్త్రాధాని సర్వభూతాని మాయయా భామయన్=యంత్రము
పైనున్న అన్ని భూతములను మాయ చేత తిప్పించు, సర్వభూతానాం
హృద్దేశే తిష్ఠతి= సమస్త భూతములయొక్కయు హృదయప)దేశమున
ఉన్నాఁడు.

ఈశ్వరుఁడనఁగా పలుటస్వభావముగాఁగలనారాయణుఁడు-భూత
ములనఁగా పాణిణులు. మాయమేవ(మాయ చేతనునలె)అని ఇవ శబ్దము
నుఁజేర్చునది-కట్టికోఁజేయఁబడినపురుషుఁడు మొదలగుదానినియంత్ర
ముమీద నెక్కించి మాయచేతతిప్పినట్లే - అని శంకరభాష్యము.

హృదయదేశము అన్నిజంతువులకును జ్ఞానముపుట్టెడిస్థానము.
యంత్రమనఁగా దేహేంద్రియరూపమైనప్రకృతి- మాయమనఁగాగుణ
త్రయాత్మికయగుప్రకృతి-అని రామానుజభాష్యము.

పరోక్షముగాఁజెప్పుట(నేననిచెప్పకఈశ్వరుఁడనిచెప్పుట) దోషిణ
నింగూర్చిభీముఁడుచెప్పినట్లే - అని మధ్వభాష్యము.

తమేవ శరణం గచ్ఛ స్వభావేన భారత।

త స్మృతా దా త్పరాం శాన్తిం స్థానం ప్రాప్స్యసి శాశ్వతమ్॥
(హే)భారత!=ఓ)భరతవంశమువాడా!, సర్వభావేన తమేవ
శరణం గచ్ఛ-అన్నివిధములనును ఆతనినే శరణమునుగా పొందుము,
పరాం శాన్తిమ్=గొప్ప శాన్తినిని, శాశ్వతం స్థానంచ=నిర్ణయమైన స్థా
నమునును, తత్ప్రసాదాత్ ప్రాప్స్యసి=ఆతని ప్రసాదమున పొందఁ
గలవు.

శరణమనఃగాత్రీయము- సంసారబాధలనుపోఁగొట్టుటకై- ప్ర
సాదమనఃగాత్రనుగ్రహము- శాంతియనఃగాఁడపరతి(అన్నియునుడు
గుట)-స్థానమునుఅనఃగాఁజేయునైన నాయొక్క పరమపదమును- అని
శంకరభాష్యము.

శాంతియనఃగాత్రముబంధములుడడుగుట- పరమపదమనఃగావై
కుంతము- అని రామానుజభాష్యము.

ఇతి తే జ్ఞానమాభ్యాసం గుహ్యత్ గుహ్యతరం జ్ఞానం తే ఆభ్యాసం॥

విష్ణుశ్చైతద శేషేణయథేచ్ఛసి తథాకురు॥౬౯॥

ఇతి-ఇట్లు, మయా గుహ్యత్ గుహ్యతరం జ్ఞానం తే ఆభ్యాసం=
నాచేతను గోప్యముకంటె మిక్కిలిగోప్యమైన జ్ఞానము నీకు చెప్పఁబడి
నది- పతత్ ఆశేషేణ విష్ణుశ్చ=దీనిని నిశ్చేషముగా వివరించుచు,
తథా ఇచ్ఛసి తథా కురు=ఎట్లు కోరుదువో అట్లు చేయుము.

నేను చెప్పినశాస్త్రమునును దానియధమునును లెస్సగా నాలోచిం
చు- అని శంకరభాష్యము.

మోక్షముంగోరువారు తెలిసికొనవలసినకష్టయేగజ్ఞానయేగభక్తి
మోగములంగూడినజ్ఞానము-నీయధికారమునకుతగునట్లుదిమర్చించి-
కష్టయేగాదులలోదేనినైననీయిష్టమునచ్చినదానినాచరింపుము- అని
రామానుజభాష్యము.

సర్వగుహ్యతమంభూయ శృణు మేపరమంవచః॥

ఇష్టోసి మే దృఢమితతోఽత్యమితేహితమ్॥౭౦॥

భూయః సర్వగుహ్యతమం పరమం మే వచః శృణు-వెండియు అ
న్నిటికంటెమిక్కిలిగోప్యమైనదియును గొప్పదియునగు నా మాట
ను వినుము. దృఢమ్ మే దృఢమ్ ఇచ్ఛః అసి-(నీవు)నాకుగట్టిగా ఇ

ఘృణ్యతా అగుచున్నావు- ఇతితతః = అనురాగవలన, తే హితం వత్సా
మి-నీకు హితమును చెప్పఁగలను.

భయమునంగాదు-ధనమునీమిత్రముగాదు-నవుఇష్టుఁడవనిచెప్పెడ
ను. హితమునన. గాఢానముకలుగుటకు సాధనమును-అనిశంకరభాష్యము

సర్వగుహ్యత మముభక్తియేగమనివెనుకను (౯౬||౧౪||) గూడఁ
జెప్పఁబడినది-దృఢః ఇష్టః (గెట్టి ఇష్టుఁడవు) అనిపాఠము- అనిరా
మానుజభాష్యము.

మన్మనాభవ మద్భక్తో మద్యాజీ మాం నమస్కరు|

మామేవైష్యసి సత్యం ప్రతిజానేపియేసిమే || ౯౭ ||

మన్మనాః మద్భక్తః మద్యాజీ (చ) భవ = నాయందుమనస్సు కలవాఁ
డవును నాయెడను భక్తి కలవాఁడవును నన్ను గూర్చి యాగము చేయు
వాఁడవును అగుము-మాం నమస్కరు = నన్ను నమస్కరింపుము-మా
మేవ ఏష్యసి = నన్నె పొందఁగలవు- తే సత్యం ప్రతిజానే = నీకొటకు
సత్యముగా ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నాను- మే పియః అసి = నాకు ఇష్టుఁడ
వు అగుచున్నావు.

నమస్కారమును గూడనాకె చేయుము- ఇట్లు వాసుదేవునియందెస
మహిమంపఁబడిన సాధ్యసాధనప్రయోజనములు కలపాఁడవై నన్నె పొం
దుదువు- అని శంకరభాష్యము.

మన్మనాః = నన్నుఁడ పాసించు వాఁడవును, మద్భక్తః = నేనె మిక్కి
లి ఇష్టుఁడనుగాఁగలవాఁడవును, మద్యాజీ = ప్రీతిపూర్వకముగా న
న్ను పూజించు వాఁడవును, అగుము- ఎవ్వనికి నాయందు మిక్కిలిప్రీతి
యుండునో వానియెడను నాకును మిక్కిలిప్రీతిగలుగుటను వానివిడువ తేక
వానిని నాసంనిధి నేడందికొనియెడను- అని రామానుజభాష్యము.

సర్వధర్మాణాం పరిత్యజ్య మా మేకం శరణం వ్రజ|

అహంత్వా సర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి మా శుచః || ౯౮ ||

సర్వధర్మాణాం పరిత్యజ్య = అన్నిధర్మములను విడిచి, ఏకం మాం శ
రణం వ్రజ = ఒక్క నన్నె శరణమును పొందుము- అహం త్వా సర్వపా
పేభ్యః మోక్షయిష్యామి = నేను నిన్ను అన్నిపాపములనుండి విడిపించె
దను- మా శుచః = మఃఖింపకుము-

ధర్మశాస్త్రము చేత అధర్మములు గూడ గ్రహింపబడును. నైషకర్మము (ఏకమర్మమును లేకపోవుటయే) ఇచ్చట వివక్షింపబడినది. సర్వాత్మనైయీశ్వరుఁడనైనను. శరణమును పొందుటయనఁగా ఆయీశ్వరుఁడనునేనె, నాకంటె వేటగా మఱియొక్కటి లేదని నిశ్చయించికొనుట. నేనె యాత్మనని తెలియఁజేయుటచే ధర్మాధర్మబంధనస్వరూపములగు అన్ని పాపములనుండియును విడిపించెదను. — ఈ గీతా శాస్త్రమున ఆస్మత్కాన మొక్కటియె మోక్షమును కలుగఁజేయునదిగాఁ జెప్పబడినది. మోక్షము కొత్తగాఁగలుగునది కాదుగాన కమర్మముదానికి సాధనము కాదు. నిత్యకమర్మములు గూడ పుణ్యలోకమును కలుగఁజేయుననియె. ఆత్మకు కర్మత్వము లేదు. సంసారమంతయు భాంతివలనఁగలిగినదియె కాన జ్ఞానము చేత శుద్ధముగా నివర్తించును. అని శంకరభాష్యము.

కమర్మయోగజ్ఞానయోగభక్తియోగముల నెడి ధర్మములనన్నిటిని చేయుచు నెవని ఫలము కర్మత్వము మొదలగువానిని విడిచి నేనెకతననియు ఆరాధింపబడువాఁడననియు పొందఁబడువాఁడననియు ఉపాయమనియు సుతలంపుము. నన్ను పొందుటకు విరోధులగు పాపములన్నిటినుండియు నిన్ను విడిపించెదను. ఇదియొక్క యోజన — మఱియొక్క యోజన ఎట్లన్నను. భగవద్భక్తి కలుగుటకు అడ్డములైన పాపములనుడలంచి భయపడుచున్న అజ్ఞానునింగూర్చి భగవంతుఁడు నెప్పుడున్నాఁడు. భక్తియోగము నారంభించుటకు ప్రతిబంధకములైన పాపములను పోగొట్టుకొనుటకు చేయవలసిన పాపశ్చిత్తరూపములైన ధర్మములనన్నిటిని విడిచి భక్తియోగము కలుగుట కైనన్నె శరణమును పొందుము. నేనె ఆ పాపములనుండి నిన్ను విడిపించెదను. అని గామానుజభాష్యము.

ధర్మములను విడుచుటయనఁగా వానిఫలములను విడుచుట. లేనిచో యుద్ధమును చేయుమనుటయెట్లు? అని మధ్వభాష్యము.

ఇదంతే వాతపసాగయ నాభక్తాయ కదాచన।

న చా శు శ్రూషవే వాచ్యం నచ మాం యోఽభ్యసూయతీ॥
 తే (ఉక్తం) ఇ దమ్ = నికొఱకు (చెప్పబడిన) ఈ శాస్త్రము, అత
 పసాగయ న వాచ్యమ్ = తప్పస్సులేనివానికి చెప్పదగదు. అభక్తాయ క

దాచన న(వాచ్యమ్)-భక్తి లేనివానికి ఎప్పుడును (చెప్పఁ)దగదు- అ
శుశ్రూష వేచ న(వాచ్యమ్)-శుశ్రూష చేయనివానికిని(చెప్పఁ)దగదు-
మాం యః అభ్యసూయతి=నన్ను గూర్చి ఎవ్వఁడు అసూయపడుచు
న్నఁడో,(తన్నె)చ న(వాచ్యమ్)=వాని(కొఱకు)ను(చెప్పఁ)దగనిది.

తపస్సు కలిగినను గురువునందును దేవునియందును భక్తి లేనివానికి
చెప్పఁగూడదు- భక్తియునుతపస్సును గలిగియున్ననుశుశ్రూష చేయని
వానికిచెప్పఁగూడదు-నన్నుప్రకృతి సంబంధినైన మనుష్యునిగాఁదలంచి
స్వస్తోత్తము మొదలగుదోషములను నాయందారోపించి నేను ఈశ్వరుఁ
డగుట నెఱుంగకఎవ్వఁడు నన్ను సహింపఁడో,వానికిఁగూడచెప్పఁగూడ
దు- తపస్సు లేకపోయినను మిగిలిన గుణములుకలిగి మేధావి(బుద్ధిమంతు
ఁడు) ఐనచోఁ జెప్పవచ్చును-అన్ని గుణములునున్నను భగవంతుని
యందసూయగలవానికిఁ జెప్పఁగూడదు-అనిశంకరభాష్యము.

నీయందును నాయందునుభక్తి లేనివానికి- నాస్వరూపమందును నే
ను ఈశ్వరుఁడ నగుట యందును నాగుణములయందును ఎవ్వఁడుదో
షమును చూపునో వాని కొఱకును- మఱియొకఁ ఁభక్తి(Case)తో చె
ప్పుటఇదిమిక్కిలి పరిహరింపవలసినదని తెలియఁజేయుటకు- అనిరా
మానుజభాష్యము.

య ఇదం పరమం గుహ్యం మద్భక్తే స్వభిధాన్యతీ।

భక్తిం మయి పరాంకృత్వా మామేవైష్య త్యసంశయః॥౬౮॥
యః మద్భక్తేషు ఇదం పరమం గుహ్యమ్=ఎవ్వఁడు నాభక్తులయెడ
ను ఈ గొప్ప రహస్యమును, మయి పరాం భక్తిం కృత్వా అభిధాన్య
తి=నాయెడను గొప్పభక్తిని చేసి చెప్పఁగలఁడో,సః మామేవ ఏవ్యతి=
వాఁడు నన్నె పొందఁగలఁడు- అసంశయః=సంశయములేదు.

మూఁమునైనను అథఁమునైనను చెప్పఁగలఁడో-భక్తిమాత్రమున్నను
చాలును-తపస్సు మొదలగునవి యక్కఱలేదు-నన్నుబొందట యనఁ
గా ముక్తుఁడగుట-అనిశంకరభాష్యము.

చెప్పుటయనఁగా వ్యాఖ్యానముచేయుట-అనిరామానుజభాష్యము.

నచ తస్మా న్ననుష్యేషు కశ్చిన్నే ప్రియకృత్తమః।

భవితానచ మేతస్మాదన్యః ప్రియతరోభు వి॥౬౯॥

మే తస్మాత్ ప్రియకృత్తమః మనుష్యేషు కశ్చిచ్ఛ న-నాకు వానికం
తే మిక్కిలియిష్టమునుచేయువాఁడు మనుష్యులలో ఒక్కఁడును లేఁ
డు-భువితస్మాత్ అన్యః మే ప్రియతరః సచభవితా-భూమిలో వానికం
తేను ఇతరుఁడు నాకు మిక్కిలియిష్టఁడు కలుగఁబోఁడు.

ఇష్టదుఃస్వవారిలోలేడు-ఇఁక కలుగఁబోఁడు-అని శంకరభాష్య||

ఇష్టటికికలిగియుండలేదు-ఇఁక కలుగఁబోఁడు-అని రామానుజభాష్య||

అధ్యేష్యతేచ య ఇమం ధర్మ్యం సంవాదమావయేః||

జ్ఞానయజ్ఞేన తేనాహ మిష్టస్సౌమితి మే మతిః|| ౭౦||

ధర్మ్యమ్ ఆవయోః ఇమం సంవాదమ్ యః ఆధ్యేష్యతే-ధర్మముతప్ప
నిదగు మనయిష్టటియొక్కయు ఈసంవాదమును ఎవ్వఁడు అధ్య
యనముచేయునో, తేన జ్ఞానయజ్ఞేన ఆహమ్ ఇష్టః స్వామ్=వాని
చేత జ్ఞానయజ్ఞముచేత నేను పూజింపఁబడినవాఁడను అగుదును, ఇ
తి మే మతిః=అని నా తాత్పర్యము.

జ్ఞానయజ్ఞమువంటిది గీతాశాస్త్రాధ్యయనమనిస్తోత్రము- లేక జ్ఞా
నయజ్ఞముయొక్క ఫలముతోఁదుల్యమైనఫలము గలుగుననిఫలమును చెప్పి
టయైనం గావచ్చును. అని శంకరభాష్యము.

శ్రీధావా ననసూయుశ్చ శృణుయా దపి యేనరః|

సోఽపిముక్తశ్శుభాన్ లోకాన్ పాప్నుయాత్పుణ్యకమణామ్||

అపిచ=ఇంతియొకాక, యః నరః=ఏమనుష్యుఁడు, శ్రీధావా అన
సూయుశ్చ(సన్) శృణుయాత్=శ్రీధకలవాఁడును అసూయచేయకు
న్నవాఁడునై వినునో, సోఽపి ముక్త(గ్నన్)=వాఁడును పాపములచే
విడువఁబడినవాఁడై, పుణ్యకమణాం శుభాన్ లోకాన్ పాప్ను
యాత్=పుణ్యములైనకర్మములుగలవారలయొక్క మంది లోకముల
ను పొందును.

పుణ్యకర్మములనఁ గా అగ్ని హోమాదీని మొదలగువని-అథ జ్ఞా
నులవారిని గూర్చి చెప్పకలసిన దేమున్నది? అని శంకరభాష్యము.

భక్తివిరోధులగు పాపములచే విడువఁబడినవాఁడై. అని రామానుజ
భాష్యము.

కచ్చి దేత చ్ఛ్రితం పాథః త్వయై కాగ్రేణ చేతసా|

కచ్చి దజ్ఞానసంమోహః ప్రిణష్టస్తే ధనజ్ఞయః || ౨౨ ||
 (హే)పాథక! = (ఓ) కుంతీ పుత్రుఁడా!, త్వయా ఏతత్ ఏకాగ్రేణ
 మనసా శుభ్రంకచ్చిత్ = నీచేతసు ఇది నిశ్చలమైన మనస్సుతో వినఁ
 బడినదిగదా - (హే) ధనజ్ఞయ! = (ఓ) యజుఁడుడా!, తే అజ్ఞానసం
 మోహః ప్రిణష్టఃకచ్చిత్ = నీయొక్క అజ్ఞానమువలన గలిగిన యి
 వేకము పోయినదిగదా.

ఏ అజ్ఞానము చేత యుద్ధము చేయను (అ||౯|| శ్లో) అని చెప్పితివో -
 అనిరామానుజభాష్యము.

అర్జున ఉవాచ -

నహ్యే మోహః క్షృతిర్లబ్ధ త్వత్ప్రసాదాన్లయాచ్యుత!
 స్థితోఽస్మి గతసందేహః కరిష్యే వచనం తవ || ౨౩ ||
 (హే)అచ్యుత! = (ఓ) శ్రీకృష్ణుడా!, త్వత్ప్రసాదాత్ (మే) మోహః న
 ష్యః = నీయనుగ్రహమువలన నా అజ్ఞానము నశించినది మయాన్యతిః
 లబ్ధా = నాచేత స్మృతి పొందఁబడినది గతసందేహః (గన్) స్థితః అస్మి
 = సందేహములుపోయినవాఁడను (అసచు) ఉన్నవాఁడను అగుచు
 న్నాను - తవ వచనం కరిష్యే = నీ మాటను చేసెదను -

మోహమునఁగా సంసారమనెడి యనధమునకుఁ గారణమైన
 యజ్ఞానము - స్మృతియనఁగా ఆత్మశత్యముం గూర్చినతలంపు - అది
 లభించినచో హృదయపు ముకులన్నీయును విడును - ఏజ్ఞానము వలన
 నజ్ఞానము పోవుట యుచు ఆత్మ స్మృతి లభించుటయును కలుగువో అజ్ఞా
 నము కలుగుటయె గీతాశాస్త్రము సంతటినిని తెలిసికొనుటకు ఫలము - అ
 నిశ్చేకభాష్యము.

మోహమునఁగా విచరిత జ్ఞానము (ఒక్కదానిని మఱియొక్క
 టిగాఁదలంచుట) - స్మృతియనఁగా నున్నది ఉన్నయట్లు తెలిసికొనుట -
 ఆత్మకాని ప్రకృతిని ఆత్మయ నుకొనుటయును, పరమపురుషునకు శ
 రీరమగుటను పరమపురుషాత్మకములగు చేతనాచేతనములన్నియు సర
 మపురుషాత్మకములు కాకనుకొనుటయును, పరమపురుషున కారాధనము
 లగుటచేత పరమపురుషుని పొందుటకు సాధనములగు నిత్యనైమిత్తిక
 కర్మములు బంధమును కలుగఁజేయునవి యనుకొనుటయు ననెడి మో

హనుంతయును పోయినది- అత్త ప్రకృతికంటె వీలక్షణుడు, ప్రకృతి యొక్క స్వభావములు లేనివాడు, తెలిసికొనువాడుగుటయెస్వభావము గాఁగలవాడు, పరమపురుషునకు శేషభూతుఁడగుటయు నియామ్యుఁడగుటయు నె స్వభావములుగాఁగలవాడు అనెడిజ్ఞానంబును, సమస్తజగత్తు యొక్కయు సృష్టిస్థితి సంహారములు లీలగాఁగలవాఁడును దోషములకు విరోధియై కల్యాగుణములకు క్షుణ్ణిస్థానమైనవాఁడును స్వభావసిద్ధంబులును మేర లేనివియునగు జ్ఞానాదిగుణములు గలవాఁడును పరబ్రహ్మమని చెప్పఁబడువాఁడును పరమపురుషుఁడనెడి జ్ఞానంబును, ఇట్టి తత్త్వజ్ఞానమువల్ల నును కర్మములను ప్రతిదినము చేయుచుండుట వల నును శమదమాదులవల్ల నును గలిగెడిభక్తి రూపమైనయుపాసనచేత నెభగవంతుఁడు బొందఁగినవాఁడనెడి జ్ఞానంబును లభించినదీ-నీవు చెప్పినట్లు యుద్ధము మొదలగుదానిని చేసెడను-అనిరామానుజభాష్యము.

సంజయఉవాచ.

ఇత్యహంవాసుదేవస్య పాథకస్యచమహాత్మనః।

సంవాదమిమమశ్రౌషమచ్ఛతం రోమహషణమ్॥ ౨౪॥

ఇతి=ఇట్లు, వాసుదేవస్య మహాత్మనః పాథకస్యచ=అకృష్ణుని యొక్కయును మహాత్మ్యయగు అర్జునునియొక్కయును, అద్భుతం రోమహషణమ్ ఇమం సంవాదమ్=అద్భుతమైనదియును పులకరింతనుగలుగఁజేయునదియునగు ఈ సంవాదమును, అహమ్ అశ్రౌషమ్=నేను వింటిని.

మహాత్మయనఁగాగొప్పబుద్ధికలవాఁడు- అని రామానుజభాష్యము.

వ్యాసప్రసాదా చ్ఛ్రుతవా నిమం గుహ్యతమం పరమ్।

యోగం యోగేశ్వరాత్యక్ష్మాత్సాక్షాత్ కయతస్స్వయమ్॥

ఇమం గుహ్యతమం పరం యోగమ్=ఈ అతిరహస్యమైన గొప్ప యోగమును, స్వయం కథయతః యోగేశ్వరాత్ కృష్ణాత్=స్వయముగా చెప్పుచున్న యోగేశ్వరుడైన కృష్ణునివలన, వ్యాసప్రసాదాత్ సాక్షాత్ శ్రుతవాఁ(అస్మి)=వ్యాసునియనుగ్రహమున ప్రత్యక్షముగా విన్నవాఁడను(అనుచున్నాను)-వ్యాసుఁడుదివ్యచతుస్సునును

విద్యత్రయమునును ఇచ్చుటవలనవింటినని భావము.

యేగముంగూర్చినదిగాన గ్రంథంబునుయేగమె- స్వయమగానిం
టని- పరంపరగా కాదు- అనిశంకరభాష్యము.

యేగేశ్వరుఁడనఁగా జ్ఞానాదిగుణములకునిధి- అని రామానుజ
భాష్యము.

రాజన్ సంస్కృత్య సంస్కృత్యసంవాదమిమమద్భుతమ్ |

కేశవాజ్ఞానయోఃపుణ్యం హృష్యామిచ మహామూహహః ||

(హే)రాజన్=(ఓ)రాజా! (ధృతరాష్ట్రుడా!), (కిం)ఁ=ఇంతయె
కాక, అద్భుతం పుణ్యం కేశవాజ్ఞానయోః ఇమం సంవాదమ్=అ
ద్భుతమైనదియును పుణ్యమైనదియునగు శ్రీకృష్ణాజ్ఞానలయొక్క
ఈ సంవాదమును, సంస్కృత్య సంస్కృత్య మహామూహహః హృ
ష్యామి=తలంచి తలంచి మాటిమాటికిని ఆనందింపుచున్నాఁడను.

పుణ్యమనఁగాపిన్ననుగూడ పాపమునపోఁగొట్టునది- అని శంక
రభాష్యము.

తచ్చసంస్కృత్య సంస్కృత్య దూష మత్యద్భుతం హరేః |

విస్మయే మే మహా రాజన్ హృష్యామిచ పునఃపునః || ౨౭ ||
(హే)రాజన్!=(ఓ)ధృతరాష్ట్రుడా!, హరేః అత్యద్భుతం తత్
దూషం సంస్కృత్య సంస్కృత్య-శ్రీకృష్ణునియొక్క మిక్కిలియద్భుత
మైన ఆ విశ్వదూషమును తలంచి తలంచి, మే మహా విస్మయః(భ
వతి)-నాకు గొప్ప ఆశ్చర్యము(కలుగుచున్నది)- పునఃపునః హృష్యా
మి-మాటిమాటికిని ఆనందింపుచున్నాఁడను.

యత్రయేగేశ్వరఃకృష్ణో యత్రపాథోధనుధకరః |

తత్రశ్రీర్విద్యయోభూతి ధుర్భవానీతిమఃఃమమ || ౨౮ ||

యేగేశ్వరః కృష్ణః యత్ర (వర్తతే)=యేగేశ్వరుఁడగు కృష్ణుఁడప
పత్రమునందు(ఉన్నాఁడో), ధనుధకరః పాథః యత్ర (వర్తతే)=ధ
నుస్సునుపట్టిన ఆజ్ఞానుఁడు పపత్రమునందు ఉన్నాఁడో, తత్ర శ్రీః
ధుర్భవా=ఆపత్రమునందు గలపద (తప్పనిది)- విజయః ధురః=గెలుపు
తప్పనిది- భూతిః (ధుర్భవా)=సంపదయొక్క విస్తారము (తప్పనిది)-
నీతిః (ధుర్భవా)=స్థాయము(తప్పనిది)- (ఇతి) మమ మతిః=(అని) వ్రా

తాత్పర్యము.

యే గీత్యరుఁడనఁగా చేతనాచేతనముల స్వభావ యోగములకు ఈ
శ్లోకముఁడు- అన్ని వస్తువులముదిరికి పరివర్తకం చుట మొదలగునవి తన
సంకల్పమునకు అధీనములు గానుండువాఁడు. భువియ నఁగా కదలనిది-
అని రామానుజభాష్యము.

ఇతి త్వి మహాభారతే శతసహస్రీకాయాం సంహితాయాం

భీష్మపర్వణి త్వి థగవద్గీతాసూపనిషత్సుబ్రహ్మవిద్యా

యాం యోగశాస్త్రీ శ్రీకృష్ణజ్ఞానసంవాదే

సంన్యాసయోగోవామ అష్టాదశోఽ

ధ్యాయః.

ఇట్లు నూలు వేల సంహితయగు మహాభారతమున భీష్మపర్వములోఁ
జేరినదియు, ఉపనిషదధికారత్రతిపాదకంబును, బ్రహ్మవిద్యాత్రతిపాదకం
బును, యోగశాస్త్రంబును శ్రీకృష్ణజ్ఞానసంవాదంబునగు భగవద్గీత
లలో సంన్యాసమునెడి జ్ఞానసాధనమును తెలియఁజేసెడి పదునెని
మిదవయధ్యాయము.

10037

